

William Faulkner

Casa cu coloane

Traducere din limba engleză

EUGEN BARBU

ANDREI ION DELEANU

Prefață, tabel cronologic și note

ANCA PEIU

RAO

Varianta V1.0
mai, 2016

OSTINATO:

Casa întunecată a lui William Faulkner

În Yoknapatawpha, labirintica lume romanescă faulkneriană, *casa întunecată* este un motiv tematic reluat *cu obstinație*, tot așa cum, într-o simfonie, un motiv melodic sau ritmic, revenind stăruitor, se afirmă ca un *ostinato*. Nucleu obsedant și fatal al întregii *construcții diegetice*, *întunecata casă faulkneriană* își păstrează nedezmințită sorgintea romantică: imaginea palimpsestică a *Casei Usher* din nuvela fantastică a lui Edgar Allan Poe, în primul rând; dar și ecouri ale aceluiași secol XIX literar, de dincoace de ocean: *Casa întunericului (Bleak House)*, romanul de maturitate al victorianului Charles Dickens, sau chiar *Amintiri din casa morților*, cartea de inspirație autobiografică a lui Feodor Mihailovici Dostoievski, ale cărui portrete de ocazii ruși prefigurează galeria faulkneriană a pușcăriașilor de la Parchman, Mississippi. *Casa întunecată* nu e doar *acasă*: tribunalul și închisoarea reprezintă convingătoare variațiuni pe același tipar metaforic și tematic dominant, un terifiant *ostinato* fără scăpare.

Până în 1959, către amurgul vieții lui William Faulkner, când *Casa cu coloane (The Mansion)* – volumul final al Trilogiei Snopșilor – vedea lumina tiparului, scriitorul renunțase, de două ori deja, la un titlu de roman gravitând în jurul acestei viziuni tenebroase. *Lumină de august (Light in August)*, publicat în 1932, fusese provizoriu intitulat *Casă întunecată (Dark House)*, pe parcursul elaborării. Apoi, *O casă întunecată (A Dark House)* reprezintă versiunea inițială, nicicând „oficială”, a titlului romanului *Absalom, Absalom!* publicat în 1936. Cu talentul său „suplimentar” pentru desen, romancierul oferă spre publicare cartea prevăzută cu faimoasa hartă a orașului Jefferson, din comitatul Yoknapatawpha, statul Mississippi. E o hartă fictivă, desigur, dar dinamică, mereu în mișcare, ca și cum poveștile tuturor acelor familii (mari și mici), ale tuturor acelor singuratici (mari și mici) s-ar putea (s)pune pe hartă. E o hartă înțesată de *case întunecate*, năzuind spre

lumină, dar blestemată (*doomed*) să se năruie în întuneric. Fiindcă pământul lucrează, cum spune Mink Snopes. Mai devreme sau mai târziu, își recuperează locatarii.

Pe această hartă, ea însăși revenind ca un *ostinato* în acest *diegesis* baroc, *casa întunecată* se înfățișează – cel mai adesea – într-o *dublă ipostază*: „Locuința pastorului Hightower, unde a fost ucis Christmas”, „Casa domnișoarei Joanna Burden, unde Christmas a ucis-o și unde s-a născut copilul Lenei Grove”, „Suta lui Sutpen - 12 mile”. Casele acestea au fost ridicate și locuite – cel puțin, în primele două cazuri – de cei în căutarea păcii și a împăcării cu sine și cu lumea. Datul lor de *case întunecate* le va schimba menirea. Dualitatea ironică a destinului marchează tragic *casa întunecată*. Iar „Suta lui Sutpen”, plănuită să afirme cucerirea *respectabilității* stăpânului ei, se va *meăpățana* fin manieră *ostinato*) să-i refuze lui Thomas Sutpen confirmarea victoriei lui asupra sorții.

Nici în *Casa cu coloane* jocul narativ nu se simplifică. Titlul însuși este ambiguu, enigmatic; el trimite la *două case cu coloane*: atât la bătrânul conac al familiei De Spain, din orașul Jefferson, de unde Flem Snopes, tânjind, în felul său, după aceeași *respectabilitate*, râvnită și de Thomas Sutpen din *Absalom, Absalom!* (la care tocmai ne refeream), îl alungă pe Manfred de Spain, adevăratul proprietar și moștenitor al casei, cât și la Conacul Franțuzului (*Old Frenchman Place*), marea casă părăsită din cătunul Moșia Franțuzului *Frenchman's Bend*), unde Mink Snopes se ascunde o vreme, după ce l-a ucis pe Flem¹. Întrucât acest punct terminus al Trilogiei Snopesilor nu este precizat, cititorul poate să-l identifice (mai curând, să-l bănuiască) numai însoțindu-i pe Gavin Stevens, procurorul districtual din Yoknapatawpha, și pe vechiul său prieten, V.K. Ratliff, negustor itinerant de mașini de cusut și, mai nou, de aparate de radio, în

1 Citat de către eseu academic Diane Roberts, (*Eula, Linda, and the Death of Nature*) *Eula, Linda și moartea naturii*, publicat în vol. redactat de Donald M. Kartiganer și Ann J. Abadie, intitulat (*Faulkner and the Natural World*), *Faulkner și lumea naturii*, Jackson, University Press of Mississippi, 1999, pp. 159-178, Noel Polk, autorul volumului (*Children of the Dark House*) *Copiii ai casei întunecate*, Jackson, University Press of Mississippi, 1996, susține că vechiul Conac al Franțuzului este singura ascunzătoare posibilă pentru Mink Snopes, întrucât era singura casă din cătun, destul de mare ca să aibă și o pivniță. De asemenea, așa cum Diane Roberts subliniază, Noel Polk este partizanul ideii că talentul lui William Faulkner s-a menținut nediminuat pînă la sfîrșitul vieții marelui scriitor american.

căutarea lui Mink Snopes. Misiunea lor este să-l avertizeze pe acesta de iminenta sosire a șerifului districtual, să-i predea banii din partea Lindei Snopes, și să-l determine să părăsească, pentru totdeauna, ținutul blestemat. Este secțiunea finală a romanului ultim din Trilogia Snopeșilor, intitulată „Flem”. Cercul s-a închis: de la secțiunea de început a primului volum, intitulată tot „Flem”, până aici, am parcurs drumul unei povești complicate, cu multe suișuri și coborâșuri. Construcția ei, cu toate virtuozitățile stilistice moderne și postmoderne, rămâne clasică și nobilă. Ca a unei case vechi și cu atât mai misterioase. Ca a unei case la care cititorul se întoarce mereu, asemenea criminalului fascinat de ascunzătoarea-i iluzorie și trădătoare. *Ostinato*.

Pistolul cu care Mink îl împușcă mortal pe Flem pare caricatura unei arme de foc: arată „ca o broască țestoasă fosilizată”, cum spun toți cei care apucă să-l vadă. Totuși, pistolul „a funcționat”, cum remarcă Gavin Stevens laconic, în dimineața următoare crimei, pe care se străduise din răspuțeri să o împiedice. Pe lângă acest pistol, ca o jucărie de bălci, pușca ruginită cu care Mink îl omorâse pe Jack Houston, cu treizeci și opt de ani înainte de a ajunge la cumplita închisoare Parchman, unde își ispășeau pedepsele „viețarii” Sudului, pușca greoaie din tinerețea lui Mink poate fi apreciată ca o armă *respectabilă* – ca să folosim unul dintre cuvintele-cheie ale Trilogiei Snopeșilor. Dacă odinioară, pentru gloanțe, Mink avusese de făcut un drum până la oraș, la Jefferson, de data aceasta, el face – ieșind de la Parchman – un ocol până la Memphis, de unde își procură și arma, și gloanțele, dintr-o obscură prăvălie de obiecte amanetate. Mink este un personaj rural; ocaziile cu care se vede nevoit să meargă până la (cel mai apropiat) oraș sunt puține și presante: fie la bordel, la Memphis – de unde și exactitatea reperării magazinului de obiecte amanetate, ce se găsea pe același loc, la fel ca în urmă cu mai bine de patruzeci de ani, când Mink era flăcău –, fie la târguit ceva de împușcat. Nu contează ce anume – nicio armă nu e prea modestă, niciun cartuș nu e prea umil, nici ultimul glonț de pe țeava pistolului „de jucărie” (de care va muri Flem) – pentru Mink Snopes. El se descurcă oricum, cu orice: dacă aici avem un exemplu a ceea ce americanii numesc *self-reliance* (încredere în forțele proprii) sau *wilipower* (puterea voinței), sau *pragmatism*, atunci, de bună seamă, este un exemplu foarte convingător,

nu numai pentru toate acestea, ci chiar și pentru obsedantul *American Dream* (*visul american*), promovând o morală a ambiției fără limite.

Totuși, Mink are mândria lui de criminal cinstit, de profesionist: se simte lezat când se vede jefuit, în drum spre Memphis, de cei zece dolari, singurii lui bani, ținuți pentru pistol, cu atât mai mult cu cât, ispitit de o pușcă de mare calibru, nu se poate hotărî să o fure: doar nu e hoț! Nu este decât unul dintre momentele de o deconcertantă ironie, în care William Faulkner excelează.

Asemenea lui Joe Christmas din *Lumină de august*, Mink Snopes vrea să-i facă *pe ceilalți* conștienți de existența sa. În mintea lui obsedată (*ostinato*), *toți ceilalți* formează un front comun împotriva lui. Tot ce are el de făcut este *să demonstreze că e cineva, să se afirme*. Astfel portretizat, Mink nu se prezintă deloc ușor de catalogat: nici drept „o minte bolnavă”, nici pur și simplu un „personaj negativ” – sau, cum ar spune americanii, *the bad guy*. Faulkner îl construiește pe Mink asemenea unui personaj absolut plauzibil, *just the man în the street*, cum s-ar spune. Nu numai că nu e *chiar așa de nebun*, nici măcar nu e *chiar așa de rău*, după ce îl cunoaștem mai bine. Mink este atât de veridic realizat de scriitor, încât pare *un om obișnuit*. Și de-abia de aici putem simți un fior de teamă: Mink poate fi oriunde, oricine. Este de neoprit, de neînfrânt; nu ca un erou, dimpotrivă: ca unul care „*trece neobservat*”, cum spune Gavin Stevens. Victimele unui asasin ca Mink nu au cum și nu au unde să se ascundă de el. Ca un veritabil Snopes, Mink este scund, mereu comparat cu un copil, ca dimensiuni fizice, atât la douăzeci și cinci, cât și la șaiszeci și trei de ani, când i se dă drumul de la Parchman. Se poate strecura ușor, oriunde. Prezența lui, perfect umană, prea ignorabilă, chiar plină de umor (deși involuntar), chiar stârnind compasiune (nu pentru că e condamnat pe viață la Parchman, ci pentru că se agață de speranță, atât cât mai e viu), rămâne letală.

La Parchman, Mink Snopes învață să rabde. Îi trebuie această școală a răbdării ca să compenseze graba cu care l-a ucis pe Jack Houston. În mintea lui, nu omorul săvârșit de el reprezintă cauza detenției sale pe viață, ci refuzul lui Flem Snopes de a-și ajuta, la nevoie, ruda săracă și „*mai puțin norocoasă*”, cum spune el mereu, cu obidă. Ironia destinului său vrea ca Flem să moară de mâna *rubedeniei ignorate*, tocmai el, care e – de-a lungul a trei volume – *campionul nepotismului*. O lege nescrisă îi

cerea să abuzeze de justiție, de dragul neamului său. Nerespectarea ei l-a dezamăgit pe vărul Mink într-atât, încât îndură treizeci și opt de ani de detenție grea numai în speranța că va mai apuca ziua răzbunării. Mink face o disociere sensibilă între *justiție* și *dreptate*. El nu o vrea decât pe aceasta din urmă.

Mink nici măcar nu e un cinic. Dimpotrivă, pasajele redând ardoarea, disperarea cu care se agață de nădejdea că va supraviețui – mai întâi, celor douăzeci de ani de închisoare, apoi dublării pedepsei, în urma unei tentative de evadare eșuate, în care fusese momit tot de Flem – sunt pline de lirism. Dorința lui fierbinte are o țintă tot *dublă*, cum o cere structura polarizată a cărții întregi: nu e suficient ca el să fie în viață când pedeapsa va fi fost ispășită. Trebuie să se roage și pentru Flem însuși, să nu moară până atunci. Să-l aștepte pe el. Patima cu care Mink își visează momentul răzbunării este demnă de o cauză mai bună, poate chiar de aceea a unui îndrăgostit. Dar, din umbra cortinei, povestitorul omniscient – căruia îi mai țin locul, din când în când, vechile noastre cunoștințe din *Orașul*: V.K. Ratliff, Gavin Stevens, Charles Mallison, maturizat, fără voie, de experiența unui lagăr nazist de prizonieri de război, ca și de înaltele studii la Harvard; ba chiar și Montgomery Ward Snopes, trimis de unchiul Flem tot la Parchman, aparent în urma scandalului cu ilustratele pornografice, dar, de fapt, în misiune pe lângă Mink, să-l ispitească să fugă – pare să ne întrebe printre rânduri: cine suntem noi să judecăm?

În economia trilogiei, Mink este cel puțin la fel de important ca Flem. Speranța lui încrâncenată că-și va împlini – nu *visul*, în viziunea lui, ci *datoria* de a-l extermina pe vărul său, care l-a neglijat cândva – îl face să se agațe de un Dumnezeu propriu (vorba unui cântec, un fel de *personal Jesus*), altul decât Cel slăvit în biserică. Un Dumnezeu care „nu are nevoie să-i scrii scrisori”, cum îi explică el gardianului perplex. Știe El foarte bine deja ce-ți dorești și ce are de făcut. Atât de bine, încât poate chiar să dărâme o biserică părăsită peste evadatul de la Parchman, care se adăpostea în ea, amenințându-l pe Mink, prin cartoline de Crăciun și de Valentine's Day, că n-o să-i priască libertatea.

Așadar, iată cum ideea că, dacă îți dorești ceva din străfundul sufletului, întreg universul va conspira la împlinirea visului tău nu e tocmai nouă, deși e la modă azi, din nou, ca multe alte variațiuni pe o temă faustică. Afinitatea dintre William Faulkner și scriitorii

latinoamericani contemporani se atestă încă o dată. *Alchimistul* brazilianului Paulo Coelho comunică – într-o limbă enigmatică, dar inteligibilă – cu fantome ale personajelor faulkneriene, trezite la viață de aceleași refrene *ostinato*.

„Oameni ca el nu posedaseră vreodată, nici măcar temporar, pământul pe care credeau că-l închiriaseră între un ajun de An Nou și următorul. *Pământul însuși era cel care îi poseda, și nu numai de la însămânțare la recoltă, ci pe vecie*”. Nostalgia libertății pierdute se confundă, la Mink Snopes, cu aceea a unui timp în care tot în slujba cuiva muncea, tot el era obiectul posedat, dar, cel puțin, era o servitute liber consimțită. La Parchman trebuie să lucreze pe plantațiile de bumbac ale deltei fluviului Mississippi, dar ca pușcăriaș. Chiar și aici se va face remarcat prin hărnicie, străduindu-se să respecte programul comportamental pe care și-l impusese de la bun început, în speranța că va ieși mai repede. Celelalte reguli de comportament prevedeau: evitarea oricăror conflicte, mai ales cu angajații închisorii, dar, mai cu seamă, renunțarea la orice tentativă de evadare. După ce cade în capcana întinsă de Flem, care își asigură astfel încă douăzeci de ani de viață, cu vărul ținut după gratii, Mink devine un veritabil model de conduită. Astfel obține o mult dorită grațiere, recăpătându-și libertatea după treizeci și opt de ani, în loc de patruzeci. Principala semnatară a petiției de grațiere este Linda Snopes Kohl, fiica sinucigașei Eula Varner Snopes.

William Faulkner al anilor cincizeci târzii nu ne mai propune cascadorii stilistice, vizând, în special, tratarea acronologică a secvențelor narative, ca în romanele experimentale ale tinereții și maturității sale (vezi *Zgomotul și furia* sau *Absalom, Absalom!*). Cu toate acestea, fiecare dintre romanele Trilogiei Snopeșilor este astfel construit, încât *nu* ordinea cronologică reprezintă liantul dintre ele. Deși formează o saga, cărțile – atât separat, cât și împreună – se citesc *altfel* decât clasicele romane de familie ale secolului al nouăsprezecelea, din a căror tradiție provin, de fapt. *Altfel* – în sensul că volumul final nu reprezintă, propriu-zis, o continuare a „acțiunii” din al doilea volum și nicio „concluzie” a trilogiei. Cel mai complex din punct de vedere narativ este, într-adevăr, *Casa cu coloane*, în care sunt prezente nu numai precedentele două volume, ci și alte cărți ale comitatului Yoknapatawpha, cum ar fi

Zgomotul și furia sau *Sanctuar*.

Miss Reba Rivers, patroana bordelului din Memphis, unde Popeye o duce pe Temple Drake, din *Sanctuar*, are un rol destul de important, de data aceasta, în păcălirea lui Mink de către Montgomery Ward Snopes. Stabilimentul ei este frecventat – cu o oarecare asiduitate, la un moment dat – și de senatorul Clarence Egglestone Snopes, fratele după tată al lui Montgomery Ward, amândoi fii ai grotescului I.O. Snopes.

În ce privește familia Compson din *Zgomotul și furia*, dintre toți membrii ei nu a mai rămas decât Jason, care este și singurul capabil să formeze un duet al escrocilor cu Flem Snopes. Mințile lor diabolice se duelează în stratageme de minciună și înșelătorie, în genul „care pe care”. Senatorul Clarence Egglestone Snopes reprezintă *clasa politică de tip Snopes*, prin incompetență și crasă ignoranță, impostură, oportunism, lipsă de scrupule, lăcomie, voiajând dintr-un partid într-altul (cum vedem prin ziare că se practică și astăzi, deși nu trăim în Yoknapatawpha!), dintr-o organizație într-alta (vezi Ku Klux Klan), trădându-și și calomniindu-și foștii aliați, pe fiecare în parte, până când moș Billy Vamer se plictisește de atâtea gafe și-i retrace protecția și banii. Prin simetrie, tot atât de bine reprezentată rămâne și *clasa oamenilor de afaceri de tip Snopes*, prin Flem în persoană, care își găsește un „partener” pe măsură în Jason Compson. Calitățile de *businessmen* ale amândurora ies la o lumină la fel de crudă ca aceea proiectată pe „politician”. Dar Jason Compson este depășit în fața lui Flem Snopes, care își menține rangul, ieșind câștigător din orice artificiu de inginerie financiară.

Mai presus de toate virtuțile ei estetice și filozofice – pentru că, deși narațiunea este vioaie, nuanțată, plină de acțiune, Faulkner rămâne un scriitor meditativ, formându-și cititorii în consecință – *Casa cu coloane* trebuie (re) citită pentru că frapează prin contemporaneitatea mesajului ei. Tonica ironie faulkneriană animă situații și personaje care, dacă nu ar fi fost „puse în carte” acum aproape o jumătate de veac, ar putea fi suspectate azi de „orice asemănare cu realitatea” noastră autohtonă. Și în universalitatea operei literare se poate descifra un fel de *ostinato*.

În 1959, William Faulkner avea șaizeci și doi de ani: abia scăpat de la Parchman, Mink Snopes are șaizeci și trei. Prin *Casa cu coloane* (1959),

scriitorul se întorcea – *ostinato* – după *treizeci și patru de ani*, la lumea romanească din *Cătuțul* (început, de fapt, prin 1925): după *treizeci și opt de ani*, Mink este iarăși un om (periculos) liber. Până și fizic, romancierul are ceva din propriul personaj – sau trebuie să schimbăm ordinea, să spunem că Mink seamănă cu născocitorul său? „Emma Bovary sunt eu”, mărturisea Gustave Flaubert, unul dintre maeștrii recunoscuți ai scriitorului american autodidact, el însuși un cititor vorace și neobosit.

Dacă în *Cătuțul* se face aluzie la povestirea lui Washington Irving, (*The Legend of the Sleepy Hollow*), *Legenda Văii Adormite*, și la protagonistul ei, Ichabod Crane, în *Casa cu coloane* se simte puternic fundalul cărții (*The Legend of Rip Van Winkle*) *Legenda lui Rip Van Winkle*, aparținând aceluiași scriitor, un preclasic al prozei literare americane. Rip Van Winkle se trezește, după douăzeci de ani de somn adânc, în munții Kaatskill și se întoarce – *ostinato* – în sătucul său. Lumea pe care o găsește aici este atât de diferită de aceea pe care o cunoscuse el cândva, încât, acum, *realitatea* îi pare *vis*. „Nu știu cine sunt”, spune Rip visătorul, buimac. În timpul straniei lui *absențe* (asemenea unui halucinant episod de *Life-in-Death*, cum e blestemul bătrânului marinar al lui S.T. Coleridge), ținutul său trecuse prin transformări istorice, *reale*: Războiul Revoluționar de Independență, din care au rezultat primele treisprezece State Unite ale Americii.

După treizeci și opt de ani (din 1908 până în 1946) la Parchman, Mink se întoarce – *ostinato* – într-o lume devenită tot mai mică în urma unei duble experiențe traumatice – de război mondial. Yoknapatawpha nu e mai provincială acum decât întregul stat Mississippi, decât Statele Unite, care trebuie să treacă prin haosul postbelic, la fel ca restul lumii răvășite. Pe de altă parte, rutina și decorul vieții cotidiene s-au schimbat în bine – deși ironia povestitorului nu doarme – și, conform principiului tradițional american (vezi H.D. Thoreau: *Simplify, simplify!*), toate se fac mai repede acum.

Fatala eliberare a lui Mink Snopes are loc pe 26 septembrie – William Faulkner s-a născut pe 25 septembrie. Șocul regăsirii lumii libere, dureroasă – și *obstinată* – (re)adaptare la o viață *de care își amintește* cu înverșunare, dar din care i-a mai rămas doar o prea slabă legătură cu realitatea, sunt, de fapt, simptome ale vârstei biologice necruțătoare. Atât *detenția* (ca și *somnul greu* al lui Rip Van Winkle), cât și *întoarcerea* într-o

lume (aproape) străină se citesc într-un cod metaforic: *un vis* (fie el frumos, fie coșmar), o clipă de *Life-in-Death*, un moment de *absență-în-prezență*: mai contează definițiile simbolice ale poezilor? „*Life is premature*” („Viața e prematură”, cum spune, elegiac, Gavin Stevens în volumul doi al trilogiei: nici nu contează *cronologic*, adevărul revelației sale rămâne același și în volumul trei). Faulkner insistă asupra semnelor infinitezimale ale zilelor de toamnă: descrie cerul zodiacal al Balanței, pământul. Care așteaptă. Așteptarea pe care Mink *a învățat-o* la Parchman – savantă parodie faulkneriană a tiparului clasic de *Bildungsroman* – e doar o părticică din *marea așteptare* cu care ne deprinde pe toți Mama Gee. Ticăloși învederați – ca Flem Snopes și Mink Snopes – sau idealști, incurabili cavaleri ai Binelui și ai Dreptății în luptă cu Snopesismul – precum V.K. Ratliff și Gavin Stevens – își consumă cu toții ambițiile, speranțele, spaimile, până când pământul îi eliberează de tot.

Dacă, în *Orașul*, Gavin Stevens se făcea apărătorul *onoarei* doamnei Eula Varner Snopes, asemenea unui cavaler medieval care își însoțește stăpâna cu iubirea lui tăcută și devotată, sacrificându-se fără ezitare, de dragul ei, aici, în *Casa cu coloane*, imboldurile lui de Don Quijote se adresează fiicei defunctei Eula, Linda Snopes Kohl, a cărei minte de adolescentă avocatul o hrănea, odinioară, cu lecturi clasice. Dacă pretendenta faulkneriană la rolul Dulcineei poartă o mască dublă: de mamă și de fiică, rolul scutierului Sancho Panza, lucid, inteligent, irezistibil de simpatic, îi revine – indisputabil – lui V.K. Ratliff. Acesta poate să echilibreze balanța amicilor de o viață și ca Dr. Watson față de Sherlock Holmes, în investigațiile celor doi, al căror suspans de clasică intrigă polițistă se savurează pe tot parcursul celor trei volume, pline de dovezi ale inepuizabilelor resurse de turpitudine zăcând în firea omenească. Povestind mai degrabă ca Huckleberry Finn, Ratliff adaugă doza de umor necesară înviorării spiritului grav, justițiar și responsabil al prietenului său, slujitorul legii. „*Omul nu e așa de rău*, spune Ratliff, *doar că nu prea are minte.*” Dar, după cum vedem, Snopesilor nu *mintea* le lipsește (dimpotrivă: au o zestre diabolică); ceea ce înseamnă că, de fapt, din gentilețe, Ratliff pozează în optimistul trilogiei, iar omul este *chiar* așa de rău. Snopesismul este o boală de largă răspândire, care a trecut

demult granițele imaginare ale comitatului Yoknapatawpha. Excepție fac numai aceia ca Ratliff și Stevens. (Cititorul e liber să spună câți.)

Poate că episodul cel mai memorabil – cu Ratliff ca protagonist – din *Casa cu coloane* este acela în care cei doi prieteni pleacă la New York, să ia parte la ceremonia căsătoriei Lindei Snopes cu Barton Kohl, un talentat sculptor evreu, cu simpatii comuniste, care o va lăsa văduvă la scurtă vreme după acest eveniment. El moare ca un erou într-un avion al Rezistenței, doborât de naziști. Linda supraviețuiește, dar cu timpanele sparte. Așa se va întoarce la Jefferson, complet surdă, văduvă la treizeci de ani, consacându-se unor cauze umanitare cu o mare doză de idealism și, pentru acel moment, cu prea mărunte șanse de realizare (de exemplu, emanciparea negrilor, dar și a întregii comunități din oraș, conform viziunii comuniste, slujite de ea în memoria soțului dispărut).

Fiica naturală a lui Hoake McCarron (pe care, atent, Gavin Stevens îl invită la nunta ei, dar fără prezentări), Linda este considerată de către unii critici literari de azi un personaj atipic pentru William Faulkner¹, deși i se recunosc afinitățile cu Drusilla Hawk, mireasa lui John Sartoris din romanul *Neînfrânții* (*The Unvanquished*)², o eroină devotată a Vechiului Sud din timpul Războiului Civil. Spre deosebire de Drusilla, Linda nu renunță la sexualitatea ei, dimpotrivă, Diane Roberts o prezintă ca pe o „*femme fatale* într-un *film noir*”³. Personalitate accentuată, Linda îi pare lui Gavin sortită „să iubească o singură dată în viață, și apoi să-și plângă iubirea pierdută”. Dimpotrivă, lui Ratliff, ea îi apare ca o femeie calculată, pătimasă, în niciun caz inofensivă. Nu putem îmbrățișa niciunul din cele două puncte de vedere: cititorul are dreptul la propria alegere. Cert este că Linda își joacă rolul de rebelă neînțeleasă, un rol specific femeii (prea) puternice din literatura americană (cel puțin de la Hester Prynne încoace). Ca și Hester (protagonista lui Nathaniel Hawthorne din clasicul său *romance*. *The Scarlet Letter* – *Litera stacojie* –, publicat în 1850), Linda rămâne o solitară, după scurta ei poveste de dragoste cu Barton Kohl. Pe Gavin susține că-l iubește (mărturisindu-i-o *obstinat* și strident, cu vocea ei mutilată de surzenie), de aceea îl încurajează să se însoare – nu cu ea, ci cu o mai veche și mai puțin tulburătoare simpatie

1 Așa, cel puțin, o vede Diane Roberts în articolul ei citat anterior (*ibid.*).

2 A se consulta *Tabelul cronologic*

3 *Op. at.*, p. 169

de-a lui: Melisandre Backus (cu care, după cum ne amintim din *Orașul*, însăși Maggie, sora geamănă a lui Gavin, îl vedea consolidând un mariaj decent și mulțumitor).

Considerăm că totuși cea mai apropiată de structura personajului Linda Snopes Kohl ar fi Judith Sutpen, logodnica lui Charles Bon, ucis de Henry Sutpen, fratele gelos (al amândurora!) din capodopera faulkneriană *Absalom, Absalom!*¹ Deși Diane Roberts o preferă pe Eula Varner ca descendentă a lui Judith², tocmai firea ei inadaptabilă și chiar neîncadrarea ei într-un tipar convențional de frumusețe feminină – să ne amintim că, spre deosebire de mama ei, este prea înaltă, ceea ce-l face pe junele Charles Mallison, nepotul de soră al lui Gavin Stevens, să o „vizualizeze”, cu efort și curiozitate, în presupuse ipostaze erotice – o califică pe Linda drept „urmașa” lui Judith, în locul Eulei. Afinitatea dintre Judith Sutpen și Linda Snopes este pecetluită de relația lor cu *personalitatea paternă* (*the father figure*). Numai o Judith putea să aibă un tată ca Thomas Sutpen, numai o Linda putea să se întoarcă în casa lui Flem Snopes, fosta casă De Spain: o emblemă a *respectabilității uzurpate*, o tradițională *casă întunecată*, în care nimeni – cu excepția Lindei – nu mai pătrunde, câtă vreme Flem stă acolo. Ambiția deșartă a *tatălui* își pune amprenta pe destinul *fiicei*, a cărei personalitate se va dezvolta în replică la teribila influență paternă și, fatal, *împotriva* acesteia. De aceea, tipul ei de feminitate preia ceva din forța masculină. *Last but not least*, argumentul decisiv cel mai elocvent pentru discuția noastră de acum, în favoarea corespondenței dintre Judith Sutpen și Linda Snopes, rămâne *casa întunecată, casa părintească*, unde fiecare din cele două trebuie să reziste, preținzând că e *acasă*.

Pe durata celui de-al Doilea Război Mondial, Linda – care, prin menirea ei de *new woman*, își asumă o *persona* când de *sophisticated lady*, când de *no lady at all* – muncește la Pascagoula ca nituitoare pe un șantier de vapoare pentru Uniunea Sovietică. După război, revine – *ostinato* – în Jefferson să locuiască iar alături de Flem Snopes, soțul și ucigașul moral al mamei ei, în casa *întunecată/casa cu coloane*, în care bancherul îmbogățit peste noapte, prin uzurpare (conform *visului american*), se instalase abuziv, alungându-l pe Manfred de Spain,

1 A se consulta *Tabelul cronologic*

2 *Op.cit.*, p. 171

proprietarul de drept și amantul Eulei.

Interesant e că, în tot acest timp, Charles Mallison îl provoacă mereu pe Ratliff în legătură cu presupusa relație amoroasă dintre unchiul său Gavin și Linda. Când Gavin se însoară cu Melisandre, naivul Charles răsuflă ușurat și-i spune lui Ratliff că pericolul a trecut. De data aceasta, Ratliff „optimistul” îl avertizează pe tânăr că „*va fit mai rău*” decât dacă Gavin ar fi luat-o pe Linda în căsătorie.

Ratliff pare să nu se fi înșelat nici de data aceasta, ca un fin cunoscător al naturii umane. Linda nu s-a întors degeaba la Jefferson. Când nu mai are nici negri de emancipat (contra albilor), nici exploatați (contra exploatatrilor), fiindcă Statele Unite au câștigat războiul și poporul se bucură în voie de binefacerile capitalismului, înmulțindu-se, spre profitul bancherului Flem Snopes, Linda își găsește o nouă menire. Nu ne vom da seama despre ce anume poate fi vorba, decât aflând că ea este inițiatoarea și prima semnatară a petiției de eliberare a lui Mink Snopes de la Parchman, pe considerente de comportament ireproșabil. Conform sumbrelor prevestiri ale lui Ratliff, Linda îl convinge pe Gavin să o sprijine în adunarea restului de semnături necesare, făcându-l să o creadă absolut dezinteresată și străină de orice bănuială legată de Mink. Până la sfârșitul cărții, Gavin refuză să accepte adevărul, chiar demonstrat cu probe de către Ratliff: Linda trebuie să fi intuit că Mink nu mai avea vreun țel mai scump pe lume, decât să-l ucidă pe Flem.

Nici măcar Mink nu înțelege că Linda se situează de partea lui, temându-se de ea, cu ani de zile înainte de a fi eliberat, când află întâmplător de întoarcerea ei la așa-zisa *casă părintească*: o grăitoare mostră de *casă întunecată*. În infinita lui dexteritate stilistică, Faulkner jonglează și de data acesta cu *elementul-surpriză*: după ce Flem este împușcat mortal – spre cinstea lui: fără a schița nici cea mai vagă intenție de a se feri – Linda îi arată lui Mink pe unde să iasă și îi înapoiază pistolul. Nu degeaba Diane Roberts vede în Linda Snopes Kohl o variantă de secol douăzeci a lui Lady Macbeth¹, părăsind, în fine, orașul Jefferson, într-un Jaguar britanic nou-nouț, comandat din vreme. Așadar, spre deznădejdea lui Gavin, Ratliff a avut dreptate: Linda știa ce face. Trebuise doar să aștepte și ea, ca și Mink, momentul propice. Și să revină – de câte ori fusese necesar – la *casa întunecată*. Linda nu iese din scenă până nu

1 *Ibid.*, P. 169

se asigură – fără să apeleze la asistența profesională a lui Gavin – că blestemata *casă întunecată* reintră în posesia proprietarilor de drept, singurii membri ai familiei De Spain pe care îi mai găsește înainte de a părăsi Yoknapatawpha *for ever. Ostinato*.

Spuneam că un moment la care cititorul poate reveni cu plăcere este escapada lui Ratliff la New York, însoțindu-l pe Gavin Stevens la nunta Lindei.

Ratliff are un înduioșător cult al prieteniei: știe să onoreze cum se cuvine un eveniment deosebit. De aceea, pornind la drum cu el, Gavin suportă cu greu șocul dea-l vedea pe Ratliff cu cravată. Ca să-i corecteze acestuia o presupusă gafă estetică, Stevens îl prezintă, la New York, Myrei Allanovna, proprietara unui celebru magazin de cravate de lux. Ratliff se alege cu o superbă cravată aurie, lăsând comanda pentru încă una, roșie cu un motiv decorativ de floarea-soarelui, stilizată și multiplicată în miniatură, cu petale galbene și având centrul minuscul al florii – albastru, întocmai ca ochii lui. Myra Allanovna este vrăjită de noul ei client din statul Mississippi, mai ales că ambii împărtășesc originea rusă. (*This is America.*)

Tot farmecul situației se spulberă când Ratliff află prețul mărfii: veritabilele cravate Allanovna costă șaptezeci și cinci de dolari bucata. Dacă V.K. Ratliff nu ar fi negustor el însuși, poate ar trece mai ușor peste acest amănunt. Dar el nu numai că lucrează în branșă: chiar are un respect deosebit pentru bani, ceea ce, dacă ne amintim bine, îl apropie cumva de Flem Snopes, cum am văzut pe la începutul discuției noastre despre Trilogia Snopșilor.

„*Banii înseamnă atâtea necazuri și durere, prin care cineva a trebuit cândva să treacă*” – spune Vladimir Kirilici Ratliff, încât el nu are încotro, va plăti cinstit pentru ambele cravate, dar le va și înapoia proprietarei afacerii de lux, pentru ca lumea de acasă, „*din Mississippi*”, cum zice el, să nu-și strice impresia despre el. Conversația aceasta are loc în distinsul magazin newyorkez, a doua zi după petrecerea Lindei, unde Ratliff cucerise admirația unanimă cu eleganta lui cravată aurie: o Allanovna originală. Myra Allanovna refuză – *cu obstinație* – să accepte propunerea acestui *deal*, dându-i lui Ratliff replica pe măsură: îi sugerează clientului îndărătnic să dea banii cuiva „*din Mississippi*”, care „*cu mulți ani în urmă, a*

renunțat, nu la visul, ci la speranța” de a-și cumpăra ceva nefolositor, necomestibil, dar care să-i aducă puțină frumusețe în viață.

Bineînțeles că niciunul din cei doi parteneri de dialog nu va ceda – doar sunt ruși americani –, astfel încât Ratliff va achita marfa și-și va lua cravatele acasă, „în Mississippi”, unde mai mult ca sigur că nu le va mai purta vreodată (sau cine știe?). Pe cea aurie, de nuanța piersicii pufoase, ce abia prinde culoare, o păstrează sub un clopot de sticlă, pe o masă din casa lui de burlac, ca pe un obiect neprețuit. Cealaltă nici măcar nu e la vedere – în orice caz, Charles Mallison nu are privilegiul să o vadă decât pe prima. Cu atât trebuie să se mulțumească tânărul său prieten – și cu mărturisirea lui Ratliff că a dat, cândva, o sută cincizeci de dolari pe două cravate Allanovna veritabile.

Se poate spune că trilogia Snopeșilor este o carte mare despre *obstinație* și despre diversele ei varietăți. Multe personaje – dacă nu chiar toate – intră într-o competiție a *încăpățânării* oarbe, dovedind cumva că a lor e *lumea de la zero: Yoknapatawpha*.

Anca Peiu

Tabel cronologic

1897 William Cuthbert Faulkner se naște pe 25 septembrie, la New Albany, Mississippi, primul născut dintre cei patru fii ai soților Murry Cuthbert Faulkner și Maud Butler Faulkner. Tatăl, Murry C. Faulkner, este administrator la calea ferată locală, al cărei proprietar este John Wesley Faulkner, bunicul scriitorului. Străbunicul lui, William Clark Faulkner, născut în 1825, în Tennessee, se stabilise în statul Mississippi în adolescență, devenind avocat, proprietar de plantație și de sclavi negri, și – nu în ultimul rând – colonel în armata confederată. Acest formidabil străbunic patern, cunoscut drept „Bătrânul colonel”, este autorul câtorva cărți, dintre care cea mai importantă rămâne *The White Rose of Memphis (Trandafirul alb din Memphis)*; a construit scurta linie de cale ferată locală, a fost achitat de două ori pentru omucidere – pe motiv de autoapărare – și a fost ales în fruntea statului. A murit în 1889, nu de moarte bună, ci împușcat de un fost partener de afaceri. Bunicul, John Wesley Thompson Faulkner, avocat și politician, a moștenit segmentul de cale ferată. Tatăl, Murry Cuthbert Faulkner, a început să lucreze la calea ferată în 1888 și s-a căsătorit cu Maud Butler în 1896, la scurtă vreme după ce devenise agent principal pentru transportul de pasageri în New Albany, iar, mai apoi, în 1898, trezorier al căii ferate.

Henry James (1843-1916) publică romanul *What Maisie Knew (Ce știa Maisie)*.

1900 Theodore Dreiser (1871-1945) publică romanul *Sister Carrie (Sora Carrie)*.

Joseph Conrad (1857-1924) publică romanul *Lord Jim*.

- 1901 Thomas Mann (1875-1955) publică romanul *Die Buddenbrooks* (*Casa Buddenbrook*).
- 1902 Bunicul John Wesley Thompson Faulkner – model al bătrî nului colonel Sartoris și proprietar al băncii din Oxford – vinde calea ferată, iar familia scriitorului se mută la Oxford, comitatul Lafayette, statul Mississippi. Această adresă devine sursa de inspirație pentru Jefferson, Yoknapatawpha Co., Mississippi, cu o hartă diegetică proprie, atașată la finalul romanului Absalom Absalom! (1936) și desemnându-l pe William Faulkner drept „sole owner and proprietor” („singur stăpân și proprietar”) al imaginarului său domeniu. Henry James publică romanul *The Wings of the Dove* (A ripile porumbiței).
- Joseph Conrad publică *Heart of Darkness* (Inima întunericului) și *Typhoon* (Taifun).
- Benedetto Croce (1866-1952) publică *Estetica*, un studiu cu o influență decisivă asupra dezvoltării literaturii secolului al XX-lea.
- Maxim Gorki (1868-1936) publică piesa de teatru *Azilul de noapte*.
- 1903 Henry James publică romanul *The Ambassadors* (Ambasadorii).
- Gertrude Stein (1874-1946) se hotărăște să rămână la Paris. „Nu am fost niciodată considerată o expatriată – și acesta este lucrul de care sunt cu adevărat mândră” – spune ea, confruntându-se, în scurt timp, cu o „generație pierdută” („a lost generation”), căreia William Faulkner – ca și Wallace Stevens (1879-1955), unul dintre marii poeți americani ai vremii – nu se va simți obligat să i se alăture.
- Barbu Ștefănescu Delavrancea (1858-1918) publică nuvela *Hagi Tudose*.
- 1906 John Galsworthy (1867-1933) publică romanul *The Forsyte Saga* (Istoria familiei Forsyte).
- Ioan Slavici (1848-1925) publică romanul *Mara*.

- 1907 William James (1842-1910) publică eseul *Pragmatism* (*Pragmatismul*), reprezentativ pentru gândirea americană și având un puternic impact asupra evoluției literaturii moderne.
- 1908 Ezra Pound (1885-1972) publică la Veneția volumul de versuri *A Lume Spento*, considerat de mulți critici a fi semnalul de inaugurare a *modernismului* de pe ambele țărmuri ale Oceanului Atlantic.
- La Londra se pun bazele cenaclului *Poets' Club*, condus de poetul și criticul T.E. Hulme, și care va găzdui întâlniri ale poezilor *imagiști*.
- La Paris ia ființă *gruparea cubistă*, autodenumindu-se astfel sub influența unei expresii a pictorului Henri Matisse.
- 1913 Marcel Proust (1871-1922) începe să publice romanul *À la recherche du temps perdu* (*În căutarea timpului pierdut*).
- 1914 Absolvind zece clase, fără să-și termine liceul, tânărul William Faulkner – care își va ortografia numele de familie cu „u” abia din 1919 – se angajează funcționar la banca din Oxford a bunicului patern. De acum datează prietenia lui de o viață cu Phil Stone, care, fiind cu patru ani mai mare decât el, studiază dreptul, și sub a cărui îndrumare Faulkner își formează o solidă cultură de autodidact, citindu-i avid pe marii scriitori, atât clasici cât și contemporani. Model al personajului Gavin Stevens – un idealist avocat din Jefferson, devotat în amicitia lui pentru V.K. Ratliff-Phil Stone și-a sprijinit prietenul la publicarea primelor cărți și l-a încurajat să devină scriitor.
- James Joyce (1882-1941) publică volumul de povestiri *Dubliners* (*Oameni din Dublin*).
- 1915 D.H. Lawrence (1885-1930) publică romanul *The Rainbow* (*Curcubeul*).
- 1916 William Faulkner începe să scrie versuri – se va considera, până târziu, un poet printre romancieri – și să le trimită, împreună cu desene proprii, revistei Universității din Mississippi (poreclită

Ole Miss).

James Joyce publică romanul *A Portrait of the Artist as a Young Man* (Portret al artistului din tinerețe).

1918 Deși Estelle Oldham, vechea lui amică, pe care o cunoștea din 1903, se pare, îi declară că „e gata să fugă cu el”, familia fetei îl consideră pe William Faulkner un pretendent necorespunzător, preferându-l pe Corneli Franklin, un absolvent al Facultății de Drept a Universității din Mississippi, cu care Estelle se va mărita și va avea doi copii.

Atras de mirajul Primului Război Mondial, tânărul Faulkner e decis să lupte de partea forțelor armate britanice, fiind acceptat de Royal Air Force în luna iunie.

Este lăsat la vatră în decembrie, fără să fi părăsit vreodată teritoriul canadian al școlii militare, fiind respins din cauza înălțimii necorespunzătoare. Aceasta nu-l împiedică să-și procure o uniformă de ofițer al Forțelor Aeriene Regale (Royal Flying Corps), cu care va poza drept erou de război, acasă, în orașelul Oxford, Mississippi.

Ernest Hemingway (1899-1963) va trăi însă pe viu experiența războiului, ca șofer de ambulanță în Italia, alegându-se cu răni serioase și cu o bogată sursă de inspirație pentru viitoare romane de succes.

1919-1920 William Faulkner se înscrie ca student special la Universitatea din Mississippi, frecventând cursuri de franceză și spaniolă, plus un curs Shakespeare. Scrie versuri influențat de Keats, Swinburne, A.E. Housman, T.S. Eliot. Reușește să publice *L'Après-Midi d'un Faune* – un poem de 40 de rânduri, în revista *The New Republic*. Își scrie primul volum de versuri, al cărui titlu, *The Marble Faun*, poartă ecoul unuia dintre ultimele volume de proză ale lui Nathaniel Hawthorne.

Scrie *Marionettes* piesă experimentală în versuri, ilustrând-o cu desene în stil Aubrey Beardsley (ilustratorul celor mai multe

dintre piesele de teatru și povestirile lui Oscar Wilde).

1920 D.H. Lawrence publică romanul *Women in Love* (*Femei îndrăgostite*).

1921 Îi oferă Estellei Franklin, în vizită la părinții ei, un volum de versuri dactilografiat, intitulat *Vision in Spring*. Petrece toamna la New York City. La întoarcerea în Oxford, Mississippi, preia slujba de poștaș al Universității din Mississippi, fără entuziasm și fără să reziste prea mult. Citește și scrie literatură intens în timpul orelor de serviciu. Publică, în revista *The Mississippian*, articole elogioase la adresa scriitorilor Edna St. Vincent Millay și Eugene O'Neill.

1922 James Joyce publică romanul *Ulysses*, la Paris.

T.S. Eliot (1888-1965) publică poemul *The Waste Land* (*Țara pustie*), la New York.

Liviu Rebreanu publică romanul *Pădurea spânzuraților*, poate cel mai impresionant și mai reușit roman românesc despre tragedia Primului Război Mondial.

1923 Faulkner este concediat din funcția de poștaș al Universității din Mississippi. Va lucra pentru un timp într-o librărie din New York City, administrată de Elizabeth Prall, viitoarea soție a lui Sherwood Anderson (1876-1941), scriitor care va contribui decisiv la formarea lui William Faulkner ca prozator.

D.H. Lawrence publică volumul *Studies in Classic American Literature* (Studii de literatură americană clasică).

William Butler Yeats (1865-1939) devine laureat al Premiului Nobel pentru Literatură.

Wallace Stevens (1879-1955) publică *Harmonium* (*Armoniu*) y primul său volum de versuri.

Rainer Maria Rilke (1875-1926) publică volumele de versuri *Elegiile duineze* și *Sonetele către Orfeu*.

1924 Faulkner își publică volumul de versuri *The Marble Faun* (*Faunul de marmură*) în decembrie. Este volumul său de debut.

Titlul îl evocă pe acela al unui volum de proză inspirată de experiența italiană a lui Nathaniel Hawthorne (1804-1864).

Thomas Mann publică romanul *Der Zauberberg* (Muntele vrăjit).

1925 Călătorind la New Orleans, Faulkner îl cunoaște, în sfârșit, pe Sherwood Anderson. Se hotărăște să se dedice unei cariere de prozator. Primul rezultat concret al acestei decizii este romanul *Soldier's Pay* (*Plata soldatului*).

John Dos Passos (1896-1970) publică romanul *Manhattan Transfer*.

Theodore Dreiser publică romanul *An American Tragedy* (*O tragedie americană*).

F. Scott Fitzgerald (1896-1940) publică romanul *The Great Gatsby* (*Marele Gatsby*).

Andre Gide (1869-1951) publică *Les Faux-monnayeurs* (*Falsificatorii de bani*), primul său roman.

Franz Kafka publică romanul *Derprozess* (*Procesul*).

Virginia Woolf (1882-1941) publică romanul *Mrs. Dalloway*.

1926 Faulkner publică *Soldier's Pay*, despre dezamăgirile unui aviator rănit în Primul Război Mondial, primul său roman, începe lucrul la două romane ale ținutului Yoknapatawpha: *Flags in the Dust* (*Steaguri în țărână*) și *Father Abraham* (*Ttica Abraham*). Concentrându-se asupra celui dintâi, Faulkner va amâna cel de-al doilea proiect, părintd chiar să renunțe la el; este vorba despre istoria unei familii pe nume Snopes, ai cărei membri – parveniți avari și fără scrupule – invadează Yoknapatawpha, ca un sarcastic simbol al *lumii noi* cucerind *Vechiul Sud*. Personajele vor rezista până în 1940, când se vor înfățișa publicului cititor în romanul *The Hamlet* (*Cătunul*), compus din povestiri despre neamul Snopes, unele publicate deja – de-a lungul vremii – în reviste literare, toate provenind însă din proiectul *Father Abraham*.

D.H. Lawrence publică romanul *The Plumed Serpent* (Șarpele cu pene).

Ernest Hemingway publică romanul *The Sun Also Rises* (Fiesta), considerat de mulți critici drept cea mai remarcabilă carte a lui – din punct de vedere stilistic.

1927 Faulkner își publică al doilea roman, *Mosquitoes* (Țânțarii), inspirat din atmosfera de snobism, mondenitate și semidoctism a cercurilor cu veleități culturale din New Orleans.

1928 *Flags in the Dust* (Steaguri în țărână), cel de-al treilea roman scris de William Faulkner, inaugurează eposul *Yoknapatawpha*, dar nu va vedea lumina tiparului în forma lui originală decât în 1973. Deocamdată, este acceptat pentru publicare numai la dimensiuni drastic reduse – cam a șasea parte ajunge să fie un roman, intitulat *Sartoris* (*Sartoris*).

Din primăvară până în toamnă, lucrează la cel mai ambițios proiect al său: romanul *The Sound and the Fury* (Zgomotul și furia).

D.H. Lawrence publică romanul *Lady Chatterley's Lover* (Amantul doamnei Chatterley).

1929 Este un an memorabil în destinul scriitorului. În ianuarie publică romanul *Sartoris*, în care își fac apariția, deopotrivă, familia Sartoris și neamul Snopes, simbolizând aristocrația apusă a Vechiului Sud și parvenții fără opreliști, care invadează Yoknapatawpha cu și mai mult aplomb, după ravagiile Primului Război Mondial.

Romanul *The Sound and the Fury* (Zgomotul și furia), cu un titlu străbătut de ecouri shakespeariene, cu o structură narativă sfidând conveniențele cronologiei, cel mai îndrăzneț dintre experimentele prozei faulkneriene, contând pe punctul de vedere narativ multiplu și tehnica narativă de *stream-of-consciousness*, manevrate cu virtuozitate, este publicat în octombrie.

Romanul este bine primit de critică, dar publicul cititor încă nu-l apreciază.

Divorțul lui Estelle Oldham Franklin finalizându-se în aprilie, William Faulkner o ia în căsătorie în iunie. Faulkner începe lucrul la romanul *Sanctuary* (*Sanctuar*), o altă carte despre Yoknapatawpha, aparent mizând pe elementul de șoc și pe imagini de violență sexuală exclusiv în scopuri comerciale, dar purtând marca unei complexități stilistice și a unei profunzimi inconfundabile pentru geniul romancierului.

Luându-și de lucru în schimbul de noapte la centrala termică a Universității din Mississippi, el își va definitiva romanul *As I Lay Dying* (*Pe patul de moarte*) în prima sa formă pentru redactare, în mai puțin de șapte săptămâni.

Ernest Hemingway publică romanul *A Farewell to Arms* (*Adio, arme!*), inspirat din experiența Primului Război Mondial, trăită de scriitor în Italia.

În URSS, Mihail M. Bahtin (1895-1975), un critic literar desprins din Școala Formalismului Rus, publică studiul *Probleme ale artei lui Dostoievsky* reintitulat, în 1963, *Probleme ale poeziei lui Dostoievski* și tradus în engleză, cucerind astfel lumea teoreticienilor și a criticilor literari occidentali din cea de-a doua jumătate a secolului al XX-lea. Conform viziunii bahtiniene, trăsătura specifică romanului dostoievskian este *polifonia*, adică o multitudine de *voci narrative*, care conduc destinul cărții, independent de voința și planurile autorului. Având în vedere profunda și evidentă înrâurire pe care Dostoievski a avut-o asupra conceperii unui *diegesis faulknerian*, publicarea acestui esențial volum bahtinian exact în același an cu apariția a romanului *The Sound and the Fury* (*Zgomotul și furia*) poate fi considerată mai mult decât o simplă coincidență de istorie literară.

Thomas Mann devine laureat al Premiului Nobel pentru

Literatură.

1930 Faulkner publică romanul *As I Lay Dying* (*Pe patul de moarte*) în octombrie.

Tragi-comedia familiei Bundren – un neam de albi săraci (*poor white trash*), pornit la drum spre Jefferson, să-și îngroape mama, pe Addie, se desfășoară *polifonic*, pe 15 voci, în 59 de *monologuri*. Acesta este volumul în care se pomenește, pentru prima dată, *numele ținutului Yoknapatawpha*, inspirat dintr-un vechi cuvânt al indienilor Chickasaw, însemnând *water runs slow through flat land* („apa-curge-agale-prin-câmpia-mtinsă”). Așa își botează Faulkner „ținutul apocrif” (*my apocryphal country*).

Scriitorul cumpără proprietatea Rowan Oak – o casă veche tipic sudistă, pe care o va moderniza și în care va locui, împreună cu Estelle și copiii, până la sfârșitul vieții.

Hart Crane (1899-1932) publică poemul *The Bridge* (*Podul*). Mihail Sadoveanu publică romanul *Baltagul*.

Camil Petrescu publică romanul *Ultima noapte de dragoste, întâia noapte de război*, inspirat din realitatea devastatoare a Primului Război Mondial.

1931 Faulkner publică romanul *Sanctuary* (*Sanctuar*), cu care, în sfârșit, se impune publicului cititor al vremii. Editura Gallimard câștigă dreptul de publicare în limba franceză a romanelor *As I Lay Dying* (*Pe patul de moarte*) și *Sanctuary* (*Sanctuar*). Astfel începe cariera franceză a lui William Faulkner – ca alți mari scriitori americani, cum ar fi Edgar Allan Poe, mai bine primit de cititorii din Franța decât de compatrioți.

În ianuarie i se naște prematur prima fiică, Alabama, care va muri după nouă zile.

În septembrie vede lumina tiparului primul volum de povestiri de William Faulkner, intitulat *These Thirteen* (*Aceștia treisprezece*), schițând portrete de un umor tăios ale unor localnici din Yoknapatawpha.

1932 Faulkner publică romanul *Light în August (Lumină de august)*.

Este o carte despre căutarea tragică a identității, despre singurătate și despre lipsa de comunicare. Pe fundalul Sudului transfigurat în Yoknapatawpha, toate acestea se amplifică în lumina și umbrele problemei rasiale. Deși punctul de vedere narativ – omnisciența selectivă – nu are nimic spectaculos, romanul se înscrie în paradigma modernismului prin urmărirea a doi protagoniști, Joe Christmas și Lena Grove, absolut străini unul față de celălalt, dar pe care soarta îi aduce în același loc, fără ca poveștile lor să se întretaie.

T. S. Eliot publică volumul *Selected Essays (Eseuri alese)*.

Liviu Rebreanu publică romanul *Răscola*.

George Călinescu publică amplul studiu biografic *Viața lui Mihai Eminescu*.

1933 William Faulkner își publică al doilea volum de versuri, *A Green Bough (Ram verde)*, în aprilie.

În iunie se naște Jill Faulkner, unica fiică a lui William și Estelle Faulkner.

Se lansează filmul *The Story of Temple Drake (Povestea lui Temple Drake)*, inspirat de romanul faulknerian de succes *Sanctuary (Sanctuar)*

André Malraux publică romanul *La condition humaine (Condiția umană)*, distins cu Premiul Goncourt.

Camil Petrescu publică romanul *Patul lui Procust*.

1934-1935 Faulkner publică *Doctor Martino and Other Storm (Doctor Martino și alte povestiri)*, un volum de proză scurtă polițistă, în aprilie 1934. Lucrează intens la romanul *Absalom, Absalom!*, inițial intitulat *A Dark House (Casă întunecată)*, cel mai ambițios proiect al lui din dubla perspectivă a eposului Yoknapatawpha și a virtuozității tehnice moderniste.

Își întrerupe munca la *Absalom, Absalom!* Pentru a definitiva romanul *Pylon*, care va vedea lumina tiparului în martie 1935.

Este una dintre puținele cărți faulkneriene de dincolo de harta Yoknapatawpha, vorbind despre viața năucitoare a unor piloți cascadori.

Se va întoarce la *Absalom, Absalom!* După moartea – în accident de pilotaj – a lui Dean, mezinul fraților Faulkner, pe care el însuși îl încurajase să învețe să zboare. Sentimentul de vinovăție îl va răscoli tot restul vieții.

În 1934, Henry Miller publică, la Paris, romanul *The Tropic of Cancer (Tropicul cancerului)*, care va provoca indignarea unui anumit segment al publicului cititor, prea puritan pentru asemenea cărți sortite să-și înceapă cariera cu câte un scandal. Romanul lui Henry Miller va aștepta până în 1961, ca să vadă lumina tiparului în Statele Unite. Astfel, putem spune că el aparține unei adevărate *tradiții a cărților secolului al XX-lea, respinse de cititorul ipocrit*. Numai dintre cărțile enumerate în acest sumar tabel cronologic s-ar putea alege, deja, destule titluri pentru un posibil *club al cărților greșit înțelese din secolul al XX-lea*. Printre acestea s-ar număra: *Ulysses* de James Joyce, toate romanele lui D.H. Lawrence pomenite aici, *Lolita* de Vladimir Nabokov. Nu în ultimul rând, tot aici este locul unor opere faulkneriene care au mizat pe efectul de șoc pentru a putea spune adevărul. *Sanctuary* nu rămâne – după cum se vede – un caz singular.

1936 Faulkner publică, în octombrie, romanul *Absalom, Absalom!*, la Random House, unde va apărea, de acum, întreaga sa operă. *Absalom, Absalom!* Este un roman *polifonic* în cel mai autentic sens bahtinian. Important, în această carte, este însuși actul narativ: fiecare povestitor își aduce contribuția la țeserea unei *istorii imposibile* – imposibil de crezut, dar, mai cu seamă, imposibil de povestit, de epuizat ca narațiune. Thomas Sutpen – ca protagonist al cărții cu un baroc *subiect multiplu*, dar și ca povestitor el însuși – oferă un pretext generos pentru această

copleșitoare desfășurare de forțe narative. Provocările acestui joc epic multistratificat și ironic depășesc granițele convenționale dintre epoci și mode literare. Nici *Tabelul cronologic*, nici *Genealogia*, nici *Harta* – anexate la finele cărții, nu aduc vreo consolare cititorului naiv. Într-adevăr, „singurul stăpân și proprietar” aici este William Faulkner, care își formează cititorul, tot așa cum își născocesc și personajele.

Margaret Mitchell (1900-1949) își publică unicul roman, la care lucrase din 1926, un best-seller autentic, *Gone with the Wind* (*Pe aripile vântului*).

Din nou, ironia istoriei literare a vrut ca, în același an, să vadă lumina tiparului două cărți despre Vechiul Sud, tematic, aparent, atât de apropiate, dar atât de îndepărtate în esența lor narativă. Poate că așa se explică și dublul succes la public – atât ca text cât și ca film clasic de Hollywood – al cărții lui Margaret Mitchell.

În octombrie, la Editura Alfred A. Knopf, Wallace Stevens publică volumul de versuri intitulat *Ideas of Order* (*Idei despre ordine*) care îl consacră drept unul dintre poeții americani de prim rang.

Eugene O'Neill (1888-1953) devine laureat al Premiului Nobel pentru Literatură.

Jorge Luis Borges (1899-1986) publică volumul de proză scurtă, *Istoria universală a infamiei*. Este primul dintre cele patru volume de proză scurtă ale scriitorului argentinian, care a fost, de asemenea, un distins poet și eseist, și a cărui influență asupra literaturii latino-americane din secolul al XX-lea – ca și influența lui William Faulkner însuși asupra aceleiași literaturi – rămâne de netăgăduit.

1938 Faulkner publică volumul *The Unvanquished* (*Neînfrânții*), conținând povestiri despre Războiul Civil (1861-1865). Scrie *The Wild Palms* (*Palmierii sălbatici*), un roman a cărui acțiune se

petrece în afara zonei Yoknapatawpha.

Își cumpără o fermă dincolo de Oxford.

Robert Penn Warren și Cleanth Brooks publică volumul *Understanding Poetry (înțelegerea poeziei)*, constând în mostre de analiză pe text în spiritul Școlii cunoscute sub numele de *New Criticism (Noua critică)*, pentru care textul literar este suveran în atenția criticului, detaliile de istorie literară și biografie rămânând irelevante.

1939 Faulkner publică romanul *The Wild Palms (Palmierii sălbatici)* în ianuarie.

Este ales membru al *National Institute of Arts and Letters (Institutul național de arte și litere)*. Deși salutat ca scriitor reprezentativ pentru literatura modernă de pe ambele țărmuri ale Atlanticului, de către personalități culturale ca Malraux, Sartre, romancierul american abia acum începe să se bucure atât de aprecierea criticii din patria sa cât și de prestigiul cuvenit acasă.

John Steinbeck publică romanul *The Grapes of Wrath (Fructele mâniei)*.

T.S. Eliot publică piesa de teatru în versuri *The Family Reunion (Reuniunea de familie)*.

James Joyce publică volumul *Finnegan's Wake (Veghea lui Finnegan)*.

1940 Faulkner publică, în aprilie, romanul *The Hamlet (Cățunul)*, primul volum al Trilogiei neamului Snopes, ingredientul social cel mai dubios al lumii pestrițe care populează ținutul Yoknapatawpha.

Carson McCullers (1916-1967), o scriitoare a Sudului cultivând o imagine și mai sumbră a lumii contemporane decât aceea întâlnită în opera faulkneriană, publică romanul *The Heart Is a Lonely Hunter (Imma-i un vânător singuratic)*.

Ernest Hemingway publică romanul *For Whom the Bell Tolls*

(*Pentru cine bat clopotele*), inspirat din experiența Războiului Civil spaniol.

1942 Faulkner publică, în mai, volumul de povestiri intitulat *Go Down, Moses and Other Stories* (*Pogoară-te, Moise, și alte povestiri*), considerat a fi tabloul cel mai complex în care scriitorul american a zugrăvit relațiile interrasiile din Vechiul Sud. Colecția include nuvela *The Bear* (*Ursul*).

Albert Camus (1913-1960) publică romanul *L'Etranger* (*Străinul*).

1946 Malcolm Cowley publică în mai, la Editura Viking Press, volumul intitulat *The Portable Faulkner* (*Faulkner – Ediția de buzunar*). Având în vedere că niciunul dintre romanele lui Faulkner nu se mai afla sub tipar, cu excepția romanului *Sanctuar*, lui Cowley i se datorează redescoperirea textului faulknerian de către marele public cititor, la un preț accesibil.

William Carlos Williams (1883-1963) publică Cartea I din amplul poem *Paterson* (*Paterson*).

Wallace Stevens a fost nominalizat pentru Premiul Nobel pentru Literatură în 1946, dar a pierdut în favoarea prozatorului Hermann Hesse (1877-1962), autorul romanului *Das Glassperlenspiel* (*Jocul cu mărgelile de sticlă*), publicat în 1943.

1948 Faulkner publică, în septembrie, romanul *Intruder in the Dust* (*Nechemat în țărână*), în continuarea povestirii lui Lucas Beauchamp din volumul *Pogoară-te, Moise*. Tema relațiilor interrasiile din Vechiul Sud atrage publicul cititor, aceasta devenind, alături de *Sanctuar*, cartea cea mai vândută dintre toate cele scrise de Faulkner în timpul vieții.

Este ales membru al Academiei Americane de Ane și Litere. T.S. Eliot devine laureat al Premiului Nobel pentru Literatură.

1949 Faulkner publică, în noiembrie, volumul *Knight's Gambit* (*Gambitul calului*), o colecție de povestiri polițiste.

1950 Publică, în august, volumul *Collected Stories*.

William Faulkner devine laureat al Premiului Nobel pentru

Literatură, susținându-și, la Stockholm, pe 10 decembrie, celebrul discurs. Face călătoria însoțit de fiica lui, Jill. Wallace Stevens publică volumul de versuri *The Auroras of Autumn* (*Aurorile toamnei*).

1951 Volumului *Collected Stories* i se decernează premiul The Național Book Award.

În septembrie, Faulkner publică volumul *Requiem for a Nun* (*Requiem pentru o călugăriță*) – o carte continuând povestirea lui Temple Drake din romanul best-seller *Sanctuary*, sub forma unui roman combinat cu elemente dramatice.

Franța îi conferă Legiunea de onoare lui William Faulkner. De acum, opera lui se va bucura de tot prestigiul meritat și va fi recunoscută ca demnă de canonul literar.

Exprimându-și liber părerile proprii în chestiunea ciocnirilor pe teme rasiale, Faulkner își atrage dezaprobarea și chiar ostilitatea cercurilor de ambele orientări: atât ale concetățenilor săi din Vechiul Sud cât și ale liberalilor zilei. Totuși, de acum se poate spune că scriitorul poate conta pe o stare de „confort financiar”, ce s-a lăsat așteptată mai mult de trei sferturi din existența sa.

În mod paradoxal, Faulkner își petrece o mare parte din ultimul său deceniu de viață călătorind în străinătate, fiind abil folosit de State Department (Ministerul American al Afacerilor Externe) pe postul – neoficial – al unui (fel de) ambasador cultural, exploatându-i-se, astfel, printr-o subtilă ironie a sorții, popularitatea și aprecierea profesională, atât de târziu dobândite.

Ernest Hemingway publică nuvela *The Old Man and the Sea* (*Bătrânul și marea*), ce va fi menționată ca argument special al juriului, când i se va decerna Premiul Nobel pentru Literatură.

1954 Faulkner publică, în august, romanul *A Fable* (*Parabolă*), o povestire a Primului Război Mondial, transpusă în termenii legendei creștine. Este răsplătit cu Premiul Pulitzer.

Ernest Hemingway devine laureat al Premiului Nobel pentru Literatură.

- 1955 Faulkner publică volumul de povestiri intitulat *Big Woods (Păduri adânci)*.
- 1956 Piesa de teatru *Long Day's Journey into Night (Lungul drum al zilei către noapte)* de Eugene O'Neill, puternic marcată de elemente autobiografice, este publicată, conform dorinței dramaturgului, abia după moartea acestuia, survenită în 1953.
- 1957 Faulkner publică, în mai, romanul *The Town (Orașul)*, al doilea volum al Trilogiei neamului Snopes. Ține cursuri la Universitatea din Virginia, ca scriitor rezident, făcând naveta între Charlottesville și Oxford pentru tot restul zilelor sale.
- Jack Kerouac (1922-1969) publică romanul *On the Road (Pe drum)*, emblematic pentru spiritul generației *beat*.
- 1958 Vladimir Nabokov (1899-1977) publică *Lolita*, roman postmodern reprezentativ, omagiind forța nesecată a artei narative. Cartea apare în Statele Unite abia la trei ani după ce fusese deja publicată de către o obscură editură franceză.
- 1959 Faulkner publică, în noiembrie, romanul *The Mansion (Conacul)*, volumul ce încheie Trilogia neamului Snopes.
- 1961 Ernest Hemingway se sinucide pe 2 iulie.
- 1962 În luna iunie, Faulkner publică *The Reivers (Tâlharii)*, un ultim roman despre o Yoknapatawpha înseninată!
- Se stinge din viață pe 6 iulie, în urma unei crize cardiace.
- 1963 Romanul *The Reivers (Tâlharii)* este distins cu Premiul Pulitzer.

Lui Phil Stone
Treizeci de ani de zile a râs împreună cu mine.

Casa cu coloane

Cartea aceasta este capitolul final, este suma unei lucrări concepute și începute în 1925. Cum autorului îi place să creadă, să spere că această operă de-o viață-ntreagă e parte dintr-o literatură vie, și cum „viața” e mișcare și „mișcare” e schimbare, modificare, și deci unica alternativă a mișcării e ne-mișcarea, e stagnarea, moartea, se vor întâlni în cei treizeci și patru de ani ai acestei anume cronici antinomii și contradicții; nota de față are simplul scop de a-i semnală cititorului că autorul a descoperit mai multe antinomii și contradicții decât va găsi (speră el) cititorul – contradicții și antinomii datorate faptului că autorul a învățat sau crede că a învățat despre inima omenească și despre dilemele ei mai mult decât știa acum treizeci și patru de ani; și e convins că, trăind alături de ele atâta vreme, cunoaște personajele din această cronică mai bine decât atunci.

W. F.

MINK

UNU

Juriul a zis: „Vinovat”, și judecătorul a zis: „Pe viață”, dar el nu i-a auzit. N-asculta. De fapt, nu fusese-n stare s-asculte de-atunci, din prima zi de când judecătorul a tot bocănit cu ciocănașul lui de lemn în pupitrul înalt, până ce el, Mink, și-a-ntors ochii din fund de la ușa sălii de ședință ca să vadă ce Doamne iartă-mă voia omul ăsta, și el, judecătorul, s-a aplecat peste pupitru strigând: „Hei, Snopes! L-ai omorât pe Jack Houston sau nu l-ai omorât?” și el, Mink, a zis: „Nu-mi bate capu-acuma! Nu vezi c’am treabă?”, și iar și-a-ntors capu-ncolo, în fund, spre ușa sălii de ședință strigând și el acum spre, în, prin zidul de fețe mici și palide care-l împresura: „Snopes! Flem Snopes! Hei, careva de-aici să se ducă să-l cheme pe Flem Snopes! Plătesc... Plătește Flem!”

Pentru că n-avusese timp s-asculte. De fapt tot adusul ăsta aici prima oară, legat cu cătușe de mâna polițistului, din celula lui de lan-chisoare pân’ la tribunal, n-a fost decât o-ncurcătură fără absolut niciun rost, o prostie revoltătoare și, ca și fiecare adus și mutat cu cătușe la mână de dup-aceea, o piedică-n soluționarea problemelor amândurora – și-a lui, și-a blestematei ăleia de legi; de-ar fi așteptat măcar puțin, să-l fi lăsat în pace: să pândească prin golurile sinistre din fereastra de la stradă, printre gratiile de care-și încleșta mâinile lui murdare – unica și imperioasă lui nevoie-n tot timpul lunilor ăloră lungi dintre întemnițare și deschiderea procesului.

La-nceput, în timpul primelor câteva zile, după gratiile ferestrei, fusese doar iritat de nerăbdarea sa și – da, recunoștea – de stupiditatea sa. Cu mult înainte de-a fi venit momentu-n care să ia pușca și să

ochească, și să tragă, știa că văr-su Flem, singurul din clan având și putere, și motive sau în orice caz de la care putea să s-aștepte să-l scape de belea n-o să fie-acolo s-o poată face. Ba știa chiar și de ce-avea să lipsească Flem cel puțin un an de zile, Moșia Franțuzului prea era mică: oricine știa orice despre oricine; și-ar fi dat toți seama ce s-ascunde sub voiajul ăla-n Texas chiar și fără tărbœiul și fierberea ce se iscaseră de când fata lui Varner (sau cine-altu' o fi fost) descoperise primul fir de păr că-i crescuse pe nu-știu-unde, ca să nu mai vorbim de primăvara și de vara trecută când afurisitu' ăla de băiat al lui McCarron îi deschisese capu' la câte toate și-i ciomăgise pe toți de parc-ar fi fost o haită de câini.

Așa că-nainte încă de-a se fi-nsurat Flem cu ea, el, Mink, și-oricine altu' pân' la zece mile-n jur știa că moș Will Varner *trebuia* să-și mărite fata cu cineva, și-ncă repede, dacă nu voia să vadă când o da iarba că-i răsare și lui un plod în curtea din dos. Și când în cele din urmă ăl' care s-a-nsurat cu ea a fost Flem, el, Mink, n-a fost surprins. Țsta-i Flem cu bafta lui, ca de-obicei. Mă rog, mai mult decât simplă baftă: singurul om din sat în stare să se ridice și să-i țină piept lu' moș Will Varner; omul care mai mult sau mai puțin îl înlăturase din prăvălie pe Jody, feciorul lui moș Will, și s-aranja acum, ca ginere, să pună mâna și pe jumate din tot restul. Însurându-se cu ea tocmai la timp ca să nu fie copilul din flori, Flem nu numai că devenea bărbatul legitim al blestematei ăsteia de fete care de când avea cînșpe ani îi pune pe jărat pe toți bărbații din sat sub obzeci numai când o vedeau trecând, da' mai era și plătit pentru asta, plătit cu vârf și-ndesat: nu numai cu dreptul să-i bage mâna pe sub fustă de câte ori avea chef, treabă-n stare să-l înnebunească pe-un om numai la gândul c-o face altu', da-i mai dăduse pe deasupra și locu' și casa a' mare a Franțuzului, a Bătrânului, pentru c-o făcea.

Așa că știuse că Flem n-o să fie-acolo când o să aibă nevoie de el, pentru că știa că Flem și tânăra lui nevastă or să trebuiască să stea departe de Moșia Franțuzului atâta vreme cât să poată spune la-

ntoarcere că tot ce-au adus cu ei a-mplinit o lună și toți ăi care l-or vedea să nu se prăpădească de răs. Numai că, atunci când în fine venise momentul, când clipa hotărâtoare-n care nu mai putea s-amâne ochitul cu pușca și-apăsatul pe trăgaci sosise, uitase de asta. Nu, mint. Nu uitase. Pur și simplu nu mai putuse s-aștepte: chiar Houston nu-l lăsa să mai aștepte – și asta era înc-o jignire pe care i-o aducea Jack Houston, prin însuși faptul că murea: îl silea pe el, pe Mink, să-l omoare-ntr-un moment când unica persoană care-ar fi putut să-l scape și-ar fi trebuit să-l scape fie c-ar fi vrut, fie că nu, în baza legii străvechi și imuabile a rubedeniei de sânge, se afla la o mie de mile de-acolo; și de data asta era o jignire ireparabilă pentru că, prin însăși făptuirea ei, Houston scăpa pentru totdeauna de ispășire.

Nu uitase că văr-su n-o să fie-acolo. Pur și simplu nu mai putuse s-aștepte. Trebuia, n-avea-ncotro, să se-ncreadă-n *ăia* – *ăia* erau cei care făgăduiseră că și-o vrabie n-ar fi putut să pice fără' de știrea lor. Prin *ăia* nu-nțelegea pe cine-o fi fost ăl' de i se zice Ăl de Sus. Nu credea în niciun Ăl de Sus. Prea văzuse multe-n viața lui și, dac-ar fi existat un Ăl de Sus cu-o privire-atât de pătrunzătoare și cu-o putere-atât de mare cât se pretindea, ar fi făcut El ceva. Și-afară de asta, el, Mink, nu era credincios. Nu mai călcase pe la biserică de când avea cinspe ani și nici n-avea de gând să mai calce – loc unde-un om cu mațele goale și cu mâncărime-ntre picioare, pe care nu și-o putea sătura acasă, obișnuia zicându-și predicatorul Domnului s-adune femei cât mai multe pe care să le poată ispiti cu răsplata unuia pentru treaba ăluilalt – treaba era să-și umple lui burta drept plată că le umplea lor gaura îndată ce pleca bărbatul la câmp și ea putea s-o șteargă-n tufișu-n care-o aștepta predicatoru'; nevestele veneau la biserică pentru că era locul cel mai potrivit pe care-l știau unde să dea o rețetă de pui fript pe una de budincă de cartofi; și bărbații veneau nu ca să-mpiedice negustoreala pentru că bărbatul știa că nici n-o poate împiedica, nici nu-i poate face față; venea ca să-ncerce cel puțin să afle dacă numele neveste-sii era-n capu listei celor care-și așteptau rându' sau dacă poa'

să-și termine partida pân' să trebuiască s-o lege de stâlpu' patului și să s-ascundă după ușă să pândească; iar tinerii, perechi, nici nu se mai osteneau să treacă pe la biserică: alergau de-a dreptu' la tufișu' cel mai la-ndemână, să fie ai dintâi.

Voia să spună doar atât, că *ăia-ei- aia*, cine-or fi fost sau ce-or fi fost, sau cum ai fi vrut să-i zici, era ceva care reprezenta o justiție și-o dreptate simplă și fundamentală în treburile dintre oameni, pentru c-altminteri mai bine te lăsași pentru că, la urma urmei, *ăia, ei, aia, zi-le* cum le-i zice, nu voiau, nu puteau să-l urmărească și să-l hărțuiască, și să-l chinuiască p-un om în vecii vecilor și să nu-l lase cândva într-o bună zi, la un moment dat, să-și facă singur dreptate și să plătească așa cum i s-a plătit. Puteau să-l frece și să-l chinuiască sau puteau să stea jos și să se uite cum toate-i merg împotriva, tot timpul, fără un pic de cruțare, parc-ar fi fost dup-un tipic; să stea jos și să privească, și (*all right*, de ce nu? – era bărbat – nu-i păsa, câtă vreme era om și exista o dreptate) să le facă și plăcere chiar; poate că de fapt îl puneau la-ncercare chiar, să vadă de era bărbat sau nu, de era destul de bărbat ca să poa' să rabde-un pic de hărțuială și de frecuș, așa ca să merite să le-o-ntoarcă, atunci când i-o veni și lui vremea, ăloră care i-o făcuseră. Dar cel puțin avea să vină, momentul ăsta, momentu-n care o să fie rândul lui, când își va fi câștigat și el dreptul de-a plăti exact cât i se plătise, întocmai cum și Ei își câștigaseră dreptul să-l pună pe el la-ncercare și chiar să s-amuze de-ncercare; momentu-n care ei vor avea să-i demonstreze că erau și Ei tot atât de bărbați cât le dovedise el lor că era; în care el nu numai că va trebui să se bizuie pe Ei, da-n care-și va fi câștigat dreptul să se bizuie pe Ei și să constate că-i sunt fideli; și că Ei n-au îndrăznit și n-o să-ndrăznească să-i tragă chiulul pentru c-atunci le va fi tot atât de greu să trăiască-ntre ei cum ajunsese-n cele din urmă să-i fie lui să trăiască cu sine însuși și să continue să suporte toate câte le suportase de la Jack Houston.

Așa că-n dimineața aia știa că Flem n-o să vină. Numai că nu mai putea s-aștepte, pur și simplu; venise momentu-n care el și Jack

Houston nu mai puteau, nu mai trebuiau, pur și simplu, să respire-același aer. Și-așa că, lipsind văr-su, a trebuit să se mulțumească cu dreptul de-a se bizui pe *ei*, drept pe care și-l câștigase prin faptul că pân-atunci nu le ceruse niciodată nimic toată viața lui.

Începuse-n primăvară. Nu, toamna trecută-ncepuse. Nu, începuse cu multă vreme-nainte. Începuse chiar din clipa-n care se născuse Houston, croit de pe-atunci pentru-aroganță și intoleranță, și trufie. Nu din clipa-n care amândoi, adică și el, Mink Snopes, au început să respire-același aer de Mississippi de nord, pentru că el, Mink, nu era om certăreț. Niciodată nu fusese. Era doar din pricina ghinionului care-l urmărise și-l chinuise, și-l împinsese toată viața într-o neîntreruptă și neînduplecată necesitate de a-și apăra drepturile elementare.

Dar de-abia-n vara dinainte de toamna asta de care vorbim, destinul lui Houston l-a-ncălcat efectiv și hotărâtor pe-al lui, soarta însăși a lui Mink – ceea ce era o altă fațetă a aceleiași jigniri: că nimic, nici măcar *ăia*, *ăia* mai puțin decât oricine, nu-i făcuseră vreun semn, să-l avertizeze de felu-n care se va sfârși această primă întâlnire. Asta era *după* ce tânăra nevastă a lui Houston intrase-n grajdu' armăsarului să caute ouă-n cuiabar și-o omorâse calu' și orice om de treabă și-ar fi zis că orice bărbat cumsecade nu și-ar mai lua alt armăsar în casa aia câte zile-o mai avea. Dar nu Houston. Houston nu numai că era destul de bogat ca să poa' să aibă-un armăsar de rasă-n stare să-i omoare nevasta, da' și destul de arrogant și de ne-nduplecat ca să desfidă orice cuviință și, după ce-mpușcase calu' care-o omorâse, să se ducă să-și cumpere altu' întocmai, poate pentru cazu' că s-ar mai fi-nsurat o dată; să facă-n așa hal pe-ndureratu' de moartea neveste-sii, că nici măcar vecinii nu mai îndrăzneau să-i bată la ușă, și cu toate astea, de două-trei ori pe săptămână să gonească dus și-ntors pe drum, călare pe noul lui cal asasin cu câinele ăla-al lui, Bluetick, alergând ca un ogar sau tot ca un cal alături de el pân' la Varner la prăvălie, și nici măcar să nu descalece: așteptau toți trei acolo-n drum – bărbatul

arogant și ne-nduplecat și calul cu privirea rea, și câinele care rânjea și se zbârlea de câte ori trecea careva pe lângă ei – în timp ce Houston porunceă oricui se-ntâmpla să fie-n față pe galerie să intre să-i aducă ce se-ntâmpla să-i trebuiască și după care venise, parc-ar fi fost niște negri.

Până-ntr-o dimineață, când el, Mink, se ducea la prăvălie (n-avea cal să meargă călare când îi trebuia o cutie de tutun sau un flacon de chinină, sau o bucată de carne); tocmai trecuse de coama unui deal mărunț, când auzi din urmă calul venind în goană și i-ar fi lăsat lui Houston tot latul drumului dac-ar fi avut timp, da' pân' s-apuce el să-și dea seama calul era gata să-l doboare de nu-l smucea Houston turbat într-o parte gonind înainte și-afurisitul de câine rânjindu-i chiar în nas și măturându-i pieptul cu blana lui lăptoasă, și Houston a-ntors calul și l-a proptit jucând și zvârlind în față lui, și răcnind:

— De ce dracu' n-ai sărit în lături când m-ai auzit venind? Dă-te din drum! Vrei să-ți aduni creierii de pe jos pân' să-l pot domoli?

Deh, poate că pe limba lui asta-nsemna să-ți plângi nevasta pe care poate că n-o omorâseși chiar tu cu mâna ta, chiar dac-ai ucis pe urmă calu' care-o omorâse. Destul de trufaș totuși și destul de bogat ca să-și permită să cumpere-un altu' întocmai ca ăl' de-o omorâse. Da' treaba lui, puțin îi păsa lui Mink, mai ales că tot ce-avea de făcut, și el, și-oricine, era s-aștepte până ce, mai curând sau mai târziu, putoarea asta de cal o să-l omoare și pe Houston; până când s-a-ntâmplat altceva, ceva la care nu s-așteptase, ceva ce nu pusese la cale, nici măcar nu prevăzuse.

A fost vaca lui de lapte, unica lui vacă, pentru că nu era un om bogat ca Houston, ci doar un om independent, necerând nimănui niciun hatâr, mărginindu-se la ce-avea. Ea – vaca – nu știu cum se făcu, da' rămăsese stearpă, n-avea vițel; și asta era, nu numai că trecuse-o iarnă fără lapte și c-acuma-l aștepta un an întreg tot fără lapte, da' rămăsese și fără' de vițel, pentru care plătise cinj' de cenți taxă de taur, pen' că singurul taur din partea locului la care putea s-o

ducă pe mai puțin de-un dolar era un prăpădit de taur al unui negru care cerea banii-nainte, când o lăsa pe poartă.

Așa că toată iarna aia ținuse vaca pe nutreț așteptând să-i vină vițelu' care nu exista. Pe urmă-a trebuit să ducă vaca trei mile pâ'n' la casa negrului ăluia, nu ca să-i ceară-napoi ăi cinj' de cenți, ci ca să-i ceară s-o mai dea o dată la taur, ceea ce negrul n-a vrut fără alți cinj' de cenți, banii-nainte, el, Mink, în picioare-n curte înjurându-l pe negru pâ'n' ce negrul a intrat în casă și-a-nchis ușa, Mink rămânând mai departe în curtea pustie înjurându-l pe negru și pe tot neamul lui din casa ferecată, până ce se istovi de tot și-și luă vaca, tot stearpă, și porni-napoi cele trei mile pâ'n' acasă.

Și-a trebuit să-și țină vaca stearpă și inutilă închisă-n țarc, păscând toată sărăcia ce-o mai putea paște și-apoi a trebuit să-i dea și nutreț din puținul ce-l avea pus deoparte tot restul verii și toamna, pentru că așa era regula pe-acolo, ca vitele să fie ținute-nchise câtă vreme mai era recoltă nestrânsă. Ceea ce-nsemna c-o să vină noiembrie pâ'n' să poată să-i dea drumu' pe câmp pentru iarnă. Și chiar și-atunci o să trebuiască' să mai rupă câte ceva din puținul păstrat pentru iarnă la porci, ca să nu-și piardă deprinderea de-a se-ntoarce mai mult sau mai puțin regulat seara acasă; până ce-a fost lipsă trei-patru zile-n șir și a dat de urma ei pe pășunea lui Houston, la el în cireadă.

De fapt, el o și apucase pe potecă spre casa lui Houston cu priponul făcut colac în mână, când, fără să-și dea măcar seama și fără măcar să se-oprească sau să se-nterupă din mers, făcuse stânga-mprejur, îndreptându-se-napoi spre casă, vârandu-și repede funia-n cămașă, să nu se vadă, nu ca să se-ntoarcă-n coliba lui nevopsită și necârpită, de arendaș amărât, în care stătea, ci doar ca să-și găsească un pic de răgaz și singurătate să poată gândi, și chiar se opri pe-un buștean din marginea drumului, ca să-și poată da mai bine seama de tot cuprinsul celor ce-i dăduseră chiar atunci prin minte.

Dacă nu-și cerea încă-napoi vaca lui inutilă, nu numai c-o să ierneze, o să ierneze de două ori – de zece ori – mai bine decât la el.

Nu numai c-o s-o lase la iernat la Houston (Houston, nu numai om destul de bogat ca să poată crește vite cornute, da' destul de bogat ca să poată ține și-un negru pentru ele care să n-aibă nimic de făcut decât să le dea nutreț și să vadă de ele – un negru căruia Houston îi dădea o casă mai bună decât avea el, Mink, un alb cu nevastă și două fete) și când o să se ducă să-și ceară vaca, la primăvară, o să fie iar grea, de-atâta stat pe lângă taurul din cireada lui Houston, o să aibă iar vițel, așa că nu numai c-o să dea lapte, da' o să dea și vițel de rasă, pe câtă vreme, cu prăpăditul de taur al negrului, n-ar fi valorat aproape nimic.

Firește, o să trebuiască să fie gata să răspundă la atâtea întrebări inevitabile; prea-i mică Moșia Franțuzului, prea-i afurisit de mică să poată omu' să fie lăsat puțin în pace, cu ce face și cu ce are, și cu ce n-are. Nici patru zile n-a ținut. Era la Varner la prăvălie, pe unde trecea în fiecare zi când se ducea și se-ntorcea de la răscruce, dându-le prilej să-nceapă cu-ntrebatu' și să termine-odată. Pân' la urmă s-a găsit unu' care să zică – nu-și mai aducea aminte cine; nici n-avea importanță:

— Ei, ce-i cu vaca, ți-ai găsit-o?

— Ce vacă? A zis el. Și ăl'lalt:

— Jack Houston, cic-a zis să te duci să-ți iei mortăciunea de pe pășunea lui, că s-a săturat de când o tot hrănește.

— Aa, aia, făcu el. Nu mai e a mea. Am vândut-o astă-vară unuia din băieții lui Gowrie de la Capela Caledonia.

— Cu-atât mai bine, zise ăl'lalt. Pentru că, dac-aș fi în locul dumitale și dacă vaca mea ar fi pe pășunea lui Jack Houston, aș pune mâna pe funie și m-aș duce să mi-o iau pân' să nu bag nici eu de seamă, darămite Jack Houston. Și nu cred că m-aș opri nici măcar să-i zic mulțumesc. Pentru că-l știau toți la Moșia Franțuzului pe Houston: morocănos și țâfnos, sta singur în toată casa de-acu patru ani de zile, de când îi omorâse-armăsarul nevasta. Parcă pân' la el nu-i mai murise nimănui nevasta, chiar dacă, pentru cine știe ce motive de ne-nțeleș, bărbatu' să nu fi vrut să scape de ea. Morocănos și țâfnos,

singur în toată casa aia mare, cu-o pereche de servitori negri, bărbatul și femeia care vedea de bucătărie, și armăsarul, și dulăul, Bluetick, tot atât de mofturos și de neînduplecat, și de ursuz ca și Houston – o blestemată de putoare morocănoasă și țâfnoasă care nici măcar nu-și dădea seama ce noroc avea; era bogat, bogat nu numai destul ca să-și poată lua o nevastă să i se miorlăie și să-l cicălească, și să-i scotocească prin buzunare, să-i ia și ultimul dolar pe care-l strângea, da' destul de bogat ca să se poată descurca și fără nevastă dacă voia: destul de bogat ca să fie-n stare să-și plătească o femeie să-i facă de mâncare în loc să trebuiască să se-nsoare cu ea. Destul de bogat ca să mai plătească și-un negru care să se scoale-n locu' lui dimineața când e frig și să iasă-n umezeală și-n ceață să dea nutreț nu numai la cornutele de tăiere pe care le vindea la prețuri mari și grase, pentru că-și putea permite să le țină pân' atunci, da' și blestematului de-armăsar și chiar și-afurisitului ăluia de dulău care-i alerga pe-alături de duduia drumu' pe-unde treceau, c-ajunsese omu' care n-avusese niciodată decât ăle' două picioare-ale lui cu care s-ajungă dintr-un loc într-altu' să trebuiască să sară din drum în tufiș, că de nu îl omora putoarea de cal cu copitele lui potcovite, și l-ar fi lăsat acolo să zacă-n șanț, să-l mănânce putoarea de câine, pân' să catadicsească Houston să se ducă să dea de veste.

Mă rog, dacă Houston prea era mare și tare, prea se ținea măreț, ca să-i poată zice omu' mulțumesc, el, unu', Mink, n-o să dea peste el, nepoftit. Nu că n-ar fi avut și el de spus cuiva, undeva, un mulțumesc. Asta fusese peste-o săptămână, pe urmă s-a făcut o lună, pe urmă a trecut și Crăciunul, și s-așternuse o iarnă grea și umedă, în fiecare după-masă, cu mantaua de ploaie legată la brâu cu sârmă și cârpită cu petice de cameră de-automobil, singura lui haină de iarnă pe care-o avea de pus peste salopeta peticită de bumbac, pornea pe drumul noroios în cenușiul trist al după-meselor să se uite la cireada de vite de rasă a lui Houston și la vita lui amărâtă printre ele, îndreptându-se fără măcar să se grăbească și intrând în grajdul mai încălzit și mai ferit

de vreme rea decât casa-n care sta el, să fie hrănite de lefegiul negru, care purta haine mai călduroase decât purta el și familia lui, înjurând în abureala propriei respirații, înjurându-l pe negru pentru pielea lui neagră de sub hainele mai călduroase decât ale lui, ale unui alb, blestemând hrana dată mai din belșug vitelor decât oamenilor, chiar dacă se-mpărtășea și vita lui din el, blestemându-l, mai presus de toate, pe albul care habar n-avea, pentru că prin bogăția lui, sau din pricina ei, se putea ajunge la o asemenea stare de lucruri, blestemând faptul că însăși revanșa și răzbunarea lui – dreptate elementară, drept inalienabil după credința lui – n-o putea înfăptui dintr-o singură lovitură, ci trebuia, dimpotrivă, s-aștepte ca nutrețul cu-ncetul, să sporească, s-ajungă carne, s-aștepte să-i vină vacii poftă de dragoste, dac-o să-i vină și când, și-apoi și cele nouă luni următoare de gestare; blestemându-și halu-n care-ajunsese, că singura dreptate pe care și-o putea face era așteptarea asta neputincioasă și fără sfârșit.

Asta era. Așteptarea fără sfârșit. Nu numai chinul speranței care se tot prelungea, nici chiar nedreptatea că-ntârzia dreptatea, ci faptul că-și dădea seama că până și-atunci când o să-l trăsnească pe Houston lovitura, pe el, pe Mink, tot o să-l coste opt dolari bani gheață – ai opt dolari pe care-o să trebuiască să spună că-i primise pe vacă de la cumpărătorul imaginar, ca s-acopere minciuna c-o vânduse, și pe care la primăvară când o să-i ceară lui Houston vaca-napoi o să trebuiască să i-i dea lui Houston, ca dovadă că până-n clipa aia el crezuse-ntr-adevăr că vânduse vaca – sau că măcar atâta hotărâseră că face – și când o să se ducă la Houston să-i spună cum că de-abia atunci în dimineața aia a venit la el cumpărătorul ca să-i spună că vaca fugise din cireadă chiar în seara-n care-o cumpăraseră și-o ducea acasă, și că i-a cerut înapoi ai opt dolari dați pe ea, lăsând astfel să se-nțeleagă, nu numai pentru Houston cu disprețul lui trufaș, ci și pentru toți ălalți de la Moșia Franțuzului, roși de curiozitate, că pe el, pe Mink, îl costa acum șaispe dolari ca să-și ia vaca înapoi.

Asta-l durea: ai opt dolari. Că n-ar fi putut să-și scoată vaca din

iarnă cu opt dolari, necum să pună carne pe ea, s-o-ngrăse cum o vedea acuma cu ochii lui, nu conta. Ce conta era că el o să trebuiască să i-i dea lui Houston, care n-avea nevoie de ei și la care nici nu se simțea nutrețul pe care-l mâncase vaca, ai opt dolari cu care el, Mink, de Crăciun, și-ar fi putut cumpăra patru kile de whiskey, plus de-un dolar-doi zorzoane după care tot miorlăiau nevastă-sa și ale două fete.

Da' n-aveai ce-i face. Și chiar și-așa, mândria lui era că nu ceda. Nu el era omu' ăla moale, zăbavnic, bicisnic s-accepte ca un bleg ceva, numai pentru că nu vedea cum s-o scoată la cap altfel. Ba mai mult – și asta nu făcea decât să-i întărească mânia și furia-mpotriva nedreptății: când s-o duce să-și ia vaca o să trebuiască să mai facă și pe lingușitoru', să se și gudure nițel; o să trebuiască să mintă de pomană pentru cinstea de a-i da opt dolari de care el avea nevoie și-și rupsese de la gură ca să-i strângă, să-i dea unui om care nici măcar n-avea nevoie de ei, care nici n-ar simți dacă i-ar lipsi, care nici nu știa măcar c-o să-i capete. Veni în cele din urmă și clipa, ziua de la sfârșitul iernii când, după obiceiul locului, vitele care de cu toamnă umblaseră slobode pe câmpurile de coceni sfrijiiți de păpușoi trebuiau adunate de stăpânii lor și închise în țărcuri, pentru ca pământul să poată fi arat și semănat din nou; într-o după-masă, într-o seară mai bine-zis, așteptând mai întâi ca vaca lui să-și fi primit și ultima rație de nutreț împreună cu cireada lui Houston și numai după aceea apropiindu-se de țărc cu funia veche și roasă făcută colac pe braț și cu ghemotocul pirpiriu de dolari mototoliți și de piese de douășcinci și de zece și de cinci în fundul buzunarului salopetei, fără s-aibă nevoie încă să se lingusească și să se gudure pentru că-n țărc n-avea să fie-acum decât negrul cu furca, bogătanul fiind în casă, în bucătăria călduroasă și c-un grog cald în mână, făcut nu din rachiu împruțit, scârbos, de casă, din care și-ar fi cumpărat el, Mink, cu partea lui din ai opt dolari dacă i-ar fi putut păstra, ci din whiskey bun, rumen, garantat, comandat de la Memphis. Fără s-aibă nevoie încă să se lingusească și să se gudure: doar spunând, de la egal la egal, el, un alb, unui negru oprit în ușa

șopronului cu nutreț și cu privirea întoarsă spre el:

— Noroc. Văd că vaca mea-i la voi. Pune-i funia asta de gât, să v-o iau din drum, și negrul, mai zăbovind o clipă cu ochii la el, dispăru prin șopron spre casă; nu venise să ia funia, lucru la care el, Mink, nici nu se așteptase de altfel, ci se dusesese-ntâi să-i spună albului, să știe ce-are de făcut. Adică exact ceea ce el, Mink, se-așteptase, rezemându-și mâinile, încheieturile asprite de ger, învinețite de ger, pe care nu le mai acopereau nici măcar mânecile roase ale mantalei de ploaie, de șipca de sus a gardului spoit cu var. Ei da, desigur, Houston cu grogul cald de whiskey bun, rumen, în mână și probabil descălțat, în ciorapi, cu picioarele-n cuptorul mașinii de gătit la care se-ncălzea mâncarea pentru cină și care-acuma, înjurând, o să trebuiască să-și scoată picioarele din cuptor și să-și încalțe din nou cizmele de cauciuc reci și ude, și pline de noroi, și să vină din nou în țarc.

Ceea ce Houston chiar făcu: însuși trântitul ușii de la bucătărie și plescăitul, și fleșcăitul cizmelor de cauciuc în curtea din dos și-n țarc sunau a iritare, a scandalizare. Apoi apăru și el, tot prin șopron, cu negrul la vreo zece pași în urmă.

— Noroc, Jack, făcu Mink. Îmi pare rău că te-am scos iar în frig și-n zloată. E-o treabă pe care putea s-o descurce și negru' ăsta. De-abia azi am aflat că vaca mea a iernat la tine. Dacă negru' tău îi pune funia asta de gât, vă curăț locu' de ea.

— Gândeam că-i vânduseși vaca lu' Nub Gowrie, făcu Houston.

— I-o și vândusem, zise Mink. Numa' că Nub a apărut az' dimineață călare p-un catâr și mi-a zis că-i fugise vaca din cireadă încă-n seara-n care-o dusesese acasă și că de atunci n-a mai dat cu ochii de ea, și-a trebuit să-i dau îndărăt ăi opt dolari pe care mi-i plătise pe ea, umblând în buzunar după ghemotocul pirpiriu de bancnote și de piese, și apucându-le-n mână. Așa că, dacă prețu' vacii-i opt dolari, socot că banii ăștia ți se cuvin pentru iernat. Adic-acuma-i o vacă de șaispe dolari, nu-i așa, și dacă-și dă ea seama, și dacă nu. Așa că, na! Ia-ți banii și spune-i negrului să-i pună funia asta de gât și-am s-o...

— Vaca asta as' toamnă nu făcea opt dolari, zise Houston. Da' acuma, acuma face mult mai mult. Numai nutrețu' pe care mi l-a mâncat face mai mult de șaișpe dolari. Ca să nu mai pun la socoteală și tauru' meu ăl tânăr, care-a călărit-o săptămâna trecută. Săptămâna trecut-a fost, Henry, nu? zise către negru.

— Da, domnu', făcu negrul. Marțea trecută. Am însemnat și-n carnet.

— De mi-ai fi trimis vorbă mai din timp, ți-aș fi scutit de osteneală și tauru', și pe negru ăsta cu furca lui, zise Mink. Și către negru: Na! Ia funia asta...

— Stai-stai, făcu Houston; scotocea și el acum cu mâna prin buzunar. Ziceai că vaca face opt dolari. *All right*. Ți-o cumpăr.

— Și ziceai că de fapt face mult mai mult, răspunse Mink. Tocma' mă pregăteam să-ți dau restu' pân' la șaișpe pe ea.

Așa că firește că n-am să primesc nici chiar șaișpe, necum opt. Așa că ia-ți banii. Și dacă negru' ți-i prea obosit ca să-i pună funia de gât, intru și-o pun eu.

Și chiar dădu să se cațere pe gard.

— Stai-stai, făcu Houston din nou. Și către negru: Cât zici c-ar face-acum?

— Iei treizeci pe ea, zise negrul. Poate că și treiișcinci.

— Auzi? făcu Houston.

— Nu, zise Mink, cățărându-se pe gard. La negri n-ascult: le poruncesc. Dacă nu vrea să pună funia de gātu' vacii, zi-i să se dea din drum.

— Să nu sari gardu', Snopes! făcu Houston.

— Măi, măi, făcu Mink c-un picior peste stinghia de sus a gardului și cu colacul de frânghie bălângănindu-i-se pe brațul înăsprit și-nvinețit. N-ai să-mi spui acuma că-ți iei pistolu' la tine ori de câte ori te duci să-ți cumperi o vacă. Poate că-l iei și când te duci să pui bumbacu' sau poate și porumbu'? Era ceva de văzut: Mink c-un picior peste stinghia de sus a gardului, Houston după gard cu pistolul în

mână atârându-i pe lângă coapsă, negrul, încremenit și el, privind în gol, zărindu-i-se puțin albul ochilor: Dacă mi-ai fi trimis vorbă, poate că-mi luam și eu pistolu'.

— *All right*, făcu Houston. Așeză cu grijă pistolul sus pe stâlpul gardului de lângă el. Lasă frânghia aia jos. Treci peste gard acolo la stâlpu' la care ești. Eu mă dau c-un stâlp îndărăt și tu numeri pân' la trei, și vedem noi cin' s-apucă-ntâi de tocmeală cu el.

— Sau poa' să numere negru', făcu Mink. Poa' să zică trei de la-nceput. Pen' că eu nici negru n-am cu mine. Că, vezi bine, ca să se târguiască cineva cu dumneata pentru niște vite îi trebuie; și-un negru dresat, și-un pistol. Își trase picioru-napoi peste gard și sări jos pe pământ. Așa că zic că-i mai bine să mă duc pin' la prăvălie să stau de vorbă cu moș Billy și cu polițistu'. Poate că era mai bine dacă făceam asta de la-nceput, că mă scutea de-o plimbare pe ger pân-aici. Ziceam să fi lăsat frânghia asta p-aici p-undeva, să n-o mai car o dată, da' mi-e că-mi ceri p-ormă și pe ea treișicinci de dolari, ca să mi-o dai înapoi, pen' că se pare că ăsta-i ăl mai mic preț pe care-l iei pe lucrurile care ți-au căzut în mână, da' nu-s ale dumitale. O luă din loc. Atunci, noroc bun! Și vezi, dacă te-apuci să mai faci negoț cu vite de-opt dolari bucata, bagă de seamă să nu te tragă ăia pe sfoară.

Se depărtă cu pas destul de sigur, dar turba de furie-n așa hal, că o bucată de vreme nici să vadă măcar nu putea, și urechile-i vâjâiau de parc-ar fi tras cineva cu pușca de vânătoare chiar lângă capul lui. De fapt, se așteptase la furia asta, desigur, și momentul cel mai potrivit s-o lase să se epuizeze acuma era, în singurătate, în taină. Pentru că-și dădea seama, acuma, că parcă presimțise el ceva de felul celor întâmplare, și-o să aibă nevoie de-o minte limpede. Își dăduse seama din instinct că bafta lui nenorocită o să-i mai scornească totuși ceva, așa că nici chiar faptul de a se duce la Varner, judecătorul de pace, să-i ceară o hârtie pentru polițist să-l someze pe Houston să-i dea vaca-napoi și să-l coste doi dolari jumate n-a fost chiar o surpriză: tot *Ăia* erau, iar îl puneau la-ncercare, să vadă până unde, cât poate să-ndure,

să rabde.

Așa că-ntr-un fel n-a fost realmente surprins nici de cele ce-au urmat. Era, întru câtva, din vina lui: îi subestimase pe *Ăia*, atâta tot: toată chestia cu ăi opt dolari de dat lui Houston și cu pusul funiei de gâtul vacii, și luatul ei acasă li se păruse *Ălora* prea simplă, prea copilăroasă ca să-și mai bată capul cu ea. Dar se-nșelase dacă-și închipuise că isprăvisese cu *Ei*. Varner nici măcar să emită hârtia n-a vrut; drept care, două zile mai târziu, erau cu totul șapte dacă-l numărai și pe negru printre ei – el, Houston, Varner, polițistul și doi negustori de vite profesioniști – adunați la gardul fâneței lui Houston în timp ce negrul aducea vaca, s-o examineze ăi doi experți.

— Ei? făcu în cele din urmă Varner.

— Aș da treiișcinci, zise primul negustor.

— Dacă zici că-i călărită de-un taur cu certificat, poate c-aș merge pân' la treiișapte jumate, zise al doilea.

— La patruzeci nu mergi? făcu Varner.

— Nu, zise al doilea. Se poa' să nu fi prins.

— D-asta n-am vrut să urc pân' la treiișapte jumate, făcu primul.

— *All right*, zise Varner – un bărbat înalt, sfrijit, îngust în șolduri, cu mustața mare, stufoasă, un tip care arăta a ce fusese tată-său: unul din cavaleriștii lui Forrest. Să zicem treiișapte jumate, împărțim atunci pe din două. Acuma cu ochii la Mink: Când ai să-i dai lu' Houston opșpe dolari și șapteșcinci îți iei vaca. Numa' că tu n-ai opșe dolari și șapteșcinci; îi ai?

Sta nemișcat cu încheieturile înăsprite și-nvinețite pe care nu le mai acopereau nici mânecile mantalei de ploaie, așezat liniștit pe stinghia de sus a gardului, iarăși, cu ochii orbiți de furie, iarăși cu urechile vuindu-i de parc-ar fi tras careva tocmai atunci lângă capul lui cu-o pușcă de vânătoare și pe față cu expresia aia ștearsă, blândă, ca un zâmbet aproape.

— Nu, zise el.

— N-ar putea să-i împrumute văr-su Flem? întrebă al doilea

negustor. Nimeni nu-și dădu osteneala să-i răspundă măcar, necum să-i explice că Flem e-n luna de miere în Texas, unde se dusesese cu nevastă-sa de când se-nsurase, anu' trecut în august.

— Atunci o să trebuiască să muncească pentru ei, zise Varner. Și-acuma către Houston: Ai ceva să poa' să-ți faci?

— Vreau să-mprejuiesc înc-o fâneată, zise Houston. Îi dau cincizeci de cenți pe zi. Poa' să lucreze treișapte de zile pline și-a treișopta pân' la prânz, să sape gropi pentru stâlpi și să-ntindă sârma. Și cu vaca ce facem? O țin eu sau o ia Quick? (Quick era polițistul.)

— Vrei s-o ia Quick? făcu Varner.

— Nu, zise Houston. E de-atâta vreme-ai că mi-e c-o să tânjească dac-o ia. Și-afară de-asta, dacă Snopes o vede-n fiecare zi, vede pe ce lucrează și-și mai ține firea.

— *All right, all right*, făcu Varner repede. Ne-am înțeles, atunci. Să nu mai aud de chestia asta.

Vasăzică, asta-i ce-avea de făcut. Și mândria lui era că n-o să se moaie, că n-o să se-mpace niciodată cu treaba asta. Nici măcar de-ar fi să-și piardă vaca, să dispară vita cu totul din afacerea asta și să-l lase, ca să zicem așa, în pace. Dacă-i vorba, treaba asta – să renunțe la vacă – ar fi putut s-o facă și singur. Ba mai mult: ar fi putut să ia și opșpe dolari și șapteșcinci de cenți pe deasupra, și cu ăi opt dolari pe care Houston n-a vrut să-i ia ar fi făcut de fapt douășapte de dolari, și nici nu mai ținea minte de când nu mai văzuse atâția bani grămadă la el în mână, pen' că și as' toamnă la vândutul bumbacului, un bal sau două cât fusese, după ce-și scăzuse Varner partea lui, dijma pe pământ, plus contu' de la prăvălie, de-abia dacă rămăsese-n mână cu ăi opt dolari sau zece cu care-și închipuise-n van c-o să-și răscumpere vaca.

De fapt, a venit și i-a propus-o chiar Houston. Era a doua zi sau a treia de când săpa gropi și înfigea în ele stâlpii grei de salcâm sălbatic; Houston a apărut călare pe armăsar și s-a oprit uitându-se la el. Nici n-a stat din lucru măcar, necum să-și fi ridicat privirea.

— Ascultă, făcu Houston. Ascultă-ncoa. Atunci și-a ridicat ochii,

fără să se oprească din lucru. Houston sta cu mâna-ntinsă; și el, Mink, vedea banii-n ea: Varner a zis opșpe dolari și șaptescinci. *All right*, uite-i! Țineți-i și du-te-acasă, și dă-o-ncolo de vacă! Acuma nici măcar nu se mai uita: ridică pe umăr un stâlp care-n orice caz arăta mai greu și mai masiv decât arăta el și-i dădu drumu-n groapă împingând țărâna la loc cu dosul lopeții așa că doar ce-a auzit armăsarul întorcându-se și plecând. Apoi, în ziua a patra, la fel, n-a avut nevoie decât s-audă armăsarul venind și oprindu-se, și nici privirea nu și-o mai ridică măcar când Houston zise:

— Snopes, și-nc-o dată, Snopes, și-apoi Mink, și el – Mink – nici ochii nu și i-a ridicat, necum să se oprească din lucru. Zise:

— Te-aud.

— Lasă chestia asta acuma. Trebuie să-ți ari pământu', să semeni. Trebuie să-ți scoți o pâine. Du-te-acasă și ară, și seamănă, și te-ntorci după aia.

— N-am timp de scos o pâine, zise, fără măcar să se oprească. Trebuie să-mi iau vaca-napoi.

A doua zi dimineață n-a mai venit Houston pe armăsar, a venit Varner în persoană, cu căruța. Cu toate că el, Mink, nu-și dăduse încă seama că era Varner, care prinsese deodată frică, frică pentru pacea și pentru liniștea satului pe care-l stăpânea cu mâna lui de fier, de cămătar, și-o-ntărea, și-o proptea cu stâlpii ipotecilor și amaneturilor închise-n casa lui mare de bani de la prăvălie. Și de data asta el, Mink, își ridică privirea și văzu banii-n pumnul lui Varner sprijinit pe genunchi.

— Ți-i trec în socoteală pe anu ăsta, zise Varner. Am fost chiar acum pe locu' tău. Nu ți-ai tras încă nicio brazdă. Strânge-ți sculele astea de-aici și ia banii, și dă-i-i lu' Jack, și du-ți afurisita aia de vacă acasă, și-apucă-te de arat.

Dar era Varner, așa c-acuma putea să se oprească din lucru și chiar să se și rezeme de cazma.

— Ai auzit să mă fi plâns cumva de judecata dumitale-n chestia

vacii?

— Nu, făcu Varner.

— Atunci dă-te din drum și vezi-ți de treaba dumitale cum îmi văd eu de-a mea, zise el. Varner sări din căruță – bărbat destul de bătrân ca să-i zică datornicii moș Billy când voiau să-l lingusească, dar destul de sprinten încă: destul de sprinten ca să sară din căruță dintr-o singură mișcare cu hăturile-ntr-o mână și cu biciul în cealaltă.

— Bătu-te-ar Dumnezeu! făcu el. Ia-ți sculele de-aici și du-te-acasă! Pe seară mă-ntorc și, dacă pân-atunci nu găsesc brazde trase, îți zvârlu-n drum toate nenorocitele tale de boarfe și mâine dimineață-nchiriez casa altuia.

Și el, Mink, privindu-l cu mutra lui ștersă și blândă, aproape ca un zâmbet:

— Nu zic că n-ai fi-n stare.

— Și bine faci, zise Varner. Hai! Ia-o din loc! Acum! În minutu' ăsta!

— Mă rog, mă rog, făcu Mink. Dac-așa zice judecata-n chestia asta, mă supun, că omu' temător de lege totdeauna se supune judecății. Și se-ntoarse.

— Hei, făcu Varner. Ia-ți banii!

— Vezi-ți de treabă, zise și-și urmă drumul.

Până către sfârșitul după-amiezii răsturnase mai bine de-o juma' de pogon. Întorcând plugul la capătul brazdei, văzu venind căruța lui Varner. Erau doi în ea de data asta, Varner și Quick, polițistul, și mergea ca melcul, pentru că de osia din spate era legată cu-o funie vaca lui. Nu s-a grăbit; a isprăvit de tras brazda, a deshămat catârul și l-a legat de gard, și numai dup-aceea s-a dus acolo unde erau cei doi șezând în căruță și așteptându-l.

— I-am plătit lui Houston ai opșpe dolari și uite-ți vaca, zise Varner. Și dacă mai aud vreodată că tu sau vreo vită de-a ta a călcat pe pământu' lu Houston, te bag în pușcărie.

— Și ai șaptescinci de cenți? făcu el. S-au evaporat? Pe vaca asta a fost proces. Nu pot s-o primesc decât așa cum a zis judecata.

— Lon, făcu Varner către Quick cu glas scăzut și-aproape blând, du vaca asta până colo după gard, i-ai funia și urcă-te dracului în căruță!

— Lon, zise Mink cu glas tot atât de blând și de scăzut, dacă bagi vaca pe locu' meu, iau pușca și-o-mpușc.

Nici nu s-a mai uitat la ei. S-a-ntors la catâr și l-a dezlegat, și l-anhămat la loc, și-a-nceput să tragă altă brazdă, cu spatele la casă și la drum acuma, așa că de-abia la capul brazdei a zărit o clipă căruța târându-se ca melcul, să țină pasul cu vaca. Ară întruna până se-ntunecă, pân' la cina lui de slănină ațoasă și de melasă ieftină, și de făină probabil plină de gărgărițe, care, și după ce-o va fi mâncat, tot a lui Will Varner avea să fie pân' ce el, Mink, își va fi egrenat și-și va fi vândut, la toamnă, bumbacul pe care încă nici nu-l semănase.

Un ceas mai târziu, cu un felinar cu gaz care să-i lumineze slab cazmaua săltându-se-ncet și-azvârlind pământul, era-napoi la gardul lui Houston. De dimineață din zori nu se-ntinsese-o clipă să se-odihnească, nici măcar nu se oprișe, se mișcase-ntruna, muncise-ntruna; când se luminase de ziuă, el nu dormise de douăzeci și patru de ore; când se ridică soarele și-l lumineă, era-napoi pe ogorul lui, cu catârul și cu plugul, oprindu-se numai la amiază, să prânzească, și-apoi din nou pe-ogor, din nou arând – sau închipuindu-și că ară, până ce se trezi zăcând lungit chiar pe brazda pe care-o trăsese, sub coarnele răsturnate-ale plugului încremenit în pământ, cu catârul prins în ham și cu soarele tocmai asfințind.

Apoi iarăși cina, la fel ca aceea de-aseară, la fel ca-mbucătura de azi-dimineață, trecând din nou prin fâneața lui Houston cu felinarul aprins în mână spre locul unde-și lăsase cazmaua cu coadă lungă, de săpat gropi de stâlpi. Nici nu-l văzu măcar pe Houston șezând pe stiva de stâlpi ce-așteptau să fie înfiți, pân' ce Houston nu se ridică-n picioare, cu pușca de vânătoare rezemată pe brațul stâng.

— Pleacă de-aici! zise Houston. Să nu mai calci niciodată pe pământu' meu după apusu' soarelui. Dacă ai de gând să te-omori, treaba ta, da' nu aici. Acuma pleacă! N-oi fi având eu dreptu' să te-

opresc să muncești pentru vaca aia pe lumină, da' pe-ntuneric am.

A putut-o răbda și p-asta. Pentru că prinsese șmecheria. O-nvățase pe spinarea lui; singur, de nevoie-nvățase: că un om poate răbda orice, dacă refuză calm și clar să accepte, să se resemneze, să se-mpace cu soarta lui. Acuma putea chiar să și doarmă noaptea. Nu atât c-avea timp, cât c-avea un fel de liniște, că nu-l mai grăbea, nu-l mai zorea nimic. Ară și restul de ogor, apoi, cât era vreme bună, mărunțea brazda și-n zile de vreme rea lucra la gardul lui Houston, trecând pe răboj fiecare zi mai puțin, care-nsemna cinzeci de cenți mai puțin din răscumpăratul vacii. Dar acuma fără zor, fără pripeală; când în fine veni primăvara și pământul se-ncălzi destul să-i priască seminței și-și dădu seama c-o bună bucată de vreme n-o să poată lucra la gard că era silit să-și vadă de însămânțat, rămase calm, își luă sămânța de porumb și de bumbac de la Varner de la prăvălie și semăna lucrând mai cu spor decât oricând pentru c-acuma tot ce-avea de făcut era să termine cu semănatul ca să se poată-ntoarce la gard să dizolve-n sudoarea frunții jumătățile de dolar. Pentru c-acuma răbdatul era mândria lui: să nu se resemneze niciodată, pentru că-n felul ăsta-i putea învinge: or fi *Ăia* mai tari decât el un timp, da' nimeni, nici om, nici nimic, nu va putea s-aștepte mai mult decât putea s-aștepte el când altă soluție nu era decât s-aștepți, când numai așteptatu-ți rezolva, îți slujea.

Veni în fine și ziua-n care, la apusul soarelui, odată cu cazmaua și cu lopata, și cu cleștele de-ntins, și cu ce sârmă va mai fi rămas, putu arunca și răbdarea. Houston știa și el de bună seamă că-i ultima zi. Probabil că Houston stătuse toată ziua așteptându-l s-apară-n drum în trap săltat să-și ia vaca de cum va fi pierit soarele pe după copacii din asfințit; probabil că Houston stătuse toată ziua, de cum răsărise soarele, la bucătărie-n fereastră, să-l vadă pe el, pe Mink, ivindu-se să-și facă ultima zi de muncă, gata pregătit cu colacul de funie pe braț să aibă cu ce-și duce vaca acasă. De fapt, în toată ziua asta din urmă, în timp ce săpa ultimele gropi și bătea nu ultimul stâlp, ci ultima jignire-

a. Alora, cea la care-l folosiseră pe Varner drept instrument, ca să-l pună la-ncercare, să vadă cât poate-ndura, el și-l imaginase pe Houston adulmecând zadarnic pe drum în sus și-n jos, cătând prin fiecare tufiș și-n fiecare colțișor să afle unde-și ascunsese funia.

Și funia asta, nici măcar n-o adusese încă, lucrând fără-ncetare până ce soarele apuse de tot, așa ca să nu existe om să poată spune că nu se-mplesise o zi-ntreagă, și numai dup-aceea își adună cazmaua și lopata, și cleștele de-ntins, să le ducă-napoi, să le-așeze frumușel, cu grijă, la colțul gardului spre grajd, așa ca negrul sau Houston, sau cine-o fi care-o vrea să se uite, să n-aibă-ncotro și să trebuiască să le vadă și el, nicio privire măcar n-aruncând, o dată măcar, la casa lui Houston sau măcar la vacă, despre care nu era om acum să mai poată spune că nu-i a lui, și numai după aia luă drumul înapoi spre casă, două mile.

Mâncă ce-avea pentru cină, tihnit, fără grabă, fără măcar să tragă cu urechea la vacă și la ăla, care-o fi fiind, care-o să vină să i-o aducă de data asta. S-ar putea să fie chiar Houston. Cu toate că, dacă sta și se gândea mai bine, Houston îi semăna; nici pe el nu-l speriai ușor. Bătrânul Will Varner, el o să se-ngrijoreze, el o să-l trimită pe polițist să ducă vaca-napoi, acum că sentința era executată până la ultimul gologan, și el, Mink, își mesteca slănina și pesmetele, și-și bea cafeaua cu-aceeași expresie blândă, aproape zâmbet, închipuindu-și-l pe Quick înjurând și împiedicându-se pe drum cu funia-n mină când ar fi preferat să fi stat acasă, descălțat, să-și vadă de cină; Mink își repeta în gând, își rostua cuvintele pe care să i le spună: „Am executat opșpe zile jumate. Fiece zi ține din zori și până-n zori, așa că a’ de az’ nu se isprăvește decât mâine când s-o lumina de ziuă. Du vaca-napoi acum unde-ați băgat-o tu și cu Varner acu opșpe zile jumate și mâine dimineață am să vin eu s-o iau. Da’ să-i zici negrului ăluia să-i dea de mâncare devreme, să n-am de-așteptat”.

Numai că nu s-auzea nimic. Și de-abia atunci și-a dat seama că-n realitate el *așteptase* vaca și că se bazase, ca să zicem așa, pe întoarcerea

ei. Îl cuprinse deodată, îl cutremură o spaimă, o teroare, scurtă, iute, descoperind acum cât de deșartă-i fusese liniștea-n care crezuse că trăiește de-atunci, din noaptea-n care se certase cu Houston, acum vreo două luni, lângă gard, când Houston era cu pușca de vânatoare pe braț; atât de puțină bază putea să pună pe ceea ce gândise el că-i pace, c-acuma trebuia să fie veșnic cu ochii-n patru, pentru că, după cum s-arăta, și din nimic se putea pomeni 'ntors în clipa-n care Will Varner îi spusese c-o să aibă de plătit în muncă opșpe dolari și șaptescinci de cenți la cinj' de cenți ziua ca să-și poată lua-napoi vaca, vaca lui. Acuma o să trebuiască să se ducă până la câmp să vadă de nu-i lăsase cumva Quick vaca acolo, pe nesimțite, și-apoi s-o fi șters, să fi fugit; o să trebuiască să-și aprindă un felinar și să iasă-n beznă să cate ce știa bine ca n-o să găsească. Și, ca și cum atât n-ar fi fost de-ajuns, o să trebuiască să-i explice și neveste-sii unde se ducea cu felinarul. Firește c-a trebuit, și-ncă c-o vorbă rea, tăioasă, scurtă, grosolană, când ea a zis:

— Un' te duci? Gândeam că ți-a spus Houston să nu-ți... și-a adăugat, nu de dragul grosolăniei, da' pentru că nici ea nu-l lăsa dracului în pace:

— Afară doar dacă nu vrei să faci tu treaba asta-n locu' meu.

— Ticălosule! strigă ea. Cum poa' să-ți iasă pe gură vorbe d-astea-n fața fetelor?

— Ei, ba nu, făcu el. Sau poate le trimeți pe ele. Poate c-amândouă la un loc să facă cât un om întreg. Că, dac-ar fi după cât mănâncă, oricare din ele-ar fi de-ajuns și prea-de-ajuns.

Se duse la grajd. Natural, vaca nu era, precum știuse, îi părea chiar bine că nu era. Toată chestia asta – își dădea seama că și dacă vreunul dintre ei i-ar fi adus vaca-acasă, tot ar fi trebuit să se ducă pân' la grajd se vadă – îi făcuse bine, îi fusese-nvățătură, făr' să se fi-ntâmplat încă nimica rău; vedea cam ce-aveau Aia de gând: să-l doboare, să-l zdruncine, să-l ia pe negândite, să-l facă să-și piardă cumpătul și-așa să-l nenorocească: altfel, nu l-ar fi putut înfrânge, n-ar fi putut cu

niciun chip: nu puteau cu bani și nu puteau cu lipsă de bani, nu puteau s-aștepte cât putea el; nu puteau să-l înfrângă decât prinzându-l în clipa-n care-și pierduse cumpătul și să-l dea peste cap, să-l prindă-ntr-o stare de furie oarbă și surdă-n care să-și fi pierdut mințile.

Dar acum era *all right*. De fapt, câștigase partida; mâine-dimineață, când o să-și ia funia și-o să se ducă să-și aducă vaca, n-o să mai fie Quick, o să fie Houston în persoană care-o să-i spună: „De ce n-ai venit aseară? Ale opșpe zile jumate s-au isprăvit aseară la apusu’soarelui”, și-acuma el lui Houston personal o să-i răspundă: „O zi ține din zori și până-n zori. Și-ale opșpe zile jumate se isprăvesc az’ dimineață – dacă pirpiriul a avut grijă să-i dea de mâncare”.

S-a culcat și a dormit. Și și-a luat gustarea de dimineață; răsăritul soarelui l-a prins în drum spre curtea lui Houston cu funia făcută colac pe braț, și-și rezemase brațele-ndoite din cot pe șipca de sus a gardului, cu colacul de frânghie bălângănindu-se-n voie, uitându-se la negrul care trebăluia cu furca și la Houston răstimp de vreun minut pin’ să dea ei cu ochii de el. Zise:

— ‘Neața, Jack. Am trecut p-aici să iau vaca pe care-a fost procesu’, dacă vrei să fii așa de bun să-l pui pe negru’ ăla să fie-atât de bun să-i treacă funia asta, și rămase-locului rezemat de gard, în timp ce Houston traversă curtea și se opri la vreo zece pași distanță.

— N-ai isprăvit încă. Mai datorezi două zile.

— Mă rog, mă rog, făcu el calm, domol, blând aproape. Zic că omu’ care are curtea plină de tauri și de vaci de soi, ca să nu mai pomenim de-o juma de milă de gard nou la fâneață pă de pomană, poa’ să se-ncurce la un mărunțiș de v-o câțiva dolari, mai ales când îi vorba că nu-s decât opșpe dolari și șaptescinci. Da’ eu n-am decât o vacă de opt dolari sau, mă rog, una care-am crezut c-atâta face, opt dolari. Nu-s destul de bogat să fiu în stare să număr pân’ la opșpe șaptescinci.

— Eu n-am zis opșpe dolari, făcu Houston. Eu...

— Și șaptescinci, zise Mink.

— ... am zis nouășpe dolari. Îmi mai datorezi un dolar în plus.

Nu s-a mișcat; pe fața lui nicio schimbare; doar a zis:

— Care dolar în plus?

— Îndemnizația, făcu Houston. Legea zice c-atunci când cineva trebuie să ia-napoi o vită de pripas și nu vine s-o ia 'nainte de-apusu' soarelui-n ziua-n care trebuie, omu care-a ținut-o are dreptu' la un dolar îndemnizație.

Rămase nemișcat; nici măcar nu i se crispa mâna pe colacul de frânghie:

— Vasăzică, d-aia te-ai grăbit atunci seara să-l scutești pe Lon de osteneală, s-o ducă la el acasă, zise Mink. Să-mi iei dolaru' ăsta supliment.

— Dă-l dracului de dolar supliment, zise Houston. Dă-l dracului și pe Quick. N-avea decât s-o ia. Am ținut-o ca să te scutesc pe tine să faci tot drumu' pâ'n' la el acasă ca să ți-o iei. Și unde mai pui că ți-am și hrănit-o-n fiecare zi tot timpu', și Quick n-ar fi făcut-o. Cazmaua și lopata, și cleștele-s acolo-n colț, lângă gard, unde le-ai lăsat aseară. Când vrei...

Dar el se și răsucise-n călcâie, o luase din loc, calm și hotărât, cu colacul de frânghie pe braț; o apucase-napoi pe potecă spre șosea, nu îndărăt spre casă, o apucase-n partea cealaltă, spre prăvălia lui Varner, la patru mile de-acolo. Mergea în dimineața blândă, strălucitoare, de vară proaspătă, pe lângă pâlcuri de copaci dăduți în mugur și-n care lemnul câinesc și socul, și prunul sălbatic de mult înfloriseră și se scuturaseră, pe lângă ogoare semănate-n care porumbul și bumbacul răsăriseră des, unele aproape tot atât de frumoase ca și peticul lui (semn că oamenii care le semănaseră n-avuseseră tihna și răgazul, și liniștea pe care gândea el atunci c-o are, când semănase); călcând liniștit pe pământul gras primăvărat clocotind de viață – fulgerele și sclipirile, și ciripitul frenetic al păsărelelor, un iepure sărindu-i aproape printre picioare, atât de tânăr și de puțintel, de parcă n-avea

decât două dimensiuni, a treia fiind poate iuțeala – îndreptându-se spre prăvălia lui Varner.

Galeria tocită de lemn la care urcau treptele de lemn tocite trebuie să fie pustie acum. Oamenii în salopetă care, după ce trăgeau un pui de somn după-masă, ședea restul zilei acolo, lăsați pe călcâie sau rezemați de perete, sau chiar în prăvălie, ar trebui și ei să fie la câmp astăzi, desfundând șanțurile sau reparând gardurile, sau trecând pentru prima dată cu grapa sau cu prășitoarea, sau cu cultivatorul printre coceni. De fapt, era goală și prăvălia. Își zise: *De-ar fi Flem aici* – pentru că Flem nu era acolo; și dacă era cineva care să știe că luna asta de miere va trebui să țină până ce-or să se poată-ntoarce-acasă și să spună-n sat că plodul cu care se-ntoarceau nu se născuse-n cel mai bun caz înainte de mai anul trecut, era el, Mink. Dar dacă n-ar fi fost asta, ar fi fost altceva; absența vărului său tocmai când avea nevoie de el nu era decât doar înc-o-ncercare, înc-o tracasare, înc-o frământare-n plus la care-l supuneau *Ăia*, nu ca să vadă dac-o să-i supraviețuiască, pentru că Ei n-aveau pe chestia asta nicio îndoială, ci pur și simplu din plăcerea de a-l vedea făcând ceva în plus, ceva pentru care nu exista absolut niciun motiv să-l facă.

Numai că nu era nici Varner acolo. La asta, Mink nu se așteptase. Mersese la sigur, că Aia cu siguranță că n-or să lase să le scape ocazia: că toată prăvălia o să fie plină de lume, care-ar fi trebuit să-și vadă de treabă la câmp – trântori cu urechile ciulite, să prindă, să afle ce venise el să-i spună lui Varner. Dar până și Varner era plecat; nu mai era nimeni în prăvălie decât Jody Varner și Lump Snopes, vânzătorul pe care Flem și-l adusese-n loc când plecase vara trecută să se-nsoare.

– Dacă s-a dus la oraș, nu se-ntoarce pân' deseară, zise Mink.

– Nu s-a dus la oraș, zise Jody. S-a dus pin' la Punkin Creek, să vadă o moară. Zicea c-o să fie-napoi pin' la masă.

– Nu se-ntoarce el pân' deseară, zise Mink.

– Cum crezi, făcu Jody. N-ai decât să te duci acasă și să vii mâine.

N-avea-ncotro. Ar fi putut, dac-ar fi avut chef de-o plimbare, să facă

ăle cinci mile pân' acasă și alte cinci înapoi pân' la prăvălie fără grabă și s-ajungă tocmai la timp, chiar la prânz. Sau ar fi putut să stea pe-undeva pe-aproape de prăvălie până la prânz, s-aștepte-acolo pân' ce-o s-apară-n fine moș Varner, exact la timpul mesei, și chiar așa va face pentru că, firește, n-or să scape Āia o ocazie ca asta să-l facă să-și piardă o zi-ntreagă. Ceea ce-nsemna c-o să trebuiască să stea o juma de noapte la săpat gropi de stâlpi pentru Houston pentru că ăle două zile trebuiau isprăvite până răspoimăine la prânz, ca să-și poată termina ce mai avea de făcut pentru el, să se ducă el însuși la oraș.

Sau ar fi putut să se ducă acasă să mănânce de prânz și să vină după aia-napoi, pentru că și așa tot avea să piardă o zi-ntreagă. Dar cu siguranță că Āia n-or să lase să le scape o ocazie ca asta: cum s-o depărta nițel o s-apară brișca de la Punkin Creek și din ea o să coboare Varner. Așa c-a așteptat până la prânz când, îndată după ce-a plecat Jody acasă să mănânce, Lump a tăiat o bucată de brânză și-a scos din butoi o mână de pesmeți.

— Nu vrei să mănânci? zise Lump. N-are cum să bage de seamă, Will.

— Nu, zise Mink.

— Ți le trec în cont, dacă ți-e atât de milă de gologanii lui Varner, zise Lump.

— Nu mi-e foame, zise.

Dar de făcut avea ce face, în timpul cât trebuia s-aștepte; avea de pregătit ceva, și nu era departe. Așa că s-a dus pân' acolo, pân' la locul pe care și-l alesese, și făcu ce-avea de făcut, pentru că știa dinainte ce-o să-i spună Varner, și se-ntoarse la prăvălie și chiar așa a și fost, exact la mijlocul după-mesei, exact în momentu-n care chiar că nu se mai putea apuca de vreo treabă-n ziua aia apăru și brișca, și Varner coborî și legă hățurile de stâlpul galeriei de care le lega-ntotdeauna, și Mink se apropie de el.

— *All right*, făcu Varner. Acuma ce mai vrei?

— O mică lămurire pe chestia legii, zise. Pe chestia cu îndemnizația

aia.

— Ce? făcu Varner.

— Întocmai, zise el calm, domol, cu fața senină parc-ar fi zâmbit. Gândeam că isprăvisem cu muncitu' ălor treișapte de zile jumate p-o juma' de dolar ziua aseară la apusu' soarelui. Numa' că s-ar părea că nu-i chiar așa, pen' că az' dimineață, când m-am dus să-mi iau vaca, a ieșit că-i mai sunt dator cu două zile, pe îndemnizație.

— Ei drăcia dracului, făcu Varner, înjurând de la-nălțime peste capul lui Mink, care era mărunț. Așa ți-a spus Houston?

— Întocmai.

— Ei drăcia dracului, făcu Varner din nou. Scoase din buzunarul de la șold un portofel de piele mare și ros, încins cu o curea, ca un geamantan, și scoase o hârtie de un dolar. Uite, zise.

— Vas' zică, după lege trebuie să-i mai plătesc un dolar, ca să-mi pot lua vaca.

— Da, zise Varner. Dacă vrea Houston să-l pretindă. Ia dolarul ăsta...

— N-am nevoie, zise el, dând să plece. Eu și cu Houston nu ne socotim în bani, ne socotim în gropi de stâlpi. Voiam numai să știu ce zice legea. Și dac-așa-i legea, un om temător de lege, cum îs eu, n-are ce face decât să se plece. Pentru că, dacă oamenii n-ascultă de legi, la ce bun toată tevatura și cheltuiala cu făcutu' lor?

— Stai, zise Varner. Să nu te duci p-acolo. Să nu mai dai pe la Houston p-acasă. Du-te la tine-acasă și-așteaptă. Îți aduc eu vaca, cum oi pune mâna pe Quick.

— E-n regulă, zise el. Poate că n-oi fi-n stare să săp atâtea gropi câți dolari are Houston, da' zic că pentru două zile tot mai sunt.

— Mink! făcu Varner. Mink! Vino-ncoa!

Plecuse. Dar nu mai era niciun zor acuma; ziua tot și-o pierduse; și-a doua zi dimineață era la fâneța nouă a lui Houston, unde-a stat până seara. De data asta a ascuns sculele sub un tufiș, cum făcea-ntotdeauna când se-ntorcea să lucreze a doua zi, și se duse acasă și-și

mâncă bucata de carne de porc sărată și terciul de făină, și pesmeții nu destul de copti; avea un ceasornic, un deșteptător de tinichea; l-a pus să sune la unsprezece noaptea, și se sculă; își lăsase cafea în ibric și puțină carne rece sleită pe fundul tigăii, și doi pesmeți, așa că era aproape exact miezul nopții când lătratul furios al lui Bluetick îl scoase pe negru-n ușa și el, Mink, zise:

— Sunt eu, domnu' Snopes. Am venit la lucru, să mă pontezi. E exact miezu' nopții, pontează-mă. Pentru că trebuia să facă așa, ca să poată pleca la prânz. Și Āia – Houston – au stat cu ochii pe el, pentru c-atunci când soarele-arăta de-amiază și el a dus sculele-napoi la colțul gardului, a găsit vaca acolo, legată c-un căpăstru pe care i l-a scos și-a legat-o cu funia lui pe după coarne și de data asta n-a mai tras-o, ci, alergând, o gonea în fața lui lovind-o peste picioare cu capătul funiei.

Pentru că de-abia avea timp acum s-o ducă-ndărăt acasă și s-o lase să pască. Prânzul n-o să aibă timp să-l mănânce nici azi, cu ăle cinci mile pe care le mai avea de făcut chiar dac-ar fi luat-o de-a dreptul peste câmp, să prindă căruța de poștă la Varner la prăvălie înainte de două, când pleca la Jefferson, pentru că Varner nu ține cartușe calibru zece cu alicie mari. Dar nevastă-sa și fetele erau la masă, așa că măcar scăpa de gâlceavă, de nevoia de a le-njura să le facă să tacă sau chiar de-a-i trage una neveste-sii, de-a o cârpi cu-adevărat, ca să poată s-ajungă la vatră să scoată cărămida dislocată și să ia din cutia de tutun de după ea singura hârtie de cinci dolari pe care izbutiseră s-o țină prin toate zilele grele prin care trecuseră, ca un proprietar de corabie care-și vinde sau își amanetează, sau își pierde tot avutul, dar mai ține cu dinții de-un brâu de plută sau de-un colac de salvare. Pentru c-avea, avea cinci cartușe la pușca lui veche calibru zece, de la numărul doi pentru curcani și găște, până la ploaie. Dar le-avea de ani de zile, nici nu mai ținea minte de când, și-afară de asta, chiar dacă erau garantate c-or să ia foc, Houston merita ceva mai bun.

Așa că-mpături cu grijă hârtia și-o băgă în buzunarul de la centură, și prinse căruța de poștă și-n după-masa aia, pe la patru, apăru și Jeffersonul de partea cealaltă a ultimei văi, și ca simplă precauțiune, simplu gest instinctiv pregătitor, își vârî degetele-n buzunarul de la centură, apoi deodată scotoci desperat, fără să i se citească absolut nimic pe față, în buzunarul acum gol în care știa foarte bine că-mpăturise și băgase hârtia, și-apoi rămase nemișcat lângă poștaş, în timp ce căruța începea să coboare-n vale. *De făcut tot trebuie s-o fac*, își zise el în gând, *asa că mai bine chiar acum* și-apoi rosti calm, cu voce tare:

— *All right*, zic că-i vremea să-mi dai hârtia aia-napoi.

— Cee?! făcu poștaşul.

— Hârtia aia de cinci dolari pe care-o aveam în buzunar când m-am urcat în căruță, de vale la Varner.

— Măă, nenorocit de pui de curvă, făcu poștaşul. Trase căruța la marginea drumului, înfășură hățurile pe coada biciului, coborî, ocoli căruța și veni de partea cealaltă, în dreptul lui Mink: Dă-te jos!

Acuma trebuie să mă bat cu el, își zise Mink, *și n-am cuțitu la mine și cu siguranță că, pân ' să pun mâna p-un băț, îmi arde câteva. Așa că mai bine să isprăvim*, și coborî, și poștaşul îi lăsă timp să-și ridice mâinile slabe și neputincioase-n apărare. Apoi o lovitură zdravănă pe care Mink nici n-o simți cine-știe-ce, mai curând simți cât era pământul, glia, de tare de neîndurat cu spinarea lui zăcând acolo-ntins, aproape liniștit, privind la poștaş urcându-se-n căruță și pornind.

Apoi se ridică. Își zise: *Nu numai că mă scuteam de-un drum da' mai aveam și-ai cinci dolari. Da' asta o clipă doar; o și pornise din loc, cu mersul hotărât, spre oraș, ca și cum ar fi știut ce-avea de gând să facă. Precum și era, că-și adusese aminte: erau doi-trei ani de-atunci, nu mai știu cine fusese, Solon Quick sau Vernon Tuli, sau careva altul, cică văzuseră-un urs, cel din urmă urs de prin partea locului, trecând peste zăgazul de la moara lui Varner și intrând în desiș, și că fusese-*

organizată o vânătoare, s-a dus cineva călare pân' la Jefferson să dea de Ike McCaslin și de Walter Ewell, cei mai buni vânători din ținut, și-au venit, cu cartușe de-ale lor, de vânat mare, și cu câini de urs și de cerb, și au pus pândari, și au făcut bătaie acolo unde fusese văzut ursu', da' pân' să vină ei ursu' plecase. Așa că știa ce să facă sau cel puțin un' să-ncerce, până ce traversă piața și intră în magazinul de fierărie, unde McCaslin era tovarăș (pe mai puțin de jumate), și-i văzu privirea. Își zise, calm: *P-ăsta nu-l duc. Prea-i trăit în pădure cu cerbi și cu urși, și cu pantere și nu știe multe: cu el ori e albă, ori e neagră, nu merge pe-ncercate. Asta nu-i în stare să creadă-o minciună chiar dac-aș ști eu cum s-o spun.* Da' de-ncercat, trebuie să-ncerce.

— Ce vrei să faci cu două cartușe de vânat mare? zise McCaslin.

— Un negru, azi-dimineață, a trecut și zicea că văzuse urmă de urs în noroi, la Blackwater la mlaștină.

— Lasă astea, zise McCaslin. Ce vrei să faci cu cartușe de vânat mare?

— Ți le plătesc cum oi egrena bumbacu', făcu Mink.

— Lasă astea, zise McCaslin. Nu-ți dau. N-aveți nimic acolo, la voi, la Moșia Franțuzului, să-ți trebuiască cartușe d-astea.

Nu că-i era tare foame, cu toate că nu mâncase de la miezul nopții: era doar pentru că trebuia să-și treacă timpul-ntr-un fel până mâine-dimineață, când o să-și dea seama dacă poștașu' o să vrea să-l mai ducă-napoi pân' la prăvălia lui Varner sau nu. Știa el un birt mic și nenorocit pe-o stradă dosnică, al unuia Ratliff, unu' care vinde mașini de cusut și-l știau toți la Moșia Franțuzului, și-acolo, dac-ar fi avut juma' de dolar sau chiar patruj' de cenți, ar fi putut mânca două chiftele și de cinci cenți banane, și tot i-ar mai fi rămas douășcinci de cenți. Pe banii ăștia ar fi putut să capete-un pat la Hotel Comercial (o clădire cu etaj, de grinzi nevopsite, tot pe-o stradă dosnică; peste doi ani avea să fie-a lui văr-su Flem, da' firește, Mink n-avea cum să știe asta acum. De fapt, nici n-apucase măcar să se gândească la văr-su Flem, nici măcar o dată nu se gândise afară de-atunci, de ieri

dimineată, în clipa-n care intrase-n prăvălie la Varner, unde, pân' să fi plecat el și nevastă-sa-n Texas, anu' trecut, în august, primul lucru de care-ar fi dat cu ochii intrând ar fi fost Flem), dar tot ce-avea de făcut era să-și piardă vremea până mâine dimineată la opt și, dacă pierdutu' vremii ar fi costat bani, de ani de zile-ar fi fost la azil.

Era seară acum, în jurul pieței s-aprinseseră luminile; de la *drugstore* cădeau pe trotuar pete de lumină palidă roz și verde de la borcanele din vitrină umplute cu lichid roșu și verde; vedea teigheaua cu aparatul de limonadă și mult tineret, băieți și fetișcane, îmbrăcați ca pentru plimbare, mâncând și bând combinațiile alea dulci și colorate, și-i văzu apoi, perechile, băieți și fetișcane, și oameni mai în vârstă și copii, pornind toți în aceeași direcție. Auzi muzică, un pian, zgomotos. Se luă după ei și, pe-un teren viran, era un gard înalt de scânduri cu-o intrare-ntr-o parte, unde se afla un ghișeu luminat: îi zicea La Bolta Cerului; o mai văzuse și-altă dată, ziua, pe dinafară, când venise sâmbătă la oraș, și de trei ori și seara, luminată ca acum. Dar niciodată pe dinăuntru, pentru că, de cele trei dăți când fusese la Jefferson către seară, venise călare de la Moșia Franțuzului, pe catâr, cu alții de seama lui, de-aceeași vârstă, tot bărbați și ei, să ia primul tren să se ducă la Memphis, la bordel, cu câțiva prăpădiți de dolari în buzunar, rupti de la gură și ăia cu chiu, cu vai, și-avea să se spetească muncind, ca s-acopere cele două zile pe care le pierdea nelucrând, pentru că-i clocotea atunci sângele de-o nevoie mult mai aprigă și mai arzătoare decât să meargă la cinematograful.

Cu toate că de data asta ar fi avut de unde rupe ăi zece cenți cât ar fi costat. Dar se ținu puțin mai deoparte, în timp ce șirul de clienți se târa încet pe lângă ghișeul de bilete, până ce intră și cel din urmă. Apoi strălucirea de dincolo de gard pări și-ajunse-un fel de pâlpare rece; apropiindu-se de gard, își lipi ochiul de-o crăpătură și prin intervalul lung și vertical putu să vadă un fragment, o felie – șirul întunecat de capete nemișcate deasupra cărora țâșnea tremurând conul de lumină bâzâitoare, bucățele de atitudini pasionate și

pieritoare, în care pluteau pâlpâind visuri și speranțe efemere, chinuitoare și inconsecvente pentru că el nu vedea decât fâșia lui verticală îngustă, până ce o voce de la ghișeu spuse în spatele lui:

— Plătește zece cenți și intră. Înăuntru vezi bine.

— Nu, mulțumesc, zise. Și plecă.

Acum piața era goală până-n clipa-n care se va ieși de la spectacol, și-atunci din nou tineretul, băieți și fetișcane, vor veni să bea și să mănânce lucruri pe care el, de altminteri, nu le gustase-n viața lui, și după-aceea vor porni agale spre casă. Sperase să vadă un automobil, erau două-acum în Jefferson; mașina roșie de curse a maiorului, a domnului de Spain, și Nava Albă, a președintelui băncii vechi, Banca Jefferson (colonelul Sartoris, celălalt bogătaș președinte de bancă, președintele băncii noi, nu numai că nu voia să aibă automobil, dar făcuse chiar o lege, acum trei ani, că niciun vehicul acționat cu motor n-avea voie să fie pus în mișcare pe străzile Jeffersonului pentru că un automobil construit de unu' pe care-l chema Buffaloe și care-l meșterise cu mâna lui, după capul lui, la el în curte, îi speriasse caii lui frumoși, de la trăsură). Dar nu l-a văzut nici pe unul, nici pe celălalt; când a trecut prin piață, tot goală era. Mai încolo era hotelul, Holston House, cu voiajorii comerciali șezând pe scaune de piele afară, pe trotuar, în aerul plăcut al serii; una din trăsurile de piață era trasă-n față și portarul negru urca în ea valizele și cutiile cu mostre ale celor care luau trenul de sud.

Mai bine s-ar duce și el, s-ajungă la timp să-l vadă, cu toate că toate cele patru cadrane luminate ale ceasului din foisorul tribunalului arătau numai opt și zece, și el știa din proprie experiență că trenul de New Orleans, care vine dinspre Memphis, nu trece prin Jefferson decât la nouă fără două minute. Dar mai știa că trenuri de marfă pot trece aproape la orice oră, fără să mai pui la socoteală celălalt tren de persoane, care mergea spre nord și care trecea la patru jumate – lucru pe care-l știa tot din experiență proprie. Așa că, petrecându-și noaptea acolo, fără măcar să se miște din loc, cu siguranță că până-n zori o să

vadă două trenuri și poate chiar cinci sau șase.

Ieșise din piață, trecea pe lângă casele întunecate unde oamenii mai bătrâni, care nici ei nu se duseseră la cinematograful, ședea în balanșoare aproape invizibile, în întunericul răcoros al curților, apoi pe lângă un cartier în care locuiau numai negri, dar și ei cu lumină electrică, liniștiți, fără griji, fără s-aibă nevoie să lupte, să se zbată de unul singur, nu să-și cucerească dreptul și dreptatea, pentru că erau de mult pierdute, doar să le apere de dragul principiului, de dragul dreptului lui la ele, dar în schimb ar fi putut sta puțin de vorbă cu ei, și-apoi chiar să între în vreo casă de negru și să se-ntindă, și să doarmă, în loc să ia tot drumul pân' la gară ca să aibă la ce se uita până ce-o să plece mâine la opt blestematul ăla de poștaș. Apoi ajunse la gară: ochii verzi și roșii ai semafoarelor, omnibuzul hotelului, birjele, automobilul de piață al lui Lucius Hogganbeck, peronul lung luminat electric, plin de pe-acum de bărbați și de băieți veniți să vadă trenul trecând, care fuseseră și de cele trei dăți când coborâse el din tren și care priviseră de parc-ar fi venit hăt de departe, de cine știe unde, nu de la un bordel din Memphis.

Apoi și trenul: cele patru fluierături la încrucișarea de la nord, apoi proiectorul, duduital, locomotiva zdrăgănind, mecanicul și fochistul cățărați sus, ca în ceață prin aburul fâșâind, încetinind, vagonul de bagaje, vagoanele de călători, vagonul-restaurant, vagoanele transformabile în vagoane cu paturi. Se opri, un negru mai îngâmfat chiar decât negrul lui Houston coborând, așezând scărița mobilă, după el conductorul și bogătanii, bărbați și femei, urcându-se veseli în vagoane unde alți bogătani dormeau duși, urmați de negru cu scărița lui mobilă și de conductor, lăsându-se puțin pe spate ca să facă semn locomotivei, locomotiva răspunzându-i conductorului și tuturor cu primele pufăituri scurte și profunde ale pornirii.

Apoi luminile rubinii îngemănate ale ultimului vagon micșorându-se, dispărând împreună la curbă ca dintr-un bobârnac, cele patru fluierături răzbind estompate de la încrucișarea de sud și gândul

depărtării, gândul la New Orleans unde nu fusese niciodată și probabil că nici n-o s-apuce vreodată să se ducă, gândul la depărtările de dincolo de New Orleans și printre ele, undeva, și Texasul; și-acuma pentru prima oară că începea într-adevăr să se gândească la absența lui văr-su: unicul Snopes dintre toți câți erau care răzbiise, care se descătușase, care-avusese din naștere sau prinsese de-undeva, sau învățase singur meșteșugul de-a le ține piept, de-a le rezista îndărătnic, de-a ști cum să umble cu Ei, cu Aia, treburi la care el, Mink, pare-se că n-avea nici meșteșug, nici noroc. *Poate c-ar fi trebuit să-ștept până se-ntoarce*, își zise revenind în fine la peronul acum gol, pustiu, dându-și de-abia acuma seama că-și zisese nu *că trebuie* să-l aștepte pe Flem, *c-ar fi trebuit* și că, firește, acum era prea târziu.

Sala de așteptare era goală, cu băncile ei tari de lemn și cu soba de tuci, rece, numai pete de scuipat. Știa că sunt prin gări tăblițe că n-ai voie să scuipi, da' n-auzise niciodată de vreuna că omu' fără bilet n-are voie să șadă. Cum-necum, o să afle el – biet om prăpădit, sfrijit, nedormit și mai mult sau mai puțin nemâncat de aproape două'două de ceasuri, arătând, în încăperea asta goală luminată de-un singur bec spânzurat fără abajur, tot atât de părăsit și de neajutorat ca un copil, cu-o salopetă decolorată și peticită, și-o cămașă, cu picioarele goale în niște bocanci vechi și grei, și tari ca fierul, și-o pălărie neagră pătată de sudoare și de grăsime. De dincolo de ghișeu de bilete auzea răpăitul intermitent al telegrafului și două voci, că impiegatul de noapte vorbea când și când cu cineva, până ce vocile amuțiră și impiegatul cu cozorocul verde de celuloid, care ferea ochii de lumină, se uită la el de la ghișeu.

— Dorești ceva? făcu el.

— Nu, mulțumesc, zise Mink. Când mai trece-un tren?

— La patru treij'doi, zise impiegatul. P-ăla-l aștepți?

— Egzact, făcu Mink.

— Mai sunt șase ceasuri pân-atunci. Poți să te duci acasă să te culci și să te-ntorci.

— Stau la Moșia Franțuzului.

— Aha, făcu impiegatul. Apoi își trase capu-ndărăt și Mink se așeză din nou. Era liniște-acum și chiar și el începu să prindă, s-audă, de dincolo de șine, din copacii-n beznă lăcustele bâzâind și țârâind prin toate părțile, parc-ar fi fost însuși glasul, tic-tacul minutelor, secundelor calme ale nopții calme de vară. Apoi toată încăperea se cutremură, se zgudui, se umplu de vuiet; trecea trenul de marfă și parcă nici chiar acum nu se putu trezi ca lumea, să iasă la timp. Mai ședea încă amortit și înghețat pe banca tare când luminile rubinii ale vagonului din coadă clipiră-n goană prin ferestre și prin ușa deschisă sorbind vuietu-n urma lor; cele patru fluierături de la încrucișare răzbiră-apoi și se stinseră. De data asta impiegatul era în sala de așteptare și becul spânzurat de tavan era stins.

— Adormiseși, făcu.

— Egzact, zise Mink. L-am scăpat și p-ăsta.

— De ce nu te-ntinzi pe bancă să stai mai ca lumea?

— N-aveți vreun regulament că nu-i voie?

— Nu, zise impiegatul. Am să-ți spun eu când îl anunță pe numărul opt.

— Foarte mulțumesc, zise Mink și se-ntinse pe spate.

Impiegatul intră la el unde telegraful începuse din nou să țacăne. *Da, își zise el calm, dacă Flem ar fi fost aici putea s-oprească toate astea din prima zi, încă-nainte de-a fi-nceput. Că de lucrat lucrează pentru Varner și-i bine și cu Houston, și cu Quick, și cu toți. O făcea el ș-acuma dac-aș fi putut s-aștept. Numai că nu-s eu ăla care n-am putut s-aștept. Houston în persoană n-a vrut să-mi dea răgaz. Apoi și-a dat imediat seama că n-avea dreptate, că, indiferent cât ar fi așteptat, Aia tot nu l-ar fi lăsat pe Flem să se-ntoarcă la timp. Trebuia să bea pân' la fund și paharu' ăsta: trebuia să-nfrunte, s-accepte pân' la urmă și-acest ultim risc inutil și absurd, și pe deasupra și primejdios, numai pentru ca s-arate cât e-n stare el să-ndure pân' să-l lase Aia pe văr-su să se-ntoarcă să-l poată scăpa. În paharu' ăsta era și viața lui Houston, dar la Houston nu se*

mai gândea. Într-un fel, nu se mai gândise la Houston de când îi spusese Varner c-o să trebuiască să-i plătească și dolaru' de îndemnizație. „*All right*, își zise el calm, dar cu glas tare de data asta, dacă asta-i ce vor Ția, zic c-o s-o-ndur și p-asta.”

La șapte jumate stătea pe maidanul din dosul oficiului unde erau înșirate căruțele Distribuției poștale rurale, până ce apăreau pe ușa din dos poștașii cu saci de mesagerii de poștă. O și descoperise pe aceea care mergea la Moșia Franțuzului și așteptă calm, nu prea aproape: doar undeva așa ca poștașul să n-aibă-ncotro și să trebuiască să dea cu ochii de el, și omu' care-l doborâse ieri dintr-un pumn ieși și-l văzu, îl recunoscă dintr-o privire scurtă, își potrive sacii-n căruță, Mink tot nemișcat, stând doar locului, așteptând să vadă dacă-l ia sau nu-l ia, până ce poștașul se urcă și dezlegă hățurile de la coada biciului, și zise:

— *All right*. Ar cam trebui să te duci acasă să-ți vezi de câmp. Urcă, și Mink se apropie și se urcă.

Trecuse de unsprezece când se dădu jos, la Varner la prăvălie, și zise: „Foarte mulțumesc”, și porni spre casă, cinci mile bune de mers pe jos. Așa c-ajunse la timp pentru masa de prânz, mănca cumsecade, calm, în timp ce nevastă-sa-l cicălea și se văicărea (cu siguranță că nu băgase de seamă cărămida mișcată din loc) că pe-unde umblase-o noapte-ntreagă și că ce-nvârtise, până ce isprăvi el de mâncat și-și sorbi și ultima picătură de cafea, și se ridică de la masă și-ncepu să-njure urât, murdar, porcos, de le scoase din casă pe toate trei, pe nevastă-sa și pe-ăle două fete, zicându-le să ia trei sape și să se ducă la câmp să rărească bumbacu' iar el se-ntinse pe dușumea în curentul răcoros din sălița vraște și dormi toată după-masa.

A doua zi dimineață luă din colțul de după ușă pușcoiul de vânătoare calibru zece cu două țevi, care fusese-a' lui bunică-su, cu cocoșii mari cât două urechi de iepure.

— Și-asta ce mai e? zise, strigă nevastă-sa. Pe-unde ai de gând să te duci cu ea?

— După iepuri, zise el. Mi s-a acrit de-atâta slănină, și-și luă din nenorocita lui de rezervă două cartușe cu-o-ncărcătură mare de alice grele, numai număru' doi și cinci, și opt, și-o apucă nu pe drumuri dosnice sau pe poteci, o apucă pe după tufișuri și pe după crânguri, prin râpe, pe-oriunde n-ar fi putut să-l vadă nimeni pân' s-ajungă unde-și pregătise locul de pândă acum două zile, când îl aștepta pe Varner să se-ntoarcă, acolo unde drumul de la Houston la prăvălia lui Varner trece pe podețul de peste gărlă – în desișul de lângă drum, cu o buturugă pe care să șadă și câteva rămurele rupte prin care-și făcuse un fel de deschizătură, să ochească, și blănille podețului la vreo cincizeci de pași în susul drumului să-i fie semnal când or trece copitele-armăsarului dac-ar fi s-ațipească.

Pentru că se-ntâmpla câteodată să treacă și-o săptămână și Houston să nu dea pe la prăvălie. Da' mai curând sau mai târziu tot avea să treacă. Și dacă tot ce-i trebuia lui, lui Mink, ca să-i înfrângă pe Ția era numai așteptatul, Ția ar fi putut foarte bine să renunțe de-acu trei luni și s-ar fi scutit și pe ei, și-ar fi scutit și pe alții de-atâta bătaie de cap. Așa că și-n prima zi, și-n a doua s-a dus acasă fără iepure și și-a mâncat cina într-o muțenie calmă îndărătnică, nevastă-sa tot bodogănindu-l și văicărindu-se că se-ntorsese cu mâna goală, până ce-și dădea deoparte farfuria goală și-i închidea gura cu-njurături câinoase rostite c-un glas rece, otova.

Și poate că n-a fost nici în a treia zi. De fapt, nu-și mai aducea aminte-n a câta zi a fost când auzi în fine deodată duduital copitelor armăsarului pe podeț și-apoi îl și văzu: armăsarul gonind, puțin în spume, smucindu-și capul lui semeț și rău, mușcând și zăbala, și struna cu care-ncăleca Houston, dulăul mare și slab sărind pe lângă el. Armă amândoi cocoșii și-mpinse pușca prin deschizătură, și, chiar când potrivea cătarea-n pieptu' lui Houston, puțințel mai la stânga, simțind în deget țăcănitul trăgaciului din față, își zise: *Nici acum măcar. Tot nu-s mulțumiți*, când capsă pocni surd fără să ia foc, degetul mergând mai departe, la al doilea trăgaci, zicându-și: *Nici măcar acum, în*

timp ce acum trosni și bubui, zicându-și ce-ar *fi fost să fi* avut timp, loc, între bubuitura puștii și izbitura cartușului, *să-i* spună lui Houston și Houston *să fi* avut timp s-audă: „Nu te-mpușc pentru alea treiisapte de zile jumate a juma’ de dolar pe zi. Aia era-n regulă. Alea le-am făcut de mult și le-am uitat, și le-am iertat. Pesemne că Will Varner n-a putut altfel, că, și el bogătan, și voi ăștia toți, bogătanii, trebuie să țineți unii cu alții, că de nu, s-ar putea-ntâmpla-ntr-o zi ca ăloră care nu-s bogați să le dea prin cap să se ridice și să vă curețe. Nu de asta te-am împușcat. Te-am omorât pentru dolaru’ ăla de-indemnizație”.

Doi

Așa că jurații au zis: „Vinovat”, și judecătorul a zis: „Pe viață”, dar el nici n-asculta măcar. Pentru că se-ntâmplase ceva cu el. Chiar când îl aducea șeriful la oraș, atunci în prima zi, și cu toate că știa că văr-su era încă-n Texas, la fiecare piatră kilometrică s-aștepta ca Flem sau un mesager de-al lui să-i ajungă din urmă sau le iasă-nainte, să-i oprească cu bani sau cu-o vorbă: sau cu ceva cu ce-o fi care să facă să dispară toată chestia asta, s-o dizolve, s-o spulbere ca-n vis.

Și-n săptămânile alea lungi cât așteptase-n închisoare judecata stătea la fereastra celulei cu mâinile lui jechoase-nclăștate pe gratii, cu gâtul lungit să-și lipească fața de bare, să vadă-o frântură de stradă-n fața-nchisorii și-o frântură din piața pe care văr-su o să trebuiască s-o străbată ca să poată veni la-nchisoare să spulbere visul urât, să-l scoată de-acolo, să-i dea drumul. „Asta-i tot ce vreau, își zicea el. Să mă scoată de-aici, să mă pot duce-acasă să-mi văd de pământ. Nu mi se pare că cer cine știe ce.”

Și nopțile la fel, tot acolo stătea; nu i se vedea fața, doar mâinile palide, aproape albe, aproape curate în golurile sumbre, pe bezna celulei, privind la oamenii liberi, bărbați și femei, și tineri, care n-aveau de făcut decât să-și vadă de treburi fără importanță sau să se plimbe-n răcoarea serii, trecând prin piață spre cinematograful, sau ca să ia câte-o-nghetată la *drugstore*, sau poate doar să hoinărească-n liniște și liberi, pentru că erau liberi, și el începuse să strige-n jos la ei, întâi cu sfială, apoi mai tare, din ce în ce mai tare, din ce în ce mai insistent, că se opreau oamenii, surprinși aproape, să privească-n sus la fereastra lui și-apoi să plece, parcă-n grabă, parcă-ncercând s-ajungă dincolo, unde el nu-i mai putea vedea; pân' la urmă începu să le ofere, să le promită bani.

— Hei! Dom'le! Cucoană! Măi, Cutare! Cine vrea să-i trimeată

vorbă lu' Flem Snopes la Varner la prăvălie? Plătește! Zece dolari! Două' de dolari!

Și chiar și când veni în fine ziua-n care l-au dus, cu cătușe la mâini, în încăperea-n care-avea să dea ochii cu soarta lui în primejdie, nici măcar o dată n-a-ntors ochii să se uite la tribunal, la estrada care putea s-ajungă să-i fie Golgotă, ci o căta cu ochii ficși printre fețele palide, anonime, identice ale mulțimii pe cea a lui văr-su sau măcar a vreunui trimis de-al lui; până-n clipa-n care judele-n persoană a trebuit să se plece peste pupitrul înalt și să-i spună:

— Ascultă, Snopes! Privește-ncoa la mine! L-ai omorât pe Houston sau nu l-ai omorât? Și el răspunse:

— Nu-mi bate capu'! Nu vezi c-am treabă?

Și-a doua zi la fel. În timp ce avocații strigau și se invectivau, și băteau apa-n piuă, el nici n-asculta măcar, nimic și pe nimeni, chiar dac-ar fi priceput ce-ar fi auzit, cu ochii tot la ușa din fundul sălii pe unde-ar fi trebuit să între văr-su sau trimisul lui; și-napoi în drum spre celulă, tot cu cătușe la mâini, privirea lui neobosită care la-nceput fusese numai neliniștită și nerăbdătoare dar care acuma începea să fie îngrijorată, puțin perplexă, destul de lucidă, lunecând repede, scurt, cercetător, peste fiecare chip ce-i trecea pe dinainte, sau pe dinaintea căruia trecea el, și iarăși la fereastra celulei cu mâinile nespălate-ncleștate de gratiile jechoșite, cu gātu-ntins și fața lipită de ele, să vadă cât mai mult din strada și din piața de jos de sub el, pe unde-ar fi trebuit să treacă văr-su sau trimisul lui.

Așa c-a treia zi când, legat din nou cu cătușe de mâna temnicerului, și-a dat seama că trecuse prin piață, fără ca o dată măcar să se fi uitat la vreuna din mutrele care se holbau la el și intrase-n tribunal, și se-așezase la locul lui obișnuit din boxă tot fără ca să se uite măcar o dată pe deasupra capetelor grămădite spre ușa din fund, tot n-a cutezat încă s-admită că știa de ce. Doar ședea acolo, arătând tot atât de prăpădit și de firav, și de inofensiv ca un copil murdar; în timpul ăsta avocații-au perorat și-au vociferat pân' ce s-a sfârșit ziua și juriul a zis:

„Vinovat”, și judele a zis: „Pe viață”, și el a fost dus înapoi, cu cătușe la mâini în celula lui și ușa s-a trântit și-acuma, tăcut, nemișcat, liniștit ședea pe patul de fier fără saltea, de data asta numai uitându-se la fereastra mică cu gratii la care luni de zile stătuse câte șaisprezece și optsprezece ore pe zi într-o așteptare și-o speranță de nepotolit.

De-abia atunci și-a zis, a gândit, a prins cheag în mintea lui: *N-o să vină. Cu siguranță c-a fost tot timpul-n sat. Cu siguranță c-a auzit de chestia cu vaca chiar acolo-n Texas și-a așteptat până i s-a trimis vorbă că-s pus bine la popreală, la-nchisoare și de-abia atunci sa-ntors, să fie sigur că Aia or să facă tot ce-s în stare, acuma că m-au adus la neputință. Se prea poate să fi și stat ascuns tot timpul, aici în fundu' sălii, să vadă cu ochii lui că n-au uitat nimic și c-o să scape pân' la urmă de mine de-a binelea și pentru totdeauna.*

Așa c-acuma se liniștise. Crezuse că se liniștise și-atunci, îndată ce-și dăduse seama ce-avea de făcut pe chestia lu' Houston, și că Houston însuși era ăla care nu-l lăsa s-aștepte să se-ntoarcă Flem. Da' se-nșelase. Aia n-a fost liniște, atunci; prea era plină de prea multe nesiguranțe: de pildă, dac-o să-i trimită cineva vorbă lui Flem că-i la ananghie, și mai ales dac-o să-i trimită la timp. Sau chiar dacă-i trimitea vorbă la timp, dac-o s-ajungă la timp la Flem. Și chiar dacă Flem o să primească vestea la timp, poate să fie-o inundație sau o deraiere și să nu se poată-ntoarce la timp.

Da' acuma se isprăvise cu toate astea. Nu mai avea deloc de ce să-și bată capu' și să se necăjească pentru că d-acu-nainte tot ce-avea de făcut era s-aștepte, și-și dovedise lui însuși că asta știa s-o facă. S-aștepte, atât: asta-i tot ce-i trebuia; n-a avut nevoie nici măcar să-i spună temnicerului să trimită vorbă, pentru că avocatul singur îi spusese c-o să treacă să-l vadă după cină.

Așa că-și mănca și el cina când i-o aduseră – aceeași slănină și-aceeași melasă și-aceiași pesmeți nu-nde-ajuns de copti, pe care i-ar fi mâncat și-acasă; aici totuși parcă puțin mai bună pentru că slăcina avea mai multă carne decât își putea permite acasă. Numai c-a lui, acasă, fusese o cină de om liber, o mînca în libertate. Da' pân' la urmă

putea răbda și asta, dacă asta-i ce-i cereau *ăia* acum. Apoi auzi pași pe scară, ușa se deschise cu zgomot să intre avocatul și se trânti la loc închizându-i pe-amândoi – avocatul tânăr și nerăbdător, de-abia ieșit din facultate i se spusese, și judecătorul însuși i-l alesese – sau mai curând îl numise din oficiu pentru că până și el, Mink, ocupat cum era în momentele alea, putea spune că omul realmente nu se sinchisea de treburile și de necazurile lui – pe-atunci habar n-avea de ce, pentru că atunci el tot mai credea că tot ce-avea de făcut judecătorul sau oricare altul, ca să isprăveasc-o dată cu afacerea asta, era să trimită pe cineva la Moșia Franțuzului, să-l aducă pe văr-su.

Prea tânăr și prea nerăbdător de fapt, și ăsta era și motivul pentru care el – avocatul – încurcase-n așa hal lucrurile. Da' acum nici asta nu mai avea nicio importanță, acum chestia era să vadă ce-o să vină după. Așa că n-a stat să piardă timpul.

— *All right*, zise. Cât o să am de stat acolo?

— E vorba de Parchman – de penitenciar, zise avocatul. Nu-nțelegi?

— *All right*, făcu el din nou. Cât o să am de stat acolo?

— Ți-a dat închisoare pe viață, zise avocatul. Nu l-ai auzit? Tot restul vieții. Până mori.

— *All right*, făcu el pentru a treia oară, cu răbdarea lui calmă, aproape compătimitoare. Și cât o să stau?

De data asta pricepu chiar și avocatul.

— Oh, asta depinde de dumneata și de prietenii dumitale – dacă ai prieteni. S-ar putea să fie și toată viața, cum a zis judele Brummage. Dar în douăzeci, douăzeci de ani intri-n prevederile legii și poți cere grațierea sau eliberarea condiționată – dacă ai prieteni cu greutate care să-ți susțină cererea și dacă fișa dumitale de-acolo, de la Parchman, n-o să cuprindă nimic defavorabil.

— Să zicem că n-am prieteni.

— Da, oamenii care s-ascund în hățșuri și-mpușcă pe alții când trec călare, fără să strige-ntâi: „Hei!” sau măcar să fluiera, n-au prieteni, zise avocatul. Așa că n-o să ai pe nimeni să te scoată decât pe

dumneata.

— *All right*, zise el cu infinita lui răbdare nezdunculată, de-asta tot încercam să te-opresc din pălăvrăgeală, ca să ai timp să-mi spui. Ce trebuie să fac ca să scap cu douăzeci-douăzeci de ani?

— Să nu-ncerci să evadezi sau să te-amesteci în vreo combinație s-ajuti pe alții să evadeze. Să nu te bați cu alți deținuți sau cu vreun gardian. Să faci la timp tot ce ți se cere să faci și fără murmure sau proteste, să nu vorbești până nu ești întrebat. Cu alte cuvinte, să-ncepi să faci chiar din momentul ăsta toate lucrurile pe care, dacă le-ai fi făcut din timp, de-atunci, din ziua de-astă toamnă, când te-ai hotărât să-l pui pe Mr Houston să-ți țină vaca la iernat pe de pomană, n-ai fi fost acum aici în celula asta încercând să afli de la alții cu să scapi. Dar, în special, să nu-ncerci să evadezi.

— Să evadez?

— Să fugi. Să-ncerci s-o ștergi.

— Să-ncerc?

— Pentru că n-ai să poți, zise avocatul cu un fel de răbdare-n care clocotea furia. Pentru că n-ai să poți să evadezi. Nu se poate. Niciodată. Nu poți face-un plan de evadare fără să prindă și alții de veste, și totdeauna vor și ei să-ncerce să evadeze odată cu tine, așa că vă prind pe toți. Și chiar dacă nu vor să fugă cu tine, te părăsc gardianului și tot te prind. Și chiar dacă reușești să nu afle nimeni și să fugi singur, te-mpușcă-un gardian încă-nainte de-a sări gardul. Și-atunci, dacă n-ajungi la morgă sau la spital, tot la pușcărie te-ntorci, cu douăzeci de ani în plus la condamnare. Acuma ai priceput?

— Vasăzică, asta-i tot ce am de făcut ca să scap în douăzeci-douăzeci de ani. Să nu-ncerc să fug. Să nu mă bat cu nimeni. Să fac orice-mi zic să fac, câtă vreme-mi zic să fac. Da-n special să nu-ncerc să fug. Asta-i tot ce-am de făcut ca să scap în douăzeci-douăzeci de ani.

— Da, zise avocatul.

— *All right*, făcu el. Acuma du-te și-ntreabă-l pe judecător dacă așa-

i și dacă zice că-i așa să-mi trimeată scris pe-o bucată de hârtie.

— Vasăzică, n-ai încredere-n mine, zise avocatul.

— N-am încredere-n nimeni, făcu Mink. N-am timp să pierd douăzeci-douășcinci de ani să văd dacă știi ce vorbești sau nu. Când oi ieși o să am ceva de făcut. Așa că vreau să știu. Vreau scris pe hârtie de la judecător.

— Atunci poate că n-ai avut niciodată-ncredere-n mine, zise avocatul. Poate crezi că din cauza mea ai pierdut. Poate crezi că, dacă ar fi fost altu-n locul meu, n-ai fi acum aici. Așa-i? Și el, Mink, cu aceeași răbdare calmă și nezdruccinată:

— Ai făcut tot ce-ai putut. Numai că nu erai omul potrivit pentru chestia asta. Ești tânăr și focos, da' eu nu de-asta aveam nevoie. Eu aveam nevoie de-un om de afaceri, de-un om de afaceri versat, care știe cum se face-o trampă. Dumneata nu ești bun de-așa ceva. Acuma du-te și scoate-mi hârtia aia de la judecător.

Acuma el, avocatul, încercă chiar să șî râdă.

— Nici nu mă gândesc, zise el. Tribunalul consideră că mandatul meu în cazul dumitale a-ncetat azi după-masă la pronunțarea sentinței. Am intrat aici doar în trecere, să-mi iau rămas-bun și să te-ntreb dacă-ți pot fi de folos cu ceva. Dar evident, oamenii care n-au prieteni, n-au nevoie nici de binevoitori.

— Dar eu nu socot că mandatul dumitale a-ncetat, zise Mink ridicându-se acum fără grabă; și avocatul fu-n picioare dintr-o săritură, dintr-un salt, la ușa zăvorâtă, cu ochii la făptura mărunță care se-ndrepta spre el, arătând puțintică și firavă, și inofensivă, ca un copil, dar primejdioasă ca o viperă – ca un șarpe cu ochelari necrescut, ca o cobra, ca o aspidă. Și avocatul începu să țipe, să urle, chiar și când pașii alergând ai temnicerului se auzeau pe scară și ușa se deschise, și temnicerul se ivi în prag cu pistolul în mână.

— Ce s-a-ntâmpat? zise temnicerul. Ce-a vrut să facă?

— Nimic, nimic, zise avocatul. E-n regulă. Am terminat. Dă-mi drumul să ies.

Numai că nu terminase; ar fi vrut el să fi terminat, dar nu terminase. Nici măcar n-a așteptat până dimineață. Un sfert de oră după aceea era la hotel în camera judecătorului itinerant care prezidase procesul și pronunțase sentința, el, avocatul, suflând încă greu, nevenindu-i să creadă încă prin ce primejdie trecuse, încă uluit că scăpase.

— E nebun, ascultați ce vă spun! zicea. E primejdios! Cum să-l trimiteți la Parchman, unde peste douăzeci sau douășcinci de ani o să aibă dreptul la grație sau la eliberare condiționată ca să nu mai vorbim de cazu-n care vreunul din neamurile lui – și slavă Domnului, are destule! – sau careva cu cine știe ce interes, sau poate-un simpluncurcă-lume slab de înger și trecere la guvernator să-i sufle-o vorbă la ureche și să-l scoată *mai* devreme! Trebuie trimis la Jackson, la azil, pe viață, și-acolo o să fie-n siguranță. Adică nu: *noi* o să fim în siguranță!

Și zece minute mai târziu intra și procurorul care făcuse rechizitoriul în proces zicându-i (avocatului):

— Vasăzică, vrei suspendarea executării ca să introduci o cerere de revizuire. De ce n-ai făcut-o pân' acum?

— L-ai văzut și dumneata, zise, strigă aproape avocatul. Ai fost și dumneata cu el în sala de ședințe trei zile-ntregi, de dimineața până seara.

— Exact, zise procurorul. Și tocmai de-aceea te-ntreb: de ce acum?

— Pentru că dumneata nu l-ai văzut de-atunci încoace! zise avocatul. Vino cu mine până sus la el în celulă, să-l vezi. Cum am făcut eu acu' juma' de oră!

Dar judele era om bătrân, n-a vrut să se deplaseze atunci, așa că a doua zi dimineață temnicerul a descuiat ușa și le-a dat la toți trei drumu-n celula-n care silueta mărunță, firavă, descărnată, cu salopeta și cămașa decolorate și peticite, cu picioarele desculțe-n bocancii tari ca fierul, coborî de pe pat. Îl bărbieriseră-n dimineața aia și-l pieptănaseră, cu cărare, și părul îi fusese netezit cu apă, să stea lipit pe scăfârlie.

— Pofțiți, dom'lor, zise el. N-am scaune, da' desigur că n-aveți de gând să stați atât cât s-aveți nevoie de scaun. Ei, dom'le judecător, văd că nu numai că mi-ai adus hârtia, da c-ai adus și doi martori, să vadă când mi-o dai.

— Stați puțin, zise avocatul către judecător. Lăsați-mă pe mine. Și-apoi către Mink: Nu mai e nevoie de hârtie. O să te judece – domnul judecător te va judeca din nou.

Mink încremeni. Privi la avocat.

— De ce? făcu el. M-au mai judecat o dată și mare lucru tot n-am priceput.

— Pentru că de data aia n-a fost judecata bună, zise avocatul. Și-am venit să-ți spunem.

— Dac-atunci n-a fost judecata bună, ce rost are să se mai piardă timp și bani cu-o alta? N-ai decât să-i zici amicului de colo să-mi aducă pălăria și să deschidă ușa să mă duc acasă să-mi văd de recoltă, dac-o mai fi rămas ceva de ea.

— Nu, stai puțin, zise avocatul. Judecata n-a fost bună pentru că te-a trimis la Parchman. Acuma n-o să te mai duci la Parchman, unde-ar fi trebuit să muncești în arșiță cât îi ziua de lungă, pentr-o recoltă care nici măcar nu-i a dumitale. Acum ochii cenușii spălăciți îl urmăreau arătând nu numai parcă n-ar fi fost în stare să clipească, da' parcă de când se născuse nu simțise vreodată nevoia să clipească, avocatul continuând să trăncănească fără să se poată măcar opri: Nu la Parchman, ci la Jackson, unde-ai să ai o odaie frumoasă, să stai singur... toată ziua n-o să ai nimic de făcut, doar să te-odihnești... o să ai doctori... și-aici se opri nu că se oprise el din trăncăneală; îl opriseră ochii care-l pironneau, spălăciți, fără să clipească.

— Doctori, făcu Mink. Jackson. Îl sfredeli cu privirea pe avocat. Asta-i unde-i bagă pe nebuni.

— N-ai prefera... începu procurorul. Atâta apucase să spună. În școală făcuse atletism și se menținea și-acum în formă. Cu toate astea nu reuși să imobilizeze fiara mică și dezlănțuită decât după ce-l

zvârlise pe-avocat pe jos și se tăvăliseră amândoi pe dușumea. Și chiar și-atunci fusese nevoie de-amândoi, de el și de temnicer, ca să-l poată ridica și târî deoparte, să-l țină, furibund, numai spume, zbătându-se ca o miță, gâfâind.

— Nebun, eu, ai? Nebun, eu? Nu l-a făcut încă curva de mă-sa pe ăla care să-mi zică mie nebun, cât o fi el de grozav și câți or fi ca el.

— Ai dreptate, smintitule, făcu procurorul. La Parchman cu tine! Acolo-s doctorii care-ți trebuie.

Așa că s-a dus la Parchman, prins cu cătușe de mână ajutorului de șerif, schimbând amândoi vagon de fumători după vagon de fumători, de la un tren local la altul, ăl' din urmă lăsând colinele-ntre care trăise de când se știa și intrând în delta pe care n-o văzuse niciodată pân' atunci – câmpie aluvionară, mlaștinoasă, întinsă la nesfârșit și-acoperită de chiparoși și eucalipti, și măracinișuri, și crânguri mișunând de urși și cerbi, și pantere, și șerpi, în care omul izbind sălbatic, violent cu securea mai deștelenea petice de pământ gras unde lujerii bumbacului creșteau exuberant, mai înalți decât omu' călare și el, Mink, sta cu fața lipită de fereastra vagonului, ca un copil.

— I numai mlaștină pe-aici, zise. N-arată sănătos.

— Nici nu-i, făcu ajutorul. Nici nu-i nevoie să fie. Țsta-i penitenciar. După mine, nici nu există loc mai nesănătos în care să poți băga un om și să-l închizi dup-un gard de sârmă ghimpată pentru două' de ani sau douășcinci. Da' pentru dumneata, un loc nesănătos ca ăsta-i tocmai ce-ți trebuie; n-o să ai de stat multă vreme.

Vasăzică, așa arăta Parchman, penitenciarul, destinația și destinul lui, pe viață, cum zisese judecătorul; pentru restul vieții lui, cât o mai avea de trăit. Da' avocatul-i zisese altfel, cu toate că nu putea avea nici în el încredere cu-adevărat: numai douășcinci de ani, poate numai douăzeci, și chiar și pe-un avocat în care omu' nu se poate-ncrede, tot poți măcar atâta să-l crezi: că-și știe meseria, pentru c-a mers la o școală de legi și le-a-nvățat, pe când un judecător, tot ce-are de făcut ca s-ajungă judecător e să iasă-ntâiu-n alegeri. Și chiar dacă

judecătorul n-a iscălit hârtia pe care să stea scris c-are de făcut numa' douăzeci sau numa' douășcinci de ani, nici asta n-avea nicio importanță pentru că judecătorul era de partea cealaltă și natural c-avea să-l mintă pe omu' contra căruia era, pe câtă vreme un avocat, mai ales avocatul tău, nu poate. Ba mai mult: avocatul lui nu putea să-l mintă chiar pe el pentru că-i spusese cineva că era un fel de regulă că, dacă clientul nu-l minte pe avocat, Legea nu-i dă voie nici avocatului să-l mintă pe client.

Și chiar de n-ar fi fost așa, tot n-avea nicio importanță, pentru că el tot nu putea sta la Parchman toată viața, n-avea timp, trebuia să iasă-nainte. Și uitându-se la gardul înalt de sârmă cu-o unică poartă păzită zi și noapte de oameni cu puști și după gard la clădirile scunde sinistre cu gratii la ferestre, îi trecu prin gând, încercă să-și aduc-aminte, c-un fel de uluială, de timpu' când unicul motiv pentru care voia să scape era ca să se duc-acasă să-și vadă de lucratu' pământului, amintindu-și asta numai o clipă și-atât, pentru c-acuma trebuia să scape.

Trebuia să iasă. I-au schimbat salopeta albastră decolorată și peticită, și cămașa cu care venise de-acasă, cu-o salopetă și-o haină de postav alb, cu dungii negre de-a latu', care, de-ar fi după judecător, îi era sortit să le poarte toată viața până la moarte, dacă n-ar fi știut avocatul ce știa. Acuma muncea – munceau o mulțime – pe câmpiile grase de bumbac și oameni călare cu puști la oblânc îi păzeau, și făcea singurul lucru pe care știa să-l facă, pe care-l făcuse toată viața, pentru o recoltă care n-o să fie niciodată-a lui, câte zile-o mai avea, dac-o ieși p-a judecătorului, și-și zicea: *Bine și-așa. Ba chiar mai bine. Dacă unu' vrea să facă o treabă, poa' s-o facă, da' poa' și să n-o facă. Da dacă TREBUIE s-o facă, n-are ce-l opri.*

Și noaptea, pe patul de scânduri, fără cearșaf, cu-o pătură ieftină și scorțoasă, și drept pernă hainele făcute sul, își zicea, își vâră-n cap, pentru că trebuia acuma să-și schimbe peste noapte și pentru totdeauna pe douăzeci sau pe douășcinci de ani toată firea și tot

caracterul, și toată făptura lui: *Să fac orice-mi zic ăștia să fac. Să nu-ntorc vorba nimănui. Să nu m-amestec unde-i bătaie. A sta-i tot ce trebuie să fac douășcinci de ani sau poate chiar numai douăzeci. Da ' mai ales să nu-ncerc să evadez.*

Nici măcar nu ținea socoteala anilor care se-mplineau. Îi lăsa să treacă, să se-nfunde-n uitare, îi îndesa sub bocancii grei în răzor, în urma catârului care trăgea plugul, și mai târziu boroana, apoi cu săpăliga la plivit și la rărit, și la urmă cu sacul lung târâș în care culegea bumbacul. N-avea nevoie să-i numere; acum era-n mână Legii și, câtă vreme se ținea de ale patru reguli pe care Legea le pusese pe seama lui, o s-o ție și Legea pe-aia una pe care și-o pusese pe seama ei, ai douășcinci de ani sau poate chiar numai douăzeci.

Nu știa câți ani trecuseră când veni o scrisoare; să fi fost doi sau trei, și stătea în biroul directorului sucind și răsucind în mână plicul cu mărci și cu ștampile, și-adresa scrisă cu creionul, în timp ce directorul îl observa.

- Nu știi să citești? zise directorul.
- Știu să citesc de tipar, da' de mână nu știu bine.
- Vrei să-ți deschid eu? zise directorul.
- *All right*, făcu el. Așa că directorul o deschise.
- E de la nevasta dumitale. Te-ntreabă când vrei să vie și dacă s-aducă și fetele.

Iar ținea scrisoarea-n mână acum, o foaie de hârtie dintr-un caiet de școlar, scrisă cu creionul, parc-ar fi fost picioare de păianjen sau hieroglife, dar asta nu-nsemna c-ar fi fost mai ușor de citit pentru el decât araba sau sanscrita.

- Yettie nu știe nici măcar să citească de tipar, darămite să scrie de mână, zise el. Trebuie că i-a scris-o madam Tull.
- Ei, făcu directorul. Ce să-i scriu?
- Scrie-i că n-are niciun rost să facă atâta drum pân' aici, pen' că tot am să mă-ntorc acasă curând.
- Oh, făcu directorul. Ai să ieși în curând, eh? Privi la făptura

măruntă și firavă, nu mai mare decât un băiat de cincisprezece ani, care de trei ani era-n seama lui și pe care nu reușise-n timpul ăsta s-o catalogheze, s-o rânduiască-ntr-una din categoriile alcătuind contextura închisorii. Nu era o enigmă, nu era un mister: nu era nimic, absolut nimic; la fișa lui nici conflict, nici muștrare, nici observație de la vreun gardian sau custode, sau funcționar, niciodată niciun fel de incident cu vreun alt deținut. Un ucigaș, condamnat pe viață, intra după experiența directorului, totdeauna, într-una din două categorii: sau un incorigibil, care nu mai avea nimic de pierdut, o veșnică problemă și bătaie de cap, și pentru gardieni, și pentru ceilalți deținuți; sau o periură, lingând cizmele oricăruia dintre superiori, ca să-și facă viața mai ușoară. Dar ăsta, nimic: își primea porția de treabă-n fiecare dimineață și muncea la bumbac, dârz și neostenit, ca și cum ar fi muncit la al lui, ca și cum pentru el ar fi scos rod. Ba mai mult: lucra mai aprig pentru recolta asta, din care n-avea să tragă niciun gologan profit, decât lucrau – după experiența directorului – oamenii de teapa lui pentru ei înșiși: Și cum ai să ieși?

Mink i-a spus. În trei ani de zile asta ajunsese la el ceva automat; n-avea decât să deschidă gura, că ieșea ca răsuflarea:

— Făcând ce-mi zic ei să fac. Nu-ntorc vorba și nu mă bat. Și nu-ncerc să evadez. Mai ales asta: nu-ncerc să evadez.

— Așa că după șapteșpe sau douăj'doi de ani ai să pleci acasă, zise directorul. Că trei s-au și făcut, de când ești aici.

— S-au făcut? N-am ținut socoteala. Nu, zise el. N-am să mă duc de-a dreptul acasă. Am mai întâi ceva de făcut.

— Ce? zise directorul.

— O chestie de-a mea. După aia, mă duc acasă. Scrie-i așa. *Da, dom'le, își spuse el. Ai zice c-a trebuit să fac tot drumu' pân'la Parchman numai ca de-aici s-o pornesc înapoi acasă să-l omor pe Flem.*

Trei

V.K. RATLIFF

Ce n-a putut probabil să-i intre-n cap lui Montgomery Ward, nici la-nceput, nici în următoarele două-trei zile, era de ce-a vrut Flem neapărat ca el să fie trimis în mod special la Parchman. De ce să nu fi fost bun și alt loc, la fel de sigur și de izolat, de pildă Atlanta sau Leavenworth, sau poate chiar Alcatraz, tocmai la două mii de mile, în California, unde judecătorul Long l-ar fi trimis cu primul tren, încă de pe când el se mai uita la prima poză obscenă; asta voia să știe: de ce anume nu-i convenea lui Flem niciun alt loc și ținea ca el, Montgomery Ward, să fie trimis numai și numai la Parchman, în Mississippi.¹

Pentru că nici chiar în agitația primului moment Montgomery Ward nu se-ndoise o clipă măcar de cele ce i se-ntâmplau în realitate. De cum au intrat pe ușă avocatul și cu Hub, el și-a dat seama că-n fine s-a-ntâmplat ceva, ceva la care s-așteptase chiar din momentu', când va fi fost ăla, când Flem descoperise, sau bănuise, că, orice-o fi fost aia ce se-ntâmpla acolo pe străduță, era ceva din care se putea scoate-un ban. Ce-l lăsa puțin perplex era de ce complica și-ncurca Flem atâta lucrurile, numai ca să-i sufle-afacerea asta cu poze de femei goale. Era ca anecdota cu tipu' din pom care, când îl vede pe unu' de jos ținând cu pușca la el, îl întreabă cum îl cheamă și, când ăl' de jos îi spune, face: „Ei drăcie, dumneata ești ăla? Ce-ai nevoie-atunci să mai pierzi timp și să strici cartușu' pe mine? Dă-te de-o parte, să cobor!”

Ce să mai vorbim de nesocotință! Că Flem Snopes îi sufla afacerea, era all right. Se-așteptase la asta: se-așteptase ca mai curând sau mai târziu să-i vină și lui rândul, având pe chestia asta exact același risc ca

1 Forma Mississippi reproduce pronunția regională și populară a cuvîntului Mississippi.

oricare altul din Yoknapatawpha care-avea o afacere suficient de rentabilă ca Flem să considere că i-ar conveni. Dar, ca să-i pui să conștițe pozele alea tocmai pe procuror și pe șerif, singurii doi oameni din câți puteai găsi în toată Yoknapatawpha, despre care nici chiar Grover Winbush n-ar fi fost atât de naiv să-și închipuie-n vis măcar c-or să le lase vreodată să le scape din mână – procurorul Stevens, cel care se consacrase atât de mult reformelor civice și progresului moral al poporului, încât, din cel mai pur sentiment al datoriei, îi silea pe băieții de doisprezece ani s-alerge-n concursuri de cinci mile, când ei tot ce-și doreau era să-i lase-n pace să stea acasă și să dea foc grajdului; și Hub Hampton, carnivorul ăla cu mutră de diacon baptist care, când te prindea o dată-n colții lui, nu-i mai scăpai și care n-avea plăcere mai mare și mai pură decât să țină socoteala oamenilor despre care știa personal c-or să nimerească direct în iad.

La urma urmei, de ce trebuia neapărat ca Montgomery Ward să fie băgat la-nchisoare, când tot ce voia unchi-su sau văr'su era să-i sufle afacerea, decât doar poate ca să lipsească-o săptămână sau poate o lună, sau două, să dea lumii timp să uite de pozele alea de femei goale sau, în orice caz, să uite că cineva pe care-l chema Snopes avea vreo legătură cu ele. Pentru că Flem era acum bancher și s-ocupa nu numai cu cămătăria, s-ocupa și cu respectabilitatea.

Nu, ceea ce în fond ar fi trebuit să-l lase pe Montgomery Ward perplex, pe el îl încânta și-l minuna: cum de reușise el s-o lungească atât. N-ar fi fost nevoie nici de lege și nici de Flem Snopes ca să-i închidă atelierul, să-i tragă obloanele (sau mai curând să i le ridice) și să lichideze pentru totdeauna industria asta de fotografii obscene din Jefferson, Mississippi. O și făcuse foarte bine Grover Winbush, când îl prinsese cineva ieșind atunci la două noaptea din fundătură, cine dracu' o fi fost. Nu: Grover Winbush nenorocise, distrusese afacerea încă din clipa-n care descoperise că-ntr-o fundătură din Jefferson există o ușă laterală și că-n dosul ei e ceva ce s-ar putea numi un bordel, dar fără dame. Ba nu: afacerea asta fusese pierdută pentru

Jefferson din clipa-n care Grover Winbush fusese numit polițist de noapte, pentru că Grover avea exact atâta minte câtă să-i ajungă unui polițist de noapte, cu condiția ca orașul să nu fie mai mare ca Jeffersonul și nici lumea să nu se culce niciodată mai târziu ca-n Jefferson, Mississippi, pentru că asta era unica slujbă dintre toate slujbele trudnice plătite de pe lumea asta – să stea toată noaptea rezemat de-un stâlp de felinar și să privească la piața pustie – pe care-ai fi zis că-i și el în stare s-o facă oricâtă vreme, cu condiția ca ăl' care i-a dat-o sau i-a obținut-o să rămână tot atâta vreme la putere și cu condiția ca el, Grover, să nu pice cumva peste ceva cu care să-și poată face rău lui sau slujbei, sau vreunui trecător nevinovat, sau poate chiar la toți trei deodată; așa că natural c-avea să fie prins de cineva, de oricine, a doua sau a treia oară când avea să caute să se strecoare din fundătură.

Ceea ce, în fond, nu era decât un simplu risc profesional inevitabil când învârteai o afacere ca asta în același oraș în care Grover Winbush era polițist de noapte, și Montgomery Ward știa asta tot atât de bine ca oricine altul care-l cunoștea pe Grover. Și, cum afacerea de mai bine de un an de zile mergea fără nici o-ncurcătură, Montgomery Ward și-a-nchipuit că cine-o fi fost ăl' de-l prinsese pe Grover intrând sau ieșind din fundătură pe furiș după miezul nopții, o dată pe lună de nouă sau zece luni încoace, fusese poate vreun cunoscut de afaceri, pe care Grover și-l făcuse prinzându-l jucând pe bani la vreo razie sau cu vreo juma' de whiskey de contrabandă în buzunarul de la spate. Sau cine știe? Poate că însuși Flem în persoană închisese fiecăruia gura la timp, protejându-și nu atât propriile interese viitoare și investiții pe care le-avea-n gând, pentru că, la vremea aia, poate că încă nu descoperise c-avea de gând să pună mâna pe atelier (așa-i zicea Montgomery Ward, pe franțuzește, și pe vitrină pusese să-i scrie: Atelier Monty), ci doar ca să protejeze și să apere însăși rentabilitatea și profiturile rezonabile, și asta nu chiar din lealitate familială față de un alt Snopes, ci pur și simplu din principiu, cu toate c-ajunsese bancher și natural că trebuia, într-o anumită măsură cel puțin, să

stabilească un compromis între profit și onorabilitate, pentru că orice rentabilitate este în fond de interes general, cu condiția să nu fie prinsă, și chiar și onorabilitatea poate merge mână-n mână cu interesul general, cu condiția ca interesul general să aibă destul bun-simț ca să lucreze pe-ntunerice și să nu facă prea mult zgomot.

Și când procurorul și cu șeriful au intrat la el atunci dimineața, să-l aresteze, Montgomery Ward a crezut, normal, că-n fine destinul lui apuca pe drumul firesc și singurul lucru care-l nedumerea era felul absolut nesocotit, ca să nu-i zicem nesăbuit, în care Flem Snopes spera să tragă foloase de pe urma destinului. Vreau să zic: amestecându-i pe procurorul Stevens și pe șeriful Hampton, dându-le posibilitatea s-adulmece, s-apuce să vadă cu coada ochiului măcar pozele alea de femei goale. Pentru că, așa cum evoluase afacerea, puteai spune că-ntr-un fel Montgomery Ward lucra-n schimbul de noapte și niciodată nu era văzut în piață înainte de ora prânzului. Așa că, pân' să-i spună procurorul și Hub, el n-avusese încă timp să afle despre ăi doi tipi, care spărseseră dulapul cu droguri al lui moș Willy Christian noaptea trecută, și că nimeni dintre ăi care-i zăriseră pe hoți prin vitrină nu putuseră da de urma lui Grover Winbush ca să-i spună, și, când, în cele din urmă, Grover ieși furișându-se din fundătura lui Montgomery Ward, chiar și hoții, nu numai ăi care-i văzuseră, se duseseră-acasă.

N-am de gând să susțin că pe Montgomery Ward l-a surprins faptul că procurorul și cu Hub erau cei dintâi. Era firesc să fi fost ei, când, în fine, afacerea atelierului izbucnise, indiferent de motivul izbucnirii. S-ar fi așteptat să-i vadă primii, chiar dacă-n Yoknapatawpha nici nu s-ar fi pomenit vreodată de numele lui Flem Snopes – ipocritul ăsta de procuror viclean, cu mutră de zevzec învățat pe la Harvard și prin Europa, și care n-ar fi avut nevoie nici măcar de scuza că asta-i slujba lui pentru care-i plătit ca să-și vâre nasu' peste tot unde nu-i fierbea oala și unde n-avea ce pierde; și borțosul ăla bătrân de Hampton, pe care-l puteai chema să caște gura la orice, chiar și la o crimă, dacă-ți

aduceai aminte că-i șerif și-i spuneai despre ce-i vorba și unde. Nu. Ce-l uluia pe Montgomery Ward era ce paștele mă-sii de aberație-l trăsnise pe Flem Snopes ca să fie el în stare să creadă că se putea folosi de procurorul Stevens și de Hub Hampton, ca să pună mâna pe pozele alea și să-și mai închipuie-n vis măcar c-o să le mai scoată vreodată din mâna lor.

Așa c-ai fi putut zice că, pentru o clipă, credința, încrederea lui în Flem Snopes șovăise, se cam clătinase. A fost un moment oribil, în care crezuse că Flem Snopes a putut fi victima unei pure coincidențe manevrate de Grover Winbush, ca un simplu muritor de rând. Dar numai un moment. Dacă afurisitul ăla de copil, care-i văzuse pe hoți la dulapul de droguri al lui moș Willy, trebuise să-și aleagă, ca să se ducă la cinematograful, la a doua reprezentație, din toată săptămâna, exact aceeași seară pe care și-o alesese și Grover Winbush ca să se mai strecoare-o dată-n odaia din dos a lui Montgomery Ward, din fundătură, și dacă și Flem Snopes putea fi victima aceluiași ghinion și-al aceleiași coincidențe scandaloase ca și oricare altul, atunci puteam foarte bine să ne facem valizele și să ne cărăm.

Așa că, și după ce procurorul și cu Hub i-au povestit despre ai doi hoți de la moș Willy din prăvălie și despre băiatul căruia tat-su ar fi trebuit să-i dea pantalonii jos că nu fusese-acasă-n pat cu două ceasuri mai devreme, Montgomery Ward tot n-a avut o clipă măcar de-ndoială că era vorba de-o lovitură montată de Flem de la un cap la altul – de Flem în persoană cu nasul lui de copoi care simte gologanu' cum simte popa păcatu' și puiul' fript, descoperind imediat că trebuia să fie de câștigat din gros cu ce se-ntâmpla noaptea-n dosu' ușii ăleia din fundătură, în orice caz destul ca să-i facă pe oamenii din trei reședințe de comitat să intre și să iasă pe furiș de-acolo din fundătură noaptea pe la două și pe la trei.

Așa c-acuma, tot ce mai avea Flem nevoie era să afle exact ce anume se petrecea acolo-n fundătură, care să fie-atât de misterios și-atât de bănos; și și-a plasat probabil spionii lui – nu c-ar fi nevoie, ca

să-l prindă pe Grover Winbush, de spioni calificați cu respectul meseriei și cu mândrie profesională, pentru că orice copil, dacă-l cinsteai c-un cornet de înghețată, ar fi putut s-o facă – să pândească de după colț pe cine vine și pe cine pleacă; mai curând sau mai târziu, și probabil mai mult curând decât târziu, avea să se ivească vreunul care să fie la cheremul lui Flem. Foarte probabil că mai mult curând decât târziu; chiar așa, împrăștiată peste patru comitate, cum era afacerea asta, nu puteau fi mulți din ăi de teapa din care-și trăgea Montgomery Ward clientela, care să nu fi-ncercat să-și pună iscălitura pe-o bucată de hârtie de-a lui Flem cu patruzeci sau cincizeci la sută pentru-un împrumut de trei sau patru dolari, așa ca Flem să nu-i poată spune:

— Știi, pe chestia fleacului ăluia de chitanță-a dumatăle, aș fi vrut să-mpiedic banca să te urmărească, da' eu nu-s decât vicepreședinte, și cu Manfred de Spain nu-i nimic de făcut.

Sau poate chiar Flem să-l fi prins pe Grover, să-l fi prins pur și simplu asupra faptului, atunci a doua sau a treia oară, număr care pentru Grover însemna maximul absolut al posibilităților lui de a se furișa din fundătură fără să-l prindă cineva, asta, de fapt, cu mult înainte ca ăi doi tipi să fi spart prăvălia lui moș Willy Christian și să-l fi dat de gol, șterpelind medicamentele din dulăpior în văzul a jumate din Jefferson, care era știut că la ora aia se-ntorcea acasă de la reprezentația de seară de la cinematograful, și când l-au căutat pe Grover peste tot ca să-i spună, n-au putut da de el. Cum-necum, Flem a dat peste unu' pe care să-l poată storce destul, ca să scoată de la el exact ce-i trebuia: ce marfă vinde Montgomery Ward după ușa aia. Așa c-acuma tot ce-avea Flem de făcut era să între și el în combinație, să-l scoată p-orm-afară pe Montgomery Ward sau să-i tragă preșu' de sub picioare, cum făcuse ca să-i pice-n palmă tot ce exista-n Jefferson, din care se putea scoate-un ban, de când ne suflase și nouă, mie și lui Grover Winbush, birtu', care credeam că-i al nostru, pe vremea când nici eu n-aveam mai multă minte decât să-mi închipui că-i puteam ține piept lui Flem.

Numai că, ajuns bancher, vicepreședinte, ca să nu mai pomenim că-n fiecare duminică dimineața era totdeauna al treilea la biserica baptistă – primul fiind negrul care-aprindea focu-n sobă și-al doilea pastorul în persoană – și tot restul carierei lui la Jefferson era condamnat la respectabilitate, ca unu-n haine de sărbătoare, care-ncearcă s-alerge pe-un câmp de scaieți și de clocotici, bineînțeles ca-ucuma Flem nu numai că nu putea s-apară-n chestia asta, nu putea nici măcar s-o lase să aibă cât de cât vreo legătură cu numele de Snopes. Așa că-n ce privea Jeffersonul se terminase cu Atelierul Monty, avea să fie-nchis, curățat, șters din registrul comerțului pentru vecii vecilor și-afacerea mutată-n altă fundătură, undeva unde nu răzbise nici zvon măcar despre ea pân-atunci, și sub o direcție care, dac-ar fi posibil, să nu știe nici să silabisească măcar cuvântul Snopes. Sau mai bine, dacă Flem avea un pic de judecată, s-o mute cu totul în alt oraș, undeva în fostul district al lui Montgomery Ward, unde Grover Winbush să n-aibă cum da de ea, cel puțin până-n vara viitoare, când o să-și ia ale două săptămâni de concediu.

Așa că, deocamdată, tot ce-avea Montgomery Ward de făcut, de fapt, tot ce putea face era s-aștepte pân' ce-o socoti Flem că-i momentu' potrivit să-l dea afară din atelié sau să i-l sufle, în fine, cum o hotărî el că-i vine mai la-ndemână. E destul de probabil ca Montgomery Ward să fi avut un moment-două de amărăciune la gândul că afacerea lui nu era una s-o poți lichida la repezeală, cum s-ar zice ca la foc, să n-aibă Flem cum prinde de veste. Dar fondul lui de comerț era o cantitate atât de nebuloasă, că n-avusese niciodată niciun fel de existență concretă, decât doar în clipa-n care clientul plătea și-o consuma pe loc, și singurul lucru pe care l-ar fi putut vinde era investiția capitală, și-așa ceva nu numai c-ar fi fost contrar tuturor legilor economice, dar l-ar fi lăsat și fără fondul lui nebulos de comerț, așa că n-ar mai fi avut ce vinde-n timpu' care i-ar mai fi rămas pân' să-l dea Flem afară, care putea să-nsemne câteva săptămâni sau poate chiar câteva luni. Așa că tot ce-i mai rămânea de făcut era s-aplice

orice metode și mijloace de accelerare și de sporire a deverului care-i puteau da prin cap până la prima mișcare a lui Flem, încercând, natural, să prevadă la ce metodă va recurge-n cele din urmă Flem – fie că găsisse, Flem, ceva, vreun fel de manetă, de pârghie, ceva în trecutul lui, (al lui Montgomery Ward), cu care să-l manevreze, fie poate la gestul grosolan și banal, de a-i oferi pur și simplu bani.

Așa că s-așteptase la Flem. Da' la Hub și la procuroru' Stevens nu s-așteptase deloc. Așa că-n ce-ai putea numi o străfulgerare, două, când Hub și procuroru' năvăliseră la el atunci dimineața, Montgomery Ward și-a făcut socoteala c-o fi și asta o chestie cu onorabilitatea aia nouă-n care se băgase Flem; o onorabilitate atât de gingașă și-atât de mofturoasă, că nimic nu-i mai convenea și c-acuma lucrurile trebuiau s-arate ca și cum Legea-n persoană se deplasase să facă curățenie, să măture din Jefferson și atelié, și tot, așa că Flem se servise de procuroru' Stevens și de Hub Hampton doar ca să scoată cu ei castanele din foc. Firește, o clipă de s-ar mai fi gândit și-ar fi dat seama imediat că odată ce-un tip care și-a consacrat viața reformelor civice și progresului moral al tineretului, cum era procuroru' Stevens, și-un împielit de carnivor de diacon baptist, ca Hub Hampton, ar fi pus mâna pe fotografiile alea de femei goale, nu i-ar mai fi rămas lui Flem ca să-și mute atelieru-n altă parte decât intenția. Dar, cu ochii ăia mici, duri, spălăciți fixându-l de peste burtoiul lui Hub Hampton, era greu să aibă timp de-orice fel de meditație și gândire, de-o fi fost omu' gânditor din fire sau nu. De fapt, dacă-i vorba, Montgomery Ward era-n momentul ăla atât de departe de reflectat și de gândit sub orice formă, că n-ar fi deloc de mirare ca-n același moment de străfulgerare, el să fi lăsat să cadă, pe văr-su Flem, oribila bănuială că se lăsase tras pe sfoară de procuroru' Stevens și de Hub Hampton; că Flem, tot ce-avusese de gând era să-l scoată pe el, pe Montgomery Ward, să-l lase pe dinafară, dar era destul de naiv dacă-și închipuia c-o să mai poată smulge din mâinile lui Hub Hampton pozele alea de femei goale, după ce Hub apuca o dată să le vadă, și că-n realitate p-ăl de scosese

cu mâna lui castanele din foc îl chema Flem Snopes.

Cu toate că, și în situația asta desperată, Montgomery Ward avea totuși prea mult bun-simț și judecată, ca să nu mai vorbim de mândrie familială și de lealitate, ca să poată crede că zece mii de procurori Stevens și de Hubi Hamptoni, ce să mai zicem de numai câte unul din fiecare, ar putea să-l tragă pe sfoară pe Flem Snopes. De fapt, în loc de bănuiala aia ordinară, ar fi mai curând de crezut că Flem Snopes a avut și el ghinion, întocmai ca orice altă făptură omenească – nu ghinionul de-a se fi-nșelat asupra personajului Grover Winbush și a-și fi închipuit că Grover ar putea să între și să iasă pe furiș din fundătura aia, de două-trei ori pe săptămână, șapte-opt luni în șir, fără ca să-l prindă, o dată măcar, oricine-ar fi vrut din Yoknapatawpha, ci ghinionul de-a nu fi fost în stare să prevadă că ai doi hoți o să-și aleagă să intre să fure la moș Willy Christian la drugstore, tocmai în noaptea-n care puștiul ăla de Rouncewell avea să se lase s-alunece pe burlan, ca să se ducă la cinematograful, la reprezentația a doua.

Așa c-acuma tot ce-avea Montgomery Ward de făcut era să stea-n celula-nchisorii-n care-l băgase Hub și s-aștepte, cu ceea ce s-ar putea numi degajare și interes profesional, să vadă cum o să scoată Flem pozele alea de la Hub. O să dureze, natural; cu toată venerația lui pentru Flem Snopes și cu tot orgoliul familial, își dădea seama că, nici chiar pentru Flem, chestia asta nu era chiar simplă, ca și cum și-ar fi ales o pălărie sau o umbrelă. Așa că, dacă trecu și restul zilei și nu se nămplă nimic nou, era exact ce s-așteptase. Ce-i drept, cam cochetase cu gândul că Flem, luat și el prin surprindere, ar fi putut să vină la el, la Montgomery Ward, să mai culeagă cine știe ce fărâme izolate de informații utile, fără să știe că n-avea ce. Dar când Flem nici nu apărură, nici nu trimise vorbă, s-ar putea zice că admirația și venerația lui pentru Flem crescuseră și mai mult, pentru că asta era o dovadă concretă că Flem n-avea nevoie nici măcar de bruma aia de informații câtă ar fi putut Montgomery Ward să i-o dea și nici, ca să zicem așa, de încurajarea sau de sprijinul lui moral.

Și toată noaptea, până-n zori, în ceea ce s-ar putea numi intimitatea fraternă a ploșnițelor comitatului Yoknapatawpha, a stat și a făcut fel de fel de presupuneri, și dimineața la fel. Așa că vă puteți închipui mirarea și interesul – nu neliniște încă, nici uluire: doar interes și curiozitate – când nu-știu-care cunoscut grijuliu (e vorba de Euphus Tubbs, temnicerul; era și el parte interesată, ce să mai vorbim că toată viața lui din mirare-n mirare-o dusesse) apăru după-masa și-i povesti cum Hub Hampton se dusesse din nou dimineața la atelier să vadă dacă nu cumva le scăpase, și lui, și procurorului Stevens, vreo probă și că descoperise-n sticlele de revelator cinci galoane de whiskey de contrabandă pe raftul pe care Montgomery Ward știa foarte bine că nu ținea niciodată decât revelator.

— Acuma mergi la Parchman, nu mai mergi la Atlanta, zisese Euphus. N-ai să mai fii așa de departe. Unde mai pui că rămâi în Mississippi, așa că dacă-ți umflă-un temnicer banii tăi de întreținere, măcar să fie unu' de-ai noștri, nu cum fac afurisiții ăștia de judecători, că trimit băieți de la noi, din Mississippi, tocmai la mama dracului, la niște oameni de care n-ai auzit de când ești, ca să-ți umfle ăia banii.

Nici îngrijorare, nici uimire: simplă curiozitate și mirare, dar mai ales curiozitate. Pentru că Montgomery Ward știa foarte bine că ieri-dimineață, când ieșise din atelier cu Hub și cu procurorul, în sticlele alea nu era și nu fusese niciodată nimic decât revelator și-și dădea seama că și Hub Hampton și procurorul Stevens știau amândoi foarte bine că asta fusese-n ele, și nu altceva, și mai știa că, pentru-un tip care ține-o afacere cu fotografii de femei goale-n Jefferson, Mississippi, să-și complice existența vânzând whiskey cu paharu-n local însemna să-și caute beleaua cu lumânarea, ca și-un proprietar de ruletă sau de mese de joc de cărți, căruia i-ar fi dat prin cap să-și facă o presă de tipărit bani falși în aceeași pivniță.

Pentru că n-avusese nicio clipă de-ndoială că Flem pusese alcoolul și-încă-n așa fel ca Hub Hampton să dea peste el vrând-nevrând; și de data asta admirația și venerația atinseră culmea culmilor, pentru că el

își dădea seama că Flem, ajuns bancher și trebuind să fie tot atât de gîngăș pe chestie de onorabilitate ca o fată mare care se pomenește deodată singură-ntr-un congres de voiajori comerciali, nu numai că nu-și putea permite să aibă de-a face cu contrabandiști locali de alcool, și că fusese astfel obligat să se ducă personal pînă la Moșia Franțuzului, sau poate chiar să ia drumu' pînă-n Sectoru' Nouă la Nub Gowrie, ca să facă rost de el, trebuind chiar pe deasupra să mai și plătească douășcinci sau trei'de dolari bani gheață din buzunar. Și desigur, fără să vrea, o frîntură de secundă se poate să i se fi ivit gîndul că-n fond ăști douășcinci sau trei'de dolari dezvăluiau că-n ultimă analiza Flem nu era nici el imun la chemarea puternică și elementară a rudeniei de sînge. Dar asta n-a fost decît o frîntură de secundă, dac-a fost măcar și-atît, deoarece, chiar dacă Flem ar putea fi și el la un moment dat victima slăbiciunii și-a rătăcirii, tot n-ar da nicicînd douăj' de dolari pe-un Snopes.

Nu, ăi douășcinci sau trei'de dolari nu-nsemnau decît c-afacerea avea să fie ceva mai grea decît ș-așteptase sau calculase Flem. Dar faptul că n-a ezitat nici douășpatru de ore ca să plătească 'nsemna că-n orice caz Flem n-a avut niciun moment de-ndoială în ce privește rezultatul. Așa că, firește, nici Montgomery Ward n-avea nici el, nemaivînd nevoie nici să-și închipuie măcar, să prevadă, ci doar s-aștepte, pentru că, la ora aia, jumată din Jefferson asta făcea, presupunea și-și închipuia în locul lui, și cealaltă jumătate aștepta, ca să nu zicem că sta cu ochii pe el. Pîn' a doua zi, când îl văzurăm pe Flem traversînd piața și apucînd spre închisoare și intrînd, și după juma' de oră ieșind. Și-n ziua următoare Montgomery Ward ieși și el cu cauțiunea depusă de Flem. Și-n ziua de după asta sosi în oraș Clarence Snopes – azi senatorul Clarence Egglestone Snopes din adunarea legislativă a statului, care pe vremuri fusese polițistul Snopes din sat, de la Moșia Franțuzului, pînă ce făcuse greșeala să-l bată-n numele legii cu patul pistolului pe unu' destul de ranchiunos și de răzbunător ca să protesteze c-a fost bătut cu patul pistolului, numai pentru că ăl

care bătea era mai voinic decât ăl bătut și purta și-o insignă. Așa că moș Willy Varner a trebuit să facă totuși ceva cu Clarence și-atunci a pus mâna pe Flem și-amândoi au pus mâna la bancă pe Manfred de Spain, și toți trei la un loc au pus mâna pe destui alții, ca să-l scoată pe Clarence ales în adunarea legislativă din Jackson, unde n-ar fi știut să facă absolut nimic, dacă n-ar fi fost unu-n care aveau moș Billy și Manfred de Spain încredere și care-i spunea unde să-și pună iscălitura și când să ridice mâna.

Numai că, precum zicea și procurorul Stevens, pare-se că el își descoperise adevărata vocație încă dinainte: se mutase în fine într-o bună zi de la Moșia Franțuzului la oraș și descoperise că țara se-ntinde chiar și dincolo de Jefferson, departe-n spre nord-vest și-ajungea chiar până pe străzile Mulberry și Gayoso și Pontotoc din Memphis în Tennessee, și când, trei zile mai târziu, se-ntorsesese-acasă, părul măciucă și, ochii holbați păreau să zică: „Ei drăcia-dracului, ei drăcia dracului, de ce nu mi-ați spus despre chestia asta mai devreme? De când or fi mergând lucrurile-așa?” Dar recupera repede timpul pierdut. S-ar putea chiar zice de fapt că-l recâștigase, pentru c-acuma ori de câte ori se ducea de la Moșia Franțuzului la Jackson, sau se-ntorcea și trecea prin Jefferson, trecea și prin Memphis, așa c-ajunsese ceea ce procurorul Stevens numea nunțiul apostolic venerian al străzii Gayoso, pe lângă toate mahalalele din nordul Mississippiului.

Așa că-n a patra zi de dimineată când Montgomery Ward și cu Clarence luară trenul Număru' Șase, care merge spre nord, știam toți că Clarence va trece prin Memphis în drum spre Jackson, sau spre Moșia Franțuzului. Dar, în legătură cu Montgomery Ward, tot ce gândeam noi era ce dracu-o fi avut el acolo-n atelieru' ăla-al lui, că nici Hub nu fusese-n stare să descopere, și care să facă pentru Flem Snopes ăi două mii de dolari cauțiune depuși ca să-l expedieze-n Mexic sau undeva, cine știe unde, unde-o să nimerească Montgomery Ward? Așa că pentru noi nu era numai mirare plină de curiozitate: curiozitate da, desigur, dar și uimire și chiar și-un pic de cugetare, penibilă și rapidă

două zile mai târziu, când Clarence și cu Montgomery Ward au coborât amândoi din Număru' Cinci, care merge spre sud, și Clarence i l-a trimis pe Montgomery Ward lui Flem, și a plecat mai departe la Jackson sau la Moșia Franțuzului, sau unde-o fi avut de mers, ca să aibă de unde se-ntoarce la Memphis, pe strada Gayoso, și Flem l-a trimis pe Montgomery Ward la Euphus Tubbs ca să-l bage-n celula lui la-nchisoare, cauțiunea de două mii de dolari dați de Flem fiind revocată sau poate retrasă pe timp nedeterminat, așa cum îți pui pălăria neagră de sărbătoare-n cui pân' la nunta sau la înmormântarea viitoare, când s-ar putea să-ți trebuiască.

Care – vreau să zic Euphus – pare-se că la rândul său l-a predat pe Montgomery Ward mai departe neveste-sii, madam Tubbs. Am auzit cum că ea i-ar fi atârnat și un stor vechi la fereastra celulei, să nu-l trezească soarele dimineața chiar așa de devreme. Și acum, de câte ori procurorul Stevens sau Hub Hampton sau în fine oricare din oameniiăștia ai legii aveau ceva de vorbit cu Montgomery Ward, unde-l găseau mai repede era la madam Tubbs în bucătărie încins c-un șorț de-al ei curățind mazăre sau știuleți de porumb pentru copt, și noi – mă rog, eu, dac-așa vreți – mă făceam că trec ca din întâmplare pe alea din fața-nchisorii, și Montgomery Ward acolo era, în grădină, și el, și madam Tubbs, Montgomery Ward prășind straturile de legume: nu că făcea mare lucru, da' oricum tot mai dădea cu sapa când îi arăta madam Tubbs unde.

— Poate c-o fi-ncercând să mai afle câte ceva despre pozele alea, făcu Homer Bookwright.

— Cum? sării eu. Madam Tubbs?

— Firește că vrea și ea să știe, zise Homer. Nu-i și ea om? Ce-i dacă-i femeie?

Și după trei săptămâni Montgomery Ward a apărut în fața judei Long, în sala tribunalului, și judele Long i-a dat doi ani la penitenciarul de stat din Parchman pentru deținerea unui recipient de revelator conținând un galon de whiskey de contrabandă, corpul

delict prezentat în instanță.

Vasăzică, se-nșelase toată lumea. Flem Snopes nu dăduse două mii de dolari ca să curețe Statele Unite ale Americii de Montgomery Ward și nu cheltuise douășcinci sau trei'de dolari pe niște poșircă de whiskey de contrabandă, ca să ferească Atlanta, în Georgia, de-unu' cu numele de familie Snopes. El, ce făcuse, era să cheltuiască douășcinci sau treizeci de dolari ca să-l trimită pe Montgomery Ward la Parchman, când guvernul l-ar fi trimis în Georgia gratis. Ceea ce nu era numai surprinzător, era chiar foarte-foarte curios și pe deasupra și foarte-foarte interesant. Așa c-a doua zi de dimineață se-ntâmpla să fiu pe peronul gării când trebuia să sosească Număru' Unșpe care merge spre sud și bineînțeles că era și Montgomery Ward cu Hunter Killegrew, ajutorul de șerif, și i-am zis lui Hunter:

— Pleci la drum lung; n-ai cumva nevoie să te duci la toaletă? Am eu grijă de Montgomery Ward în locul dumitale. Și-afară de-asta, unu' care n-a fugit acu trei săptămâni, cu-o cauțiune de două mii de dolari, probabil că n-o să-ncerce nici acuma, când n-are decât niște cătușe.

Așa că Hunter mi-a întins mie una din cătușe și s-a dat ceva mai încolo, și i-am zis lui Montgomery Ward:

— Vasăzică-n loc de-Atlanta te duci la Parchman. E mult mai bine. Nu numai că n-ai să lipsești pe-un furnizor de-al nostru, de-aici, din Mississippi, de câștigul lui firesc și legal de pe urma unui deținut de-al nostru, de-aici, din Mississippi, pe mâncarea scoasă de-aici, de la noi, din Mississippi, dar nici n-ai să fii singur, c-ai să mai ai cu tine-un văr sau un unchi de-aici, de la noi, din Mississippi, să-ți treci timpul cu el, când n-ai să fii la câmp, la muncă, sau în altă parte. Cum îi zice? Mink Snopes, unchi-tu sau văr-tu, ăla care-a avut acu câtăva vreme încurcătura aia pen' că l-a împușcat pe Jack Houston și-a tot așteptat să se-ntoarcă Flem din Texas, la timp, să-l scape, numai că Flem avea altă treabă, așa că Mink a acționat cam pripit. Ce ți-e, văr sau unchi?

— Ce? făcu Montgomery Ward.

— Ce ți-e?

- Ce mi-e, ce?
- Ți-e unchi sau ți-e văr?
- Ce? făcu Montgomery Ward.

Patru

MONTGOMERY WARD SNOPE

— Vasăzică, te-a prostit, puiul' ăla de curvă, i-am zis. Credeai c-o să-l spânzure, da' a scăpat cu-nchisoare pe viață.

N-a răspuns. Ședea pe scaunul de bucătărie – singur și-l adusese, din bucătăria lui Tubbs. Eu n-aveam în celulă decât patul – adică eu și ploșnițele. Ședea cu umbra gratiilor zăbrebindu-i cămașa aia a lui albă și blestemata aia de cravată de zece cenți, cu nodul gata făcut; ziceau că-i tot aia pe care-o purta de șaispe ani, de când venise de la Moșia Franțuzului. Ba nu. Ziceau că nu-i tot aia pe care-o luase din raft de la Varner din prăvălie și și-o pusese-n ziua-n care plecase de la ferma luată-n dijmă și intrase vânzător la Varner, și se-nsurase cu curva lui de fată, și-o purtase și-n Texas când așteptau să se nască copilul din flori, și-o purtase și după ce s-a-ntors; asta era pe când purta o șapcă gri de stofă, bună pentru-un băiat de paisprezece ani. Și de pălăria neagră, că-i zisese unu' c-așa poartă bancherii, și că șapca gri n-a aruncat-o, a vândut-o unui băiețaș de negru pe zece cenți, adică băiatu' i-a muncit pe banii ăștia, și prima oară și-a pus pălăria acum trei ani și se zice că de-atunci n-a mai scos-o niciodată, nici chiar în casă, afară doar în biserică, și tot ca nouă-arată. Nu, arată parcă n-ar fi fost a nimănui, nici măcar pătată de sudoare, chiar după ce-o purtase zi și noapte, trei ani de zile, cu timpu-n care se culca cu nevastă-sa cu tot, fără nicio supărare pentru ea, pen' c-așa cum se culca ea cu bărbații-i de prinsă și cu de-ăi care nici măcar mânușile nu-și scot, darămite pălăriile și ghetetele, și paltoanele.

Și mesteca. Ziceau că la-nceput, când a venit la Moșia Franțuzului, vânzător la Varner, mesteca tutun. Pe-urmă-a descoperit chestia cu banii. Ei, desigur, auzise de bani și-nainte și chiar și văzuse câțiva,

când și când. Dar acuma descoperise pentru prima oară că poți s-aduni zi de zi mai mult decât ai putea mânca zi de zi, chiar dac-ai mânca de două ori atâta friptură de porc la grătar și de două ori atâta sos alb. Și nu numai asta, dar că banul era ceva solid, mai tare ca osu' și mai greu ca piatra, și că, dacă puteai pune mâna pe ceva bani, nu era putere pe lume să te poată face să dai drumu' la mai mult decât erai dator, așa că *descoperi* că nu-și mai putea permite să mestece tutun de zece cenți pe săptămână pentru că-ntre timp descoperise că de cinci cenți chewing gum ținea cinci săptămâni, adică-n fiecare duminică un baton. Apoi s-a mutat la Jefferson și-aici într-adevăr c-a văzut ce-i aia bani, vreau să zic c-a văzut bani cu duiumul, deodată, și pe-urmă-a descoperit că singura limită la cantitatea de bani pe care să poți pune mâna ca să-i ții să nu-ți mai scape era exact banii pe care puteai pune mâna, cu condiția să ai un loc bun, în siguranță, unde să-i lași din mână ca să ți-o poți umple din nou. Și-atunci a fost când a descoperit el că nu-și poate permite să mestece nici măcar de-un cent pe săptămână. Când n-avea nimic își putea permite să mestece tutun; când avea doar puțin și-a putut permite chewing gum; când a descoperit că s-ar putea-mbogați dacă nu moare-nainte, nu și-a mai putut permite să mestece nimic, ci doar sta acolo pe scaunul de bucătărie cu umbra gratiilor celulei zăbreindu-l mestecând în gol fără să se uite nici la mine, nici la nimic.

— Pe viață, am zis. Asta, după cum calculează ei, înseamnă douăj' de ani, afară doar dacă nu se-ntâmplă-ntre timp ceva. De când e-acolo? Din nouă's-te opt, nu? De când stătea toată ziua poate tot aici, în celula asta, spânzurat de gratii, cu ochii pe stradă să te vadă-ntorcându-te din Texas să-l scapi, pen' că erai singurul Snopes, așa-și închipuia el, care-avea destui bani și destulă trecere ca să-l ajute, strigând la oricine trecea să trimeată vorbă la Varner la prăvălie să vii să-l scapi, și pe-urmă acolo-n sala tribunalului în picioare-n ultima zi, mai dându-ți o ultimă șansă, și tot n-ai venit. Nouă's-te opt, până-n nouă's-te douăștrei, din douăj' de ani nu mai e mult și iese. Ei drăcia

dracului, nu mai ai decât cinci ani de trăit, nu-i așa? *All right*. Ce vrei să fac? Mi-a spus.

— *All right*, am zis. Și ce-mi dai? Mi-a spus și asta. Am stat un timp rezemat de perete, râzându-i în nas. Pe-urmă i-am spus cât cer. Nici nu s-a clintit. Numai ce s-a oprit din mestecat atât cât să zică:

— Zece mii de dolari.

— Vasăzică-i mult, am făcut. Pentru tine, tot cât face viața ta-i cam cins'te de dolari, și-ăia mai mult marfă-n rate. Sta acolo-n umbra aia de gratii mestecând cu gura goală uitându-se la mine, în orice caz *spre* mine. Chiar dacă iese bine, maximum ce poți face e să-i dubleze pedeapsa, să mai ia douăj' de ani. Asta-nseamnă că-n nouăs'te patruștrei o să trebuie s-o iei de la-nceput cu gânditu' că mai ai numai cinci ani de trăit. Lasă-te de-adulmecat chilipiruri! Cumpără de-ntâia, că ai de unde. Scoate zece miare și pune să-l omoare. Din câte-am auzit eu, pentru zece miare dă năvală tot Chicagoul. Sau dă-i dracului de zece mii de dolari și dă-l dracului și de Chicago; cu-o singură mie poți să stai liniștit aici, în Mississippi, și să ai zece oameni de-ai tăi acolo, la Parchman, să tragă la sorți care să-l împuște pe la spate.

De data asta nici măcar nu s-a oprit din mestecat.

— Mă rog, mă rog, am făcut eu. Vasăzică, e câte ceva pe care nici chiar un Snopes nu face. Nu, nu-i așa. Pare-se că lui moș Mink nu i-a fost greu deloc să s-aranjeze cu Jack Houston atunci cu pușca-n mână, când i-a venit la-ndemână. Poate că ce vreau eu să spun e că la fiecare din Snopeși găsești câte-o figură pe care nu ți-ar face-o – cu condiția să poți s-o descoperi care-i aia până n-apucă el să te curețe și să te dea de răpă. Să-i zicem cinci atunci. N-am să mă tocmesc. Ce dracu', doar suntem neamuri, veri sau ce suntem?

De data asta s-a oprit din mestecat atât cât să poată zice:

— Cinci mii de dolari.

— O.K., știu că n-ai cinci miare-n buzunar bani gheață, am zis. Nici n-am nevoie. Zicea procuroru' ăla că e timp doi ani să-i strângi, s-

amanetezi sau să vinzi, sau să furi ce-i fi având de-amanetat sau de vândut, sau de furat.

Asta i-a intrat în cap – sau cel puțin mie atunci așa mi s-a părut. Sunt și eu destul de greu de cap câteodată, de fapt cam des în vremea din urmă. Pentru c-a zis el ceva:

— N-ai să ai nevoie să stai doi ani. Pot să te scot.

— Când? Am zis. După ce-o să-ți fac treaba? După ce-o să-l nenorocesc pe restul vieții, cu încă douăj' de de ani? Nu. Vezi de altu'! Pentru că n-am chef să ies. N-am chef nici de ale cinci miare; te-am dus. Uite cum o să facem. Mă duc acolo și-l aranjez, îl fac să ia tot cât s-o putea, cât o permite starea de lucruri de-acolo, dinăuntru. Numai că eu n-am să ies atunci. O să-mi împlinesc mai întâi ăi doi ani ai mei; să-ți dau un pic de răgaz, să ai timp să rumegi situația. P-ormă am să ies și-am să mă-ntorc acasă. Știi formula: să-ncep o viață nouă, să las să se potolească, să s-aștearnă uitarea peste trecutul deocheat. Firește că slujbă n-am să-mi iau și nici în vreo afacere n-am să intru, pentru că, la urma urmei, îl am pe văru' bun al tatei, care zi de zi se face tot mai mare și mai tare, și la bancă, și la biserică, și ca onorabilitate, și-n ochii lumii, și ce dracu', sângele apă nu se face, chiar dacă omu' a stat la Parchman pentru contrabandă de alcool, ca să nu mai tot pomenim la fiecare pas că-și are și el mândria lui, și că s-ar putea să nu vrea să primească de pomană, nici chiar de la văr-su bancheru', ruda lui de sânge, și s-ar putea hotărî să-și deschidă iar negustoria lui aia veche, cam deocheată ea, ce-i drept, da' a dracului de bănoasă. Pentru că marfă de-aia găsesc berechet și amatori la fel, numai gura să deschid și să le spun unde-i, și poate că, de data asta, n-o să se mai nimerească recipiente de revelator pline cu whiskey lasăte-n voia-ntâmplării. Și chiar dacă; ei și? Mai fac doi ani și iar mă-ntorc, și iar o iau de la-nceput, mai întorc o foaie...

A dus mâna la buzunarul de la piept și n-a spus „Mda” cu tonul lui obișnuit, pentru că nu-l știa, nu-l învățase încă, da', dacă l-ar fi știut, așa ar fi spus. Așa c-a zis:

— Mda, așa gândeam și eu. Și a scos un plic. Bineînțeles, l-am recunoscut imediat. Era de-al meu, cu *Atelier Monty, Jefferson, Miss.*, sus în stânga-n colț, cu mărci poștale și cu ștampilă, clară de parcă-ar fi fost gravată, și-adresat lui G.C. Winbush, Loco, așa că știam și ce era-năuntru încă-nainte de-a fi scos-o: fotografia pe care Winbush insistase s-o cumpere pe cinci dolari pentru colecția lui personală, cum s-ar zice, și pe care nu vrusesem să i-o dau, pentru că, orice-ai fi făcut cu el, orice combinație, era riscant. Da', la urma urmei, ce dracu', doar era Legea-n persoană sau, în fine, ce-i ținea locu' la noi în fundătură, pe la două-trei noaptea. Și, da, desigur, trecuse pe la poștă, cu toate că știam că n-o pusesem niciodată la cutie și mai departe de blestemata aia de mașină de francat din oficiul poștal din Jefferson nu trecuse. Și după beleaua-n care intrase Winbush că fusese la mine-n odaia din dos în loc, cum zicea el, să se fi dus să-i împrăștie creierii-n drum hoții de la moș Will Christian, mâncătoru' ăla de morfină, n-aveai nevoie de niciun Simon Legree ca să descoperi c-avea fotografia și pe urmă să i-o sufli, și n-aveai nevoie de nimic după aia ca să-l faci să jure, drept sau strâmb, tot ce vrei pe chestia asta. Pentru c-avea nevastă și nu trebuia să faci decât atât: să-l lași pe Winbush să creadă că ai de gând să i-o arăți ei, că era felul de nevastă de nicio putere din lume nu i-ar fi scos din cap că fata din fotografie – întâmplarea făcuse să fie singură-n asta, și să nu facă nimic, doar că era goală cum o făcuse mă-sa – nu numai că era amanta lui, da' că el probabil că de-abia-n ultimul moment reușise să sară de lângă ea fără pantalonii pe el. Și nici Sherlock Holmes nu era nevoie să fii ca să-ți dai seama ce-ar fi făcut putoarea aia de fălcos bătrân și ipocrit de la tribunalul federal când ar fi dat cu ochii de plicul ștampilat. Așa c-am zis:

— Văd că atuurile-s la tine. Nu merg, zic pas, n-am încotro. Vasăzică, mă duc acolo, îl aranjez și mă scoți. P-ormă?

— Un bilet de tren până unde vrei și-o sută de dolari.

— Zi-i cinci, fac eu. Pe-urmă: *All right*. Să nu mă toclesc. Zi-i două jumate. Și nici el nu s-a tocmit.

— O sută de dolari, a zis.

— Da' vezi că oalele sparte eu le plătesc, am zis. O să am de stat cel puțin un an de zile-nchis în cine știe ce nenorocită de fermă de bumbac... Nu s-a tocmit, ce-i drept.

— M-am gândit și la asta, a zis. E totul aranjat. Măine-ai să ieși pe cauțiune. Vine Clarence să te ia, că trece prin oraș în drum spre Memphis. Ai să ai două zile. Să fiu al dracului, se gândise chiar și la asta. Clarence o să aibă banii. O să aibă de ajuns.

Dacă tot ce numea el „de ajuns” era totuna cu ce numeam eu de ajuns. Așa că, nu-i mai râdea nimeni nimănui în nas acum. Doar stam și mă uitam în jos la el cum ședea pe scaunul de bucătărie, mestecând, fără să se uite la ceva și fără să mestece ceva, omul ăsta, despre care toți de-l știau ziceau că nu pusese-n viața lui strop de băutură-n gură și care-acuma nu ezitase să dea pe whiskey treizeci sau patruj' de dolari, ca să mă bage pe mine la Parchman, să-l pot da de răpă pe Mink, și evident că era gata să cheltuiască înc-o sută (sau mult mai probabil încă două, dac-avea de gând să-l plătească și pe Clarence) ca să mă-mbuneze, să stau la Parchman atât cât trebuia ca să-l pot nenoroci pe Mink, să nu iasă-n cinci ani de zile, și deodată mi-am dat seama ce fusese, ce mă tot tracasase pe chestia lui, de când mă făcusem destul de mare ca să-mi dau seama de lucrurile de felul ăsta și poate să trag chiar și-o concluzie.

— Vasăzică, ești fată mare, i-am zis. Nu te-ai culcat cu o femeie de când ești, nu-i așa? Ba ai și așteptat ca să te-nsori, să dai peste una nu numai gata-nsărcinată, da' care nici să-i bagi mâna pe sub fustă să nu te lase. Și vrei să trăiești, nu? Da', pentru Dumnezeu, de ce? Tot nimic nu zicea: doar ce ședea și mesteca-n gol. De ce-i mai fi cheltuind bani și pe Clarence? Chiar dacă merge la case de negri, unde nu-i mai mult de-un dolar, Clarence ca-nsoțitor tot o să te coste. Dă-mi mie toți banii și lasă-mă să mă duc singur. Dar când mi-au ieșit vorbele din gură, le și știam răspunsul. Nu putea risca nici măcar o milă să mă lase să ies din Jefferson fără om lângă mine, s-aibă grijă să mă-ntorc, chiar cu

plicul ștampilat la el în buzunar. Avea el experiență, da' nu putea să riște să vadă dac-are dreptate. Nu-ndrăznea. Nu-ndrăznea să descopere că tot ce-ți trebuie ca să manevrezi nouă oameni din zece e să ai încredere-n ei.

Tubbs știa de cauțiune, așa că era gata să-mi dea drumu' chiar atunci seara, ca să bage-n buzunar banii pe cina mea, sperând ca-n învălmășală n-o să se bage de seamă, da' i-am zis:

— Foarte mulțumesc. I-am zis: Nu face pe grozavu' cu mine. Am fost în armata americană (sau cât p-aci, mă rog) ; dacă-ți închipui cazilu' ăsta de noapte-i împruțit trebuia să fi văzut pe-unde dormeam atunci, și Tubbs încremenise-n ușa celei deschise cu șiragul de chei într-o mâna și cu cealaltă scărpinându-se-n cap. Da' ce poți să faci pentru mine e să dai o fugă să-mi aduci ceva mai ca lumea de mâncare; o să-ți plătească Mr Snopes; neamurile mele bogate m-au iertat. Și dacă tot cobori, adu-mi și ziaru' din Memphis. Și-a pornit, da' de data asta a trebuit să strig după el: Întoarce-te și-ncuie ușa! N-am poftă să-mi intre-aici tot Jeffersonu'. Ajunge-un pui de curvă într-un coteț ca ăsta.

Așa c-a doua zi dimineată a apărut și Clarence, și Flem i-a dat banii, și seara eram la Memphis, la Teaberi. Adică tu. Că Clarence știa de-un lupanar infect, unde era de-al casei, client vechi, stătea cu ziua, c-un dolar pe zi chiar și când nu era pe banii lui. Pe banii lui Flem, și oricare altu' pe care-l chema Snopes, s-ar fi culcat și pe pământu' gol, numai să-i stoarcă lui Flem de două ori mai mult decât ar fi costat oriunde.

— Ei și ce? făcu Clarence. Rostit, cum s-ar zice, cu emfază. Știa el foarte bine despre ce-i vorba sau, oricum, așa credea. Totu-i fusese scris și prescris. Da' un lucru-avea bun Clarence: nu te lăsa baltă. Nu era-n stare; oricine-l cunoștea știa că trebuie să fie-o putoare, pen' că mi-era frate vitreg.

Anul trecut, Virgil (exact, Snopes. Ați ghicit: băiatu' ăl mai mic a' lu' unchiu Wesley – animatorul de muzică corală, pe care l-au prins

atunci după slujba de duminică cu-o fată de paispe ani, într-o magazie de bumbac goală, și l-au uns cu smoală pe pielea goală, și l-au tăvălit prin pene, și l-au gonit până-n Texas sau în fine undeva-n afară de Yoknapatawpha; talentul lui Virgil era moștenit) și cu Fonzo Winbush, care cred că-i nepot lui Winbush al meu apăruseră la Memphis ca să între la o școală de bărbieri. Cineva – trebuie să fi fost Mrs Winbush; nu era o Snopes – le-a spus, desigur, să aibă grijă să nu-nchirieze odaie decât dacă proprietăreasa-i femeie-n toată firea și creștină cu frica lu' Dumnezeu, și, mai presus de toate, maternă.

Așa că probabil că ei se tot învârteau în cercuri concentrice în cartierul din jurul gării, cu valizele încă la ei, când au trecut pe lângă Reba Revers, la vremea când ea ieșea, în fiecare după-amiază, în fața casei, să-și plimbe afurisiții ăia doi de căței albi scârboși și murdari, și pe care-i botezase Miss Reba și Mister Binford, după Lucius Binford, care fusese fantele ei, codoșul, până ce-au îmbătrânit amândoi și s-au domolit, s-au așezat, și toți vecinii – polițistul și băiatul cu laptele care-aducea și gazetele, și oamenii cu furgoneta spălătoriei – îi ziceau patronul până-n ziua când în cele din urmă a murit.

Arăta femeie matură, desigur, matură-n de toate, ca să nu mai vorbim de capoatele subțirele pe care le purta pe-atunci după-amiezile, și probabil c-avea și-un aer destul de creștinesc, chiar dacă n-o fi fost bisericoasă cine știe ce, și asta pentru oricine se nimerea destul de aproape ca s-audă ce le spunea cățeilor ăloră, când dăduse pe gât ceva gin în plus; și presupun că oricine-atârnă o sută de kilograme-ntr-un capot subțirel prins în ace de siguranță are-un aer matern, chiar dacă-n clipa aia dă afară un bețivan, mai ales pentru doi băieți de optsrezece ani din Jefferson, Mississippi.

Poate c-o fi fost și maternă, și că Virgil și Fonzo în inocența lor pură de puști vedeau ceea ce nouă, simpli clienți vechi și prieteni, ne scăpa. Sau poate că ei treceau impermeabilizați de inocența aia pură, juvenilă, de țărani din Yoknapatawpha, pe-acolo pe unde chiar și-un înger și-ar fi lăsat întâi portofelul afară în păstrare. Oricum, au

întrebat dacă nu cumva are o cameră goală și ea le-a închiriat una; probabil că își și despachetaseră valizele lor de carton presat până să-și dea ea seama că ei habar n-aveau că nimeriseră la un bordel.

Cum-necum, asta era, ea avea chiria de plătit și șperțul polițiștilor, și contul la omul cu berea, și rufele de la spălătorie, și servitoarei, lui Minnie trebuia să-i dea și ei ceva duminică seara, ca să nu mai vorbim de diamantele alea mari, galbene, care trebuiau și ele frecate să lucească, să nu semene prea mult a cioburi de sticlă de bere spartă; și nevinovații ăia puri din Yoknapalawpha, picați chiar în mijlocul fetelor, care toată vremea tot într-o fugă o țineau, între baie și odaie, în cămășuțe de noapte sau neglijouri sau poate nici măcar atât, și clienții plecând și venind, și Minnie alergând în sus pe scări cu teancuri de prosoape și cu carafe de gin, și femeile țipând și bătându-se, și păruindu-se pentru amanții lor de inimă, sau pentru clienți, sau pentru bani, și Reba-n persoană-n mijlocul holului înjurându-l pe câte unu' beat turtă pe când încercau să-l dea afară pân' să n-apuce să vină poliția, da-n mai puțin de-o săptămână făcuse de domnea-n casă o liniște și-o cuminenție ca de pensionat de domnișoare până-i trimitea pe Virgil și pe Fonzo sus la ei în odaie să se culce și, spera ea, să și adoarmă.

Firește că nu putea să dureze. Mai întâi de toate era școala aia de bărbieri, unde trebuiau s-asculte bărbierii trăncănind toată ziua, când te saturi de ei ascultându-i numai jumatea aia de oră cât trebuie să stai să te tundă. Se te-ntorci p-ormă acolo și să dai de-o scânteiere de picior sau de cămășuță, sau chiar de-un fund întreg de femeie gol-goluț dispărând p-o ușă nu era ceva să nu-ți dea cu timpul idei, chiar dacă Virgil și Fonzo tot mai credeau că erau, toate, nepoate sau pupile de-ale Rebei, sau, în fine, ceva, venite, cine știe, și ele la oraș, ca să meargă la vreun echivalent feminin de școală de bărbieri. Ca să nu mai pomenim de instinctul elementar pe care Virgil și Fonzo (nu mai știu, v-am spus că asta era nepotul lui Grover Winbush?) îl moșteniseră direct de la sursă.

N-a durat mai mult de-a două lună. Și cum la Memphis cartierul cu felinare roșii nu-i deloc mare, a fost numai chestie de timp ca să se-ntâlnească cu Clarence, să se-ntâmpale toți în același moment în același loc, mai ales că Virgil și cu Fonzo, obligați încă să-și consacre cea mai mare parte din timp cu-nvățatu', și nu cu câștigatu', trebuiau să umble după chilipiruri. Și-n chestia asta, Virgil și-a dovedit din capul locului un talent într-adevăr excepțional – era-n stare să mulțumească două fete una după alta până ce strigau: „Ajunge, e destul pe doi dolari”, și-n entuziasmul lui juvenil și-n naivitatea lui nu numai c-o făcea de plăcere, da' mai și plătea, pân' ce-a dat Clarence peste el și i-a arătat cum să scoată bani.

El – Clarence – umbla din tripou în tripou și prin holurile hotelurilor proaste pe care le frecventa, până ce dădea peste-un fraier care nu voia să creadă fanfaronadele lui pe chestia – cum să-i zic – pe chestia isprăvilor protejatului său și-atunci Clarence îi propunea să parieze. De obicei, la-nceput victima-i dădea un avantaj la puncte. Bineînțeles că se-ntâmpla câteodată ca Virgil să nu poată și-atunci...

— Și-atunci plătea jumate din pariu...

— Ce? sărise Clarence. Să-l penalizez pe băiat, când el face tot ce poate? Și-afară de asta, se-ntâmplă rar, nici măcar o dată din zece, și cu timpu' o să se și amelioreze... Are-un viitor pramatia asta... numai curve de doi dolari să fie destule.

În orice caz, deseară asta urma să facem.

— Foarte mulțumesc, am zis. N-ai decât; eu am de făcut o vizită-ntr-o familie și p-ormă viu acasă să mă culc. Dă-mi douășcinci – nu, dă-mi trei' de dolari din banii ăia.

— Flem mi-a dat o sută.

— Mi-ajung treizeci, am zis.

— Du-te dracului, făcu el. Ia jumate. N-am poftă să te-ntorci la Jefferson și să-i îndrugi lui Flem cine știe ce minciuni pe spinarea mea. Uite-i!

Am luat banii.

— Ne-ntâlnim mâine la gară la ora trenului.
— Ce? făcu el.
— Mâine mă-ntorc acasă. Tu n-ai nevoie, dacă nu vrei.
— I-am promis lui Flem că mă țin de tine și că te-aduc îndărăt.
— Ce-i nevoie? Am zis. Nu ți-ai luat ai cinj' de dolari partea ta?
— Asta-i, vezi? făcu el. Îl bag în mă-sa p-ăla care nu se ține de vorbă după ce-a luat banii p-o treabă.

De obicei, miercuri seara e-aproape-ntotdeauna liniște, afară doar dacă nu se nimerește să fie vreun congres în oraș, poate și pentru că veneau și-atâtea femei (veneau și clienți, desigur) de prin orașelele din Tennessee și Arkansas, și Mississippi, și familii de bapțiști și de metodiști, că instaurau prin taverne și cârciumi, și chiar și-n bordeie ceva analog... cum să zic, ceva ca un ritm de seară de rugăciune-n comun de miercuri. Mi-a deschis Minnie când am sunat. Era cu pălăria pe cap. Vreau să zic c-arăta ca un fotbalist cu casca pusă.

— 'Năseara, Minnie, zic. Ieși în oraș?
— Nu dom'le, a zis. Ați fost plecat? Nu v-am văzut de mult.
— Nu, am avut treabă, i-am răspuns. La fel m-a-ntrebat și Reba. Era liniște: în sufragerie, numai Reba cu o fată nouă și cu un client beau bere; Reba, cu toate diamantele alea galbene, mari, ale ei, dar în capot în loc de rochie de seară, cum ar fi purtat, dac-ar fi fost sâmbătă. Capot nou, dar tot cu ace de siguranță prins. I-am răspuns și ei același lucru: Nu, am avut treabă.

— Aș vrea să pot spune-același lucru, făcu ea. Aici parcă-i școală de catehism. Îți prezint pe căpitanu' Strutterbuck, zise ea. Era înalt, destul de gras, cu o mutră de hamal, adică-ncerca să-și ia aere de cuțitar, da' nu era sigur de el, nu-și dădea seama cum o să reacționezi, și-avea niște ochi duri spălăciți și-o privire destul de tăioasă, numai că nu putea niciodată să se uite cu-amândoi deodată-n același loc. Să fi avut vreo cinzeci de ani.

— Căpitanu' Strutterbuck a fost în amândouă războaiele, făcu Reba. Și-n ăla cu spaniolii, acu vr'o douășcinci de ani, și-n ăs' din urmă.

Tocmai îmi povestea de ăsta. Să-ți prezint pe Thelma. E la noi de săptămâna trecută.

— Îmi pare bine, făcu Strutterbuck. Ai fost și dumneata pe front?

— Mai mult sau mai puțin.

— În ce unitate? făcu el.

— Escadrila Lafayette.

— Espadrilă? Cum espadrilă? Aa, escadrilă. La Fayette. În aviație, vasăzică. Eu, de aviație, habar n-am. În Cuba, în nouășopt, am fost la cavalerie, și-n nouăs'te șaișpe am lucrat pe frontieră, fără grad, la drept vorbind nu eram chiar în armată: de fapt, un fel de misiune specială din partea lui Pershing, pentru că știam bine locurile. Așa c-atunci când au hotărât să-l trimeată-n Franța să-l facă șef acolo, mi-a zis că, dac-oi trece și eu dincolo cumva, să-l caut, să-ncerce să-mi facă vreun rost. Și-atunci când am auzit că Rick – Eddie Rickenbacker, asul, făcu el către Reba și fata a' nouă, șoferul generalului – când am auzit că Rick a plecat, c-a intrat în aviație, mi-am zis că mi-a venit și mie vremea și-am trecut dincolo, da-și luase alt șofer, un sergent, un nea Cutare, nu mai știu cum îl chema. Așa că m-am pomenit fără niciun rost p-acolo, da' tot am apucat să văd câte ceva, de pe scaunu' din spate cum s-ar zice, Argonne, Șaumont, creasta de la Vimy, Șato-Tiory; cu siguranță c-ai văzut și dumneata iaduri d-astea. Unde-ai avut cantonamentul?

— La Y.M.C.A., am zis.

— Cum? făcu el. Începu să se ridice, încet. Era înalt, destul de gras, probabil că nu era prima oară că nu putea să se uite cu-amândoi ochii-n același loc deodată. Probabil că pe asta se și baza. Da-ntre timp se ridicase și Reba.

— Te duci cu Thelma sus sau nu? Dacă n-ai de gând, și de-obicei nu prea ai, spune-i.

— Nu știu dacă-am să mă duc sau nu, zise el. Deocamdată mă gândesc că...

— Aici oamenii nu vin să se gândească. Vin pentru altă treabă și p-

ormă pleacă. Ai de gând să faci ceva sau n-ai?

— O.K., O.K., zise. Hai să mergem, făcu el către Thelma. Poate ne mai vedem, zise către mine.

— Poate; după alt război, am zis. A ieșit cu Thelma. Îl lași să se ducă sus fără să dea banii? Am zis.

— Capătă pensie pentru războiul cu spaniolii, a zis Reba. I-a sosit azi. Am văzut eu. M-am uitat cum iscălește numele, pe dos, ca să pot s-o-ncasez eu.

— Cât?

— Pe fața-ailaltă nu m-am uitat. Am vrut doar să văd bine că iscălește cu numele lui acolo unde trebuie semnat. Era un mandat poștal de la guvernul Statelor Unite. Cu guvernul Statelor Unite nu te joci.

— Un mandat poștal poa' să fie și de-un cent, dacă plătești taxa, am zis. Ea se uită la mine. Și-a scris numele pe o bucată de hârtie-albastră și-a băgat-o-n buzunar. Desigur că și totu l-a-mprumutat de la dumneata. Așa-i?

— *All right, all rights* zise ea. Ce vrei să fac acum, să mă duc să m-a plec peste capu' patului și să-i zic: Ascultă șefule, ia stai un moment...? Intră Minnie cu o sticlă cu bere. Era pentru mine.

— N-am comandat-o, am zis. Poate c-ar fi trebuit să-ți spun din capu' locului că astă-seară n-am venit să cheltuiesc.

— Nu-i nimic, fac eu cinste. De ce-ai venit atunci, doar așa, să stârnești pe-unu' la bătaie?

— 'N orice caz nu p-ăsta. ăsta și numele și l-a luat dintr-o carte. Nu mai știu din ce carte, da' tot era mai bună decât aia din care-a scos povestea cu războiul'.

— *All right, all right*. De ce dracu' te-ai apucat să-i spui unde stai? Și la urma urmei, dacă mă gândesc bine, de ce stai acolo?

— De ce stau, unde?

— La Y.M.C.A.. Am câțiva mucoși care vin p-aici câteodată și care-ar trebui să fie de la Y.M.C.A., chiar dacă nu-s. Da' nu l-am auzit pe

nici unu' să-și fi făcut fală din asta pân-acuma.

— Eu stau la Teaberry. La Y.M.C.A. am stat în timpu' războiului.

— La Y.M.C.A.? În timpu' războiului? Ce, și de mine vrei să-ți bați joc acum? Aia nu luptă!

— Știu. Tocmai d-aia. Să știi că nu mint, la ei am fost. Poți să-l întrebi și pe Gavin Stevens, un avocat de la noi din Jefferson, c-o să-ți spună. Când o veni p-aici, întreabă-l.

Minnie apăru în ușă cu-o tavă cu două pahare de gin. N-a zis nimic: sta-n ușă așa ca s-o vadă Reba. Tot cu pălăria pe cap era.

— *All right*, făcu Reba. Dar atât. Altceva nimic. Nici berea aia n-a plătit-o încă. Ei, Miss Thelma de-abia-i venită-n Memphis, vreau să se simtă bine la noi. Minnie dispăru. Vasăzică, astă-seară n-ai de gând să lași ceva gologani p-aici.

— Am venit să te rog un lucru, am zis.

Dar ea nici nu m-asculta măcar.

— Mult n-ai cheltuit niciodată. Ce-i drept, la bere și la băuturi nu te zgârceai. Da' chef, așa, n-ai făcut, niciodată. Nu cu fete de-ale mele'-n orice caz. Se uita la mine. Și nici cu mine. Am trecut de vârstă. Ne-am putea înțelege. Se uita la mine. Am auzit de-afacerea aia mărunță a dumatăle, acolo la țară. Unora, multora, de-aici din brânză, nu le prea place. Își închipuie că li te-amesteci în afaceri într-un fel im... im... Cum se zice? Avocații și doctorii te tot pisează cu vorba asta.

— Imoral, i-am zis. Înseamnă regim uscat.

— Regim uscat? făcu ea.

— Întocmai. S-ar putea zice că ce fac eu e-o sucursală a afacerii voastre, o sucursală uscată, stearpă, impermeabilă, un avanpost în pustiu.

— Da, desigur, înțeleg ce vrei să spui. Așa-i. Asta le și ziceam: numai uitatu' la poze-i în regulă-acolo la țară, unde n-ai altceva la-ndemână să te descarci, da' mai curând sau mai târziu tot o să se-ncingă omu' destul, ca să-l faci s-alerge la izvorul cel mai aproape după-o gălea' de apă să se răcorească și poate că izvoru' ăla cel mai

aproape *eu* să fiu. Se uita la mine. Vinde tot și vino-ncoace.

— Îmi propui o afacere? făcui.

— *All right*. Vino-ncoa la noi și fii patron. Berea și băuturile le-avem în casă și-altceva mare lucru n-are ce să-ți trebuie-n afară de țigări și de haine, și de ceva gologani de zornăit în buzunar, și asta pot să-mi permit și aici n-o să am nevoie să fiu tot timpul' cu ochii pe dumneata, știi, cu fetele, că nici cu domnu' Binford nu eram, că și-n el aveam încredere, to'deuna... Se uita la mine. Era în ochii ei ceva sau poate nu în ochi, altundeva, ceva ce nu mai văzusem niciodată pân' atunci sau nu m-așteptasem să văd, dacă-i vorba: Am nevo... Un bărbat poa' să facă lucruri... pe care-o femeie nu poate. Știi: să lichidezi cu peștii fetelor, să dai afară bețivanii din local, să verifici notele de plată ale pezevenghilor ălor de comisionari, de la care luăm bere și whiskey, că-ți urcă prețu' de la o zi la alta și dacă nu ești ca uliu' cu ochii pe ei zi și noapte, te fură la numărătoare de te sting. Ședea și se uita la mine și-n mâna grasă c-un diamant cât o piatră de prund ținea un pahar de bere: N-am... Eu nu... nu mai am nevoie de făcut dragoste; mi-a trecut vremea, de mult, de mult, de mult. Sunt... uite, 's trei ani de când s-a prăpădit și nici acuma nu-mi vine să cred. Merita altceva: fața aia buhăită și sulemenită, și corpul, istovite amândouă de muncă brută, amară, de curvă, care din asta trăiește, ca un boxer profesionist bătrân sau un jucător de fotbal, sau mai bine poate ca un cal bătrân, de nu mai arăta nici a om, nici a femeie cu tot rujul ieftin pe care-l dădea cu nemiluita și cu toate diamantele alea mari care arătau aproape veritabile, cu toate că, după culoare, nu-ți prea venea să crezi, și ochii ăia, în care licărea ceva sau licărea ceva de dincolo de ei, ceva ce n-ar fi trebuit să vezi în ei, ceva, cum zice-o vorbă, ce nici unui câine nu i-ai dori. Minnie trecu prin dreptul ușii întorcându-se-n hol. Tava era goală acum: Paisprezece ani de zile am trăit ca doi hulubei. Se uita la mine. Da, nici măcar unui câine: Ca doi hulubei, gemu ea și ridică paharul de bere, apoi îl trânti cu putere de masă strigând: Minnie! Minnie se-ntoarse-n ușă. Adu gin! zise Reba.

— Don’șoară Reba, vă rog, iar vreți să-ncepeți ca data trecută? făcu Minnie. Nu v-aduceți aminte, ultima oară când v-ați întristat pentru domnu’ Binford, c-a venit poliția și n-a mai plecat pân’ la patru dimineața? Beți-vă berea și lăsați-l încolo de gin!

— Da, bine, făcu Reba. Și chiar sorbi o-nghițitură de bere. Apoi puse paharul jos: Ziceai că vrei să mă rogi ceva. De bani nu poa’ să fie vorba – nu că n-ai avea atâta tupeu: vreau să zic c-ai destulă judecată. Așa c-ar putea să fie ceva interesant...

— Închipuiește-ți că tocmai de bani e vorba, zic eu. Am scos ai cizinci de dolari și am luat o hârtie de zece și-am împins-o-n fața ei: Eu plec pe vro doi ani de zile. Âștia-s ca să-ți aduci aminte de mine. Nu-i atinse. Nici măcar nu se uită la ei; se uita Minnie în schimb. Ea la mine se uita. Poate că și Minnie să poa’ să fie de-ajutor, zic. Vreau să dau âști patruj’de dolari ălui mai nenorocit nemernic care există. Care-i ăl mai nenorocit nemernic de pe lume-n momentu’ de față de care știți voi două, dumneata și Minnie?

Se uitau amândouă la mine, Minnie pe sub pălărie.

— Ce vrei să spui cu asta, nenorocit? făcu Reba.

— Adică-a intrat în bucluc sau în pușcărie, sau în ceva și n-a fost el de vină.

— Bărbatu’ lu’ Minnie-i un nemernic clasa-ntâi și-i și-n pușcărie, zise Reba. Da’ n-aș crede că-i un nenorocit. Tu ce zici, Minnie?

— Nu-i, conită, făcu Minnie.

— Da’ măcar acuma nu mai are cum s-aibă de-a face cu femeii, o buca’ de vreme, făcu Reba către Minnie. Asta ar trebui să te consoleze puțin.

— Nu-l știți pe Luduș, zise Minnie. Aș vrea să văd și eu care-i locu’ ăla, cu lanțuri sau făr-de, unde Luduș să nu dea peste-o smintită de femeie să se-ncreadă-n vorbele lui.

— Ce-a făcut? Zic.

— Astă-iarnă s-a lăsat de slujbă și s-a pripășit p-aici; mânca jos în bucătărie, de la mine, și-i fura lu’ Minnie banii din buzunar noaptea

când dormea pin' ce-odată l-a prins de-adevă- rat cum dădea banii alteia și, când a-ncercat să-i zică să isprăvească cu d-astea, i-a smuls fieru' de călcat din mână și era cât p-aci să-i facă zob urechea cu el. D-asta trebuie ea să poarte pălărie, chiar și-n casă. Așa c-aș zice că, dacă e cineva care să merite banii, atunci e Minnie...

De sus de pe scară începu să țipe-o femeie. Minnie și cu Reba dădură fuga. Mi-am adunat banii și m-am dus și eu. Femeia care țița și-njura era fata aia nouă, Thelma, în picioare-n capu' scării într-un kimono străveziu, sau ce mai rămăsese din el. Căpitanul Strutterbuck era la jumătatea scării, coborând, cu pălăria pe cap, cu-o mână ținându-și haina și cu cealaltă-ncercând să se-ncheie la pantaloni. Minnie era jos lângă scară. Nu striga mai tare decât Thelma, nici măcar n-o făcea să tacă: doar că Minnie avea volum și poate c-avea și experiență.

— Sigur, ăsta niciodată n-a avut parale. Niciodată n-a avut mai mult de doi dolari grămadă, de când îl știu că vine p-aici. De ce i-ați dat drumu-n odaie fără banii jos, nu pricep. Pariez că nici pantalonii nu și i-a scos măcar. C-un bărbat care nu-și scoate pantalonii să nu te duci niciodată, pen' că, orice i-ar trăncăni gura, el tot pe chiul e pus.

— *All righty* făcu Reba către Minnie. Ajunge. Minnie se dădu deoparte; chiar și Thelma tăcu; mă zărise pe mine sau ceva, că-și trase kimonoul la piept. Strutterbuck coborî treptele tot moșmondind cu mâna la prohabu' pantalonilor; poate că-n momentul ăla, cel din urmă lucru pe care și-l dorea era să vadă-n același timp același lucru cu-amândoi ochii. Nu știu; dac-ar fi după cum spunea Minnie, n-ar fi avut de ce să-i fie mai frică lui decât acrobatului care merge pe sârmă. Îngrijorat, da, firește, și atent, al dracului de-atent, da' ca să-i fie chiar frică, nu, și mai puțin de-orice n-avea de ce să fie surprins. Ajunse jos. Asta nu-nsemna că scăpase. Pân' la ușa din față mai avea vreo opt-zece pași.

Da' Reba era o-adevărată doamnă. Întinse mâna și-o țină întinsă, pân' ce isprăvi el de moșmondit la prohab și scoase mandatul

împăturit din care dracu' buzunar va fi fost și i-l întinse. O-adevărată doamnă. N-a ridicat un moment mâna la el. O dată măcar nu l-a-njurat. Doar ce s-a dus la ușa din față și a pus mâna pe clanță, și-antors-o, și-a zis:

— Încheie-te! Nu există bărbat să iasă noaptea la unșpe din casa mea ne-ncheiat la pantaloni. Închise ușa după el și-o încuie. Apoi despături mandatul poștal. Minnie avusese dreptate. Era de doi dolari, expediat de la Lonoke, Arkansas. La Numele Expeditorului scria Q'Milla Strutterbuck: Cine zici că e, soră-sa sau fiică-sa? făcu Reba.

Minnie se uită și ea.

— I nevastă-sa, zise ea. Soră-sa sau mă-sa, sau bunică-sa i-ar fi trimis cinci. Amanta i-ar fi trimis cinzeci – dac-avea și dacă-i ardea de trimis. Fiică-sa i-ar fi trimis cinj'de cenți. Numai o nevastă-i în stare să trimeată doi dolari, altcineva nimeni.

A mai adus încă două sticle de bere și le-a pus pe masa din sufragerie.

— *All right*, zise Reba. Voiai să mă rogi ceva. Ce să mă rogi?

Am scos din nou banii și i-am împins p-ăi zece până-n fața ei, restul de patruzeci ținându-i încă-n fața mea.

— Țștia-s pentru dumneata și pentru Minnie să v-aduceți aminte de mine până mă-ntorc, peste doi ani. P-ăilalți să-i trimiți lu' unchiu-meu la penitenciar la Parchman în Mississippi.

— Peste doi ani te-ntorci?

— Da, zic. Puteți să m-așteptați. Peste doi ani. Omu' pentru care mă duc să lucrez zice că mă scoate-ntr-un an, da' nu-l cred.

— *All right*. Și cu ăi patruzeci ce fac?

— Îi trimiți lu' unchi-meu Mink Snopes la Parchman.

— De ce-a intrat?

— A omorât pe unu' Jack Houston, p-ân 1908.

— Houston ăla merita să-l omori?

— Nu știu. Da' din câte-am auzit, singur și-a făcut-o.

— Nenorocitu'! Și unchiu' dumitale, pe cât e băgat?
 — Pe viață.
 — *All right*. Și când iese?
 — P' în 1948, dac-o trăi și nu i s-o-ntâmpla cine știe ce.
 — *All right*. Și cum să fac? I-am spus, și adresă, și tot.
 — Poți să pui: De la un alt deținut.
 — Asta nu, zise ea. N-am fost în pușcărie. Nici n-am de gând.
 — Atunci: De la un prieten.
 — *All right*, zise. Luă banii și-i păтури frumos. Nenorocitu', făcu ea.
 — De care vorbești acum?
 — De-amândoi, zise ea. De noi toți. De fiecare din noi. Niște nenorociți.

Nu m-așteptam să-l văd pe Clarence decât a doua zi de dimineată. Dar m-aștepta el, c-un pumn de bani mototoliți împrăștiați pe bufet ca la barbut, și el, dezbrăcat pân' la brâu, sta și se uita la ei căscând și scărpinându-se-n părul de pe piept. De data asta ei – Clarence adică – dăduseră peste-un jucător, nu glumă, tip de speluncă, care, după ce Virgil aranjase, ca de obicei, cu succes două fete, una după alta, paria că n-o să poată și p-a treia la rând, și de data asta a pus o sumă mare, și Clarence a ținut, cu ailalți cinzeci ai lu' Flem, pen' că de data asta chiar că era un risc; povestea chiar cum îi dăduse lui Virgil și-o șansă să renunțe, să nu țină:

— Suntem în avantaj, știi; ai arătat ce poți. Și ce crezi, puștiul nici n-a clipit măcar: Hai, trimite-o-ncoa, a zis. Și mă mustră și-acuma conștiința, făcu el căscând. Erau banii lu' Flem. Conștiința-mi zice să nu-i suflu-o vorbă de toată chestia asta: banii s-au dus cam așa cum a crezut și el. Da' dă-o-ncolo de treabă, omu' nu trebuie să fie porc.

Așa că ne-am întors acasă.

— De ce vrei să te duci la-nchisoare? Mai ai timp trei săptămâni, zicea Flem.

— Să zicem că de-antrenament, făcui. Să-i zicem un galop de-ncercare cu conștiința mea. Așa c-acuma aveam un rând de gratii între

mine și lume. Pe-o buca' de vreme eram în siguranță, la adăpost de lumea Snopeșilor liberi, în care Flem își punea nevasta la bătaie pe-o prezidenție de bancă și Clarence încasa diurna de senator, făcând naveta-ntre Jackson și strada Gayoso punându-l pe Virgil să-și dea pantalonii jos de câte ori se găsea vreun tip din Arkansas care să nu creadă ce vedea cu ochii, și Byron în Mexic sau unde-o fi fost, cu ce i-o mai fi rămas din banii băncii și-ai lui taică-meu, și-ai lui Clarence, I.O., și unchiu Wesley și-ai lui dirijând cu-o mână coru' și cu-ailaltă umblând pe sub fusta vreunei fetițe de unspe ani; nu-l pun la socoteală pe Wallstreet și pe Admiral Dewey, și pe tatăl lor Eck, pen' că ăștia nu-s de-ai noștri: ăștia ne fac neamu' de răs.

Ca să nu mai pomenesc de nea Mink-ucigașu' după vreo șase-șapte săptămâni (a trebuit s-aștept puțin, înțelegeți, să nu-l iau prea repede, să-l sperii).

— Flem? A zis el. N-aș fi crezut că Flem vrea să ies. Credeam că *el* e ăla care vrea să stau aici cât mai mult.

— S-o fi schimbat omu' zic. Stătea acolo-n salopeta tărcată, clipind puțin – un nenorocit de avorton istovit și sfrijit, nici măcar cât un băiat de paispe ani. Că te și minunai cum dracu-ncăpuse-ntr-atâta omuleț pipiriu și slăbănog atâta ură dementă, ce să mai zic cum de fusese-n stare să țină și să ochească cu-o pușcă de zece ca aia, s-omoare pe cineva.

— Îi foarte mulțumesc, zise. Numai că, dacă-mi dă mâine drumu', se prea poa' să nu mă fi schimbat. E-o buca' de vreme de când îs aici. Mare lucru n-am făcut, tot timpu' ăsta, decât numai să muncesc și să mă gândesc. Mă-ntreb dacă-și dă seama ce riscă. Omu' trebuie să spună adevăru-n față, vezi dumneata.

— Își dă seama, zic. Nu s-așteaptă să te fi schimbat aici pen' că știe c-aici nu se poate. S-așteaptă să te schimbi când ieși. Pen' că știe că-ndată ce te-o adia aeru' curat și te-o bate iar soarele, n-o să ai încotro, o să fii alt om fără să vrei.

— Da' dacă nu... N-a mai adăugat: „Mă schimb la timp”, pentru că

s-a oprit singur.

— Își ia riscu' ăsta, zic. Trebuie. Adică n-are-ncotro. N-ar fi putut să-i împiedice să te trimeată-aici. Dar știe că dumneata crezi că n-ancercat. Trebuie să te-ajute să ieși de-aici nu numai ca să-ți dovedească că nu el te-a băgat, da' ca să știe, să fie el liniștit că nici dumneata n-o să mai trebuie să crezi și să-ți aduci aminte de-așa ceva. Înțelegi?

Stătea nemișcat, doar clipind puțin, cu mâinile atârând goale păstrând și-acuma-n palme săpată urma coarnelor de plug și chiar și gâtul întins puțin, ca și cum ar mai fi avut încă petrecute pe după el hăturile.

— Nu mai am decât cinci ani, și ies singur. Și-atunci n-o să mai aibă nimeni niciun drept să s-aștepte la ceva de la mine. N-am să-i datorez nimănui nimic, pe niciun ajutor.

— Asta așa-i, zic. Încă cinci ani bătuți pe muchie. Ca și nimic pentru unu' care-a făcut deja cinșpe c-un om cu pușca păzindu-l cum pune bumbacu' care nu-i al lui și dacă are-n ziua aia poftă de pus bumbac, și dacă nu, și-un altu' cu pușca stându-i în ceafă cât își înghite-imbucătura și dac-o-nghite, și dacă nu, și dac-are poftă de mâncat și dacă nu, și-un altu' cu pușca încuindu-l peste noapte ca să poa' să doarmă dacă-are chef sau să nu doarmă dacă n-are. Numai cinci ani încă și p-ormă ieși, în aer curat, un' te bate soarele fără nimeni după tine să ți-l întunece cu umbra puștii. Pen' c-ai să fii liber.

— Liber, zise el, nu tare: uite-așa: Liber. Asta a fost tot. Nu mai greu decât se vede. Firește, gardianul tras pe sfoară m-a-njurat; dar m-așteptam: eram o țară liberă; fiecare condamnat are dreptu' să-ncerce să fugă tot așa cum fiecare gardian și fiecare custode are dreptu' să tragă pe la spate dacă nu se-oprește la prima somație. Da' nicio scârbă de ciripitor n-are dreptu' să-l toarne gardienilor dinainte.

Trebuia să am grijă tot eu și de asta. Figura pe nota de plată: achitarea poliței pe dreptu' de-a respira-ntr-o lume cu Snopeși. Voiam să-ntorc capu' sau măcar să-nchid ochii. Da' acuma, tot ce-mi rămăsese asta era: să refuz să închid ochii, adică mai nimic: ăl din

urmă nenorocit de gologan păduchios și fără valoare – amărâta de stârpitură arătând ca o fetiță jucându-se de-a mămica în rochie de stambă și cu bonetă de soare crezând că era ideea lui Flem (fusesse greu; în capul lui tot mai stăruia credința că unui bărbat trebuie să i se dea șansa să-și încerce soarta, chiar dacă-nsemna pierzanie, decent și demn, adică-n pantaloni; am avut de furcă până să-l pot convinge că un jupon și-o bonetă femeiască de soare era tot ce putuse Flem să facă rost). Să meargă; insistasem: să n-alerge, să meargă; abandonat și solitar, și șubred, și straniu în incinta pustie a penitenciarului, ca o jucărie de hârtie, purtată de vânt tocmai între valțurile unui laminor; mai mergea chiar și după ce trecuse de punctul pe unde nu mai exista întoarcere și-și dădea seama; mai mergea încă și după ce-și dăduse seama că fusesse vândut și c-ar fi trebuit să-și dea seama din capul locului c-o să fie vândut, și nu-nvinuia pe nimeni că-l vânduse sau că trebuise să-l vândă, pentru că nu iscălise – nu știa să citească, dar știa să iscălească – polița aia care-ți dădea dreptu' să respiri un pic, pen' că și pe el tot Snopes îl chema.

Așa c-alerga încă-nainte de-a fi nevoie. A alergat drept în brațele lor, încă-nainte de a-i fi văzut și eu, înainte de-a fi ieșit ei din ascunzătoare. Eram mândru, nu numai că mă-nrudeam cu el, ci mândru că eram și eu unu' din ăia despre care Reba zicea că-s niște nenorocite de putori. Pentru c-a fost nevoie de cinci de-ai lor să dea-n el, să-l snopească cu patul puștilor, să-i dea-n cap și-n cele din urmă să trebuiască să tragă și cu vâna de bou ca să-l răzbească, să-l doboare.

Directorul a trimis după mine.

— Să taci din gură, mi-a zis. Aș prefera să nu fi știut nici măcar atât cât bănuiesc. De fapt, dac-ar fi după mine, v-aș închide pe-amândoi în aceeași celulă și v-aș lăsa acolo, pe dumneata de preferință cu cătușe la mâini. Dar am și eu responsabilitățile mele, așa c-am să te trimit pe vreo săptămână la izolare, pentru propria dumitale protecție. Dar nu de el te apăr.

— Nu face pe grozavu' și nu-ți fie frică, i-am zis. La urma urmei, și

dumneata ai trebuit să semnezi.

— Cum? Ce-ai zis?

— Am zis că nu-i nevoie să-ți faci griji pe chestia asta. N-are nimic contra mea. Dacă nu mă crezi, trimite să-l cheme.

Așa că l-au adus. Rănila și vânătăile făcute cu patul puștilor și cu lama cătărilor începuseră să se vindece. Vâna de bou, firește, nu lăsase urme.

— Noroc, zise el. Către mine: Socot c-ai să-l vezi pe Flem înaintea mea, acum.

— Da, zic.

— Să-i spui că nu trebuia să-mi fi dat rochia aia. Da' n-are-a face. Dacă-ș fi scăpat poate că-mi schimbam gându'. Da' acum socot că n-o să mai mi-l schimb. Socot c-am s-aștept.

Vasăzică, Flem ar fi făcut mai bine să mă fi ascultat în chestia cu-ăle zece bătrâne. Ar mai fi timp și-acuma. Aș putea să-i scriu cam așa: *Nu-i mare lucru să faci rost de zece miare. E de ajuns s-o treci pe nevastă-ta lu' Manfred de Spain. Nu: n-ar merge să-ncerci să-i dai lu' Manfred de Spain pe Eula Vamer, e ca și cum ai vrea să-i vinzi un cal ăluia care-l hrănește și-l călărește de zece-doișpe ani de zile. Da' e fata aia, Linda. N-are decât unșpe-doișpe ani, da'pune-i niște ochelari negri și-o pereche de tocure înalte, și-aruncă-i-o repede-n brațe, și poate că Manfred de Spain nici măcar nu bagă de seamă.*

Numai că n-aveam să-i scriu. Da' nu asta mă-ntrista. Mă-ntrista că-mi dădeam seama că n-aveam să-i scriu, că-mi dădeam seama că lăsasem toată afacerea asta baltă – vreau să zic comisionul meu la ăle zece bătrâne pe combinația cu sindicatul din Chicago în numele lui. Nu-mi mai aduc bine aminte când a fost, probabil că eram încă destul de tânăr. Mi-am dat atunci seama că mă trăgeam din ce s-ar putea numi o familie, un trib, o rasă, o specie de absolute putori nenorocite. Și-așa că mi-am zis: *O.K., O.K., dacă-șta stau lucrurile, le-arătăm noi lor! Ălui mai bun avocat i se zice avocatul' avocaților și-alui mai bun actor, actorul' actorilor, și-ălui mai bun atlet, atletul' atleților. All right, asta o să*

facem și noi: fiecare Snopes o să-și pună-n gând ca ideal personal și particular să facă lumea-ntreagă să vadă-n el putoarea putorilor.

Da' n-am reușit. Niciodată n-o să reușim. Tot ce puteam reuși era s-ajungem o simplă putoare de Snopes. Fiecare dintre noi și noi toți la un loc – Flem și moș Ab, de care nici măcar nu știu exact ce fel de neam e cu mine, și unchiu' Wes, și taică-meu, și-al lui Clarence, I.O., și p-ormă-n șir: Clarence și cu mine prin ceva căreia i s-ar putea zice bigamie simultană, și Virgil, și Vardaman, și Bilbo, și Byron, și Mink. De Eck și de Wallstreet, și de Admiral Dewey nici nu pomenesc măcar, pentru că ei nu-s de-ai noștri. Dinto'deauna-am fost convins că mama lu' Eck a lucrat vreo noapte-n afară de program cândva, cu vreo nouă luni înainte de nașterea lui. Așa că singura și veritabila putoare din neamul nostru n-a fost curvă deloc, a fost o sfântă și-o martiră, și unica putoare tehnicește perfectă și pură, și originară, și imaculată, și indiscutabilă, produsă vreodată de noi, nici măcar nu era un Snopes.

Cinci

După ce ieșise nepotul, directorul zise:

— Șezi. Se așează. Ai ajuns la gazetă, zise directorul. Ziarul, îndoit, era pe birou în fața lui:

UN PUȘCĂRIAȘ ÎNCEARCĂ SĂ EVADEZE DEGHIZAT ÎN FEMEIE

Parchman, Miss., 8 septembrie 1923. – M.C. „Mink”

Snopes, executând o sentință de închisoare pe viață pentru omor săvârșit în comitatul Yoknapatawpha...

— Ce-nseamnă inițiala C la numele dumitale? zise directorul. Glasul era aproape blând. Noi credeam că numele dumitale-i Mink Snopes. Așa ne-ai spus, nu?

— Așa și e, zise. Mink Snopes.

— Atunci ce-nseamnă C? Aici în ziar văd că-ți zice M.C. Snopes.

— Eh, făcu el. Nimic. Am zis doar așa, M.C. Snopes, cum zici căile ferate I.C. În loc de Illinois Central. A fost atunci când au venit băieții ăia de la ziare la spital. Mă tot întrebau; cum mă cheamă și-am zis că Mink Snopes și ei au zis că ce-i aia Mink, Mink nu-i nume, e poreclă. Să le zic cum mă cheamă de-adevărat. Și-atunci am zis că M.C. Snopes.

— Aha, făcu directorul. Vasăzică, nu te cheamă decât Mink.

— Egzact. Mink Snopes.

— Mama cum îți zicea?

— Nu știu. A murit. De când mă știu așa m-a chemat, Mink. Se ridică în picioare. Mai bine să mă duc. Pesemne ca m-așteaptă.

— Stai puțin, zise directorul. Nu ți-ai dat seama că n-o să-ți

meargă? Că n-ai să poți s-o ștergi?

— Mi-au zis. M-au avertizat. Stătea în picioare nemișcat, relaxat, mărunț și firav, cu capul puțin plecat, pe gânduri, calm, aproape schițând un zâmbet: Nu trebuia să mă prostească-n halu' ăsta, s-ajung să fiu prins cu fustă și cu boneta aia de femeie, zise el. Eu n-aș fi fost în stare să-i fac lui una ca asta.

— Cui? zise directorul. Nu ăstuia... nepotului... sau ce-ție?

— Montgomery Ward? E nepotu' lu' unchi-meu. Nu. Nu lui. Așteptă o clipă. Apoi făcu din nou: Păi, eu zic că-i mai bine...

— Peste cinci ani ai fi ieșit, zise directorul... Știi c-acuma ar putea să-ți mai dea încă douăzeci?

— Mi s-a spus și asta.

— *All right*. Poți să pleci.

De data asta el a fost cel care, nehotărât, s-a oprit.

— Mi se pare că tot n-ați aflat încă cine mi-a trimes ăi patruj' de dolari.

— Cum vrei să aflu? zise directorul. Ți-am spus și-atunci. Tot ce scria era: „De la un prieten”. Din Memphis.

— Flem a fost.

— Cine? făcu directorul. Vărul despre care spuneai că n-a vrut să te-ajute după ce l-ai omorât pe omul ăla? Care ziceai c-ar fi putut să te scape, dar n-a vrut? De ce să-ți fi trimis acum patruzeci de dolari, după cincisprezece ani?

— Flem a fost. El are de unde. Și-afară de asta, noi n-am avut niciodată discuții pe chestie de bani. Pe vremea aia, el încerca să pună gheara pe Will Varner și poate că și-a făcut socoteala că nu-i convine să riște s-aibă de-a face c-un omor, chiar dacă ăl lovit era rudă de sânge cu el. Numai c-ar fi fost mai bine dacă nu mă puneă să mă-mbrac în fusta aia și cu bonetă. N-ar fi trebuit să-mi facă una ca asta.

Acuma erau la culesul bumbacului; toate comitatele din Mississippi în care se cultiva bumbac își antrenau și-și pregăteau campionii cei mai iuți să concureze cu cei mai buni din Arkansas și din Missouri

pentru desemnarea culegătorului campion de pe toată valea Mississippiului. Dar el nu. De la ei n-o să fie niciodată niciun campion de niciun fel, pentru că la ei nu erau decât ratați: ratații crimei și-ai hoției, și-ai minciunii. Își aducea aminte cum la-nceput își blestemase ghinionul că se lăsase prins, da' acum avea experiență: știa că nu există ghinion sau baftă: campion sau te naști, sau nu te naști, și dacă s-ar fi născut el campion, Houston nu numai că n-ar fi putut, da' nici n-ar fi cutezat măcar să-și bată joc de el pe chestia cu vaca și să-l aducă-n așa hal, încât să trebuiască să-l omoare; știa că sunt oameni care s-au născut să fie totdeauna niște ratați și să fie prinși, că sunt oameni care s-au născut să fie mințiți și să creadă minciunile, și că el era unu' din ăștia.

Recolta fusese frumoasă, una din cele mai bogate din câte-și aducea aminte, de parcă merseseră toate cum nu se poate mai bine: vremea: și vânt, și soare, și ploaie s-o facă să-ncolțească, arșiță lungă și aprigă vara să crească și să se coacă. De parcă încă de-atunci din primăvară pământul, el de la sine, zisese: *All right, hai, de data asta să nu ne mai vrăjmășim, să lucrăm mână-n mână* – pământul, țarina, despre care orice fermier și orice dijmaș știa că-i este inamic jurat, dușman de moarte – pământul tare și implacabil care-i mâncase tinerețea și-i tocise uneltele, și pân' la urmă-i istovise chiar' trupul. Și nu numai trupul lui, da' și pe-acela catifelat și plin de taine pe care-l mângâiasse prima dată cu stupefacție și pietate, și-o incredibilă emoție în noaptea nunții sale, istovit acum și el și-ajuns o piele-atât de aspră că, jumătate din timp (și lui i se pare că totuși cea mai mare parte din timp) era, fizic, prea epuizat ca să-și mai dea seama că-i trup de femeie și nu numai trupurile lor, ci și-ale copiilor lor, ale celor două fete pe care le vedea crescând și-n stare-acum să vadă ce-avea să s-aleagă din frageda lor inocență de spiriduși: mai era o minune atunci că omul se uita la peticul acela vrăjmaș și neînduplecat de țărână, de care era legat și-ncătușat pentru restul zilelor sale și-i spunea: *Ai pus mâna pe mine, ai să mă macini pân' n-o mai rămâne nimic, pentru că ești mai tare decât*

mine, pentru că eu nu-s decât carne și os. Nu te pot lăsa, când n-am altceva din ce trăi, și știi asta foarte bine. Eu și ea, care-a fost pasiunea și emoția tinereții mele pân' ce mi-ai mâncat tu tinerețea și eu mi-am uitat pasiunea, tot aici vom fi și la anu' cu copiii pasiunii noastre, să-i macini și pe ei, să ne-apropii și mai mult de mormânt, și știi asta foarte bine; și vom fi și-n anul cel'lalt, și-n răscel'lalt, și știi și asta foarte bine. Și nu numai eu, toți de felul meu, arendași și dijmași care și-au jertfit tinerețea și speranțele pe câte treizeci sau patruzeci, sau cincizeci de pogoane de țarină pe care nimeni nu vrea să le lucreze decât numai unu' de-alde mine, pentru că asta-avem, altceva n-avem. Da' putem să-ți dăm foc, să te pârlolim. La fiecare sfârșit de februarie sau început de martie îți dăm foc și cât vezi cu ochii-i numai scrum și negreală, și la asta, fir-ai tu al dracului, n-ai ce-i face. Poți tu să ne istovești trupurile, să ne-ntuneci visurile, să ne strici stomacurile cu-atâta slănină și mălai, și melasă că altceva nu ne dă mâna să mâncăm, da-n fiecare primăvară noi putem să-ți dăm foc, și și-asta o știi tu foarte bine.

Acuma altfel stăteau lucrurile. Pământul nu era al lui; adică nu era nici partea de recoltă care i-ar fi rămas după ce-ar fi dat arenda sau dijma. Acuma, tot ce scotea sau ce nu scotea – c-o fi fost belșug sau c-o fi fost prăpăd, potop sau secetă, bumbacu' la zece cenți livra sau la un dolar balotu' – pentru viața pe care-o ducea tot aia era. Pentru c-acuma (anii trecuseră, trecuse și ăl în care s-ar fi eliberat de nu s-ar fi lăsat târât de nepotu-său în nebunia aia de care oricine-ar fi putut să-și dea seama – chiar și zevzecu' ăla de-avocat tinerel pe care-l făcuseră să-l ia atunci la proces când el, Mink, s-ar fi putut apăra singur mult mai bine, și care n-avusese pic de judecată-n cap, da' măcar atâta lucru știuse și-i și explicase chiar, ba-i spusese și ce s-ar putea-ntâmpla p'ormă – nu numai că n-o să-i meargă, da' că nici nu fusese pusă la cale ca să-i meargă, toate astea trecuseră-acum) descoperise dintr-odată ceva. Oamenii de teapa lui n-au stăpânit niciodată pământul pe care credeau că-l arendaseră de la un an nou la ăl'lalt. Pământu-i stăpânea pe ei, și nu numai de la semănat pân' la secerat, îi stăpânea pe veci; nu proprietarul, nu moșierul îi evacuase-n noiembrie de pe-

un petic arendat și sterp, și-i aruncase-n drum să-și caute cu desperare altul la fel de sterp la două mile de-acolo sau la zece, sau la două comitate, sau la zece pân' să se facă timp de semănat pentru recolta următoare-n martie; pământu', țăr'na însăși îi alungase făcându-i să-și mute din fermă-n fermă sărăcia și nevoile la care-i osândise soarta lor de robi, așa cum o familie sau un trib își târâie după el vreun nenorocit de văr calic de-a zecea spiță.

Trecuse și-asta. Nu mai era al pământului, nici chiar așa sterp. Era al guvernului, al statului Mississippi. Putea an după an să stârneasă praful printre brazdele de bumbac și, dacă nu răsărea nimic în urma lui, n-avea pentru el nicio importantă. Nu mai avea nevoie-acuma să se ducă-n fiecare sâmbătă dimineața la băcănie să se lupte cu proprietarul pentru fiecare dram de carne ieftină și proastă, și de mălai, și de melasă, și pentr-un degetar de tutun de prizat care erau toată risipa, luată orgia ce-și puteau îngădui și el, și nevastă-sa. Nu mai avea de ce să se certe cu proprietarul pentru fiecare nenorocit de sac de-ngrășământ după care să culeagă-o amărâtă de recoltă calică și ea pentru că-ngrășase pământu-n calicie și p-ormă să trebuiască să se lupte cu proprietarul pentru că n-avea destul. Tot ce-avea de făcut acum era să miște; chiar și omu' cu pușca, paznicu' din spinarea lui, nici nu știa, nici nu se sinchisea dacă răsărea ceva-n urma lui sau nu; să miște din loc, atât, de rest nu-i păsa. La-nceput îi era rușine, rușine și groază c-ăilalți ar putea să descopere ce simțea el; da-ntr-o bună zi și-a dat seama (n-ar fi putut spune cum) că și ăilalți simțeau la fel; că, dacă-i lăsai omului timp îndeajuns, Parchman îi făcea pe toți la fel; își zicea în gând, într-un fel de meditare uluită: *Da' dom 'le, se poate-nvăța omu' cu orice, chiar cu statu'la Parchman, numai răgaz să-i dai.*

Dar Parchman îi schimba omului numai felu' de-a privi la cele ce vedea după ce-ajungea la Parchman. Nu-i schimba ce-adusesese cu el. Doar că-l făcea să-și aducă-aminte mai ușor pentru că la Parchman te-nvățau cum s-aștepți. Își aducea aminte de-atunci din ziua când judecătoru-i zisese: „Pe viață”, și el tot mai credea c-o să vină Flem să-l

scape pân' ce și-a dat, în cele din urmă, seama că Flem n-avea, n-avusese niciun moment de gând să vină și cum fusese cât p-aci să le zică cu glas tare: *Lăsați-mă numa'atât cât să dau o fugă pân la Moșia Franțuzului sau unde-o fi el și doar zece minute să stau și p-ormă mă-ntorc singur și n-aveți decât să mă și spânzurați dacă asta aveți de gând.* Sau și-atunci, câți ani? Trei sau cinci, sau opt, sau câți or fi când Flem îl pusese pe nepotu-său ăla – cum dracu-l chema? Montgomery Ward – să-l păcălească, să-l facă să-ncerce să evadeze-n fustă și-n bonetă de femeie, și-i dăduseră încă douăzeci, egzact cum spusese dobitocu' ăla de avocat c-o să facă, încă de la-nceputu-nceputului, cum chiar și când se mai lupta cu ăi cinci temnicheri mai zicea încă același lucru: *Dați-mi drumu' doar atât cât s-ajung pân la Jefferson și să stau zece minute, și p-ormă vin îndărăt singur, și n-aveți decât să mă și spânzurați.*

Acuma nu se mai gândea la lucruri de-astea, pentru că se-nvățase s-aștepte. Și așteptând, descoperise că și asculta, auzea; că ascultând, auzind, se ținea la curent cu ce se-ntâmpla mult mai bine decât dac-ar fi fost chiar în mijlocul Jeffersonului, pentru că-n felul ăsta doar observa și-nregistra, n-avea nevoie să-și mai bată capul cu ei. Nevastă-sa se-ntorsese la ai ei, așa se vorbea, și murise-acolo, și fetele plecaseră și ele, se făcuseră mari acuma; desigur că s-o fi găsind cineva pe la Moșia Franțuzului care să știe-ncotro plecaseră. Flem ajunsese om bogat, președinte de bancă, stătea-ntr-o casă pe care și-o refăcuse, mare cât gara Union din Memphis; stătea cu fiică-sa, copilul din flori al fetei lui moș Will Varner, care crescuse și ea acum, plecase și se măritase, și se dusesse, și ea, și bărbat-su, într-un război care fusese prin Spania și-un obuz sau o bombă explodase și pe bărbat-su-l omorâse, și pe ea o lăsase surdă de tot. Se-ntorsese-acasă acuma, văduvă, ședea cu Flem, numai ei doi în toată casa aia mare și ziceau că și dacă tuna tot n-auzea nimic, da' că lumea din Jefferson nu se prea uita la ea, pentru că era amestecată într-o chestie cu-o școală de duminică pentru negri, și mai ziceau că-i amestecată și-n ceva care se chema comuniști, că bărbat-su *asta* fusese, comunist, și că de fapt ei în

Spania de partea comuniștilor luptaseră.

Flem îmbătrânise. Amândoi îmbătrâniseră. Când o să iasă, în 1948, și el, și Flem o să fie amândoi oameni bătrâni. Poate că Flem nici n-o să mai trăiască-n 1948, când o să iasă el, și poate că nici el n-o să trăiască să poa' să iasă-n 1948, și-și aducea aminte c-a fost o vreme când și asta-l înnebunise: că s-ar putea să moară Flem, de moarte bună, desigur, sau poate că de data asta să se găsească altu', să nu fie ghinionist și neisprăvit, sortit să dea greș și să fie prins, și-și aducea aminte cum i se părea că una ca asta n-ar putea-o suporta: el care nu ceruse dreptate pentru că dreptatea era numai pentru ăi mari și tari, pentru campioni, da' măcar o șansă s-aibă și el, că orice om are dreptu' măcar la o șansă. Trecuse și asta, o-nghițise așteptam', o acoperise; în 1948, și el, și Flem o să fie doi oameni bătrâni, și chiar murmură: „Ce păcat că noi, doi oameni bătrâni, nu putem sta liniștiți unu' lângă altu', la soare sau la umbră, s-așteptăm amândoi să vină moartea să ne culeagă și să nu ne mai gândim la nimic, nici la jigniri, nici la răutăți, nici la chinuri, nici la răzbunare” – doi bătrâni care să nu fie-n stare nu numai să facă rău cuiva, da' care să nu fie-n stare nici măcar aminte să-și aducă de răutăți și de răzbunare, ca și cum niște bani cu care Flem nu mai are ce face și-n curând n-o să-i mai trebuiască deloc și-n vecii vecilor ar fi putut fi buni la șters sau la uitat, sau la anulat ăi patruj' de ani de care-acuma el, Mink, nu mai avea *el* nevoie și-n curând nici n-o să mai aibă cum le simți lipsa. *Da' cred că nu e poate, își zicea el. Nu mai putem face nimic, nici eu, nici el. Nu mai putem întoarce-napoi nimic, nici unu' din noi.*

Așa c-acuma iar ajunsese s-aibă cinci ani de făcut pân' să scape. Da' de data asta-nvățase bine lecția pe care-ncercase să i-o vâre-n cap zvezecu' ăla de-avocățel acu treișcinci de ani. Erau unsprezece care munceau și mâncau, și dormeau laolaltă, o echipă, într-un fel de baracă din rețea de sârmă și scânduri (era vară); încătușați la același lanț, se duceau să mănânce-n sala de mese, apoi la câmp să muncească și din nou încătușați înapoi la baracă, să se culce. Așa c-atunci când s-a

pus la cale-o evadare, ăilalți zece trebuiau să-l ia și pe el în combinație, ca nu cumva să-i dea de gol fără să vrea. Nu voiau să-l ia; doi dintre ei n-au acceptat niciun moment. Pentru că, încă de-atunci, de la-ncercarea lui avortată de-acu opșpe sau două’ de ani, îl știau toți ca p-un fel de preot hirotonisit cu de la sine putere care propovăduia dogma antievazionistă.

Așa c-atunci când, în cele din urmă, i-au spus pentru că n-aveau încotro, că trebuia să știe ca nu cumva să-i trădeze, fie că intra în combinație, fie că nu, din clipa-n care zisese, strigase:

— Nu! Ascultați! Stați puțin! Nu vă dați seama: dacă unu’ măcar încearcă să fugă, ăștia tabără pe noi toți și nu mai scapă nimeni niciodată, nici după ăi patruj’ de ani! Își dădu seama că vorbise prea mult. Așa c-atunci când își zise-n gând: *Acuma trebuie să scap din lanț și să mă dau deoparte*; nu voia să spună: *Pentru că de m-apucă noaptea singur cu ăștia-n baracă și fără paznic la-ndemână nu mai apuc eu lumina zilei*, ci doar: *Trebuie s-ajung la timp la director, pân’ nu-ncearcă ăștia ceva, poate chiar la noapte, și ne prăpădim cu toții*.

Da’ și el trebuia s-aștepte chiar același întuneric de care-i era frică; să se stingă-ntâi luminile și toți să se fi culcat, sau măcar să se fi prefăcut că s-au culcat, ca să poată să-nceapă ucigașii lui mișcarea, pentru că numai în timpul sau din cauza zarvei stârnite de atacul împotriva lui putea el spera să transmită avertismentul, mesajul și să fie crezut. Asta-nsemna că luptă perfidie cu perfidie: să stea-ncremenit pe patu’ lui pân’ ce-or să-ncerce ei să-l amăgească prefăcându-se că sforăie, el însă-ncordat și nemișcat, ținându-și răsuflarea să prindă-ntre sforăieli orice zgomot ar putea vesti cuțitu’ de-njunghiat (sau bâta, sau ce-o fi), la timp ca să se rostogolească, să se zvârle din pat să se vâre dedesubt, când oamenii – nu putea spune câți, pentru că sforăiala prefăcută se-ntărise dacă puteai spune – s-ar năpusti pe golul în care cu-o fărâma de secundă-nainte zăcuse el.

— Pă el! șuieră, gâfâi unu’. La cine-i cuțitu? Și altu’:

— Cuțitu-i la mine. Da’ el unde dracu-i? Pentru că el – Mink – nu se

oprise; înc-o răsuceală smucită și ieșise-n patru labe de sub pat printre picioarele-nvălmășite, târându-se și strecurându-se s-ajungă cât putea mai departe de pat. În toată odaia era acum un fel de zarvă în sotto-voce:

— Ne trebuie o lumină, mormăi un glas. Măcar o secundă de lumină.

Deodată se simți liber, nimeni lângă el; se putu ridica-n picioare. Țipă, strigă: nu vorbe, ținăt: un urlat omenesc din toate puterile; imediat glasul șopti, gâfâind:

— Uite-l. Pune mâna pe el. Dar el sărise, un adevărat carambol din trup în trup pe nevăzute, răcnind, urlând fără-ntrerupere chiar după ce-și dăduse seama că vede, că văzduhul de dincolo de peretele de pânză de cort era plin de proiectoare și de urlatul sirenei, el însă-nconjurat, prins, asediat de mutrele furibunde, care părea că săgetează ca peștii, când îi tăia lumina la-nălțimea umerilor, pe deasupra pereților de scânduri, prin rețeaua de sârmă; zări chiar și cuțitul scânteind o dată deasupra lui și plonjă, se zvârli-ntre picioarele tălăzuite-n vălmășeală încercând să se vâre din nou sub un pat, sub orice pat, sub orice-ar fi fost care să pună ceva între el și cuțit. Dar era prea târziu. Îl puteau vedea și ei acum. Dispăru printre picioarele tuturor. Dar era prea târziu și pentru ei: lumina orbitoare-a proiectoarelor scotocind peste tot, chiar și urlatul sirenei părând să se concentreze pe boxa șubredă și străvezie plină de oameni înjurând. Apoi ajunseră și paznicii, pocnindu-i în cap cu revolverele și cu paturile puștilor, târându-i afară unul câte unul până ce rămase numai el, zăcând, descoperit, iarăși ciomăgit și-nsângerat, dar de data asta conștient încă. Reușise chiar un ultim salt, o smucire-n lături și-o răsucire scurtă și cuțitul care-ar fi trebuit să-l ținuiască vibra încă-n podea lângă, beregata lui.

— Era cât p-aci, făcu el către paznic. Da' după cum s-arată, cred că i-am dat gata.

Nu chiar cine știe ce. Era din nou în infirmerie și n-a aflat decât

dup-aceea că doi dintre ei – Stillwell, un cartofor care tăiase beregata unei prostituate la Vicksburg (ăl cu cuțitul), și-un altul, tocmai ăi de se-mpotriviseră la primirea lui în combinație și susținuseră-n schimb să-l omoare imediat – încercaseră totuși, dar numai Stillwell evadase, ăluilalt îi zburase creierii un gardian cu pușca.

Era din nou în biroul directorului. De data asta bandajat foarte puțin și puncte de sutură chiar deloc; n-avuseseră timp și nici arme altele decât pumnii și picioarele, afară de cuțitul lui Stillwell.

– Stillwell a fost cu cuțitu', nu-i așa? zise directorul.

N-ar fi putut spune de ce n-a recunoscut.

– N-am văzut la cine era, a răspuns. Prea a mers totu' repede.

– Cam așa pare să creadă și Stillwell, zise directorul. Luă de pe birou un plic deschis și o foaie de hârtie ordinară ieftină liniată, împăturită o dată sau de două ori. Asta a sosit azi-dimineață. Dar stai: nu știi să citești de mână, nu?

– Nu, zise el. Directorul desfăcu foaia.

– A fost expediată ieri din Texarkana. Zice: „O să trebuiască să dea socoteală de ce s-a-ntâmplat cu Jake Barron (ăsta era celălalt pușcăriaș pe care-l omorâse paznicul) așa că păziți-l bine. Păziți-l bine-n orice caz, că mai sunt de-ai noștri-năuntru”. Directorul împături scrisoarea și-o puse la loc în plic și puse plicu-n sertar și-ncuie sertarul: Vasăzică, așa stau lucrurile. Nu pot să te las să umbli cum îți place p-aici, că oricare din ei te poate-agăța. Nu mai ai decât cinci ani; chiar dacă nu i-ai putut împiedica pe toți, probabil că-n baza unei recomandatii din partea mea, guvernatorul ți-ar da drumul chiar mâine. Dar nu pot face asta, pentru că te omoară Stillwell.

– Dacă dom' șef Jabbo (ăsta era gardianul care trăsesese) îl împușca și pe Stillwell puteam să plec mâine-acasă? zise el. Nu puteți s-aflați după scrisoare unde-i și să-l trimiteți pe dom' șef Jabbo acolo, unde-o fi?

– Vrei să-l omoare pe Stillwell tot ăla care l-a-mpiedicat pe Stillwell să te-omoare pe dumneata acum două zile?

— Atunci trimiteți pe-altu'. Zic că nu-i drept ca el să fie liber când eu trebuie să mai stau cinci ani. Apoi zise: Mă rog, e-n regulă. Poate că la urma-urmii avem acum și noi un campion aici.

— Un campion? făcu directorul. Ce s-avem aici? Dar n-a mai răspuns. Și-acuma, pentru prima oară începu să țină socoteala zilelor și lunilor. Niciodată nu mai făcuse asta pân-acum, nici cu ai dintâi două' de ani pe care i-i dăduseră atunci la-nceput la Jefferson și nici cu ailalți două' de ani pe care i i-au dat în plus după ce se lăsase convins de Montgomery Ward să se-mbrace-n fusta aia de țață și cu boneta pe cap. Pentru că nimeni altul nu era de vină decât el; când se gândea la Flem și la chestia asta, avea parc-un fel de admirație-n-ciudată, aproape-o mândrie, că erau de-același sânge; își zicea-n gând, zicea chiar cu glas tare și chiar fără invidie: „Flem Snopes ăsta. Nu-l taie nimeni. Nu ezistă om, nici în Mississippi, nici în Statele Unite, și nici în toată America la un loc, care să-l taie pe Flem Snopes”.

Da' acum era altă chestie. El încercase să evadeze și nu reușise, și acceptase pedeapsa de încă două' de ani fără să protesteze. Cinsprezece dintre ei îi petrecuse nu numai fără să mai încerce să evadeze, dar riscându-și viața ca să-mpiedice pe alți zece care-și puseseră-n gând: drept răsplată ar fi fost eliberat de-a doua zi, numai că un paznic cu experiență și cu-o pușcă-n mână a lăsat să scape pe-unu' din ai zece. Așa că ăștia cinci ani din urmă nu mai erau deloc ai lui. El s-a-chitase de ai patruzeci ai lui pe bună-credință, nu era vina lui dacă-n realitate ei n-au ajuns cu socotitu' decât la treișcinci; și ăștia cinci din urmă îi fuseseră impuși dintr-o eroare absolut gratuită, brutală și chiar grosolană.

De Crăciunul ăsta (pentru prima dată), pedeapsa lui începu să-i fie jalonată. O felicitare cu marca din Mexic, adresată lui prin intermediul directorului care i-o citi; știa amândoi de la cine-i: „Încă patru ani. Nu-i atât de mult cât îți închipui”. La 14 februarie, de Sfântu' Valentin, alta, fabricație proprie: hârtie groasă liniată, urâtă, pe care era desenată, pare-se c-un creion de dulgher sau de tăietor de pădure, o

inimă făcută cam stângaci și-un revolver care trăgea-n ea.

— Vezi? zise directorul. Chiar dacă s-ar împlini ăi cinci ani...

— Nu-s cinci, zise. Sunt patru ani și șase luni, și nouă'pe zile. Adică nici atunci n-o să-mi dați drumu'?

— Ca să te-omoare-nainte de-a ajunge acasă?

— Trimiteți să-l prindă.

— Să trimit, da' unde? făcu directorul. Să zicem c-ai fugi dumneata și că n-ai vrea să te mai întorci, și că știi că eu vreau să te prind. Unde-ar trebui să trimit să te prindă?

— Da, zise el. Vasăzică, chiar că nu-i nimic de făcut.

— Da, zise directorul. Dă-i răgaz. Cu siguranță c-o să mai facă vreo boacăna și-o să dea pe-undeva poliția peste el.

— Răgaz, făcu el. Să zicem că n-are omu' timp de dat răgaz.

— Măcar ai patru ani și șase luni, și nouăsprezece zile, până să trebuiască să-ncepi să-ți faci griji.

— Da, făcu el. Și tot atâta timp pentru el să facă vreo boacăna.

Și iar Crăciunul, și altă carte poștală cu marcă mexicană: „Încă trei ani. Nu-i chiar atât de mult cât crezi". Stătea acolo nemișcat, mărunț și firav, și rezistent, cu salopeta vărgată, cu capul puțin plecat, calm.

— Tot Mexic, după cum văd, zise. Poate că-l ucide Alde Sus p-acolo.

— Cum? făcu directorul. Ce-ai zis?

Nu răspunse. Stătea locului, calm, gânditor, senin Apoi zise:

— Înainte de necazu' ăla pe care l-am avut cu vaca, cu Jack Houston, când eram încă băiat, mergeam la biserică-n fiecare duminică și miercuri seara la rugăciune, cu cucoana care m-a crescut până ce...

— Cine erau? zise directorul. Ziceai că mama dumitale-a murit.

— El era o putoare. Da' ea nu era rudă deloc. Nu era decât nevastă-sa... în fiecare duminică, până ce...

— Îl chema Snopes? zise directorul.

— Era taică-meu – până' ce m-am făcut destul de mare să m-ardic

contra lu' Dumnezeu, cum faci când crezi c-ai ajuns destul de mare și că nu mai ai nevoie de nimeni și de nimic, și când mi-ai zis că, dacă i-am oprit pe nouă din ăi zece să n-o șteargă, tot nu mi se scad ăi cinci ani, mi-am zis că nu vreți să-mi dați drumu' deloc și m-am întors.

— Te-ai întors, ce? făcu directorul. De unde te-ai întors?

— De la Dumnezeu.

— Vrei să zici că ai fost în sânul bisericii până atunci, noaptea aia de-acu doi ani? Nu-i adevărat. Nu ți-a călcat picioru-n capelă de când ai intrat aici, din 1908. Ceea ce era adevărat. Cu toate că actualul director, ca și predecesorul său, nu era deloc surprins de faptul ăsta. Ei s-așteptaseră mai curând să-l vadă gravitând în jurul vreuneia din sectele alea mici și agresive, și intransigente, și nonconformiste anti-tot și anti-toate care mișunau probabil prin toate penitenciarele din Sud – mici grupuri și grupulețe furibunde (ăsta de-aici își zicea Acționarii lui Jehova) păstoriți de câte-un șef, care singur se unsese și care-ajunseseră-n pușcărie dup-un tipic ciudat și stereotip: condamnați pentru crime specifice clasei burgheze, respectabile, avându-și mobilul în conflicte de familie sau sexuale; bigamie, delapidarea fondurilor sectei pentru o femeie: a lui sau a altuia, și numai într-un singur caz, desperat, pentru o prostituată.

— N-am nevoie de nicio biserică, zise el. E pe-ncredere.

— Pe-ncredere? făcu directorul.

— Da, zise el, aproape enervat. Lu' Dumnezeu n-ai nevoie să-I scrii scrisori. El te știe de mult ce zace-n tine, făr's-a-puce s-o mai citească. Pen' că cu timpu-i vine omului mintea la cap și-afară. Da' aici 'năuntru-i vine mai repede. Și dac-o Judecată-de-sus destul de tare ca să poa' să te-ajute vrea să te-ajute și tu tot ce trebuie să faci e să tenorci și să primești, trebuie să fii prost să n-o faci.

— Vasăzică, să-l aranjeze Ăl de Sus pe Stillwell, de dragul dumitale?

— De ce nu? Ce poa' să aibă El contra mea?

— Să nu ucizi.

— De ce nu i-a spus El asta lui Houston? Nu m-apucam eu să fac tot drumul până la Jefferson și să dorm pe-o bancă-n gară să cumpăr cartușele alea dacă nu mă silea Houston.

— Al dracului să fiu dacă mai pricep ceva, zise directorul. Peste trei ani de zile ieși de-aici în orice caz, da' dac-ar fi după mine, uite-acuma ai ieși, astăzi, până să n-apuce să-ți dea cine știe ce dracu' p'ân cap să-ncepi să te uiți chiorâș la mine. N-am chef nici măcar prin gând să-mi treacă cât oi mai avea de trăit că e cineva care-și face pe seama mea gânduri cum îți faci dumneata pe-a ălor care ți-au stat în cale. Gata! Du-te la muncă!

Așa c-atunci în octombrie, când nu era nici Sfântu' Valentin, nici vremea felicitărilor de Crăciun și directorul a trimis după el, nici măcar nu s-a mirat. Directorul a stat și s-a uitat la el cam cât o jumate de minut cu ceva-n privire care nu era chiar stupefacție, dar aproape un fel de respect, apoi zise:

— Al dracului să fiu dacă înțeleg. De data asta era o telegramă. E de la șeful poliției din San Diego, California. Era în cartierul mexican o biserică. Nu se mai sluzea în ea. Se făcuse una nouă sau în fine ceva. În orice caz sfințită nu mai era, și ce se petrecea-năuntru-acolo nici poliția n-a descurcat încă. Săptămâna trecută s-a năruit. De ce, nu se știe; destul ca s-a năruit așa-deodată. Și-au găsit acolo dedesubt un om – adică ce-a mai rămas din el. Uite ce zice telegrama: „Identificare conf. amprente digitale F.B.I. rezultă omul dv. matricol 08213 Shuford Stillwell. Directorul împături telegrama și o puse la loc în plic și plicul în sertar înapoi: Ia spune-mi povestea aia cu biserica la care ziceai că te duceai înainte de-a te fi făcut Houston să-l omori.

N-a răspuns deloc. Doar ce-a tras adânc aer în piept și-apoi l-a suierat afară.

— Acuma pot să plec, zise. Acuma-s liber.

— Nu chiar acum în minutu' ăsta. O să mai treacă o lună-două. Trebuie făcută o petiție și trimisă guvernatorului. El o să-mi ceară un referat, o propunere. După aia o să-ți semneze grațierea.

— Petiție? făcu el.

— Ai intrat aici în baza legii, zise directorul. Tot în baza legii trebuie să ieși.

— O petiție, făcu el.

— Pe care familia dumitale trebuie să pună-un avocat s-o redacteze și să ceară guvernatorului să te grațieze. Soția dumitale – ai dreptate – a murit. Atunci una din fete.

— Cu siguranță că s-or fi măritat pân-acum, amândouă.

— *All right*, făcu directorul. Apoi zise: Ei drăcie, măi omule, ești ca și ieșit. Văru' dumitale sau ce-ai zis că-ți e, ăla de la Jackson care-i acum-a-n senat – Egglestone Snopes, ăla de-a căzut acu' doi ani la alegerile pentru Congres.

Nu făcu nicio mișcare; capul i se plecă puțin; zise:

— După cum s-arată, cred c-am să rămân aici. Pentru că, cum putea el spune unui străin: *Clarence, nepotul bun al fratelui meu mai mare, face politică și-atârână de voturi. Când o să ies d-aici, n-o să am niciun drept de vot. Cu ce să pot plăti iscălitura lui Clarence Snopes pe hârtia mea? Așa. Că nu rămânea decât băiatu' lu' Eck Wallstreet, care pân' acum nu făcuse niciodată decât cum îl tăiase capu'.*

— Cred c-am să stau aici la dumneavoastră și-ăilalți trei ani, zise el.

— Scrie-i șerifului dumitale. Îți fac eu scrisoarea.

— Hub Hampton, care m-a băgat aici, a murit.

— Trebuie să fie-un șerif acolo, nu? Ce-i cu dumneata? Ăi patruj'de ani pe care i-ai stat aici te-au speriat atât de rău de aer curat și de soare?

— Treiișopt la vara viitoare.

— *Allright*. Treiișopt. Câți ani ai?

— M-am născut în obzeștrei.

— Vasăzică, ești aici de la douășcinci de ani.

— Nu știu. N-am socotit niciodată.

— *All right*, zise directorul. Pleacă-acum. Când te-i hotărî, îi scriu șerifului.

— Socot c-am să rămân, zise el. Dar se-nșela. Cinci luni mai târziu petiția era pe biroul directorului.

— Cine-i Linda Snopes-Kohl? zise directorul.

Rămase o bună bucată de vreme nemișcat.

— Tat-su-i un bancher bogat din Jefferson. Ta'-su mare și cu-al meu au făcut copiii cam deodată.

— Ea a semnat petiția familiei dumitale către guvernator ca să-ți dea drumu'.

— Adic-a trimis șerifu' s-o cheme și-a pus-o să iscălească?

— Nu, că n-avea cum. Nu știi că nu m-ai lăsat să-i scriu șerifului?

— Da, zise el. Privi la hârtia pe care nu știa s-o citească. Cum privea el, o vedea cu capu-n jos. Arătați-mi unde-au iscălit ăia ca să nu ies.

— Ce? făcu directorul.

— Aia care vor ca să nu ies.

— O, vrei să spui familia lui Houston. Nu. Ălelalte semnături sunt a procurorului regional care te-a trimis aici, a șerifului Hub Hampton junior și a lui V.K. Ratliff. Ăsta-i neam cu Houston?

— Nu, zise el. Trase din nou adânc aer în piept. Vasăzică-s liber.

— Ba mai mult încă, zise directorul. Nu numai că ai noroc, ai de două ori noroc. Dar lăsa chestiunea pe-a doua zi dimineată după ce-i dădură o pereche de ghete, o cămașă, o salopetă, o flanelă și o pălărie toate nou-nouțe, și-o hârtie de zece dolari plus ăi trei dolari și optzeci și cinci de cenți care-i mai rămăseseră încă din ăi patruzeci de dolari trimiși de Flem acum optsprezece ani, și directorul îi zise: E-aici un ajutor de șerif din Greenville venit c-un deținut. Pleacă la noapte. Dă-i un dolar și te lasă la pod la Arkansas, dacă-ntr-acolo ți-e drumul.

— Foarte mulțumesc, zise el. Mă duc întâi la Memphis. Am acolo puțină treabă.

Probabil c-o să trebuiască să dea toți ăi treispe dolari și obzeșcinci de cenți ca să-și poată cumpăra un pistol la Memphis, chiar și la o prăvălie care vinde amaneturi. Își făcuse socoteala s-ajungă pân' la Memphis cu vreun tren de marfă pe sub vagoane sau pe tampoane,

cum mai făcuse o dată sau de două ori pe când era tânăr, băietându. Da' cum ieși pe poartă, își dădu seama că-i e frică. Prea fusese multă vreme-nchis, uitase cum e; mușchii-și pierduseră din suplețe, din reflexe, nu mai avea cutezanța aia simplă nesocotită care-ți trebuie când e vorba de un risc fizic. Apoi se gândi să pândească-o ocazie și să-ncerce să se cațere-ntr-un vagon gol, și constată că nici asta nu-ndrăzne, că în cei treiisopt de ani uitase pesemne convențiile tacite ale francmasoneriei infracțiunilor mărunte pe care nu știi că le-ai făcut decât când e prea târziu.

Așa că sta la marginea șoselei pavate, care, acum treiisopt de ani, când pusese ultima oară piciorul pe ea, nici măcar prundiș n-avea împrăștiat deasupra, era un simplu drum de pământ plin de urme de copite de catări și de șine de roți, și-acuma și la vedere, și la pipăit era netedă și tare ca o dușumea, când aveai timp să te uiți la ea sau s-o pipăi de frica mașinilor și a camioanelor care treceau în goană. În zilele de demult, orice căruță-ar fi trecut, ar fi oprit, numai semn cu mâna să-i fi făcut. Dar astea nu erau căruțe, așa că nici care-ar putea fi regulamentele lor noi nu știa. De fapt, de-ar fi știut, ce altceva ar putea face, ar fi făcut-o de mult, în loc să stea acolo firav și neajutorat, și nu mult mai mare decât un copil, în salopeta și flanela nouă, pe care se mai vedeau cutele de pe urma statului în raft și cu ghetе noi și pălărie, până ce un camion încetini văzându-l și opri, și șoferul zise:

— Încotro, taică?

— La Memphis.

— Merg la Clarksdale. De-acolo poți s-agăți p-un altu'. Mai ușor ca de-aici, în orice caz.

Era toamnă, s-apropia octombrie și el descoperi că mai era ceva uitat în ăi treiisopt de ani de pușcărie: anotimpurile.

Veneau ele și se duceau și la-nchisoare, da', treiisopt de ani de zile, singurul lui drept la anotimpuri a fost ăl' de-a suferi de pe urma lor; de arșița și de soarele verii, și dac-avea chef de lucru-n dogoarea zilei,

și dacă nu, și de ploaie, și de noroiul rece ca gheața al iernii, și dacă avea chef să stea-n noroi, și dacă nu. Da' acum erau iar ale lui: înc-o săptămână și venea octombrie, și n-avea mare lucru ce să vadă în ținutul ăsta neted și-ntins pe deltă, care nu-i plăcuse de prima dată când dăduse cu ochii de el, pe fereastra trenului, acu' treișopt de ani, numai tulpini uscate de bumbac și ace de chiparos. Da' acasă-ntre dealuri, tot câmpu-o să fie numai aur și purpură, cu nuci și eucalipti, și stejari, și arțari, și-ogoarele de mult îmbujorate de salvie și pătate de-oțetari roșii; uitase de toate astea, în treișopt de ani de zile.

Când deodată, undeva în adâncul memoriei, un copac, un singur copac. Maică-sa murise; nu-și aducea aminte de ea, nici câți ani avea când tat-su se-nsurase din nou. Așa că femeia nici neam măcar nu era cu el și-avea grijă să-l facă să nu uite asta niciodată: că-l creștea nu c-ar fi ținut cumva la el, sau c-ar fi avut vreo obligație, și nu pentru că era mic și slab, și neajutorat, o biată făptură omenească; îl creștea pentru că era o creștină adevărată. Da' nu era numai atât. Și-a dat el seama imediat – o sfrijită de femeie șleampătă, pe care și-o amintea-totdeauna fie c-un ochi învinețit, fie cu vreo zdreanță murdară unde-i sângera încă rana de pe urma loviturii lu' barbat-su. Pentru că totdeauna s-a putut bizui pe ea, nu să facă ceva pentru el, pentru că n-apuca niciodată să facă, da' pe statornicia ei, pentru că totdeauna era acolo la-ndemână și totdeauna-l făcea să simtă că-i cu gându' la el, acoperindu-l c-un fel de scut, chiar dacă-n realitate nu-l apăra și nu-l ferea de nimic, ci, dimpotrivă, parcă-ndemna la mai multă durere și tristețe. Dar era acolo lângă el, plânsă, chinuită, statornică.

Sta încă-n pat, târziu dimineața; ar fi trebuit de ceasuri întregi să se fi jertfit în truda nesfârșită care-i umplea zilele. Nu era niciodată bolnavă, așa că barbat-su trebuie c-o bătuse de data asta mai rău decât știa el c-o bate, și zăcea-n pat vorbind despre mâncare – slănină, făină necernută, melasă, din câte știa el numai asta mânca lumea, afară doar dacă putea prinde sau vâna ceva; se vedea bine că barbat-su o izbise-n burtă pe-undeva. „Nu mai pot, mi s-a acrit de mâncarea asta, scân- cea

ea. Simt nevoie de altceva. Poate de-o veveriță.” Și-acuma-și dădea el seama. Țsta era copacul. A trebuit să ia pușca pe furiș: l-ar fi omorât tat-su-n bătaie dacă-l prindea – să târască după el pușcoiu’ ăla greoi, mai lung decât el, până-n pădure, pân’ la copacu’ ăla, la nuc, să stea la pândă sub el, ghemuit, așteptând în splendoarea moleșitoare a după-amiezii de-octombrie, pân’ ce se ivi vietatea. Și-l apucase-un tremur (n-avea decât un singur cartuș), și-și aducea aminte și de asta: efortul teribil de-a ridica pușca grea și-a o ține-n sus cât timp trebuia, sprijinit de trunchi, gâfâind: „Doamne-ajută-mă, Doamne-ajută-mă”, și șocul reculului, și mirosul de pulbere neagră pân’ ce putu să lase pușca jos și s-alerge să ridice trupșoru’ îmblănit și cald încă, cu mâinile tremurându-i, cutremurându-se că de-abia putea să-l țină. Tremurau și mâinile ei când mângâie vietatea moartă... „O curățăm și-o gătim chiar acum, zise ea. O mâncăm amândoi, chiar acum.” Nucul, natural, dispăruse de ani de zile, tăiat, făcut bucăți, lemne de foc sau spițe de roți, sau stâlpi; poate că locu’ pe care fusese era acum arătură – sau poate c-așa credeau ăi de-l tăiaseră și-l distruseseră. Dar el, el știa bine că nu-i așa: nedoborât acum și-n veci nedoborât o să fie, inviolabil și imun în aurul și-n splendoarea de octombrie. *Păi da, desigur, își zise el, omu’ vrea să se-ntoarcă nu într-un loc, de loc n-are nevoie, poate nici să nu mai egziste. Omu’, la ce vrea să se-ntoarcă-i la ce-și aduce aminte.*

Deodată-și lungi gâtul pe fereastră-afară.

— Aici parcă-ar fi... și se opri. Da’ acuma era liber; n-avea decât să știe lumea-ntreagă unde-a stat el treișopt de ani de zile... la Parchman, zise.

— Îhî, făcu șoferul. E-o tabără de P.R.

— E-o ce?

— Prizonieri de război.

— De război?

— Tăicuțule, pă ce lume-ai fost în ăști cinci ani din urmă? zise șoferul. Ori ai dormit?

— Am fost departe, zise el. Eu știu de-un război cu spaniolii, pe

când eram copil, și-a mai fost unu' după aia, cu nemții. Acuma cu cine s-au bătut?

— Cu toți. Șoferul înjura. Cu nemții, cu japonezii, s-au bătut și cu Congresu'. P-ormă s-au oprit. Dacă ne-ar fi lăsat să-i batem și pe ruși, poate c-ar fi fost în regulă. Da' i-au bătut pe nemți și pe japoneji, și p-orm-au hotărât p-ăilalți să-i facă praf pe toți cu bani.

Își zise-n gând: *Bani*. Și tare:

— Dac-ai avea douășcinci de dolari și-ai mai găsi treișopt, câți ai avea?

— Ce? Treișopt de dolari? Nici măcar să-i ridic de jos nu m-aș opri. Ce dracu' de-ntrebare-i asta? Vrei să zici că ai șaiștrei de dolari și n-ai ce face cu ei?

Șaiștrei, își zise-n gând. *Vasăzică, atâția ani am*. Gândea calm: *Nu dreptate; dreptate n-am cerut niciodată; da'măcar un pic de cinste, atâta tot*. Atâta tot; nu să ai ceva de partea ta: doar să n-ai nimic împotriva ta. Asta-i tot ce dorea și fără vorbă c-acuma așa era.

LINDA

Şase

V.K. RATLIFF

— Nici măcar la gară s-o primeşti nu te duci? zise Chick. Avocatul nici nu-şi ridică ochii, nimic, şezând la birou cu privirile (cu nasu-n orice caz) în hârtiile din faţa lui, ca şi cum n-ar mai fi fost altcineva-n odaie. Nu-i vorba doar de-o nou-venită, zise Chick, e vorba de-o femeie rănită-n război, de-un veteran. Da, poate nu nou-venită. Poate că n-am ales bine cuvântul. De fapt, poate că din capul locului cuvântul „nou” nu-i bine ales. Ea nu-i o nou-venită-n Jefferson pentru că aici s-a născut şi-aici a crescut. Şi chiar dac-ar fi fost odată nou-venită-n Jefferson sau nou-venită oriunde, asta ar fi fost doar o singură dată pentru că, indiferent cât de nou-venit ai putea fi undeva o dată, multă vreme n-ai putea fi, când eşti unu’ care-ai plecat în Spania c-un poet din Greenwich Village să lupţi contra lui Hitler. Adică-n orice caz nu, după ce poetul ăla din Greenwich Village vă face să v-arunce pe-amândoi în aer un obuz. Vreau să zic, cu condiţia să fie vorba de-o fată. Atunci să zicem aşa: nu numai o fată-n toată firea, care-a fost odată-o nou-venită şi care se-ntoarce la Jefferson, da’ prima fată, în toată firea sau nu, nou-venită sau nu, care i-a fost dat Jeffersonului să i se-ntoarcă acasă rănită din război.

Bărbaţi da, fireşte că da. Da’ asta-i prima fată, prima femeie-soldat pe care-am avut-o de când suntem, ce să mai vorbim că şi rănită de inamic. Desigur, fără să socotim şi violurile, pentru bunul motiv că nu de violuri e vorba acum. Unchiu-său tot nu se mişcase încă. Credeam

c-ai s-aduni tot orașul la gară s-o primească. Din pură curiozitate și simpatie, dacă nu din compătimire: o fată care s-a apucat să se ducă tocmai în Spania la război, și cu ce s-a ales a fost că și-a pierdut bărbatul și că un obuz i-a spart amândouă timpanele. Cu asta s-a ales, doamna Cole, zise el.

Avocatul nici măcar acum nu-și înălță capul.

— Kohl, zise.

— Așa am zis și eu, făcu Chick. Doamna Cole.

De data asta avocatul silabisi:

— K-o-h-l, făcu el. Dar chiar înainte de a-l silabisi, în gura lui sunase altfel decât în a lui Chick: Sculptor a fost, nu poet. Nu l-a omorât un obuz. Un aeroplan.

— Eh, păi da, nici nu-i de mirare, dac-a fost sculptor, zise Chick. Normal ca un sculptor să n-aibă jocul de picioare al unui poet, ca să se poată feri de gloanțele de mitralieră. Sculptorul trebuie să stea prea mult locului. Și-afară de asta, poate că n-o fi fost sâmbătă și-atunci nici nu stătea cu pălăria pe cap.

— Era într-un aeroplan, zise avocatul. A fost doborât. A căzut și a ars.

— Cum? făcu Chick. Un sculptor din Greenwich Village, pre nume K-o-h-l s-a urcat realmente-ntr-un avion din care putea fi doborât de inamic? Privea la unchiu-său oarecum de sus, îi vedea creștetul capului. Nu Cole, adăugă: K-o-h-l. Mă-ntreb de ce nu și l-o fi schimbat. De obicei și-l schimbă, nu?

Atunci avocatul își strânse fără grabă hârtiile și le așeză pe birou, și-mpinse scaunul pivotant îndărăt, și se rezemă de spetează, și-și împreună mâinile la ceafă. Părul începuse să-i încărunțească încă de când se-ntorsese din război, din Franța, în 1919. Acuma era alb de tot, și-așa cum ședea relaxat și comod în scaun cu coama colilie și cu cheița de aur primită la Harvard prinsă de lanțul ceasului, și cu una din pipele lui de cocean de păpușoi vârată cu gura-n jos în buzunarul cămășii, ca un creion sau ca o scobitoare, se uită la Chick aproape o

jumătate de minut.

— Nu la Harvard ai putut învăța așa ceva, zise el. Credeam că, întors în Mississippi după doi ani de Cambridge, să ți se fi șters complet din minte.

— *All right*, făcu Chick. Îmi pare rău. Dar avocatul ședea comod în scaun privindu-l. Dă-o-n colo, făcu Chick. Ți-am spus că-mi pare rău.

— Numai că încă nu-ți pare rău, zise avocatul. Ți-e doar rușine.

— Și nu-i același lucru?

— Nu, zise avocatul. Când nu ți-e decât rușine de ceva, nu detești acel ceva. Detești faptul c-ai fost prins.

— Mă rog, m-ai prins, zise Chick. Mi-e rușine. Ce mai vrei? Numai că avocatul nici nu mai avu nevoie să răspundă. Poate că încă n-am încotro, chiar și după doi ani de Harvard, zise Chick. Poate că prea am trăit mult între ceea ce noi,ăștia din Mississippi, numim albi, până să mă fi dus acolo. Nu se poate să-ți fie rușine de mine, pentru ceva ce n-am putut învăța la timp, nu?

— Nu mi-e deloc rușine de tine, zise avocatul.

— *All right*. Atunci îți pare rău.

— Nici rău nu-mi pare, zise avocatul.

— Atunci despre ce dracu' vorbim? zise Chick.

Așa că un străin care n-ar fi stat de zece-doisprezece ani încoace-n Jefferson sau în ținutul Yoknapatawpha ar fi putut crede că partea interesată era Chick. Nu numai destul de interesată ca să fie gelos pe unchiu-său, dar destul de interesată ca să fie gelos chiar când subiectul, măru! discordiei, nu numai că nu se-ntorsese încă-acasă, dar, de zece ani nici nu l văzuse măcar. Ceea ce ar fi însemnat să fie gelos pe-o fată pe care nu numai că n-o văzuse de zece ani de zile, da', când o văzuse atunci, ultima dată, el n-avea decât doișpe-treișpe ani și ea, nouășpe, femeie-n toată firea— insurmontabila bariera a diferenței de vârstă, care tot barieră-ar rămâne, chiar dac-ai adăuga fiecăruia câte trei-patru ani, cu condiția, desigur, ca fata să fie aceea cu numărul mai mare de ani. De fapt, ai zice că un băiat de numai doișpe sau

treispe ani n-ar putea fi gelos încă, nu gelozie de bărbat; n-ar avea încă suficient combustibil s-alimenteze focul unei gelozii și să-l țină multă vreme arzând (chiar deloc poate) pentr-o fată de nouășpe ani sau, dacă-i vorba așa, de-orice vârstă între opt și optzeci, da atunci cât de tânăr trebuie să fii ca să poți cuteza să riști să n-ai combustibil în stare să ia foc și să ardă? Cât trebuie să fii de tânăr, ca, măcar înc-un răstimp, să fii la adăpost de-a te pomeni cu inima sugrumată, cum zice poetul, de-o șuviță de păr de-al lui Lilith, la fel ca orice alt bărbat? Sau cât de bătrân, dacă-i vorba p-așa? Și-afară de asta, când vine-acum-napoi, cu toate că ea o să fie cu-aceeași șase-șapte ani mai mare, de data asta va fi cu șase-șapte ani mai mare decât douăjdoi sau douăștrei, în loc de cu șase-șapte ani mai mare decât doispe-treispe, și asta numai barieră nu mai e. De data asta el n-o să mai fie victima imberbă, asistând inocent cum e prins în laț, pentru că, de data asta, o să fie și el în vâltoare, luptând pentru dreptul și favoarea de-a fi prins în laț; luptând nu numai pentru dreptul și favoarea de-a fi sugrumat și el, ci de-a fi sugrumat primul.

Ceea ce era exact ce lăsa impresia că-ncearcă: îl împungea și-l stârnea pe unchiu-su, câțând în jur să-i pice-n mână vr'un băț sau baston, sau cloț de cărămidă parc-ar fi fost și-acum de doispe-treispe ani sau chiar mai mic, agățându-se de pildă de chestia că bărbatul Lindei fusese ovrei, deoarece, chiar la numai doispe ani, dac-ar fi judecat un pic, și-ar fi dat seama că un argument ca ăsta nu era mai tare decât un fir de pai în fața unui adversar sau a unui rival ca acesta de-acum.

Poate că asta – faptul că-i dădea lui unchi-su peste nas cum că avocatul – fusese instrumentul principal și singurul în a o împinge pe Linda să plece acolo, la New York, unde nu mai erau oameni de-acasă să aibă grijă de ea, și desigur că din cauza asta s-a apucat ea să se mărite c-un ovrei – l-a trădat pe Chick. Pentru că, deocamdată, el nici n-o revăzuse măcar; n-avea cum să-și dea seama de tot restul poveștii. Vreau să zic că, și la numai doispe ani, el avusese toată gelozia de

care-avea să aibă nevoie la douăjdoi sau și la obzeșdoi. Trebuia s-o revadă activmente¹ ca să constate c-avea exact tot atâta drept ca și orice alt bărbat ca să moară sugrumat de fata asta nou-venită-n oraș, și că nu există bărbat cu păr pe cap, care să i se pună-n cale și să-l scape. Când se gândea acuma la ea, trebuia să-și aducă-aminte de ce văzuse băiatul de doișpe-treișpe ani: nu o fată, ci o femeie-n toată firea, cam de-aceeași statură și cu-aceeași siluetă ca și mama lui, făcând parte din și evoluând în aceeași rasă umană străină, din care făcea parte tot restul lumii, cu excepția băieților de doișpe ani. Și, dacă n-ar fi fost unchi-su, care ajunsese să se uite tot timpul la ea, și-ai putea zice că-l luase pe Chick de ceafă, ca pe-un cățel, ca să-i atragă atenția asupra ei, mâncându-i jumate din timpul lui liber, trimițându-l să-i ducă și să-i aducă bilețele prin care avocatul și ea începuseră să-și fixeze întâlniri după școală, la cofetărie, la înghețată, n-ar fi fost nici pe departe atât de interesantă.

Așa c-acuma, când își aducea aminte de ea, vedea tot ce văzuse la doișpe-treișpe ani: *Ei drăcie, 'da-i aproape tot așa de mare ca mămica. Va trebui să se uite la ea activmente cu alți ochi ca să vadă ce-ar vedea unu' de douăjdoi sau douăștrei de ani: Ei drăcie, să zicem chiar c-ar fi c-un an, doi mai mare ca mine, da' la urma urmei tot eu-s bărbatu' din noi doi.* Așa că și dumneata, și străinul acela veți fi gândit că trebuia poate să fie-un băiat de doișpe-treișpe ani sau că numai un băiat de doișpe-treișpe ani e-n stare de-o gelozie pură și imaculată, de ceva care s-ar putea numi o gelozie virginală, gelozie pe-un bărbat de treizeci pentru o fată de nouășpe – sau de-orice vârstă-ntre opt și obzeci dacă-i vorba d-asta, întocmai cum trebuie să fii băiat de doișpe-treișpe ani ca să simți cu-adevărat tortura și pasiunea, și speranța, și disperarea dragostei; dumneata și străinul acela veți fi gândit amândoi că absolut până-n acel ultim moment când Chick singur se trădase și de pomană,

1 În textul original, în loc de *actually* (e de fapt, în realitate, *realmente*.)> V.K. Ratliff spune *actively* - folosind astfel un cuvânt numai al lui, o invenție lexicală proprie, ce funcționează bine în jocul de cuvinte implicit, dar pune probleme de traducere.

și ridicase chestia despre bărbatul Lindei, că fusese nu numai poet da' că mai fusese și ovrei ca să lovească-n unchi-său cu ea. Dar pe urmă chiar și-un străin ar fi-nțeles că Chick nu dădea deloc în Linda: dădea în unchi-su, că nu era gelos pe unchi-su din cauza Lindei Snopes: era gelos pe Linda Snopes din cauza lui unchiu-su. Și atunci chiar și străinul acela ar fi fost obligat să-i zică-n gând lui Chick: *Poate că nu m-ai fi putut convinge să fiu de partea ta la-nceput, da' acumă fără vorbă că-s de-acord.*

Asta măcar dacă străinul aceia ar fi stat puțin de vorbă cu mine. Pentru că-mi aduceam bine aminte, observasem activmente, atunci, de mult, când începuse-avocatul să s-amestece-n viitorul fetei, vorba ăluia. Vreau să zic: nu vremea când avocatul credea că viitorul ei s-amesteca cu-al lui, nici când el a crezut pentru prima dată c-a observat-o realmente. Pentru c-atunci avea și ea vreo doișpe-treișpe ani, așa că avocatu-o cunoscuse-n orice caz toată viața ei, pentru că ea n-avea decât un an sau doi, sau cât o fi avut, când ai ei au început s-o plimbe pe stradă, într-un cărucior de copil sau în brațe, la o vreme, adică, la care bagi de seamă pentru prima dată că-ncepe să semene nu numai a făptură omenească, da' că-ncepe să semene și cu o anume familie sau cu oameni pe care-i cunoști. Și-ntr-un orășel ca Jeffersonul, unde nu numai că fiecare, cunoaște pe fiecare, da' unde fiecare trebuie să-și vadă pe fiecare cel puțin o dată-n douășpatru de ore, și de vrea, și de nu vrea, dacă scădem timpu' cât a fost în război, probabil că avocatu-a trebuit s-o vadă cel puțin o dată pe săptămână. Ca să nu mai pomenesc că trebuia să știe încă-nainte de-a o recunoaște ca să-și aduc-aminte că-i fata Eulei Varner și toți din Jefferson și din toată Yoknapatawpha care-o văzuseră vreodată-ntâi pe Eula Varner nu se puteau împiedica de-a se uita c-un fel de stupefacție la copilul Eulei Varner ca la un fel de monstru în miniatură, pentru că oricine, orice bărbat în orice caz, care-o privise măcar o singură dată pe Eula n-avea-ncotro, trebuia să creadă c-atâta feminitate într-un simplu trup de dimensiuni normale n-ar fi fost cu putință să fie fecundată de ceva

atât de firav, de pirpiriu, cum arăta, prin comparație, un bărbat singur; c-ar fi fost nevoie de esența concentrată a unei generații întregi de bărbați tineri casă-nsămânțeze, cum ar zice poetul, acele splendide – nu: ar zice magnifice – coapse.

Și nu vorbesc de vremea când avocatul și-a ieșit cu bună știință dintr-ale lui și și-a consacrat câțiva ani din viață viitorului Lindei, sau, cel puțin, credea c-așa face. Ce vreau eu să spun e c-atunci când Eula Varner și-a aruncat prima din privirile alea-ale ei pe avocat – sau l-a lăsat pe el s-o vadă pentru prima oară, luați-o cum vreți – a integrat tot restul vieții lui în cea a primului ei copil pe care s-a întâmplat să-l aibă, cu condiția, desigur, să fie-o fată. Ca și-atunci când întâlnești, în fine, femeia care-ar fi trebuit să fie-a ta pe viață, da-i prea târziu. Femeia care-ar fi trebuit s-aibă acum a șaisprezece ani poate, și tu nu mai mult de nouăsprezece, (cum de altfel chiar se-ntâmplase activmente să fie cazul cu el când a văzut-o pentru prima dată pe Eula; ea era aceea care ieșea din obiectiv pentru că, din capul locului, avea c-un an mai mult decât el), și te uiți la ea, atunci, acea primă dată, și-n clipa următoare-i zici: „Ești frumoasă. Te iubesc. Fii a mea pentru totdeauna”, și ea zice: „Da, desigur” – parcă n-ar zice decât: „Desigur că-s frumoasă. Desigur că mă iubești. Desigur că pentru totdeauna”. Numai că-i prea târziu. Ea-i deja măritată cu altul. Dar nu era prea târziu. Prea târziu nu-i și n-o să fie niciodată, cu condiția ca, orice vârstă-ai avea, să fii tot băiatul de nouăsprezece ani, care-i spusese fetei de șaisprezece-ntr-acea clipă unică din toate clipele din lume, și despre care-ai putea spune că-i a ta. Deoarece, cum ar putea fi vreodată prea târziu pentru băiatul ăla de nouăsprezece ani și cum ar putea fi ea violată vreodată, fata aia de șaisprezece, căreia trebuia el să-i spună, indiferent de numărul bărbaților pe care i-ar avea ea între timp, dacă ea-i aceea care ți-a răspuns ție, activ și imediat: „Desigur”? Și chiar când ea-și plimba-n pânțece dovada activă a violului, sau chiar și-n plină lumină, la vedere, în brațe, sau agățată de fustă, jertfindu-se cu pruncul deodată și regăsindu-și astfel virginitatea, n-ar

însemna niciun fel de scamatorie pentru băiatul ăla de nouăsprezece ani, pentru că nu-i decât firesc ca fata de șaisprezece să nu fi putut fi fecundată de nimeni altul decât de el, puțin îmi pasă mie cine-ar veni să se fălească, așadar, c-ar fi el instrumentul real.

Numai că avocatul nu pricepea toate astea. Mai ales pentru că era prea ocupat. Vreau să zic în ziua-n care Eula a trecut pentru prima dată prin piața din Jefferson, unde-avea s-o vadă nu numai avocatul, ci tot Jeffersonul. Era pe vremea când Flem îl jecmănise-n fine și pe moș Billy Varner, și toată Moșia Franțuzului, așa că trebuia să se mute undeva, și-atunci Jeffersonul era un loc la fel de bun ca oricare altul pentru că, vorba ăluia, orice spiță, mai curând sau mai târziu, tot la obadă duce. Or, de fapt, poate că, pentru moment, Jeffersonul era inevitabil, pentru că Flem mă curățase de jumatea mea de restaurant, pe care-l aveam în tovărășie cu Grover Winbush, și, cum nu exista niciun fel de mijloc ca să-l trimită și repede, și lesne pe Grover la Moșia Franțuzului, Flem era obligat să facă o escală la Jefferson, măcar pân' să-l poată da afară pe Grover din jumatea lui.

În orice caz, a văzut-o-n fine și avocatul. Și iată-l intrând nu numai cu mâinile goale, intrând ca și-n pielea goală în această luptă-n care nu-și putea permite altceva decât să piardă, avocatul – un burlac crescut la oraș, care-o să aibă nevoie de-o licență de la Harvard și de-un doctorat în filozofie de la Heidelberg ca să-l întărească puțin și să-l facă să fie-n stare să țină piept oamenilor simpli și normali din Yoknapatawpha, care nu voiau niciodată nimic decât doar să calce câteva legi exasperante, de care se-mpiedicau întruna, și să ciupească și ceva parale din punga statului; și Eula Varner, care n-avusese niciodată nevoie să-nvețe nicăieri nimic pentru că, de fapt, ce-i dăduse Dumnezeu: să se ridice-n picioare și să respire, și să facă din când în când câțiva pași, însemna și-așa destulă bătaie de cap și primejdie pentru orice bărbat din raza ei vizuală. Pentru avocat, să câștige lupta asta ar fi fost ca la păianjenii ăia, la care luna de miere se sfârșește când ea termină de mestecat ultimul lui picioruș. Ceea ce foarte

probabil că știa și avocatul, care-avea nouășpe ani și și-un an la Harvard. Cu toate că, și fără Harvard, un băiat de nouășpe ani ar trebui, din instinct măcar, să știe atâta lucru despre femei, cum știe-un copil sau un animal, că focu-i fierbinte, fără s-aibă nevoie să-și vâre și mâna-n el, sau laba. Chiar când un băiat de nouășpe ani spune: „Ești frumoasă și te iubesc”, ar trebui să știe ce-i aia care-i răspunde: „Desigur” – o fată de șaispe sau o tigroaică?

Cum-necum, asta era, avocatul s-aruncase cu capu-nainte-ntr-o luptă, din care nu numai că tot ce putea aștepta și spera, dar și tot ce-și putea dori era să piardă, pentru că, pierzând, nu-și lăsa decât, ici și colo, câte-o bucățică de piele. Repezindu-se fără să aibă-n mână nimic cu ce lupta, afară doar de aptitudinea de-a rămâne toată viața ca un băiat de nouăsprezece ani, repezindu-se să se măsoare cu junele McCarron, care-l încornorase nu numai dinainte de a fi apucat măcar s-o vadă pe Eula, dar avea să-l mai încornoreze și de-aci-nainte, sub un nume sau altul, sub o formă sau alta, chiar și după ce el va fi renunțat. Pentru că s-ar putea ca Flem să nu fi avut niciodată un motiv s-aleagă Jeffersonul și să se stabilească aici; poate că, pentru el, o spiță era perfect egală cu alta, pentru că el, tot ce voia era obada. Sau poate că doar nu știa că are vreun motiv pentru Jefferson. Sau poate că bărbații-nsurați nici n-au nevoie de motive, dat fiind că au neveste. Sau poate că femeile n-au nevoie de motive, pentru simplul motiv că-n viața lor ele n-au auzit de motive și nici nu le-ar recunoaște, chiar dac-ar fi puse față-n față, pentru că ele nu funcționează pe bază de motive, ele funcționează pe bază de necesități, așa că-n orice caz, tot n-ar putea să le fie nimeni de folos, și-n al doilea rând, nimeni, afară doar de-un nebun, n-ar încerca să le fie de folos, și ăla pentru că nu se pricepe; nu femeile, bărbații-s ăia care iau ignoranța-n serios și intră-n panică pe câte-o chestie, pentru simplul motiv că nu știu despre ce-i vorba.

Așa că nu Grover Winbush, și ceea ce-ați putea numi momeala ăleilalte jumătăți din birtul meu și-al lui, a adus-o pe madam Flem

Snopes la Jefferson, ca să poată să traverseze piața-n ce după-masă o fi fost, în care-a trebuit s-o vadă avocatul. Nici chiar Eula însăși. A fost băiatul ăla, McCarron. Și-n parte-am văzut cu ochii mei, și restul l-am auzit. Pen' că-n primăvara aia, lumea, pân' la cinci mile-n jur de prăvălia lu' Varner, de asta vorbea. Ținta, punctul de miră unic și necontestat s-ar putea zice, care-a polarizat tot ținutu' din juru' Moșiei Franțuzului de cândva prin martie și pân' la deznodământ, la *meleul* final care-a fost imediat dincolo de podul de peste gâră, din dosul casei lui Varner, într-o noapte atunci în iulie, când băiatul ăla, McCarron, a apărut la Moșia Franțuzului așa-deodată, făr' să strige: „Păzea!” ca lupu-n stână printre Bookwright-ii și Binford-ii, și Quick-ii, și Tull-ii, care, de mai bine de-un an de zile-și legau cabrioletele și catării de călărie la gardu' lu' Will Varner. Ca un cerb sălbatic din pădure-a trecut, dintr-o săritură, gardu-n grădina de zarzavat, călcând în picioare bieții morcovi și bostani, și pătlăgele vinete îmblânzite și inofensive, care, până-n clipa aia, credeau, sau cel puțin sperau, că feciorelnica citadelă a Eulei era cea amenințată și primejduită, pân' s-apuce măcar să pălească de groază, necum să-și pună capetele la adăpost. Probabil – de fapt ei se cam făliseră prin sat – că-și ziceau că-s niște ne-nfricați, pân' ce-a venit ziua aia c-a picat ca din cer, într-adevăr ca un cerb sălbatic din pădure, parc-ar fi simțit-o pe Eula de la distanță de kilometri, de zile chiar, prin aerul tare, care nu-nșală și venise-ntins acolo unde ea sta și aștepta, nu pe el anume așteptându-l, da'-n orice caz un cerb sălbatic și puternic care să fie destul de sălbatic și de puternic ca s-o merite și să se poată măsura cu ea.

Da, dom'le, cum zice poetu', cerbu' ăl mare: cerbu' ăl mare, direct din creieru' munților, cu coada sculată și cu ochii scăpărând. Pentru că erau și Bookwright-ii, și Quick-ii, și Tull-ii cerbi destul de frumoși, da' frumoși pentru locurile astea-ale noastre de pe la Moșia Franțuzului, pentr-un domeniu de vânătoare-ai putea zice, și cu condiția ca hotaru' să-i fie-nsemnat cu stâlpi și cu tăblițe, și să nu-l calce străini d-ăștia ne-nfricați, hoinari, nechemați. De fapt, erau destul de buni la tras câte

una cu picioru' și la șmechereli, și nu știau de lovituri interzise, da' nici nu se supărau după aia, toate se petreceau prietenește și camaraderește, nu numai între ei: erau la fel de amicali și de săritori și la dat, și la-ncasat, la nevoie aliindu-se și dându-i vreunuia o lecție, vreunui străin de pe la patru sau cinci, sau șase mile de-acolo, care-ar fi trebuit să stea acasă și n-ar fi avut ce să caute pe la ei și de care nici nevoie n-aveau, nici plăcere nu le făcea, da' care se-ntâmplase s-o fi văzut pe Eula undeva vr'odată sau numai să fi auzit de ea, de la unu' de se-ntâmplase s-o vadă trecând pe la zece-cinșpe pași. Așa c-a trebuit să vină să-și lege și el în grămadă cabrioleta, sau catârul, de gardul de șipci al lui Varner, într-o duminică pe seară, și p-ormă, când bietul om se-ntorcea nevinovat pe lângă desișul de eucalipti și chiparoși, pe-unde drumul trece podul peste gârlă, cu capul încă plin de fata lu' Vamer, banda constituită ieșea ca unul din desișul de unde stătuse la pândă și-l dădeau jos, și-l udau cu apă de gârlă, și-l urcau la loc în cabrioletă sau pe catâr, și-nfășurau hățurile pe coada biciului sau de ciocul șeii, și-i dădeau drumu-nspre unde-o fi fost la el acasă și de unde, dac-ar fi avut un dram de minte, n-ar fi plecat din capul locului sau, în orice caz, nu înapoi.

Da' ăsta de-acuma, ăsta nou' era altă dihanie. Pentru că ei – cu voluntarii ocazionali cu tot – erau cerbi după șablonul general, sau poate chiar universal, de la Moșia Franțuzului, pe când McCarron nu era după șablonul nimănui. Nu răbda frâul nu pentru că-i era frică de zăbală, ci pur și simplu pentru că deocamdată-i plăcea fără. Așa că nu numai că nu era unu-ntre ei care să-i țină piept singur, da' toți grămadă și constituiți în bandă, ei care nu șovăiau niciodată să s ascundă-n desiș și s-atace-apoi pe vreun intrus care venise s-adulmece pe la gardul lui Varner, n-au avut niciodată curajul să se dea la el, decât când era de mult prea târziu. Ocazii, oh, da, desigur c-au avut! Ocazii au avut berechet. De fapt, el le-a dat atâtea ocazii, că pe la sfârșitul lui mai nici nu mai treceau pe drum prin sat după ce se-ntuneca, nici chiar pe-aproape de casele lor, decât dacă erau cel puțin

trei la un loc. Pentru că ăsta era alt fel de cerb, venea de-a dreptu' din creieru' munților, fără să zică măcar: „Păzea”, și proceda la ceea ce avocatuar fi numit uzurparea-n folos propriu a ceea ce constituise punctul de miră ginecologic al unui întreg district din Mississippi de Nord, de vreun an sau doi încoace. Nu răpind-o pe Eula: nu apărând călare pe cal, smulgând-o de jos și urcând-o în șa, și dispărând în galop, ci pur și simplu venind el și depozându-i pe ei; nici măcar izgonindu-i, ci chiar păstrându-i la-ndemână, ca pe-un cor ai fi zis, sau poate cape niște condimente, cum ții la-ndemână cinci-șase solnițe în timp ce-ți mănânci un harbuz, până ce-a fost prea târziu, până ce probabil că și ei, și tot satu' știau că Eula rămăsese grea cu Linda.

Numai că eu nu cred că lucrurile s-au petrecut chiar așa. Nu cred, dac-ar fi după mine, c-așa să fi fost. Mi-ar fi plăcut să se fi-ntâmplat totul dintr-odată. Nu, nici așa nu-i bine. Cred că tot ce-aș fi vrut eu să fie e ca ăi cinci armăsari localnici și fricoși să fi provocat ei activmente exact lucru' pe care-n disperarea lor și-au luat în cele din urmă inima-n dinți și-au încercat să-l împiedice. Erau toți acolo, în echilibru, cum s-ar zice, pe muchia încă intactă a citadelei ăleia virginale, toți șapte: Eula și McCarron, și ăi cinci: Bookwright și Tull, și Turpin, și Binford, și Quick. Pen' că tot ce Tull-ii și Quick-ii-ar numi catastrofa, nu se-ntâmplase încă. Adică nu catastrofă-n ce privește castitatea Eulei, nici onoarea călcată-n picioare a casei lui moș Billy Varner, ci-n ce privea ăi doi ani investiți în cabriolette și catări legați la gardul lui Varner, când toate astea, plus ăi cinci care-i legaseră-acolo și-i țineau legați până după miezul nopții, ar fi trebuit toți să fi fost acasă, să se fi odihnit puțin înainte de-a porni-n zori la câmp la arat, în loc de-a fi siliți să trăiască-ntr-o conspirație veșnic schimbătoare-n care intrau oricare patru din ei cinci care se-ntâmplau să creadă c-al cincilea era-n cap în cursa asta de obstacole, ca să nu mai pomenim de nevoia pe care-o simțeau toți cinci de-a fi gata oricând, la moment, și-n orice moment poate, să sară pe vreun intrus vagabondând, care-ar fi apărut pe negândite, și el cu capul plin de idei de gard de șipci.

Așa că prefer să cred că încă nu se-ntâmplase. Nu știu ce-așteptau, Eula și McCarron. Vreau să zic, nu știu ce-aștepta McCarron. Eula n-aștepta niciodată nimic. Foarte probabil că ea n-a știut niciodată ce-nseamnă cuvântul ăsta, cum nu știe pământul, țăr'na, solul, sau ce-o fi aia care face sămânța, să-ncolțească-atunci când trebuie, ce-nseamnă așteptatu', și nici n-are nevoie să știe. Pen' că, dacă vrei să știi ce-nseamnă s-aștepți, trebuie să fii destul de speriat sau de slab, sau de-ndoit de tine, ca să simți ce-i aia nerăbdare sau grabă, și Eula n-avea niciodată nevoie de-așa ceva, cum n-avea nici pământu'. Ea, tot ce-avea nevoie era să existe, ca pământu ogoarelor, până venea vremea potrivită, veneau vântul, soarele și ploaia; pân' ce unicul cerb fără de pereche venind de-a dreptu' din codru' des sau din creierii munților, sau din 'naltu' cerului, să sară gardul inofensiv al grădinii răzbind în cele din urmă și rămânând înfipt acolo, printre berbeci, cu capul sus, mândru. Așa că McCarron a fost ăl de-a amânat atât ceea ce s-ar putea numi inevitabilul. Poate că tocmai d-asta: că trebuise să stea o vreme ca măgaru-ntre oi. Poate că tocmai d-asta: poate că s-amuzase teribil la-nceput, jucându-se cu berbecii de Bookwright și de Quick, torturându-i poate numai ca să vadă cât îs în stare să-ndure pân' să uite că-s berbeci, sau să-și aduc-aminte-n cele din urmă că-s berbeci, da' că-s măcar cinci, și-n fine-au riscat și l-au atacat într-adevăr, ca și cum n-ar fi fost nici el decât tot unul din întâmplătoarele incidente locale naturale, pe care Eula-i obișnuise de mult să le rezolve.

Așa că poate că vă puteți închipui ce-așteptau ei. Erau oameni bisericosi. Vreau să zic că se duceau la biserică o mulțime de duminici și se duceau și miercurile seara la rugăciune, dacă nu se ivera ceva mai de soi. Pentru că biserica era un loc la fel de bun ca și oricare altul ca să-nchei o săptămână și să-ncepi alta, mai ales că duminica dimineața n-aveai unde merge-n altă parte, afară doar de vreun joc de noroc pe bani, deval dincolo de izvor, cât timp ăi de la biserică-și vedeau de cântatu' și de rugatu', și de-ascultatu' lor și, cine știe, aproape-n fiecare miercuri seara puteai pune mâna pe câte-o fetișcană care se

lăsa convinsă să vină-n tufiș și, pân' să prindă de veste taică-său sau maică-sa c-o ștersese, era-napoi. Sau poate că nici nevoie n-au avut să fi auzit vreodată ceva, pen' că foarte probabil că nu Samson și Dalila au fost ăi dintâi să fi inventat eufemismu' căruia i se zice tăiatu' părului. Așa că toată ideea asta ar putea fi ceea ce s-ar numi un fel de ultim și desperat expedient instinctiv și ereditar, la-ademâna oricărui tânăr (sau și bătrân), care-a dat peste neplăceri de vreun fel oarecare cu iubita lui. Așa că măcar vă dați seama ce-așteptau. Normal, c-ar fi preferat să fi putut păstra bastionul ăsta al fecioriei fetei lui Varner, atâta timp cât să fi apucat unu' din ei, ajutat de noroc sau de șmecherii, să scape de-ăilalți patru măcar pân' să-l poată lua cu asalt. Da' acum, c-apăruse clopotaru' ăsta nechemat și năruise totul la pământ, cel puțin puteau să se folosească de violu' și raptu' făptuit nu ca să se răzbune numai, da' ca să-l și izgonească pentru totdeauna de prin partea locului.

Bineînțeles, nu ascunzându-se cu lașitate ca să-i sară-n spate-ntr-un moment în care-ar fi fost obosit, istovit de plăcere și de triumf – nu erau chiar în halu' ăsta. Da' dacă nu-i puteau împiedica victoria, măcar să-l prindă-ntr-un moment când nu era atent, când mintea-i plutea încă-ntr-o tandră tulburare și se-mpărțea între ce-ai putea numi beția trecutului recent, care-nsemna noaptea de ieri, și aspirațiile către viitorul imediat, care-avea să fie peste câteva minute, îndată ce cabrioleta o s-ajungă-ntr-un locșor unde s-aibă de ce lega calul. Exact ce-au făcut și ei – o ambuscadă. De bună seamă, n-aveau dreptate: nu se-ntâmplase încă nimic. Vreau să zic că prefer să cred că citadela era încă virgină-n momentul ăla. Nu: altfel: nu vreau nimic decât simplul adevăr dramatic, și-anume că totu' s-a-n-tâmplat chiar atunci noaptea, chiar acolo, pe negândite; că și tânărul ăla, McCarron, care-n comparație cu ceilalți cinci era un cerb sălbatic înconjurat de-o bandă de cinci țapi – că, singur, nici el n-ar fi fost de-ajuns, și c-ar fi fost nevoie de toți șase ca să dea gata citadela, ce să mai vorbim de-nșămânțat niște coapse ca alea c-un copil: noaptea aia de iulie și

cabrioleta coborând colina, până ce s-auzeau copitele calului ieșind de pe podul de peste gârlă, și ai cinci, toți, luându-și în fine inima-n dinți pentru-această ultimă și desperată lovitură de gambit, grămădindu-se-n desiu' de unde și pân-atunci organizaseră ambuscade și-i aranjaseră atât de simplu și de ușor p-ăilalți berbeci ce-ncălcaseră hotarul, că nici mâinile de praf n-avuseseră nevoie să-și scuture după aia.

De bună seamă că nu și-au adus spectatori cu ei, niciun fel de spectatori și, după primul minut sau dup-al doilea, sau al treilea, nu mai rămăseseră nici măcar martori, de niciun fel, pentru că unu' zăcea lungit în șanț, dat gata. Așa că presupunerea mea face exact cât face și-a voastră, poate chiar mai mult, pentru că eu sunt parte interesată având, cum zice amicu', o teoremă de demonstrat. De fapt, poa' să nu fi avut nevoie nici de trei minute ca unu' dintre ei să sară s-apuce calu' de dârlogi și-ăilalți patru să se repeadă să-l dea jos pe McCarron din cabrioletă, cu condiția, desigur, ca el să mai fi fost în cabrioletă-n momentu' ăla, și nu croindu-și drum prin tufișurile din susu' gârlei, după ce făcuse prompt alegerea-ntre discreție și eroism, fără să se sinchisească nici de doi bani că-l vedea cineva, cum se mai întâmplase cel puțin cu unu' dintre invadatorii ăștia, care fusese-al dracului de iute de picior.

Ceea ce, după spusele ăloră care s-au dus a doua zi să vadă urmele de călcături, n-a fost cazul cu McCarron, chiar dacă nu pentru considerațiunile expuse mai sus. Și nici n-au putut explica, urmele alea, ce căuta acolo spița de roată de căruță, nici brațul rupt al lui McCarron: numai că McCarron stătuse-n drum cu-o spiță de roată-n mâna sănătoasă și Eula-n picioare-n cabrioletă, ținând biciul de-andaratele cu amândouă mâinile și croind cu el, parc-ar fi fost sapă sau topor, izbind cu mânerul plin de plumb, în ce căpățână-i venea-n cale.

Nu mai mult de trei minute. De mai mult nici n-ar fi avut nevoie. N-ar fi avut la ce: totul a fost foarte simplu și foarte firesc – o-

ntâmplare firească pur și simplu, atât de simplă și-atât de firească și de nepătimasă ca un val sau ca o răpăială de ploaie care vine și curăță dintr-odată – tropăieli și găfâieli, și-njuraturi berechet, și nu mare lucru de văzut decât o-nclăștare de umbre-nvălmășite-n juru' calului (Nici nu s-a clintit. Da-și petrecuse-o bună parte din viață vara-n mijlocu' curții la gateru' lu' moș Will și tot în mijlocu' curții stătuse tot timpu'-atunci când moș Will l-a dat afară din casă pe Ab Snopes, pen' că nu plătise chiria de doi ani de zile, lucru' cel mai grozav pomenit la Moșia Franțuzului, afară de-un ciclon; ziceau oamenii că moș Will putea să-l mâne drept la gară și să coboare din cabrioletă și să-l lase, nici măcar să-l lege când trecea trenu', și-abia în vara viitoare aveau să-l lege, tot la poarta fâneței ăleia-n care băgaseră caii sălbatici, aduși de Flem Snopes din Texas și care-au rupt-o cu balamale cu tot când au fugit și s-au împrăștiat prin toate părțile) și-al cabrioletei și lucitu' spiței de roată din lemn de nuc, printre loviturile-nfundate, altoite de coada de bici plumbuită, în scăfârliile ălora de la Moșia Franțuzului.

Și p-ormă doar cabrioleta goală și calu' stând în drum, ca un copac sau ca o stâncă, sau ca o șură, sau ce-o fi fost aia, peste care trecuse valu' sau uraganu', de măturase-n vârtejuri lui firesc și nepătimăș, și se dusesse lăsând o unică dovadă – Theron Quick; pen' că și dup-o săptămână și încă i se mai vedea pe țeastă-n ceafă urma cozii ăleia de bici plumbuit-al cabrioletei, și nu era prima oară că zicându-i-se pe nume, Quick, care trebuia să-nsemne „cel iute”, s-arăta să fie, cum s-ar zice, doar o aluzie ironică – zăcând în buruieni la marginea drumului. Și cred c-atunci s-a-ntâmplat. Nici măcar nu insist, nu discut. Refuz pur și simplu să admit că s-ar fi putut întâmpla într-alt fel decât într-ăsta, pentru că nu există gradații admisibile între ce trebuie să fie adevărat și ce poate.

Așa că nici măcar nu s-a oprit. Vreau să zic mișcarea, acțiunea. A fost o unică și continuă vâjâială firească, din clipa-n care ăi cinci au năvălit din tufiș și-au apucat calu' de dârlogi, și p-ormă-njuratu' și tropăitu', și găfăitu', și-n fine goana prin tufișuri și zgomotu' ultimilor

pași fugind, stingându-se, pentru că probabil c-ăilalți patru-au crezut că Theron e mort; apoi doar liniște și pace, și drumu-n întuneric, și calul stând liniștit la cabrioletă-n mijlocu' drumului, și Theron Quick zăcând leșinat în buruieni. Și-atunci a fost când cred eu că s-a-ntâmplat: nu numai că n-a fost nicio întrerupere, nici măcar o pauză n-a fost: nu numai că bastionul fecioriei a capitulat și-a fost invadat, da și coapsele alea *atunci* au fost însămânțate, copilu', fata aia, Linda *atunci* a prins viață, chiar acolo-n drum, Eula ajutându-l probabil să-și proptească mâna ruptă, și calu' printre stele deasupra lor, ca un trofeu de-alea de vânătoare-mpăiat, înfipt în pereți în salon sau în bibliotecă, sau (mi se pare c-așa i se zice-acuma) în fumoar. De fapt, poate c-așa a și fost.

Așa că pân' să zică pește, Will Varner se pomenise cu-o fată și-nsărcinată, și nemăritată. Adică se pomenise tot satu', pen'că și pe vremea aia, când ziceai Moșia Franțuzului, îi zâmbeai în gând lu' moș Billy Varner și invers. Pen' că, dacă era Eula Varner un fenomen natural ca un ciclon sau o maree, moș Billy era și el unu' la fel, chiar dacă n-avea încă peste patruj'de ani p-atunci: el care jupuisese cămătărint și luase ipoteci cu sechestrul, și strânsese teancuri polițele pe marfă dată pe datorie, și-și evacuase dijmașii, c-ajunsese satu' c-așa mergea cum îl mâna Will Varner, așa se dăduse pe brazdă, și oamenii fără vorbă că mai bine făceau că se lăsau mânați, afară doar de n-ar fi vrut să trebuiască să plece să s-așeze pe-un pământ pustiu, la douăjdouă de mile la sud-est de Jefferson.

Tânăru' McCarron era, de bună seamă, omu' să repare onoarea familiei Varner acolo, pe loc. După prima emoție, toată lumea credea chiar c-așa avea de gând să facă. Era copil unic al unei văduve cu stare de-undeva, de prin Tennessee, pân' ce se-ntâmplase să nimerească nuștiu-unde-o fi fost de-i aranjase soarta lui să dea cu ochii de Eula Varner, cum aveau s-o pățească c-un an mai târziu avocatul Stevens și Manfred de Spain. Și, fiind copil unic la mamă văduvă și-nstărită, și crescut la pension elegant pentru tineri de familie, te-ai fi putut

aștepta, desigur, s-o șteargă fără măcar să stea să-i lege brațu' rupt, necum s-aștepte să-ntindă Will Varner mâna după pușcă.

Numai c-ați greși. Pentru că, din mijlocu' unei catastrofe-a naturii, nu numai că n-o ștergi – da' te-ai putea pomeni zvârlit de ea prin forță centrifugă sau, dac-ai avea un dram de minte, ai încerca s-o eviți. Da' nu-ți schimbi gându' și planurile-n mijlocu' ei. Sau poate că-n cazu' ăsta al lui, să fi și vrut să rămână-n mijlocu' ăsteia anume, pân' să-i rupă și mâinile, și picioarele de-i mai rămăseseră, treabă la care-un număr de Quick-i și de Tull-i, și de Boockwright-i ar fi fost bucuroși să-l ajute. Ca să nu mai vorbim că statul lui, chiar timpul ăla puțin cât l-a stat, la școala aia selectă, i-a vârat și lui sub piele, chiar și-așa prin simplu contact, câte ceva din înaltele principii academice de onoare și cavalerism. În orice caz, nu el a fost ăl' care-a lăsat baltă onoarea pătată-acum de muște a familiei Varner. Eula-n persoană a fost aia care-a făcut-o. Așa c-acuma, tot ce puteți face e să stați și să-ncercați să vă imaginați. Cine știe, poate că, la urma urmei, tot McCarron să fi fost de vină. Foarte posibil ca forța aia centrifugă, care-ntâi nu l-a atins decât puțin, să fi-nceput p-ormă să-l cam turtească. Fenomenul ăsta pur natural, Eula, poate că nu s-aștepta să dea peste-un alt fenomen chiar tot atât de natural, da' cel puțin s-aștepta, sau măcar spera la ceva oricum destul de rezistent ca să riposteze fără să-și rupă o mână sau un picior de la prima lovitură. Pen' c-a doua oară-ar fi putut să fie capu', și asta-ar fi-nsemnat c-odată cu el și viața, și-atunci toată forța și clocotul, și ne-nfricarea, și cutezanța făr-de margini de-a da și-a lua, și-a suporta urmările pe care le implică faptul de-a fi un fenomen natural feminin în momentul lui de minunăție, s-ar fi irosit în zadar, aruncate-n vânt. Pen' că nu de dragoste vorbesc. Fenomenele naturale n-au idee de ce-i aia dragoste, cum n-au idee nici de ce-i aia neliniște și nici de-ndoiala și de neputința de care trebuie să fii capabil ca să-ți poți da seama ce-nseamnă aia așteptare. Când ea și-a zis, și probabil că și-a zis: *De s-o mai întâmpla vreodată-o chestie ca asta de la podu' de peste gârlă, îl curăță de tot*, nu la soarta lu' McCarron se gândea ea.

Oricum, a doua zi de dimineață el nu mai era în sat. Presupun că Eula fusese a' care pusese-n lăcaș ce mai rămăsese din biciu' cabrioletei și mânase cabrioleta-napoi până sus în deal. În orice caz, l-au trezit pe Will, și Will, în cămașă de noapte, (nici vorbă de pușcă: o să fie cândva, peste vreo douășopt de zile, câteva-n plus sau în minus, nu mai știu, pân' să descopere el c-avea nevoie de pușcă; acum n-avea decât instrumentele lui de veterinar), i-a legat brațu' să țină măcar pân' s-ajungă-acasă sau undeva unde să vadă de el cineva mai de soi decât un doctor de vaci și de catâri. Da' el s-a-ntors la Jefferson, o dată-n orice caz s-a-ntors, peste vreo lună, cam pe vremea când Eula probabil că descoperise că, dacă nu s-apucă ea să-și schimbe repede condiția, se schimbă condiția singură. El chiar i-a dat poștașului ceva bani să-i ducă un bilet scris special și confidențial pentru Eula. Da' n-a ieșit nici din asta nimic, așa că-n cele din urmă-a plecat. Și da, desigur, la vreo saiișcinci sau șaptej' de zile după noaptea aia de pomină, când cu scoaterea din luptă de-la podu' de peste gârlă – și dacă v-ați fi așteptat să răzbată, din casa Varnerilor sau de p-aproape, vreun tărăboi oarecare v-ați fi-nșelat și pe chestia asta: doar că s-a anunțat la repezeală căsătoria, și-asta atât de târziu, c-aproape să-i ia căsătoria-naintea anunțatului – Herman Bookwright și cu Theron Quick au șters-o și ei peste noapte pe nepusă masă din sat, cu toate că sunt convins că ei nu numai că se lăudau, da' și doreau să fi fost socotiți ei vinovații, și Eula și cu Flem s-au căsătorit; și, după înc-o săptămână, cât i-a trebuit lu' Will să-l tragă pe sfoară pe Flem – cel puțin așa credea el – și să-l facă să se socotească achitat de zestrea Eulei cu conacu' părăsit al bătrânului Franțuz, Eula și cu Flem au plecat în Texas, adică destul de departe pentru ca, atunci când s-or întoarce, puiul' ăla nou de Snopes să aibă măcar un aer cât de cât legitim sau poate că, tot ce vreau eu să spun, e după canoane. Fără să mai punem la socoteală că Texasul fiind locu' unde era de presupus că el, plodu', petrecuse cea mai mare parte din viața sa prenatală, nimeni n-avea să aibă de ce să se mire că-i dăduseră dinții la trei luni. Și dacă, peste

vreun an, când s-au întors la Moșia Franțuzului, s-ar fi găsit vro gură-reă să-și vâre nasu' și să se mire cum de izbutise fetița s-ajungă-atât de voinicuță-n numa-n alea trei luni câte fuseseră cu totu', n-avea decât să-și aduc-aminte că și alea trei luni tot în Texas le petrecuseră.

Se făcuseră exact paisprezece luni de când tânăru' nostru McCarron începuse să umble pe sub fustă atunci, la prima întâlnire. Da' asta n-avea să țină mult. Nu la un fenomen al naturii ca Eula. Ea pur și simplu exista, respira, ședea cu copilașu-n balanșoar pe galeria din față a Varnerilor, în timp ce Flem cumpăra cu bani buni șaij'de dolari de-argint și-i îngropa-n grădina de trandafiri de pe locu' conacului vechi, egzact acolo unde eu și cu Henry Armstid, și cu Odum Bookwright trebuia, fără să vrem, să dăm peste ei. Și tot așa, pur și simplu existând și respirând, și șezând cu copilașu-n căruță-n ziua-n care s-au mutat la Jefferson ca să poată Flem să s-ocupe-activ de datu'-afară a' lu' Grover Winbush din ailaltă jumate de birt care fusese al meu și-al lui Grover. Și tot așa, doar exista și respira, da' acuma nu mai ședea pen' că probabil că și-o maree până să nu se sinchisească dacă e pe calea cea bună și-n-cotro trebuie s-apuce, și ea, și cu Flem, și cu copilu ședeau acuma-ntr-un cort în dosu' birtului între două plimbări prin piață, pân' ce-n fine, Manfred de Spain, McCarron-ul care nici n-a tresărit, nici n-a dat înapoi când s-au ciocnit, când a ridicat privirea și-a văzut-o. El care n-avusese niciunul din avantajele de-a fi copil unic de mamă văduvă și bogată, trăind prin hotelurile Floridei și frecventând trecător școli selecte prin Est, ci trebuise-n schimb să se mulțumească să fie fiu de fost ofițer de cavalerie confederat și să-și ia singur galoane la West Point în ceea ce tat-su ar fi numit armata yankee și să se ducă-n Cuba ca locotenent și să se-ntoarcă cu obrazu' ciopârțit pân' la bărbie de-o cicatrice de care oamenii – ăia de voiau să-l bată-n alegerile pentru primărie – lansau zvonu' că nu fusese deloc făcută de-o baionetă spaniolă, ci de-un sergent din Missouri, cu-o secure, la joc de cărți pe bani: lucru care, de-o fi fost adevărat sau nu, nu l-a-mpiedicat cine știe ce nici să s-

aleagă primar la Jefferson, nici s-ajungă președinte la banca lui Sartoris, colonelu', când s-a ivit ocazia, ca să nu mai pomenim de ce s-a-ntâmpnat între el și Eula Varner Snopes când s-a ivit și-aici ocazia.

De-avocat nici nu mai pomenesc. Nu ghinionu' l-a adus în drumu' ei, pen' că mareele nu știu nici ce-i aia ghinion, nici noroc. L-a adus soarta. A fost strivit din pură coincidență cum ar păți o furnică de s-ar întâmpla pe-un drum pe care-un elefant ar socoti că-i vine mai bine sau mai la-ndemână să treacă. Nu c-ar fi fost născut prea devreme sau prea târziu, sau unde nu-i era locu'. S-a născut egzact la timp, numai că-nvelișu' n-a fost ăl' de-i trebuia. Soarta și blestemu' lui să nu fie născut și el într-unu' din învelișurile alea speciale de McCarron în loc de-unu' d-astea fragile, ai putea zice dintr-un vâl virginal, țesut din nestăvilite și irealizabile năzuințe, așa cum îi hărăzise Ăl de Sus.

Vasăzică, asta era; se repezise cu capu-nainte-ntr-o bătălie din care tot ce putea spera mai bun era s-o piardă repede, pen' că orice aparență sau iluzie, cât de mică, de izbândă l-ar fi distrus ca o lovitură de trăsnet, și-n timpu' ăsta Flem Snopes păștea calm pe pășunile astea noi ale Jeffersonului, locuind mai departe și el, și nevastă-sa, și fetița în cortu' din dosu' birtului, Flem prăjind personal cârnații acum după ce Grover Winbush descoperise-ntr-o bună zi pe neașteptate că jumatea lui de birt nu mai era a lui; p-ormă Rouncewell-ii, care credeau că tot ce madam Rouncewell numea Hotel Comercial când tot restu' lumii din Yoknapatawpha-i zicea pensiunea Rouncewell, descoperiră și ei că făceau greșeală și c-acolo stătea acum Flem Snopes cu toți ai lui, că stătea de vreo lună de zile, cât îi trebuise să-i dea pe Rouncewell-i afară, și-n cortu' din dosu' birtului importase-acum, de la Moșia Franțuzului, alți Snopeși, care prăjeau cârnații, pen' că Flem personal era administrator, acum, la uzina electrică; Manfred de Spain nu numai c-o văzuse pe Eula, da' o văzuse când era primar.

Și-avocatu-i tot dădea-nainte, chiar și când trebuia cel puțin o dată pe zi să-și vadă rivalu' de moarte victorios și cuceritor intrând și ieșind din biroul primăriei, sau trecând încoace și-ncolo, prin piață, cu

EMF-ul lui roșu, de două locuri și plin de-alămuri lucitoare cum nu se mai pomenise-n tot Mississippi de nord, necum în Yoknapatawpha; până când cu chestia aia din aleea din dosu' clubului de dans la balu' de Crăciun când a-ncercat să se bată cu Manfred cu pumnii goi de l-a ridicat bărbatu' soră-sii din rigolă și l-a ținut cât să aibă timp Manfred să se care și p-ormă l-a dus acasă-n baie să se spele și i-a spus: „Ce dracu ți-a venit? Nu știi că nu ești în stare să te bați?” Și-avocatu', plecat peste chiuvetă și-ncercând să-și oprească sângele din nas cu șervețele de hârtie zicând: „Firește că știu. Da' ai putea să-mi dai o idee, un mijloc mai bun de-nvățat?”

Și tot așa mai departe, pân' la lovitura aia desperată, atunci de mult, cu-afacerea cu-alama de la uzina electrică. Vreau să zic grămada aia de piese de-alamă uzate, robinete și supape, și bucăți de țeavă, și cuzineți, și de-alde astea, care s-adunaseră-n uzină pân' ce-au dispărut odată toate, în al doilea an de domnie-a' lu' Flem ca administrator, cu toate că n-a existat nicio dovadă certă-mpotriva nimănui, nici chiar după ce-au dispărut și supapele de siguranță de-alamă de la amândouă cazanele și s-a descoperit că-n locu' lor fuseseră-nșurubate niște buloane de oțel; pân' la urmă revizorii contabili de la primărie au trebuit să se ducă la administrator și să-l prevină, cu toate menajamentele, că alama dispăruse, și Flem s-a oprit din mestecat cât să-ntrebe: „Cât face?” și-a plătit, și p-ormă, anul viitor, au verificat registrele din nou și-au văzut că anu' trecut calculaseră greșit, și iar s-au dus la el și i-au dat să-nțeleagă că data trecută făcuseră o greșeală, și Flem iar s-a oprit atât cât să-ntrebe: „Cât face?” și iar a plătit.

Reluând (vorbesc de avocat) lucrurile astea de mult trecute, după ce Flem nu numai că demisionase și nu mai era de mult administrator, da' chiar cumpărase două supape de siguranță noi, din buzunaru' lui, ca dar cetățenesc făcut comunei; scoțând toate astea din nou la suprafață, sprijinit pe dovezi, a deschis acțiune ca să-l scoată pe Manfred din locu' de primar, da' judele Dukinfield s-a recuzat și l-a numit pe judele Stevens, tatăl avocatului, să statueze el asupra

cazului. Numai că noi n-am mai aflat nimic ce s-a-ntâmplat pentru că judele Stevens a evacuat sala și a judecat, cum zic ei, pe cale de referé, numai avocatu' și Manfred, și el, judele. Și asta a fost tot; n-a ținut mult deloc; Manfred a ieșit aproape imediat și s-a dus înapoi la biroul lui de primar, și zice povestea, legenda, cronica, sau cum vreți să-i spuneți, că avocatu' stătea acolo-n fața lu' tat-su, cu capu' puțin plecat, și zicea: „Acuma ce să fac, tată? Ce pot să fac?”

Da' era destul de bine dispus a doua zi de dimineată, când l-am condus la gară, că-și luase o licență la Harvard și făcuse și Facultatea de Drept la Universitate la Oxford, și-acuma pleca-ntr-un oraș din Germania tot ca să-nvețe. Da, dom'le, viori și bine dispus cât poțești.

— Iată-te, a zis. Uite, am ceva cu dumneata înainte de plecare: îți trec făclia-n mâna dumatăle personal. De-acu o să trebuiască să aperi singur reduta. O să trebuiască să duci singur sarcina-n spinare.

— Ce redută? Fac eu. Ce sarcină?

— Jeffersonul, a zis. Snopeșii. Crezi c-ai să le poți ține piept singur doi ani de zile? Așa gândea el atunci: că-i trecuse; că-n fine scăpase pentru to'deauna de vraja Elenei, așa c-acuma, tot ce trebuia să-l mai preocupe era ce-ar mai putea unelti-n lipsa lui Menelausii-Snopeși în Yoknapatawpha-Argos. Ceea ce nu era rău deloc; asta o să-l liniștească puțin. O să aibă timp berechet, după ce s-o-ntoarce, să descopere că, până-n ziua de azi, nu s-a aflat om să-și fi pierdut Elena, pen' că tot restu' vieții, nu numai al ei, da' și-al lui, ea n-o să-l lase să-i scape. Probabil, pentru că nu vrea.

Numai că n-a fost pe doi ani. A fost p-aproape cinci. Asta se petrecea pe la-nceputu' primăverii lui 1914 și-n vară-a venit războiu', și poate că el asta căuta – un război. Nu că spera, necum că s-aștepta să vină un război numai așa, că i-ar fi convenit lui, pen' că și el, ca și mulți de la noi din țară, nu credea c-avea să vină un război. Da' căuta ceva, indiferent ce, și fără discuție că un război i-ar fi venit la fel de bine ca și orice altceva pentru că, indiferent ce i-ar fi putut spune rațiunea, acumă că-ntre ei și Eula Snopes era un ocean întreg de apă,

probabil că până și instinctu' îi spunea că doi ani de zile nici pe departe n-ar fi fost de-ajuns, nici pentru el și nici pentru Elena, ca să se poată-ncrede cât de cât în risipitu' vrăjii. Așadar, chiar dacă el n-ar fi putut ghici c-o să vie-un război să-l scape, undeva în fundu' gândurilor lui tot mai credea că providența o să scoată să-i ofere ceva pen' că, vorba lui, Dumnezeu oricum e om de-onoare, n-o să-l ardă pe-același individ de două ori, cu-aceeași șmecherie, și, mai ales, în același ambalaj original.

Așa că și-a avut războiul' pe care l-a vrut. Numai c-o să vă-ntrebați – eu cel puțin m-am întrebat – de ce n-a intrat de partea nemților. Nu pen' că era-n Germania și că-i avea pe nemți acolo la-ndemână-n juru' lui, da' pen' că-mi spusese și-altădată că, deși ce-i mânase pe oameni peste ocean, până-n depărtările astea, să vină să-ntemeieze America, era cultura engleză, acuma-n momentu' de față cultura germană era a' care-avea legăturile cele mai strânse cu ramificațiile moderne virile ale spiței nordice a bătrânei rase ariene. Pen' că, zicea el, legătura asta-i mistică, nu-i ce vezi, e ce-auzi, și-arianu' din ziua de azi, cel puțin în America, n-a avut niciodată niciun pic de-ncredere-n ce vede, da' dimpotrivă crede to'deauna tot ce-aude și nu poate dovedi; și mai zicea că, după revoluțiile din 1848, cultura germană modernă nu numai că nu s-a ocupat, da' ai putea spune c-a arătat chiar și puțin dispreț pentru tot ce se petrece-n exterioru' omului, ce-i ajunge pe calea ochiului sau a pipăitului, ca de pildă sculptura și pictura, și legile sociale care-i vin în ajutor; s-a ocupat doar cu cele ce-i ajung pe calea urechilor, ca muzica și filozofia, și tulburarea din mintea lui, haosul lăuntric. Ăsta era, zicea el, motivu' pentru care germana-i o limbă atât de urâtă, nu muzicală ca italiana și spaniola, și n-are nici, cum spunea el, precizia ambigenă a limbii franceze, ci e iritantă și urâtă, ca să nu mai spun că-i și plină de scuipat (cum zicea poetu': bărbaților le vorbești italienește, femeilor franțuzește și nemțește le vorbești cailor), n-are nimic care să intervină, să-ți distragă spiritul' de la ce-aud nervii și glandele: ideile mistice, muzica încântătoare – zicea

avocatu': muzica cea mai bună, de la inevitabilitatea matematică a lui Mozart, prin pasiunea dumnezeiască a lui Beethoven și Bach, pân' la vacarmu' lui Wagner, tă răboi de lupanar combinat cu carnaval – care merg drept la inima arianului nordic modern și viril, fără să-l silească să-și pună mintea la contribuție.

Numai că n-a intrat în armata germană. Nu știu ce minciuni le-o fi ndrugat nemților să poa' să iasă din Germania și să se ducă la dușmanii cu care luptau, nici ce minciuni o fi scornit pentru englezi și francezi, ca să le explice cum se face că un student care vine de la o universitate germană nu prezintă niciun risc dacă se-nvârtește prin locuri pe-unde-ar putea afla ce surprize li se pregătesc. Da' a făcut-o. Și nu în armata engleză a intrat. A intrat în a' franceză: a oamenilor care, dacă te luai după el, toată vremea nu făceau decât să vorbească cucoanelor de amănunte echivoce. Și nu mi-am dat seama de ce nici chiar patru ani mai târziu, când, în fine, l-am întrebat:

— După toate câte-ai spus despre-nrudirea cu cultura germană și când aveai armata germană chiar acolo-n mijlocu' dumitale sau, în orice caz, erai dumneata în mijlocu' ei, și tot te-ai simțit obligat să-i minți sau să-i șmecherești, ca să poți să intri-n a' franceză. Pen' că tot ce mi-a răspuns a fost:

— Greșisem. Și nu trecuse-un an de la asta când i-am zis. Chiar și cu toată muzica aia superbă și-ncântătoare, și cu toate ideile alea mistice superbe, și el n-a zis decât:

— Încântătoare-i și-acuma și superbă-i și-acuma. Cuvântu' *mistic*, în el e greșeala. Și muzica, și ideile vin din obscuritate, din întuneric. Nu din umbră: din beznă, din tenebre. Omul are nevoie de lumină. Trebuie să trăiască cu strălucirea permanentă, deplină, violentă a luminii, în care umbra este delimitată, clară, unică și personală: umbra unică a propriei rectitudini sau josniciei. Toate relele omenești trebuie să-i vină din obscuritate, din întuneric, unde nu-i nimic care să-l urmărească fără-ncetare cu forma propriei diformități.

De fapt, de-abia după alți doi sau trei ani s-a-ntors acasă; s-a

stabilit, și Eula tot fără să aibă nimic alt' de făcut decât doar să respire, dispusese în ce-l privea pe el de tot restul vieții lui atât cât o să-i fie necesară, integrând-o-n viitoru' fetei ăleia de unșpe-doișpe ani, și eu i-am zis:

— Elena mergea în lumină. Și el mi-a zis:

— Elena era însăși lumina. De asta o mai putem vedea și-acuma, neschimbată, nici măcar mai estompată, de la cinci mii de ani distanță. Și eu i-am zis:

— Și cu-ălelalte de care vorbeai, ce-i cu ele? Ce-i cu toate Semiramidele și Judithele, și Lilithele, și Franciscele, și Isoldele? Și el:

— Sunt cu totul altceva. Nu-s ca Elena. N-au strălucirea ei, n-au luminozitatea, n-au persistența ei. Asta din cauza că toate celelalte vorbeau. Ele se estompează pe zi ce trece în obscuritatea propriei oralități, înlăuntrul căreia s-au desfășurat pasiunile și tragediile lor. Elena-i altceva. Știi dumneata că nu există un singur cuvânt rămas de la ea, în niciun moment din viața ei, în afară de-acel probabil „Da” pe care trebuie să i-l fi spus, atunci, lui Paris?

Vasăzică, așa stăteau lucrurile. Fata aia de treișpe și de paișpe, și de cînșpe ani, care nu-ncerca să nu facă nimic, da-ncerca să scape de-a trebuit să meargă la școală ducându-se la timp și știind lecția ca să poată trece clasa, care probabil că nu s-ar fi uitat la el nici măcar atât cât să țină minte că l-a văzut, descoperise deodată că pentru nu'ș-ce motiv omul ăsta-ncerca să cuprindă-n viața lui ceva din viața ei, sau să facă viața ei să cuprind-o bună parte din viața lui de toate zilele, luați-o cum vreți. Și-avocatu' burlac, de două ori mai în vârstă decât ea, cunoscut mai mult sau mai puțin de toată lumea pentru că era și procuror regional, ca să nu mai vorbim că-ntr-un orașel ca Jefferson, de câte ori te duceai la bărbier să te tunzi, pân' la ora mesei te știau toți cei cu drept de vot din ținut. Așa că tot ce găsiseră ei mai bun de făcut era să stea o dată sau de două ori pe săptămână, după-masă, când ieșea de la școală, câte-un sfert de ceas, în fereastră la *drugstore*, la moș Willy Christian și ea, la mescioară-n fața lui mânca o înghețată

sau o banană cu frișcă, în timp ce lui i se topea gheața-n paharu' cu Coca-Cola neatins. Nu chiar cel mai bun, da' singuru' lucru pe care-l puteau face, și nu doar de dragu' ei, al reputației ei, da' și de-al voturilor, pen' că, de-acuma-n doi ani, s-ar putea ca unii să fie de părere că a cumpăra înghețată fetițelor de paispe ani nu-i un titlu tocmai potrivit pentru postu' de procuror regional.

O-ntâlnea cam de două ori pe săptămână, așa ca dintr-o-ntâmplare absolut neprevăzută, care arăta egzact atât de neprevăzută cât vâ-nchipuiți și dumneavoastră: avocatu' pândind pe fereastră, de la el, de sus, din birou, de peste drum, până-ncepeau s-apară ieșind elevii din clasele mai mici, ăi de la *kindergarten* și din clasa-ntâi, și p-ormă, tot atât de-ntâmplător și de neprevăzut se nimerea să fie-n colț și să-i taie drumu exact în momentu-n care treceau ăi din a șaptea sau a opta, sau a noua și s-o ia deoparte și la-nceput, o dată sau de două ori, ea a tresărit, a arătat puțin surprinsă; nu tulburată: doar puțin surprinsă, întrebându-se, poate, la-nceput, puțin, ce-o fi vrând. Da' nu multă vreme; a trecut și-asta, și, destul de curând, avocatu' se-ntâmpla să și bea un deget sau două de Coca-Cola, dac-apuca să nu se-ncălzească prea tare. Până ce într-o zi i-am spus:

— Te invidiez, și el s-a uitat la mine, și i-am zis: Pentru norocu' dumitale, și el face:

— Norocu' meu care? Și eu zic:

— Dumneata, douășpa' de ore pe zi ești absolut cufundat în treburi. Majoritatea oamenilor nu-s. Aproape nimeni nu-i. Da' dumneata ești. Faci singuru' lucru de pe lume pe care trebuie să-l faci, da-i și singuru' lucru de pe lume pe care ții cel mai mult să-l faci. Și, ca și cum n-ar fi fost și-așa de-ajuns, sunt în afacerea asta tot atâtea sau poate mai multe complicații tehnice interesante decât dacă le-ai fi inventat dumneata pe ele, în loc să te fi inventat ele pe dumneata. De dragu' reputației ei, dumneata trebuie să faci totu' la lumina zilei, în ochii aceluiași public, care-ar compromite-o definitiv dac-ar găsi și-ndată ce-ar găsi vreodată vreo ocazie, da' care probabil că nici n-ar fi

bănuie că știți unu' cum îi zice ăluilalt dac-ați fi ținut-o secret. Nu se cheamă asta să te afli-n treabă?

Pen' c-acuma vraja se rupsese, înțelegeți, scăpase-n fine, se liberase de serafimu' prăvălit în infern. Eula însăși îi dăduse-un balsam, o alifie de leac pentru degetu-ăl mare și-amar despre care zic poeții c-orice bărbat o dată-n viață tot trebuie să muște: fata asta de treișpe și p-ormă de paișpe, și p-ormă de cinșpe ani, șezând cu el la o masă în *drugstore* la Christian, poate de două ori pe săptămână-n intervalele dintre alea două-trei săptămâni pe an, în care madam Flem Snopes și cu fiică-sa plecau întâmplător undeva-n vilegiatură, egzact în același timp în care-ntâmplător Manfred de Spain era și el plecat într-a lui – nu Primaru' de Spain, ci Bancheru' de Spain acum, pen' că colonelu' Sartoris abandonase prezidenția băncii pe care-o-ntemeiasse el și cu tatăl lui De Spain, și cu Will Varner într-o dimineață, când intrase nepot-su cu automobilu-n șanț, venind la oraș, și-acuma Manfred de Spain era președintele băncii lăsând birou' de primar și luându-l p-ăl de președinte chiar în momentu-n care, mai mult sau mai puțin întâmplător, Flem Snopos înceta de-a mai fi fostul administrator la uzina electrică și-ncepea să fie vicepreședintele băncii, schimbând în același timp șăpcuța de stofă cu care venise la Jefferson (doar schimbând-o, nu abandonând-o, pen' că legenda zice c-a vândut-o unui băiat de negru, cu zece cenți. N-ar fi fost o afacere proastă, pen' că cine știe dacă nu cumva ceva din perspicacitatea lui financiară nu transpirase-n ea.) cu o pălărie de pâslă cum purtau plantatorii, potrivită cu noua sa situație și ocupație.

Oh, da, desigur, vraja se rupsese, avocatul scăpase, se-ntâmpla acum să șadă chiar și singur în fereastră la Christian și gheața să i se topească-n paharu' de Coca-Cola până să se-ntoarcă ele, poate ca să fie gata antrenat când or trece ăle două coincidențe simultane și-o să se deschidă iar școala, un alt an, proaspăt, de câte două după-mese pe săptămână – cu condiția, firește, ca fetișcana de șaișpe și de șapteșpe ani să nu dea între timp peste-un Hoake McCarron sau un Manfred de

Spain pentru uzu' propriu și-atunci avocatul' să poată zice ca ăla din carte: *Ce vezi dumneata nu-s lacrimi. Ți se pare dumitale că sunt, da' nu-s.*

Șaișpe ani, șapteșpe, mergând pe opșpe-acuma, și-avocatul' tot îi mai împrumuta cărți și-o-ndopa de două ori pe săptămână cu înghețată de fructe și banane cu frișcă, așa că-n orice caz Jeffersonul își închipuia că știe după ce umblă avocatul', fie că el recunoștea sau nu. Și Eula bineînțeleș că știa, de cinci-șase ani de zile știa foarte bine ce urmărea. Cum se-ntâmplă când e vorba de-un câine, poate că nu chiar un câine cine-știe-ce, da-n orice caz un câine zdravăn și sănătos, cum s-ar zice-un câine adevărat, care arată să fie fără stăpân și s-ar părea că manifestă un fel de preferință pentru tovărășia dumitale, și dumneata nici după cinci-șase ani de zile nu ești cu totul convins că n-ai să dai niciodată peste-un alt câine și chiar în ăi cinci-șase ani care-au trecut și chiar și după alți cinci-șase ani care-or să treacă n-ai avut și n-o să ai personal nevoie de câinele ăsta-anume și totuși n-are niciun rost să-l gonești și să te lipsești de foloasele și de calitățile lui, de ce-are bun în el, chiar dacă n-ar fi decât fidelitatea și devotamentu', sau să lași să pună altu' mâna pe el. Sau să zicem că ai o fată, și fata crește; cu cât trec anii și se face mai mare, cu-atât o să ai mai multă bătaie de cap de pe urma ei, o să-ți ia din timp și-o să te-ncurce-n treburi: și-n cazu' ăsta, nu numai că s-ar putea ca fidelitatea și devotamentu' să se-ntâmplesă să-ți vină bine și de folos, da' chiar și câinele-ar putea să-ți fie, pen' că și el e-n stare de fidelitate și devotament, chiar și multă vreme după ce-a pierdut orice speranță să mai capete vr'un os.

Asta-i ce-și închipuia lumea la Jefferson. Da' nu eu. Cine știe, cu toate că se descotorosise de Hoake McCarron chiar după ce-și dăduse seama că-i însărcinată, poate că sunt totuși momente când chiar și femeii care-s adevărate fenomene-ale naturii sunt în primul rând femei, fie că vor sau nu. Așa că eu cred că femeile nu-s mult mai altfel decât bărbații: că, dacă unui bărbat nici nu-i vine greu, nici nu-l sperie să se recunoască drept tatăl primului copil al femeii pe care-a iubit-o și pe care-a pierdut-o, și nici pân-acum nu și-o poate șterge din minte,

indiferent de câți alți bărbați au ajutat-o să-l facă, n-o să-i vină greu nici femeii ăleia să pună copiii făcuți cu-o duzină de bărbați în spinarea aceluiași tată care-a pierdut-o și care nu i-a pretins niciodată nimic decât să-i accepte devotamentu’.

Și cum tot femeie era și ea, probabil că Linda, când a ajuns la treispe sau paispe ani, sau poate chiar îndată ce i-a trecut acea primă tresărire, care probabil c-a fost pe la a doua sau a treia înghețată, o fi socotit de la sine-nțeleș că-și dă și ea seama încotro țintește el. Și-ar fi greșit. Nu era omu’. S-o formeze și p-ormă să se-nsoare cu ea, nu era avocatu’ om de-așa ceva. Pentru-așa ceva, nu de ea ar fi avut el nevoie – vreau să zic că pentru viața simplă și firească, și normală, de neconținute conflicte conjugale și sexuale, dusă până la divorț, ar fi fost bună orice femelă culeasă din grămada ălora care ieșeau de la școală sau se rezemau de barul lui Christian. Numai că n-ar fi fost la valoarea efortului lui. El trebuia să fie singurul și unicul specimen de gen masculin din tot mediul ei ambiant posibil, care nu numai să-și dea seama că ea avea încă un suflet apt de-a mai fi salvat de la ceea ce el numea Snopesism: o forță și-o putere-atât de-ndărătnică și de-afurisită, încât să fie-n stare să se pună-n joc ca s-o smulgă din credința ei de doispe-treispe ani c-ar fi rudă de sânge, când ea în realitate nu era rudă deloc, și asta n-o putea face nimeni altu’ din câți știuți și cunoscuți decât numai el – bula subțire de sticlă suflată, undeva-nlăuntru’ ei, ca o minge de-alea, colorată și lucioasă-n echilibru pe-un nas de focă, fragilă și totuși imună, mereu la aceeași fragilă distanță de două degete deasupra gunoaielor și murdăriei Snopeșilor, cât nu se-mpiedica foca sau n-aluneca, sau nu era neatentă.

Așa că tot ce-ncerca el să facă era s-o scoată din Jefferson sau, și mai bine, și mai sigur, s-o scoată de tot din Mississippi, începând cu cele nouă luni ale anului școlar pân’ o să dea cineva peste ea, s-o ia de nevastă și să plece de-a binelea – un optimist pur și simplu, și imaculat cum nu s-a mai pomenit pe lume, pentru că nu era om să nu

știe că motivu' pentru care Flem Snopes era vicepreședinte la banca lui De Spain era exact motivu' pentru care fusese administrator la uzina electrică: în primul caz, oamenii care voiau să-i zâmbească Eulei Varner trebuiau să fie în stare măcar să rostească numele lui Flem Snopes și-n al doilea, De Spain trebuia să se plimbe cu el, cu Flem Snopes, ca să cunoască zestrea electorală a lu' Will Varner să se poată el alege președinte. Și singuru' motiv pentru care Will Varner nu s-a folosit niciodată de posibilitățile de a-i plăti lu' Flem pe chestia cu Conacu' Franțuzului, pe care Will îl crezuse că nu face doi bani până nu mi l-a vândut Flem mie și lu' Odum Bookwright, și lu' Henry Armstid, pe juma' din birtu' meu și-a' lu' Grover Winbush, și pe banii gheață a' lu' Odum Bookwright și pe ipoteca de două'ste de dolari pe pământu' lu' Henry Armstid minus ai cinci sau șase dolari, sau câți vor fi fost pe care nevasta lu' Henry-ncercase să-i ferească de el și-i îngropase lângă magazie, era chiar motivu' pentru care Eula nu-l lăsa pe Flem pentru ca să se mărite cu De Spain: că, rămânând măritată cu Flem, păstra pentru fată un cămin și-un nume, pe care altminteri le-ar fi pierdut. Așa că, dacă fata ar fi apucat să se mărite sau, în orice caz, să se stabilească definitiv în altă parte decât la Jefferson, n-ar mai fi avut nevoie nici de numele lu' Flem și nici de casa lui, așa că Flem n-ar mai fi avut priză asupra ei, a Eulei, și el însuși ar fi rămas pe dinafară, și asta Flem o știa foarte bine.

Numai avocatul n-o știa. El până-n ultimu' moment a crezut că Flem o să-l lase s-o scoată pe Linda din Jefferson, s-o lase să plece undeva, unde primul tânăr necunoscut ivit în cale să se poată-nsura cu ea, și-atunci Eula să-l lase și să se termine cu el. El – adică avocatul – îi dăduse cărți să citească încă de când avea paispe ani și, chipurile, făcea cu ea un fel de examen cât i se topea gheața-n Coca-Cola. Da' ajunsese să meargă pe șapteșpe, la primăvară avea să iasă absolventă și el începuse să-i comande prospecte de la școli ultraselecte de pe lângă Harvard.

Și-acuma vine partea pe care n-o știe nimeni decât avocatul, care

natural că n-a spus niciodată nimănui nimic. Așa că trebuie, cum ar zice el, să faceți supoziții plecând de la fapte concrete: nu numai cărțile pentru formarea spiritului și prospectele de școli grămădite-n teancuri prăfuite la el în birou, ci și ședințele de înghețată sunt acum de domeniul trecutului. Pen' c-acuma ea se ducea și se-ntorcea de la școală pe străzi lăturalnice. Până când, în cele din urmă, poate că-ntr-o săptămână, și-a dat și avocatul' seama că fata-l evită. Și școala se termina în mai puțin de două luni, nu era timp de pierdut. Așa că-n dimineața aia avocatul' s-a dus personal să discute cu mama ei și nici asta n-a spus-o niciodată nimănui, așa c-acuma trebuie să presupunem ceva mai mult decât ne-ajută dovezile. Pen' că și eu tot p'ân locuri ca Moșia Franțuzului am copilărit și cu-aceiași decor și-aceiași mediu din care s-a ridicat Flem Snopes, trăgându-se singur de urechi în sus, neajutat de nimeni, dacă nu-l puneți la socoteală pe Hoake McCarron. Așa că tot ce-aveam de făcut era să-mi închipui că mă cheamă Flem Snopes și că unica priză pe care-o aveam pe banii lui Will Varner o aveam prin fiică-sa și, dacă pierdeam și bruma de priză pe care-o aveam, pe nepoată-sa, fiică-sa-mi scăpa de tot din mână. Da' uite c-apăruse-un blestemat de-ncurcă lume, un outsider cu-o serie-ntreagă de planuri gata făcute ca s-o mute pe nepoata asta undeva de unde, dacă ea ar fi avut un dram de minte măcar, n-o mai vedeam niciodată. Și, cum fata mă răbdase, uite se făceau opșpe ani, normal, numai de dragu' nepoatei, răspunsu' era simplu: tot ce trebuia să fac era să mă duc la ea și să-i zic: „Dacă-i dai voie fetei să plece la școală, dau în stambă toată daravera cu De Spain și n-o să mai aibă casă nici de un' să plece, necum un' să se-ntoarcă de Crăciun și-n vacanță”.

Și, cum, în primii ei opșpe ani, Eula a respirat și ea-n același decor și-n același mediu de la Moșia Franțuzului, poate că tot ce am de făcut e să-mi închipui că mă cheamă Eula Varner și-atunci am să pot să-mi dau seama ce i-a răspuns ea avocatului: „Nu. Să plece la școală nu se poate, da' poți să te-nsori cu ea. Asta o să rezolve totul”. Pricepeți? Pen' c-o fidelitate și-un devotament de felu' ăsta, care te ține-atâta

vreme fidel și devotat fără măcar să te mai aștepți la vr'un os, nu numai că era prea de preț ca să-l lași să-ți scape, merită chiar să fie răsplătit. Pen' că poate că sentimentu' total de satisfacție și de plenitudine de-a fi Elena era mai mare decât puteau împlini o mie de Paris-i și de McCarron-i, și de De Spain-i. Vreau să zic nu doar o ineputabilă capacitate de pasiune, ci de putere: puterea nu numai de-a atrage și de-a fermeca, și de-a consuma, ci puterea și capacitatea de-a dăruia și de-a răsplăti; puterea de-a atrage la tine nu mai mult decât poți cuprinde, pentru că vorbele „nu pot cuprinde” și „Elena” nici măcar nu sunt din aceeași limbă, ci de-a atrage la tine atât de mult, mai mult decât ar fi posibil să poți avea nevoie, încât să-ți poți chiar permite să dai încolo ce-ți prisosește, să fii risipitor – numai că ești Elena și nu poți da nimic încolo din ce-a fost vreodată al tău: tot ce poți face e să-mparți și să răsplătești fidelitatea și poate chiar pentru o clipă să-l domolești și să-i alini durerea. Și să fii și crudă, prodigă și-n cruzime, pentru că ești Elena și-ți poți permite; trebuie să fii Elena ca să fii atât de crudă și-atât de darnică-n cruzime, și să rămâi totuși nevătămată și imună, zicându-i probabil pe numele mic și asta tot pentru prima oară: „Ia-o de nevastă, Gavin”.

Și s-a văzut pe fața lui nu doar o tresărire și-un pic de mirare, cum văzuse el atunci pe-a Lindei, ci teroare, spaimă, nu c-o să trebuiască-atât de repede să spună „Nu” și nici măcar că-i ceruse una ca asta, pentru că el credea că făcuse el sugestia asta și-o și rezolvase pentru to'deauna cu multă-multă vreme-nainte. Ci pentru că tocmai ea venise să-i facă o asemenea su-jestie, ca și cum de-atunci de când nu mai era-n stare să mai aibă nicio speranță, de-atunci din momentu-n care-nțelesese că și Manfred de Spain dăduse cu ochii de ea, de-atunci descoperise cum se poate trăi fără să fii în război cu speranța, pen' că el era unicul om pe lume care să știe că n-avusese niciodată niciun fel de speranță. Da' acum, când ea-i spunea drept în față și cu glas tare, era ca și cum ar fi spus în gura mare că el n-ar fi trebuit să fi avut niciodată vreo speranță, chiar dacă Manfred de Spain n-ar fi dat

niciodată cu ochii de ea. Și, dac-ar fi putut măcar să fi spus „Nu”-ul ăsta destul de repede, atunci poate c-ar părea că activmente ea n-a zis ce zisese, și el n-ar fi încă pierdut.

Cel puțin nu era nimeni pe-acolo, niciun outsider s-audă, așa că poate că pâ-n’ să vină ianuarie el o să fie-n stare să creadă că toate astea nici măcar n-au fost rostite; ca un miracol; ce nu crezi, nu vezi. Minune, curată minune-n orice caz, cât de puțin îi trebuie omului ca să poată răbda, să poată trece peste aproape-orice. Și chiar așa s-a și-ntâmplat – o minune-adică – în ianuarie: Linda absolvise-n primăvară școala secundară și-n toamna următoare intrase la un pensionat de domnișoare, de unde se-ntorcea acasă-n fiecare seară, și tot acasă stătea și sâmbetele după-masă și duminicile toată ziua, așa că Flem putea să n-o scape din mână. P-ormă, imediat după Crăciun, s-a aflat cum că ea s-ar retrage de la pensionat și c-o să se ducă la Oxford să între la universitate. Da, dom’le, la cincizeci de mile de Flem, și ziua, și noaptea drept în mijlocu’ unui viespar de vreo cinci sau șase sute de burlaci sub douășcinci de ani, și-oricare din ei s-ar fi putut însura cu ea, numai să fi avut doi dolari în buzunar, pentru taxă. Curată minune, în special după ce m-am întâlnit într-o zi cu Eula pe stradă și i-am zis:

— Cum ai făcut de-ai reușit? Și ea face:

— Reușit, ce? Și eu zic:

— Să-l convingi pe Flem s-o lase să se ducă la universitate, și ea face:

— N-am reușit nimic. A fost ideea lui. El i-a dat voie, fără nici măcar să mă-ntrebe pe mine. Nici nu știam c-are de gând s-o lase. Numai c-ar fi fost de-ajuns cât stătusem la Moșia Franțuzului, făr’ să fi fost nevoie și de ăi șaișpe sau șap’șpe ani în ambianța de la Jefferson ca să văd ce putea să vadă pâ-nă ș-un orb: că Flem Snopes nu făcea negoț de minuni: că el prefera bani gheață sau măcar o buca’ de hârtie iscălită cu degetu’ p-un X. Așa c-atunci când totu-a fost gata și terminat, Eula moartă și De Spain plecat și el din Jefferson pentru

to'deauna și Flem acuma președinte la bancă și chiar locuind în casa strămoșească-a lu' De Spain renovată și Linda plecată cu newyorkezu' ei de bărbat să lupte-n Spania și când în fine avocatul mi-a spus puținul pe care activmente-l știa, am avut proba că tot ce presupusesem eu, aia fusese. Pen' că firește, toți copiii Elenei trebuiau să moștenească puțină generozitate, chiar dacă nu puteau moșteni mai mult de-a milioana parte din cât dăruise mama lor, ca s-aibă din ce fi generoși. Și să nu mai pomenim de băiatul ăla, de McCarron, care dacă n a fost făcut să reziste la mai mult decât la chestia aia de la podul de peste gârlă, a fost măcar destul de brav sau destul de nesăbuit ca să-ncerce. Așa că probabil că Flem știa dinainte că n-o să trebuiască să se târguiască cu ea, să dea ceva în schimb. Tot ce trebuia era doar să facă tot ce probabil c-a și făcut: s-o prindă după ce ea renunțase și se resemnase-n alea trei luni la gândul că renunțase și pormă să-i zică: „Hai să ne-mpăcăm. Renunță la școlile alea din Est și atunci poate c-ai putea să te duci la universitate la Oxford”. Pricepeți? Oferindu-i ceva care-n toți ai paispe sau cinspe ani de când își putea ea aduce aminte că-l știa, nici nu visase măcar vreodată c-o s-o facă.

Și pe urmă ziua aia din aprilie; ea era la universitate acolo, la Oxford, se dusesese-ndată după Anul Nou. Eu tocmai plecam la Rockyford, să-i livrez lui madam Ledbetter mașina de cusut nouă, când m-a oprit Flem în piață și mi-a oferit juma' de dolar să-l duc un minut până la Varner la prăvălie. Era destul de important, dacă-mi dădea mie o juma' de dolar când poștașul l-ar fi dus gratis; destul de secret să nu riște un vehicul de piață: poștașul l-ar fi dus și-adus gratis, da' ar fi durat toată ziua și, dac-ar fi luat un automobil l-ar fi lăsat la Varner în poartă-n mai puțin de-un ceas.

Destul de secret și destul de important ca să-l facă pe Will Varner să dea năvală-n casa fie-sii și-a lui gineri-su, la Jefferson, a doua zi până să nu răsară soarele și cu destul tărahoi ca să-i trezească pe toți vecinii până ce l-a potolit cineva (Eula, firește). Așa că trebuie să facem iar supoziții pornind ca și-altădată de la câteva fapte: de la conacul ăla

vechi al Franțuzului, pe care Will îl făcuse donație lu' Flem, crezând că n-are nicio valoare, pân' ce mi l-a vândut Flem mie și lu' Odum Bookwright și lu' Henry Armstid (scăzând, desigur, ăi șaij'de dolari de-argint veritabil, pe care Flem a trebuit să-i investească-n fosta grădină de trandafiri cu lopata și-unde noi – sau oricare-alți Ratliff și Bookwright, și Armstid întâmplați la-ndemână p-acolo – să dăm peste ei). Și de la scaunu' ăla de președinte de bancă, pe care noi acuma ne dădeam seama că Flem pusese ochii încă de pe când îl luase Manfred de Spain de la colonelu' Sartoris. Și de la fata aia care-apucase să moștenească generozitate de la maică-sa și se pomenise pe negândite că-i mai pică-o porție, pe care nu numai că nici prin cap nu-i trecuse s-o aștepte, da' probabil că nici măcar nu-și dăduse vreodată seama cât de mult urma să-aibă nevoie de ea până-n ziua când a căpătat-o pe nimic.

Ce-a dus Flem atunci în ziua aia la Moșia Franțuzului a fost un testament. Poate că Linda, după ce-i trecuse-n cele din urmă emoția când văzuse că-i dă voie să se ducă la școală, după ce, de-atâta vreme, renunțase la orice speranță, chiar dacă nu mergea mai departe de Oxford, poate c-atunci când și-a aruncat ochii-n jur și și-a dat seama de la cine-i vine voia asta, pur și simplu n-a mai putut suporta să-i fie obligată. Numai că eu nici asta nu cred. Nu era nici măcar picul ăla de mărinimie și de generozitate, adică tot ce-ar putea moșteni un copil de Elenă, de la ea pentru că până și-ntr-un copil de Elenă jumate tot e alterat, e zămislit cu ceva sub valoarea Elenei, pen' că, nu-i așa, nici chiar Elena nu putea să facă singură copii. Linda simțea nevoia nu numai să dea. Simțea nevoia să fie necesară: nu numai să fie iubită și dorită: să fie necesară; și poate c-acuma era prima oară-n viața ei c-avea ceva pe care cineva nu numaică-l dorea, da' că-i și trebuia.

Era un testament; firește, Eula i-a spus avocatului. Poate că Flem însuși să-i fi sugerat Lindei ideea; greu n-ar fi fost. Da' nici asta nu cred. N-a avut nevoie; o cunoștea destul de bine ca să meargă la sigur, tot așa cum și ea îl cunoștea destul de bine ca să meargă la sigur.

Linda a ajuns ea singură la ideea asta, când și-a dat seama c-atâta vreme cât el trăia și respira, și-l chema Flem Snopes, n-o să-i dea niciodată voie să plece din Jefferson pentru niciun motiv. Și ea se-ntreba neputincioasă și disperată: *Dar de ce? De cef? pân' ce-n fine a găsit răspunsu' – un răspuns care poate că nu sta cine-știe-ce în picioare, da' ea n-avea decât șaispe sau șapteșpe ani atunci, în care șaispe sau șapteșpe ani descoperise că unicu' lucru care-i era lui drag erau banii. Probabil că ea știa câte ceva și despre Manfred de Spain. Jeffersonu' nu-i chiar atât de mare, dacă de fapt există vreun oraș care să fie mare. Ca să nu mai pomenim de alea două sau trei săptămâni de vacanță vara la mare sau la munte, sau unde-o fi fost când așa, deodată, cine altu' apărea decât vecinu' nostru din Jefferson, întâmplându-se-așa nu-știu-cum să se fi nimerit să-și ia și el concediu de la bancă tocmai în același timp și-n același loc. Și-atunci, ce altceva putea ea să-și zică? *Banii lu' bunicu-s ce vrea el, și unica, și singura lui șansă să pună mâna pe ei e prin mama și prin mine, așa că el își închipuie că eu odată plecată de la el, priza lui asupra noastră a amândurora dispare și mama o să-l lase și o să se mărite cu Manfred, și-atunci orice speranță la banii lu' bunicu-i pierdută pentru to'deauna.**

Da' pe de altă parte omu' ăsta care de șaispe sau de șapteșpe ani arătase că nu ținea la nimic decât la bani și c-ar fi în stare să facă orice i-ai su-jera ca să mai scoat-un dolar, omu' ăsta vine la ea de la sine și fără niciun fel de presiune de la nimeni, și fără să ceară ceva în schimb, și zice: *Poți să pleci la școală dacă tot mai ții; numai că, măcar acum la-nceput, rămâi mai aproape de casă, la Oxford; în realitate spunând: Am greșit. Nu mai vreau să stau de-a curmezișu-ntn tine și viața ta, cu toate că-s convins că trebuie să renunț la orice speranță de-a mai pune mâna pe banii lu' bunică-tu.*

Așadar, ce altceva putea ea să facă decât ce făcuse, de fapt răspunzându-i în gând: *Dacă de-abia acuma-ai priceput că banii lu' bunicu' nu fac cât face viața mea, asta ți-aș fi putut spune din capu'locului; dacă mi-ai fi spus de-acu doi ani că toată chestia nu era făcută decât de frică,*

te-aş fi liniştit de-atunci... şi (mi-a spus asta chiar avocatul nostru) imediat ce s-a-nscris la universitate, s-a dus acolo la un avocat din Oxford şi a redactat un testament, în care orice parte i-ar veni cândva, din averea lui bunică-su sau a măică-sii, i-o lăsa tatălui ei, Flem Snopes. Fireşte, nu stă-n picioare cine-ştie-ce nici asta, da' ea n-avea decât opşpe ani şi asta era tot ce credea c-avea de dat, că putea fi dorit de cineva sau să-i trebuiască cuiva; şi-afară de asta, cât stătea-n picioare şi cât nu avea să s-arate după ce-o să poată storce Flem de la moş Will Varner, când o să i-l arate.

Aşa c-atunci, dimineaţa, la zece şi ceva, am oprit nu la prăvălie, unde-ar fi fost Will la ora aia, am oprit la el acasă, la poarta din faţă, doar atât cât să aibă Flem timp să coboare, să se ducă până-n casă şi să se-ntâlnească (cred că cu madam Varner), şi doar cât să se fi răsucit pe călcâie şi-a şi ieşit din casă, şi s-a-ntors, şi s-a urcat în furgonetă, şi, după cât se pare dimineaţa la *breakfast*, care la ei se lua cu toată familia pe la două noaptea, madam Varner şi-a adus aminte sau s-a hotărât, sau în fine, oricum, i-a dat lui Will hârtia pe care gineri-su i o lăsase cu-o zi-nainte s-o vadă. Şi la răsăritu' soarelui Will sculase din somn toată strada Snopuşilor cu răcnetele lui la Flem în casă, pân' ce l-a făcut Eula să tacă. Şi pe la vremea când la noi, la Jefferson, se socoteşte că-i timpu' normal pentru *breakfast*, Manfred de Spain era şi el acolo. Şi-atunci s-a-ncurcat. Flem îl mai trăsese-odată pe sfoară pe Will Varner, când îi luase pe nimic conacul vechi şi locul Franţuzului, pormă schimbare politica şi se folosiseră din nou de el ca să se-aleagă pe sine vicepreşedinte şi pe Manfred de Spain preşedinte la banca lui Sartoris, colonelul, şi-acuma a treia oară, o trăsese pe sfoară pe nepoată-sa, făcând-o să-i dea un act de renunţare la jumate din averea lui în numerar, de care pân' acum nici chiar Flem nu reuşise să s-atingă. Şi Flem, care nu voia decât să demisioneze Manfred de Spain de la bancă, ca să poa' s-ajungă el preşedinte, ar fi fost foarte bucuros dacă treaba asta s-ar fi făcut pe tăcute şi discret, şi-n tot secretul, în familie cum s-ar zice, Will Varner su-gerându-i simplu şi amical lui

Manfred de Spain să demisioneze de la bancă în schimbu' hârtiei semnate de Linda, lucru care-ar fi mers cu oricine și-o să mai și meargă cu-oricine, da' nu cu Manfred; probabil că Eula i-ar fi putut manevra pe toți, pe oricare, numai pe el nu. Cicatricea aia-n obraz o fi fost pen' că-nfipsese-un drapel pe-un vârf de deal în Cuba sau pen' că năvălise cu el peste-un tun sau o redută, sau poate că i-o făcuse toporișca atunci la jocu' de cărți cum pretindea zvonu' lansat de fostu' primar când cu-alegerile. Da' cel puțin o avea pe față, și nu la spate, așa că s-ar fi putut, dacă-i dădea unu' cu-o țevă de plumb în cap, să-i fure portofelu' cât zăcea lungit pa jos, da' nu exista nici Snopes, nici nimeni să i-l ia doar amenințându-l cu ceva care-n ochii ăluia-ar fi trebuit să fie-un pistol. Și Eula-n mijlocu' lor, ea care probabil c-ar fi putut manevra pe-oricine numai pe Manfred nu, ea care-i închisese gura și lui Will nu putea să i-o-nchidă lui Manfred. Ea care-și cheltuisese nouășpe ani din viață fără de-o singură săptămână, doar ca să țină laolaltă-un cămin în care să crească Linda și-n care să trăiască-așa ca să n-aibă niciodată nevoie să zică: *Alți copii au ce n-am avut eu niciodată*; și iată că Eula trebuia s-aleagă ea, acolo, atunci, pe loc: *Dac-aș fi o fată de opșpe am, ce-aș prefera: să se trâmbițeze-n tot orașu' că mama s-a sinucis sau să fie condamnată de lumea-ntreagă drept curvă?* Și pân' a doua zi la prânz tot Jeffersonul știa cum că-n după-masa din ajun ieșise-n oraș și se dusesese la un salon de înfrumusețare, ea care-n viața ei nu călcase pragu' vreunuia pentru că n-avusese niciodată nevoie, și-și ondulase păru' și-și dăduse unghiile cu lac, și se-ntorsese-acasă, și mâncase după cât se pare sau în orice caz stătuse la masă pentru că de-abia pe la unsprezece a luat pistolu și i-a scos piedica. Și a doua zi de dimineață avocatul și cu soră-sa s-au dus cu mașina la Oxford și-au adus-o pe Linda; o nenorocită de pură coincidență că toate astea au trebuit să se-ntâmple exact cu-o săptămână-nainte de-a împlini ea nouășpe ani. Da' Flem, îndată ce-a avut în mână testamentu', normal că și-a-nchipuit că Will Varner o să vrea să-l vadă cât mai repede, fiind parte interesată; da' Will n-a avut niciodată niciun fel de motiv s-

aleagă tocmai ziua aia anume ca să vină-n oraș, la două ceasuri după ce-a dat cu ochii de hârtie. Putea foarte bine să fi așteptat două săptămâni, sau chiar și-o lună, și p-ormă să vină, pen' că nu-l zorea nimeni; Flem cu siguranță c-ar fi așteptat cât i-ar fi convenit.

Și de rest tot avocatul s-a ocupat: a aranjat cu înmormântarea și a trimis la Moșia Franțuzului după madam Varner și după bătrânu' predicator metodist care-o botezase pe Eula, și-apoi s-a ocupat de mormânt. Pentru că firește că nu puteai să-i ceri îndureratului soț să-și întrerupă durerea ca să vadă de treburi mărunte. Ce să mai vorbim că dup-un interval cât de cât decent trebuia să fie gata să preia banca, pentru că, de fapt, Manfred de Spain își făcuse bagajele și plecase din Jefferson imediat după-nmormântare. Și-apoi, dup-un alt interval de cuviință, de data asta ceva mai lung pen' c-o bancă nu-i ca o simplă casă, o bancă lucrează activmente cu bani gheață și-asta n-așteaptă, a fost gata să se mute și-n casa lu' De Spain, pen' că De Spain lăsase din capu' locului să se vadă limpede că n-avea de gând să se mai întoarcă vr'odată la Jefferson după, s-ar putea zice, ăl din urmă voiaj la Varneri, și n-avea niciun rost să lași o casă sănătoasă și frumos așezată să stea goală și nelocuită. Intra – casa lu' De Spain – probabil și ea în schimbul și tocmeala dintre Flem și Will Varner, în care mai intrau și voturile pe pachetu' de acțiuni ale băncii și rondoul sau feeria aia financiară, ca Visul unei Nopti de Vară, pe care Linda și cu-avocatu' ăla de la Oxford au compus-o-ntre ei și sub care Linda-și așternuse iscălitura. Fără să mai punem la socoteală că bătrânu' Will l-a numit pe-avocatu' nostru curator pe averea Lindei pen' c-acuma-n fine era la adăpost de Flem până ce-o scorni el ceva în care să creadă chiar și-avocatu'. Will îl numise pe-avocat pentru motivu' foarte probabil că nu-l putuse ocoli, avocatul fiind nu numai în miezu' crizei ăștea financiare și funerare, ci vârât în toate și peste tot ca o ploșniță d-alea de apă, care-alunecă parc-ar patina-n toate părțile, imună și impermeabilă pe suprafața mlaștinilor stătute.

Ce vreau să zic e c-acuma avocatul s-afla-n treabă cu piatra

funerară la care se hotărâse Flem. Pen' că trebuia să fie făcută-n Italia și asta-nsemna c-o să dureze, așa c-avea să ceară din partea avocatului toate eforturile posibile pân' să poată Linda să-și facă bagajele și să plece și ea din Jefferson, pen' c-așa cum și Flem avea sentimentu', aceeași cuviință filială pretindea ca Linda s-aștepte cu plecatu' pân' ce piatra funerară a maică-sii va fi așezată și terminată. Numai că, atunci când zic piatră funerară vreau să zic monument: avocatu' scormonise nu numai Jeffersonu' și Moșia Franțuzului, da' aproape toată Yoknapatawpha după fotografii de-ale Eulei și le lua și le trimitea-n Italia să poată ăia să sculpteze chipul Eulei în piatră să-l așeze pe monument. Atunci a fost când înc-o dată-am remarcat cum nimeni nu-i atât de aventuros cât poate fi un om altminteri timid când descoperă că nivelu' lui moral și principiile lui îi pretind acuma să facă un lucru pe care, dac-ar fi pentru propria mulțumire și curiozitate, n-ar fi avut niciodată obrazu' să-l facă, pătrunzând acum în orice casă-n care nu numai că poate-ar fi putut s-o fi cunoscut cineva pe Eula, da' și dac-aveau măcar un Kodak de buzunar, și răsfoind prin albume, printre fotografii intime de familie, amabil și politicos, nimic de zis, da' tipu' de om care se vedea bine că n-ar fi admis cu niciun preț să-i fi spus: *Nu, necum: Vă rog nu umblați la ele.*

Putea să se afle-n treabă acuma. Pen' c-acuma era satisfăcut, era fericit, înțelegeți? Nu mai exista absolut nimic să-l frământa. Cu Eula se isprăvisc și-acuma era pentru vecii vecilor scutit să mai trebuiască vreodată să-și muște poetic degetele-alea amare întrebându-se-ntruna cum o să-l cheme pe viitoru' McCarron sau viitoru' De Spain. Și Linda acuma nu numai că era definitiv la adăpost de Flem, el, avocatu' având chiar toată răspunderea și controlu' asupra banilor ei de la maică-sa și de la bunică-su, da' acuma putea să se și ducă unde-i place – cu condiția, firește, ca el să-i poată pisa și freca pe ăi' de peste ocean să fie gata cu sculptatu' înainte de-mplinirea veacurilor și de judecata de apoi, adunând tot ce găsea din fotografiile Eulei și trimițându-le-n Italia, și-apoi așteptând până ce-i venea un desen sau o fotografie

despre cum mergea lucrarea ca să constate că mergea prost, și-mi trimitea vorbă să fiu la el la birou la ora cutare, la conferință, cu cea mai recentă și mai proaspătă schiță sau fotografie întinsă pe birou sub lumină specială și el zicând:

— Vezi, urechea sau linia fălcii, sau gura – uite-aici: înțelegi ce vreau să spun? Și eu ziceam:

— Mie-mi place. Găsesc c-arată foarte frumos. Și el:

— Nu. Nu-i bine. Uite-aici. Dă-mi un creion. Da' el avea creionu-n mână, și de desenat nu știa să deseneze, așa că trebuia să șteargă și iar să-ncerce. Numai că timpu' trecea și trebuia s-o trimită-napoi; și Flem și cu Linda stăteau acuma-n casa lu' De Spain și Flem își cumpăraseră un automobil pe care nu știa să-l conducă, da' oricum avea o fată care știa, cel puțin din când în când; până ce-n fine trecu chiar și asta. Era-n octombrie și avocatul-mi trimisese vorbă că dezvelirea-i după-masă, la cimitir. Da' eu îi și trimisese vorbă lu' Chick, pen' că, după cât arăta avocatul' de liniștit și de satisfăcut pe vremea aia, poate c-avea să fie nevoie de noi amândoi. Așa c-atunci după-masă Chick a lipsit de la școală și ne-am dus la cimitir toți trei cu mașina avocatului. Erau acolo și Linda, și Flem în mașina lu' Flem cu șoferu' negru care-avea s-o ducă pe ea până la Memphis să ia trenu' de New York, cu valizele gata făcute-n mașină și Flem rezemat de scaun cu pălăria aia a lui neagră pe cap care chiar și după cinci ani de zile tot n-arăta c-ar fi activmente a lui, mestecând, și Linda lângă el, în costumul de voiaj, închis la culoare, și cu pălărie pe cap, și capu' puțin plecat într-o parte, și mânușile alea mici albe-nclăștate-n pumni în poală. Și iată-l: monumentu' alb și pe fața lui chipu' care chiar cioplit în piatră moartă rămăsese-același chip făcând pe orice tânăr, oricât ar fi-mbătrânit el, să nu renunțe niciodată la speranța, la credința c-o s-apuce și el cândva-nainte de-a muri o zi-n care să fie-n fine demn de-a fi zdrobit și nimicit, și poate chiar distrus de el, deasupra inscripției alese de Flem personal:

O soție virtuoasă este o coroană pentru soțul ei.

Copiii cresc și-o numesc Preafericita.

Până când, în cele din urmă, Flem se plecă pe fereastră-afară și scupă, și se rezemă la loc în mașină, și-i zise:

— *All right*. Acuma poți să-i dai drumu'.

Da dom'le, era liber acumă, avocatul'. Nu mai avea nimic să-l frământa: el și cu Chick, și cu mine ne-am întors cu mașina la birou și el vorbea despre jocul de rugby, cum ar putea fi modernizat să țină pasu' cu vremea și cu progresu dându-i-se fiecăruia o minge să poată juca toată lumea sau, și mai bine, păstrându-se o singură minge, da'-n schimb să se desființeze limitele terenului așa că un băiat deștept, de exemplu, să poa' s-ascundă mingea sub poala cămășii și s-o șteargă printre tufișuri, și să ocolească orașu', și să se-ntoarcă prin străduța din dos, și să bage-un gol încă-nainte de-a fi prins cineva de veste că plecase; și tot așa până am ajuns la birou și s-a așezat la locu' lui, și a luat una din lulelele lui de cocean de păpușoi, și trei chibrite-a aprins până să i-o ia Chick din mână; și i-a umplut-o din borcanu' cu tutun și i-a întins-o, și avocatul' a zis:

— Foarte mulțumesc. Și-a lăsat-o să cadă în coșu' de hârtii, și și-a împreunat mâinile pe birou vorbind întruna, și-atunci i-am zis lu' Chick:

— Ai grijă de el. N-o să-ntârzii mult, și m-am dus după colț pe străduță; timp n-aveam cine știe ce, așa că sticluta de jumate era destul de proastă, da' măcar avea-n ea ceva care pentru moment, oricum, o să aibă gust de-alcool. Și-am luat zaharnița și-un pahar, și-o linguriță din dulap, și i-am făcut un grog, și i l-am pus pe birou, și el face:

— Foarte mulțumesc, fără măcar să s-atingă de el, doar șezând cu mâinile-mpreunate-n fața lui clipind repede, mereu, parc-ar fi avut nisip în ochi, zicând: Noi toți, oamenii civilizați, socotim că civilizația noastră începe de la descoperirea principiului distilării. Și chiar dacă restul lumii sau cel puțin o parte din Statele Unite ne consideră pe noi,

cei din Mississippi, pe treapta cea mai de jos a culturii, care-i omu' care să nege că, chiar dacă lucrurile stau atât de rău cât cred eu c-or sta, să nege, zic, că năzuim și noi, toți, către stele? De ce-a făcut-o, V.K? Astea – toate – astea-n care ea trăia și umbla, și respira – astea-i erau doar împrumutate; nu erau ale ei, să le distrugă, să le zvârle. Prea erau ale multora. Erau ale noastre ale tuturor. De ce, V.K? De ce?

— Poate că-i era lehamite, am zis, și el:

— Lehamite. Da, lehamite. Și-atunci a fost când a-nceput să plângă: Iubea, era-n stare să iubească, să dea și să primească. Numai că, de două ori a-ncercat și de două ori a eșuat, nu numai în a găsi pe cineva destul de tare ca s-o merite, da' măcar destul de brav ca să accepte. Da, făcu el șezând țeapăn, doar lacrimile curgându-i pe față, liniștit acum, și nimic, nicăieri pe lume, ceva să-l mai chinuie, să-l mai doară. Firește că-i era lehamite.

Şapte

V.K. RATLIFF

Aşa că era liber. Nu numai că se debarasase de sirenă, se debarasase şi de paznicu' pe care i-l lăsase ea moştenire. Pen' că i-am zis:

— Grinnich Village? Şi el face:

— Da. O localitate micuţă, fără hotare concrete, situată, în ce-o priveşte pe Linda, în New York City şi unde tinerii de toate vârstele până la nouăj' de ani se duc în căutarea viselor. Numai că eu i-am zis:

— Doar că ea n-avea de ce să plece din Mississippi şi să s-apuce să caute localitatea aia. Şi p-ormă i-am zis ceea ce trebuie să-i fi spus, ce trebuie să-i fi spus şi Eula: De ce nu te-ai însurat cu ea?

— Pentru că n-avea decât nouăsprezece ani, a zis el.

— Şi dumneata ai treişzeci, atâta tot, nu? Am zis eu. Când jurnalele-s pline de fetiţe cu păpuşa-n mână care se mărită cu oameni de şaizeci şi de şaptej' de ani, cu condiţia, desigur, ca să aibă ceva parale.

— Vreau să zic că i-a mai rămas prea mult timp în care să poată da peste-o chestie-n care să aibă nevoie de mine. Câte jurnale-s pline de oameni care se căsătoresc pentru că-ntr-o zi unul dintre ei s-ar putea s-aibă nevoie de cel'alt?

— Oh, am zis. Vasăzică, acum, tot ce-ţi rămâne de făcut e să stai pe-aproape, să poţi auzi când sună telefonu' interurban sau să te găsească băiatu' cu telegramele. Pen' că, bineînţeles, sper că nu te-aştepti să vină ea până-n Mississippi. Sau poată că da?

— Fireşte că nu. La ce-ar veni?

— Slavă Domnului, am zis. N-a răspuns. Pen' că, cine ştie, am zis, poate c-o fi şi dat peste el, peste visu' ăla, în aste... câte sunt... două zile, nu?... trei? Poate că el era acolo, gata aşteptând, când a ajuns ea.

Tot ce se poate, una ca asta, la Grinnich Village. Nu?

Și-atunci făcu și el:

— Da, slavă Domnului. Vasăzică, era liber. Și de fapt, când aveai puțin răgaz să-ți arunci ochii-n jur, nu avea niciodată nimic de făcut, decât doar să se-odihnească-n liniște și pace, și mulțumire. Pentru că nu numai el, tot Jeffersonu' scăpase de Snopeși; pentru prima dată după, uite, douăj' de ani aproape, și Jeffersonu', și toată Yoknapatawpha erau, s-ar putea zice, într-un fel de marasm snopesian. Pen' că-n fine chiar și Flem părea să fie satisfăcut: că-n fine ședea și el pe-același scaun, la Banca Comercianților și Fermierilor, pe care șezuseră președinții încă de la-nceput, de când primul, colonelu' Sartoris, o deschisese, acum vreo douăj' de ani, și locuia activmente-n chiar casa-n care se născuse-al doilea dintre ei, așa că și el, acum, tot ce mai avea de făcut după ce-și înclua seara banii și se ducea acasă era să trăiască-ntr-o liniște și pace, și mulțumire solitară, scăpat nu numai de fata care-l ținuse-ntruna și ne-ntrerupt ani de zile pe jăratîc păzînd-o de frică să nu-i fugă la un moment dat, s-o șteargă undeva unde să nu poată pune mîna pe ea și să se mărite cu primu' mascul ieșit în cale, așa ca el să-și piardă partea ei din banii lu' Will Varner, da' scăpase și de nevastă, care, dac-ar fi fost prinsă cumva cândva cu Manfred de Spain și-ar fi aflat și lumea, l-ar fi costat și restu' banilor lui Varner, și voturile la bancă pe pachetu' lui de-acțiuni.

De fapt, pentru moment, Flem era singuru' Snopes veritabil care mai rămăsese activmente-n Jefferson. Bătrînu' Ab, de-acolo de unde se dusesese prin 1910 cu crescătoria lui de cai, nu venea niciodată mai aproape de movila aia, la vreo două mile, de unde de-abia vedeai castelu' de apă. Și-acu patru ani Flem îl exoflisise pe I.O., îl expediase înapoi la Moșia Franțuzului, și-ncă pentru to'deauna. Și-naintea ăstuia-l eliminase pe Montgomery Ward, îl băgase-n penitenciaru' de la Parchman, unde era și Mink (de altminteri, Mink, în orice caz, nu locuise niciodată-n Jefferson, afară de-alea câteva luni de zile, la-nchisoare, așteptînd să i se pronunțe sentința pe viață). Și luna trecută

pe ăi patru, jumate Snopeși, jumate indieni, pe care Byron, funcționar la banca lu' Sartoris, care demisionase, servindu-se de expedientu' simplu și practic, de-a șterpeli toți banii pe care putuse pune mâna și ștergând-o peste cel mai apropiat punct de frontieră, îi trimisese pachet din Mexico pân' ce s-a putut apropia careva de-ajuns de ei să le lipească recipisa de retur-plătit pân' să n-apuce ăl' dintre ei care-avea cuțitu' să-l poată scoate. Cât despre băieții lu' Eck, Wallstreet Panic și Admiral Dewey, ăștia din capu' locului nu fuseseră Snopeși, pen' că, după câte se putea vedea, tot ce voia Wallstreet Panic să facă era să țină o băcănie angro după o metodă scandalos de ne-snopeșiană: să-i vândă oricui exact ce voia ăla să cumpere, pe exact cât credea ăla că face marfa.

Sau aproape satisfăcut, să zicem. Vorbesc de Flem și de casa lui nouă. Era o casă ca toate casele: cu etaj, cu o verandă, unde șezuse maioru' de Spain, tatăl lu' Manfred, când nu era la pescuit sau la vânătoare, sau să-și vadă de procese, și tocmai ce-i trebuise ăluia de-al doilea președinte al Băncii Comercianților și Fermierilor, mai ales că-n ea se născuse. Da' ăsta de-acuma era altfel de președinte. Drumu' lui la scaunu' ăsta și la casa asta fusese mai lung decât al ălorlalți doi. Probabil că el își dădea seama că prea de departe trebuise să pornească până s-ajungă unde-ajunsese și că tare-i fusese greu s-o facă-n timpu-n care-o făcuse. Pen' că colonelu' Sartoris se născuse-n avere și-n respectabilitate și Manfred de Spain se născuse măcar în respectabilitate, chiar dacă de-atunci făcuse-o grămadă de parale. Da' el, Flem Snopes, a trebuit să și le câștige pe-amândouă, s-apuce și să smulgă, și să sfâșie cu dinții și cu ghearele, din stâncă seacă și dură, și rezistentă – ai putea zice, și nu cu mâinile goale, ci cu-o singură mână goală, pen' că cu-ailaltă mână goală trebuia să se apere-n timpu-n care apuca și smulgea, și sfâșia cu prima. Așa că o casă-n care oamenii ai căroră erau banii-l vedeau pe Manfred de Spain intrând în fiecare seară după ce-ncuia banii și se ducea acasă nu era destul de bună pentru Flem Snopes. Casa-n care aveau să-l vadă pe el intrând în

fiecare seară pân' se făcea timpu', a doua zi dimineată, să descuie banii trebuia să fie simbolu' material al tuturor generațiilor de respectabilitate și de aristocrație, care nu numai c-ar fi fost prea mândre ca să se preteze la malversațiuni cu banii altora, da' nici n-ar fi avut vreodată nevoie s-o facă.

Așa că apăruse înc-un Snopes la Jefferson. Nu transferat de la Moșia Franțuzului: doar importat temporar. Era Wat Snopes, dulgheru', pe numele lui întreg Watkins Products Snopes, așa cum era pictat pe amândouă laturile și pe spatele camionetei cu produse farmaceutice a doctorului Meek; era vădit că de-undeva apărea, când și când, câte-un Snopes care să știe să citească litere de tipar, fie că știa să citească litere de mână sau nu. Așa că-n următoarele nouă luni sau zece oricine care-avea ocazia, sau și-o căuta, putea să treacă pe stradă și să se uite la Wat și la echipa lui de rubedenii de sânge și prin alianță, dărâmând galeria din față a maiorului de Spain și dând la rindea spatele casei, și construind, și montând coloanele alea care-ajungeau de la pământ până sus la acoperișu' etajului și care, desigur, chiar după ce s-o termina cu vopsitu', tot n-o să fie-așa de mari ca alea de la Mount Vernon, da' vezi că și Mount Vernon era la o mie de mile distanță, așa că nu exista nicio șansă ca invidioșii și veninoșii să le poată pune-alături să le compare.

Așa c-atunci când încuia banca și venea seara acasă putea intra și-nchide ușa la o casă de care stăpânii banilor pe care el îi păzea și-i mânuia puteau, unii, să fie puțin geloși, da' toți, chiar și ăi geloși, erau mândri și erau de-acord, și se culcau, și dormeau netulburați cu banii lor atât de imaculați și-atât de ireproșabili, și-atât de imuni. Era, vorba ăluia, complet de tot, c-un bucătar negru și-un argat în curte care știa să conducă și automobilu' din când în când pen' c-acuma nu mai avea o fiică unică să-l plimbe ea poate o dată pe lună să nu se epuizeze bateria, cum îi zisese omu' ăla, dacă nu voia să trebuiască să cumpere una nouă.

Da' numai casa se schimbase și se metamorfozase, și se făcuse

simbol: el nu. Casa-n care dispărea-n fiecare zi pe la patru p.m. pân' a doua zi pe la opt a.m., o fi fost ea un simbol aristocratic ancestral solid, de Alexander Hamilton și de Aaron Burr, și de Aston, și de Morgan, și de Harriman, și de Hill, și de-oricare alți apărători ai aurului și-ai drepturilor câștigate cu trudă și inițiativă, da' omu' pe care stăpânii banilor ăstora dați în pază-l vedeau intrând și ieșind din ea era tot ăla cu care se deprinseseră de douăj' de ani de zile: aceeași cravată cu nodu' gata-făcut, cu care coborâse din căruța cu catâri, cu care venise de la Moșia Franțuzului, și doar pălăria cea nouă, alta, și chiar și șapca veche, de postav, care poate c-ar mai fi fost destul de bună încă pentru vânzătoru' lu' Varner, da' nu și când era vorba s-o vezi intrând și ieșind dintr-o bancă din Jefferson, pe capu' unui vicepreședinte – nici măcar șapca nu fusese zvârlită sau măcar dată de pomană; fusese vândută, chiar dacă numai pe zece cenți, pen' că zece cenți sunt bani și ei la o bancă, așa că toți stăpânii banilor la care el ajunsese vicepăzitor puteau să se uite-acum la pălărie și să constate că, indiferent cât de puțin ar fi plătit ei pe-una la fel, a lui îl costase totuși cu zece cenți mai puțin. Nu că s-ar fi revoltat la gându' să-l schimbe pe Flem Snopes: era la el un calcul deliberat, pen' că omu-n care ai încredere nu-i nevoie să fie unu' care n-a făcut niciodată-n viața lui un lucru nedemn de-ncredere: e ăla pe care l-ai văzut din experiență că știe când rentează să fii nedemn de-ncredere și când nu.

Și asta era casa, așa cum arăta ea pe dinafară doar, până-n clipa-n care intra el și-nchidea ușa din față-n urma lui pân' a doua zi la opt dimineața. Și nu invitase niciodată pe nimeni înăuntru și pân' acum nimeni nu fusese încă-n stare să inventeze ceva ca să intre, așa că singurii oameni care-o văzuseră pe dinăuntru erau bucătaru' și argatu', așa c-argatu-a fost ăla care mi-a povestit: că toate odăile alea mari îs mobilate-așa cum le-a lăsat De Spain plus toate ornamentele alea de interior pe care expertu' de la Memphis o sfătuipe pe Eula că trebuia să le aibă, dacă bărbat-su era vicepreședinte de bancă; că Flem niciodată nici măcar nu intra în ele, decât în sufragerie ca să mănânce

și-n odaia din fund, unde, dacă nu se culca și dormea, ședea-ntr-un scaun pivotant, la fel cu ăl' de la bancă, cu picioarele proptite de latura căminului: nu citea, nu făcea nimic: doar ședea cu pălăria pe cap, mestecând dumaticu' ăla de aer gol, pe care-l mesteca de când se lăsase de mestecat tutun atunci când se mutase la Jefferson și-auzise de *chewing gum*, și p-ormă se lăsase și de gumă, când auzise că lumea socotea că un vicepreședinte de bancă-i destul de bogat ca să n-aibă nevoie să mestece nimic. Și cum Wat Snopes găsisese-ntr-o revistă o poză-n care se arăta cum să protejezi toate căminele-n stil colonial cu coloane și cu cornișe, și la-nceput Flem stătea cu picioarele proptite pe vopseaua albă, zgâriind-o zi de zi câte puțin cu cuiele din tocuri. Pân-ntr-o zi, când casa era terminată cam de vreun an. Wat Snopes fusese și el la cină, și după plecarea lui, argatu' mi-a spus cum că se dusesese-n odaie și ce-a văzut: nu era sfidare, nu o simplă evocare a lumii din care venea, ci mai curând, vorba ăluia, o reafirmare a propriului eu și poate și-un avertisment către sine însuși: un pervaz mic de lemn, nici vopsit măcar, bătut în cuie pe marginea căminului în stil Mount Vernon sculptat de mână și pictat de mână, exact la înălțimea la care trebuia pentru ca să-și poată propti Flem picioarele-n el.

Și fusese-o vreme când primul președinte al băncii, colonelu' Sartoris, venea cele patru mile dintre simbolu' lui ancestral și bancă într-o cabrioletă cu doi cai mânați de-un vizitiu negru, într-un halat de doc și c-un joben vechi de-al colonelului; și-a fost altă vreme, în care președintele al doilea venea și pleca c-un automobil de curse EMF, de culoarea pompierilor, pân' ce și-a cumpărat un Packard negru și-un negru la el, care să-l conducă, da' ăsta cu haină albă și șapcă de șofer. Președintele ăl nou, al treilea, avea și el un automobil negru, chiar dacă nu era un Packard, și avea și-un negru să-l conducă, chiar dacă fără haină albă și șapcă de șofer, și chiar dacă președintele nu se ducea și se-ntorcea de la bancă pe sus sau nu încă. Ai doi președinți precedenți, către seară după ce-nchideau banca și duminicile porneau prin ținut în cabrioleta aia cu perechea de cai frumoși sau în Packardu'

negru să vadă de fermele de bumbac ipotecate la ei, da' președintele ăl nou nici asta nu-ncepuse încă s-o facă. Și nu pentru că nu-i venea încă să creadă că reprezenta activmente ipotecile. Nu se-ndoise nicio clipă. Nu-l speria să creadă-așa ceva și nici moale sau șovăielnic nu era pe chestia asta. Era din cauza că încă observa, învăța. Nu era din cauza că-nvățase două lecții în timp ce credea că nu-nvață decât una, și-anume c-o să aibă nevoie de considerație, pen' c-a doua lecție o adusese cu el de la Moșia Franțuzului. Era umilința, singuru' fel de umilință care-i bun la ceva: umilința de a-ți da seama că există o grămadă de lucruri pe care nu le știi încă, da' dacă ai destulă răbdare să fii umil și atent atâta timp cât trebuie, și mai ales să fii cu ochii și la drumu' pe care l-ai străbătut, ai să-nveți. Așa c-acuma serile și duminicile rămânea-n casa-n care nu era nimeni invitat să-l vadă șezând în scaunul pivotant din unica odaie pe care-o folosea, cu pălăria pe cap, mestecând în gol, fără-ncetare, și cu picioarele proptite pe bucata aia de pervaz suplimentar, ca un paradox, de lemn nevopsit, bătut în cuie pe bordura sculptată și pictată a căminului, ca unul din acele dictoane pe care le-atârni pe pereții unde lucrezi sau cugeți: *Omule, nu uita că ești muritor* sau *Trăiește cu zâmbetul pe buze* sau *Munca e brățară de aur* sau *Dumnezeu este iubirea* să-ți amintească nu numai ție, da' și străinilor care le văd că din auzite măcar, da' tot știi c-ar fi posibil să fi fost nevoie de ceva mai mult decât numai de tine singur ca s-ajungi unde-ai ajuns.

Da' astea toate, pervazu' și toate cele, aveau să vină mai târziu. Pentru moment, avocatul era liber. Și dup-aceea– nu la trei zile după ce-a ajuns Linda la New York, da' nici la trei sute – devenise, vorba ăluia, liber de-a binelea. Era rezemat de ghișeu, la poștă, în hol, cu scrisoarea gata deschisă-n mână când am intrat; și nu el era de vină dacă-n momentu' ăla holu' era gol.

- Îi zice Barton Kohl, face el.
- În regulă. Da' cui îi zice-așa?
- Visului.

- Cole, fac eu.
- Nu, zice el. Dumneata îl pronunți Cole. Se scrie K-o-h-l.
- Oh, fac eu. Kohl. După ureche, nu-mi sună prea american.
- Vladimir Kirilici îți sună mai american?

Da' holu' era gol. Cum am spus, nu din vina lui.

— Să fie-a dracului de treabă, fac eu. De-o sută cinzeci de ani în cap de când blestematu' vostru de Congres yankeu ne-a exilat în munții din Virginia, în fiecare generație, un Ratliff a trebuit să-și piard-o juma' de viață-ncercând să facă să se uite numele lui mic pân' să n-apuțe cineva să-l spună tare și să-l audă lumea. Eula ți-a spus.

— *All right*, face el. Am să te-ajut să-ți îngropi rușinea familiei. Da, face el. E ovrei. E sculptor, probabil că unu' grozav de bun.

— Pen' că-i ovrei?

— Probabil. Da' nu numai de-asta. Din cauza ei.

— L-a făcut Linda sculptor bun indiferent ce-ar fi fost înainte numai pen' că s-a măritat cu el?

— Nu. Trebuia să fi fost cel mai bun, orice ar fi fost, ca să-l aleagă ea.

— Vasăzică, s-a măritat, zic.

— Da' de unde! Face el. Nu. L-a cunoscut. Atâta tot.

— Vasăzică, încă nu ești... Era să zic *în siguranță*, da' m-am oprit la timp. Vreau să zic, nu s-a hotărât încă.

— Eu ce dracu' tot vorbesc? Nu-ți aduci aminte ce ziceam astătoamnă? C-o să iubească-o singură dată și pentru to'deauna.

— Decât că ziceai că-i „condamnată să iubească”.

— *All right*.

— Condamnată la fidelitate și la suferință, ai zis. Să iubească o dată și repede, și să-l piardă, repede, și tot restu' vieții să-i rămână credincioasă și să-l plângă. Da' cel puțin pân-acuma încă nu l-a pierdut. De fapt, nici măcar nu l-a luat încă. Așa-i, nu?

— Am zis *all right*. N-am zis?

Asta a fost cam prin primele șase luni. După vreun an, pervazu' ăla

mic de lemn pentru picioare era la locu' lui pe bordura căminului stil Mount Vernon, pictat de mână – scândurica aia negeluită parc-ar fi fost scoasă dintr-un morman de deșeuri, bătută-n cuie de-un dulgher de la țară pe ce s-ar putea numi Matterhornul virgin al respectabilității, care să permită unui alpinist să se cramponeze gâfâind, să răsufle-o clipă pentru-acea ultimă avântare pe viață și pe moarte spre-a degrada-n cele din urmă culmea, apogeul, cununa, cu inițialele sale triumfătoare. Da' nu era căzu' cu el: aici din nou era vorba de umilința aia a lui: nu în public, unde-ar fi fost o insultă pentru fiecare și pentru toți ăi' care purtau venerație ascensiunilor alpine ale Băncii Comercianților și Fermierilor, ci în particular, ca-ntr-o capelă secretă sau într-un altar: nu să te-agăți de el gâfâind, desperat și ne'nfricat, ci să-ți proptești picioarele, când vrei să stai comod să te odihnești.

De data asta treceam pe lângă scara biroului, când avocatul' apărui pe după colț ca de-obicei în goană, cu-o mulțime de hârtii juridice de-ale lui ieșindu-i pe jumătate din buzunarele hainei, da' și cu câteva încă-n mână tot ca de-obicei. Ce vreau să zic e c-avea două feluri de mers: fie aproape că stătea locului mai mult sau mai puțin liniștit, fie alerga de parcă-i ardea ceva pe la coada surtucului.

— Dă fuga-acasă și ia-ți valiza, zice. Plecăm deseară la Memphis să luăm trenu' de New York.

Așa c-am urcat scara, și-ndată ce-am ajuns și-a schimbat mersu', ca de-obicei. Și-a aruncat hârtiile pe birou și a luat o pipă de cocean de păpușoi de pe tavă, și s-a așezat pe scaun, și numai când a-nceput să se scotocească prin buzunare, după chibrituri sau tutun, sau ce-o fi fost a descoperit și-ălelalte hârtii și le-a aruncat pe birou, și s-a lăsat pe spate-n scaun de parc-ar fi avut timp cât lumea și nu s-ar mai fi putut petrece nimic de-acu-ntr-o sută de ani.

— La târnositu' noii locuințe, făcu el.

— Vrei să zici recepție, nu? Nu se zice-așa la ce vine după ce preotu' și-a luat ăi doi dolari?

N-a răspuns nimic, doar ședea și-și vedea de-aprinsu' lulelei, ca un giuvaergiu care-ar topi de pildă exact o picătură de platină-ntr-un ceasornic, să zicem.

— Vas' zică, nu se căsătoresc. Fac un fel de alianță. Am mai auzit eu de-așa ceva: de-aia se zice visuri de probă de la Grinnich Village: poți să te trezești fără să trebuiască să sari din pat și s-alergi ca nebunu' la primu' avocat din cale.

Nu se mișcase. Doar se zburlise, da' atât de prompt, de repede, că n-a avut timp să-și schimbe poziția. Ședea acolo zburlit ca un arici, fără să se miște, normal: doar spunând rece și calm, pentru că și-un arici chiar, odată ce s-a aranjat și și-a scos toți țepii-afară, își poate permite și el să aibă o voce rece și calmă, și stăpânită:

— *All right*. Am să le lipesc eticheta „căsătoriți” atunci. Protestezi? Contești? Ai cumva ceva mai bun de propus?

— Pentru că nu mai au destul timp, a zis el.

— Nu mai au destul? Nu mai au deloc. Tinerilor de azi nu le-a mai rămas, pentru că numai imbecilii sub douășcinci de ani pot să mai creadă, necum să mai spere c-a mai rămas... pentru oricare dintre noi, pentru oricine-i în viață...

— Nu-i nevoie de cine știe cât timp ca să spună amândoi un „Da” în fața preotului și să-i dați p-ormă cât socotiți voi trei că face.

— De-abia ți-am spus că nu mai e timp nici măcar de atât, când n-ai mai mult de douășcinci-treizeci de ani...

— Vasăzică, asta-i vârsta lui, fac eu. Adineauri te oprișezi la douășcinci.

Acuma nu s-a mai oprit la nimic.

— De-abia un deceniu dac-a trecut de când tații și unchii, și frații lor l-au terminat pe cel care trebuia să scape pentru to'deuna de paraziți fenomenul guvernării – de proprietarii ereditari și de concesionarii generali ai problemei umane, care doar ce-au terminat de omorât opt milioane de făpturi omenești și de devastat, pe tot mijlocul Europei apusene, o fâșie lată de patruzeci de mile. Și, cu toate

astea, la nici măcar doisprezece ani de-atunci, aceiași vechi gheșeftari cinici, fără să-și dea osteneala să-și schimbe măcar numele sau mutra, atribuindu-și doar o serie de noi titluri scoase din doctrinele desuete ale lexiconului democratic și din mitologie, s-au coalizat din mers spre a distruge unica și ultima speranță deznădăjduită... *Acuma iar o să-nceapă cu ăia care i-au zdrobit inima lu' Wilson și-au ucis Liga Națiunilor*, mi-am zis eu, da' de data asta ăl care nu s-a întrerupt din mers el a fost: Așa-i ăl din Italia, așa-i și-ăl'talt, din Germania, teribil de periculos, pentru că Mussolini n-are decât italieni cu care să lucreze în timp ce ăstălalt are nemți. Și-ăl din Spania, care n-are nevoie decât să mai fie lăsat puțin în pace de noi ăștia toți, care mai credeam că, dacă ținem ochii-nchiși înc-o buca' de vreme, o să dispară. Ca să nu mai pomenesc de...

— De ăl din Rusia, fac eu.

— ...de ăi de la noi de-acasă: organizații cu nume frumoase, toate-adunate-n numele Domnului contra impurilor în morală și-n politică, și-a ăloră care n-au culoarea pielii și originea etnică, și religia care trebuie: Ku-Klux-Klan și Cămășile Argintii, ca să nu-i mai pun la socoteală și pe diverșii campioni locali, cum e Long în Louisiana sau Bilbo al nostru din Mississippi, ce să mai vorbim de Clarence Egglestone Snope, senatorul, chiar aici la noi în Yoknapatawpha...

— Ce să mai vorbim de ăl din Rusia, fac eu.

— Ce?

— Vasăzică, asta-i, zic. Nu-i numai sculptor. E și comunist.

— Ce? făcu avocatul'.

— Barton Kohl. Motivul' pentru care nu se căsătoresc întâi e că Barton Kohl e comunist. Nu poa' să creadă-n biserici și-n căsătorie. Nu-l lasă.

— El a fost pentru căsătorie, a zis avocatul'. Linda-i cea care n-a vrut. Acuma eu eram ăla care făcea „Ce?” și el ăla care ședea aprig și intuișabil ca un arici.

— Nu crezi?

— Ba da, cred, am zis.

— De ce să vrea să se căsătorească? Ce putea ea să fi văzut în cea-n care privise nouășpe ani de zile care s-o-ndemne să se mărite?

— *All right, zic. All right.* Numai că nu cred. O cred p-a dintâi, p-aia cu timpu', că nu le-a mai rămas destul. C-atunci când ești destul de tânăr, poți să crezi. C-atunci când ești destul de tânăr, da' și destul de brav poți să urăști intoleranța și să crezi în speranță, și dacă-într-adevăr ești destul de brav, să treci și la fapte. Se mai uita încă la mine. Aș fi vrut să fi fost și eu așa, am zis.

— Nu ca să te-nsori cu cineva anume, să te-nsori cu oricine, doar așa, ca să fii-nsurat. Să nu fie adulter. Chiar dumneata.

— Nu, nu asta. Aș fi vrut să fi fost unu' dintre ei, oricare. Să cred în intoleranță și-n speranță, și să trec la fapte. Cu orice preț. Chiar de-ar trebui să fiu din nou, ca ea, sub douășcinci de ani, ca s-o pot face. Chiar sculptor de trei' de ani la Grinnich Village, cum este el.

— Vasăzică, refuzi să crezi că tot ce vrea ea e să se cocolească, să se strângă-n brațe amândoi și să fie, ce numește ea, fericită.

— Ba da, zic. Și eu vreau. Așa că de data asta nu m-am dus cu el, nici chiar după ce-a zis:

— Fleacuri. Hai, vino! Pe-urmă trecem pe la Saratoga, să vedem șanțul sau colina, sau ce-o fi fost, unde primul vostru strămoș imigrant, Vladimir Kirilici Ratliff, a pus piciorul pe pământul dumitale natal.

— Nu era niciun Ratliff pe vremea aia, am zis. Nu știu ce nume de familie-o fi purtat. Probabil că Nelly Ratliff nu știa nici măcar să-l silabisească, necum să-l și pronunțe. De fapt, poate că nici el nu știa. Și-afară de asta, nici măcar nu era Ratliff atunci. Era Rateliffe. Nu, am zis, dumneata singur ai să fii de-ajuns. O să-ți iasă mai ieftin coroborarea decât dac-ar trebui să mai plătești nu numai înc-un bilet circular, da' și trei mese pe zi.

— Coroborare, cu ce?

— În acest moment grav al vieții ei, când se hotărăște să s-asocieze

oficial sau cel puțin formal, sau să se-nhăiteze c-un amic, cum zice poetu', de sex opus, motivu' voiajului, nu-i așa, e ca să-i spui, în fine, și ei, și lui cine-i ea sau cel puțin cine nu-i. Și p-orm-am zis: Firește. Știe. Și el face:

— Ce-i ea de vină? Cum ar fi putut să trăiască nouășpe ani în aceeași casă cu Flem și tot să mai creadă c-ar fi posibil să-i fie el tată, chiar dac-ar fi avut dovadă incontestabilă?

— Și dumneata nu i-ai spus niciodată, fac eu. Și p-orm-am zis: Ba mai rău. Dacă i s-ar întâmpla s-o tulbure chestia asta și să stea s-o rumege puțin, și-ar veni la dumneata și ți-ar zice poate: „Spune-mi adevăru'. Nu-i tatăl meu”. Ea poa' să se bizuie to'deauna pe dumneata c-ai să-i zici: „Te-nșeli. Este”. Asta-i biziuală și nevoia de care vorbeai? Acuma nu se mai uita la mine. Ce te-ai face dac-o-ntoarce pe dos și-ți zice „Cine-i tatăl meu?” Nu, nu se uita la mine.

— Ai dreptate. Nu poa' să te-ntrebe una ca asta. Socot că-l cunoaște și ea destul de bine pe Gavin Stevens, în orice caz atât cât să știe că sunt unele minciuni căroră nici chiar el n-ar vrea să trebuiască să le facă față. Nu se uita la mine deloc: Așa că biziuală aia, și ea tot pe-un bilet circular stă, am zis eu.

După zece zile era-napoi. Și mă gândeam cum ar fi dacă sculptoru' ăla ar putea s-o ia așa, prin surprindere, poate pe jumate-adormită, s-o amăgească, s-o ia din pat și s-o ducă drept la altar, sau măcar la un judecător de pace, pân' să n-apuce ea să-și dea seama unde e, și-atunci poate că el – avocatul' – ar fi liber. Pe-urmă mi-am dat seama că nu era nici măcar un gând amăgitor, un vis cu ochii deschiși, pen' că-n toată ideea asta nu era nimic care să se poată numi gând. Pen' că-ndată ce m-am descotorosit de păienjenisu' ăsta de iluzii am constatat c-ar fi trebuit de ani de zile să înțeleg că Eula-și dăduse seama din clipa-n care-a dat cu ochii de el: că-n viața lui n-o să mai fie vreodată liber pen' că-n viața lui n-o să mai vrea să fie vreodată liber pen' că asta era viața lui și, dac-ar pierde-o cândva, n-o să-i mai rămâie nimic. Vreau să zic dreptu' și privilegiu', și prileju' de a-și dedica, pentru vecie,

capacitatea lui de a-și asuma răspunderea pentru ceva fără sfârșit față de apetitu' lui, și care n-o să-l amenințe niciodată cu-o recompensă, nici măcar c-un os de ros. Și mi-am adus aminte ce mi-a răspuns atunci de mult despre ea, cum că era condamnată la fidelitate și la monogamie – să iubească-o singură dată și să-l piardă, și-apoi să-l plângă, și cum eu am zis că recunosc, c-așa-i, că să fii fiica Elenei din Troia era într-un fel parc-ai fi fost ex-papa de la Roma sau ex-împăratu' Japoniei: n-aveai cine știe ce viitor. Și-mi dădeam seama acum că el aproape c-avea dreptate, doar că nu pusese cuvântu' „condamnată” chiar unde trebuia: că nu ea era cea condamnată, ea probabil c-o să se descurce; condamnat era cel care primea fidelitatea ei și monogamia, și dragostea, și cel care-și asuma răspunderea și care nu voia nici os de ros, necum că-l aștepta, ăsta era condamnatu'; și cum între ăștia doi norocoși poate că era ăl căruia-i cădea acoperișu-n cap, în timp ce se urca în pat sau se dădea jos.

Așa că, dacă i-aș fi spus toate astea, natural că s-ar fi făcut loc, și-nă cum, așa că normal că bunul meu simț mi-a zis să-mi văd de treabă. Așa că-n bună parte evitându-l, da' mai ales luptând ca un demon, ca Iacob cu îngeru' lui, pân' la urmă-am reușit activmente să rezist ispitei de a-i spune – poate ispita cea mai mare ce-i poate ieși omului în cale, adică de-a renunța cu bună știință la ocazia de-a spune după aia: „Ți-am zis eu”. Și-așa trecea timpu'. Pervazu' ăla mic, suplimentar, la cămin, pentru proptit picioarele, pe care nu-l văzuse încă nimeni decât argatu' negru, era montat acum – ajunsese legendă la Jefferson după ce-argatu-mi povestise mie și-amândoi, și el (probabil), și eu, am mai spus-o câte-unui prieten intim: devenise parte integrantă din legenda Snopesilor, un alt monument Snopes, din seria care-ncepuse cu rezervoru' ăla de apă, despre care n-am aflat nici până astăzi încă dac-au găsit acolo toată alama aia lipsă de pe vremea când la uzina electrică domnea Flem Snopes, și pe care-o aruncaseră-năuntru ăi doi fochiști negri de frică.

Apoi veni și 1936 și timp rămânea din ce în ce mai puțin: Mussolini

în Italia și Hitler în Germania, și, firește, cum zicea avocatul, și-ăla din Spania; avocatul mi-a zis:

— Fă-ți valiza! Luăm avionul de la Memphis mâine-dimineață. Nu, nu, zice, n-are ce să-ți fie frică de molipsire prin contact de data asta. Se căsătoresc. Pleacă-n Spania să se-nroleze-n armata republicană și probabil că el atâta a bătut-o la cap și-a cicălit-o, că pân' la urmă ea probabil c-a zis: „Of, Doamne, fie cum vrei tu”.

— Vasăzică, la urma urmei, el nu-i un artist liberal și emancipat, și cu idei avansate, zic. Nu-i decât un om ca toți oamenii, care crede că, dac-o fată merită să te culci cu ea, merită s-aibă și-un acoperiș deasupra capului și ceva de mâncare. Și-un ban de buzunar pe restul vieții.

— *All right*, face el. *All right*.

— Numai că o să mergem cu trenul, zic eu. Nu că mi-ar fi frică să merg cu-aeroplanul: da' când trecem prin Virginia să pot să văd și eu ce-a mai rămas din locul pe-unde și-a făcut drum în Statele Unite primu' imigrant Vladimir Kirilici. Așa că eram gata în colț cu valiza-n mână când a apărut și-a oprit, și-a deschis ușa, și s-a uitat la mine, și p-urmă, cum se zice-n cinematografie, a luat un prim-plan și-a zis:

— Ei, drăcia dracului!

— E-a mea, zic. Am cumpărat-o.

— Dumneata, face el, dumneata cu cravată. Dumneata, care nici măcar n-ai purtat vreuna-n viața dumitale, necum să fi cumpărat.

— Ai zis că-i cununie.

— Scoate-o, zice el.

— Nu, zic.

— Nu merg cu dumneata așa. Nu vreau să fiu văzut cu dumneata așa.

— Nu, n-o scot, zic. Poate că nu-i numai cununia. Mă duc să dau pentru prima oară cu ochii de toți V.K. Ratliff-ii începuturilor. Poate că lor vreau să le semăn. Sau măcar să nu-i fac de râs. Așa c-am luat atunci seara trenul de la Memphis și-a doua zi eram în Virginia –

Bristol, p-ormă Roanoke și Lynchburg, și-am apucat-o spre nord-est de-a lungu' munților albaștri și undeva-naimea noastră, nu știam bine unde, cel dintâi Vladimir din neamul Kirilici își găsisese-n cele din urmă un locșor unde să poa' să s-oprească acela căruia nu-i mai știm numele de familie, sau poate că nici n-avea pân' ce nu l-a găsit Nelly Ratliff care-atunci se scria Rateliffe, cum nu știm nici ce căuta-ntr-unu' din regimentele alea de mercenari nemți din armata generalului Burgoyne, care-a mâncat bătaie la Saratoga, da' Congresu' n-a vrut să admită condițiile capitulării și i-a surghiunit pe toți, cu catrafuse cu tot pe șase ani în Virginia, să se zbată cum or ști, fără mâncare și fără bani, și unii, cum era și Vladimir Kirilici ăsta, și fără să știe măcar limba. Da' nu i-a trebuit niciuna din astea trei ca să fugă și să nimerească nu numai exact în satu' cel mai potrivit, da' și exact în șura cea mai potrivită-n care Nelly Ratliff, care căuta cuibarele de ouă sau așa ceva, a dat peste el. Și nici nevoie să știe limba n-a avut ca să mănânce mâncarea pe care i-o aducea; și poate că niciodată habar n-avusese de lucratu' pământului până-n ziua-n care ea, în fine, l-a scos la lumină să-l vadă ai ei: și nici măcar de limbă-n care să știe să vorbească n-avusese vreodată nevoie ca să urmeze ce-a urmat când cineva – maică-sa sau taică-su, sau frații, sau cine-or fi fost, poate doar un vecin – a băgat de seamă ce burtă făcuse; așa că s-au căsătorit și V.K. a căpătat activmente-un nume real și legal, numele de Rateliffe, și ăl de după el s-a dus în Tennessee și ăl de după el s-a mutat în Mississippi, numai că-n timpu' ăsta a ajuns să se scrie Ratliff și primul băiat e to'deauna botezat Vladimir Kirilici și-și pierde-acuma juma' din viață încercând să nu-l afle lumea.

A doua zi de dimineață eram la New York. Devreme; nici măcar șapte. Prea devreme.

— Probabil că nici n-au isprăvit cu breakfastu', zic.

— Pe dracu' breakfast, zice avocatul'. Nici măcar nu s-au dus încă să se culce. Aici e New York, nu-i Yoknapatawpha.

Așa că ne-am dus la hotel, unde avocatul' oprise dinainte-o odaie.

Numai că nu era o odaie, erau trei: un salon și două dormitoare.

— Putem mânca aici sus, zice el.

— Breakfastu'? Zic eu.

— Ni-l trimit aici sus.

— Aici e New York, zic. *Breakfast* în dormitor sau în bucătărie, sau în dos pe verandă pot să mănânc și-acasă-n Yoknapatawpha. Așa că ne-am dus jos în restaurantu' hotelului. P-ormă-am zis: Când iau ăștia breakfastu'? Când se-ntunecă? Sau când li se năzare să se scoale?

— Lasă asta, zice. Avem de făcut întâi un drum. Nu, zice iar avem două drumuri de făcut. Se uita iarăși la ea, cu toate că trebuie să recunosc că nu mai deschisese vorba de-atunci de când mi-a zis prima oară, la Jefferson, când m-am urcat în mașină. Și-mi aduc aminte cum îmi povestise-odată despre clima de la New York, că poate că nu-i nicăieri pe lume-o climă ca asta, parc-ar fi făcută anume pentru New York. În căzu' ăsta, chiar c-aveam o probă: o zi de-alea senine de-nceput de toamnă când ceru' pare-o ceață albăstruie odihnindu-se pe pământ, clădirile-nalte străpungându-l și retezându-se, și muchiile ascuțite estompându-se, ca și cum lumina soarelui n-ar străluci pe el, ar fredona cum susură firele de telegraf. Și-atunci am văzut-o: o prăvălie cu o vitrină, o vitrină-ntreagă și-n ea o singură cravată.

— Stai puțin, zic.

— Nu, zice. Mergea, câtă vreme nu te vedeau decât conductorii de tren, da' nu poți să te-arăți așa în fața unui pastor.

— Nu, zic, stai puțin. Pentru c-auzisem eu de prăvălii d-astea de pe străduțe laterale. Dacă le trebuie-o vitrină-ntreagă ca să pună-n ea o singură cravată cu siguranță c-or să vrea pe ea trei sau patru dolari.

— N-avem încotro acuma, face. Aici e New York. Hai!

Și-năuntru tot nimic decât câteva scaune aurite și două cucoane în rochii negre, și un bărbat îmbrăcat ca un senator, sau cel puțin ca un pastor, și care știa cum îl cheamă pe-avocat pe numele lui adevărat. Pe-urmă, un birou cu o masă și cu un vas cu flori, și-o cucoană scurtă și-ndesată, și negricioasă, îmbrăcată-ntr-o rochie care n-ar fi venit bine

pe nimeni, cu păru-ncărunțit pieptănat cu cărare și cu cei mai frumoși ochi negri pe care mi-a fost dat să-i văd vreodată, cu toate că erau puțin bulbucați, și care l-a sărutat pe avocat, și pe-urmă el i-a zis:

— Myra Allanovna, dă-mi voie să-ți prezint pe Vladimir Kirilici. Și ea s-a uitat la mine și-a zis ceva; da, știu, era pe rusește, și-avocatu', care zice:

— Uită-te la cravata lui. Măcar o dată, dacă poți suporta. și eu zic:

— Ei lasă, că n-o fi chiar așa. Desigur c-aș fi preferat să fi fost cu galben și cu roșu, în loc de roz și verde. Da' oricum... Și ea zice:

— Vă place galben și roșu?

— Da, doamnă, zic. P-ormă zic: De fapt... Și pân' s-apuc să mă opresc ea zice:

— Da, spuneți vă rog. Și eu zic:

— Nu, nimic. Mă gândeam așa că, dacă ți-ai putea imagina o cravată și p-ormă s-o iei și să ți-o pui la gât, mi-aș imagina una făcută din roșu cu un buchet sau poate cu-o singură floarea-soarelui în mijloc. Și ea zice:

— Floarea-soarelui? Și-avocatu' face:

— Heliantă. P-ormă zice: Nu, am greșit. Turnesol. Sonnenblume. Și ea zice:

— Stați puțin. Și-a și ieșit, și-atunci mi-am zis și eu: *Stai puțin.*

— Nici chiar la cinci dolari cravata nu-și acoperă ei scaunele astea aurite.

— Acuma-i prea târziu, face avocațu'. Scoate-ți-o. Decât c-atunci când s-a-ntors nu numai că n-avea nicio floarea-soarelui, da' nici măcar roșie nu era. Era ca prăfuită. Nu, greșesc, între timp mă uitasem la ea mai bine. Arăta ca un obraz de piersică și-ți dădeai seama că-ntr-o clipă, dacă te puteai abține să nu clipești, o să-nceapă să se facă piersică de-adevărat. Numai că nu s-a făcut. E și-acuma tot așa, prăfuită cu aur ca o spinare de față bronzată la soare.

— Da, face avocațu', trimite-l undeva să-și ia o cămașă albă. Nici cămașă albă n-a purtat vreodată pân-acuma.

— Niciodată, nu? Face ea. Totdeauna numai albastră, nu? Și totdeauna același albastru? Albastrul ochilor dumneavoastră?

— Exact, zic.

— Dar cum faceți? zice ea. Le decolorați? Numai prin spălat?

— Exact, zic. Le spăl.

— Vreți să spuneți că le spălați dumneavoastră personal?

— Le și coase personal, zice avocatul'.

— Exact, zic. Eu vând mașini de cusut. Primu' lucru pe care trebuie să-l știu e să umblu cu ele.

— Natural, zice ea. Pentru moment, luați-o pe asta. Măine, pe cealaltă, roșie cu o Sonnenblume. Și iată-ne din nou în stradă. Tot încercam să-i zic: *Stai puțin*.

— Acuma o să trebuiască să cumpăr două, zic. Încerc să fiu serios. Vreau să zic: te rog să mă crezi c-acuma-s tot atât de serios ca oricine din câți cunoști. Spune-mi exact cât crezi că costă cravata aia din vitrină?

Și-avocatu', fără măcar să se oprească din mers, vorbind peste umăr în mijlocu' lumii care te-mpingea în toate părțile:

— Nu știu. Cravatele ei se urcă până la o sută cincizeci. Să zicem că vreo șaptescinci de dolari... Era exact parcă m-ar fi pocnit unu' cu putere, cu tăișu' palmei, în ceafă, și când mi-am revenit eram rezemat de zid mai departe de forfota mulțimii, zgâlțâit de-un tremurat, și avocatul' mai mult sau mai puțin mă sprijinea.

— Ți-e mai bine? Face el.

— Nu, nu mi-e. Șaptescinci de dolari pe-o cravată? Nu pot! Nu vreau!

— Ai patruj' de ani, zice el. Ai fi trebuit să-ți cumperi cravate, cel puțin câte una pe an, de când te-ai amoretat pentru prima oară. Când a fost? La unșpe ani? La doișpe? La treișpe? Sau la opt ori nouă când ai început să mergi la școală – cu condiția ca să fi avut profesoară, desigur. Da' hai să zicem la douăzeci. Asta-nseamnă douăzeci a un dolar cravata pe an. Face douăj' de dolari. Cum nu ești însurat și nici

n-ai să fii vreodată, și nici neamuri prea apropiate, ca să-ți scoată sufletu' cu-grijitu' și să te istovească-n speranța c-o să le rămână ceva de pe urma dumitale, poți să mai trăiești foarte bine încă patrușcinci. Asta face șaiișcinci de dolari. Adică o să ai o cravată Allanovna pe zece dolari. Nimeni altu' pe lume n-a luat o cravată Allanovna pe zece dolari.

— N-am nevoie! Zic. N-am nevoie!

— *Allright*. Ți-o fac cadou.

— Nu. Nu pot să primesc, zic.

— *All right*. Vrei să te duci la ea și să-i spui că nu mai iei cravata?

— Da' nu-nțelegi că nu pot să fac una ca asta?

— *All right*, zice. Hai, c-am și întârziat puțin. Așa c-atunci când am ajuns la hotel ne-am dus de-a dreptu' la bar.

— Aproape că-ncepe, zic. Nu vrei să-mi spui de cine-i vorba?

— Nu, face el... Aici e New York. Vreau să m-amuz și eu nițel, să-mi fac gusturile.

Și peste-o clipă, când mi-am dat seama că avocatulu' nu-l văzuse-n viața lui, am înțeles c-ar fi trebuit să-mi închipui de ce insistase el atâta ca să vin și eu. Numai că de-abia după asta mi-am adus aminte cum, în căzu' ăsta, avocatulu' n-ar fi avut nevoie de niciun fel de ajutor, pen' că neapărat trebuie să ai un fel de afinitate sau, oricum, de repugnanță, pentru omu' care douășcinci de ani a fost ca și-o parte, și-ncă o parte mare din chinu' tău simplu și normal, și firesc de-a trebui să te trezești din nou a doua zi, cum de altfel trebuise și omu' ăsta. Așa c-am zis:

— Ei, comedie! Ce faci, Hoake? Pen' că el era. Puțin încărunit pe la tâmple, cu-aspect nu doar de om bronzat în aer liber, cu-aspect de om bogat bronzat în aer liber care n-avea niciun fel de nevoie de-un costum de haine de la croitor mare, și de culoare-nchisă, și mai puțin încă de doi chelneri care să-i țopăie-mprejur ca să ți-o dovedească, și care se-așe- zase-acolo unde-l adusesese avocatulu' de cine-știe-unde dăduse de urma lui, undeva prin vest, tot așa cum m-adusesese-n mod

special și pe mine pentru ziua asta. Nu, nu avocatul ne-adusese pe McCarron și pe mine de la o mie și de la două mii de mile distanță, ca să ne-ntâlnim toți trei într-un bar din New York: fata ne-adusese – fata asta care-n viața ei nu-l văzuse pe unu' (din noi trei și după câte știu eu activmente aș putea spune cu jurământ că nici ălorlalți doi nu le spusese mare lucru altceva decât bună-ziua – fata asta care nu numai că nu știa, da' nici nu se sinchisea că moștenise destinul maică-sii de-a prinde patru bărbați în pânza asta de păianjen, c-un unic fir de păr care te strangula; ne-adusese pe toți patru fără să miște măcar un deget – pe bărbat-su, pe taică-su, pe-omu' care tot mai încerca să-și dea viața pentru maică-sa, dac-ar găsi pe cineva s-aibă ce face cu ea, și pe-ăla pe care l-ați putea numi un prieten al familiei gata să fie de-ajutor – să facem pe figuranții-n reprezentanția-n care ea va zice: „Da”, din noianul de spectacole matrimoniale, produs în serie la primărie, înainte de-a se-mbarca pe-un vapor să plece-n Europa, să facă ce-și închipuia ea c-are de făcut în război. Așa că eu am fost al' de-a zis:

— Hoake, îți prezint pe-avocatul Stevens, și-acuma erau trei chelneri care s-aflau în treabă să ne-ajute să ne așezăm (sărea-n ochi cât era de bogat).

— Ce luați? zise el către avocat. Ce ia V.K. Știu – un Bushmill, făcu el către chelner. Adu sticla. Ai să te simți ca acasă, îmi zise el. Are exact același gust ca și drăcia pe care-o făcea Calvin Bookwright – îți mai aduci aminte? Acuma se uita și el la ea. E-o Allanovna, nu? Face el. Te-ai săltat ceva de când ai plecat de la Moșia Franțuzului. Acuma se uita la avocat. Dădu peste cap paharul dintr-odată și chelnerul era gata cu sticla să-l umple la loc până s-aibă el timp să facă vreun semn. N-avea nicio grijă, zice el. Mi-am dat cuvântul. Mi-l țin.

— N-aibi nici dumneata nicio grijă, zic eu. Avocatul are trecere la Linda. Ea o să-l creadă-ntâi pe el, indiferent de ce-a uitat unu' și ce-o să-ncerce să-ndruga altu'. Și-am fi putut mânca și-acolo, da' avocatul face:

— Aici e New York. Ca la moș Cal Bookwright în ghețarie, putem mânca când ne-om întoarce-acasă. Așa că ne-am dus în restaurant. Era și timpu'. La primărie ne-am dus cu taximetru. În timp ce coboram, a venit un alt taximetru și-au coborât ei. El nu era voinic, da' arăta, arăta ca un jucător de fotbal. Ba nu: arăta ca un boxer profesionist. N-avea un aer chiar dur și nici implacabil n-ar fi fost cuvântu' potrivit. Ai fi zis c-ar fi-n stare să te bată sau poate că l-ai bate, da' că probabil că n-ai putea sau c-ar putea să te ucidă, sau l-ai ucide, cu toate că probabil că n-ai putea. Da' niciodată n-ar sta să se tocmească cu tine, și-avea niște ochi spălăciți, ca ai lu' Hub Hampton, da' nu duri: doar că te priveau simplu, liniștit de-a-ntregu', nu-i scăpa nimic și parc-ar fi știut foarte bine dinainte ce-o să vadă.

Am intrat. Era un hol mare, un coridor, un șir de oameni, doi câte doi, în care-am fi fost ultimii dacă șiru-ar fi avut sfârșit, da' n-avea: to'deauna mai era o pereche după tine; noroc că nu ținea mult: ajungeai la o ușă pe care sta scris OFIȚERUL STĂRII CIVILE și intrai. Nici aici nu ținea mult, taximetrele alea două mai așteptau încă.

— Vasăzică, ăsta-i Grinnich Village, fac eu. Intrai de-a dreptu' din stradă, în dos c-un peticuț de pământ cât o poală de cămașă; i-ai fi zis curticică, da' târgoveții ăștia-i ziceau grădină: avea și-un pom chiar, cu vreo trei drăcii pe el, care-n primăvară și-n vară fuseseră desigur frunze. Da' -năuntru era frumos: plin de lume, normal, cu doi chelneri strecurându-se-ncoace și-ncolo, cu tăvi cu pahare de șampanie, și trei-patru invitați ajutând și ei, și mai erau și ăi care preluau apartamentu' pe timpu' cât Linda și cu proaspătu' ei soț aveau să fie plecați în Spania la război – o pereche tânără, cam de-aceeași vârstă cu ei. E și el tot sculptor? l-am întrebat pe-avocat.

— Nu. E ziarist.

— Oh, zic. Atunci probabil că-s căsătoriți de multă vreme.

Era frumos la ei: O odaie cu-o mulțime de ferestre și lumină din belșug. Plină cu lucruri, da' aveau aeru' că-s folosite – un perete-ntreg plin cu cărți și un pian, și mi-am închipuit că trebuie să fie tablouri,

pentru că erau agățate pe pereți, și-alte lucruri mi-am închipuit că erau sculpturi, da' restu' nu știam ce sunt, erau făcute din bucăți de lemn sau de fier, sau din fâșii de tinichea și sârmă. Numai că asta era, nu puteam să-ntreb din cauza atâtor poeți și pictori, și sculptori, și muzicieni, pentru că trebuia totuși să facă pe gazda până ce – el și cu Linda, și cu-avocatu', și cu mine – ne-om putea strecura să ne ducem jos, unde era vaporu'; fără-ndoială c-o grămadă de oameni își vedeau visu' cu ochii la Grinnich Village, da' fără-ndoială că o nuntă era un eveniment chiar și-acolo. Și unu' dintre ei nu era nici poet, nici pictor, nici sculptor, nici muzician, și nici măcar un gazetar obișnuit; cu siguranță că lucra-n galanterie și-și avusese-n-seara aia sâmbăta lui liberă. Pen' că de-abia intrase-n odaie, că nu numai că se uita la cravată, da' o și pipăia-ntre două degete.

— Allanovna, face el.

— Exact, zic.

— Oklahoma? Petrol?

— Mă rog?

— Aha, Texas. Comerț de vite. În Texas îți alegi din ce să faci milioane: sau din petrol, sau din vite: este?

— Nu, dom'le, zic. Mississippi. Vând mașini de cusut.

Așa c-a mai trecut puțin timp pân' să poată Kohl să vină-n cele din urmă să-mi umple din nou paharu'.

— Din câte-nțeleg, ai copilărit cu mama Lindei, zice.

— Exact. Dumneata ai făcut astea?

— Astea, care?

— De-aici din odaie.

— Oh, face el. Vrei să mai vezi și altele? De ce?

— Nu știu încă, zic. Are vreo importanță? Așa că ne-am făcut loc cu coatele prin înghesuială – începuse să trebuiască să-ți faci loc cu coatele – și-am trecut prin hol, și-am urcat câteva trepte. Și aici era mai frumos ca peste tot: un pod, cu-o parte-ntreagă din acoperiș numai ferestre, o odaie nu în care să locuiești, da-n care să vii să fii singur și

să lucrezi. Și el sta puțin în urma mea și-ntr-o parte, și-mi lăsa și timp, și loc să privesc. Până ce, dup-un timp, zice:

— Scandalizat? Înnebunit? Și, dup-un timp, zic:

— Trebuie neapărat să fiu scandalizat sau înnebunit de ceva, numai pentru că n-am mai văzut pân-acuma?

— La vârsta dumitale, da, zice. Numai copiii pot rezista surprizelor de dragu' surprizei. Oamenii mari nu suportă surprize decât dacă li se făgăduiește dinainte c-or să vrea s-o cumpere.

— Poate că eu n-am avut încă timp destul, zic.

— Privește cât poțești. Așa că se rezemă de perete cu brațele încrucișate ca un jucător de fotbal și zgomotu' petrecerii la care se presupunea că el e încă gazdă se ridica pe scară până la noi, în timp ce eu îmi luam tot răgazul să privesc: unele, pricepeam ce sunt, altele, aproape că le pricepeam, și poate că, dac-aș mai fi avut timp, le-aș fi și priceput, și altele-mi dădeam seama că n-o să le-nțeleg niciodată de-a binelea, până când m-am luminat deodată că nici asta n-are nicio importanță, nu numai pentru el, da' nici pentru mine. Pen' că oricine poa' să vadă și s-audă, și să miroasă, și să pipăie, și să guste ce s-așteaptă s-audă și să vadă, și să miroasă, și să pipăie, și să guste, și nici n-o să bage de seamă mare lucru dacă ești acolo, nici n-o să-i pese dacă nu ești. Așa că, cine știe, dacă poți să vezi și să simți, și să miroși, și s-auzi, și să guști ce-n viața ta nu te-ai așteptat și nici măcar nu ți-ai putut închipui pân' atunci, poate că de-aia te-a ales Ăl de Sus să fii cel care trăiește cu-adevărat.

Așa c-acuma venise și momentu-ntâlnirii. Vreau să zic întâlnirea pe care-o aranjase avocatul cu Hoake, cu Hoake care zicea:

— Păi ce pot eu să-i spun ei... bărbatului ei... prietenilor? Și avocatul:

— De ce să trebuiască să-i spui cuiva ceva? Am avut eu grijă de asta. Îndată după ce-or ciocni toți în sănătatea ei, ia-o de braț și ștergeți-o. Numai să nu uiți să fiți la unșpe jumate la vapor. Decât că Hoake, când erau amândoi în ușă gata să plece, Hoake în costumul lui

de la croitor mare și de culoare-nchisă, și cu pălăria melon în mână, și Linda, într-un fel de rochie de seară sub mantou, tot mai încerca. Și nu că semănau, pentru că nu semănau. Ea, pentru o femeie era înaltă, destul de înaltă ca să n-aibă cine știe ce siluetă (vreau să zic genul ca să fluiere oamenii a admirație-n urma ei) și el nu era deloc înalt pentru un bărbat și de fapt puțin cam îndesat. Da' ochii erau exact aceiași. În orice caz, eu aveam impresia că oricine s-ar fi uitat la ei, fără să vrea și tot și-ar fi dat seama că-s rude. Așa că el tot mai încerca:

— Un vechi prieten al familiei mamei ei. Bunicul ei și cu tatăl meu pare să fi fost rude-ndepărtate... Și-avocatu' retezându-i-o:

— *All right, all right*, las-o baltă! Nu uita să fiți la timp.

Și Hoake:

— Da-da. O să luăm masa la Twenty-One și de-acolo ne ducem la Stork Club, dac-o fi nevoie să ne telefonezi. Și-au plecat și ceilalți au plecat și ei, afară de trei bărbați care-am aflat că erau tot ziariști, corespondenți străini; și Kohl i-a ajutat nevastei noului locatar să gătească niște spaghete și-am mâncat, și-am mai băut puțin vin, de data asta roșu, și vorbeau despre război, despre Spania și Etiopia, cum că asta era numai începutu': c-aveau să se stingă luminile-n Europa toată și că-n curând poate că și la noi în țară; până ce s-a făcut timpu' să mergem la vapor. Și-acolo-n cabină am mai băut niște șampanie, da' avocatul de-abia destupase prima sticlă, când au apărut și Linda cu Hoake.

— V-ați și întors? făcu avocatul. Credeam c-o să mai stați, cel puțin înc-un ceas.

— Ea... noi am decis să nu mai trecem pe la club, zise Hoake. În schimb, am luat o trăsură și ne-am plimbat prin parc. Și-acuma... făcu el. Nici nu-și lăsase pălăria din mână.

— Rămâi să mai iei un pahar de șampanie, zise-avocatu', și Kohl a spus și el ceva. Da' Linda-i și întinsese mâna.

— *Good bye*, domnule McCarron! Îți mulțumesc pentru seara asta și pentru c-ai venit la căsătoria mea.

— Nu vrei să-mi zici Hoake acum? făcu el.

— *Good bye*, Hoake! zise ea.

— Așteaptă-ne-n taximetru, atunci, zise avocatul. Venim într-o clipă.

— Nu, zise Hoake. Iau alt taximetru și-l las pe ăsta pentru voi. Și a plecat. Ea a-nchis ușa după el și s-a apropiat de avocat scoțând ceva din buzunar.

— Uite, zise ea. Era o brichetă de aur. Știu că n-ai s-o-ntrebuințezi niciodată, pentru că zici că simți gustu' lichidului când îți aprinzi pipa.

— Nu, face avocatul'. Ce-am zis eu e că pot să-l miros.

— *All right*, zice ea. Ia-o-n orice caz. Așa că avocatul' a luat-o. Are inițialele dumitale gravate pe ea, vezi?

— GLS, face avocatul'. Astea nu-s inițialele mele. Eu n-am decât două: GS.

— Știu. Dar gravorul mi-a zis că o monogramă trebuie să aibă trei litere, așa că ți-am împrumutat una de-a mea. Apoi a rămas în fața lui, înaltă aproape cât el, privindu-l. ăsta era tatăl meu, zice ea.

— Nu, face avocatul'.

— Ba da.

— N-ai să pretinzi acumă că el ți-a zis una ca asta.

— Știi foarte bine că nu. L-ai pus să jure.

— Nu.

— Atunci jură dumneata.

— *All right*, face avocatul'. Jur.

— Mi-ești drag, zice ea. Știi de ce?

— Spune-mi.

— Pentru că, de câte ori îmi spui o minciună, sunt sigură c-ai s-o ții așa pân' la sfârșit.

A urmat al doilea pelerinaj sentimental. Nu, mai întâi a fost altceva. A doua zi după-masă.

— Să mergem acumă să luăm cravata, a zis avocatul'.

— Nu, fac eu.

— Vrei să zici că te duci singur?

— Exact, zic eu. Așa că eram singur, în același birou mic, și ea în aceeași rochie care n-ar fi venit bine nimănui, cu ochii la guleru' meu gol încă-nainte de-a fi apucat eu să pun pe masă cravata și-o sută cincizeci de dolari, alături de-aia nouă, pe care nici n-o atinsesem, că mi-era frică. Era roșie, numai puțințel mai deschisă decât o frunză de eucalipt toamna, și nu cu o singură floarea-soarelui, nici măcar c-un buchet: cu o mulțime de floarea-soarelui mici, galbene, fiecare-ntr-un fel de romb ca o fațetă de briliant și-n fiecare floare un punct mic albastru, aproape-exact albastru' pe care-l iau cămășile mele dup-un timp. N-am îndrăznit s-o ating.

— Îmi pare rău, zic. Da' vedeți și dumneavoastră că pur și simplu nu pot. Eu vând mașini de cusut în Mississippi. Nu-mi pot permite să se afle-acolo c-am cumpărat cravate cu șapteșcinci de dolari bucata. Da' tot așa cum eu vând mașini de cusut în Mississippi, dumneavoastră vindeți cravate la New York și nu vă puteți permite să vină niște smintiți să vă poarte și să vă comande cravatele, și să nu le plătească. Așa că, poftim, zic. Și vă rog să fiți atât de bună și să mă scuzați...

Da' ea nici măcar nu s-a uitat la bani.

— De ce ți-a zis Vladimir Kirilici? Face ea. I-am spus:

— Numai c-acuma trăim în Mississippi și trebuie să las toate astea să se uite, zic. Așa că vă rog înc-o dată să mă scu...

— Ia-le de pe birou, zice ea. Cravatele astea ți le-am dăruit. N-ai nimic de plătit pentru ele.

— Nu-nțelegeți că nici eu nu pot să le primesc? Fac eu. Tot așa cum n-aș putea permite cuiva să-mi comande-o mașină de cusut și pormă să vină să-mi spună că s-a răzgândit, după ce eu i-o livrasem.

— Așa că dumneata nu poți accepta cravatele și eu nu pot accepta banii. Buun. O să facem așa... Avea pe birou o drăcie care semăna a borcan de cremă și când l-a deschis era o brichetă. O să-i ardem,

jumătate pentru dumneata, jumătate pentru mine... Și-am sărit:

— Stați puțin! Stați puțin! Și s-a oprit. Nu, fac eu, nu! Să nu ardeți banii! Și ea face:

— De ce nu? Și ne uitam unu' la altu', ea cu bricheta-ntr-o mână și fiecare cu-o mână pe bani.

— Pentru că-s bani, zic. Cineva, undeva, cândva a suferit... a durat... vreau să zic că banii reprezintă prea multă durere și suferință undeva, pentru cineva, mai mult decât fac banii-n sine, adică... nu asta-i ce vreau să spun... Și ea face:

— Înțeleg perfect ce vrei să spui. Numai neîndemânaticii și-analfabeții, și fricoșii, și oamenii fără trecut distrug banii. Așa c-ai să-i păstrezi. Ai să-i duci înapoi acolo – cum ziceai?

— Mississippi, zic.

— Mississippi. Și trebuie să fie-acolo cineva care, nu să aibă nevoie – cine se mai preocupă azi de ceva atât de meschin ca nevoia? Cineva care-și dorește ceva ce costă o sută cinzeci de dolari – o pălărie, un tablou, o carte, cercei, dar ceva absolut deloc, deloc de mâncare – ceva ce crede el – sau ea – că n-o să poată niciodată să aibă, ceva la care-a renunțat de mult, nu la vis, la speranță. De data asta, mă-nțelegi ce vreau să spun?

— Înțeleg perfect ce vreți să spuneți pentru c-ați spus-o, zic.

— Atunci sărută-mă, zice ea. Și-n seara aia eu și cu avocatul am plecat la Saratoga.

— I-ai spus lui Hoake să nu-ncerce cumva să-i dea bani sau a avut el singur atâta minte? Zic eu.

— Da, face avocatul'.

— Da, ce?

— Poate c-amândouă. Și după-masă ne-am dus să vedem caii și-a doua zi dimineață ne-am dus la Remis Heights și la Freeman's Farm. Numai că, bineînțeles, nu era niciun monument, pentru niciun mercenar hessian, care poate că nici măcar nemțește nu știa, necum englezeasca americanilor și normal că nu era acolo nici colină, nici

șanț, nici copac retezat, nici stâncă să-ți strige-n gura mare: „Aici, pe locu’ ăsta, primu’ dumitale strămoș V.K. a renegat Europa pentru to’deauna și-a intrat în Statele Unite”. Și peste două zile eram înapoi acasă, străbătând în două zile o distanță pentru care primilor V.K. le-au trebuit patru generații, și-acuma priveam cum se stingeau luminile-n Spania și-n Etiopia, și-ntunericu’ se strecura-nspre răsărit prin toată Europa și prin Asia, până ce umbra avea să se-ntindă și peste insulele din Pacific și s-ajungă chiar până-n America. Da’ pân’ la asta mai era o bucată de vreme, atunci când avocatul mi-a zis:

— Vino sus la birou, și p-ormă mi-a zis: Barton Kohl a murit. Aeroplanul – era un avion civil de transport, vechi, înarmat cu mitraliere de infanterie 1918, din care echipaju’ de amatori arunca cu mâna bombe făcute-n casă, prin deschideri amenajate de ei cu mâna; cu asta combăteau ei Luftwaffe-a lu’ Hitler – a fost doborât în flăcări, așa că ea probabil că nici n-ar fi putut să-l identifice dac-ar fi putut s-ajungă pân’ la locul prăbușirii. Nu spune ce-are de gând acuma.

— O să se-ntoarc-aici, acasă.

— Aici? face el. Aici? P-ormă face: De ce dracu’ să nu se-ntoarcă? Doar e-acasă.

— Exact, zic. E condamnată.

— Ce? Ce-ai zis?

— Nimic. Am zis c-așa cred și eu.

Opt

CHARLES MALLISON

Linda Kohl (adică Snopes, cum ar spune Thackeray. Dar și Kohl, pentru că el murise) nu era primul erou rănit în război, care să nimerească-n cele din urmă-napoi la Jefferson. Era numai prima pentru care unchiul meu își dădea osteneala să se ducă s-o aștepte la gară. Vreau să spun, nu la gara feroviară; în 1937 se-implinea anul sau aproape, de când nu mai trecuse prin Jefferson vreun tren din care să fi coborât vreun călător cu bilet plătit. Și nici la autogară, pentru că nici măcar nu-i vorba de Jefferson. Ne-am dus s-o primim la aeroport la Memphis, unchiul meu descoperind pare-se-n ultimul moment, atunci, dimineța, că nu era în stare să facă singur cu mașina lui un voiaj de optzeci de mile dus și optzeci întors.

Nu era nici măcar prima femeie erou. Prin 1919 fusese la noi o infirmieră, o veritabilă femeie-locotenent – desigur, nu localnică, nu din Jefferson, poate doar puțin rudă cu vreo familie din Jefferson (sau poate doar având vreun interes pentru cineva dintr-o familie), care făcuse parte din personalul unui spital de zonă interioară în Franța și – zicea ea – fusese realmente două zile la un post de evacuare de răniți, undeva, dincolo de Montdidier, de unde se-auzeau și tunurile.

De fapt, prin 1919 chiar și jeffersonienii de cinci ani, câți aveam eu atunci, erau puțin cam blazați pe chestia eroilor din război, nu numai a celor scăpați fără de-o zgârietură, dar chiar și a celor răniți care coborau din tren la gara de triaj de la Memphis sau New Orleans. Nu c-aș vrea să spun că și cei care n-aveau măcar o zgârietură își ziceau eroi sau măcar gândiseră c-ar fi, sau că măcar gândiseră, cât de cât, ceva pe chestia asta, până ce-ajunseseră-acasă și se pomeniseră cu epitetul ăsta trâmbițându-li-se din toate părțile, încât unii dintre ei,

câțiva dintre ei, începuseră să creadă că poate chiar sunt. Vreau să zic, trimbițându-li-se de către cei care organizaseră și coordonasera trâmbițatul – cei care nu fuseseră-n război, așa că erau gata și landemână la fața locului ca să organizeze parade mari în porturile de debarcare și parade mai mici prin capitalele districtuale, cu berbeci la frigare și bere, ei, care-n asta nu fuseseră, și nici în cel viitor n-aveau de gând să se ducă, și nici în cel de după cel viitor, câtă vreme tot ce-aveau de făcut era să cumpere obligații scutite de impozit și să organizeze parade într-o trâmbițarea eroilor, așa ca viitoarea recoltă de masculi de opt și nouă, și zece ani să poată vedea epoleți divizionari și insigne de rănit și de ani de campanie, și barete de decorații.

Până ce, nu știu cum, dar unii dintre ei începură să creadă că, dacă atâtea glasuri trâmbițau, pesemne c-aveau dreptate și că erau eroi. Pentru că, după cum spunea unchiu' Gavin, care-n felul lui fusese și el soldat (în Serviciul American de Campanie pe lângă armata franceză, în '16 și '17, până ce-am intrat și noi în război, și după-aceia tot în Franța, la Y.M.C.A., ca secretar sau cum i-o fi zis), nu le mai rămăsese nimic altceva: bărbați tineri sau chiar băieți, cei mai mulți cu idei foarte vagi și complet eronate despre ce-nsemna Europa și unde era, și cu niciun fel de idei despre ce-nsemna armata, ce să mai vorbim despre ce-nsemna războiul, trași la sorți din grămadă peste noapte și-nregimentați într-un corp expediționar ca să-ncerce să scape cu viață (dac-or putea) înainte de-a-mplini douăzeci și cinci de ani, din ceea ce ei nici măcar nu-și dădeau seama-n momentul acela că era cea mai deosebită încercare din viața lor. Pentru ca apoi să se vadă, vrând-nevrând, vărsați peste noapte înapoi, în ceea ce ei crezuseră c-o să fie lumea lor, lumea cu care fuseseră obișnuiți și pe care li se spusese s-o apere cu prețul vieții, cu riscul de-a fi mutilați și omorâți, numai ca s-o poată regăsi intactă când s-or întoarce, ca să constate-apoi că n-o mai găseau deloc. Așa că fanfarele și paradele cu berbeci la frigare și tot restul trâmbițatului în cinstea eroilor nu numai că-ncepuse să se potolească încă-nainte de-a fi-nceput ei să se deprindă cu ele, da-

ncepuseră să se stingă încă-nainte ca ultimii întârziați să fi apucat s-ajungă acasă: începuse de pe-acum să fi se spună la o friptură sleită și-o bere trezită, în timp ce ultimele note ale alămurilor impaciente se stingeau: „*All right*, băieți; mâncați-vă friptura și salata de cartofi și beți-vă berea, și nu ne mai stați în drum, c-am intrat până peste cap în lumea asta nouă, a cărei unică și principală treabă e pacea asta, care nu numai că-i productivă, da-i de-o rentabilitate nebună”.

Așa că, după cum spunea Gavin, ei *trebuiau* să creadă că-s eroi, cu toate că nu-și puteau aminti cum anume și-n ce loc, și prin ce anume gest ajunseseră, pătrunseseră pentru o clipă, o secundă-n situația asta de eroi. Pentru că altceva nu le mai rămăsese: de-abia dacă-și trăiseră o treime din viață și trebuiau să constate că, de fapt, cea mai mare încercare din viața lor trecuse, și să descopere acumă că lumea pentru care-nduraseră atâta și riscaseră-atâta ajunsese de nerecunoscut, fusese schimbată-n lipsa lor de cei care stătuseră frumușel acasă, la adăpost, încât pentru ei nu mai rămăsese loc. Așa că *trebuiau* să creadă că, dacă nu tot, măcar o părticică, oricât de mică, din ce li se spusese, fusese-adevărat. Acesta era (după Gavin) de ce-ul atâtor cluburi și legiuni de veterani: unicul sanctuar în care, măcar o dată pe săptămână, își puteau găsi refugiu între alți trădați și deposeați, reafirmându-și unul altuia că, dintre toate câte li se spusese, măcar această ultimă și infinitezimală fărâmbă fusese-adevărată.

De fapt, (la Jefferson în orice caz), chiar cei care se-ntorseseră fără o mână sau fără-un picior se-ntorseseră exact așa cum plecaseră: doar că subliniați, cu cursive. De pildă, Tug Nightingale. Tatăl lui era cizmar, avea o chițimie de atelier în piață, după colț – un om mărunțel, sfrijit, care n-ar fi cântărit cinzeci de kile nici cu toate calapoadele și sculele-n poală, și cu-o mustață firoasă, care-i acoperea și aproape toată bărbia, și niște ochi aprigi neînfricați și ne-nduplecați – baptist îndărătnic, care n-avea nevoie să mai creadă, știa: că pământu-i întins ca o farfurie și că Lee trădase la Appomattox când se predase. Era văduv. Tug era singurul copil care-i mai rămăsese. Aproape c-ajunsesese-n clasa a patra

când directorul personal i-a spus domnului Nightingale c-ar fi mai bine pentru băiat să se lase de școală. Ceea ce Tug a și făcut, și acumă-și putea petrece tot timpul dând târcoale câmpului de licitație din spatele grajdului de trăsurile de piață al lui Dilazuck unde-și făcea de altminteri și-nainte veacul și-unde-acumă își găsise și de lucru: dăduse-ntâi peste Lonzo Hait, geambașul nostru local, negustorul de cai și catări, și mai apoi peste Pat Samper în persoană, care-n cercurile de geambași nu numai din Yoknapatawpha sau din Mississippi de nord, ci din aproape toată Alabama și Tennessee, și Arkansas era față de Lonzo Hait ce-i Fritz Kreisler față de scripcarul de la serbarea câmpenească, și-a simțit de la prima vedere c-are de-a face c-un geniu. Pentru că Tug n-avea niciun pic de afinitate, de niciun fel, cu catării: era însă un *homme fatal* pentru ei, orice catâr, cal sau iapă, indiferent, erau precum ceara în mâna lui, putea face orice din ei, numai să-i vândă sau să-i cumpere cu ceva câștig, nu. Și ăsta-i motivul pentru care nu s-a ridicat niciodată mai sus de grăjdar sau argat, așa că-n cele din urmă a trebuit să se facă zugrav ca să-și câștige-o pâine: nu zugrav de mâna-ntâi, dar cel puțin știa s-amestece vopseaua și s-o-ntindă pe zid sau pe gard, după ce-i arătase cineva până unde.

Asta era situația lui până prin 1916, când avea vreo treizeci de ani, poate chiar mai mult, și când începu să se întâmple ceva cu el. Sau poate că se și întâmplase și că noi – Jeffersonul – de-abia atunci băgasem de seamă. Pân-acumă fusese ceea ce s-ar putea numi un zugrav de case tipic de oraș de provincie: burlac, locuind cu tatăl său într-o casuță la marginea orașului, făcând baie o dată pe săptămână sâmbătă seara la bărbier, și după asta, îmbătându-se puțin – nu cine știe ce: numai la doi-trei ani o dată se trezea duminică dimineața lanchisoare și-i dădeau drumul pe cauțiune personală; asta nu pentru că se-mbătase prea tare, ci pentru că se bătuse, cu toate că bătaia o stârnise whiskeyul, starea aceea lăuntrică pe care ți-o dă când inevitabilul colțos (niciodată același: nu era nevoie) pune la-ndoială justetea ideii lui fixe moștenite de la taică-su că generalul Lee fusese-

un laș și-un trădător, și că pământul era întins ca farfuria, cu marginile ca streșinile acoperișurilor pe care le vopsea el – apoi se-apuca de jucat zaruri în șanțul cel mare din dosul cimitirului și până duminică după-masă se trezea de-a binelea să se-ntoarcă luni dimineața la vopselile lui; și poate că de vreo patru ori pe an se ducea la Memphis la bordel.

Și pe-atunci a fost când s-a-ntâmplat. Tot așa sâmbătă seara făcea baie la bărbier și bea puțintel, cu toate că, după câte se știa la Jefferson, nu destul ca să mai fie nevoie să sară la bătaie pentru generalul Lee și Ptolemeu, și Isaac Newton, așa că nu numai închisoarea, dar nici polițistul de noapte tracasat, care pe la două-nspre dimineață bătea-n ușa zăvorâtă a frizeriei sau a sălii comune zicând: „Măi băieți, ce-ar fi să mai lăsați gălăgia și să vă duceți acasă?” nu mai aveau de-a face cu el. Și nici jocul cu zaruri din șanțul din dosul cimitirului: acum duminică dimineața îl vedeai plimbându-se cu sfrijitul lui de tată-n miniatură, cu mustața fioroasă, îndreptându-se spre strada dosnică unde era biserițuța îndărătnicilor, și-n după-masa aceleiași zile șezând pe veranda minusculă a căsuței lor ca de păpuși, cufundat (el care primele trei clase le trecuse târâș-grăpiș și-a patra n-o trecuse deloc) în citirea ziarelor și a revistelor, din care aflam tot ce știam despre războiul din Europa.

Se schimbase. Nici chiar noi (Jeffersonul. Eu n-aveam decât trei ani atunci.) nu ne dădusem seama cât de mult până-n aprilie următor în 1917, după *Lusitania* și declarația președintelui, când căpitanul (deocamdată domnul, până ce l-au ales căpitan) McLendon a organizat compania Jefferson, cunoscută sub numele de Pușcașii Sartoris, în cinstea primului colonel Sartoris (fără niciun Sartoris în companie, pentru că Bayard și fratele lui geamăn, John, erau în Anglia să facă instrucție în Royal Flying Corps), și mai târziu am aflat restul: cum Tug Nightingale, trecut de treizeci de ani acum așa că, și dac-ar fi venit recrutarea obligatorie, probabil că tot ar fi scăpat, a fost unul dintre cei dintâi să se-nroleze, și am descoperit – au descoperit –

dilema lui: îi era frică să nu afle tat-su c-avea de gând să intre-n armata yankeilor, pentru că, dac-ar fi aflat, l-ar fi dezmoștenit și l-ar fi dat afară din casă. Așa că n-a fost numai căpitanul McLendon care să zică: „Ce? Ce-ai spus?” Și după aia și McLendon și încă cineva – cel care mai târziu a fost ales aghiotantul companiei – s-au dus cu Tug la el acasă și viitorul aghiotant povestea:

— Parcă ne-ar fi închis într-o cabină în care era un ferăstrău circular, care sărise de pe axă în plină viteză, sau parc-ar fi fost un pachet de cartușe de dinamită cu fitilul aprins, țopăind pe dușumea, ca un șarpe, de care nu numai că nu te poți apropia să-l strivești cu călcâiul, dar nici nu vrei; tot ce vrei e să scapi de-acolo, și Mack care zicea: „Stai puțin, dom'le Nightingale, nu-i vorba aici de nicio armată yankee, e vorba de armata Statelor Unite; a țării dumitale”, și-afurisitul ăla de smintit care tremura și clocotea de parcă-i ardea și mustața, răcnind: „Împușcați-i, mama lor de pui de curve! Împușcați-i! Împușcați-i!” și pe urmă încercând chiar Tug: „Tată, tată, căpitanul McLendon și cu Crack au intrat și ei, amândoi”, și bătrânul Nightingale răcnind: „Atunci împușcă-i și pe ei. Împușcă toate puturile astea de mațe-pestrițe^t, și pe urmă Tug care mai încerca o dată: „Tată, tată, dacă nu mă-nrolez acuma, când vine recrutarea obligatorie tot mă ia^u, și maniacul ăla care răcnea întruna: „Vă-mpușc pe toți! Vă-mpușc pe toți! Feciori de curvă!^w Da, dom'le. Probabil că, dacă Tug s-ar fi-nrolat în armata germană sau poate chiar franceză sau engleză, i-ar fi dat binecuvântarea. Dar nu în cea cu care l-a trădat generalul Lee atunci, în ziua aia din 1865. Așa că l-a dat afară pe Tug. Am ieșit toți trei din casă cât de repede am putut, dar nici n-ajunseserăm încă pe trotuar, că el și intrase-n odaia lui Tug. N-a stat nici măcar să deschidă ușa: a spart și geamul, și tăblia, și tot, și-anceput s-arunce-n curte lucrurile lui Tug.

Așa că Tug își trecuse Rubiconul și-ar fi trebuit să fie liniștit acum. Vreau să zic că McLendon l-a luat la el. Erau – McLendon-ii – o familie cu mulți frați și-aveau o casă mare, cu o mamă imensă,

cântărind pe-aproape de-o sută de kilograme și-i plăcea să gătească, dar să și mănânce, așa că unu-n plus nu mai conta; poate că nici nu băgase de seamă că mai era și Tug. Așa c-ar fi trebuit să fie liniștit acum, când compania aștepta ordinul de plecare. Dar nu-i dădeau pace ceilalți; prea era nemaipomenită metoda lui de a se înrola sub drapel, ca să nu mai vorbim de latura melodramatică; totdeauna se găsea câte unul care să zică:

— Tug, e chiar adevărat că generalul Lee n-avea nevoie să se predea atunci când s-a predat? Și Tug care răspundea:

— Așa zice tata. El a fost acolo și-a văzut, chiar dacă n-avea decât șaptesprezece ani, și celălalt care zicea:

— Așa c-a trebuit să te ridici contra lui, contra propriului tată ca să poți să te-nrolezi la pușcași? Și Tug, care acum ședea foarte calm, își strângea între genunchi mâinile, ce n-o să fie niciodată-n stare să vopsească altceva decât pereții cei mai ordinari și gardurile cele mai simple, dar cu catârul cel mai îndărătnic și cel mai nărăvaș ar fi făcut lucruri pe care puțini alții ar fi-ndrăznit, pentru că acum știa ce-avea să vină. Și celălalt – ceilalți toți adică, din jur – pândindu-l pe Tug cu-o juma' de ochi, pentru că restul de trei jumătăți îl prindeau pe căpitanul McLendon în cealaltă parte a camerei; de fapt, ei așteptau de obicei până ce ieșea căpitanul, până pleca de-a binelea.

— Exact, zicea Tug. Și-atunci celălalt:

— Ce nevoie-aveai, Tug? Ești trecut de treizeci de ani, de recrutare n-avea ce să-ți pese și taică-tu e om bătrân, singur, cu nimeni s-aibă grijă de el.

— Nu-i putem lăsa pe nemți să se poarte cu lumea așa cum se poartă. Trebuie să fie cineva să le dea un picior...

— Vasăzică, a trebuit să te ridici contra lui taică-tu ca să intri-n armată și să le dai nemților un picior. Și-acuma o să trebuiască să te ridici iar contra lui, ca să mergi în jurul pământului, s-ajungi în cealaltă parte a lumii, ca s-ajungi la ei.

— Plec în Franța, zicea Tug.

— Asta ziceam și eu: ocolești juma' de pământ. Pe unde-ai s-o iei, pe la răsărit sau pe la apus? Poți s-o iei și pe-o parte și pe-ailaltă, că tot acolo ajungi. Sau mai bine: pun și prinsoare. Ia-o spre răsărit, mergi spre răsărit până dai de război, fă-le nemților ce-ai de gând să le faci și pe urmă mergi tot așa mai departe și uite, mă prind pe-o sută de dolari la unu' c-atunci când ai să dai din nou de Jefferson, ai să te uiți la el exact cu fața la cutia de scrisori de la Miss Joanna Burden din poartă, la o milă distanță spre apus de tribunal. Dar în timpul ăsta căpitanul McLendon se-ntorsese; probabil că se dusesse cineva să-l cheme. O fi adevărat c-a fost un comandant de companie atât de prost, încât au trebuit să-l scoată cu mult înainte de-a fi apucat să vadă frontul, și câțiva ani mai târziu avea să conducă, aici la Jefferson, ceva de care-mi părea mai bine să nu-mi aduc aminte pe-ntuneric, seara, când voiam s-adorm. Dar cel puțin a ținut compania-n mână (și asta nu grație galoanelor de pe umăr, că, dacă nu le-ar fi avut decât pe ele, un singur om nu i-ar mai fi rămas măcar după prima sâmbătă seara, ci prin simplă omenie instinctivă, din care chiar și el pare-se c-avea ceva, și-a avut chiar și-n mijlocul afacerii ăleia în care-a fost amestecat mai târziu) până ce a venit s-o preia un alt căpitan, mai bun. Lucra în afaceri de bumbac, era achizitor pentru una din firmele exportatoare din Memphis, și cea mai mare parte din comisioane o pierdea jucând la cursul bumbacului pe piață, dar n-a arătat niciodată a fermier până nu și-a pus uniforma.

— Ce dracu' faceți aici? zise el. Ce dracu' vă-nchipuiți voi că-i Tug? O nenorocită de furnică să umble-mprejură unei nenorocite de portocale sau așa ceva? Nu umblă-mprejur pe nimic, umblă drept înainte și-o să treacă peste-ocean în Franța să lupte pentru țara lui, și, când n-o să mai aibă nevoie de el în Franța, o să vină-napoi peste-același ocean, înapoi aici la Jefferson, tot pe-acolo pe unde-a plecat, ca noi toți, și-o să ne pară-al ciracului de bine să ne-ntoarcem. Așa că să nu mai prind pe careva cu (căcături: pe onoarea mea, așa a zis) d-astea.

Dacă Tug avea să mai aibă nevoie sau nu de căpitanul McLendon nu știu, fapt e că n-a mai avut multă vreme parte de el. În aceeași săptămână compania a fost adunată și trimisă în Texas la instrucție; după care, Tug fiind calificat la vopsitul oricăror suprafețe plane cu condiția ca să fie destul de simple și cu margini concrete, nu cu delimitări abstracte, și cum avea și darul acela de-a ști cum să umble cu caii și cu catârii, și pe care expertul Pat Stamper îl recunoscuse dintr-o ochire ca făcând parte din acea inexplicabilă calitate ce se numește geniu, normal că armata l-a făcut bucătar și l-a expedit chiar în aceeași zi, așa că nu numai c-a fost primul soldat din Yoknapatawpha (băieții Sartoris nu contau pentru că, oficial, ei erau în armata britanică) care să treacă oceanul, dar a fost și printre ultimele trupe americane care să se-ntoarcă-n țară, ceea ce s-a-ntâmplat târziu în 1919, pentru că, normal, același militar care l-a decretat bucătar nu mai știa unde-l trimisese (nu-l pierduse; propria experiență între '942 și '945 m-a convins că militarii nu pierd niciodată nimic: doar îngroapă).

Așa c-acuma era din nou înapoi acasă, trăind singur (bătrânul Mr Nightingale murise-n aceeași vară din 1917, murise, zicea unchiu' Gavin, din pură intransigență, ridicându-se intratabil și disprețuitor împotriva tăvălugului istoriei și-al științei, atunci, în ziua aia din aprilie 1865, și neclintit rămânând de-atunci totdeauna), din nou vopsitor de magazii și garduri, din nou baia lui de sâmbătă seara, la bărbier, și din nou băutul și jucatul la noroc după mijloacele lui, numai c-acuma-i vedeai pe față, cum zicea V.K. Ratliff, aerul unuia care toată viața lui fusese-nvățat și crezuse că a patra dimensiune-i invizibilă, și el, deodată, o văzuse. Și nici pe căpitanul McLendon nu-l mai avea acum. Adică McLendon se-ntorsese și el, dar nu mai erau în raporturi de comandant și subaltern. Sau poate că nici chiar omenia naturală a căpitanului McLendon (din care el trebuie că primise o porție frumușică, pentru că pare-se că nu-i mai rămasese nimic căpitanului pentru el, când a fost cu următoarea lui criză de omenie,

după cea în care-l ferise pe Tug de realitățile dure ale cosmologiei) nu i-ar mai fi fost de-ajuns acum.

Asta s-a-ntâmpat tot la bărbier (nu, n-am fost de față; încă nu eram destul de mare ca să am voie să intru la bărbier sâmbătă seara la zece, chiar dac-aș fi putut s-o șterg de lângă mama; știu din auzite de la Ratliff, care i-a povestit lui unchiu' Gavin care mi-a povestit mie). De data asta, comperul era Skeets McGowan, care servea la tejghea, la moș Willy Christian, la *drugstore* – un tânăr spilcuit și fanfaron care mirosea mai mult a apă de colonie decât a apă curată, cu o teribilă trecere la fetișcanele de paispe-cinșpe ani, grămădite la tejgheaua lui moș Willy și care, ne-am dat seama mai târziu, era binișor mai în vârstă decât credeam noi toți, și, cum zicea Ratliff, ăsta nici peste zece ani n-o să știe cât își închipuia el – Skeets – că uitase de-acum zece ani; tocmai se bărbierise și se parfumase, și Tug își terminase baia și ședea destul de liniștit, în timp ce prima dușcă sau a doua începeau să-și facă efectul.

— Vasăzică, atunci când ai plecat din Texas ai pornit spre nord, a zis Skeets.

— Exact, a zis Tug.

— Hai, a zis Skeets. Povestește-ne cum a fost. Ai plecat din Texas și-ai mers drept spre nord, spre New York. Pe urmă te-ai urcat pe vapor și vaporu' a ținut-o tot așa, drept spre nord.

— Exact.

— Da' dacă te-au păcălit? Da' dacă după ce-au pornit au întors vaporu' spre est sau spre vest, sau poate chiar spre sud?

— Dă-o dracului, a zis Tug. Ce-ți închipui, că nu știu unde-i nordu? Poți să mă scoli din somn în mijlocu' nopții, și-ți arăt cu degetu' unde-i nordu', fără măcar s-aprind lumina.

— Pe cât pariezi? Pe cinci dolari? Pe zece?

— Pariez zece dolari la unu', numai că, dac-ai fi avut vreodată un dolar, l-ai fi dat pe *shampoo* și pe cămăși de mătase.

— *All right, all right*, a zis Skeets. Vasăzică, vaporu' a mers drept

spre nord, spre Franța. Și ai stat în Franța doi ani de zile și p-ormă te-ai urcat pe alt vapor și-ai pornit tot drept spre nord. Pe urmă, te-ai dat jos de pe vapor și te-ai urcat în tren și trenu'...

— Tacă-ți fleanca, a zis Tug.

— ...a mers și el drept spre nord. Și când te-ai dat jos din tren erai înapoi la Jefferson.

— Tacă-ți fleanca, dobitocule!

— Păi, tu nu vezi ce-nseamnă asta? Din două una: ori s-a mutat Jeffersonu' din loc... Acuma Tug era-n picioare, cu toate că Skeets părea să nu-și dea seama:... ceea ce toată lumea care-a rămas aici și n-a fost la război îți poate spune că nu-i așa. Ori tu ai plecat din Jefferson drept spre nord trecând prin Texas și te-ai întors la Jefferson mergând tot drept spre nord, fără să mai treci prin Texas... Au trebuit să sară toți frizerii și clienții, și chibiții, și pân' la urmă și polițistul de noaptea n-o persoană ca să-l imobilizeze pe Tug. Cu toate că-n momentul acela Skeets era în ambulanță, în drum spre spital.

Și mai era Bayard Sartoris. S-a-ntors în primăvara lui '919 și și-a cumpărat cel mai rapid automobil pe care l-a găsit, și spinteca ținutun lung și-n lat, sau drumul dus și-ntors, la Memphis, până ce (așa credeam noi toți), mătușă-sa, Mrs Du Pre, și-a aruncat ochii prin Jefferson și a ales-o pe Narcissa Benbow, și pe urmă, între două drumuri, a pus mâna pe Bayard și l-a ținut locului atâta cât a fost nevoie ca să-i cunune, sperând să salveze-n felul ăsta gâtul lui Bayard pentru că-acuma el era ultimul mohican Sartoris (John reușise-n fine să fie doborât în iulie 1918), dar pare-se că n-a mers. Vreau să zic că imediat ce-a lăsat-o grea pe Narcissa, lucru ce trebuie să se fi-ntâmplat destul de repede, a luat-o de la-nceput cu mașina, numai că de data asta s-a urcat pe baricadă colonelul Sartoris în persoană, el, care nu putea să sufere mașinile, a renunțat la trăsură și la cai ca să-l ducă Bayard de-acasă la bancă și-napoi cu mașina, pentru că măcar în timpul și pe distanța asta să nu meargă prea repede. Chestia e că Sartoris, colonelul, suferea de inimă, așa că-atunci când a venit

accidentul, el a fost ăla care-a murit și Bayard a ieșit de sub mașină teafăr și a dispărut, a lăsat și nevastă-nsărcinată și tot, până-n primăvara următoare când tot mai încerca să-și uite plictiseala căutând să vadă cum putea face-un obiect să se deplaseze mai repede decât răstimpu-n care să-i inventeze-o destinație; de data asta, un aeroplan, un tip nou, experimental, la aerodromul de încercări de la Dayton: numai că ăsta i-a tras chiulul: și-a semănat în vânt toate patru aripile.

Așa-i: plictiseala, zicea unchiu' Gavin – războiul ăsta era singura situație în lumea civilizată care oferea câmp de manifestare ticăloșiei înăscute zăcând în om, și nu numai c-o tolerează și-o acceptă, o și răsplătește, și Bayard se plictisea: n-o să le-o ierte niciodată nemților nu c-au început războiul, n-o să le-o ierte că l-au oprit, că l-au isprăvit. Dar mama zicea că nu-i așa. Zicea că lui Bayard îi era frică și rușine: nu-i era rușine pentru că-i era frică, dar se-ngrozise când descoperise că era în stare să-i fie rușine, că era vulnerabil la rușine. Zicea că Sartorișii nu erau la fel cu ceilalți oameni. Că totuși cei mai mulți oameni, că aproape toți oamenii se iubeau în primul rând pe ei, numai că-și dădeau seama de asta-n ascuns sau poate chiar c-o admiteau în ascuns; așa că n-aveau de ce să le fie rușine – sau dacă le era rușine n-aveau de ce să le fie teamă că le era rușine. Dar că Sartorișii nici măcar nu-și dădeau seama că se iubeau în primul rând pe ei; cu excepția lui Bayard. Ceea ce era-n regulă, și nu i-a fost rușine de asta până ce n-a ajuns cu fratele lui geamăn în Anglia și-au început antrenamentul de zbor fără parașută, în aeroplanе făcute cu clei și cu sârmă de balot, sau poate că nici măcar după ce-au ajuns pe front, unde chiar și pentru cei care supraviețuiseră pân-acolo, sortii erau aproape egali cu zero față de piloții de recunoaștere care supraviețuiau până la trei săptămâni de serviciu activ. Când Bayard și-a dat deodată seama că era unicul în escadrilă și, după câte știa, unicul în tot R.F.C. sau poate că-n toate forțele aeriene militare din lume: nu era deloc o faptură individuală unică, erau doi de-alde el, pentru că fratele lui geamăn avea exact

aceleași riscuri și-aceleași șanse. Așa că, în realitate, el singur din toată lumea zburătoare în războiul ăsta avea o dublă asigurare împotriva riscului (natural, și invers, pentru că fratele lui geamăn se putea prevala de-aceeași asigurare, în sens opus) – și-n secunda următoare descoperea, cu un fel de groază, că-i era rușine de ideea, de faptul că-și dăduse seama, că fusese-n stare să-i treacă prin cap un asemenea gând.

Asta zicea mama că era frământarea lui – motivul, pare-se, pentru care se-ntorsese la Jefferson cu singurul scop de-a încerca în felul ăsta mohorât și searbăd de a descoperi în câte feluri putea să-ncerce să-și rupă gâtul, astfel încât să-nspăimânte sau să tulbure, sau măcar să-i indispună pe cât mai mulți: această aptitudine ne-sartoricească pentru rușine, cu care nu putea nici să trăiască și nici să moară; nu putea să trăiască tolerând-o și nici nu putea s-o repudieze prin propriul gest. De-aci riscatul, mersul la noroc, fatalismul. Evident c-aceeași idee – dubla asigurare împotriva doborâtului, constituită de faptul de-a fi gemeni– trebuia să-i fi venit în același moment și celuiilalt geamăn, că erau gemeni. Dar probabil că pe John asta nu-l preocupase, cum nu-l preocupase nimic din ce făcuse el în războiul ăsta (unchiu' Gavin zicea – și peste vreo cinci ani de zile aveam să am ocazia să-mi dau seama pe pielea mea – că n-a fost om să se fi dus vreodată la război, chiar și cu Y.M.C.A., și să nu se-ntoarcă cu ceva ce-ar fi preferat să nu fi făcut sau, în orice caz, să vrea să nu-și mai aducă aminte) pe colonelul Sartoris, bătrânul acela original care le fusese străbunic; numai că, din tot neamul lor, numai el, Bayard, era cel atât de slab, atât de ne-Sartoris.

Așa c-acuma (dacă avusese dreptate mama) el ducea o povară dublă. Una, chinul că-și dădea seama la cât de josnică profunzime a imaginației și a speranței egoiste coborâse, și nu era atât în stare să-i fie rușine, cât îi era sortit să-i fie; cealaltă, faptul că dacă această dublă asigurare îngemănată ar funcționa în favoarea lui și John ar fi primul care să cadă, el – Bayard – oricât i-ar supraviețui, tot va trebui într-o zi

să dea ochii cu fratele lui geamăn acolo-n omniștiința nemuririi reciproce, purtând pata murdară indelebilă a slăbiciunii sale, imposibil de ascuns, acum. Pata murdară fiind nu ideea, pentru că aceeași idee trebuia să-i fi venit și fratelui său geamăn în aceeași clipă-n care-i venise și lui, cu toate că ei erau acum la escadrile diferite, ci faptul că, din ei doi, lui John nu i-ar fi fost rușine de ea. Ideea fiind pur și simplu asta: John, pân' s-apuce să fie doborât, reușise să doboare el trei teutoni (probabil că era țintaș mai bun decât Bayard sau poate că șeful de escadrilă îl simpatiza și-i indica obiectivele) și Bayard înscrisese și el destule noimi și șaisprezecimi după metoda britanică de calculat punctele (afară doar când apărea, incredibil aproape, câte unul care să spună: „Ah, nu! Nu mie! M-apucase-o afurisită de frică, de-am uitat și să mai apăs pe trăgaci!”) ca să mai adauge unul sau două, și poate și ceva pe deasupra; dar acum, că John se prăpădise și nu mai avea nevoie de-ale lui, ce-ar fi, zic numai așa, o presupunere, ce-ar fi dacă s-ar învârti într-un fel, ar șperțui, ar falsifica, ar măslui tabelele și pe cine-o fi ăla care le ține, ca să treacă toate rahaturile Sartoris pe-un singur nume, așa c-acel unu' dintre ei să se poată-ntoarce-acasă as – idee în sine deloc josnică, pentru că nu numai că-i dăduse și lui John prin cap, dar, dac-ar fi trăit John și-ar fi murit Bayard, ar fi făcut el ce-ar fi făcut și-ar fi realizat-o; devenise josnică numai după ce el, Bayard, o-njosise și-o murdărise fiindu-i rușine de ea. Și nu putea să se descotorosească de ea prin propria voință, pentru c-atunci când fatalmente va da, într-o bună zi, peste spiritul lui John, John o să aibă un aer amuzat și disprețuitor; pe când, dac-ar încerca să scape de ea, punându-și singur țeava pistolului în gură, spiritul acela n-ar mai fi amuzat și disprețuitor, ar fi pentru totdeauna neîmpăcat și ireconciliabil.

Dar Linda Snopes – pardon: Snopes-Kohl – era primul nostru erou-femeie. Așa că v-ați fi zis că tot orașul o să-i iasă-nainte, sau, cel puțin, o să fie reprezentat prin delegați: din partea asociațiilor cetățenești și a congregațiilor religioase, ca să nu mai vorbim de Legiunea Americană

și de Veteranii Războaielor din Străinătate, cum s-ar fi ntâmplat dacă, în loc de-a fi fost doborâtă de suflul unui obuz de-al lui Franco sau o mină, sau, în fine, ce-a fost ce-a explodat în, sau lângă, ambulanța pe care-o conducea și-o lăsase surdă-tun, ar fi fost aleasă Miss America. Așa că mi-am zis: „Ce nevoie-avea să se-ntoarcă? N-are pe nimeni aici de care să se lipească. Ce să caute ea în Asociația de Binefacere a Doamnelor, să vândă la tombolă dulceață făcută-n casă și abajururi? Dacă măcar ar ști să facă dulceață, pentru că, evident, gătitul ar fi fost cel din urmă lucru pe care un sculptor l-ar fi cerut iubitei lui. El, care altceva nu făcea decât să se ducă de la o întrunire comunistă la alta, până să-nceapă cineva un război fascist ca să aibă unde lupta. Ce să mai pomenim de toate chestiile ne-cușer pe care trebuise să le-nvețe la Jefferson, Mississippi. Mai ales dacă-nvățase să gătească la birtul Lingura Soioasă, pe care taică-su i-l suflase lui Ratliff, atunci când venise la-nceput, la oraș”. Dar mă-nșelam. Nu era municipală: era particulară: doar trei persoane, care numai din întâmplare erau din Jefferson, pentru că tot ce le-aducea era trecutul mamei ei: unchiu-meu, tatăl ei și Ratliff. Pe urmă am văzut că n-aveau să fie decât două. Ratliff nici în mașină n-a vrut să se urce măcar.

— Hai, a zis unchiu’ Gavin. Vino cu noi.

— Aștept aici, a zis Ratliff. Am să fac pe comitetul de recepție. Rămâne pentru data viitoare, adăugă el către mine.

— Ce? făcu unchiu’ Gavin.

— Nimic. O glumă pe care mi-a povestit-o Chick și-i aduceam aminte.

Pe urmă-am văzut că n-aveau să fie nici măcar doi din trecutul maică-sii. Nici nu treceam măcar pe la bancă, necum să ne fi oprit. Am zis:

— De ce dracu’ să-și piardă Mr Snopes cel puțin șase ceasuri de cămătărie-n lege ca să facă tot drumul pân’ la Memphis, să-și primească fata, după ce-a cheltuit atâtea parale ca s-o facă să plece din Jefferson – nu numai masacrând casa lui De Spain, dar și toată

marmura aia italienească, importată, pe mormântul maică-sii ca să-i ofere ceva să aibă pentru ce pleca sau, mă rog, pentru ce să nu se-ntoarcă, dacă preferați?

Am zis:

— Așa că-i vina mea că nu m-am născut destul de devreme ca să apăr fie Das Democracy în războiul tău, fie Das Kapital într-al ei. Vreau să zic cu asta că timp mai am destul. Sau poate că tot ce vrei tu să zici e că Hitler și cu Mussolini, și cu Franco, operând toți trei la un loc, nu pot crea unui membru autentic și incontestabil, și cu cotizația plătită, al Corpului de Instrucție pentru Ofițeri de Rezervă al Universității Harvard, neplăceri militare cine știe ce grave. Pentru că probabil că nici Porcellian n-am să fiu; nici Roosevelt n-a fost.

Am zis:

— De-asta. De-asta ai insistat azi-dimineață să vin și eu: cu toate c-acuma ea nu mai are timpane și n-o să te mai poat-auzi spunând: „Nu” sau: „Te rog nu”, sau: „Pentru numele lui Dumnezeu, nu”, și cel puțin n-o să se poată mărita cu tine până s-ajungem la Jefferson, dacă sunt și eu acolo-n mașină, cu voi. Dar rămâne restul după-amiezii, când puteți să mă expediați, ca să nu mai vorbim de cele opt ore de noapte, când mamei îi convine să creadă că sunt sus și dorm. Fără să mai punem la socoteală că luna viitoare trebuie să mă-ntorc la Cambridge – afară doar dacă crezi că... – ce-i, virginitate sau doar celibatul tău? – merită chiar și-un asemenea sacrificiu. Și-atunci, de ce nu, pentru c-a fost ideea ta să mă trimeată tocmai la Cambridge în Massachussetts, pentru ceea ce numim noi, în derâdere, învățătură. Fapt fiind, cum zice mama, că ea te-a iubit de când s-a născut, numai că era prea mică să-și dea seama și tu prea gentleman să-i spui. Și mama știe realmente totdeauna mai bine decât toți.

Între timp ajunseserăm la aeroport: vreau să zic la Memphis. Unchiu' Gavin a zis:

— Parchează mașina și hai să bem o cafea. Mai avem probabil de-așteptat cel puțin o juma' de oră. Am băut cafeaua la restaurant. Mă-

ntreb de ce nu i-o fi zicând și-aici Barul Celest. Poate că Memphis e încă-n altă categorie. Ratliff zicea că, mai curând sau mai târziu, ea tot trebuie să se mărite cu cineva, și, cu fiecare zi ce trece, se făcea cu-atât mai curând.

Nu, n-a zis așa: a zis că el – unchiu’ Gavin – n-o să poată să scape pe vecie, că s-apropie ziua când o să se găsească o femeie care să constate că-i destul de matur și că-n fine, destul de demn de-ncredere pentru o chestie permanentă în locul mărunțișurilor de ocazie de pe-o zi pe alta și, cu cât s-o-ntâmpla treaba asta mai repede, cu-atât mai bine, pentru că numai atunci o să fie-n siguranță. Am zis:

— Cum adică-n siguranță? Mie mi se pare că-i e foarte bine așa cum e; n-am văzut de când sunt pe cineva mai teafăr și mai nevătămat.

— Nu-i vorba de el, zice Ratliff. E vorba de noi, de Yoknapatawpha; c-o să fim poate mai în siguranță cu el atunci, pentru că n-o să mai aibă timp să se-amestece atâta-n treburile altora.

În care caz, a ne pune pe noi în siguranță n-o să fie treabă tocmai ușoară. Pentru că el – Gavin – avea în firea lui un defect care-l salva întotdeauna, indiferent care era riscul pentru noi, ceilalți. Vreau să zic, faptul că oamenii îmbătrânesc, în special fetele tinere de cinsprezece-șaisprezece ani, care par c-au crescut dintr-odată, în șase luni sau într-un an cât cresc alții-n zece. Vreau să zic că el totdeauna alegea copii de gen feminin sau poate doar că era el vulnerabil numai la copiii de gen feminin și că ei erau cei care-l alegeau, cum vreți s-o luați. Că adică alesul sau căzutul victimă se petrecea la o vârstă la care jurământul de fidelitate eternă înceta de a mai exista aproape odată cu suflul rostirii. Mă gândesc la Melisandra Backus acum, natural, care-a fost înainte de epoca încă și-a Lindei Snopes. Vreau să zic că Melisandra avea doisprezece și treisprezece, și paisprezece ani cu câțiva ani încă înainte de-a fi lăsat locul liber ca Linda să-l ocupe la rândul ei, și Gavin îi alegea și-i comanda cărțile de poezii pe care Melisandra să le citească sau în orice caz îi dirija și-i controla lecturile, ceea ce poate că era o manieră de test, cu încercări și erori, de a-și da seama cum să

amelioreze spiritul și caracterul Lindei când îi va veni rândul sau, în orice caz, să le modifice.

Cu toate că, destul de repede, Melisandra comise iremediabila eroare de-a se face cu un an mai mare și-n felul ăsta de a abandona lumea celestă și efemeră a lui Spenser și și-a tinereții lui Milion pentru cea a oamenilor, în care chiar și-o fată de felul celor pe care le alegea el, sau îl alegeau ele pe el, când un bărbat îi vorbea despre fidelitate și despre dragoste, era în stare să-i zică: sau să facă, sau să tacă, adică sau o cere-n căsătorie, sau să-și țină gura. În orice caz, de data aceea scăpase. Cu toate că eu nu fusesem de față atunci, să-mi pot aduce aminte cum s-au succedat lucrurile: dacă întâi a plecat Gavin la Harvard, sau dac-a fost între Harvard și Heidelberg, sau dacă nu cumva s-a măritat ea întâi. În orice caz, când s-a întors din războiul lui, ea era măritată. Cu un grangur din lumea interlopă din New Orleans, pe care-l chema Harriss cu doi s. Și cum dracu' sau unde dracu' a putut să dea peste el – ea, o fată timidă, orfană de mamă, copil unic, locuind pe ceea ce era atunci una din cele mai mari dintre plantațiile noastre de bumbac, la patru-cinci kilometri de oraș, dar care de ani de zile mergea progresiv la ruină, cu tatăl ei rămas văduv, care-și pierdea tot timpul pe galeria din față vara și-n bibliotecă iarna cu o sticlă de whiskey și-un volum din Horațiu. Ea (Melisandra) care, după câte știam noi, nu plecase-n viața ei de-acasă decât ca să se ducă-n fiecare zi cu landoul vechi și-un vizitiu negru, întâi la școala primară și pe urmă la liceu, și pe urmă la pensionul de domnișoare. Și c-un bărbat, despre care tot ce știam era ce spusese el: că-l chema Harriss cu doi de s, ceea ce poate că era adevărat, și că era importator la New Orleans. Lucru care știam că era, pentru că (asta se-ntâmpla la-nceputul lui 1919, când unchiu' Gavin nu se-ntorsese încă) chiar și Jeffersonul își dădea seama când vedea omul într-un Cadillac blindat, care-avea nevoie de doi șoferi, amândoi cu haine cu pieptul dublu și puțin umflate la subsuoara stângă.

Ca să nu mai vorbim de parale. Mr Backus cam pe vremea aia a

murit și firește c-au fost unii să susțină că de inimă rea că unicul lui copil se măritase c-un rege-al gangsterilor. Cu toate că, pare-se, el așteptase destul ca să se convingă că ginere-su era realmente un rege sau că-n orice caz imperiul lui era un imperiu prosper și solvabil, pentru că banii cam începuseră să s-arate încă-nainte de-a muri el – acoperișul reparat și galeriile consolidate, chiar dacă, evident, Mr Backus se cam codea deocamdată să se vopsească toată casa, și pe alee s-a așternut pietriș, așa c-atunci când a venit să-și petreacă primul Crăciun acasă, ea și guvernanta, și prințul moștenitor au putut să se plimbe-n toate părțile prin oraș și-napoi cu automobilul, în loc de landoul vechi tras de-o pereche de cai de plug. Apoi Mr Backus a murit și au vopsit și casa, și acareturile. Și-acum Harriss cu doi s-a nceput s-apară prin Jefferson, făcându-și cu timpul chiar și prieteni, deși cei mai mulți din Yoknapatawpha nu se vânduseră încă, erau încă neutri, ducându-se pân-acolo cu Fordurile lor cu mustăți sau pe cai sau pe catări, să se-oprească de-a lungul drumului și să se uite cum, dintr-o simplă plantație obișnuită de bumbac, din Mississippi de nord, cu conturi numai debitoare, se transformase într-o crescătorie de cai, ca-n Virginia sau ca-n Long Island, cu kilometri-ntregi de gard de scânduri vopsit cu alb, când noi, ceilalți, nu-ncăpeam în piele de mândrie cu ce numeam noi sârmă ghimpată, întinsă pe stâlpi din puieți, și grajduri albe cu lumină electrică și cu încălzire centrală, și cu apă curentă și majordom, și lachei la cai, când cei mai mulți dintre noi, ceilalți, tot cu lampă cu gaz ne luminam, și nevestele noastre cărau lemne de foc de la parcela de pădure cea mai apropiată, și apă de la izvor sau de la puț.

Pe-urmă au fost doi copii, moștenitorul și-o prințesă, și Harriss a murit, cu ăi doi s ai lui, la bărbier pe scaun, la New Orleans, de boala lui profesională, calibru treizecipt. După care caii și valeții au fost vânduți și casa, închisă, și n-a rămas decât un îngrijitor, lipsită acum de Mrs Harriss cu doi s ai ei, și cei doi copii, și cinci servitoare, și curieri și doici, și secretare, și-acuma mama și celelalte fete care

fuseseră colege cu ea la pension primeau scrisori și cărți poștale din orașe europene la modă, în care spunea cum la-nceput clima și pe urmă și clima, și școlile erau mai potrivite acolo pentru copii și (numai mamei, natural) că spera că Gavin e bine și poate chiar că s-a-nsurat.

— Așa că măcar dinspre partea asta e-n siguranță, i-am spus lui Ratliff, care a zis:

— În siguranță?

— De ce dracu' să nu fie? Acuma ea nu numai că-i prea mare pentru-o poveste cu zâne, da' are și doi copii, și are și atâtea parale: ce dracu' nevoie să mai aibă ea să se mărite cu cineva? Și-n orice caz, nu cu Gavin; el nu vrea bani; tot ce vrea el e să s-amestece unde nu-i fierbe oala și să-ncurce. De ce dracu' să nu fie-n siguranță?

— Just, făcu Ratliff. După cum s-arată, aproape c-ar trebui și fie, nu-i așa? Cel puțin până data viitoare. O glumă. Dar destul de bună ca s-o repete acum două ceasuri, când a refuzat să vină cu noi. Și Gavin, care ședea și bea dintr-o ceașcă ceva, căreia cel care ținea restaurantul aeroportului îi zicea cafea, cu un aer suficient și arogant, și nepătruns, și imun, ca un păduche pe un cur de regină. Pentru că poate c-avea și Linda Kohl (iertare: Snopes-Kohl) parale berechet, nu numai ce trebuie să-i fi lăsat maică-sa, dar și ce reușea unchiu Gavin, în calitate de tutore, să stoarcă de la bătrânul Varner. De la tat-su nu trebuia să stoarcă, pentru că bătrânul Snopes era bucuros să achite câte ceva, dacă nu de alta, măcar ca sa poată suporta privirile a ceea ce Gavin și Ratliff numeau cinstea lui ireproșabilă și imaculată. Dar ea n-avea doi copii, așa că tot pe ce ne puteam bizui, în ce ne puteam încrede noi, Ratliff și cu mine, de data asta era acea stare ancestrală primară de simplă evanescență, de facultate de a uita, era faptul că-ntotdeauna venea un moment în care ele deveneau c-un moment mai mari, că trebuia, pentru ca el să le remarce, să fie vii, și ca să fie vii trebuiau să fie-n mișcare, și unicul moment de mișcare care-i reținea lui atenția, privirea, era acela în care ele intrau în pubertate cu o-nvolburare de fustă sau o unduire, o linie de gambă când trece pe-o ușă, luată de

obiectiv cu încetinitorul, un truc – dar totuși mișcare, totuși o clipă irevocabilă.

Și asta era realmente ceea ce-l salva de fiecare dată: momentul trebuia să fie mișcare. Ele nu se puteau opri în ușă, și-odată ușa trecută nu se opreau nici atunci; uneori, nici măcar s-o închidă după ele nu stăteau, înainte de-a porni spre următoarea și de-a trece, de-a intra și pe ea, adică pe-a matrimonialului – de la maturizare la maternitate, într-o singură lecție s-ar putea zice, și încă ușoară. Ceea ce era-n regulă. La ușa următoare n-aveau să dea peste unchiu' Gavin. El mai era cu ochii la prima încă. Și cum viața nu-i chiar atât mișcare, cât repetare stereotipă de mișcare, n-avea mult de așteptat la acea primă ușă ca s-apară o altă-nvolburare, o altă gambă adolescentă, crudă încă, și să dispară. Așa c-ar fi trebuit să mă fi gândit să-i spun lui Ratliff că, în timpul cât eram la Memphis, ajutându-i lui Gavin să-și ia rămas-bun de la asta, el să-și fi aruncat ochii prin piață, să vadă care-o să fie următoarea, pentru că Linda probabil c-o-nlocuise pe Melisandra Backus încă înainte ca Melisandra să fi băgat de seamă că fusese depusată. Dar în clipa următoare mi-am dat seama că nu era necesar: evident că unchiu' Gavin făcuse alegerea, și asta era explicația că stătea aici atât de placid și de stăpân pe sine, bând cafea și așteptând să fie anunțat avionul.

Și-n cele din urmă chiar a fost. Am ieșit să ne ducem la pista de aterizare. Eu m-am oprit la grilaj.

— V-aștept aici, am zis. O să vreți și voi un pic de intimitate, cât o să se mai poată, chiar dacă-n anonim, nu în solitudine. Ți-ai pregătit o tăbliță sau poate că și-a prevăzut ea una, gata montată pe manșetă, sau legată de picior poate, cum își țin aviatorii hărțile? Dar el nu se opri. Apoi avionul, unul din DC3-urile astea noi, se apropie rulând și se opri, și imediat apărură și ea. De la distanța asta nu-i puteam vedea culoarea ochilor, dar nici nu era vorba de ei, *urechile* i le spărsese bomba sau obuzul, sau mina, sau ce-o fi fost – aceeași fată înaltă, prea înaltă ca să se cheme că-i bine făcută, dar e ceva, nu știu: femeii ca asta,

și când le dezbraci, sunt o minune, chiar la douăzeci și nouă de ani, câți avea ea acuma. Pe urmă i-am putut vedea ochii, un albastru atât de profund, că la început am crezut că-s negri. Și eu, unul, nu mi-am putut niciodată da seama cum și de unde i-a luat, și nici părul negru, pentru că bătrânul Snopes avea ochi de culoarea apei de baltă stătute și părul n-avea nicio culoare de niciun fel, și maică-sa avusese ochi albaștri și ea, dar părul blond – de aia, când încercam să mi-o reamintesc, totdeauna parcă atunci era smulsă dintr-un bordel, dintr-o Valhalla scandinavă și polițiștii de-abia apucaseră s-arunce o rochie pe ea și s-o zvârle-n dubă. Strașnici ochi și-ai ei, și probabil că, dac-ai fi fost cel căruia-i fusese-n cele din urmă dat s-o dezbrace, ai fi zis că-s superbi. Și-avea un carnetel și-un creion în mână când l-a sărutat pe Gavin. Da, așa am zis, l-a sărutat. Cu toate că, evident, el o să aibă nevoie de ceva timp ca să-nvețe săse folosească sau să se bizuie pe carnet, pentru că i-a zis, cum ar fi vorbit cu oricine: „Uite-l pe Chick^{tt}”, și ea și-a adus aminte de mine; era înaltă cât Gavin, și să fiu al dracului dacă nu era aproape cât mine, și-și rodea și ea unghiile cu dinții, dar poate că asta-i venise după bombă, sau după moartea lui bărbat-su. Și când dădea mâna cu tine vedeai că-ntr-adevăr condusesse o ambulanță, și cu siguranță că schimbase și cauciucurile la ea, și vorbea nu tare, dar cu o voce aspră, dogită, cum se-nvață surzii să vorbească, și m-a-ntrebat chiar de mama și tata, ca și cum realmente o interesa, ca orice cucoană din Jefferson care-n viața ei nu visase să plece la război și să dea bomba peste ea. Cu toate c-acuma unchiu’ Gavin nu mai uita sau în orice caz învățase repede să ia carnetul și creionul, și să mâzgălească ceva pe el, despre bagaje probabil, pentru că ea a zis: „Oh, da”, ca și cum ar fi auzit, și a scos recipisele din poșetă.

În timp ce descurcau bagajele, am tras mașina. Vasăzică, ea trăise cu tipul ăla ani de zile și de-abia pe urmă s-a măritat cu el, dar când te uitai la ea n-arăta. Și se dusesse-n Spania, la război, și-o lovise o bombă pe front, și nici asta n-arăta.

— De ce n-o lași pe ea să conducă? Poate c-atunci n-o să mai fie-așa nervoasă că nu poate vorbi cu tine, am zis.

— Atunci poate c-ar fi mai bine să conduci tu, a zis el. Ceea ce am și făcut, și am dus eroul acasă, ei doi în spate. Se poate să fi zis careva: „De ce nu stăm toți trei în față? E loc destul”. Cu toate că eu nu-mi aduc aminte să fi auzit. Sau poate că nici n-a zis nimeni nimic. În orice caz, pân’ la urmă s-au așezat amândoi în spate. Așa că nici de asta nu-mi aduc aminte; doar că unchiu’ Gavin mi-a zis:

— Poți să te liniștești. Ești în siguranță. O țin de mână.

Și chiar se țineau, ea cu mâna lui într-amândouă ale ei la ea în poală, și cam la fiecare kilometru zicea, cu vocea ei de rață: „Gavin” și dup-un alt kilometru iar: „Gavin”. Și evident că nici ea n-avea carnetul și creionul de prea multă vreme, ca să se fi putut deprinde cu ele, sau poate c-atunci când îți pierzi auzul și intri-n tăcerea adevărată uiți că nu totul se petrece în intimitatea și solitudinea ei. Sau poate c-atunci când el îi lua creionul din mână ca să-i răspundă pe carnet, ea n-avea răbdare s-aștepte să ia creionu-napoi, așa e ar fi trebuit să aibă amândoi câte un bloc: „Ba da. Simt undeva în cap sau în cerul gurii. E-un sunet oribil, nu-i așa?” Evident că Gavin învățase, pentru că tot glasul de rață zicea: „Ba da, este. Simt, mă-nțelegi?” Și iarăși glasul de rață: „Dar cum? Chiar dacă-ncerc să exersezi, de unde să știu când e bine?” Și-mi ziceam: dac-ai să-ncepi să-ți rupi din timpul tău de jurist și de procuror regional ca s-o ajuți pe iubita ta surdă să-și regăsească pierduta dulceață virginală a glasului, să vedem cum ai s-o scoți la capăt. Dar ce noroc pentr-un soț: să-și învețe nevasta surdă-tun că tot ce are de făcut, ca să capete-un timbru agreabil, e să nu deschidă gura. Sau poate că unchiu’ Gavin începuse pur și simplu să-i scrie ceva din Jonson (sau din Donne, sau din Herrick, sau poate doar din Suckling – fiecare separat și toți laolaltă adnotați pentru-acea unică ureche – acuma pentru ochi – de bătrânul Stevens): *Nu abandona cu vorbe goale buzele astea ca cireașa, /Ci dă-le să soarbă tandrul tău Da*. Sau poate că tot ce scria el era ceva mult mai simplu: *Taci din gură până ajungem acasă*.

Nu-i locul să-ți refaci glasul. Și-apoi, copilul ăsta pleacă luna viitoare la Cambridge și-o s-avem destul timp, destulă intimitate.

Și-așa, duceam eroul acasă. Se vedea Jeffersonul acum, orologiul de la tribunal, ce să mai vorbim de rezervorul de apă al tatălui ei, și-acuma glasul de rață pomenea de Ratliff.

— Lui Bart îi era drag. Zicea că nu și-ar fi închipuit c-o să-i placă vreodată cineva din Mississippi, dar că greșise. Ce i-a scris Gavin pe carnet de data asta era evident pentru că glasul zise: Nu, nici chiar dumneata. M-a pus să-i promit – vreau să zic care din noi va rămâne, să-i dea lui Ratliff ceva din lucrările lui. Ți-aduci aminte de băiețelul de italian care n-ai știut ce e, dumneata care mai văzuseși sculptură și înainte, pe când Ratliff, care nu văzuse nici băiețuș de italian măcar, nici nimic, afară de monumentul Confederaților din fața tribunalului, a știut din primul moment, și-a știut chiar și ce făcea? Și tare-aș fi vrut să pun și eu mâna pe carnet atât cât să scriu: *Ce făcea băiețușul de italian?* Numai c-ajunsesse acasă acum, eroul, și Gavin zise:

— Oprește-ntâi la bancă. Trebuie să-l prevenim; simpla cuviință poruncește-așa. De n-a fost cumva prevenit de alții și să fi plecat pentr-un timp din oraș, să-și pregătească sufletul pentru clipa căreia trebuie să-i facă față. Presupunând, firește, că până și el și-a dat în cele din urmă seama că nu poate s-o excludă pur și simplu din viața lui, ca pe-o ipotecă sau ca pe-o poliță.

— Și să dăm loc la o scenă de recepție aici în public, în mijlocul străzii, fără să poată să s-aranjeze și să se fardeze puțin? Am zis eu.

— Liniștește-te, a zis el din nou. Când ai să fii ceva mai mare, ai să-ți dai seama că oamenii sunt mult mai amabili și mai atenți, și mai buni decât vrei tu să crezi în momentul de față.

Am oprit la bancă. Dacă-aș fi fost în locul ei, nici n-aș mai fi apucat creionul și, cu glas de rață sau ne-rață, aș fi zis: „Ce dracu’ faci? Dumă-acasă”. Dar ea n-a zis. Ședea ținându-i mâna-ntr-ale ei, nu chiar în poală-acum, ci lipite de burtă, uitându-se-n jur prin piață și zicând:

— Gavin. Gavin. Pe urmă: Uite-l pe moș Willy, se-ntoarce de la

masă. Numai că nu era bătrânul Christian; murise de mult. Dar nici nu mai avea vreo importanță dacă scria cineva asta pe carnet sau nu. Și Gavin avusese dreptate. Nimeni nu s-a oprit. M-am uitat la doi care-o recunoscuseră. Adică nu, altceva recunoscuseră: mașina lui Gavin Stevens, trasă la trotuar în fața băncii, la unu' douăjdouă după-amiază, cu mine la volan și cu Gavin și-o femeie-n spate. Care-auziseră toți de Linda Kohl, vreau să zic Snopes-Kohl, în orice caz, că era femeie și că era din Jefferson, și că se dusesse undeva într-un război, destul ca să-i spargă timpanele. Pentru c-avea dreptate, Gavin: oamenii sunt buni și amabili, și atenți. Asta nu pentru că nu te-așteptai să fie, ci pentru c-aveai prejudecata că nu-s, așa că te surprindea, te deruta. Nici măcar nu s-au oprit. Doar unul dintre ei i-a zis lui Gavin: „Ce mai iaci?” și a trecut mai departe.

Am coborât și am intrat la bancă. Pentru că eu, eu ce-aș face dac-aș avea o fată, unicul meu copil, și bunică-su cu-o mulțime de parale, și eu cu destule ca să-mi pot permite s-o țin undeva la școală? Numai că n-am făcut-o, și nimeni n-a știut de ce n-am făcut-o până-ntr-o zi când, așa, deodată, am lăsat-o să se ducă, dar numai la universitate, adică la cincizeci de mile de-aici; și n-a știut nimeni nici asta de ce: numai că eu aveam de gând să devin președintele băncii și președintele ei de acum era omul despre care toată lumea credea că trăiește cu nevastă-mea încă de când venisem la oraș. Adică nimeni n-a știut de ce decât, după trei luni de zile, când nevastă-mea s-a dus la salonul de înfrumusețare pentru prima oară-n viața ei și-n seara aia și-a tras un glonț în tâmplă așa ca să nu-și deranjeze permanentul, și când, în fine, lucrurile s-au mai potolit, desigur, curvarul de președinte al băncii fugise din oraș și-acuma nu numai că eu eram președintele băncii lui, dar și locuiam în casa lui, și-ați fi gândit că nu mai aveam nevoie de nicio fiică, și că putea să se ducă dracului unde-i plăcea, numai la Jefferson, Mississippi, să nu-i mai calce vreodată piciorul. Dar nu voiam s-o las să facă treaba asta până nu ne-am fi dus amândoi cu mașina să ne uităm la monumentul de pe mormântul maică-sii, s-o

văd neputincioasă-n fața chipului ei sculptat în piatră și-a inscripției pline de sarcasm:

O soție virtuoasă este o coroană pentru soțul ei.

Copiii cresc și-o numesc Preafericita.

Și pe-urmă-am zis:

— *All right*. Acuma poți să pleci. Și-am ieșit, și m-am întors la mașină.

— Mr Snopes nu vine astăzi după-masă la birou, am zis. S-a dus acasă s-o aștepte pe fiică-sa. Așa că ne-am dus acolo, la monstruozitatea aia în stil colonial, al doilea gest de sarcasm. Avea acum trei monumente în Jefferson: castelul de apă, piatra funerară și casa cu coloane. Și cine știe la care dintre ferestre pândea ascunzându-se sau se ascundea pândind- cum preferați. Poate c-ar trebui să intru și eu, am zis.

— Poate c-ar trebui s-avem fiecare un carnet și-un creion, a zis unchiu' Gavin. Atunci ar auzi toată lumea. Eram așteptați. Aproape imediat a apărut la ușa din față argatul negru, care făcea și pe șoferul. Am scos bagajul pe trotuar, în timp ce ei încremeniseră locului, ea înaltă cât el și strângându-l pe Gavin în brațe, și el strângând-o la fel pe ea, sărutându-se acolo-n stradă-n miezul zilei, și glasul de rață făcând: „Gavin, Gavin”, nu ca și cum nu i-ar fi venit să creadă că-n fine era el, cât ca și cum încă nu s-ar fi deprins cu noul timbru, pe care era convinsă că-l avea acum glasul ei. Pe urmă ea i-a dat drumul și el a zis: „Hai să mergem”, și ne-am urcat în mașină, și asta a fost tot. Eroul ajunsese acasă. Am cotit fără să-ntorc capul. Mi-ar fi plăcut să pot spune dac-ar fi fost adevărat: argatul se grăbea încă pe alee cu bagajele și ea mai stătea încă acolo uitându-se după noi, puțin cam prea înaltă după gustul meu, claustrată, neatinsă în tăcere, invulnerabilă, senină.

Asta era: tăcere. De n-ar exista zgomot. De s-ar petrece totul în tăcere, niciunul din relele inventate de om n-ar putea să-i facă realmente rău: explozii, trădări, glasul omenesc.

Asta era: surzenia. Pe Ratliff și pe mine ne depășea. Celelalte fete, celelalte dăți, învolburaseră-o fustă, legănaseră, ondulaseră-o gambă-n pubertate; dincolo de asta, imediat, era cealaltă ușă, și imediat după ea altarul și-o frânghie lungă cu scutece la uscat: împlinirea, finalul. Dar ea fusese mai tare. N-a continuat mișcarea pe ușă, a imobilizat-o-n tăcere, o lovitură de trăsnet, și-a rămas *ea* cea imobilă și ușa, și zidurile s-au deschis și-au zburat prin fața ei, ea, nu copilul unei clipe, ci imaculata mireasă a tăcerii, inviolabilă în virginitatea ei, fixată, salvată pentru totdeauna de schimbări și alterări. În cele din urmă, am pus mâna pe Ratliff; trei zile-ntregi mi-au trebuit.

— Bărbatul ei îți trimite un cadou, i-am zis. E sculptura aia care-ți plăcea: băiețelul ăla de italian, care nu știu ce făcea, și Gavin, care nu numai că văzuse și pân-atunci băieți de italieni, da' poate că văzuse și-unul făcând ce făcea și ăsta, n-a știut la-nceput care-i fundul și care-i capul. Dar n-are-a face. Dumneata n-ai o femeie de nevastă și nici copii fete nevinovate. Așa că poate c-o să poți s-o ții chiar în casă. Ea o să-l ia de bărbat, am zis.

— De ce nu? A zis el. Cred că poate suporta. Și-afară de asta, dacă-l ia una de bărbat, poate că noi, cei care rămânem, să fim în siguranță.

— Ceilalți care rămân, vrei să zici?

— Vreau să zic exact ce-am zis, a răspuns el. Vreau să zic, noi toți, cei care rămânem.

Nouă

CHARLES MALLISON

Gavin avusese dreptate. Asta se-ntâmplase către sfârșitul lui august. Trei săptămâni mai târziu, eu eram din nou înapoi la Cambridge, sperând, vreau să zic încercând sau poate că tot ce vreau să zic e că făceam parte din clasa care trebuia, sau, în orice caz, ar fi trebuit să-și ia absolvirea în iunie viitor. Dar fusesem trei săptămâni la Jefferson, destul timp pentru ca, dac-ar fi ținut, să se fi putut face strigările: lucru absolut inutil, de altfel, pentru o văduvă, care nu numai că era văduvă, dar mai era și erou rănit în război. Așa că m-am gândit c-așteaptă poate până ce-or să scape de mine. Știți: vechea melodramă a trupelor ambulante, dar de data asta inversat sexul: copilul înnebunit agățându-se de pulpana ginerelui în perspectivă și strigând: „Tată, tată, tată (în cazul ăsta: „Unchiule, unchiule, unchiule”), te rog să nu ne-nsurăm cu Mrs Smith”.

Pe urmă m-am gândit (era ultima joie din noiembrie, sărbătoarea noastră națională¹; nu mai era mult și-aveam să mă duc acasă de Crăciun): *Normal că n-o să-i dea nici unuia dintre ei prin cap să-mi comunice tocmai aici în Massachusetts.*

Așa că mă gândeam chiar să scriu ca să-ntreb, nu pe mama, normal, și desigur nici pe unchiu' Gavin, pentru că, dacă s-ar fi întâmplat, ar fi fost prea ocupat ca să-mi poată răspunde, și dacă nu, tot ar fi avut de lucru până peste cap, încercând să scape cu viață, dacă el era cel ce mai spunea încă „Nu” sau încercând s-o învețe pe ea să vorbească, măcar atât cât să poată spune „Te rog” dacă el era cel care spunea „Da”. Ci lui Ratliff, care-ar fi fost un martor interesat, chiar dacă nu puteai numi curiozitate amestecul lui în treburile altora, pe care-l

1 Ziua Recunoștinței (Thanksgiving Day)

exercita de altfel într-un mod cu totul inocent – poate chiar să-i telegrafiez: *Se culcă acuma împreună în mod oficial sau nu? Vreau să zic este pe față sau mai e încă secret, presupunând că dumneata presupui la fel, cum ne-nvață pe noi aici la Harvard să presupunem că, dacă apuci să dezbraci una din femeile astea înalte făcute mai mult pe verticală, constați că nu-s deloc pe verticală.*

Pe urmă a venit Crăciunul și mi-am zis: *Poate c-am fost nedrept cu ei. Poate că au așteptat tot timpul ăsta ca să nu-mi întrerupă studiile chemându-mă urgent și-au așteptat perioada de pace și-ntre oameni bună-nvoire, când să fiu în măsură să le ofer un inel sau un buchet, sau ceva, în fine.* Dar pe ea nici n-am văzut-o măcar. Unchiu' Gavin și cu mine am petrecut aproape o zi întreagă împreună. Eu mă duceam la Sartoris, la prepelițe, cu Benbow (n-avea decât șaisprezece ani, dar era socotit unul dintre cei mai buni vânători de păsări din ținut, primul după Luther Biglin, unu' jumate fermier, jumate dresor de câini, și jumate vânzător de vânat, care trăgea cu stânga! nu era mult mai mare decât Benbow, de fapt era cam de vârsta mea, și care stătea pe-aproape de Old Wyottsport pe malul râului) și unchiu' Gavin s-a invitat singur. El – Gavin – nu era cine știe ce vânzător, nici chiar când se-ntâmpla să tacă din gură, dar din când în când venea cu mine. Și toată ziua nimic; pân' la urmă a trebuit să-ncep eu:

— Cum merge cu lecțiile de dicțiune?

— Cu Mrs Kohl? Destul de bine. De altfel, tu cum ai urechea nedeprinsă, poți fi cel mai bun arbitru. Și eu am zis:

— Când? Și el:

— Oricând ai să fii destul de-aproape ca să poți s-auzi. Și iarăși, în ziua de Crăciun tot eu am început. De obicei, Ratliff lua masa de Crăciun cu noi, invitat de unchiu' Gavin, cu toate că și mama ținea la el foarte mult, poate pentru că era soră geamănă cu unchiu' Gavin, dar poate că și fără de asta. Sau câteodată mânca unchiu' Gavin la Ratliff, și-atunci mă lua și pe mine, pentru că Ratliff era dat dracului de bun bucătar; stătea singur în cea mai curată căsuță din lume, își

facea singur toată gospodăria, și chiar și cămășile lui albastre tot singur și le făcea. Și de data asta tot eu am început.

— Ce-ar fi s-o invităm pe Mrs Kohl la masă? I-am zis mamei. Și unchiu' Gavin a sărit:

— Ei Doamne, ai făcut tot drumul de la Cambridge pân-aici ca să-ți petreci Crăciunul cu ochii la putoarea aia bătrână de... Și s-a oprit la timp zicând: Scuză-mă, Maggie. Și mama a zis:

— Sigur că-n prima zi de Crăciun, ea trebuie să ia masa cu tatăl ei. A doua zi eu am plecat. Spoadă – tat-su fusese la Harvard cu unchiu' Gavin, prin 1909 – mă invitase la Charleston să văd de-adevărat ce-i aia un bal de Sfânta Cecilia, patroana muzicanților. Pentru că așa era, de Crăciun noi de obicei ne împrăștiăm; a doua zi tata se ducea totdeauna pentru o săptămână la Miami, să vadă cai, și mama se ducea și ea, nu c-o interesau cursele de cai, din contră: din convingerea că prezența ei sau în orice caz vecinătatea, sau, în fine, proximitatea îl va reține pe el de la a cumpăra unul.

Pe urmă a venit 1938 și m-am întors la Cambridge. Pe urmă a venit septembrie 1938 și eram tot la Cambridge sau în orice caz din nou acolo, de data asta la Facultatea de Drept. Münchenul fusese analizat sau sărbătorit, sau binecuvântat, care cum îi venise, și unchiu' Gavin zicea:

— Nu mai e mult. Dar la fel spusese și-n primăvară. Așa c-am zis:

— Atunci ce rost are să mai pierd doi-trei ani să mă fac avocat, dacă ai dreptate când zici că n-o să mai aibă cine să facă procese și c-atunci eu n-o să am nici pe cine apăra, nici pentru cine să fiu parte civilă? Și el a zis:

— Pentru că, după ce-o trece și ăsta, tot ce-o să-i mai rămână omenirii și justiției o să fie legea. Și eu am zis:

— Și-acuma nu-i tot așa?

— Astea-s timpuri bune, timpuri senine de prosperitate; ce-ți mai trebuie justiție când îți merge bine? Azi legea-i ultima instanță la care recurgi ca să bagi mâna-n buzunarul care pân-acuma ți-a rezistat sau

te-a lezat.

Asta a fost primăvara trecută, în iunie, când el și cu mama (pe tata îl pierduseră la Saratoga, cu toate că el promisese să fie la Cambridge la timp pentru depunerea jurământului) veniseră să asiste la examenul meu de licență. Și i-am zis:

— Ce s-aude? Ce-i cu nunta? Și el a zis:

— În orice caz pentru mine nimic. Și eu am zis:

— Cum merge cu lecțiile de dicțiune? Haide, i-am zis, m-am făcut și eu băiat mare acuma, sunt și eu licențiat în litere de la Harvard, chiar dacă n-am să fiu și de la Heidelberg. Spune-mi! Asta-i tot ce faceți voi doi când sunteți singurei? Exerciții de dicțiune? Și el zice:

— Tu taci din gură și lasă-mă pe mine să vorbesc! Ai să pleci în Europa, în vara asta. E-un cadou pe care ți-l fac eu.

Am luat bilete, ți-am făcut cerere de pașaport; tot ce mai ai de făcut e să te duci la un fotograf oficial să te tragi în poză.

— Da' de ce-n Europa? Și de ce acuma? Și-afară de asta: da' dacă nu vreau să mă duc? Și el zice:

— Pentru că la anu' poate să n-o mai găsești. Așa că trebuie să te duci acuma. Du-te și vezi-o; poate că tot acolo o să trebuiască să și mori.

— Atunci de ce să n-aștept pân-atunci?

— Pentru c-atunci ai să te duci ca soldat. Vara asta mai poți fi încă musafir. Eram trei; cu ceva alergătură și trăgând niște sfori, am reușit; am apucat chiar toți același vapor. Și-n vara aia noi – adică eu, ceilalți doi constatând în ultimul moment că nu-s în stare să se mai dezlipească de Paris – am văzut câte ceva din Europa, pe bicicletă. Vreau să zic, partea încă disponibilă: acel presupus coridor al ei, în care s-ar putea să-i îndeplinesc profeția unchiului Gavin: Anglia, Franța, Italia – Europa despre care unchiu' Gavin zicea că n-o să mai existe pentru că aceia care vor supraviețui, după ce se vor descotorosi de Hitler și de Mussolini, și de Franco, vor fi prea istoviți, iar cei care vor supraviețui ăstora n-o să se mai sinchisească-n orice caz.

Așa c-am încercat s-o văd, s-o-nțeleg, Europa asta, pentru că și la douăzeci și patru de ani pare-se că eu credeam în ce spunea el, cum crezusem la paisprezece și (presupun: de amintit nu pot să-mi amintesc) la patru. De fapt, Europa de care-și aducea el aminte sau credea că-și aduce aminte dispăruse. Ce vedeam eu era un fel de isterie calmă, stăpânită, o vacanță-n frenezie, în care toată lumea, localnic și venetic, făcea pe turistul. Erau prea mulți soldați. Vreau să zic: prea multă lume îmbrăcată ca atare și pentru moment comportându-se ca atare, armată, ca și cum, pentru simple considerațiuni de poliție sau de utilitate temporară, trebuiau să se deghizeze și să lungească Linia Maginot (păreau că zic – francezii-n orice caz: „Fiți oameni de treabă, nu vă mai bateți joc de noi. Că noi tot nu credem”) și asta exact în mijlocul luptelor pentru săptămâna de treizeci și nouă de ore; con’clavurile parlamentare gălăgioase pentru a se stabili pe care trotuare din Picadilly sau de pe Champs Elysées o să le stea mai bine sacilor de nisip, parc-ar fi fost vorba pe care perete dintr-o odaie s-așeze un tablou; figura superbă, strălucitoare, a lui Gamelin, ștergându-și încă mustățile de supă și zicând: „Fiți liniștiți. Sunt și eu aici...” ca și cum toată Europa (oh, da, și noi, și noi – era plin de-americani pe-acolo) ar fi zis: „Dacă Răul nu e numai *de rigueur*, dar mai e și victorios, hai și noi cu Răul ca să-l facem Bine”.

Pe urmă m-am întors și eu la Paris, pentru ultimele două săptămâni, să văd dacă Parisul lui Hemingway și Parisul lui Scott Fitzgerald (nu erau aceleași Parisuri; doar că ei locuiseră-n aceeași odaie) dispăruse complet sau nu chiar; apoi din nou la Cambridge, cu o singură zi întârziere; și toate astea sau nimic din toate astea n-are nicio legătură cu nimic, numai ca să-mi explic mie de ce a trebuit să treacă aproape un an și jumătate până s-o văd din nou. Și pe urmă a venit Münchenul: moment de tăcere și de respect, și pe urmă iar ne-am văzut de treburile noastre: și a sosit scrisoarea de la unchiu’ Gavin în care zicea: „Nu mai e mult”. Numai că pentru mine era probabil prea târziu. Când a trebuit să plec – nu, nu asta vreau să zic: când a

venit vremea să plec și eu – am vrut să mă fac pilot de vânătoare. Dar aveam douăzeci și patru de ani, peste șase ani urma să am treizeci și poate că și-acuma era prea târziu; Bayard și cu John Sartoris aveau douăzeci în nouășuteșaispe când au plecat în Anglia, și unchiu' Gavin mi-a povestit despre un copil din R.F.C. (azi îi zice R.A.F.) care-ajunsese căpitan, cu o listă de succese așa de mare, că guvernul britanic l-a trimis acasă și l-a oprit definitiv de la zbor, ca să poată măcar să fie de față la majorat. Așa că probabil c-o s-ajung navigator sau mecanic, sau pilot pe un bombardier, sau poate că la treizeci de ani nici n-o să ma mai lase să zbor.

Dar despre căsătorie încă nimic. Poate că din cauza glasului. Spionii mei – mi-ajungea unul, desigur: mama – îmi raportau că lecțiile particulare continuă, așa că probabil c-avea încă sentimentul, ea, că „Da”-ul ei nu-i încă destul de suav ca să fie legal. Asupra cărui lucru – legalitatea – ea firește că va insista, pentru că o-ncercase coabitarea, prima dată, *au naturel* ai putea zice, și i-a explodat în nas. Nu, nu-i bine. Coabitarea nu i-a explodat în nas decât numai după ce devenise legală, numai după ce unul din ei, care-o fi fost, a zis în cele din urmă: „Dă-o dracului, scoate o autorizație și ad-un popă, dar te rog, pentru numele cui vrei, isprăvește-odată!” Așa c-acuma trebuie să-i fie frică de popă sau de judecător de pace ca de dracu', sau de călău, pentru că a se înfățișa înaintea unuia dintre ei în compania cuiva de sex opus ar echivala cu a cere un mandat de execuție. Ceea ce cu siguranță că ea nu-i dorea unchiului Gavin pentru că nu numai că „Da”-ul ei va fi destul de tandru ca s-o fi făcut să ia tot drumu-napoi pân' la Jefferson ca să-l rostească, dar el nici n-o să-i lase destule parale ca să merite să rămâi văduva lui în cazu-n care „Da”-ul n-ar fi chiar atât de tandru.

Nu, nici așa nu-i bine. Dacă ea a putut să trăiască cinci ani de zile c-un bărbat până s-accepte el să se-nsoare cu ea, vreau să zic cu un sculptor cu idei atât de avansate și de liberale, încât nici chiar unchiu' Gavin să nu poată să-nțeleagă ce sculpta, ce făcea, el trebuie să fi fost destul de avansat și-n liberalism. Și dacă a trebuit să lase o situație atât

de sigură și de agreabilă ca aceea de a fi sculptor la Greenwich Village și a trăi cu o fată care-și putea permite și voia să plătească ea chiria și mâncarea, fie că se-nșura cu ea, fie că nu – dac-a trebuit să lase toate astea și să se ducă să lupte-n Spania alături de cei despre care oricine i-ar fi putut spune c-o să piardă partida, trebuie că era avansat până dincolo de liberalism. Și dacă ea-l iubea destul ca s-aștepte cinci ani până să-i zică el: *All right*, dă-o dracului de treabă și cheamă-l pe popă” și pe-urmă să plece-n Spania ca să sară-n aer și ea cu el numai și numai ca să fie-alături, trebuie că era și ea la fel cu el pentru că s-ar părea că-n materie de comunism nu poți să fii moderat: sau ești categoric pentru, sau ești categoric contra. (L-am întrebat; vorbesc de unchiu’ Gavin, natural.

— S-admitem că e, face el.

— *All right*, zic eu.

— Și dacă e, ce-i? Ce te privește? face el.

— *All right, all right*, zic eu.

— Ce dracu’ ai tu cu chestia asta ca să te-amesteci? face el.

— *All right, all right, all right*, am zis eu. Și numai faptul c-a sărit în aer cu el odată n-a vindecat-o. Așa că n-o s-avem niciun fel de clopot care să bată la nuntă; data trecută nu fusese decât o deviație datorită tinereții; n-o să se mai repete; ea n-a fost decât o clipă un dușman al poporului și repede-a plătit-o.

Așa că n-o să fie nici popă. O să pună-n aplicare democrația populară, în care toată lumea-i egală, indiferent cum arăți după ce-ți scoate el rochia, chiar și-aici în Jefferson. Așa că tot ce mai rămânea să-ți imaginezi era cum, Doamne, iartă-mă! o să se descurce ei într-un oraș care nu era nici mai mare, nici mai egalitar decât Jeffersonul. Adică nu ei: el, Gavin vreau să zic, c-a lui o să fie și frământarea, și căutarea, și poate și nevoia. Nu a ei. Ea era liberă, dispensată de orice mondenitate; cine știe, cine-i castrat de sunet, circumcis de auz, poate-i și de nevoie. Căci a ei era tăcerea: trăsnetul ăla de-o clipă care-a fixat-o pe vecie imaculată-n solitudine, în taină; restul lumii n-avea decât să

bâjbâie cu vârful piciorului în toate direcțiile sonore încercând să-și afle-un punct de sprijin pe marginea prăpastiei ca-ntr-unul din filmele vechi ale lui Chaplin.

Căile și mijloacele tot el va trebui să le găsească; tot aportul ei nu va fi decât aptitudinea la achiesare și ceea ce ai putea numi antecedente familiale. Cu deosebirea că ea nu era maică-sa, ca să nu mai vorbim că Gavin nu era Manfred de Spain. Vreau să zic – n-aveam decât treisprezece ani atunci, în noaptea când s-a sinucis Mrs Snopes, așa că nici acuma nu-mi dau bine seama cât am văzut și-mi aduc aminte, și cât mi-a băgat în cap unchiu' Gavin, fapt fiind, așa cum se exprima Ratliff, că îmi petrecusem primii unsprezece sau doisprezece ani din viața mea în sânul unchiului Gavin, gândind ce gândea el și văzând ce vedea el, și asta nu pentru c-așa mă-nvăța el, ci pentru că mă lăsa, îmi permitea. Vreau să zic că Linda și unchiu' Gavin n-aveau avantajul acela natural și incomparabil, pe care-l avuseseră maică-sa și Manfred de Spain, constând din aureola, din nimbul, din grația divină, alegeți ce cuvânt vreți, în care Mrs Snopes nu că exista, trăia, respira, ci le crea în jurul ei prin simplul fapt că exista, că trăia, că respira. Nu știu ce cuvânt s-a aleg: o aureolă, nu de licență, de impuritate, pentru că (asta poate că-i tot de la Ratliff; nu-mi aduc aminte-acuma) măruntele, meschinele considerații morale asupra continenței și purității nu mai au niciun fel de conexiune cu o femeie ca Mrs Snopes – sau mai curând o femeie ca ea nu mai are niciun fel de preocupare pentru așa ceva, nici măcar atenție nu le acordă –, așa cum nici convențiile asupra forțelor pe care le utilizezi și când le utilizezi, și cum, și unde n-au de-a face cu războaiele sau cu cicloanele. Vreau să zic c-atunci când o comunitate descoperă, deodată, că este unica deținătoare a Venerei pentr-un timp oarecare, cât ar fi ea Venera, nu poate, nu trebuie să fie o soție virtuoasă sau măcar o amantă fidelă, fie că-n fond e sau nu, fie că realmente vrea să fie sau nu. Așa ceva nu numai c-ar fi intolerabil, ar fi efectiv o degradare criminală; iar pentru comunitatea onorată-n felul ăsta, numai a trece cu vederea, necum a încuraja castitatea,

abstinența, ar constitui un veritabil afront la adresa donatorilor și ai merita divina lor răzbunare. Ca și cum tot ce are miraculos și neasemuit anotimpul – vânt, soare, ploaie, dogoare și ger – s-ar fi nmănuncheat într-o unică și miraculoasă clipită deasupra întregului nostru ținut, și noi *atunci* ne-am fi găsit să ne-arogăm dreptul meschin de-a culege și-a alege, și-a selecționa, în loc ca fiecare bărbat și femeie, și copil în stare să se țină pe picioare să iasă la câmp și să-nsămânțeze cât poate, pân' la ultima boabă de sămânță pe care-o mai poate-nghiți pământul. Așa că noi – vreau să zic și bărbații, și femeile – nici măcar n-am fi cerut să scăpăm de chinul și de răzmerița pe care le-ar provoca ea respirând și existând printre noi, și de gelozia de care ne dădeam seama că n-am fi fost demni, decât dacă s-ar fi găsit printre noi măcar unul care să-i facă față, să-i țină piept, la luptă dreaptă, și să devină astfel campionul și mândria noastră, cum ar fi când am avea noi – ținutul – cel mai iute cal din țară. Am fi fost toți de partea ei și-a lui De Spain; le-am fi aranjat chiar și întâlnirile amoroase și le-am fi ocrotit; ar fi dușmănit-o numai popii, că le-ar fi fost frică de ea, pentru că dumnezeul pe care-l reprezintă ea fără măcar să vrea, acela care face ca bărbații să găfâie cu limba scoasă după ea, și chiar și femeile să fie mândre că-n fine una din sexul lor era ambasadorul lui pe pământ, e mai tare decât firavul și disperatul galilean, care era tot ce-aveau ei să-i opună.

Pentru că, aptitudinea asta, Linda n-o avea, nefiind transmisibilă. Așa că tot ce le mai rămânea, ei și lui Gavin, era abstinența. Ca să spunem verde: morala. Pentru că unde s-ar fi putut ei duce. Nu la ea acasă, pentru că, dintre ea și tat-su, surd era ăl' care nu trebuia. Și nu la el; casa-n care locuia el nu era a lui, era a mamei, și unul dintre primele principii pe care mi le-a băgat în cap (firește, când a venit vremea) a fost că un gentleman nu-și aduce iubita în casa: în ordinea asta: nevستی-sii, maică-sii, soră-sii, amantei sale. Și nu puteau să facă voiajuri coincidente spre locuri accesibile, precum Memphis sau New Orleans, sau poate chiar St. Louis și Chicago, cum făcuseră

(presupuneam noi) maică-sa și Manfred de Spain, pentru că însăși morala polițistă, ca să nu mai vorbim de lumea semi-interlopă, la care ar fi fost obligați să recurgă, s-ar fi revoltat la ideea de a seduce și smulge o femeie surdă-tun din securitatea și seninătatea căminului ei provincial pentru asemenea scopuri. Așa că nu mai rămânea decât automobilul lui, ascuns cu frenetică desperare dup-un tufiș – Gavin Stevens, în vârstă de cincizeci de ani, licențiat în litere de la Harvard, doctor în filozofie de la Heidelberg, licențiat în drept de la Mississippi, veteran al Corpului Expediționar American și al Y.M.C.A., 1915-1918 în Franța, procuror regional; și Linda Kohl, în vârstă de treizeci de ani, văduvă, rănită în campanie în rândurile forțelor comuniste din Spania, pipăindu-se și gâfâind într-un automobil în staționare, parc-ar fi avut șaptesprezece ani.

În special când poliția ar fi constatat (vreau să zic, firește, dacă s-ar fi dus cineva să le spună) că ea era comunistă. Sau și Jeffersonul, dacă-i vorba de asta. Erau la noi doi finlandezi, care-n 1917 abia reușiseră să scape din Rusia și-n 1919 din Europa, și care pe la-nceputul anilor '20 apăruseră-n Jefferson; nu știa nimeni cum și ce fel – unul era cizmar și preluase dugheana lui Mr Nightingale, cel'lalt, tinichigiu – care nici nu erau comuniști și nici nu susțineau c-ar fi, și mai vorbeau încă foarte prost englezește, pe vremea când N.R.A.-ul domnului Roosevelt și syndicatele făcuseră din „comunist” un cuvânt de rușine care se referea mai mult la C.I.O. a lui John L. Lewis. De fapt, nu era și nici nu simțeau nevoia să susțină c-ar fi sau chiar să fie. Ei pur și simplu considerau ca un lucru de la sine înțeles că-n Jefferson exista un proletariat, tot atât de caracteristic și de vizibil, și de ușor de recunoscut ca vremea de-afară, și că-ndată ce-o să-nvețe englezește o să dea de el și, fiind cu toții grămadă proletari, o să fie cu toții grămadă și comuniști, pentru că nu numai că ăsta era dreptul și datoria lor, dar altfel nici nu se putea. Asta se-ntâmpla acum cinsprezece ani, deși cel mare, cizmarul, mai greoi la-nvățat englezește, era încă perplex, uluit, închipuindu-și că obstacolul era

bariera pusă de limbă, și nu condiția: proletariatul din Jefferson, care refuza nu numai să accepte că-i proletariat, dar se socotea mulțumit să fie burghezie, fiind în schimb convins că și asta nu era decât o stare interimară, de provizorat, o etapă în drumul spre posesiunea băncii domnului Snopes sau a seriei de magazine de băcănie de angro a lui Wallstreet Snopes, și (cine știe?) în drumul spre rezidența guvernatorului de la Jackson, sau chiar Casa Albă de la Washington.

Cel mic, tinichigiul, era mai ager. Poate pentru că, spre deosebire de meseria sedentară și mai contemplativă a cizmarului, circula mai mult. În orice caz, el de la o vreme își dăduse seama că oricare-ar fi fost proletariatu-n care-ar fi vrut să intre, trebuia mai întâi să și-l fabrice. Așa că s-a pus pe treabă. Singurul mijloc era să recruteze, să convertească la comunism, și unicul material disponibil erau negrii. Pentru că printre noi, masculii albi din Jefferson, toți, de la cei care sâmbătă stăteau la marginea trotuarului și vindeau alune și floricele, și de la băcanii cu dughene prin străduțe și fundături, până la proprietarii de lanțuri de magazine universale și de reprezentanțe de automobile și de produse petrolifere, era un concert unanim, nu mai puțin puternic și chiar mai zgomotos la bază, împotriva tuturor celor cărora acum li se zicea comuniști – Harry Hopkins, Hugh Johnson și oricine avea vreo legătură cu N.R.A., cu Eugene Debs, cu I.W.W., cu C.I.O. – împotriva fiecăruia și-a tuturor care păreau că pun la-ndoială dreptul nostru de jeffersonieni autohtoni de-a cumpăra sau cultiva, sau căuta, sau găsi orice cât mai ieftin, prin lingușeală sau șmecherie, sau amenințare, sau forță și pe urmă de-a vinde cât de scump îți permitea nevoia sau ignoranța, sau timiditatea cumpărătorului. Și asta-i ce-avea Linda, tot ce-avea ea în deșertul nostru capitalist, atât de străin ei și-atât de îndepărtat de căminul ei politic, dacă-ntr-adevăr ea era comunistă și dacă-ntr-adevăr comunismul era nu doar o ideologie politică, ci o religie, pe care, ca să rămâi în viață trebuie s-o practici – doi imigranți de la Cercul Polar: unul literalmente lipsit de grai omenesc, un troglodit, celălalt o viespe mică și afurisită, și

neînduplecată din cauza căruia amândoi erau la drept vorbind scoși dintre hotarele Jeffersonului, nu pentru c-ar fi fost comuniști recunoscuți (nimeni nu s-ar fi sinchisit cât de comunist era ăl' mic, atâta vreme cât nu s-amesteca în chestia haremurilor locale de salarii, cum ar fi putut foarte bine să fie și republicani, câtă vreme nu s-amestecau în treburile democrate ale alegerilor comunale și regionale, sau și catolici, câtă vreme nu postau pichete-n fața bisericilor sau nu împiedicau ședințele de rugăciune în comun), ci pentru că erau pro-negri: îi frecventau, fraternizau politicește cu negrii. Nu-i frecventau socialmente: n-am fi suportat nici chiar asta din partea lor, și ăl' mic știa în orice caz destulă englezească jeffersoniană ca să-și dea seama. Dar orice frecventare, de orice natură, întrecea măsura; poliția locală se și uita chiorâș la ei, cu toate că noi, în fond, nu credeam că un străin ar putea realmente să pună la cale ceva rău cu loialii noștri oameni de culoare.

Așa că, vedeți dumneavoastră, tot ce le rămânea acum – lui Gavin și Lindei – era căsătoria. Pe urmă a venit Crăciunul lui 1938, ultimul pân' a nu începe stingerea luminilor, și în vacanță am venit acasă, și într-o seară, ea a fost la noi la masă. Nu la masa de Crăciun. Cu asta nu știu ce s-a-ntâmplat: dacă mama și cu Gavin nu și-au zis că ar fi mai delicat s-o invite și s-o lase pe ea să refuze, sau să n-o invite deloc. Nu, greșesc. Pun capul că mama i-a invitat pe-amândoi – și pe ea, și pe bătrânul Snopes. Pentru că femeile astea sunt uluitoare. Ele evoluează senine, cu un calm perfect, într-o chestiune în care de ani de zile bărbații își sparg regulat capetele; după care constăți că problema nu numai că nu era importantă: pur și simplu nu exista deloc. I-a invitat pe-amândoi, exact ca și cum ar fi făcut treaba asta ori de câte ori îi dădea prin minte, sau cel puțin o dată pe lună în ultima sută de ani, de câte ori socotea că le face o mică plăcere invitându-i la masă, sau de câte ori socotea că-și face ei o plăcere avându-i la masă, fie că lor le făcea plăcere sau nu; și Linda a refuzat pentru amândoi exact în același fel.

Așa că vă puteți imagina cina de Crăciun în casa aceea, pe care nimeni dintre cunoscuți n-o știa cum arată pe dinăuntru, în afară de mama (oh, da, desigur, ea trebuie c-o văzuse, acumă că Linda se-ntorsese) și de unchiu' Gavin: sufrageria – masa, scaunele, bufetul, scrinul, candelabrele și tot – arătând exact cum arătase-n magazin la decoratorul de interioare de la Memphis când el – Snopes – se dusesese să dea în schimbul ei mobila rămasă de la mama maiorului de Spain; el șezând la un capăt al mesei și Linda la celălalt, și argatul în haină albă servindu-i – bătrânul ăla de porc de câine cu sânge de pește și cu un vocabular de două cuvinte din care unul era „Nu” și ăl'alt „Sechestru”, și mireasa tăcerii, mai imaculată-n castitatea ei decât însăși nevasta Cezarului, pentru că și ea era invulnerabilă, în siguranță pe vecie, în această castitate etern pură, și care n-ar fi putut să-l audă, chiar dacă el ar fi avut ceva de spus, cum n-ar fi auzit-o nici el pe ea, pentru că n-ar fi putut să descifreze limbajul în care vorbea ea. Șezând amândoi acolo, față-n față, de-a lungul întreg ritualului ăstuia atroce, impus în această anume zi dintre toate zilele anului; și nimeni care să știe de ce o făceau, de ce o îndurau, de ce îndura, de ce suferea ea asta, ce ritual slujea sau ce constrângere ispășea – sau, cine știe? Prevestirea cărei nenorociri își propunea ea să i-o țină lui vie-n față. Poate că de asta. Vreau să zic, poate că de asta se-ntorsese la Jefferson. În orice caz, nu ca să se mărite cu Gavin Stevens. Sau, cel puțin, nu încă.

Așa c-a fost o cină absolut obișnuită, cu toate că mama trebuie să fi spus (și, neapărat, să fi și crezut) că era în cinstea mea, pentru că eram iar acasă. Și nu ziceam eu că femeile sunt extraordinare? Ea – Linda: un cadou de la Ghici Cine? – avea un carnetel cu foițe subțiri, de fildeș, cu colțurile aurite, mari doar cât să-ncapă trei vorbe pe una, prinse cu inele mici, de aur, pe care să se-ntoarcă foile, și cu un creionăș de aur asortat, ca să poți scrie, și pe urmă să ștergi cu batista, sau cu un șervețel, sau, mai expeditiv și mai bărbătește, c-un pic de scuipat pe degetul mare, și pe urmă să-l folosești iar (desigur, s-ar

putea să i-l fi dat în schimbul brichetei cu inițialele GLS gravate pe ea, când el n-avea inițială L la mijloc pentru că, de fapt, n-avea nicio inițială la mijloc, pe care i-o dăduse acum cinci ani, și pe care n-o folosisese niciodată, pentru că era imposibil să-i scoată cineva din cap că simțea în luleaua lui de cocean de păpușoi mirosul de benzină). Și, cu toate că și mama folosea carnetelul, ca și noi ceilalți, ea făcea asta absolut din întâmplare, ca orice alt gest cu mâna, în timp ce vorbea. Pentru că nici nu se uita la mână atunci când vorbea, se uita la ea, la Linda, așa că n-ar fi putut descifra semnele pe care le făcea, chiar în ipoteza c-ar fi făcut semne, ci pur și simplu vorbea cu Linda cum vorbea cu noi ceilalți. Și, al dracului să fiu, dacă Linda nu părea c-o-nțelege; flecăreau și gângureau fără-ncetare, amândouă, ca femeile, așa că se prea poate că nicio femeie n-ascultă vreodată ce spune cealaltă, pentru că n-are de ce, ele comunicându-și ce era de comunicat încă înainte de-a fi început să vorbească.

Pentru că, pe-atunci, Linda vorbea. Oh, da, lecțiile de dicționare ale lui Gavin îi făcuseră bine, trebuie să-i fi făcut, pentru că prea fuseseră multe, sau, în orice caz, destule, presupunând c-a consacrat ceva din timpul cât erau împreună, încercând să-i îndulcească vocea. Dar tot voce de rață-avea: seacă, fără viață, moartă. Asta-i: moartă. Fără pasiune, fără căldură; și, ce era mai rău, fără speranță. Ce vreau să spun: în pat, împreună, în întuneric, și când ai mai multă dragoste și pasiune, și extaz, decât încape-n tine, trebuie s-o-mpărtășești, s-o murmuri, și ca s-o murmuri, s-o șoptești, să n-ai decât măcăind ăsta sec și fără viață. De data asta (au mai fost și alte mese în vara care a urmat, dar asta era prima la care-am participat și eu) a-nceput să vorbească despre Spania. Nu despre război. Vreau să zic: războiul pierdut. Era ciudat. Îl pomenea când și când, nu cu aerul că nu s-ar fi întâmplat niciodată, dar parcă nu ai lor ar fi mâncat bătaie. Unii dintre ei, ca de pildă Kohl, fuseseră uciși și altora, o mulțime, le zburaseră mațele sau timpanele, ca ei, sau mâinile, sau picioarele, iar câți mai rămăseseră se risipiseră (și-acuși o să-nceapă să fie proscriși și

cercetați de F.B.I., ca să nu mai vorbesc de „amatorii”, care-o să-i urmărească și să-i hărțuiască, dar încă n-ajunseserăm aici), dar nu înfrânți încă și nu pierduseră absolut nimic. Ea vorbea despre oamenii cu care fusese, oameni de felul lui Kohl. Ne povestea despre Hemingway și despre Malraux, și despre un rus, un poet care trebuia s-ajungă mai mare decât Pușkin, numai că fusese omorât; și mama, mângălind pe carnețel, dar fără să dea mai multă atenție la ce credea ea că scrie decât Linda, zicând:

— Oh, Linda, nu! – știți: ce tragic e să fii ucis așa, tânăr, cu opera neterminată. Și Gavin care-i lua mamei carnețelul din mână, dar începând și el să vorbească:

— Fleacuri. Nu există una ca asta: Milton mut și obscur. Dacă ar fi murit la doi ani, s-ar fi găsit cineva să-i scrie până azi opera-n locul lui.

Numai eu nu-mi băteam capul cu carnețelul; mă-ndoiesc că l-aș fi putut scoate din mâna lor.

— Și l-ar fi chemat Bacon sau Marlowe, am zis.

— Sau cine știe, un nume sintetic, solid de profesionist. Shakespeare, de pildă, făcu unchiu’ Gavin.

Dar Linda nici nu-și aruncase ochii pe carnețel măcar. Vă spun, ea și cu mama n-aveau nevoie de el.

— De ce? zise ea. Ce vers sau paragraf, sau măcar pagină poți scrie să egaleze cu a-ți da viața ca să spui *Nu* unora ca Hitler și ca Mussolini? Și Gavin, fără să mai umble nici el după carnețel acum:

— Are dreptate. Are perfectă dreptate și să mulțumim Domnului că are. Nimic nu se pierde, niciodată. Nimic. Nimic. Afară de Linda, firește, Gavin povestea despre Kohl, că era un om mare, nu o matahală, dar viril, vioi; un om căruia-i plăcea ceea ce-nțelegeau grecii vechi prin răs, un om care-ar fi putut, ar fi avut cu ce umple viața, și emotivă, și fizică, a oricărei femei. Și Linda avea acum exact treizeci de ani și, da-da, ochii-i avea frumoși, și nu numai ochii; poate că pentru Kohl n-a prezentat niciodată importanță ce era sub fustă, și nici pentru oricine altul, care va avea norocul să-i devină succesori, inclusiv

unchiu' Gavin. Așa c-abia acuma-nțelegeam eu ce-aveam înaintea ochilor: nici mama n-avea nevoie, și nici Linda, să se uite la ceea ce mama-și închipuia că scrie pe-afurisitele alea de foițe de fildeș, pentru că era evident c-a doua zi, după ce Linda se-ntorsese-acasă, mama se pusese pe treabă cu-același zel implacabil și fără ocoluri, ca mamele vânătoare de gineri de pe vremea veche victoriană, când începea sezonul la Bath sau la Tunbridge, ca-n Fielding sau Dickens, sau Smoilet. Pe urmă-am mai descoperit ceva. Mi-am adus aminte că, nu mai demult decât acum un an, eram amândoi singuri în birou și Ratliff mi-a zis:

— Ascultă-ncoa', de ce vrei să-ți pierzi frumusețe de vreme cu gelozia pe unchiu' dumitale? Mai curând sau mai târziu, tot o să trebuiască să-l ia cineva de bărbat. O să vină o zi când o să fii mai matur decât el și-atunci o să ai prea multe de-ale dumitale ca să-ți mai poți pierde vremea văzând și de el. Așa că, la urma-urmei, poa' să fie și Linda.

— Înțelegeți ce vreau să spun? Că era transmisibil, vădit lucru. Adică, ce-o fi fost ce-avusese maică-sa. Gavin o văzuse odată când era de treisprezece ani, și uite ce-a pățit. Pe urmă, a văzut-o Barton Kohl când era de nouăsprezece, și uite unde-a ajuns. Și-acuma o văzusem și eu, de două ori, vreau să zic după ce mă făcusem destul de mare ca să-mi dau seama ce am înaintea ochilor: o dată pe aeroportul de la Memphis, vara trecută, și o dată aici, astă-seară, la cină, și-acuma-mi dădeam seama că eu o să trebuiască să fiu cel care să-l ia pe unchiu' Gavin și să-l ducă-n bibliotecă sau în fumoar, sau în fine unde te duci pentru asemenea întrevederi și să-i spun:

— Ascultă, tinere! Știu cât de rușinoase sunt intențiile dumitale. Ce vreau eu să mai știu e cât sunt de serioase. Sau dacă nu pe el, măcar pe altul. Pentru că n-avea să fie el. Ratliff mi-a povestit că Gavin îi spusese că ea era sortită să iubească o singură dată-n viață și să-l piardă, și pe urmă să-l plângă. Ceea ce ar fi putut însemna că de-aia se-ntorsese la Jefferson: dacă tot ce-ți mai rămâne e să plângi, n-are

importantă unde. Așa că era pierdută; îl pierduse chiar și pe-acel unul care-i mai rămăsese și care s-ar fi-nsurat cu ea, dacă nu pentru alt motiv, măcar pentru că el, mai mult decât oricine altul, când era ea copil, se-ocupase să facă din ea ceea ce-ajunsesse astăzi. Dar n-avea să fie el; el trebuia să-și apere prognoza, să facă să i se-adeverească vorbele, indiferent cine se chinuia și suferea.

Da, era pierdută. Conducea mașina aia neagră de bancher-diacon baptist de provincie, chiar de când se-ntorsese-acasă: la-nceput crezuse poate c-o s-o conducă singură, dar bătrânul Snopes s-a opus, din cauza surzeniei. Așa că-n fiecare după-amiază, ea-l aștepta-n mașină, când se-nchidea banca, și plecau amândoi prin împrejurimi și el putea s-asculte dacă s-auzeau claxoane apropiindu-se. Care mici deplasări prin împrejurimi făceau parte din rolul lui, pentru ei ținutul era moșia lui, baronia lui – pogoanele, fermele, recoltele – și chiar dacă pe unele n-avea încă ipotecă și altele poate că erau încă în curs de sechestrare, le măsura și le calcula din ochi pe cele care deocamdată-i scăpaseră.

Adică, afară de-o după-masă pe săptămână, de obicei miercurea. Bătrânul Snopes nici nu fuma, nici nu bea, nici măcar tutun nu mai mesteca; ce tot mestecau fâlcile lui fără-ncetare era, vorba lui Ratliff, același duminat mititel de aer de la Moșia Franțuzului, pe care-l adusese-n gură când se mutase la Jefferson, acum treizeci de ani. Da, era pierdută: pentru că nu la unchiu' Gavin s-a dus: la Ratliff s-a dus atunci, după-amiază, și i-a spus:

— Nu știu cum să dau de ăl' de vinde-acum whiskey. Nu, chiar atât de pierdută nu era, doar că lipsise prea multă vreme, explicându-i lui Ratliff de ce nu se dusesse la unchiu Gavin: procuror regional; m-am gândit că... și Ratliff bătând-o pe spate chiar acolo-n stradă, zicând așa ca s-audă toată lumea, că ea tot n-auzea:

— Ai lipsit prea mult de-aici. Hai! Să mergem să-l luăm.

Așa că s-au dus toți trei, în mașina lui Gavin, la așa-zisa tabără de pescuit a lui Jakeleg Wattman la Wyatt's Crossing pentru ca data

viitoare să știe, ea singură, cum și ce fel. Adică să se ducă cu mașina până la prăvălioara de scânduri nevopsite a lui Jakeleg (Jakeleg o ținea nevopsită ca să n-o zgârie de câte ori vreun șerif reales de-o nouă administrație pusă pe reforme-l avertiza c-o să se facă iar o descindere și trebuia să scoată cuiele, și să demonteze piesele alambicului, și să le care mai adânc în pădure, la o milă de-acolo, până se potolea vârtoarea reformistă și putea să-și aducă lucrurile-napoi, fără supărare, la șosea pavată și la automobile) și să coboare din mașină, și să intre înăuntru, unde rafturile de scândură nevopsite erau pline de undițe și plumbi, și ață de pescuit, și tutun, și baterii de buzunar, și cafea, și conserve de fasole, și cartușe de vânătoare, și-un șir întreg de brevete de vânzare de băuturi spirtoase, eliberate de Departamentul Contribuțiunilor Interne al Statelor Unite, era bătut în perete, și Jakeleg, în cizme moi de cauciuc, care-i veneau până la șold, și pe care le purta și iarna, și vara c-un pistol încărcat într-una din ele, sta după o tejghea baricadată cu rețea de sârmă ca pentru cotețe de găini și-i ziceai: „Ce mai faci, Jake? Ce ne dai astăzi?” Și el îți zicea: „Tot marfa aia”, pentru că lui puțin îi păsa dacă ție-ți plăcea sau nu, marfa, și-același preț, pentru că nu dădea doi bani dacă ție-ți convenea sau nu. Și-ndată ce ziceai cât, negrul (în cizmele moi, de cauciuc, pe care Jakeleg le purtase anul trecut) se strecura dedesubt sau afară, sau în orice caz dispărea, și-apărea cu sticlele, și rămânea cu ele-n mână, până-i dădeai lui Jakeleg banii și-ți luai restul (dacă era rest de luat), și Jakeleg deschidea atunci o ușiță în rețeaua de sârmă, și-mpingea sticlele prin ea și tu te-ntorceai cu ele la mașină și gata, asta era tot; a luat-o (unchiu’ Gavin) pe Linda pân-acolo, și-a intrat cu ea, și foarte probabil c-a zis:

— Ce mai faci, Jake? Îți prezint pe doamna Kohl. N-aude, da’ de gustat gustă și de-nghițit înghite. Și poate că Linda a zis:

— Ce are? Și probabil că unchiu’ Gavin i-a scris pe carnetel: *Aici nu se-ntreabă lei ce-ți dă Dă-i opt dolari sau dă-i șaisprezece dacă vrei.* Așa că data următoare poate că s-a dus singură. Sau poate că unchiu’ Gavin

s-a dus la bancă și-a intrat în odăița din fund, și i-a zis:

— Ascultă, porc de câine bătrân și nesimțit, ai de gând să stai aici de pomană și s-o lași pe fiica dumată, care n-o s-audă nici trâmbița judecății de apoi, să meargă singură, până la taverna aia de contrabandist a lui Jakeleg Wattman, ca să-și cumpere whiskey? Sau poate c-a fost o simplă coincidență: o miercuri după-amiază și el – Mr Snopes – n-are cum să-i spună:

— Ascultă, oprește-te, unde dracu' mergi? Nu-i ăsta, drumu'! Pentru că ea n-aude și, de fapt, nici nu știu cum vorbea el cu ea, pentru că nu-mi pot închipui mâna lui scriind altceva decât adunări de procente sau un termen, o scadență, poate c-aveau o hartă a drumurilor din ținut, pe care să-i poată-arăta și pân-acuma se descurcaseră. Așa c-acuma el n-avea o singură dilemă, avea trei: nu numai că mașina președintelui băncii, știută și răs-știută, mergând la o tavernă de contrabandist, dar și cu el înăuntru; apoi dilema de-a permite ca orice ipotecat în perspectivă, din toată Yoknapatawpha, s-audă că el ședea acolo-n mașină și-și lăsase unicul copil, unica fată, să intre-ntr-o tavernă faimoasă, de pe malul gârlei, ca să cumpere whiskey, sau că intra și el în persoană, și, cu mâna lui de diacon baptist, să plătească șaisprezece dolari din banii care erau sângele vieții lui.

Era pierdută. Gavin mi-a spus că, de mai bine de un an de zile, ăi doi comuniști finlandezi începuseră să vină noaptea pe la ea, (la invitația ei, desigur) și vă puteți imagina una ca asta. La ea în salon. Unchiu' Gavin zicea că își aranjase o cameră pentru ea, sus, dar vizita trebuie că o primea în salon, pe-același hol în care dădea, oblic, și odaia unde se presupunea că bătrânul Snopes își petrecea toată viața care n-avea loc la bancă. Salonul de capitalist și ei trei, doi muncitori finlandezi imigranți, și fata bancherului; unul care nu știa să vorbească englezește, și-un altul care n-auzea în nicio limbă, încercând să se-nțeleagă printr-un al treilea, care încă nu-nvățase să silabisească, vorbindu-și de speranțele lor, de viața ce va să vie, de

visuri, de emanciparea omului din tragedia lui, de eliberarea lui – de data asta pentru totdeauna – de suferințe și de foame, și de nedreptate, de starea omului de azi. În timp ce două uși mai încolo, în odaia unde doar că nu mânca și nu ținea banii lichizi ai băncii, cu picioarele proptite pe scândurica nevopsită bătută-n cuie pe marginea căminului în stil Adam și mestecând neîncetat ceea ce Ratliff numea micul său duminic de aer de la Moșia Franțuzului – capitalistul în persoană, stăpânul salonului și al casei, și al însuși mediului ambiant în care visau, el, care-și începuse viața ca nihilist, și-apoi se muiase și-ajunsese simplu anarhist, și-acuma nu că era conservator, era un tory, un reacționar: un stâlp, neclintit ca stânca, al lucrurilor așa cum sunt.

Era pierdută. Nu mult după asta ea începu ceea ce la Jefferson se chema căldășia cu negrii. Se ducea, evident nechemată și fără s-anunțe, prin clasele primare și secundare, ea, care nici tunetul nu-l putea auzi, gândiți-vă, așa că tot ce putea face era să privească – fețele, expresiile, gesturile, și-ale copiilor, și-ale profesorilor, încremeniți, poate puțin alarmați, în orice caz uluiți și de teamă circumspecți la apariția neprevăzută a acestei inexplicabile femei albe, care-i vorbea acum profesorului cu vocea ei de rață și pe urmă-i întindea o foaie și-un creion ca profesorul să-i răspundă. Și imediat, probabil cât i-a trebuit mesagerului s-ajungă în grabă pân' la el, apărea și directorul – om de cultură universitară, zicea unchiu' Gavin, inteligent și capabil de abnegație – și atunci ea cu directorul și cu decana profesoarelor nimereau în biroul directorului, unde probabil că nu chiar atât ea, femeia albă, încerca să explice, cât ei, cei doi negri, care ghiciseră și poate că și înțeleseseră, chiar dacă nu erau de acord cu ea. Pentru că ei, negrii, dacă nu-i vorba de mizerie și de ignoranță, și de frică – joc de noroc, băutură-, ci de omenie, sunt oameni blânzi și afectuoși, mai blânzi și mai afectuoși decât sunt albi, pentru c-așa trebuie să fie, ceva mai înțelepți în relațiile cu albi decât albi în relațiile cu ei, pentru c-au avut de supraviețuit ca minoritate. Ca și cum ea ar fi știut dinainte că ignoranța și prejudecata cu care-avea de luptat – ignoranță și

prejudecată care vor riposta, îi vor spulbera visul și, dacă s-ar îndărătnici cumva și-ar persevera, o s-o distrugă – nu vor fi la rasa neagră, pe care ea își propunea s-o ridice, ci la cea albă, pe care-o reprezenta.

Așa că-n cele din urmă, ce era de așteptat s-a-ntâmplat cum prevăzuse de altfel toată lumea, cu excepția ei pare-se, poate din cauza surzeniei, a izolării, a solitudinii de-a trăi înconjurată, nu de sunete, ci doar de gesturi. Sau poate că prevăzuse și ea, dar cum trecuse printr-un război, puțin îi păsa. În orice caz, ea a dat înainte, impetuos, cu ideea ei, ca un taur cu fruntea plecată. Ideea care consta în a institui un fel de competiție săptămânală, un test, și câștigătorii, care vor fi socotiți premiați pe săptămâna aceea, elevii cei mai buni, să petreacă săptămâna următoare la un fel de cursuri speciale pe care-avea de gând să le înființeze, cu profesori albi, detalii care vor fi stabilite mai târziu, dar pentru moment, provizoriu, vor avea loc în camera ei din casa tatălui ei, niște prelegeri cu caracter general, la care premiații unei săptămâni vor ceda locul celor ai săptămânii următoare; asta îmbrățișând toate clasele, de la *kindergarten* până la cursul superior, teoria ei fiind că, dacă la optsprezece ani ești destul de mare ca să mai poți învăța, destul de mare ca să mai poți învăța ești și la opt, când e și mai ușor să-nveți ceva nou. Pentru că ea n-auzea, înțelegeți, nu numai cuvintele, n-auzea nici tonul, mai ridicat sau mai scăzut, alarmat sau speriat, sau terorizat cu care un glas de negru trebuia să spună: *Mulțumesc*. Așa că-n cele din urmă a venit chiar directorul la unchiu' Gavin la birou – omul acela inteligent și capabil de abnegație cu figura lui calmă și tragică.

— Vă așteptam, zise unchiu' Gavin. Știu ce vreți să-mi spuneți.

— Vă mulțumesc, zise directorul. Înseamnă că vă dați seama și dumneavoastră că n-o să iasă nimic. Căci nici dumneavoastră nu sunteți încă gata pentru-așa ceva și nici noi.

— Nu mulți din rasa dumneavoastră vor fi de acord cu cele ce spuneți, zise unchiu' Gavin.

— Niciunul n-o să fie, zise directorul. Întocmai cum n-ar fost niciunul de acord când a spus-o Mr Washington.

— Mr Washington?

— Booker T. Washington, zise directorul. Și Mr Carver.

— Oh, făcu unchiu' Gavin. Da?

— Că-ntâi trebuie să-i facem pe albi să aibă nevoie de noi. Pe vremuri, ai dumneavoastră aveau nevoie de noi în economie; dacă nu în cultură, în agricultură ca să scoatem bumbac și tutun, și indigo. Dar asta era o falsă nevoie, avea răul în ea însăși, era o racilă. Așa că nu putea să dureze. Trebuia să dispară. Așa c-acuma nu mai aveți nevoie de noi. Acuma nu e loc pentru noi în cultura dumneavoastră, dar nu mai e nici în economia dumneavoastră. Cumpărăm cu toții aceleași automobile-n rate, ca să consumăm în ele aceeași benzină, și-aceleași aparate de radio, ca s-ascultăm aceeași muzică, și-aceleași răcitoare, ca să ținem în ele aceeași bere, dar asta-i tot. Așa că noi trebuie să ne facem un locșor al nostru în cultura dumneavoastră, dar și-n economia dumneavoastră. Nu să ne faceți dumneavoastră un loc ca să vă-mpiedicați de noi. Ca aici în sud, sau să căpătați voturile noastre și ca să vă sporiti beneficiile politice, ca în nord, ci NOI să ne facem un locșor al nostru, silindu-vă s-aveți nevoie de noi, să nu puteți fără noi, ca nimeni altul decât noi să nu poată umple acest locșor în economia și-n cultura dumneavoastră, pe care nu-l putem umple decât noi, așa c-acest locșor să trebuiască să fie al nostru. Și dumneavoastră nu doar să ne ziceți: „Vă rog”, să *trebuiască* să ne ziceți: „Vă rog”, să *vreți* să ne ziceți: „Vă rog”. O să-i spuneți lucrul ăsta? O să-i spuneți că-i mulțumim și c-o să-i fim recunoscători? Dar să ne lase-n pace. Acordați-ne prietenia dumneavoastră întotdeauna, și ajutorul când va fi nevoie. Dar protecția, păstrați-o până vă vom cere-o.

— Asta nu-i protecție, știți foarte bine, zise unchiu' Gavin.

— Da, zise directorul. Știu și asta. Și-mi pare rău. Mi-e rușine că eu... Apoi zise: Spuneți-i numai atât: că-i mulțumim și că-i păstrăm recunoștință, dar să ne lase-n pace.

— Cum poți spune-așa ceva cuiva care riscă-atât de mult numai de dragul dreptății și ca să facă să dispară ignoranța?

— Știu, zise directorul. E greu. Înc-o bucată de vreme, poate că n-o să ne putem descurca fără ajutorul dumneavoastră, de vreme ce vi-l cer... Vă salut, domnule, zise el și plecă. Așa că și unchiu' Gavin, cum să fi putut să-i spună? Sau și altcineva, oricine, fie el alb sau negru. Pentru că nu că nu putea s-audă: nu voia s-asculte, nici măcar acel „Nu” unanim din chiar școala de negri – această masivă nu rezistență, ci imobilitate, ca la un animal instinctul de a sta absolut nemișcat, fără măcar să răsuflă, fără măcar să gândească. Sau poate că a auzit, pentru că a făcut stânga-mprejur din mers, fără să se-oprească măcar: de la școală de-a dreptul la direcția învățământului: dacă nu putea desființa ignoranța în etape, prin cazuri individuale, va încerca s-o facă cu toptanul punând la școlile de negri profesori albi bine instruiți, fără să ceară ajutorul nimănui, nici măcar al lui Gavin, urmărindu-i și-n-colțindu-i pe cei de la direcția învățământului, tot consiliul lor de revizori regionali, făcându-i să bată-n retragere, să intre-n vizuina lor sacrosanctă, să se evaporeze pur și simplu, ea înarmată-acum nu cu-o tăbliță de fildeș și c-un creionaș de aur, ci c-un teanc enorm de coale ministeriale galbene și cu creioane pentru toată lumea. Evident, ei au făcut de la-nceput eroarea de-a o lăsa să intre. Pe urmă, Gavin zicea că lucrurile s-au desfășurat cam așa:

Președintele, scriind: *Să presupunem deocamdată, de dragul discuției, înțelegeți, că punem profesori albi la școala de negri, ce se va întâmpla cu profesorii negri, sau aveți dumneavoastră de gând să le acordați o pensie.*

Vocea de rață:

— Nu chiar. I-aș trimite în nord să fie acceptați la școli de albi unde să primească aceeași instrucție ca și profesorii albi.

Creionul: *Să presupunem mai departe tot de dragul discuției că-i scoatem pe profesorii negri de unde o să găsiți profesori albi care să completeze locurile vacante lăsate de cei negri din Mississippi și câtă vreme credeți că li se va permite să ocupe aceste posturi de negri.*

Vocea de rață:

— Îi voi găsi dacă-i veți apăra.

Creionul: *Să-i apărăm de cine doamnă Kohl?* Numai că ea n-a mai avut nevoie să răspundă la întrebarea asta. Pentru că-ncepuse: cuvintele „Vândută negrilor” mângălite cu cretă cu litere mari pe trotuar în fața casei a doua zi dimineață, ca tată-său să calce apăsător pe ele, cu pălăria lui neagră, de bancher, și cu cravata lui minusculă, gata-făcută, mestecând neconștient dumișorul lui de aer de la Moșia Franțuzului. De sigur c-a văzut. Gavin zicea că era imposibil să nu vadă cineva și că până la prânz o bună parte din restul Jeffersonului făcuse ce făcuse ca să treacă, așa, ca din întâmplare, pe-acolo, să vadă. Dar ce altceva putea să facă – un bancher, BANCHERUL? Să scuipe-n batistă și să se lase-n genunchi și să șteargă? Și ceva mai târziu a ieșit și Linda, din nou în drum spre tribunal, să scoată sufletul și celorlalte autorități locale, ascunse îndărătul ușilor zăvorâte. Și poate, chiar foarte probabil, să nu fi văzut. În orice caz, n-a fost niciunul dintre ei, nici bucătăreasa, nici argatul. O vecină, o femeie a fost, care-a venit cu o mătură și a șters-o, să nu se mai înțeleagă, a năclăit-o, în dușmănie, furioasă, nu ca să apere visurile imposibile ale Lindei, și nici măcar dintr-o instinctivă complicitate de la femeie la femeie, ci pentru că locuia pe-aceeași stradă. Ar fi putut fi cuvinte de-acelea scurte, tăioase, ordinare, de sex sau excremente, cum se-ntâmplă câteodată pe trotuarele de prin partea locului, și-ar fi trebuit să treacă și peste ele, pentru că a se opri ar fi însemnat să admită în public că o doamnă știa ce însemnau. Dar nu suporta să s-apuce cineva să scrie „Vândută negrilor” și nici „Nevândută negrilor”, vădind, cu o cretă sarcastică, frica asta străveche, latentă, atavică, etnică, pe trotuarul străzii pe care stătea ea (cu bărbatul ei, natural) și-și avea proprietatea.

Până când, în cele din urmă, președintele consiliului de revizori a traversat piața până la bancă și a intrat în odaia din dos, în care bătrânul Snopes ședea, între două sechestre, cu picioarele proptite de marginea căminului și tare-aș fi vrut s-aud: un intrus care-apare și-ți

toarnă cam astea: „Pentru numele lui Dumnezeu, nu-ți poți ține fata acasă sau măcar să n-o lași să intre-n tribunal?” Asta din desperare, pentru că, de fapt, ce-ar fi putut el s-aștepte să se schimbe la ea, acumă când avea treizeci de ani și nu depindea de nimeni, văduvă și veterana de război, care realmente – Ratliff ar fi zis *activmente* – suportase focul de artilerie? Pentru că, de potolit, nu s-a potolit: consiliul de revizori ajunsese-acumă că nu mai îndrăznește să deschidă ușa cât erau în ședință, nici măcar la prânz să se ducă acasă la masă; mâncau sandvișuri de la cafeneaua Dixie, vârâte pe fereastra din dos. Până când poate că v-a trecut deodată prin minte: nu cumva fata e docilă și înțelegătoare, și l-ar fi ascultat, dar el, bătrânul Snopes, el e cel care nu-ndrăznește să-i ceară, necum să-i poruncească să-nceteze. Nu știați de ce, de bună seamă. Tot ce puteați face era să presupuneți câte polițe sau acte de gaj, purtând semnătura lui, ar reprezenta ea în trecutul acela, care-i adusesese-n fine odăița din dos, de la bancă, în care putea să s-așeze și să se contemple cum se-mbogățește, împrumutând și sechestrând pe polițele altora.

Pentru că, foarte curând, i-a fost dat să aibă parte de ceva mai mult decât de o simplă și anonimă *Vândută negrilor* peste care practic să trebuiască să treacă ori de câte ori ieșea pe ușa din față. Într-o noapte (asta s-a-ntâmplat pe când eu eram în Europa), o cruce grosolană îmbibată-n benzină a luat foc deodată pe peluza din fața casei cu coloane și-au venit polițiștii și-au stins-o, scandalizați, clocotind de furie, desigur, dar neputincioși; ei – polițiștii – care-ar fi fost neputincioși și dacă n-ar fi fost polițiști, înțelegeți: măcar să fi locuit singură, sau să fi fost doar fată de doctor sau de avocat, sau chiar de preot, c-atunci așa li s-ar fi convenit, și ei, și bătrânului. Dar deh, trebuia să fie nu numai fată de bancher, trebuia să fie fata **BANCHERULUI**, așa că-n realitate, pe ce-aruncase crucea lumină era faptul că în organizația care-o pusese-acolo erau numai idioți și nătângi: dacă unica apărare și protecție a purității sale era încredințată unor mâini care nu făceau – sau, și mai rău, nu erau în stare să facă – o

deosebire în chestia curții din față a unui bancher, atunci rasa albă o feștelise urât de tot.

Pe urmă, luna următoare a fost Münchenul. Pe urmă pactul lui Hitler cu Stalin, și-acuma când ieșea el dimineța, din casă, cu pălăria lui neagră, de bancher, și cu cravata minusculă, luată gata-făcută, și cu dumaticatul lui Ratliff de aer de la Moșia Franțuzului, pe ce călca nu mai era ceva anonim și vag, erau trei cuvinte acoperind trotuarul din față casei în diferite aranjamente și combinații:

KOHL
COMUNISTA
JIDANCA

JIDANCA
KOHL
COMUNISTA

COMUNISTA
JIDANCA
KOHL

și el, bancherul, conservatorul, reacționarul care făcuse mai mult decât oricare altul în Jefferson și și-n toată Yoknapatawpha ca să-ntoarcă vremile-napoi măcar până-n 1900, obligat să calce peste ele ca și cum n-ar exista, sau ar fi într-o altă limbă și-ntr-o altă epocă, ce nu i s-ar putea pretinde lui să le înțeleagă, și tot Jeffersonul cu ochii pe el, măcar prin mandatar, să vadă dacă pân' la urmă n-o să-și piardă la un moment dat cumpătul. Pentru că altceva ce putea să facă?! C-acuma vă dădeați seama că ghiciserăți bine și că realitatea era că nundrăznea, cu șirul lui de succese și de victorii lăsate-n urmă-n care se numărau și doi morți: nu numai sinucigașa care-o lăsase pe ea orfană de mamă, dar dacă el ar fi fost alt om decât cel a cărui nevastă să

trebuiască-n cele din urmă să se-mpuște, ar fi putut crește-un alt gen de fată, al cărei Barton Kohl n-ar fi fost un sculptor ovrei, cu războiul ăla din Spania trecut în horoscop. Și chiar în clipa imediat următoare ați fi gândit exact contrariul: că acele cuvinte de pe trotuar peste care trebuia să treacă de câte ori pleca de-acasă nu-nsemnau pentru el niciun fel de semn rău sau amenințare de ruină sau dezastru cum n-ar fi fost un dezastru iremediabil un împrumut căruia nu-i scrutase bine perspectivele, atâta vreme cât banul rămânea la putere. Ultimul lucru din lume pe care-l gândea el era: *Asta-i crucea pe care trebuie s-o port; am s-o port pentru că-n realitate el gândea: Tot ce am de făcut acuma e să las impresia că asta-i o cruce pe care-o port și nu o concesie pe care-o fac.*

Pe urmă Polonia. I-am zis:

— Acuma mă duc și eu. Și Gavin mi-a zis:

— Ești prea mare. Nu mai poți fi primit la școala de pilotaj, deocamdată. Și eu am zis:

— Deocamdată? Și el mi-a zis:

— Mai fă un an de drept. Nu știi ce-o să se-ntâmples pân-atunci, dar în orice caz n-o să fie ce crezi tu acuma.

Așa că m-am dus înapoi la Cambridge și el mi-a scris că F.B.I.-ul făcea cercetări în legătură cu ea, și-mi scria: *Mi-e frică. Nu pentru ea. Nu de ce vor descoperi, pentru că le-ar spune ea însăși totul dacă lor le-ar trece prin cap cât de simplu ar fi să se ducă s-o întrebe.* Și mi-a povestit și restul: că-n cele din urmă ea a renunțat să mai bată la ușile zăvorâte, îndărătul cărora consiliul de revizori și direcția învățământului se ghemuiseră ținându-și răsuflarea, și-acuma se mulțumea s-adune o clasă de copii mici, în fiecare duminică, la una din bisericile negrilor, unde le citea cu măcăiut ei lipsit de modulație, nu chiar drept-credincioase parabole biblice, dar legende din Mesopotamia și basme cu zâne din țările nordice, pe care religia creștină și le însușise și le introdusese în riturile ei sezoniere, ferită acuma, pentru că nici chiar preoții albi nu mai aveau ce obiecta în fața acestui paradox. Așa c-acuma nu mai avea de călcat pe trotuar peste *Comunista Kohl Jidanca* și

nici peste *Vândută negrilor* (ai fi zis că de rușine) ca să poată s-ajungă să fie văzută prin piață, mireasă a chietudinii și-a tăcerii, pășind invulnerabilă în izolarea neauzului, intangibilă, mergând și-acum cum mersese când avea paisprezece și cincisprezece și șaisprezece ani: exact ca o cățelușă de vânătoare gata să dea peste un cârd de păsări.

Așa că, de Crăciun, când am venit acasă, i-am spus lui Gavin:

— Zi-i să rupă blestematul ăla de carnet de partid, dacă-l are. Du-te! Spune-i! Să lase oamenii-n pace. N-are ce le-ajuta. Nici nu merită. Nu vor nici ajutor, nici sfaturi și nici să muncească nu vor. Prăjituri vor și senzații, și pe deasupra și gratis, toate. Niște-impuțiți. Cum dracu-a putut ea să stea un an de zile-ntr-un război care nu numai că i-a omorât bărbătu și spart timpanu' din cap, dar cum de nu și-a dat seama că chiar și cu prețu' ăsta partida pentru care lupta era pierdută. Oh da, desigur, știu, știu, mi-ați spus, și tu, și Ratliff, de-atâtea ori; Ratliff, cel puțin, nu o dată mi-a spus: de-o sută de ori: „Omu-n fond nu-i rău, da' n-are minte”. Și-atunci cu-atât mai mult nu mai rămâne nicio speranță, nicio justificare pentru chinul și strădania și zbuciumul altuia. Și-aici m-am oprit, pentru că-și pusese palma pe capul meu. Trebuia să se-ntindă ca s-o facă, acuma, dar a făcut-o exact ca atunci când eram numai pe jumătate atât de înalt și-aveam numai o treime din anii de-acum, cu blândețe, tandru, c-un pic de mângâiere, vorbind liniștit și blând:

— De ce nu-i spui tu? zise el. Pentru că-i un om bun și-i și-nțelept, afară de cazurile când o ia razna, când se smintește pentr-un moment, deraiază-n așa hal, că până și eu îmi pot da seama că deraiază, și-atunci îi dă drumu' ca nebunu', fără să se mai abată, din clipa aia, o iotă de la logică și de la rațiune, până ce ne bagă pe toți într-oncurcătură și-o aiureală, și-o bătaie de cap, că până și eu aș fi avut destulă minte ca să le evit. Da-i om de treabă. Poate că uneori am greșit că l-am crezut și l-am urmat, dar niciodată n-am greșit că l-am iubit.

— Îmi pare rău... am zis.

— N-ai de ce, zise el. Numai să-ți aduci aminte. Nu-ți pierde timpul regretând erorile comise. Mulțumește-te să nu le uiți.

Așa că nu m-am lăsat până n-am dat iar de Ratliff. Adică nu: am profitat de ocazie. Era tradiționala cină de Crăciun, pe care-n fiecare an Ratliff o prepara singur la el acasă și ne invita, pe unchiu' Gavin și pe mine, să mâncăm cu el. Dar, de data asta, Gavin era obligat să se ducă la Jackson pentru o chestiune a regiunii, cu canalizarea, așa că m-am dus singur, în bucătărioara imaculată a lui Ratliff, c-un grog rece-n față, făcut dintr-un whiskey de porumb, de la moș Calvin Bookwright, pe care părea că și-l procură fără dificultăți, cu toate c-acuma, că moș Cal îmbătrânise, când se ducea cineva la el după whiskey, putea să-i dea sau să-i vândă, sau să-l poftească-afară, nu știai niciodată la ce să te-astepti; sorbind câte puțin din grogul rece, cum numai Ratliff știa să-l facă – întâi topea zahărul în puțină apă, apoi începea să toarne whiskey în vreme ce mai învârtea încetișor lingurița, apoi apă de ploaie din cisternă, ca să umple paharul – și-n timpul ăsta Ratliff, cu un șorț alb imaculat, peste una din cămășile alea curate, albastre, decolorate, fără cravată, pe care și le făcea singur, gătea mâncarea, era dat dracului ce se pricepea la gătit, nu numai pentru că-i plăcea să mănânce, da' pentru că-i plăcea să și gătească, s-o potrivească din condimente pân' la perfecțiunea absolută. Pe urmă și-a scos șorțul și-am mâncat la masa din bucătărie, cu o sticlă de Bordeaux, pe care-o aduceam totdeauna unchiu' Gavin și cu mine. Apoi, cu cafeaua și cu carafa de whiskey ne-am dus (ca totdeauna) în odăița imaculată, căreia el îi zicea salonul lui, cu orga de salon impecabil cernită într-un colț și cu scaunele cernite, și cu căminul care era acoperit cu hârtie încrețită, dar iarna avea un radiator cu gaze, care imita un buștean, c-acuma dăduse progresul peste noi, ne copleșise, și-n mijlocul odăii masa cernită, și pe ea, pe un suport sub un clopot de sticlă, se odihnea cravata Allanovna – pe-un fond de-un roșu generos, nu chiar stacojiu, nici chiar rubiniu, cu o mulțime de floarea-soarelui mărunțele fiecare c-un punct minuscul albastru în mijloc, un albastru aproape la fel de

decolorat ca și cămășile lui, pe care-o adusese de la New York, acum trei sau patru ani, atunci când s-au dus, el și cu Gavin, ca să asiste la căsătoria Lindei și la plecarea în Spania, și mai bine mi-aș fi tăiat limba decât să-i fi spus că-l costase, pe cine-o fi plătit-o (presupun că Gavin), vreo șaptescinci de dolari; până-n ziua-n care nu știu cum am făcut c-am spus din greșală ceva în legătură cu asta și Ratliff a zis:

— Știi cât costă. Eu am plătit-o. O sută cincizeci de dolari.

— Cât? Am zis. O sută cincizeci?

— Au fost două, a zis el.

— N-am văzut niciodată decât una, am zis.

— Nici nu cred c-ai s-o mai vezi. Cu cealaltă-i o chestie personală...

Și lângă ea sculptura, legatul lui Barton Kohl, și, dacă Gavin mai căuta încă să afle care-i capul și care-i coada, eu renunțasem de mult, pentru că nici măcar nu știam ce era, necum ce făcea.

— Tot ce mai lipsește aici e bricheta pe care i-a dat-o ea lui, am zis. Camera Linda Snopes.

— Nu, făcu el. Camera Eula Varner. Ar trebui să am mai multe-aici, da' poate că-i de-ajuns și-atât. Măcar e ceva. Când o colectivitate are norocul de-a fi colectivitatea pe care-o alege, la o mie de ani o dată, o Eula Varner ca să respire-n sânul ei, cel mai mic lucru pe care-l putem face e ca cineva să ridice ceva, un... monument nu-i chiar cuvântul pe care l-aș vrea.

— Un altar, am zis.

— Exact. Un altar, care să indice și să amintească, pentru ca oamenii care n-au avut norocul sau care-au fost condamnați că fie prea tineri... Se opri. Rămase locului nemișcat. Ai fi zis c-avea un aer puțin bizar sau poate gânditor, dar visător, nu. I-am zis:

— Te-nșeli. N-au de gând.

— Ce? făcu el. Ce-ai spus?

— Că n-o să se mărite cu Gavin.

— Așa-i, zise el. O să fie și mai rău.

Acuma eu eram ăla:

- Ce? Ce-ai zis? Dar el își revenise, era calm, senin, impenetrabil.
- Da' socot c-avocatu' o s-o poată suporta și p-asta.

Zece

GAVIN STEVENS

I-aș fi putut sugera, i-aș fi putut spune s-o facă, și-ar fi făcut-o – să-și rupă carnetul de partid imediat, repede, pe loc, cu pasiune, exultând. Semăna cu maică-sa, într-o privință cel puțin: avea nevoie, era sortită să aibă nevoie de-a găsi pe cineva destul de apt, destul de rezistent (în cazul ei, cazul de față, nu destul de tare: fusese Kohl destul de tare; întâmplarea făcuse să fie și el doar din carne și oase, așa că destul de durabil n-a fost) ca să primească ce-avea ea de dat; și-n același timp sortită să eșueze în cazul ăsta, cazul ei, nu pentru că Barton nu-i împlinise nădejile, ci pentru că și-n horoscopul lui era o condamnare. Așa că, dacă partidul comunist, care se dovedise invulnerabil la gloanțe și deci nemuritor, îl înlocuise, nu ca s-o văduvească din nou, natural că ea și-ar fi rupt bucățele carnetul de partid, cu pasiune, cu bucurie, exultând. Pentru că, ce sacrificiu mai desăvârșit poate cere cuiva dragostea, decât umilința, abnegația, mai ales cu prețul pe care neștiutoarea lume materialistă, în ignoranța ei crasă și nesimțitoare, ar eticheta-o drept lașitate și rușine? Totdeauna am avut ca o bănuială că-n realitate, martirului creștin de pe vremuri îi plăcea bourul sau leul, poate că-l și iubea.

Dar i-am sugerat altceva. Ajunsesem în 1940. Niebelungul dement nimicise Polonia și se-ntorsese iar spre occidentul în care Parisul, eterna și superba curtezană a lumii civilizate, îi fusese vândut ca o simplă curvă ordinară, și numai fermitatea engleză l-a făcut să se-ndrepte din nou spre răsărit.

A-nceput la mine-n birou. Era un omuleț liniștit, curățel, aproape insipid, de-o vârstă nedefinită, între douăzeci și cinci și cincizeci de ani, cum arată toți ăștia, care mi-a prezentat, scurt, insigna de agent federal (îl chema Gihon) și s-a așezat pe scaunul oferit și-a zis:

„Mulțumesc”, și a deschis vorba calm și impersonal, cum fac ei, ca și cum ți-ar transmite un mesaj nu cine-știe-ce important. Oh da, desigur, fără-ndoială că eram ultimul, absolut ultimul de pe listă, pentru că desigur că se informase despre mine, mă verificase temeinic fără să prind eu de veste, cum probabil că zile-ntregi, sau poate chiar luni, cercetase și elucidase, și trecuse prin ciur și prin dârmon tot ce era de aflat despre ea.

— Știm că tot ce a făcut, ce a încercat să facă, a fost în văzul lumii, așa ca oricine să aibă posibilitatea s-audă, să știe...

— Cred că puteți fi foarte liniștit pe chestia asta, am zis eu.

— Da, zise el... absolut în văzul lumii. Lucruri perfect inofensive. Cu cele mai bune intenții, numai că nu chiar atât de... realiste. De fapt, nimic din ce nu ar trebui să facă o doamnă, decât că puțin cam...

— Sucite, am sugerat eu.

— Mulțumesc. Dar așa-i. Și pot să vă spun în mod confidențial că este posesoarea unui carnet de membru al partidului comunist. Firește, dumneavoastră nu știați.

Acuma i-am zis eu:

— Mulțumesc.

— Și-odată comunistă... e ca zicătoarea veche (natural, fără nicio aluzie, sunt convins că mă-nțelegeți). Cin' și-a dat o dată poalele peste cap... Ceea ce fiecare, dac-a stat puțin să reflecteze, își dă seama că-i fals. Dar asta este. Acuma nu-i epocă de calm și de reflectat, să poți să prezinzi sau să te-aștepți, necum să sperii, nici de la guvern și nici de la lume, ținând seama de ce ne-așteaptă, probabil mult mai curând decât ne dăm seama...

— Da, am zis. Ce doriți să fac? Ce presupuneți că pot să fac?

— Ea... după câte înțeleg, după câte mi s-a spus, sunteți cel mai vechi, cel mai apropiat prieten al ei...

— Nicio aluzie, desigur, am zis. Dar el n-a zis, la rândul lui, „Mulțumesc”. N-a zis nimic, absolut nimic. Ședea acolo, observându-mă prin ochelari, cenușiu, insipid ca un cameleon, înspăimântător ca

urma de pas de pe plaja lui Robinson, prea insipid, prea inodor și incolor, cu glasul ăla firav, pentru mantia teribilă pe care-o reprezenta.

— Vasăzică, tot ce doriți este să fac uz de influența mea...

— ...ca cetățean și patriot destul de inteligent ca să-și dea seama că vom fi și noi implicați în acest război peste cinci ani – pun cinci ani ca o limită maximă, pentru că nemților nu le-au trebuit nici trei ca să- nnebunească de-a binelea și să ne desfidă să intrăm și noi – împotriva cui, poate că n-o să știm decât când va fi prea târziu...

— ... ca s-o conving să-și depună-n mod discret cartea de membru-n mâinile dumneavoastră și să jure orice jurământ sunteți autorizat să-i primiți, am zis. Dar n-ați spus chiar dumneavoastră adineauri că cine-a fost odată curvă (fără nicio aluzie) curvă moare?

— De perfect acord cu dumneavoastră, zise el, în cazul ăsta, nu în cel cu aluzia.

— Atunci ce doriți de la mine... de la ea?

Scoase un carnetel și-l deschise; erau însemnate zilele săptămânii și chiar și orele:

— Ea și cu soțul ei au fost în Spania, în rândurile armatei legaliste comuniste, șase luni și douăzeci și nouă de zile, până când el a căzut în luptă, ea a rămas în serviciu ca infirmieră de ambulanță și, după ce a fost rănită, până ce legaliștii au evacuat-o peste frontieră în Franța...

— Lucru-nregistrat chiar și-aici în Jefferson.

— Da, zise el. Înainte a locuit șapte ani în New York City în concubinaj...

— ...ceea ce-i condamabil nu numai aici în Jefferson, Mississippi, ci chiar și în Washington. Dar el nici măcar nu se-ntrerupsese.

— ...cu un bine-cunoscut membru înregistrat al partidului comunist și în strânse legături cu alți membri ai partidului comunist, care poate că nu-s încă înregistrați la dumneavoastră, la Jefferson.

— Da, am zis. Și-atunci?

Își închise carnetelul și-l puse la loc în buzunarul interior al hainei, uitându-se din nou la mine, foarte rece, foarte impersonal, ca și cum

între noi ar fi fost o lentilă de microscop.

— Așa că ea a cunoscut oameni nu numai în Spania, ci și în Statele Unite, oameni care până-n momentul de față nu se află în fișele noastre – membri ai partidului comunist și agenți, oameni importanți, care nu sunt atât de notorii ca sculptorii ovrei sau profesorii de la Columbia, sau alți asemenea amatori inteligenți... Pentru că de-abia acum, în fine, înțelegeam.

— Pricep, am zis. Oferiți un târg. Să vă dea nume și s-o lăsați în pace. Biroul dumneavoastră o va transforma din dușman în turnător. Aveți vreun mandat oarecare?

— Nu, zise el. M-am sculat în picioare.

— Atunci, buna ziua, domnule. Dar el nu se mișcă încă.

— Nu vreți să-i propuneți?

— Nici gând, am zis.

— Țara-i amenințată, poate chiar în primejdie.

— Nu din partea ei, am zis. Atunci se ridică și el și își luă pălăria de pe birou.

— Sper că n-o să regretați asta, Mr Stevens.

— Bună ziua, domnule.

Adică i-am scris-o. Pentru că se făcuseră trei ani și ea încercase, realmente încercase să citească pe buze. Dar nu știu. Poate că a trăi în afara sunetului omenesc e ca și cum ai trăi în afara timpului omenesc, și ea n-avea timp de-nvățat, n-avea timp să-și bată capul cu-nvățatul. Dar iarăși, nu știu. Poate că n-a avut nevoie nici măcar de trei ani de libertate, de imunitate la vorbire, ca să afle că toată dilema condiției umane rezidă poate în neîncetata pălăvrăgeală cu care s-a-nconjurat omul, în care s-a-nchis, s-a izolat împotriva penalizărilor pentru propria stupiditate, care altminteri – penalizările, notările cu cerneală roșie – poate că i-ar fi dat posibilitatea ca până-acum să-și fi creat o condiție acceptabilă, practică, eficace. Așa că i-am scris:

Du-te-n altă parte. Nu mai sta aici.

— Vrei să zici să mă mut? făcu ea. Să-mi caut o locuință a mea? Un

apartament, o casă?

Vreau să zic să pleci din Jefferson, i-am scris. Pleacă de-a binelea și pentru totdeauna. Dă-mi blestematul ăla de carnet de partid fugi din Jefferson.

— Mi-ai mai spus asta și altădată.

— Nu, nu ți-am spus, i-am zis. Iar vorbeam, scriind, concepând paragraful în întregul lui: *N-a fost niciodată vorba între noi nici de carnet, nici de partidul comunist. Chiar acum trei ani, când ai încercat prima oară să-mi spui că-l ai și să mi-l arăți, nu te-am lăsat, te-am oprit, am refuzat să te-ascult: nu-ți aduci aminte?* Dar ea vorbea mai departe:

— Vreau să zic atunci, de mult, când aveam cinsprezece ani sau șaisprezece și ziceai că trebuie să plec din Jefferson.

Așa că nu i-am mai scris paragraful; i-am scris: *Dar atunci nu puteai. Acuma poți. Dă-mi carnetul & pleacă.* Ea rămase nemișcată un moment, un răstimp. Nici măcar nu-ncercam, în împrejurări importante și crize de felul ăsta, să folosim tabletele de fildeș. Erau ca o bijuterie, o bagatelă, o podoabă feminină; realmente fără nicio utilitate aproape: foițe subțiri de fildeș în ramă subțire de aur prinse cu inelușe tot de aur, fiecare foiță mare cam cât o carte de joc, așa că-ntr-adevăr nu-ncăpeau mai mult de trei cuvinte deodată, o anagramă, un acrostih la nivel pueril – un rebus sau poate o istorioară cu urmare ciupită dintr-un abecedar, în schimb, eram sus la ea în odaia pe care și-o aranjase, în picioare lângă policioara căminului, pe care și-o făcuse exact la înălțimea și cu lățimea necesare ca să încapă un bloc de hârtie de scris, când aveam de discutat ceva în care nu mergeau greșeli sau nu merita să nu fii clar, chestii de bani de pildă, așa că ea-mi putea citi cuvintele pe măsură ce-mi ieșeau din mână, ca vorbitul, aproape ca auzitul.

— Să mă duc, unde? zise ea. Unde-aș putea să mă duc?

Oriunde: New York, înapoi în Europa, desigur, dar la New York trebuie să mai fie lume pe care-o cunoșteai tu Barton, prieteni de vârsta voastră. Se uită la mine. Așa cu pupilele mărite ochii ei păreau aproape negri; și orbi.

— Mi-e frică.

Am vorbit; putea citi cuvinte izolate dacă vorbeam rar:

— Ție? Frică? Ea:

— Da. Nu-mi place să fiu neajutorată. Nu vreau să fiu neajutorată. Nu vreau să depind de nimeni.

Gândeam febril, ca atunci când trebuie să relansezi sau să tragi carte, sau să pui jos, când fiecare fracțiune de secundă înseamnă-un punct pierdut din cartea ta. În timp ce ea mă urmărea, am scris foarte apăsător: *Dar eu la ce-s bun?* și mi-am tras mâna-napoi ca ea să poată citi. Atunci, cum spune Chick, cu măcăitul ei de rață, sec, fără viață, zise:

— Gavin. N-am făcut nicio mișcare. Ea zise din nou: Gavin. N-am făcut nicio mișcare. Ea zise: *All right*. Am mințit. Nu-i chestia de depins. N-am să depind. Pur și simplu trebuie să fiu acolo unde ești tu. Nici măcar n-a adăugat *Pentru că acuma ești tot ce mi-a rămas*. Rămăsese-n picioare nemișcată, ochii noștri cam la aceeași înălțime, privirea ei părând să iasă, să străbată ceva: un abis, tenebre; nu zdrobită, nu întrebătoare, nici măcar cu speranță; încă o clipă și-aveam să știu; repetând cu glasul ei de rață: Gavin.

Repede, în izbucniri, cocoloașe, cioturi sau cum vreți să le ziceți, de câte trei-patru cuvinte, am scris așa ca să poată citi pe măsură ce se iveau: *E-n regulă. N-ai de ce te teme. Refuz să mă-nsor cu Tine. 20 ani prea mare Diferență ca să fie Bine și-afară de-asta Nici nu Vreau*.

— Gavin, zise ea.

Iar am scris, rupând foaia galbenă din bloc și aruncând-o alături pe policioară: *Nu vreau*

— Te iubesc, zise ea. Chiar când trebuie să spun o minciună, spun una gata inventată de tine pentru mine.

Am scris: *Nu-i minciună nimeni n-a Pomenit de Barton Kohl*

— Ba da, zise ea.

Am scris: *Nu*.

— Poți să mă... dacă vrei, zise ea. Așa-i. A folosit explicit cuvântul, rostindu-l dur, brutal, gutural, cu glasul ei ca un măcăit de rață. Asta a

fost dificultatea noastră de când ne-am apucat de lecțiile de dicțiune: tonul, să-și moaie glasul pe care nu și-l putea auzi.

— Este exact pe dos, îmi explica ea. Când spui că șoptesc, am impresia că-mi tună-n cap. Dar când vorbesc ca acum nici nu simt. Atunci, parc-ar fi fost un țipăt. Cum a fost și-acuma, când ea probabil că crezuse că-și coborâse vocea, și eu stăteam parc-aș fi așteptat să se potolească, să se stingă reverberarea tunetului.

— Ai roșit, zise ea.

Am scris: *cuvântul ăla.*

— Care cuvânt?

Pe care l-ai pronunțat.

— Spune-mi altu-n locul lui. Scrie-l, să-l văd și să-l țin minte.

Am scris: *Altu' nu-i ăsta-i corect numai că eu sunt de modă veche și încă mă mai șochează puțin. Ba nu ce mă șochează e când îl folosește o femeie & că nu-i șocată până nu vede că eu sunt pe urmă am scris: Ba nu nici așa nu-i bine ce e șocant e că toată această pasiune și emoție și magie e rezumată & expedită cu-acest unic sunet scurt și dezagrabil.*

— *All right*, zise ea. Atunci fără cuvânt.

Am scris: *Vrei să zici că tu vrei.*

— Firește că poți, zise ea. Oricând. Știi foarte bine.

Am scris: *Nu asta te-am întrebat.* Ea citi. Nu se mișcă. Am scris: *Uită-te la mine!* Ceea ce și făcu, privindu-mă ca din afară sau pe deasupra a ce-o fi fost și de care-aveam să-mi dau seama-n clipa următoare.

— Da, zise ea.

Am scris: *Nu ți-am spus eu chiar adineauri că n-are de ce să-ți fie teamă?* și de data asta a trebuit să mișc puțin blocul ca să-i atrag atenția, până ce ea zise, fără să-și ridice privirea:

— Și nici să plec nu trebuie?

I-am scris: *Nu de data asta sub ochii ei și mi-am dat seama din ce sau peste ce privea ea: incomensurabila pierdere, inconsolabila durere, fidelitatea și constanța, și glasul ca un măcăit sec zicând: „Gavin. Gavin. Gavin”, în timp ce eu scriam:*

Pentru că noi suntem unicii 2 oameni de pe lumea asta care se pot iubi fără să... restul pierzându-se-ntr-o linie violentă pentru că ea mă prinsese-n brațe, se-nclăștase de mine cu putere, glasul sec, dogit, spunând:

— Gavin. Gavin. Te iubesc. Te iubesc, așa că a trebuit să mă zbat să mă eliberez ca s-apuc blocul și să scriu:

Dă-mi carnetul!

Privi mirată foaia de hârtie, cu mâinile încremenite în gestul de a da drumul umerilor mei.

— Carnetul? făcu ea. Apoi zise: L-am pierdut.

Atunci mi-am dat seama: o scăpărare, un fulger. Am scris: *tatăl tău* în timp ce cu glas tare ziceam:

— Ah, ticălosul, ticălosul, spunându-mi în gând: *Stai puțin. Stai puțin! N-avea-ncotro. Pune-te-n situația lui. Ce altceva putea face, ce altă armă avea ca să-și apere însăși existența lui înainte de a i-o distruge ea – poziția lui pentru care sacrificase totul – nevastă cămin prieteni liniște – ca să capete unica recompensă de care știa singura pe care-o pricepea pentru că însăși lumea așa cum o-nțelegea el îl asigurase că asta-i ce-și dorea el, că-i singurul lucru care merită să-l ai. Firește: unica lui armă posibilă: pune mâna pe carnet, amenință cu predarea lui la F.B.I. Și-o oprește de a-l distruge. Cu toate astea îmi ziceam întruna: Nu fi prost. O să-l folosească pentru ca s-o distrugă. Probabil chiar el a fost cel care-a mângălit Jidanca Comunista Kohl pe propriul trotuar, la miezul nopții, ca să-și constituie o rezervă de simpatie-n Jefferson, pentru ziua-n care va fi constrâns să-și interneze propria fiică-n balamuc. Am scris:*

Ți s-a scotocit prin odaie dulap sertare.

— Cineva, da, zise ea. Anul trecut. Am crezut... Am scris:
A fost tatăl tău.

— Crezi? Da, exact cu tonul ăsta. Am scris:

Nu-ți dai seama c-a fost el?

— Are vreo importanță? O să-mi trimită altul, presupun. Dar nici asta n-are importanță. Eu nu m-am schimbat. Și nu de-o bucată de

carton tipărit am nevoie ca s-o dovedesc.

De data asta am scris încet și atent: *Nu-i nevoie să pleci n-am să-ți mai cer dar când am să-ți mai cer din nou să pleci să ai încredere în mine & să pleci imediat voi pregăti tot m să m-ascuți.*

— Da, a zis ea.

Am scris: *Jură!*

— Da, a zis ea. Atunci ai să te poți însura. De scris n-aș mai fi putut scrie-n orice caz; îmi apucase amândouă mâinile și mi le ținea într-ale ei strânse la piept. Trebuie. Vreau eu. Nu trebuie să nu știi ce-i asta. Nimeni niciodată nu trebuie să nu știe ce-i asta, măcar o dată. Nimeni. Nimeni. Se uita la mine. Cuvântul ăla care nu-ți place. Mama ți l-a spus o dată, nu-i așa. Nu era întrebare. Ați făcut-o?

Mi-am liberat mâinile și am scris: *Știi foarte bine că nu.*

— De ce nu?

Am scris: *Pentru că ei îi era milă de mine și când faci ceva pentru cineva numai din milă înseamnă că tot ce faci nu are prea mare importanță pentru tine.*

— Mie nu mi-e milă de tine. Știi foarte bine. Nu-ți dai seama că pentru mine ar fi important?

Am scris: *Atunci poate pentru că nu eram demn de ea & ne dădeam seama dar m-am gândit că dacă n-o făceam poate că ea o să creadă c-aș fi putut fi... și am smuls fila, și am mototolit-o, i-am băgat-o-n buzunar, și am scris: Acuma trebuie să plec.*

— Nu pleca, zise ea. Pe urmă zise: Ba da. Du-te. Vezi, acum mi-e bine. Nici măcar nu mai mi-e frică.

Am scris: *De ce să-ți fi fost frică? Și pe aceeași filă: Unde mi-e pălăria?* și s-a dus și mi-a adus-o, în timp ce eu am adunat restul de foi scrise și le-am băgat în buzunar și când mă îndreptam spre ușă glasul ei măcăit zise:

— Gavin. Și m-am întors. Cum ziceam? Unicii doi oameni de pe lume care se iubesc și n-au nevoie să...? Te iubesc, Gavin, cu vocea, cu tonul care pentru ea era șoaptă, era murmur poate dar pentru cineva

destul de nenorocit ca să mai aibă încă urechi era pătrunzător, strident ca un claxon de automobil de pe vremuri.

Și-am ieșit în graba mare din casă, din casa aceea cu coloane, din palatul lui, ca să mă duc, tot în graba mare, la bancă, direct în fund, în odăița aia mică, să dau peste el, să-l îmbrâncesc, să-l fac să sară-n sus, să-și ia picioarele de pe cămin și să-i zic cu mâna gata-ntinsă: „Am venit după cartea aia de membru, te rog”. Numai că asta ar fi însemnat să renunț prostește la o ocazie, să-i fac realmente un cadou; de ce să-l las să-și aleagă el momentul capitulării, să depună F.B.I.-ului o mărturie de care să profite? De ce să nu lovesc eu întâi, cum face F.B.I.-ul, să nu-l las, vorba lui Ratliff, s-apuce să se-ntoarcă și să muște: omul acela moale, cenușiu, insipid, vârându-i sub nas insigna zicând: „Știm din sursă sigură, domnule Snopes, că dețineți un carnet de membru al partidului comunist. Ați fi dispus să ne dați o declarație?”

Dar nu știam de unde să-l iau pe Gihon acuma și, fiindu-i inamic declarat, nu m-ar fi crezut. Așa că F.B.I.-ul, în măsura-n care-l reprezenta el, rămânea pe dinafară; va trebui să mă adresez de-a dreptul vastei Atotputernicii care se numea guvern; turnătoria propriu-zisă trebuia să fie impecabilă, să lase impresia că-și are originea-n milieul și să-i folosească riguros jargonul. O carte poștală, bineînțeles, o carte poștală de-un cent. La început, m-am gândit să mă adresez președintelui Statelor Unite, dar, cu nebunia de scrisori de felul ăsta, pe care probabil că le primea Mr Roosevelt, a mea s-ar fi înecat, ar fi fost luată de potop. Așa că nu-mi rămâneau decât militarii. Dar, cu toate că-n armată nu se pierde nici cea mai mică bucătită de hârtie, dacă stă ceva scris pe ea și-i iscălit (altceva da, orice, poate fi părăsit sau aruncat, sau distrus, dar o bucată de hârtie scrisă și iscălită, niciodată, chiar dac-ar trebui plătiți și echipați o mie de oameni, care să nu facă altceva decât s-o păzească); o să iasă ea odată și-odată la iveală, chiar dac-ar fi să treacă și-o sută de ani, numai c-atunci ar fi puțin cam târziu. La care m-am pomenit întrebându-mă: Dar ce cusur are prima idee, cu F.B.I.-ul? Și unicul răspuns a fost: Niciunul. Așa c-

acuma parcă și vedeam cartea poștală gata scrisă. Într-un jargon stâlcit, se știa că sunt doi Hooveri: unul curățitor de covoare și ăllalt fost președinte, și ăsta era șeful F.B.I.-ului și se zicea că-l cheamă Hoover. Așa că parcă și vedeam:

Herbert Hoover
Departamentul F.B.I.

și-atunci m-am oprit, pentru că nu la Washington: jargonul ăsta special nu era numai de om bine informat, era și logic, așa că m-am gândit întâi la Parchman, în Mississippi, la Penitenciarul de Stat, decât că furierul de-acolo era poate unul de-ăia pe viață, cumițit, așa că censemna pentru el un interval de socotit doar în zile, mai ales o corespondență, așa că tot s-ar fi pierdut. Pe urmă-am găsit răspunsul: Jackson, capitala. O să fie admirabil: nu chiar un oraș mare, așa că agenții de-acolo o să fie destul de plictisiți stând degeaba ca să sară pe ocazie; și-afară de asta, nici nu era departe. Cam așa ar fi să fie:

Herbert Hoover
F.B & I. Deprt.
Jackson, Mississippi

Dacă vă înfățișați cu mandat de perchizițe
la Jefferson, Mississippi, la banca și
locuința lui Flem Snopes veți găsi carte de
membru de partid comonist.
Un Cetățean Patriot

La care veți obiecta că „Mandat de perchizițe” este puțin în afara jargonului semnatarului și că ortografia „comonist” merge puțin cam departe. Și la care eu vă ripostez că semnatarul știe perfect de bine despre ce vorbește; că „mandat de perchizițe” și „comonist” sunt cele

două cuvinte asupra cărora n-o să fac niciodată niciun fel de eroare, indiferent cum le-ar ortografia: primul fiind o constantă iminență în existența lui cotidiană (și el e convins că și-n a dumneavoastră), iar celălalt, sau sinonimul lui, „deținut”, fiindu-i un permanent asociat. Dacă-ș îndrăzni. Înțelegeți? Chiar dacă-ș pătrunde prin efracție, la el în casă sau în tezaurul băncii, și-aș găsi carnetul, și aș șterge numele ei, și l-aș substitui pe-al lui ca să aibă ei ce sfredeli cu privirea, ea în persoană-ar fi prima să sară-n sus, să nege, să conteste, să-și atribuie, să ia totul asupra ei; probabil că s-ar fi dus ea însăși la Gihon sau la oricare altul de-alde el peste care-ar fi dat, încă înainte de asta, și și-ar fi mărturisit convingerile dacă i-ar fi trecut prin cap că i-ar putea interesa. După care, din clipa aceea și până-n ziua-n care și-această puternică alianță a demenților cosmici își va fi epuizat în cele din urmă forțele și s-ar fi cufundat în pace și uitare, ea va fi hărțuită și tracasată, și spionată zi și noapte, și trează și-n somn, și la masă. Așa că-n cele din urmă a trebuit să mă repliez, nu pe poziția ei inocentă că n-ar fi ceva serios, că sincer n-ar avea nicio importanță, ci pe convingerea mea, mai căinoasă sau – și/sau – legală că era unica lui armă de apărare și că n-o s-o folosească decât încolțit de frică.

Sau poate de speranță. În orice caz așa stăteau lucrurile până-n clipa-n care bătălia aeriană de deasupra Marii Britanii a salvat-o; altminteri, tot ce-ar mai fi rămas de făcut ar fi fost pur și simplu să te duci la el și să-i spui: „Vreau carnetul ăla de membru”, ceea ce echivala cu a te apropia de un necunoscut și a-i spune: „Dumneata mi-ai furat portofelul”. Așa c-a salvat-o bătălia Marii Britanii. Și pe el, pentru o bucată de vreme. Adică zvonurile, poveștile care-ajungeau acum până aici la noi despre o mână de copii care luptau. Pentru că-n restul primăverii ăleia din 1940 și-n vară, și-n toamnă ea devenise din ce în ce mai agitată. Oh, desigur, mai făcea lecțiile la școala duminicală de negri, continua, cum spunea târgul, „cârdășia” cu negri, dar acum se trecea cu vederea poate și în virtutea intimității care se crease sau poate și pentru că nimeni nu descoperise încă vreun

mijloc oarecare s-o-mpiedice.

Asta până-n iunie, când s-a-ntors Chick de la Cambridge. Pentru ca, deodată, să constat – să descopăr – două lucruri: că incontestabil acum Chick era reprezentantul familiei noastre pe lângă tipul ei social și că ea știa nume de piloți din R. A.F. Și de avioane pe care zburau mai multe chiar decât el: Malan și Aitken, și Finucane, și Spitfire, și Beaufighter, și Hurricane, și Buerling, și Deere și-i știa și pe străini: americanii care n-avuseseră răbdare s-aștepte și polonezii, și francezii, care n-acceptaseră înfrângerea: Daymond și Wzlewski și Clostermarm; până-n septembrie, când am căzut de acord: Chick a acceptat să mai facă un an la drept și noi am acceptat să-l facă aici la Oxford, la Universitate, în loc de Cambridge. Și poate că motivul era ăsta: după plecarea lui, ea n-o să mai aibă pe nimeni cu care să discute nume de aviatori. Așa că n-ar fi trebuit să fiu surprins când a venit la birou. Și nici n-a-nceput să spună că trebuie să fac și eu ceva, să dau o mână de-ajutor, că nu fac nimic, că nu se poate să stau așa de pomană; a zis:

— Plec. Am găsit de lucru la o fabrică în California, unde se fac avioane pentru Europa, și eu repede să scriu, să mângălesc: *Așteaptă puțin*.

— *E-n regulă*, a zis. E-aranjat totul. Le-am scris că n-aud, dar că-s familiarizată cu motoare și mecanisme de camion, și că tot ce-au ei nevoie pot să-nvăț. Și mi-au spus să vin acolo și s-aduc ceva hârtii. Înțelegi: scrisori de-alea-n care spui că mă cunoști destul de bine ca să-i poți asigura pe chestii de moralitate și că nu mă-mbăt cine știe ce, și că pân-acuma nu m-a prins nimeni cu mâna-n sac. Asta o să ai de făcut, pentru că poți s-o semnezi chiar ca președinte al Oficiului de recrutare din Yoknapatawpha, Mississippi, și eu tot scriind: *Așteaptă puțin*, adică nu, nu mai scriam pentru că de-abia scrisesem: îi apucasem cu o mână mâna ei și cu cealaltă-i întindeam blocul până ce-a citit și s-a oprit, sau s-a oprit atât cât să citească sau în fine n-a mai vorbit așa c-am putut scrie:

La fabrica asta la toate fabricile-i un individ cu puteri nelimitate căruia-i zice Siguranța & pentru care slujba de-acolo-i unicul lucru de pe pământ care-l scutește de-a fi trimis... și-am smuls foaia scriind mai departe, mâna ei, brațul ei pe umărul meu, așa că-i puteam simți respirația lângă obraz și mireasma părului:...pe front ceea ce firește că el va-ncerca să-mpiedice chiar cu prețul vieții descoperind la intervale nu prea mari dovezi de activitate subversivă care mai curând sau mai târziu te vor ajunge & pe tine ți-aduci și-am smuls și fila asta fără să mă opresc aminte de Biloxi Springs de pe coasta Golfului, Mexic ai fost acolo.

— Da. Cu mama și... și credeam c-o să se oprească acuma, dar nici nu s-a-nterupt măcar... cu Manfred. Mi-aduc aminte.

Am scris: Pascagoula șantier naval face vapoare care transportă avioane tunuri tancuri dacă te primesc în California te primesc și-aici așa c-ai să te duci aici.

— Da, zise. Apoi zise: Rusia. Trase adânc aer în piept. Dar o să fie și-aici Siguranța.

Am scris: Da da-i aproape pot să vin repede & chiar dacă-i amestecata Siguranța probabil să-ți poți găsi altceva.

— Da, zise ea respirând calm și rar pe umărul meu. Aproape. Aș putea veni acasă-n weekend.

Am scris: S-ar putea să trebuiască să lucrezi în weekend au nevoie de vapoare.

— Atunci poți să vii tu acolo. Oficiul de recrutare-i închis în weekend, nu?

Am scris: O să vedem.

— Să fim împreună din când în când De aia-mi era frică de California, că-i prea departe. Dar Pascagoula-i aproape. Cel puțin din când în când.

Am scris: Firește.

— *All right*, zise ea. Am să mă duc, desigur.

Ceea ce și făcu, imediat după Anul Nou 1941. Cunoșteam acolo un avocat, așa că a găsit un mic apartament cu intrare separată, într-o

locuință particulară. Ea credea pare-se că odată scăpată din Jefferson și la cel puțin douăsprezece ore de interdicția lui Snopes sau a mea, sau a amândurora nimeni n-o să poată s-o mpiedice-n intenția ei de a-și cumpăra o mașinuță și a o conduce singură, până când a trebuit s-o ameninț că-ndată ce-oi afla de una ca asta, eu personal am s-o denunț poliției din Pascagoula că e surdă. Așa că a acceptat să renunțe și avocatul, prietenul meu, a vorbit la o asociație de automobiliști, și a fost angajată imediat controlor la sculărie, dar ea aproape numaidecât a scris c-aproape i-a convins s-o primească nituitoare, unde surzenia ei avea să fie un real avantaj, în orice caz acum putea să poarte din nou salopetă, s-arate din nou mititică în lumea asta masculină sau mai curând asexuată, căutând să facă față monstruoasei mecanici ucigașe, care era acum războiul și poate că-și găsisese-acuma iarăși pacea, liniștea, dacă-i posibil ca cineva să aibă pace, liniște, în orice caz, la început au fost scrisorile în care spunea: *Când ai să vii o să, și pe urmă: Dacă ai să vii nu uita, și pe urmă, după câteva săptămâni, o simplă carte poștală în care zicea: Mi-e dor de tine și altceva nimic – indigență asta aproape nearticulată a cărților poștale ilustrate care spun: Aș vrea să fii cu mine sau Asta-i camera noastră* pe care le trimit agramății, până ce a sosit ultima, din nou o scrisoare de data asta. Vreau să zic: în plic. *E-n regulă. Am înțeles. Știu cât de ocupat trebuie să fii cu Oficiul de recrutare. Vino când poți pentru că vreau să te rog ceva.* La care i-am răspuns imediat, pe loc (era gata s-adaug pentru că nu știam ce să cred. Dar știam perfect de bine ce să cred.) *Să mă rogi sau să-mi spui?* Așa că știam dinainte care-o să-i fie răspunsul: *Da. Să te rog.*

Așa că (era din nou vară) i-am telegrafiat data și ea mi-a răspuns: *Rezervat cameră aștept gară cu ce tren cu drag și i-am răspuns (eu care-i refuzasem să aibă și ea una a ei) că: Sosesc mașină te iau șantier marți la ieșire cu drag și m-am dus. A ieșit cu schimbul ei, în salopetă, întinzându-mi blocul și creionul încă-nainte de-a mă săruta, lipindu-se de mine strâns, zicând:*

— Spune-mi, spune-mi tot, până ce m-am putut elibera ca să scriu,

redus din nou la izbucniri de câte trei sau patru cuvinte, crâmpie de fraze pe care trebuia să le șterg:

Spune-mi tu întâi despre ce-i vorba.

— Hai să mergem la plajă. Și eu:

Nu vrei să mergi întâi acasă să te schimbi?

— Nu. Să mergem la plajă. Și ne-am dus. Am parcat mașina și aveam impresia c-apucasem să scriu: *Acuma spune-mi*, dar ea sărise, era jos, m-aștepta, să-mi ia blocul și creionul și să le-nfunde-n buzunar și mi-a apucat brațul drept cu amândouă mâinile și mergeam așa, ea înțeleștă cu amândouă mâinile de brațul meu, împiedicându-ne și mpleticindu-ne la fiecare câțiva pași, soarele tocmai coborând și umbra noastră, una singură, lungindu-se pe broderia de spumă a mării în fața noastră, eu gândind: *Nu, nu, nu se poate să fie asta*, când ea zise:

— Stai puțin, și-mi dădu drumul scotocind în celălalt buzunar, în care nu era blocul. Am adus ceva pentru tine. Aproape că uitasem. Era o scoică; călcasem probabil pe-un milion de scoici de când coborâsem din mașină cu două sute de metri mai încolo și mă gândeam întruna: *Nu se poate să fie asta. Nu se poate.* Am găsit-o-n prima zi. Mi-era frică să n-o pierd până vii, da' n-am pierdut-o. Ți place?

— E-o minune.

— Ce-ai zis? Și era gata cu blocu-ntins și cu creionul.

E grozavă acuma Spune-mi!

— Da, zise ea. Se-agăță, se-nțeleșă de brațul meu, strâns cu putere, cu amândouă mâinile din nou, din nou mergând, eu gândind: *De ce nu, de ce n-ar fi, de ce să nu existe undeva în lume măcar înc-un singur Barton Kohl sau cel puțin un surogat acceptabil, în orice caz, ceva care să meargă, cât de mai bun decât tristețea*, când ea zise:

— Uite. Și se opri ne-am întors ca să fim cu fața la clipa de nemișcare care precede cufundarea finală a soarelui, palmierii și pinii înalți și golași încremeniți de explozia păbind acum, pân' a nu apuca adierea nopții să-i legene, să-i biciuiască. Și s-a isprăvit. Se lăsase

amurgul. Ea zise: Gata. E bine-acum. E bine c-am fost aici. Că l-am salvat. L-am folosit. Vreau să zic: pământul, c-a făcut tot drumul ăsta de la-nceputul lumii, și soarele, c-a venit de-atât de departe de la-nceputul vremii, numai pentru ziua și minutul, și secunda asta dintre toate zilele și minutele, și secundele, și nimeni care să se fi folosit de ele, nici măcar doi oameni care-n cele din urmă să fie-mpreună după atâtea și-atâtea greutăți și așteptare, și-acuma-s în fine-mpreună și-s deserați de-atât de nesfârșită așteptare și-aleargă de-a lungul plajei, către locul nu-ndepărtat acuma unde-fine, în fine vor fi-mpreună și singuri, și nimeni pe lume să știe sau să-i pese, sau să se-amestece de parcă nici lumea n-ar exista, numai noi, așa c-acuma lumea asta care nici n-a fost încă inventată, ar putea să-nceapă.

Și-n capul meu: *Poate că de asta-s și fidelitatea și suferința, ca să trebuiască să treci prin ele, măcar o dată-n viață, indiferent cine-i cel care se chinuie. C-ai auzit de dragoste și de moarte, și de durere, și de fidelitate, și de suferință, și-ai văzut și dragoste, și moarte și poate c-ai văzut și dragoste, și moarte, și durere, dar nu toate cinci – sau patru pentru că fidelitatea și suferința despre care vorbesc eu sunt inextricabile; sunt una – astea toate-n timp ce ea zicea:*

– Nu mă gândeam la... și s-a oprit ea singură încă-nainte de-a fi apucat eu să ridic mâna și să-i acopăr gura – dac-aș fi ridicat-o și i-aș fi acoperit-o – zicând: Nu te teme. N-am uitat; n-am să mai spun cuvântul ăla niciodată. Cu ochii la mine: Așa că poate c-acuma știi ce-am de gând să-ți cer.

– Da, am zis; asta putea să citească pe buze. Și am scris: *căsătorie*.

– De unde știi?

Ce importanța are, am scris, sunt fericit.

– Mi-ești drag, a zis. Hai să mergem la masă. Pe urmă ne ducem acasă și-ți povestesc.

Am scris: *Nu întâi acasă. Să te schimbi.*

– Nu, a zis. N-am nevoie să mă schimb pentru unde mergem.

Nu s-a schimbat. În clientela feminină care mânca acolo ar fi putut

purta orice, de la cornet acustic la frunză de viță, și chiar și-atunci probabil că tot cornetul acustic ar fi fost cel care s-atragă atenția. Era o cârciumă. Sâmbătă noaptea (sau poate că-n orice noapte în vremuri de-astea de *boom* în construcții navale) trebuie că-i un veritabil balamuc, tavernă-n toată regula, bombă, cum spun ei; cu radio pus la maximum, pentru mine era de pe-acuma. Dar asta-i, că eu nu eram surd. Mâncarea în schimb – calcanul și creveții – excelentă și chelnerița ne-a pus pe masă pahare și gheață pentru sticla pe care-o adusesem; în tot vacarmul ăsta vocea ei se remarca mai puțin. Pentru că parcă dinadins îi dăduse drumul și pentru lucruri în care eu aș fi avut nevoie doar de-un „Da” sau „Nu”, flecărind fără sfârșit, despre șantier, despre munca ei, despre oamenii de-acolo, parc-ar fi fost o fetiță de școală venită-n vacanță pentru prima oară, și mânca prea repede, nu mesteca destul, până ce-am terminat și ea a zis:

— Acuma putem pleca.

Nu-mi spusese încă unde-aveam să stau și nici unde stătea ea nu știam. Așa că-n mașină am aprins lumina la tablou și am scris: *încotro?*

— Pe-aici, a zis. Am mers înapoi spre centrul orașului până a zis:

— La dreapta, și am cotit la dreapta și imediat a zis: Aici, așa c-am oprit la rigolă ca să iau blocul:

La ce număr?

— La hotel, a zis. Uite-acolo. Am scris:

Avem de vorbit. N-ai acolo unde stai un salonaș liniștit să nu ne deranjeze nimeni.

— Astă-seară o să stăm amândoi aici. E-aranjat tot. Odăile noastre-s una lângă alta, nu ne desparte decât un perete și amândouă paturile-s puse la același perete, așa că, după ce vorbim și ne culcăm, pot oricând în timpul nopții să-ți bat în perete și tu poți să m-auzi și, dacă țin mâna lipită de perete, pot să-ți simt răspunsul – știu, n-am să bat tare ca să deranjez pe cineva, n-o să m-audă nimeni afară de tine.

Hotelul avea terenul lui de parcare. Mi-am luat valiza și-am intrat. Proprietarul o cunoștea, poate că toată lumea din oraș o cunoștea sau

știa de-o femeie tânără și surdă care lucra la șantier. Oricum, nu ne-a oprit nimeni, el i-a spus pe nume și ea m-a prezentat, și el mi-a dat cele două chei și ne-am dus până la ușa ei, tot fără să ne oprească nimeni, și am descuiat-o, valiza ei era înăuntru și erau și flori într-o vază și ea a zis:

— Acuma pot să fac o baie. Pe urmă îți bat în perete, și eu am zis:

— Da, pentru că asta putea citi pe buze și m-am dus la mine-n odaie; da, de ce trebuie să existe fidelitate și suferință? Numai pentru că le-am imaginat? Dacă omenirii i s-ar împlini visurile, ce visuri ar mai fi alea? Dar ea mi-a bătut imediat în perete și-am ieșit, o ușă, cinci pași și-altă ușă și-am închis-o după mine. Era în pat, rezemată-n amândouă pernele, într-un halat sau capot larg, cu părul (evident, pe când conducea ambulanța și-l tunsese scurt, dar acuma era din nou destul de lung ca să-l poată lega cu o panglică albastră ca ochii ei) pieptănat și strâns pentru noapte, cu blocul și creionul în mână și mâna în poală și cu cealaltă mână bătea patul lângă ea să m-așez acolo.

— De altminteri nici n-o să ai nevoie de el, zise ea ridicând puțin blocul și lăsându-l să cadă la loc, pentru că tot ce-o să ai de zis o să fie „Da” și asta aud. Și-apoi, știi dinainte despre ce-i vorba, o să-ți vină ușor. Și poate, dacă-ți spun că-ți cer s-o faci de dragul meu o să-ți fie mai ușor. Așa că-ți spun: te rog s-o faci de dragul meu. Am luat blocul:

Firește c-am să fac ce anume...

— Îți aduci aminte acolo jos, pe plajă, când soarele-a apus în fine și nu mai rămăsese nimic decât amurgul și pinii, și nisipul, și oceanul, și tu și cu mine, și eu ziceam că n-ar trebui ca așa ceva să se piardă-n zadar după-atâta așteptare și-atâta drum străbătut, că din toată lumea asta trebuie să fie doi oameni desperați și chinuiți fiecare de dorul celuilalt ca să merite să nu se mai irosească-n zadar, și deodată aleargă, gonesc înspre locul care-n sfârșit nu mai e departe, e-acolo-aproape, și nici desperare nu mai e, nici chin, nici... și brusc, în timp ce mă uitam la ea, sub povara privirii s-ar putea spune, îi dădură

lacrimile; curgeau șiroaie pe față, cu toate că n-o văzusem niciodată plângând pân' atunci și probabil că nici ea însăși nu-și dădea seama că plânge. Am scris:

Încetează.

Să-ncetez ce? Și eu:

Să plângi.

Nu, nu plâng. Și eu:

Uită-te-n oglindă!

Era pe masă obișnuita oglindă de mână și cutia cu șervețele, echipamentul standard, dar am scos batista mea și i-am întins-o. Și-a pus însă palmele pe obraji și și-a șters lacrimile cum faci când transpiri, scuturându-și mâinile și lacrimile la sfârșitul gestului, cum faci cu transpirația.

— Nu-ți fie teamă. N-am să spun cuvântul ăla. Pentru că nici nu-i vorba de asta. Lucrul ăsta nu-i important, cum nu-i important să respiri câtă vreme nu te gândești la asta, ci doar îl faci când trebuie să-l faci. Important e numai când devine o problemă, o dificultate, o soluție, cum și respiratu-i important numai când e vorba să știi dacă mai poți sau nu să mai respiri o dată. Important e restul, mărunțișurile, perna asta care-i mai păstrează urma capului, cravata asta care-i mai păstrează urma gâtului de pe care-a scos-o aseară și care mai atârână la capul patului, chiar și ghetete goale pe dușumea, cea dreaptă si-acum încă întoarsă puțin în afară, ca și cum picioarele i-ar mai fi încă-n ele și-ar mai umbla încă așa cum umbla el călcând c-un picior puțin mai sus decât cu celălalt, cum ziceau negrii de pe vremuri că fac oamenii mândri... Și eu:

Încetează, încetează te rog. Iar plângi.

— Nu simt. Nu simt nimic pe față de-atunci din ziua aia, nici cald, nici rece, nici ploaie, nici apă, nici vânt, nici nimic. De data asta luă batista și se sluji de ea, dar când i-am întins oglinda și am început chiar să scriu: *unde ți-e pudra* nici n-a atins-o măcar (oglanda).

— Am să fiu atentă de-acum înainte.

— Vreau să ai și tu partea ta din toate astea. Te iubesc. Dacă n-ai fi fost tu, probabil că n-aș fi rezistat. Dar acuma mi-e bine. Și vreau să știi și tu ce-i asta. Vreau s-o faci de dragul meu. Și eu:

Dar ce să fac De dragul tău încă nu mi-ai spus.

— Să te-nsori, zise ea. Credeam că știi. Nu mi-ai spus tu că știi despre ce-i vorba?

Și eu:

Eu să mă-nsor Vrei să zici eu.

— Dar cine credeai? Credeai că eu...? Gavin.

— Nu, am zis.

— Ți-am citit pe buze. Ai zis „Nu”. Minți. Ai crezut că-i vorba de mine.

— Nu.

— Ți-aduci aminte atunci când ți-am zis că tu, oricând crezi că trebuie să minți de dragul meu, și că pot totdeauna să mă bizui că n-ai să dai înapoi, oricât te-ar contrazice faptele?

— Da, am zis.

— Atunci ne-am înțeles, zise ea. Nu. E vorba de tine. Asta te rog să faci de dragul meu. Să te-nsori. Vreau să ai și tu parte de asta. Pentru c-atunci o să fie-n regulă. O să putem fi oricând alături, indiferent cât de departe s-ar întâmpla sau ar trebui să fim unul de altul. Cum ai spus tu? Unicii doi oameni dintre toți oamenii de pe pământul ăsta care se pot iubi nu numai fără să trebuiască să... da' nici măcar să trebuiască să spună cuvântul ăsta pe care nu-ți place să-l auzi. Îmi promiți?

— Da, am zis.

— Știu că n-ai să poți mâine să ieși în prag și să dai de ea. Poate să dureze un an sau doi. Dar tot ce ai de făcut e să-ncetezi de-a te opune ideii de-nsurătoare. Odată ce-ai făcut asta, e-n regulă pentru că restul vine de la sine. Ai s-o faci?

— Îți jur, am zis.

— Ai spus „Jur”, nu-i așa?

— Da.

— Atunci sărută-mă! Și am sărutat-o, cu brațele ei, puternice, strângându-mă pe după gât; o clipă, și-atât. Și mâine-dimineață, devreme, întoarce-te-acasă. Și eu:

Voiam să stau. Toată ziua.

— Nu. Mâine. Devreme. Am să lipesc palma de perete și când ai să fii în pat bate-n perete, și dac-am să mă trezesc peste noapte pot să bat și eu, și dacă ești treaz sau n-ai plecat încă, poți să-mi răspunzi și, dacă n-am să-ți simt bătaia, poți să-mi scrii mâine din Jefferson sau poimâine. Pentru c-acuma mi-e bine. Noapte bună, Gavin.

— Noapte bună, Linda.

— Ți-am citit și-asta pe buze. Te iubesc.

— Te iubesc, am zis.

— Ți-am citit și-asta, da-n orice caz, scrie-mi, s-o am – cum se zice?
– să-mi scalde ochii-n bucurie mâine-dimineață.

— Da, am zis, întinzând mâna să iau blocul.

Unsprezece

CHARLES MALLISON

De data asta eram în uniformă. Așa c-acuma tot ce mai am de făcut e să decid, să descopăr, de care „data asta” e vorba, sau când a fost. N-a fost când am văzut-o din nou pe Linda, pentru că ea mai era încă la Pascagoula, la șantierul care-acum făcea vapoare pentru Rusia. Și n-a fost când am venit din nou la Jefferson pentru că eram în trecere pe-acasă în drum spre hainele cazone. Așa că s-ar putea să fi fost când am umblat iarăși după Ratliff. Cu toate că tot ce vreau eu să spun e că prima dată când l-am văzut din nou pe Gavin a fost după înșurătoare, când era soț.

Pentru că eram în 1942 și Gavin era-nsurat acum cu Melisandra Harriss (Backus adică, dac-ar fi după Thackeray); urciorul ăsta mersese la apă o dată mai mult decât trebuia, vorba lui Ratliff, firește, cu condiția s-o fi spus. Și-a venit dimineața aia de duminică cu Pearl Harbour și i-am telegrafiat lui Gavin, cu întoarcerea curierului s-ar putea zice, de la Oxford: *De data asta am plecat*. I-am telegrafiat lui Gavin pentru c-altminteri ar fi trebuit să vorbesc cu mama la telefon și ca să vorbesc cu mama interurban mă costa o mulțime de parale pe când așa, telegrafiindu-i cu patrușdoi de cenți lui Gavin, telefonul mamei avea să fie pe nota de plată a tatei, la Jefferson.

Așa c-am ajuns acasă la timp ca să fiu efectiv prezent la prima și nevinovata prăbușire a ceea ce evident că el presupusese că era bastionul lui inexpugnabil: la timp să-l „asist”, să-i fiu cavaler de onoare la catastrofă. Uite cum s-a-ntâmpat. Nu putusem să urmez cursul programului oficial de antrenament de zbor de la Universitate, dar mi-au spus că oricine are studii superioare și un număr oarecare de ore de zbor, în special solo, are cele mai bune șanse să fie primit de-

a dreptul la o școală militară de pilotaj și înrolat. Era la noi un aviator profesionist care făcea pulverizări de recolte cu baza pe același teren și care m-a luat ca elev, pe un avion mai mare chiar, un model (pretindea el) militar, realmente de antrenament de bază, mai mare decât pâraitoarele alea de cincizeci CP pe care le foloseau la cursurile oficiale.

Așa c-atunci când i-am telegrafiat lui Gavin aveam înregistrate vreo cincisprezece ore de zbor, dintre care trei solo, și când a sunat mama eram împachetat cu mașina, gata să plec la Jefferson. Așa c-am fost acolo să-i văd și-nceputul, fie că Gavin voia să recunoască sau nu că erau publicații de căsătorie. Vorbesc despre crescătoria de cai de la Long Island unde Miss Melisandra Harriss-Backus obișnuia să-și aducă din când în când cei doi copii (crescuseră mari acum; Gavin nu lua niște copilași vitregi, ci niște buni de-nsurat) acasă, din Europa, până ce nemții nu-ncepuseră s-arunce-n aer chiar și vapoare americane în nasul coastelor Irlandei. Așa că a trebuit să fie America de Sud și de data asta ea aducea și-un ofițer de cavalerie argentinian specialist în obstacole, despre care unul din cei doi copii Harriss, băiatul dement (nu vreau să spun că amândoi copiii mătușii Melisandra erau demenți, ci că unul din ei era băiat) credea că vrea să se-nsoare cu banii pe care maică-sa era încă tutore, în loc s-o ia pe fată, care n-avea decât o rentă anuală ca și el. Așa că el (dementul, firește) își pusese-n cap să-l omoare pe specialistul argentinian în obstacole cu armăsarul sălbatic al lui Rafe McCallum pe care el (dementul) îl cumpărase sau îl șmecherise, sau în orice caz îl introdusese-n grajdul în care nenorocitul de argentinian ar fi intrat pe-ntunerice și-ar fi deschis ușa cui credea el (argentinianul neștiutor) c-o să fie un cal nu numai blând, dar și orb aproape. Numai că Gavin a citit în foi de ceai, a recurs la darul său divinator sau la vergeaua fermecată, nu știu ce-a făcut, dar l-a găsit pe Rafe la timp ca s-ajungă el primul la ușa grajdului.

Așa că argentinianul a fost salvat și-n noaptea aia dementul a

trebuit s-aleagă între centrul de recrutare de la Memphis al armatei și unchiu' Gavin, și a ales armata, așa c-a scăpat, și-n după-amiaza aia, argentinianul și cu sora dementului s-au căsătorit și-au plecat din Jefferson, așa c-au scăpat ei. Dar unchiu' Gavin a rămas și a doua zi a trebuit să plec la cursurile de fotogrametrie și la antrenamentul la sol, așa că, data următoare când am venit acasă, Gavin nu era numai soț, era și tatăl unui fiu vitreg care-ar fi putut fi cel mai curățel ucigaș virtual pe care ți-l puteai visa, dacă nu s-ar fi produs lovitura, îngerința perfidă, pe care niciun câine n-ar merita-o, a unuia care-și vâra nasul unde nu-i fierbe oala, și-al unei fiice vitrege, măritate c-un ginere argentinian, alergător la obstacole. (Epocă la care și eu eram însurat cu o aparatură de ochire automată de pe un bombardier – nu ieșise pilot din mine, dar cel puțin o să merg pe front – atribuit de-un guvern care n-avea încredere s-o lase-n seama mea și punea spioni să mă observe ce fac cu ea, și care înainte de a mi-o încredința mă-nvățase să n-am încredere-n spionii lui, nici în nimeni în privința asta, și care era pusă într-o cutie neagră mare, încuiată, legată de mine c-un lanț chiar și-n timpul somnului – condiție permanent inconfortabilă, bineînțeles, care în special crea o nepotolită suspiciune reciprocă și, neîncredere reciprocă, și, cu timpul, ură reciprocă, pe care până la urmă te deprindeai s-o suporti, fapt care e probabil cel mai bun antrenament pentru o legătură matrimonială reușită.)

Așa că data următoare când am văzut Jeffersonul eram în uniformă și am stat destul ca să pot face o vizită seniorului și doamnei sale la noile lor grajduri ancestrale cu garduri vâruite și cu lumină electrică, și să le zic: „Să v-ajute Dumnezeu, copiii mei!” și pe urmă să fug să dau de Ratliff.

— Acuma n-o să se mai poată însura cu ea, că are deja o nevastă.

Și niciodată nu te-ai fi gândit să zici *lucid* în legătură cu Ratliff. În orice caz, nu înainte, nu până-n momentul de față.

— Așa-i, a zis. N-o să-l ia de bărbat. O să fie mai rău.

FLEM

Doisprezece

Când furgoneta care-l aducea de la Clarksdale se opri într-un oraș, Lake Cormorant, trebui să coboare și să pornească mai departe pe jos. Nu s-arăta încă deloc să fie pe-aproape, Memphis. Își dădea seama acumă că i se întâmplase cel mai mare și, într-un fel, cel mai înspăimântător lucru din câte pășise el în cei treizeci și opt de ani: uitase ce-i aia distanță. Uitase cât putea fi de departe un loc de altul. Și-acuma trebuia să mai și mănânce, pe deasupra. Pentru că tot ce-avea era hârtia de zece dolari pe care i-o dăduseră odată cu salopeta nouă și cu pălăria, și cu bocancii la poartă la Parchman, plus trei dolari și optzeci și cinci de cenți care-i mai rămăseseră din cei patruzeci de dolari pe care văru-său Flem – Flem trebuie să fi fost; după ce-și dăduse seama-n cele din urmă că Flem n-avea de gând să vină sau măcar să trimită pe cineva de la Moșia Franțuzului să-l ajute și isprăvise cu strigatul de la fereastra închisorii la oricine trecea pe-acolo să trimită vorbă lui Flem, nimeni altul decât Flem sau poate judecătorul nu știa și nici nu se sinchisea ce s-alesese de el și unde era – i-i trimisese acum optsprezece ani, imediat înainte de-al fi trimis Flem pe Montgomery Ward să-l prostească și să-l facă să-ncerce să fugă îmbrăcat în femeie și cu boneta în cap și firește că l-au prins și i-au mai dat încă douăzeci de ani.

Era o prăvălioară îngrijită și-ndesată cu marfă, tapisată cu afișe, în dosul unei pompe de benzină lângă șosea; o vechitură de mașină plină de praf și de noroi era parcată alături și înăuntru nu era decât proprietarul și un negru tânăr într-o uniformă militară ponosită. Ceru o bucată de pâine și deodată-și aduse aminte de sardele, de gustul lor,

după-aproape patruzeci de ani; o dată putea și el să-și permită să dea o piesă de zece cenți, când spre spaima lui – și un moment nici nu-i veni să creadă în ce-i auzeau urechile – află că avea să-l coste douăzeci și șase de cenți – cutiuța aia mică, turtită, de tinichea, tare la pipăit, pe care-o găsea peste tot cu cinci cenți, de când se știa, înainte de Parchman – și în timpul cât sta incredul și uluit proprietarul îi pusese dinainte o altă cutiuță zicându-i:

— Asta-i unsprezece.

— Asta ce-i?

— Carne conservată, zise proprietarul.

— Ce-i aia carne conservată?

— Nu mai întreba atâta! Ia-o și-o mănâncă! Ce-altceva vrei să cumperi cu unsprezece cenți?

Apoi văzu lipită de peretele opus o stivă înaltă până la brâu de lăzi cu sticle de suc și-n gura, și-n gâttelejul lui se-ntâmplă ceva îngrozitor – o țâșnitură, un izvor de lichid subțire ca un fir de foc sau ca un miliard de furnici care-l înțepau până jos în stomac; cu un fel de groază incredulă își auzi, chiar în timpu-n care-și zicea: *Nu! Nu! O să mă coste și-asta cel puțin un sfert de dolar*, glasul rostind:

— Aș zice să-mi dai una d-alea.

— O ladă-ntreagă? făcu proprietarul.

— Nu se poate să cumpăr numai o sticlă? zise el socotind repede, gândind: *Pe puțin douăzeci de sticle*. Cu asta mi se' duc toți ăi zece dolari. Poate c-așa am să scap. Nici după ce proprietarul îi puse dinainte pe teighea sticla destupată rece și aburită n-avu timp să-și spună: *Am s-o apuc și-am s-o duc la gură fără să mai întreb cât costă pentru că altfel n-am să mai fiu în stare să m-ating de ea* că mâna lui o și apucase, o apleca înfundându-i gâtul în gură, prima înghițitură rece, arzând ca focul, prea repede dată pe gât ca să-i mai simtă gustul, până ce reuși să frângă, să frâneze pofta, pasiunea, încât putu să simtă gustul și să afirme că nu-l uitase-n toți ăi treizeci și opt de ani; uitase numai ce bine-i să golești sticla în înghițituri regulate, stăpânite, și numai după-

aceea s-o iei de la gură, și-și auzi îngrozit vocea spunând: „Mai dă-mi una”, chiar în timp ce-și zicea: *Oprește-te! Oprește-te!* apoi, perfect calm, perfect stăpânit așteptă ca proprietarul să destupe a doua sticlă aburită, și o luă și pe asta, și închise ochii încetișor și o bău liniștit până la fund, și desfăcu pe pipăite una din hârtiile din buzunarul în care ținea pe cele trei de un dolar (cea de zece dolari era împăturită cu grijă în hârtie de jurnal și prinsă cu un ac de siguranță în buzunarul de pe pieptul salopetei) și o puse pe tejghea, fără să se uite nici la ei, nici la nimic, așteptând ca proprietarul să-i mai ceară una sau poate chiar două; până ce proprietarul puse șaiszeci și opt de cenți mărunțiș pe tejghea și luă hârtia.

Pentru că ambele sticle goale erau încă acolo, pe tejghea, în văzul tuturor și el gândi repede: *Dac-aș putea să iau restu' și s-o șterg afară pân' să nu bage de seamă* – dacă nu o imposibilitate, în orice caz un risc pe care nu-ndrăznea să și-l ia, n-avea timp să riște: să joace la noroc: poate doi dolari pe-un strigăt, o săritură peste tejghea să-i bareze ușa pân' să vină-un alt șerif să-l umfle. Zise, fără s-atingă mărunțișul:

— N-ai oprit gazoasele.

— Cum? făcu proprietarul. Răspândi mărunțișul pe tejghea. Carnea conservată unsprezece, pâinea... Se opri și strânse brusc gologanii grămadă. De unde ziceai că vii?

— N-am zis nimic, făcu Mink. Mai din colo de pe drum.

— Lipsești de multă vreme, nu-i așa?

— Asta cam așa-i.

— Mulțumesc, zise proprietarul. Da, desigur, am uitat a pun ale două Coca-Cola. Blestemele astea de sindicate, c-au urcat atâta prețurile la Coca-Cola și la toate, de nu te mai poți apropia. Ai băut două, nu-i așa? Și-i luă din rest o jumate de dolar împingând spre el ce rămăsese. Nu știu ce-o să ne facem dacă nu se găsește cineva să-i oprească. Am impresia c-o să trebuiască să ne descotorosim de blestemații ăștia de democrați, dacă nu vrem s-ajungem la azil. Încotro ziceai că mergi? La Memphis?

— N-am zis nimic... începu el. Dar celălalt iar vorbea sau nici nu se opriase măcar, adresându-se negrului acuma, întinzându-i o sticlă de gazoasă pe care i-o destupase:

— Cu asta fac eu cinste. Urcă-n mașină și du-l pân' la răscruce: acolo are-o șansă-n plus să prindă pe cineva să-l ia, poate vreunul de pe șoseaua ailaltă.

— N-aveam încă de gând să plec, făcu negrul.

— Ba da, ba da, aveai, zise proprietarul. Pentru-o juma de milă? Ai timp berechet. Să nu te văd p-aici până nu l-ai dus. *All right*, făcu el către Mink. Cu siguranță c-ai să prinzi o mașină, acolo.

Așa că iar mergea cu mașina, în hodoroga murdară de noroi; doar o clipă negrul își furișă pieziș privirea spre el și-atât.

— De unde mai din colo de pe drum ziceai că vii? făcu negrul. Nu răspunse. De la Parchman, nu? apoi opri mașina. Aici e răscrucea, zise negrul. Poate prinzi pe cineva să te ia.

Cobori.

— Foarte mulțumesc, zise Mink.

— I-ai plătit lui, n-avea grijă, zise negrul. Așa c-acuma trebuia s-o pornească iar pe jos. Dar important era că ieșise din prăvălie; în alta nu trebuia să mai între. Dacă sticlele-ar fi un dolar bucata, ar fi existat o limită precisă, dincolo de care ispita, sau cel puțin lipsa lui de voință nu i-ar mai fi putut face niciun rău. Dar numai c-un sfert de dolar bucata, pân' s-ajungă la Memphis și să se simtă cu pistolul în mână, nu vedea un punct de oprire previzibil la care să-și afle liniștea înainte de sfârșitul celor doisprezece dolari; își spusese încă-nainte de-a fi ieșit din prăvălie: *Fii bărbat, fii bărbat. Trebuie să fii bărbat, ai prea mult de făcut, prea mult de riscat*, și umblând din nou tot mai nădușea nițel, nu chiar că găfâia, mai mult sufla greu, adânc, ca unul care nimerise prosteste pe negândite-ntr-o cavernă-n brațele Semiramidei sau Mesalinei și scăpase, și nu-i venea să creadă, speriat încă de propria cutezanță și uluit că mai era încă în viață.

Și-acuma descoperea altceva. Cea mai mare parte din ai douăzeci și

ceva de ani dinainte de-a intra la Parchman și cei treizeci și opt de-atunci umblase numai pe țărână moale. Acuma umbla pe beton; nu numai că-l supărau picioarele, da-l dureau și oasele, și mușchii, din călcâi și până-n creștet; dădu însă îndată peste o băltoacă stătută, printre buruieni puturoase, fără pic de umbră, la capătul unui canal, și-și scoase bocancii noi și scortșoși, pe care i-i dăduseră odată cu salopeta nouă și stătu cu picioarele-n apă mâncând conserva de carne și pâinea, și gândind: *Trebuie să mă stăpânesc. Poate că n-ar trebui să intru acolo unde se vinde ceva* gândind, de fapt nu cu desperare: dar tot neîmblânzit și-acuma: *Probabil c-o să mă coste toți ai zece dolari, poate chiar și mai mult. Înseamnă că-mi rămân trei dolari și obzeșcinci de cenți și din ei am și cheltuit obzejdoi de cenți și se opri, și scoase pumnul de mărunțiș din buzunar și-i întinse cu grijă pe pământ lângă el; avusese trei hârtii de un dolar și optzeci și cinci de cenți, și numără încet optzeci și cinci de cenți, o jumate de dolar, un sfert, două de zece și le puse deoparte. Îi dăduse omului de la prăvălie una din hârtiile de un dolar și omu-i dăduse-napoi restul; pâine unșpe cenți, carnea conservată unșpe cenți, face douăjdoi de cenți, pe urmă omu-și luase jumătatea de dolar pentru gazoase, făcea șaptejdoi de cenți și-nsemna că trebuia să-i fi rămas douășopt de cenți; numără din nou cât îi rămăsese, încet, ban cu ban, apoi numără din nou banii puși deoparte, să nu fi greșit. Și tot nu erau decât optșpe cenți în loc de douășopt. O piesă de zece dispăruse pe-undeva. Și carnea conservată era exact unșpe cenți, își aducea aminte, pen' că fusese un fel de discuție pe chestia asta. Așa c-a fost pâinea, trebuia să fi fost pâinea. S-a urcat cu încă zece cenți exact cât am stat eu acolo, gândi el. Și dacă pâinea se poate scumpi cu zece cenți chiar sub ochii mei, poate că n-am să pot să-mi cumpăr pistolu' nici cu toți ai treispe dolari. Așa că trebuie să mă opresc pe-undeva și să-mi găsesc de lucru.*

Traficul pe șosea era intens, dar acuma se mergea repede, automobilele mari, ca scoase din cutie, și camioanele cât un vagon de cale ferată; nu mai vedeai furgonetele prăfuite care să se fi oferit să-l

ia, erau vehicule de-ale ălor bogați și zoriți acuma, care nici măcar n-ar fi văzut un om în salopetă mergând de unul singur. Sau, probabil, și mai rău: probabil că s-ar fi eschivat, să nu se compromită, cei de-o mărime și de-o viteză, și de-o lăcuire lucioasă și colorată, îndepărtând pe-oricare s-ar fi oprit să-l ia pentru că nici la Memphis n-aveau poftă să se-mpiedice de el. Da' nu mai avea nicio importanță acuma. Memphisul, acuma, nu mai putea să-l vadă. Și nici măcar să spună când o să-l vadă nu putea, gândind: *Vasăzică, poa' să am nevoie de încă zece dolari ca să pot măcar s-ajung acolo unde să pot cumpăra unu'*. Da-n orice caz trebuia s-ajungă la Memphis înainte ca faptul ăsta să devină o problemă, un obstacol; cum-necum, când va ajunge la Memphis, cei treisprezece dolari și trei cenți pe care-i mai avea trebuiau să fie neatinși, indiferent cât ar trebui să mai adauge la ei ca s-ajungă pân' acolo. Așa că-ntr-un fel oarecare o să trebuiască să-și mai facă rost de ceva parale, el, care se știa că nu se putea-ncrede-n el, dacă era vorba să intre-n vreo prăvălie de la marginea drumului în care se vindea suc. Așa c-o să trebuiască să m-opresc undeva ca să cer de lucru eu care-n viața mea n-am cerut cuiva de lucru așa că poate nici nu știu cum se face, își zise el. Și asta o să-nsemne o zi în plus sau poate chiar mai mult de-o zi, gândind calm, fără desperare. Sunt prea bătrân pentru-așa ceva. Un om de șaizeștrei de ani ar trebui să n-aibă de ce să se ocupe de-așa ceva, zicându-și, nu cu desperare, dar tot neîmblânzit. *Da pentru unu' care-a așteptat treișopt de ani o zi în plus sau două, sau chiar trei nu-i o nenorocire.*

Femeia era voinică, dar nu grasă, nici bătrână, cu un aer cam aprig, într-o rochie otova și nu cine-știe-ce curată, într-o curte neîngrijită, smulgând niște tije uscate de clematite de pe un parmalâc de lângă căsuță.

- Ești slujitorul Domnului? făcu ea.
- Mă rog?
- Arăți a preot.
- Nu, zise el. Am fost plecat.
- Ce știi să faci?

- Știu, cucoană. Știu să curăț curtea.
- Altceva ce știi?
- Am fost plugar. Gândesc că știu să fac aproape de toate.
- Și eu gândesc că-ntâi de toate trebuie să mănânci ceva, făcu ea.

All right. Suntem toți făpturile lui Dumnezeu. Termină de smuls uscăturile astea. Pe-urmă ai să găsești o greblă lângă ușa bucătăriei. Și bagă de seamă. Sunt cu ochii pe dumneata.

Poate că și era, de după perdele. N-ar fi putut spune. Nici nu încercase. Cu toate că, vădit lucru, trebuie să fi fost, pentru că stătea gata pe galeria mititică atunci când el aruncă ultima furcă de uscături pe grămadă și-i spuse unde era roaba, și-i dădu trei bețe de chibrit de bucătărie și stătu, și se uită la el cum căra gunoiul pe maidanul de-alături și-i dădu foc.

— Du roaba și grebla la loc de unde le-ai luat și vino-n bucătărie, zise ea. Așa și făcu – o mașină de gătit, o chiuvetă, un răcitor, o masă cu un scaun alături și pe masă un castron cu niște legume cam nefierte și cu câteva bucăți livide de carne de porc și două felii de pâine de fabrică, și o farfurie, și-un pahar cu apă; stătu un timp nemișcat, cu brațele atârându-i, privind.

— Ești prea mândru ca să mănânci? zise ea.

— Nu-i vorba de asta, zise el. Nu mi-e foame. Aveam nevoie de parale ca să pot merge mai departe. Trebuie s-ajung la Memphis și de-acolo să mă-ntorc în Mississippi.

— Mănânci mâncarea asta sau n-o mănânci?

— Da, cucoană, făcu el. Foarte mulțumesc, și se așeză, ea cu ochii pe el un moment, apoi deschise răcitorul și scoase o cutie de conserve începută și o puse pe masă în fața lui. Era compot, o jumătate de piersică.

— Uite, zise ea.

— Da, cucoană, făcu el. Foarte mulțumesc. Poate că mai era cu ochii pe el încă. Mâncă ce putu (era prea rece) și se duse cu farfuria și cuțitul, și furculița la chiuvetă să le spele, când ea apăru deodată.

— Las' că le spăl eu, zise ea. Dumneata du-te-nainte pe drumul ăsta, patru mile. Ai s-ajungi la o cutie de scrisori pe care stă scris Fratele Goodyhay. Știi carte, nu?

— Mă descurc eu.

— Spune-i că te-a trimis Beth Holcomb.

A găsit-o. Trebuia s-o găsească. Își zisese: *Trebuie s-o gălesc*, gândindu-se, cine știe, poate c-o să fie-n stare să citească numele de pe cutia de scrisori doar pentru că trebuia să-l citească, pentru că trebuia să pătrundă hieroglifele indescifrabile; zicându-și, cum sta și privea la cutia de metal, cu cuvintele *Fra J.C. Goodyhay* nu scrise: pictate, nu la-ntâmplare, nici neglijent: nervos, c-un fel de nerăbdare furioasă, zicându-și, înainte sau în orice caz pe măsură ce-și dădea seama, că era cineva pe-aproape care-l striga: *Poate c-am știut dinto'deauna să citesc și nu mi-am dat seama pân' ce n-a trebuit*. În orice caz auzea glasul și, îndreptându-și privirea spre curtea într-un hal fără hal de neângrijită, dădu peste-o altă căsuță de scânduri și-o verandă mititică, de pe care un om făcea semn cu mâna și striga la el: „Aici, aici. Vin-ncoa'...” un om mărunțel, între treizeci și cinci și patruzeci de ani, cu mișcări iuți, cu ochi sfredelitori și cu buza de sus proeminentă, ca la avocați sau la oratori, și cu bărbia pronunțată a puritanilor din caricaturile de pe vremuri, care-i zise:

— Ei drăcie, ce, ești predicator?

— Nu, zise el. Am fost plecat. Acuma vreau să mă duc...

— *All right, all right*, făcu cel'lalt. Ia-o pe colo că vin și eu, și intră repede în casă.

El, Mink, o luă pe după casă și intră în curtea din dos care era, dacă s-ar fi putut, într-un hal și mai cumplit decât cea din față, pentru că-n curtea din dos mai era o casă, nu atât dărămată, cât năruită – un morman de grinzi și de căpriori, și de tocure de uși și de ferestre, și chiar și bucăți întregi de pereți despărțitori, printre care se-nvârtea, sau mai curând stătea degeaba, un om cam de vârsta lui, a lui Mink, cu toate că purta o tunică de-un model care nu fusese copiat de la

englezi decât după Pearl Harbour, și la epoleți avea insigna unei divizii care nici ea nu existase înainte, și care, la apariția lui Mink, începu să dea repede cu o toporișcă pe care-o ținea în mână, într-o grindă de lângă el; tocmai la timp, pentru că ușa se deschise trântită de perete și omul din față apărură cu un joagăr; Mink zări acum o capră de tăiat lemne și-o grămadă de stâlpi.

— *All right, all right*, făcu omul din față, întinzându-i lui Mink joagărul. Să pui d-o parte pe-ale bune. Nu sparge lemnul ca să scoți cuiele, scoate-le cu cleștele. Taie toate rupturile în bucăți de-aceeași lungime. Șef e moșu. Eu mă'c în casă, și se duse-napoi în casă; chiar și ușile pe care de-abia le-atingea se trânteau cu violență-n urma lui, ca și cum trecerea lui producea un curent de sucțiune.

— Va' zică-au pus mâna și pe tine, neiculiță, făcu omul cu tunica (ăsta era moșu').

Mink nu răspunse la-ntrebare. Zise:

— ăsta-i popa?

— ăsta-i Goodyhay, zise cel'alt. Nu l-am auzit slujind, da', chiar dacă n-ar deschide gura, și tot s-ar pricepe mai bine la predică decât la gătit. Da' asta-i, vezi, că trebuie ș-unu care să gătească, cât o fi el de prost. ăsta-i cica i-ar fi fugit nevasta c-un prăpădit de reformat, un grataragiu ambulant, până a nu se-ntoarce din război, din Pacific. Toate făceau la fel pe vremea aia și, după câte bag de seamă, nici acum nu-i altfel, chiar și fără război s-aibă pe ce da vina. Da' să fie-al dracului, că eu to'deauna-am zis pagubă-n ciuperci, lac să fie că broaște-s destule. Va' zică-au pus mâna și pe tine, hai?

De data asta răspunse:

— Trebuie s-ajung la Memphis, și p-ormă-napoi în Mississippi. Și-s și-așa întârziat. Trebuie să plec la noapte. Cât plătesc ăștia aici?

— Așa crezi tu, zise cel'alt. Așa am crezut și eu acu' trei zile; umflu' dolarul sau cam așa ceva și mă car. Da' vezi 'mneata c-acuma muncești la ridicat o biserică, voinicelu taichii! Așa că mai bine să tragem nădejde că s-o fi pricepând ticălosul ăsta la ținut predică, pen'

că noi, bănișorii noștri nu ni-i vedem până nu i-o strânge el cu taleru' duminică.

— Duminică?

— Egzact. Azi e joi. Fă socoteală.

— Duminică, făcu Mink. Asta-i în trei zile.

— Egzact făcu cel'alt. Duminica-i to'deuna la trei zile după joi, p-aici, pân' partea locului. Cică-i o lege de-a lor.

— Și cât luăm, duminică?

— Păi, să zic așa, cam un dolar bani gheață; acu' lucrezi pentru Ăl de Sus, nu pentru aur, neiculiță. Da-n orice caz, ai casă și masă...

— Nu pot munci atâta vreme numai p-un dolar, zise el. N-am timp.

— Poa' să fie și mai mult de-un dolar. După câte se vorbește p-aici, pare s-aibă ceva pus deoparte. 'N orice caz, se pricepe să scoată. Cic-ar fi fost sergent în infanteria marină, p-unu' din vasele alea de debarcare-n Pacific, acolo, și-ntr-o zi un japonez, un bombardier în picaaj, pica drept spre ei, și toți s-au repezit să sară-n apă pân' să nu cadă bomba, afară de-un puști, un puișoru-mamii, care s-a speriat sau s-a-ncurcat în ceva și n-a apucat să sară, și popa (numai că n-ajunsese încă popă, popă s-a făcut peste câteva minute) s-a urcat înapoi să-ncerce să-l descurce, și-n momentu' ăla tot vasul ăla a sărit în aer, și popa și cu puiiu-mamii s-au pomenit drept la fund cu ea cu tot, da' popa nu s-a lăsat și l-a descurcat, și l-a scos iar deasupra. Cel puțin asta-i versiunea oficială, când i s-a dat decorația, pen' că dacă te iei după popă sau după oile lui... Pă cât s-aude, și-ăilalți, cei mai mulți sunt foști militari sau nevestele, sau tipesele lor pe care le-au lăsat borțoase fără cununie, tinere cele mai multe, afară de câteva care-s bătrâne și care-ai zice c-au fost luate și ele de curent ca ușile când se trântesc; poate că-s mamele și tații soldaților care s-au curățat, sau sunt d-alea ca sora Holcomb, care-a pus mâna pe tine acolo-n drum devale și care pesemne că-n viața ei nu s-a dezghețat destul ca să-i toarne-un copil careva, da' și să-l fi ferit Dumnezeu pe bărbat-su dacă-i făcea, că p-asta n-a tras-o curentu', asta a făcut ea singură semn s-

oprească autobuzul pen' că credea că-i drumu' gratis... Se opri. Apoi zise: Ba nu, știu eu bine de ce vine: vine s-asculte la ce zice ăsta când zice că predică. Unde-am rămas? Ah, da, la barjaua de debarcare. Dacă te iei după spusele popii, el era gata mort și isprăvit, și-n fine scăpat de război pe fundu' Pacificului când deodată a venit Iisus Hristos în persoană-n picioare lângă el și-a zis: „În front fuga-marș!” și-a intrat în front și Hristos a zis: „Dreept! Stângaa-mpre!” și l-a trimis în post fix aici lângă Memphis, Tennessee. Zace-n el ceva, are destul din ce-o fi trebuind ca să poa' să recruteze destui boboci în tabăra asta de credință nouă, ca să fie nevoie de-o biserică să-i încapă. Și-al dracului să fiu de n-o pune mâna și p-un dulgher, să i-o bată-n cuie, s-o dea gata. Ce-a zis când a dat cu ochii de tine?

— Ce? făcu Mink.

— Când te-a văzut, la-nceput, ce-a zis?

— A zis: „Ei drăcie, ce, ești predicator?”

— Pricepi ce vreau să spun? A hipnotizat destulă lume care cutreieră-acuma țara dup-o casă părăsită, de care nu vede nimeni, și s-o dea jos, și s-o care-ncoace, s-o desfacă-n bucăți, cum facem noi acum. Da' n-are meșter dulgher să i-o bată-n cuie, să-i facă din ea biserică. Pen' că meșterii dulgheri sunt în sindicat și lucrează cu ziua pe bani gheață pe când ăsta-i cu misiune direct de la Iisus Hristos, Care n-are interes de gologani, cel puțin din punct de vedere de dat altora. Așa că el și cu avanposturile lui, postate-n gropi individuale în susu' și-n josu' drumului ca sora Holcomb, care-a pus gheara pe tine, prind oamenii și-i dau pân' sită să umfle unu'.

— Îi dau prin sită?

— Îi cern. Ca pe făină. Mână oamenii-ncoace-n curtea asta din dos pân-o pica unu' care să știe cum se bate-n cuie-o biserică, dacă ai destule scânduri și blăni, și cercevele desfăcute și stivuite. Și zic că mai bine ne-am pune pe treabă. Nu că l-am prins pândind de după oblon pân-acuma, da' probabil că un fost sergent din marină, chiar dacă s-a transformat în popă, nu-i om să-ți bați joc de el prea tare.

— Zici că nu pot să plec?

— Poți. Fără vorbă că poți. Liber ești s-o iei încotro vezi cu ochii. Da' bani n-ai să pupi pân' duminică, după ce io aduna el cu taleru'. Da' pune la socoteală că ai și unde dormi la noapte, și-ți mai dă ce zice el că-i de mâncare, dacă nu ești mofturos.

De fapt, casa asta n-avea nici stururi, nici perdele de niciun fel, ca să aibă de după ce te spiona. Într-adevăr, când s-a uitat prima dată de-a binelea la ea, tot locul avea un aer de provizorat dezordonat și țișător, aidoma cu harababura amorfă de pereți și de ferestre, și de uși, printre care lucrau și el, și omu' cel'alt: doar că erau prinse-n cuie și că se țineau pe picioare; din când în când, pe măsură ce stiva de scânduri recuperate și grămada de lemne de foc, în care joagărul lui transforma cele care nu mai erau bune de altceva se-nălțau, Mink îl auzea pe predicator agitându-se-n interiorul încă nedărâmat și-și zicea: *Dacă s-a dus înăuntru să-și compună predica, după gălăgie s-ar părea că să-ți faci o predică-ți cere tot atâta muncă și iușeală ca și-nhămatu' unui catâr.* Se apropiase soarele de asfințit; își zicea: *O să trebuiască să-mi dea măcar o juma' de dolar. Trebuie să-mi dea. Trebuie să plec mai departe. Nu pot s-aștept pân' duminică,* când ușa din dos se deschise trântindu-se și predicatorul îi chemă:

— *All right.* Cina-i gata. Haideți.

Intră în urma moșului. Despre spălat n-a pomenit nimeni nimic.

— Îmi făcusem socoteala... începu el.

— Dar era prea târziu. Tot o bucătărie era și asta, nu atât spartană, cât nenorocită, semănând c-un fel de teren comunal de camping, la o margine de parc, având ceea ce numea el acum înc-o mașină de gătit „atomică” pentru că el nu văzuse încă-n viața lui una electrică sau cu gaze până nu intrase la Mrs Holcomb, și Goodyhay sta în fața ei în imobilitatea lui agresivă, învăluit într-un sfârâit aprig de prăjeală; Mink zise iar:

— Îmi făcusem socoteala... când Goodyhay se-ntoarse de la mașină cu trei străchioare cu-o bucată de ceva ars în fiecare, arătând, pe

suprafețele smălțuite, tot atât de stranii și de solitare, și de necomestibile ca o balegă de vacă. Eu am apucat de-am mâncat, zise Mink. Îmi făcusem socoteala să plec mai departe.

— Ce? făcu Goodyhay.

— Că și de-ajung la Memphis, de-abia dacă-s la-nceputu' drumului, zise el. Trebuie să plec mai departe-n seara asta.

— Înseamnă că vrei banii acuma, zise Goodyhay așezând străchioarele pe masa pe care se mai afla o sticlă cât toate zilele cu sos de roșii ardeiat și-o farfurie cu felii de pâine tăiate la mașină, și un castronaș cu zahăr și o cutie de lapte condensat cu găuri în capac. Stai jos, făcu Goodyhay întorcându-se la mașina de gătit de unde-ajungea pân' la Mink un miros de cafea răsfartă, clocotind și ea cu-aceeași violentă nerăbdare ca și cârnații fripți și grămezile de lemne din curte, și scrisul de pe cutia de scrisori, până ce Goodyhay se-ntoarse din nou cu trei cești de cafea și zise iar: Stai jos. Moșu se așezase. Ți-am zis să stai jos, făcu Goodyhay. Banii ți-i capeți după cheta de duminică.

— Nu pot s-aștept pân-atunci.

— *All right*, zise Goodyhay turnându-și sos de roșii peste mâncare. Întâi mănâncă-ți cina. Ți-ai plătit-o. Se așeză; ceilalți doi începuseră. De fapt, Goodyhay terminase, ridicându-se cu-aceeași mișcare cu care pusese furculița jos mestecând încă, și se duse și trase spre el o ușă gata deschisă (în dosul căreia atârna ceea ce Mink nu recunoscuse a fi o cască camuflată, cum purtau trupele din infanteria marină pe plajele și-n junglele din Pacific, pentru că la ce se opriseră ochii lui era patul de pistol automat care se vedea atârănând de centura de iută-mpletită de sub cască) și scoase din răcitorul de după ea o cutie tot de compot de piersici și o aduse la masă, și o deschise, și-mpărți jumătățile de piersică și siropul cu imparțialitate riguroasă în cele trei străchioare unsuroase, și mâncară și compotul, Goodyhay fiind primul care să termine; i-acuma, pentru prima dată de când îl știa, Mink îl văzu stând absolut nemișcat, ai fi zis că dormind, până ce terminară și ei. Atunci zise:

— Să strângem pornind primul spre chiuvetă cu farfuria și tacâmurile, și ceașca, și spălându-le sub robinet, și uitându-se la ceilalți doi făcând la fel, și ștergându-le și punându-le-n raft, cum făcuse și el. Apoi, către Mink: *All right*. Ce faci, rămâi sau pleci?

— Trebuie să rămân. Trebuie să-mi capăt banii.

— *All right*, făcu Goodyhay. În genunchi, îngenunchind el primul, ceilalți după el, pe dușumeaua bucătăriei în strălucirea dură, tulbure, a unicului bec slab, spânzurând fără abajur din tavan, Goodyhay în genunchi, dar altceva nimic, capul sus, privirea rece, clocotitoare, de sihastru din pustiu, ochii nici măcar închiși, zicând: Mântuie, Iisuse Hristoase, pe niște nenorociți de ticăloși, și se ridică și zise: *All right*. Stingeti lumina. Camionu' va fi aici la șapte.

Odaia era în realitate un șopron, ceva mai mult decât o cameră de vechituri. Avea o fereastră mică, o ușă care dădea în casă, un singur bec spânzurând de-un fir, o saltea subțirică pe podea și-o foaie de cort pentru-nvelit, dar nu perne, nici cearșaf, nici altceva nimic, Goodyhay ținându-le ușa deschisă ca să intre și închizând-o după ei. Erau singuri.

— Dă-i drumu', făcu moșu. 'Ncearcă.

— Să-ncerc ce? zise Mink.

— Ușa. E-ncuiată. Oh, poți să pleci când vrei; fereastra nu-i încuiată. Da' ușa dă-n casă, și omu' n-are poftă ca vreunu' din noi ăștia, dulgheri bănuți, să-i prăpădim șandramaua în chip de rămas-bun dacă ne-o veni să ne luăm valea. Lucrezi pentru Domnu', frățioare, el e patronu', da cu serviciu-administrativ tot un sergent de marină-i. Căscă. Da' măcar o să-ți ai sâmbătă ai doi dolari-trei, dacă ți-o socoti-o zi și p-a de azi. Ce să mai vorbim c-ai s-auzi și predica. Care poa' să facă chiar și trei dolari. Pricepi dumneata: una din edițiile alea speciale, tiraj limitat, pe care-ți ia zece prețuri pen' că n-au tras decât două-trei exemplare. Îi făcu cu ochiul lui Mink. Pen' că de ce? Că n-o să mai țină mult. Îi făcu cu ochiu' lui Mink: Pen' că n-o să-l lase.

— N-o să-mi dea nici măcar ai doi dolari? făcu Mink.

— Ba da, zise celălalt. Vorbesc de ălalți, pe care nu i-a convertit încă; ăia n-au de gând să mai rabde chestii d-astea. Oamenii-au avut de-ndurat patru-cinci ani blestematu' ăla de război și-acuma vor să nu-și mai aduc-aminte de el. C-au avut de trecut, în ăști patru-cinci ani, pân' atâtea necazuri și cheltuieli ca să-l isprăvească, și tocma' când se gândeau să se liniștească, să se-ntoarcă la ce-a fost, să fie-al dracului, te pomenești cu-o bandă de pomanagii cu pensii de la guvern, niște putori de cazoni rămași pe dinafară, care se poartă ca și cum tot ce-a făcut să fie război nu numai c-a fost, da' că mai ține încă, și-o să mai țină cu ținutu' ăsta pân' s-o ivi careva să zică: „Stai!” O bandă de nătărăi care cu siguranță c-aproape nici unu' nu plătește impozit și cu siguranță c-ar fi votat cu Norman Thomas și-nainte de Roosevelt, ce să mai vorbim de-nainte de Truman, și-ncearcă să-L învie pe Hristos acu- ma-n mijlocu' lu' 1946. Așa că, poate că face trei dolari ca să-l ascuți în aer liber. Pen' că data viitoare poa' să trebuie să-l ascuți de după gratii. Căscă din nou, să-și rupă fălcile, începând să-și dezbrace tunica. Păi, o carte să ne cocoloșim frumos în pat și să citim tot n-avem, și dac-am vrea. Așa că ce ne rămâne e să ne culcăm.

Ceea ce și făcură. Lumina se stinsese și el sta întins pe spate, cu mâinile pe piept, respirând liniștit își zicea: *Cu siguranță c-o să-mi dea trei dolari. Cu siguranță c-o să-mi socotească și ziua de azi, gândind: Și cu duminică o să-nsemne trei zile pierdute pentru că și dacă ajung la Memphis duminică după ce face plata prăvăliile unde pot să cumpăr unu o să fie-nchise până luni dimineață, zicându-și: Da' cred c-acuma pot să mai aștept trei zile, și-apoi cam în silă: probabil, pen' c'alminteri tot nu vād cum să fac și adormi aproape imediat, liniștit, și dormi bine pentru că era ziuă când a deschis ochii stând liniștit o bucată de vreme până și-a dat seama că-i singur. I s-a părut după aia c-a mai stat liniștit, calm, jucându-se alene între degete cu acul de siguranță pe care-l găsisese deschis pe piept, poate-aproape-un minut până să-și dea seama ce pățise; apoi tresări, sări-n sus, fără să mai aibă nevoie să vadă fereastra deschisă și oblonul bâlângănindu-se, și-acuma mâna lui căuta frenetică, la*

buzunarul de la pieptul salopetei, hârtia de jurnal în care fusese prinsă cu acul bancnota de zece dolari, și-ncercând să-njure nu scotea decât văicăreli gemute, bătând cu pumnii-n ușa-ncuiată, până se deschise smucită și Goodyhay se opri în prag ochind dintr-o privire fereastra vraște.

— Vasăzică, te-a jefuit, ticălosu', zise Goodyhay.

— Zece dolari. Trebuie să fug să-l prind. Dă-mi drumu'!

— Nu te pripi, zise Goodyhay barându-i încă ușa. N-ai cum să-l mai prinzi acum.

— Trebuie. Am nevoie de-ai zece dolari.

— Vrei să zici că-ți trebuie zece dolari ca să te poți duce-acasă?

— Da' zise el din nou blestemând. Nu pot să m-apuc de nimic fără de ei. Dă-mi drumu'.

— De când n-ai mai fost pe-acasă?

— De treișop' de ani. Pe unde crezi c-a apucat-o?

— Nu te pripi, zise Goodyhay, tot fără să se clinească din loc. *All right*, mai zise el. Am să-ți fac eu rost de banii ăștia duminică. Știi să gătești?

— Știu să prăjesc ouă și carne, zise Mink.

— *All right*. Dumneata ai să gătești și eu am să-ncarc camionul. Hai!

— Goodyhay îi arătă cum s-aprindă focul la mașina de gătit și plecă: el umplu ibricul de cafea de-aseară după tradiția de-acasă, până ce drojdia-și pierdea și ultima urmă de gust și de culoare, tăie costița de porc felii și le dădu prin făină și le puse-n tigaie tot după tradiția de-acasă, scoase ouă pentru omletă oprindu-se-o clipă cu mâna pe clanță privind meditănd la pistolul masiv din tocul agățat sub cască zicându-și calm: *De laș avea p-ăsta pe două zile n-aș mai avea nevoie d-ai zece dolari gândind am fost jefuit în lege pe bună-credință; astă ar fi destul ca să-mi dea și mie dreptu' să fur la rându' meu. Ce să mai zic că, pe mine, lipsa ăstor zece dolari mă strânge de gât de zece ori, de-o sută de ori, de-o mie de ori mai rău decât p-oricare alt nenorocit de pe lumea asta, zicându-și, acum-ntr-adevăr calmat, liniștit: Nu. N-am furat în viața mea. N-am*

ajuns niciodată până aici. Și nici n-o s-ajung vreodată.

Când ieși în ușă să-i cheme, Goodyhay și cu înc-un om încărcaseră un camion cu panouri întregi și cu scânduri pentru pereți; se urcă pe ncărcătură și înc-o dată era pe șoseaua care duce la Memphis; își zise: *Poate c-acuma o să treacă chiar prin Memphis și dac-aș fi avut ăi zece dolari,* dar pe urmă nu se mai gândi la nimic, doar se lăsă dus, deplasat, până ce camionul apucă pe-un drum lateral; și-acuma treceau sau poate intrau, sau se și aflau pe-un domeniu mare, o plantație – câmpii întinse de bumbac alb așteptându-și culegătorii; cotiră imediat pe-un drum de fermă, peste câmp, și ajunseră la o gărlă mlăștinoasă, cu malurile numai sălcii, și-acolo dădură peste alt camion și peste alte stive de panouri demontate, și-un grup de trei-patru oameni care, foarte curios, toți aveau un aer cam ca al lui Goodyhay și-al șoferului de pe camionul lui – al lor, adică; el, Mink, n-ar fi putut spune nici cum, nici ce fel, nici măcar așa ca o părere: doar ce-a remarcat, fără să dea atenție, înc-o tunică militară, și-a mai remarcat, tot fără să dea cine știe ce atenție, un dreptunghi de frânghie întinsă-ntre țărushi bătuți în pământ la dimensiunile a ce-o fi fost aia ce voiau ei să ridice, unde își descărcară camionul și Goodyhay zise:

— *All right.* Dumneata și cu Albert, duceți-vă-napoi și mai aduceți o-ncărcătură.

Așa că de data asta a călătorit în cabină, până-napoi la parohie sau ce-o fi fost, unde el și cu Albert au umplut camionul și s-au întors la gărla mocirloasă, crezând că-n timpul ăsta, cu-atâția oameni lucrând – dacă vreunu' măcar dintre ceilalți patru ar fi lucrat pe jumate-așa de repede ca Goodyhay – or fi și ridicat un perete pân-acuma. Da' când colo, celălalt camion și Goodyhay, și dreptunghiul de frânghie, și țărushii dispăruseră, și nu mai erau decât trei oameni șezând liniștiți lângă o stivă de chereștea.

— Ei, ce-i? făcu Albert.

— Păi ce să fie, făcu unul dintre ceilalți. S-a răzgândit.

— Cine? sări Mink. Ce s-a răzgândit? Trebuie să-i dau drumu'. Și-

aşa-s întârziat.

— Ăla a' cui e locu', făcu Albert. Care ne dăduse voie să ridicăm aici capela. S-o fi răzgândit cineva-n locu' lui. Poate că banca la care-i ipotecat sau poate că Legiunea.

— Ce Legiune?

— Legiunea Americană. Care-s pe fir şi-acuma ca-n 1918. N-ai auzit de ei?

— Da' părintele Goodyhay unde-i? zise el. Trebuie să-i dau drumu'.

— *All right*, făcu Albert. Dă-i. Drum bun. Aşa că aşteptă. Trecuse puţin de-amiază pân' să se-ntoarcă celălalt camion, venind în goană, Goodyhay coborând încă-nainte de-a se fi oprit.

— *All right*, făcu el. Încărcaţi. Şi iar erau pe şoseaua care duce la Memphis, mergând repede, să nu-l piardă pe Goodyhay dinaintea lor, gonind la fel cu maşinile-n mijlocul cărora mergeau, şi el zicându-şi *să fi avut măcar ăi zece dolari, chiar dacă nu mergeam nici acum chiar pân' la Memphis*. Nu, n-au mers. Goodyhay a cotit şi ei au gonit după el, mai repede decât ar fi-ndrăznit de nu le-ar fi fost teamă c-altminteri îl pierd; Goodyhay şi maşina din faţă nimerind într-o regiune pustie, delta luxuriantă transformându-se-n coline sterpe erodate de argilă, pustietate cumplită, unde-n cele din urmă Goodyhay se opri – un maidan, un câmp întreg plin de caroserii ruginite de automobil şi mormane de moloz de cărămidă şi beton; ţăruşii, gata, erau bătuţi din nou şi dreptunghiul de frânghie întins între ei, Goodyhay în picioare alături de-al doilea camion, care parc-ar fi fost la remorca primului, arătând cu braţu-ntins, strigând: *All right*. Iată-ne. Gata. Daţi-i drumu'!

Vasăzică, acuma se lucra-n fine de-adevărat, iarăşi. Dar se făcuse târziu; o bună parte din zi se pierduse, şi mâine era sâmbătă, nu mai avea decât o singură zi plină. Şi Goodyhay nu-i dădea deloc prilej să deschidă vorba.

— Nu ţi-am spus odată că duminic-ai să-ţi capeţi ăi zece dolari? Gata. Nici măcar să-i fi zis: Ştii să găteşti cina? Doar ce-a deschis, a

smucit ușa răcitorului și-a zvârlit afară-o hârtie pătată cu sânge-n care era niște carne tocată, și-a lăsat-o pe masă-n bucătărie. Și-acuma-și aduse-aminte Mink cum pe vremuri, nu mai știa unde, s-apucase să facă chiftele din bulgur, și a găsit bulgur și o tingire potrivită. Și-n scara asta Goodyhay n-a mai încuiat ușa; el, Mink, a-ncercat-o ca să vadă și-a-nchis-o la loc și s-a-ntins, tot așa, liniștit, pe spate, cu mâinile pe piept, ca morții, pân' ce l-a trezit Goodyhay ca să prăjească iar costița și să facă omleta. Camionul sosise și de data asta erau pe-acolo vreo doisprezece oameni așa c-acuma o să-nceapă să poată să-și dea seama cam cum o s-arate capela (c-așa-i ziceau); până s-a lăsat noaptea. Mink a zis:

— Nu-i frig astă-seară și-afar' de asta pot să mă culc aici sub cartonu' ăsta asfaltat ca să-ncep mâine din zori pân' ce ăilaltți...

— Duminică nu lucrăm, zice Goodyhay. Vino-ncoa! Vino-ncoa! apoi se făcu și duminică. Ploua: o burniță de-aia mărunță și-ndărătnică de-nceput de toamnă. Un bărbat cu nevastă-sa veniră să-i ia. Nu cu camionul de data asta, c-un automobil adevărat, vechi al dracului și cam hodorogit. Au apucat-o iar pe-un drum peste câmp, nu chiar printr-un ținut pustiu acum, doar un ținut gol, ajungând în cele din urmă la o baracă nevopsită, ca o ladă, pe care cineva, cândva, înainte de-ăi treizeci și opt de ani de pușcărie, ar fi recunoscut-o, și-ar fi amintit-o. „E-o școală de negri”, și-a zis coborând printre alte cincisase mașini și camioane hodorogite, și-un grup de oameni așteptând, unii ceva mai în vârstă, dar în general bărbați și femei cam de vârstă lui Goodyhay sau ceva mai tineri; avu din nou sentimentul unei identități, unei similitudini între ei, chiar trecând dincolo de îmbrăcămintea pe care-o purtau – tunici, impermeabile militare verzi, o bonetă de serviciu pe care se mai vedea urma de unde fusese scos galonul ofițeresc; cineva de lângă el îi zise:

— Hai noroc! Era Albert, și-acuma Mink o recunoscă și pe Miss sau Mrs Holcomb căreia-i făcuse curat în curte, pe urmă văzu o negresă voinică – femeie nu tânără, arătând în același timp și sfrijită, și grasă.

Se opri, nu chiar stupefiat, mai curând circumspect.

— Primiți și negri p-aici? zise.

— Pe asta da, zise Albert. Goodyhay intrase în casă. Ceilalți se-ndreptau acum alene spre ușă strângându-se grămadă, coagulându-se parcă. Fecior-su a pățit-o egzact cum ar fi pățit-o și-unu' de femeie albă, chiar dacă nu i-au pus numele pe monument pe-aceeași față cu ăilalți. Uite-o, o vezi pe femeia aia de colo cu pălăria galbenă? Pălăria era murdară acum, dar încă ți pătoare puțin. Rochia și ea fusese-odată albă, ți pătoare puțin și ea. După față să fi fost de vreo douășcinci de ani și probabil că fusese-o vreme când îi și arătase, slabă acum, nu prea fardată: Da, aia, zise Albert. Mai arată și-acuma puțin a curvă, da' s-o fi văzut în primăvară, când ieșise din bordelul' ăla de pe strada Catalpa. Bărbat-su comanda un pluton de infanterie când japonezii ne scoteau din Asia, când ne retrăgeam toți grămadă – australieni și engleji, și francezii din Indochina – și nu-ncercam să ne menținem pe nicio poziție, afară doar când se-ntuneca, pe-o linie de gropi individuale, ca să se poată strânge răzlețiții, și-a doua zi să pornim din nou, cu-ăi din gropi cu tot, dacă mai rămânea vreunu' pân' la zi. În noaptea aia plutonul lui era-n linia-ntâi, el într-o groapă individuală și secția răspândită-n trăgători, când apăru negrul cu muniția. Era proaspăt venit mă-nțelegi. Vreau să zic negrul. Mai aproape de-atâta nu fusese niciodată, de japoneji.

Știi cum e: stai chircit în bezna-mputită-ntr-o groapă infectă, de te trec toate sudorile, cu urechile ciulite, cu ochii zgâiți, de crezi c-acuma-or să-ți sară din cap ca niște bile și-n fața ta peste tot glasuri țârâind ca greierii-n fân, numai că-ți dai seama că nu-s greieri pen' că nu trece mult și-ncep să-ți ți râie pe englezește: „Amelican, la noapte moli, Amelican, la noapte moli”. Și vasăzică vine negrul cu sacul de grenade și de-ncărcătoare de Garand-uri și locotenentul-i zice să intre-n groapă și-i pune mâna pe trăgaci, și-i spune să stea acolo cât s-o strecura el înapoi să raporteze la postu' de comandă sau, în fine, ceva.

Știi cum e. Omu' suportă până la un punct. Nici măcar nu știe când

o să fie punctu' ăla, da vine-așa deodată un moment când își dă seama că ăla-i, că s-a isprăvit: îi e la fel de scârbă și lui ca și ție, da' deh, nu el a vrut-o și nici n-are ce-i face. Asta-i beleaua: nu-ți dai seama dinainte, n-ai nimic, niciun semn care să te prevină, să-ți zică: „Țin-te bine!” Mai ales la război. Că-ți vine să zici că oamenii n-au ce căuta-n război, c-ar trebui ceva mai vânos, dacă vor să tot facă războaie, c-ar trebui să invente ceva mai eficace cu ce să lupte. Cum-necum, a doua zi dimineată ne pomenim c-un cap tăiat cu care poate că-mpărțisem az-noapte rația, că-l aruncă-n mijlocu' nostru cum ar arunca cineva o minge de baschet. Numai că de data asta-i un cap de negru. La urma-urmei, de ce nu? Un negru de-al nostru, născut și crescut pe-o plantație din Arkansas, și-a venit un alb, nu că era locotenent, da' era de-al nostru, vorbea ca-n Arkansas ca noi ăștia, și i-a zis: „Măi băiete, ia pune tu mâna pe scula asta, pușcă, ce e, și stai aici până mă-ntorc eu”. Așa că-ndată ce-am isprăvit de luptat cu japonezii și eram destul de departe-ndărăt ca să ne putem regropa și să ne mai trecem o zi ferindu-ne de bombardiere, locotenentul s-a dat după-o grămadă de nu-știi-ce-acolo, pe care le tot căram după noi, s-avem cu ce face focu' când om avea nevoie, să le facem să ardă... Să știi că-i tare caraghios în junglă. Asuzi toată vremea, chiar și noaptea, da' ești uscat ca iasca, că apă nu-i, pen' că indiferent de ce-ți închipui tu, în junglă nu-i apă, și când dai de un petic de soare ești numai bășici până nici n-apuci măcar să te-nchei la cămașă. C-ajungi să crezi că dac-ai lăsa să-ți pice gamela sau baioneta, sau dac-ai izbi cu potcoava bocancul de-o rădăcină țâșnesc scânteii de dă foc la toată țara. Da' ia-ncearcă să faci un foc. Încearcă! Încearcă să faci să ardă ceva și-ai să vezi că-i altfel. În orice caz locotenentu' s-a dus în dosu' grămezii, să fie-un pic mai singur și și-a pus pistolu-n gură. Normal că ea are voie să intre-aici.

Acuma eram înăuntru toți și recunoștea și după treizeci și opt de ani – adică mirosul de negru, că rămâne-n odaie multă vreme după ce-au plecat toți – mirosul de sărăcie și de frică ascunsă, și de răbdare, și de suferință fără suficientă speranță care să-l dezorienteze – ei

(presupunea că ei o să-și zică congregație) înșirându-se pe băncile fără spetează, femeia cu pălăria galbenă-n banca-ntâi, negresa grăsană pe cea din urmă, singură. Goodyhay sta cu fața la ei la capătul încăperii, după o scândură așezată pe două capre, cu mâinile nu împreunate, doar cu pumnii strânși rezemați de scândură, până ce se liniștiră toți.

— *All right*, zise Goodyhay. Cine crede că tot ce-are de făcut e să șadă-n cur și s-aștepte să-i pice mântuirea, ca ploaia sau ceva de felu' ăsta, n-are ce căuta aici. Trebuie să vă ridicați în două picioare și să umblați după ea să v-o căutați până ce-o să puneți mâna pe ea, și pormă s-o țineți să nu vă scape, chiar dacă-ar fi să vă și bateți pentru asta. Și dacă nu v-o găsiți, faceți-v-o singuri, pentru numele lui Dumnezeu! Faceți-v-o singuri, mântuirea, El o s-o vadă și-o s-o aprobe și-atunci o s-aveți dreptul să v-o păstrați, s-o țineți cu dinții, să vă bateți pentru ea de va fi nevoie, dacă vreți să vă mântuiți și voi, că să fie-a dracului de... când o voce, un bărbat, interveni:

— Mai povestește-o dată, Joe! Hai! mai povestește-o dată!

— Ce? făcu Goodyhay.

— Mai povestește-o dată, zise vocea. Hai.

— Am încercat, zise Goodyhay. M-ați auzit cu toții. Nu mai pot.

— Ba poți, ba poți, zise bărbatul: acum s-auzeau și voci de femei:

— Da, Joe. Hai. Mai povestește-o dată, și el, Mink, cu privirea la mâinile nu încheștate, doar strânse pumn sprijinite de scândură, la ochii reci clocotitori, de anahoret – ochii unui sihastru din secolul al cincilea, privind în gol din gura peșterii sale din Mesopotamia – cu trupul încordat într-o imobilitate ca aceea a unui teribil efort de-a rezista unei apăsări.

— *All right*, începu Goodyhay. Zăceam acolo întins. Mă simțeam bine, se dusesse dracului tot, așa că mă simțeam bine. Știți cum e-n apă, când nu mai simți niciun fel de greutate. Doar ce stai întins, și cu lumina care-ți vine de sus ca printr-un stor de-ăla cu zăbrele care se leagănă și tremură-ncetitor, ca o briză și de-auzit n-auzi nimic, niciun zgomot. Stăm așa și mă uitam la mâinile mele cum pluteau fără măcar

să trebuiască să le ridic, cu umbra storului ăluia zăbrelit legănându-se și zgâlțâindu-se peste ele, și picioarele la fel, nicio greutate, nimic, și nicăieri de mers, nicăieri să trebuiască să pleci în marș, nici măcar să respiri n-aveai nevoie, nici măcar să-ți fie somn, absolut nimic: doar că te simțeai bine. Când, deodată, mă pomenesc cu El, stătea-n picioare lângă mine, arătând ca orice ofițeraș atunci ieșit dintr-o groapă individuală, ai fi zis c-arăta ceva mai în vârstă, și că n-avea chipiu, cască adică: sta acolo-n picioare, lângă mine, cu capul descoperit, fumând, și cu umbra zăbrelită legănându-se agale-ncoace și-ncolo pe deasupra lui. Zice:

— Soldat, în front fuga-marș!

— Nu pot, zic. Pen' că știam c-atâta vreme cât zăceam liniștit acolo, era-n regulă. Da' că-ndată ce-oi începe să mă gândesc la mișcat din loc sau să-ncerc să mă și mișc, o să văd că nu pot. Da' la urma urmii, de ce să-ncerc? Mă simțeam bine. De-ncasat o-ncasasem. Mă curățasem. Eram aranjat. Moaș-sa pe gheață. N-au decât să facă ei ce rahat or vrea cu rahatul lor de război.

— Asta-i o dată, zise El. N-ai dreptu' decât la de trei ori. Tu, soldat de elită, să zici: „Nu pot!” La Chateau-Thierry sau la St-Mihiel, compania te-ar fi proclamat soldat de elită. Se mai dau asemenea titluri în unități la Guadalcanal?

— Se dau, zic.

— *All right*. Soldat de elită, face El. Drepti! Așa că m-am sculat. Pe loc repaus, zice. Vezi? zice.

— Gândeam că n-am să pot, zic. Nu credeam c-am să pot.

— Firește, zice El. Ce altceva crezi că vrem noi de la tine? Avem până peste cap oameni care știu că pot, da' nu fac, pen' că, dacă știu că pot, cred că nu mai e nevoie să și facă. Ce-avem noi nevoie e de oameni care cred că nu pot și p-ormă fac. Ălălți n-au nevoie de noi, da' nici noi n-avem nevoie de ei. Aș zice chiar mai mult: nici nu-i vrem la noi în unitate. N-o să-i primim. N-avem nevoie să ne-mpiedicăm de ei. Dacă nu-s buni nici de-atâta, nu-s buni de nimic. Este?

— Este, Sir, zic.

— Poți să zici „Sir” și sus, dacă ai poftă, face El. E-o țară de mocrată. Nimeni nu dă doi bani pe nimic. Ei, ți-e bine acum?

— Da, Sir, zic.

— 'TenȚIE! Face El. Și, noroi, ne-noroi, unde i-am trântit o pocnitură de copite! P-ormă face: Stânga-m-pree-JUR! Și n-a văzut în viața Lui un stânga-mprejur ca ăsta. 'Naa-intee-MARȘ! Face El. Și o și luasem din loc, când zice: Stai! Și-am stat. Îl iași să zac-acolo? Face El. Și asta-i, că-l uitasem de tot, zăcând și el acolo liniștit și scăpat de toate, cum e mai bine – afurisitu' de puștan, că dăduse frica-n el ezact când nu trebuia, cum fac ăștia to'deauna, o iau razna și-ncearcă să s-ascundă, și de pe urma lor p-ormă toată-ncurcătura; norocu' nostru că n-avusese-un rahat de-ăla de galon pe umăr că rahat făcea din tot detașamentu' și se isprăvea cu noi.

— Nu pot să-l car și pe el, zic.

— Asta-i de două ori, zice El. Mai ai o dată. Hai, dă-i drumu' acum și scapi.

— Nu pot să-l car și pe el, zic.

— Buun, face El. Asta-i de trei ori și gata, s-a isprăvit. Nu mai ai voie să zici „Nu pot”. Pen' că ești un caz special ți-au dat de trei ori. Da' se dă azi un ordin general că de-acu-nainte nu mai e voie decât o dată. Ia-l! Așa că l-am luat. Rupeți rândurile! zice El. Și asta-i tot. V-am spus că nu pot să mai povestesc. Eram acolo. Nu pot să mai povestesc. El, Mink, îi observa pe toți, străin de toți, neîmpăcat, implacabil: nu disprețuitor pentru că doar aștepta, nici nerăbdător, pentru ei, dac-ar fi fost la Memphis chiar acum-n minutul ăsta, la zece sau la unsprezece, sau la cât o fi fost ceasu-n duminica asta dimineață, tot ar mai avea aproape douăzeci și patru de ore de pierdut pin' să poată face pasul următor. Doar că-i observa: cele două perechi mai bătrâioare, bărbat și nevastă de bună seamă, fermieri evident, fermieri în dijmă fără-ndoială, veniți de pe-o plantație de bumbac ipotecată și-ajunsă proprietatea băncii, sau a consorțiului, și de pe care fiul lor

fusese luat acum trei sau patru, sau cinci ani ca să fie dus să se sacrifice atât de departe de casă, bătrâni și-nstrăinați, prea bătrâni pentru așa ceva, neconsolați de lacrimile serbede, seci, cu aerul mai mult a bășici decât a lacrimi, niciunul dintre albi nu vedea de fapt cum negresa solitară s-a ridicat de pe banca ei din fund și a coborât pe interval, până unde pălăria galbenă murdară se lăsase pe brațul îndoit ca un copil nefericit într-o desperare de copil, albi de pe bancă făcându-i loc negresei să s-așeze alături de femeia albă și tânără, și s-o cuprindă cu brațul; Goodyhay era tot în picioare cu brațele proptite-n pumni pe scândură, cu ochii reci sfredelitori, nici măcar închiși, vorbind exact cum vorbise-acum trei zile, când îngenuncheseră-n bucătărie pe dușumea:

— Mântuiește-ne, Hristoase. Niște ticăloși nenorociți. Apoi Goodyhay își îndreptă ochii spre el: Dumneata de colo. Scoală-n picioare. Mink se execută. Țăstă-ncearcă să se-ntoarcă-acasă. N-a lucrat decât o singură zi plină, da' are nevoie de zece dolari ca s-ajungă-acasă. N-a fost, de treizeșopt de ani. Îi mai trebuie nouă dolari. Ce facem?

— Îi dau eu, zise omul cu boneta de ofițer. Am câștigat treiispatru la barbut aseară, îi dau zece din ei.

— Am zis nouă, făcu Goodyhay. Un dolar are de luat. Dă-i zece și-ți dau eu unu'. Zice că-ntâi trebuie să se ducă la Memphis. Merge cineva la Memphis astă-seară?

— Eu, făcu un altul.

— *All right*, zise Goodyhay. Vrea cineva să cânte?

Și-așa a văzut el Memphisul din nou, în cele mai bune condiții, incomparabile pentru unul care nu-l văzuse de... Putea să facă socoteala. Avea douăj' de ani când se-nsurase. Pân-atunci de trei ori strânsese, își rupsese de la gură, din munca lui și-așa neplătită, pe-o fermă de dijmaș a unui neam de-al lui, care-l crescuse de orfan, și se dusesse la Memphis la curve. Ultima dată fusese-n anu-nsurătorii. Când s-a dus la Parchman avea douăjșase de ani. Douăj' de dolari din

douăjase de dolari face șase dolari. A stat la Parchman treișopt de ani. Șase dolari și cu treișopt de dolari fac patrușpatru de dolari ca să vezi Memphisul nu numai după patrușpatru de ani, da' și-n condiții incomparabile: noaptea, de-a dreapta și de a stânga pământu-n beznă alergând și-n față presărat la-ntâmplare cu neon din care nu mai văzuse pân-atunci, și-n depărtare strălucirea scundă, prodigioasă, a orașului însuși, el șezând pe marginea scaunului, cum stau copiii, mic, aproape și el tot cât un copil, scrutând noaptea din fața lui și mașina alergând, amestecându-se-ntr-o unică goană mutuală sclipitoare, tot înainte, către cetatea-ndepărtată ca prinsă-ntr-o accelerare-a gravității sau a absorbției; deodată din dreapta un tren scapără târând un șirag de ferestre luminate, rapid și efemer ca un vis; începu să aibă senzația unei convergențe, ca spițele unei roți gigantice de întuneric rezemate pe butuc, de-a lungul cărora, dense și neabătute ca furnicile, goneau automobile, și ce-i ziceau acum că se chemau autobuze, ca și cum tot pământul se zorea, s-arunca, era supt, presărat cu lumini de diamant și de rubin în strălucirea scundă de jos, de pe cer ca de cine știe ce inimaginabilă bucurie sau plăcere monstruoasă, înspăimântătoare.

Acuma chiar și drumurile, convergente, erau împodobite cu globuri luminoase cocoțate sus între copaci și mari cât un curcan fript.

— Să-mi spuneți când o să fim aproape.

— Aproape de ce? zise cel de la volan.

— Aproape de Memphis.

— Păi suntem în Memphis. E-o milă de când am intrat în oraș. Așa c-acuma-și dădea seama că, dac-ar fi mers pe jos, singur, cu nimeni să-i spună sau pe care să-l întrebe, necazurile lui ar fi-nceput de-abia după ce-ar fi intrat în oraș. Pentru că Memphisul de care-și aducea el aminte de-acu patrușpatru de ani nu mai exista; își zise: *Prea mult am lipsit; când cineva are de făcut ceva, așa cum am eu, și trebuie s-o facă singur, și n-are cu ce face decât cu ce-am eu, afară de-ale obzeci de mile cât mai am de mers, nu-și poate-ngădui să lipsească-atât de mult cât am trebuit să lipsesc eu.* Atunci, pe vremuri, ai fi găsit pe cineva cu căruța care

venea de la Moșia Franțuzului și te lua sau poate-ai fi venit cu alți doi-trei, călare pe catări de plug, pân' la Jefferson c-un sac din foaie de cort, plin cu porumb legat de șaua luată cu-mprumut, lăsând catării-n curte-n spatele Hotelului Comercial și plătind negrului un sfert de dolar să le dea de mâncare pân' la-ntoarcere, și te-ai fi suit la gară-n tren, și-ai fi schimbat la-ncruciașare c-un alt tren care mergea până-n mijlocu' Memphisului, că gara era pe-atunci aproape-n centrul orașului.

Da' toate astea se schimbaseră. Îi spusese ră acum patru zile c-aproape toate trenurile nu mai erau, nu mai circulau, chiar dac-ar fi avut destui bani de prisos ca să-i cheltuiască pe tren. I-au spus c-acuma erau autobuze, da-n toate astea patru zile nu văzuse încă nimic să semene-a gară, unde să poată să intre și să cumpere bilet, și să se urce. Cât despre marginea orașului, atunci, acu patrușpatru de ani, putea omu', umblând, s-ajungă-n centru-ntr-un ceas, și-acum, după spusele celui de la volan, trecuse cu-o milă de hotarul orașului și tot nu vedea decât strălucirea de pe cer. Cu toate că era realmente-n Memphis, probabil că pân' la ținta de care-și amintea și pe care-o căuta mai era tot atât cât de la prăvălia lui Varner la Jefferson; de n-ar fi fost mașina care să-l ducă și omul care știa cam pe unde-avea nevoie să-l lase, poate e ar fi ajuns să-și cheltuiască ăi zece dolari numai pe mâncare de-atâta umblat prin oraș, căutând să nimerească-ntr-un loc unde să poată să-și cumpere-un pistol.

Acuma mașina era înfiptă solid în masa celorlalte vehicule, toate clipind și sclipind, și strălucind în culori; de fapt, toată ambianța-nconjurătoare sclipea și strălucea-n miliarde de lumini și de culori, și răsuna de zgomote: deodată o gheară de lumini clipind, roșie și verde, și albă, pătrunse-n noaptea neagră: își dădu seama, intui ce era, prea circumspect însă ca să-ntrebe, zicându-și, șuierându-și: *Nu uita. Nu uita. N-or să-ți faci niciun rău câtă vreme n-află nimeni că nu știi.*

Ajunse-acum în ceea ce-și dădu seama că-i centrul oralului. O clipă i se păru doar o masă sclipitoare și-ndesată mai înaltă decât stelele.

Apoi fu-nghițit: se apleca din înălțimi copleșindu-l, imensa masă și greutate-a betonului apăsându-l parcă, lăsându-l fără suflare, trebuind să gâfâie ca să poată trage aer în piept. Și-și dădu seama ce era. Era nesomnul, gândi. E-atâta vreme de când n-a mai dormit într-un oraș, c-aproape-a uitat cum e, și-acuma n-are pic de timp să-nvețe iarăși cum; mașina rigidă-n masa rigidă de mașini, târându-se și-apoi oprindu-se, și iar târându-se după porunca clipelilor și schimbarea culorilor, cum era pe vremuri la trenuri, până când în fine ieși din șir și putu să oprească.

— Aici e gara de autobuze, zise omul de la volan. Aici voiai s-ajungi, nu?

— Egzact. E-n regulă.

— De-aici pleacă autobuze-n toate părțile. Vrei să intru cu dumneata și să-l găsim pe-al dumitale?

— Vă foarte mulțumesc. E bine și-așa.

— Noroc, atunci, zise omul de la volan.

— Vă foarte mulțumesc, zise el, noroc.

Fără vorbă, era o gară de autobuze, în fine. Numai că, dac-ar fi intrat, poate că una din legile astea noi despre care auzise la Parchman – legi că omu' n-are voie să taie scânduri și să bată cuie-n ele până nu plătește parale la o asociație care să-i dea voie, că nici măcar să pună bumbac pe pământul lui nu putea până nu zicea guvernul' că poate – cine știe, erau în stare să-l silească să se suie-n primul autobuz care pleca, indiferent unde-ar pleca. Așa că mai rămânea restul nopții, adică aproape toată noaptea, pentru că nici măcar nu era târziu. Da' n-aveau să fie decât douăsprezece ore și-n răstimpul ăsta ar putea fi și el un anonim în plus printre palidele fețe anonime care se-nvălmășeau miliarde zorind sub strălucirea colorată, pasionate și vesele, și nedormite. Atunci se-ntâmplă ceva. Deodată, pe negândite, orașun-cepă să se-nvârtească, vârtej vertiginos, infinitezimal și zăpăcit, apoi, tot atât de brusc, frână, se imobiliză din nou și el nu numai că-și dădu imediat seama unde era, dar și cum să-și treacă cele douăsprezece ore.

N-avea decât de traversat strada, lăsând învâlmășeala să-l cuprindă, să-l înghită, când s-o schimba lumina; odată ajuns dincolo, o să scape și-o să-și vadă de drum. Și uite-l: Parcul Confederaților îi ziceau – spațiul cu poteci împletindu-se printre brazdele de flori exact cum și-l amintea, șirul de bănci de-a lungul parapetului de piatră în ambrazura căruia stăteau chircite tunurile de fier de demult din timpul războiului și dincolo de el senzația, mireasma fluviului unde acum patrușpatru sau și cinci sau șase de ani, după ce și chel- tuiise jumate din bani cu o noapte-nainte la bordel și-și păstrase cealaltă jumate pentru noaptea care venea, că p-ormă n-o să mai rămână nimic decât biletu' de-ntors la Jefferson, venea să se uite la vapoare.

Stăteau înșirate la chei, se numeau *Stacker Lee* și *Ozark Belle* și *Crescent Queen*, venind de departe, de la Cairo și de la New Orleans, întâlnindu-se aici și trecând pe sub privirile lui mai departe, cheiul numai vacarm de camioane trase de cai și de catâri, și plin de stevadori cântând, în timp ce baloturile de bumbac și lăzile cu mașini, și restul de saci și de ambalaje alunecau în sus și-n jos pe pasarele, iar băncile de pe faleză erau și ele pline, cu altă lume, care privea. Acuma însă băncile erau goale, și, chiar când ajunsese la parapetul de piatră, printre tunurile de demult, nu mai era nimic din fluviu, decât întinderea vastă pustie, numai întunericul suflând umed și rece peste fluviul vast și gol, așa că trebui să-și încheie vesta de bumbac peste cămașa de bumbac; niciun sunet aici, nimic: numai murmurul neîntrerupt, neadormit, al orașului din spatele lui, nicio mișcare decât târșăitul mărunț al automobilelor peste pod, acolo, departe-n josul apei, zorindu-se către și în murmurul neconținut de pasiune și senzație, atras în această agitație-n care el părea că intrase din greșeală, se rătăcise și-apoi o părăsise, o trădase pentru că trebuise să lipsească atât de mult. Și pe deasupra era și frig, chiar aici la adăpostul unuia din tunurile alea de demult, mirosind și el a fier vechi și- mbătrânit, așa ghemuit cum era în țesătura de bumbac aspru, prea nouă ca să fi luat forma corpului său și să-i țină cald prin contact; n-o

să treacă mult și-o să se facă frig, chiar dac-o să aibă liniște și pace, să-și treacă restul ălor douăsprezece ore. Dar își aduse-aminte de cealaltă piață, de aceea căreia-i ziceau Piața Tribunalului, unde casele înalte l-ar fi pus la adăpost de curenții dinspre fluviu, însă pentru asta trebuia să mai aștepte, să lase timp oamenilor stând poate încă pe bănci, să fi se facă somn și să se ducă acasă.

Așa c-atunci când se-ntoarse către strălucire și murmur, bâzâitul rezonant al betonului, cu toate că încă-n plină vibrație, avea acuma un caracter de uzură: ca fumul sau ca aburul ridicându-se și pierind, și cât mai rămânea plana acum sus, pe lângă streșini și acoperișuri, și mașinile care se-ntâmplau să mai treacă acuma, cu toate că încă mai străluceau de culori, păreau că, terorizate de solitudine, fug în solitudine. Era mai cald aici. Și, după o bucată de vreme, avu dreptate: nu mai era nimeni, numai el; se lungi pe-o bancă potrivită, trăgându-și genunchii și ghemuindu-se-n jerseul încheiat, și-arătând tot atât de mic și de părăsit ca un copil părăsit, abandonat, când ceva tare-i izbi tălpile, și timpul, o bucată bună de timp, trecuse, și noaptea însăși era acum rece și pustie. Era un polițist: îl recunoscuse chiar și după treizeci și opt de ani de schimbări și de transformări.

— Dă-l dracului de Mississippi, zicea polițistul. Eu te-ntreb aici, în oraș, unde stai? Vrei să zici că n-ai unde să dormi? Unde-i gara știi? Du-te acolo: acolo-ai să găsești un pat pe cinzeci de cenți. Hai, pleacă. El nu se mișcă, abandonat, eșuat e-adevărat, dar tot atât de-adevărat că nu-ți trezea milă mai mult decât ți-ar fi trezit o scorpie. Ei drăcie, ăi mai fi și lefter. Uite, na! Era o jumătate de dolar. Acuma pleacă. Șterge-o! Stau aici și mă uit până dispari.

— Foarte mulțumesc, zise el. Juma' de dolar. Vasăzică, asta era altă față a legilor ăloră noi care-auzise el că s-ar fi făcut; își aduse-aminte c-auzise și la Parchman vorbindu-se de asta; îi zicea Asistență sau WPA: guvernul care, pe de-o parte nu te lasă să crești bumbac pe pământul tău, vine, pe de alta, și-ți trânteste-o schimbare la față; îți dă saltea și de mâncare, sau bani în mână, numa' că-ntâi trebuie să juri că n-ai

nimic care să fie-al tău, ba trebuie să și dovedești dând pământul și casa, și chiar și căruța cu cai cu tot nevestei sau copiilor, sau neamurilor, cuiva pe care să te poți bizui, să ai încredere-n ei. Și, cine știe, chiar dacă s-au scumpit și pistoalele așa cum s-au scumpit toate, poate că ăști' cinzeci de cenți o să-i ajungă, fără să mai fie nevoie de înc-un polițist.

Cu toate că găsi și-un al doilea. La gară. Asta măcar, gara, nu se schimbaseră: aceeași rotundă mare, sunând a gol, prin care trecuse, de la trenul de Jefferson, de trei ori, de câte ori venise la Memphis – cea primă dată neuitată (făcuse socoteala acuma: ultima oară fusese acum patrușpatru de ani și prima cu trei dolari mai mult, adică acu patrușapte de ani) cu prăpăditul de ghemotoc de dolari ruți de la gură, amari, strâns în palmă, și cu mentorul, călăuza care-i povestise despre casele alea din Memphis, numai așa, ca să-i povestească, pline cu femei albe, și-unde putea s-o aibă pe-oricare dac-avea bani: el, ale cărui experiențe de pân-atunci nu fuseseră decât episoade intempestive, consumate-n furie, la fel de violente ca o vomitare, fără altă manevră de apropiere decât smucitul nasturilor înainte de-a se arunca-n buruienele prăfuite din marginea drumului, sau între două brazde de bumbac, unde-o negresă nespălată și-aproape invizibilă aștepta întinsă pe spate. Dar la Memphis era altfel: el și călăuza ieșiseră-n stradă și orașul tot zăcea întins pe spate să-l cuprindă cantr-o-mbrățișare, să-l strângă-n brațe, în buzunar arzând ca focul pumnul de dolari strânși cu chin, ruți de la gură, din munca-ntre recolte, vagabondând pe la ferăstraie, sau smulse implacabilului pământ, arendat în luni de zile la coarnele plugului, de fiecare dată trebuind să se bată cu taică-su ca să pună mâna pe-un gologan de zece. Era cald și-aici și-aproape pustiu, și de data asta polițistu-l și zgâlțâi ca să-l trezească pân' a n-apuca el sa și dea seama c-adomise. Cu toate că asta nu era-n uniformă. Da-i știa și p-ăștia.

- Ce tren aștepți, ți-am zis, făcu polițistul.
- N-aștept niciun tren, zise el.

— *All right*, făcu polițistul. Atunci șterge-o! Du-te acasă! Apoi, exact ca și celălalt: Nu cumva n-ai un' să dormi? Okay, da' un loc de unde-ai venit ai, și de-i dormi acolo și de nu. Hai, șterge-o! Cară-te! Și cum el nu se mișca: Șterge-o, ți-am zis. Ce mai aștepți?

— Jumatea de dolar.

— Jumatea de ce? făcu polițistul. Jumatea de... Ei drăcie... așa că de data asta o luă din loc, se răsuci repede, gata ferindu-se, nu mult mai mare decât un băiețaș, și de-aceea atât de greu pentru un om de mărimea polițistului să pună mâna pe el, într-un spațiu ca ăsta. N-alerga: mergea, destul de repede, ca să n-apuce polițistul să-l ajungă, dar nici să n-aibă motiv să strige la el, traversă rotonda, ieși în stradă, fără să se uite-napoi la polițistul care se opri în ușă, strigându-i: Să nu cumva să te mai prind vreodată pe-aici.

Se orienta din ce în ce mai bine acum. Mai era o gară, mai încolo, în capul unei străzi laterale, da' o să se-ntâmple același lucru și-acolo; cu siguranță că polițistul de la gară, îmbrăcat ca toată lumea, nu făcea parte din legea de asistență pe gratis WPA. Și afară de-asta, noaptea mergea spre sfârșite acum; simțea. Așa că începu să se plimbe fără să se depărteze prea mult, pentru c-acuma știa pe unde-i și din când în când, pe străzile și aleile pustii, se oprea și ședea jos sub vreo poartă sau dup-o grămadă de gunoi sau lăzi și se trezea înainte de-a-și fi dat seama c-adormise. Apoi iar începea să umble prin orașul liniștit și pustiu – în orice caz în partea asta – incontestabil al lui acum, zicându-și cu-aceeași uimire de altădată, dar nu mai puțin proaspătă și uimită chiar dac-avea tot atâția ani câți și el: *Omu poate scăpa din orice dacă-i în stare să nu se oprească din mers.*

Și se făcu ziuă, da' nu ca să trezească orașul; orașul nu adormise deloc, nu-și relua, își continua viața, revenit la vizibilitate, cu fețele palide și stinse, și nedormite zorind pătimăse și vesele către plăceri formidabile, inimaginabile. Acuma știa exact unde se află; pe trotuarul ăsta s-ar fi putut vedea urmele pașilor lui de-acum patrușpatru de ani; pentru prima dată din dimineața de când ieșise de pe poarta închisorii

acum cinci zile se simțea sigur de el, invulnerabil, imun. *Aș putea cheltui un dolar întreg și asta tot nu m-ar împiedica* își zise el într-o prăvălioară amărâtă, în care câțiva negri târguiaau câte ceva. Stăpân părea să fie tot un negru, sau în orice caz el servea clienții. Poate c-o fi fost a lui, poate că legile astea noi ziceau că-un negru poate să aibă prăvălie și-și aminti de ceva de-acum treișopt de ani.

— Biscuiți cu figuri, zise el. Pentru c-acum se simțea sigur de el, imun, invulnerabil. Socot că nu s-or fi scumpit și ăștia cu zece-cinșpe cenți, nu? făcu el uitându-se la cutia mică de carton bălțată ca o rulotă de circ și blazonată cu poze de biscuiți în formă de animale.

— Zece cenți, zise negrul.

— Zece cenți peste cât?

— Zece cenți, atâta face. Doriți sau nu?

— Dă-mi două, zise. Și porni din nou, acuma în plin soare, făcând și el parte acum din mulțimea zorită, mâncându-și menajeria vanilată; avea timp berechet acuma pentru că nu numai că era sigur de el, dar știa exact unde se află; doar să fi întors capul (ceea ce n-a făcut) și-ar fi văzut casa, fațada (nu știa și probabil că, dac-ar fi văzut-o, n-ar fi recunoscut-o, dar fata lui cea mică era țața bordelului) în care intrase cu mentorul lui în noaptea de-acum patrușapte de ani, unde-așteptau brațe splendide de femei, nu numai ca ale Elenei și Evei și ale lui Lilith, nu numai pline de foc ca ale Elenei și Evei și ale lui Lilith, dar și albe ca ale lor, unde, în patul unei prostituate spusese „Nu” nu numai tuturor anilor grei, amarnici, ai vieții sale grele și sterpe, ci și Morții.

Vitrina nu se schimbase: același geam nespălat în dosul rețelei de sârmă și-aceleași banjouri obosite și orologii înzorzonate, și aceleași platouri ori gablonzuri.

— Vreau să cumpăr un pistol, îi zise el unuia din cei doi oameni cu bărbii albastre ca de pirați din dosul tejghelei.

— Aveți permis? întrebă omul.

— Permis? făcu el. Vreau să cumpăr un pistol. Mi-au zis c-aici se vând pistoale. Bani am.

- Cine v-a spus c-aici se vând pistoale?
- Poate că nu vrea să cumpere, poate că vrea să-și scoată unul de la amanet, zise al doilea.
- Oh, făcu primul. Asta-i altceva. Ce fel de pistol vrei să-ți scoți, taică?
- Ce?
- Câți bani ai? zise primul. Mink desfăcu hârtia de jurnal împăturită și scoase bancnota de zece dolari și-o netezi. Asta-i tot ce ai?
- Să văd pistolu', zise el.
- Nu poți să cumperi un pistol cu zece dolari, moșulică, zise primul. Mai caută prin buzunare.
- Stai puțin, zise al doilea. Poate că vrea să-și scoată unu' din rezerva mea personală. Se plecă și căută sub tejghea.
- Asta-i altceva, zise primul. Din rezerva dumatăle personală n-are nevoie de permis. Cel de-al doilea se ridică și puse un obiect pe tejghea. Mink se uită la el în tăcere.
- Parcă-i un broscoi, făcu el. Adevărat: cârn, cu butoiaș scurt, cu țeava umflată și ruginită, cu patul strâmbat, semăna cu-o fosilă antediluviană de broască țestoasă.
- Ce tot vorbești dumneata?! făcu primul. Asta-i un veritabil revolver de poliție, un pa'șunu special, cea mai bună armă de apărare ce se află. Asta cauți, nu? O armă de apărare. Pen' că, dac-ai de gând altceva, să treci dincolo-n Arkansas și te-apuci de tâlhărit și dempușcat oamenii, legii n-o să-i prea fie pe plac. Pentru-așa ceva te bagă-n pușcărie chiar și-n Arkansas. Nici măcar devale-n Mississippi nu poți să faci chestii d-astea.
- Ezact, făcu Mink. De-apărare. Puse hârtia de zece dolari pe tejghea și luă pistolul și-l deschise, și ținu țeava-n lumină.
- I murdar pe dinăuntru, zise.
- Se vede p'ân el? Se vede. Și ce crezi? Că-un glonte de pa'șunu nu trece p'ânt-o țeava p'ân care se vede? Mink lăsa pistolul în jos și era

gata să-l închidă când constată că hârtia de zece dispăruse.

— Stai puțin, zise el.

— Mă rog, mă rog, făcu primul punând banii la loc pe tejghea. Dă-mi pistolul. Nu putem să-l restituim nici măcar p-ăsta cu zece dolari.

— Cât trebuie să vă dau?

— Cât mai ai?

— Mai am numai trei. Da' trebuie s-ajung acasă la Jefferson.

— Sigur, trebuie s-ajungă-acasă, zise al doilea. Dă-i-l pe unșpe. Doar nu suntem tâlhari.

— Nu-i încărcat, făcu Mink.

— E-o prăvălie aici după colț pe Strada Mare, unde poți să cumperi câte cartușe de pa'șunu vrei cu patru dolari cutia, zise primul.

— N-am patru dolari, zise el. Acuma nu mai am decât doi. Și trebuie să...

— Ce-i trebuie-o cutie-ntreagă, dacă-i vorba de-apărare? zise al doilea. Uite ce zic eu. Îi dau două cartușe din rezerva mea pe înc-un dolar.

— Da-mi trebuie măcar unu' de-ncercat, zise Mink. Afară numai dacă-mi garantați...

— Ți-am cerut noi să ne garantezi că n-ai de gând să te-apuci să tâlhărești sau s-omori lumea cu el? zise primul.

— O.K., O.K., lasă-l să-l încerce, zise al doilea. Mai dă-i un cartuș pe... Un sfert poți să mai dai? Ce zici? Știi, cartușe de pa'șunu sunt greu de găsit...

— Nu se poate cu zece cenți? Trebuie s-ajung și-acasă.

— O.K., O.K., făcu al doilea. Dă-i pistolu' și trei cartușe pedoișpe dolari și zece. Trebuie să mai ajungă și-acasă. Îl bag în mă-sa p-ăla care vrea să jefuiască p-unu' care-ncearcă s-ajungă-acasă.

Așa că era-n regulă; ieși în lumina moleșitoare a soarelui de-nceput de toamnă, în orașul trepidant și nedormit. Se simțea bine. Acuma, tot ce-i mai rămăsese de făcut era s-ajungă la Jefferson, și asta nu-nsemna decât optzeci de mile.

Treisprezece

Când Charles Mallison a ajuns acasă în septembrie 1915, a dat peste-un nou Snopes în Jefferson. Îi doborâseră („Firește”, adăuga totdeauna Charles când povestea), cu toate că propriu-zis n-a fost o prăbușire. Pilot era Plexiglass. Plex. Îl chema Harold Baddrington, dar avea o obsesie în materie de celofan, căruia îi zicea plexiglass, ajunsese fobie sadea; simpla vedere, sau chiar ideea unui pachet de țigări nou, sau a unei cămăși, sau a unei batiste, așa cum trebuie să le cumperi acum, ambalate într-un impenetrabil cocon invizibil, îl aducea în aceeași stare de nebunie virulentă și-aproape isterică în care Charles îi văzuse adeseori aduși pe unii civili, în special pe cei din jurul vârstei de cincizeci de ani, când auzeau de nemți sau de japonezi. El – Plex – avea sistemul lui de-a câștiga războiul cu celofan: în loc de bombe, Cetățile zburătoare și Liberatoarele și Lancaster-urile și Blenheim-urile britanice, s-arunce pachete de tutun și de cămăși, și rufărie nouă, ambalate și vulcanizare din fabrică, și-n timp ce nemții vor face coadă să-și aștepte rândul la scula de deschis pachetul, un târnăcop de alpinist, ar putea fi bombardat în masă sau chiar capturați, fără un singur foc tras, de trupe de parașutiști.

Nici măcar n-au sărit din avion; Plex a făcut realmente o aterizare magistrală, cu un singur motor. Ghinionul a fost c-a ales o fermă pe care-o alesese și-o patrulă germană-n dimineața aia, ca să se antreneze la un sistem nou, o inovație în materie de ocupare a terenului sau, în fine, ceva pentru care tocmai primiseră instrucțiuni, așa că, doar cât să bați din palme, și tot echipajul s-a pomenit în lagărul de prizonieri de la Limburg, care aproape imediat s-a dovedit a fi locul cel mai periculos din câte pomeniseră ei în timpul războiului; era chiar alături de-acel celebru triaj feroviar pe care RAF-ul îl bombarda cu sfînțenie în fiecare miercuri noaptea, de la o înălțime de zece-cincisprezece

metri. Șase zile stăteau și așteptau, și priveau calendarul cum se târâie inexorabil spre miercuri, când cu regularitate de ceasornic, începea vacarmul exploziilor, bubuiturilor surde, motoarele vuind și văzduhul plin de proiectoare și de gloanțe de mitralieră, și de şuierat de schije de antiaeriană, barăci întregi repezindu-se sub paturi sau sub orice altceva care mai punea doi centimetri de grosime pe deasupra, indiferent ce, cu nebuneasca dorință, nevoie, forță impulsivă, de-a ieși afară, dând din mâini și strigând în sus, la infernul de deasupra: „Hei, fraților! Pentru Dumnezeu, n-aveți inimă? Noi suntem! Noi suntem!” Dacă-n loc de război ar fi fost film sau roman, Charles zicea c-ar fi evadat. Dar mai zicea, că nu știa și n-a știut niciodată de cineva care să fi evadat vreodată dintr-un lagăr nemțesc de prizonieri, veritabil și autentic. Așa c-au trebuit s-aștepte să fie eliberați pe căi reglementare ca să poată să vină acasă și să constate că mai apăruse-un Snopes în Jefferson.

Dar măcar ei – Jeffersonul – se țineau pe poziție. Pentru că-n aceeași vară, 1945, în care Jeffersonul se pricopsea c-un nou Snopes, Ratliff îl suprima pe Clarence. Nu că l-a-mpușcat sau ceva de felul ăsta: l-a suprimat pe Clarence ca factor a ceea ce și unchiu' Gavin al lui Charles numea teama, frica lor permanentă de Snopeși sau, ai putea zice, fobia lor de Snopeși. S-a întâmplat în timpul campaniei electorale, încheiate cu alegerile de delegați din august; mai era o lună până să se-ntoarcă Charles, și nici unchi-su Gavin nu era, de fapt, prezent la picnicul la care, de fapt, s-a-ntâmplat, unde Clarence Snopes a fost, de fapt, înfrânt la candidatura pentru Congres care, fiind o alegere pe națiune, n-avea să aibă loc decât la anul. Asta voia să spună el, Charles, când zicea că Ratliff a făcut-o. Era la birou când unchi-su Gavin l-a căutat, de data asta el pe Ratliff, și l-a găsit, și i-a zis:

— *All right*. Ia spune ce s-a-ntâmplat anume atunci, acolo-n ziua aia?

Senatorul Clarence Eggleton Snopes, pronunțat „Cla'-nce” de orice

american alb liber din Yoknapatawpha, care are datoria și dreptul să se ducă la urnă și să tragă-o cruce cu plaivazul ori de câte ori îi zice moș Will Varner s-o facă; simplu: senatorul Clarence Snopes, în primii câțiva ani după ce bătrânul Varner îl unsese sau îl avansase – în orice caz, îl transferase – la Camera superioară a corpului legislativ de la Jackson, începuse să pună puțină carne pe el (ca tânăr, fusese-un vlăjgan voinic și cam necioplit, dar dur și activ, destul de stângaci de felul lui, până ce viața cerebrală sedentară de părinte și gardian, și mentor al intereselor parlamentare ale Yaknapatawphei, a-nceput să-i înroșească nasul și să-i facă pungi sub ochi, și să-i cam rotunjească burdihanul), când într-o zi fierbinte de iulie prin anii '20 când niciun alt bărbat sub șaizeci de ani din Jefferson și nici din toată Yoknapalawpha n-ar fi umblat cu veston, Clarence a apărut în piață, într-un costum de în alb, cu o cravată neagră Windsor și, fie imediat înainte sau imediat după, sau poate c-a fost chiar simultan – constatară ei uluiți – a-nceput să semneze Senator C.E. Snopes, și unchiul lui Charles, Gavin, a zis:

— De unde l-a scos pe E? Și Ratliff a zis:

— Poate că l-a luat de pe hainele astea de ginerică, tot jucându-se și-ntorcându-se de la Memphis, ca să aibă de unde să se ducă și să se-ntoarcă la Jackson, cu treburi. Pen' că, de ce nu? N-are și-un senator ales câteva drepturi personale, ca orice alegător?

Ce voia Charles să spună era că Clarence îi cam dezechilibrase pe ei, pe toți, ca un boxer profesionist care-și dezechilibrează adversarul, chiar și fără să-l lovească efectiv. Așa că emoția lor n-a fost decât simplă docilitate când au aflat că Cincinatus-ul lor personal și particular nu mai era doar C., era senatorul Egglestone Snopes; unchi-su Gavin zicea:

— Egglestone? De unde și până unde Egglestone? Și Ratliff care făcu:

— De ce nu? Și până și unchi-su Gavin făcu:

— Da, la urma urmei, de ce nu? Așa că propriu-zis n-au băgat de

seamă când, într-o bună zi, C-ul a reapărut– senatorul C. Egglestone Snopes de data asta, cu o burtă-n toată regula și cu pungi sub ochi, și cu buza de jos proeminentă de-atâta vorbit, buză de orator. Pentru că Clarence ținea discursuri, oriunde și peste tot, la întrunirile ligilor, la cluburile de femei, în orice loc și cu orice prilej unde găsea un public captiv, pentru că Charles era încă prizonier la nemți, când unchi-su Gavin și cu Ratliff și-au dat seama că Clarence avea de gând să candideze pentru Congresul din Washington și că bătrânul Will Varner ar putea foarte bine să-l scoată – același Clarence Snopes care-și urmase, încet și sigur, drumul său ascendent, începând prin a fi polițistul lui moș Varner, plătit din punga lui moș Varner, pe urmă numit polițist în Sectorul Doi, proprietatea lui moș Varner, și pe urmă inspectorul sectorului, pe urmă, cu ajutorul capacității de șantaj a bătrânului Will, extins prin metodele lui de cămătărie, a fost ales de tot ținutul și-a ajuns reprezentantul ținutului la Jackson: și-acuma, în 1945, proptit de toți Varnerii combinagii și geambași de voturi, din toată circumscripția electorală pentru Congres, voiau să fie expediat în chiar Camera reprezentanților de la Washington unde, în ghearele nu ale unui Will Varner vicinal și regional, ci ale unui Will Varner de amploare realmente națională sau internațională, nu va mai exista limită pentru cele ce-ar fi în stare să facă, de nu se va găsi cineva să intervină. Asta, până-n ziua de iulie, la picnicul anual de la moara lui Varner, unde, prin obicei și tradiție, veneau să deschidă balul nu numai candidații locali pentru posturi la ținut și în Mississippi, ci chiar și cei pentru posturi federale, precum Clarence, chiar dacă alegerea n-avea să aibă loc decât la anul. La care Clarence nu numai că n-a apărut la tribuna vorbitorilor să-și anunțe candidatura, dar a dispărut de pe terenul chermesei încă înainte de-a fi-nceput să se servească masa. Și a doua zi a circulat prin tot ținutul zvonul că Clarence s-a hotărât nu numai să nu mai candideze la Congres, dar că se va retrage cu totul din viața politică la expirarea actualului mandat de senator al statului Mississippi.

Așa că tot ce dorea realmente să știe unchiul Gavin al lui Charles era nu atât ce pățise Clarence, cât ce pățise Will Varner. Pentru că oricât îl scotea pe Clarence din cursa pentru Congres trebuia să izbească nu în Clarence, ci în moș Will; de fapt, nici nu era nevoie să lovească-n Clarence. Că-n realitate nimeni nu-l lua-n seamă pe Clarence, întocmai cum nimeni nu ia-n seamă un baton de dinamită până ce nu vine cineva să dea foc fitilului; altminteri, era un fel de rumeguș sau de hârtie unsuroasă, care nici măcar nu arde ca lumea dac-o pui pe foc. Era lipsit de principii, firește, și lipsit de morală, dar de n-ar fi fost o mână sau o inteligență să-l călăuzească și să-l împingă, și să-l absolve, Clarence ar fi fost victima primului venit, pentru că el tot ce-avea era instinctul lui orb pentru sadism și înșelătorie, și n-ar fi putut fi personal, realmente periculos decât pentru cineva asupra căruia ar fi avut o ascendență morală sau intelectuală, așa că, din toată populația de pe lumea asta, n-ar fi putut fi nimeni decât un alt Snopes, și din toată populația de Snopeși n-ar fi putut fi decât unul singur. Și asta era frate-său mai mic, Doris – un vlăjgan de vreo șaptesprezece ani, care nu numai că semăna cu Clarence la statură și la față, dar avea aceeași mentalitate de copil și aceleași principii morale de căpcăun, singura deosebire fiind că Doris nu fusese încă ales în corpul legislativ al statului Mississippi. Mai demult, pe-aproape de 1930, Byron Snopes, care jefuise banca lui Sartoris, colonelul, și fugise în Texas, trimisese ramburs patru copii jumătate Snopes, jumătate indieni-apași, și Clarence, care-și petrecea vara acasă, între două sesiuni legislative, i-a adoptat, făcând din ei, în joacă, un fel de sclavi, cu care făcea feste. Numai că, fiind acum senator, Clarence trebuia să fie mai circumspect în materie de demnitate publică, nu de dragul alegătorilor, ci pentru că până și el trebuia să-și dea seama că nu putea să se joace cu principiile de *amour propre* ale bătrânului Will Varner. Așa că el doar inventa jocuri și-l puneă pe frate-său Doris să le execute, până ce îi patru pui de indian l-au prins într-o zi pe Doris, pe un maidan, și l-au legat de-un stâlp în pădure, și focul ardea, când

cineva l-a auzit urlând și-a ajuns la timp ca să-l scape.

Dar, pe vremea aia, Clarence s-apropia de treizeci de ani și era senator în Mississippi; cariera lui începuse cu mult înainte, pe la vreo optsprezece-nouăsprezece ani, acolo, la prăvălia lui Varner, când devenise șeful (era înalt, puternic și Ratliff zicea că-i plăcea sincer să se bată, cu condiția ca egalitatea forțelor s-atârne categoric în favoarea lui) unei bande de veri și de lingăi, care făceau bătăi și se-mbătau, și jucau la noroc, și-i atacau pe negri, și terorizau femeile și fetele de la Moșia Franțuzului și din împrejurimi, până ce (zicea Ratliff) bătrânul Varner s-a enervat și exasperat destul ca să-l adune de pe drumuri ordonând judecătorului de pace de-acolo să-l numească pe Clarence polițist. *Atunci* a fost, *și-acolo*, când toată viața, existența, soarta lui Clarence pare că și-a luat zborul ca o rachetă la simpla atingere cu focul.

Cu toate că n-a mers chiar atât de repede, cariera lui, nu la-nceput în orice caz. Sau poate că n-a fost chiar cariera lui, cât dezvoltarea, revelarea. La-nceput, parcă doar se uita în jur, orientându-se, încercând să-și dea seama unde se află; și numai după aceea privea cu un fel de incredulitate uluită, la perspectiva ce se deschidea înaintea lui. Doar amuzat întâi, pân' să-nceapă exultarea la perspectivele nelimitate, despre care nimeni nu-i spusese nimic. Pentru că la început s-a purtat chiar cumsecade. La-nceput, fiecare credea că, fiind odios atât cât fusese când n-avea pe ce se bizui decât pe banda lui de derbedei, acum va fi cu-atât mai odios cu cât avea în spate maiestatea inatacabilă a legii organizate. Dar i-a păcălit. Pentru că a devenit campionul și apărătorul bunelor moravuri cetățenești și al păcii pe căile publice de la Moșia Franțuzului. Normal, primii negri care s-au izbit de noua lui calitate oficială au avut de suferit. Dar acum, chiar și maltratarea negrilor căpătase un caracter impersonal. Anterior acestei metamorfozări, el și cu banda lui îi băteau pe negri din principiu. Nu-i băteau pe negri luați ca persoane în sine, nici, zicea unchiul Gavin al lui Charles, din antagonism împotriva lor, ca reprezentanți ai unei

rase care nu era a lor și care-arăta altfel, și deci inamică *per se*, ci (și unchi-su Gavin zicea că Clarence și banda lui nu știau lucrul ăsta, pentru că nu-ndrăzneau să-și dea seama că-i așa) pentru că le era frică de-acea rasă care nu era a lor. Le era frică nu pentru că era neagră, ci pentru că ei – albi – îi învățaseră pe negri cum să pericliteze economia lor albă, risipitoare de substanță, atunci când albul îl silise pe negru să se deprindă să facă mai mult cu mai puțin și mai prost, dacă voia – el, negrul – să supraviețuiască în economia albilor – mai puține și mai proaste unelte cu care să facă agricultură și meserii, mai puțin lux cu care să se mulțumească, mai puțină risipă cu care să-și țină zilele. Dar acum se isprăviseră cu asta. Acum, când Clarence lovea un negru cu bastonul de cauciuc pe care-l purta, sau patul pistolului, cu care-acum era înarmat oficial, o făcea cu un fel de detașare, ca și cum n-ar fi fost vorba nici de pielea neagră a omului, nici măcar de carnea lui de om, ci pur și simplu de condiția din acel moment, vulnerabilă din punct de vedere legal, a acelui om, ca teren de încercare, sau ca placă de armonie, pe care să și încerce încă o dată, poate chiar să se reasigure de la o zi la alta, să vadă exact cât de departe merge, efectiv, puterea lui oficială și imunitatea lui legală, și, realmente, cât mai rămăsese din puterea lui fizică de altădată, chiar după inevitabila scurgere a timpului.

Pentru că nu erau totdeauna negrii. De fapt, una dintre primele victime ale noii situații a lui Clarence a fost locotenentul lui, comandantul secund din vechea lor bandă: de data asta Clarence a fost, dacă se putea, chiar și mai feroce, pentru că omul încercase să se prevaleze de vechea lor prietenie din trecut. Era ca și cum Clarence ar fi îmbrăcat acum cu un fel de incoruptibilitate și integritate, peste vechiul său instinct natural și normal, și peste aptitudinea lui pentru violență și tortură fizică: trebuise să le împrumute – incoruptibilitatea și integritatea – cu un preț atât de mare, încât se simțea obligat să le apere cu viața. Oricum, se schimbaseră. Și unchiul Gavin al lui Charles zicea că, întrucât, înainte de înălțarea sa la favoruri, toată lumea

credea că Clarence nu-i în stare să se schimbe, acum aceeași lume credea neapărat că schimbarea era pe vecie, pe câte zile-o mai avea. Mai credeau una ca asta chiar și după ce-au descoperit – nu era zvon; Clarence însuși pălăvrăgise, se lăudase nepăsător cu asta – că făcea parte din Ku Klux Klan când acesta apăruse prin partea locului (n-a mers niciodată prea departe și n-a durat mult; se credea că n-ar fi durat deloc, dacă n-ar fi fost Clarence), acceptat pentru că aveau nevoie de el sau îl puteau folosi, sau, cum zicea unchiul Gavin al lui Charles, pentru că, probabil, nu exista mijloc pe lumea asta cu care să-l fi putut ține la ușă, pentru că era tot atât de mult pasiunea lui, cât și el era a lor. Asta fusese înainte de-a ajunge polițist la Moșia Franțuzului; virginala lui ecloziune din viața particulară, ai putea zice, acolada inițială de recunoaștere publică, relativ inofensivă încă, pentru că până și Ku Klux Klan-ul avea atâta minte cât să nu meargă prea departe cu încrederea în Clarence; el a rămas doar un simplu membru obedient în plus, un executant - ceea ce, peste câțiva ani, lumea avea să numească un pistolar, un mercenar – până când veni și ziua-n care enervarea și exasperarea lui moș Will Varner l-au ridicat la rangul de polițist, după care, cam la vreun an, se vorbea c-acuma avea grad de ofițer în Klavernul lor sau cum i-or fi zis ei; și după alți doi ani ajunsese Dragonul sau Vulturul local: el, care, fiind desemnat de către bătrânul Varner custode al liniștii publice, își arogase acum și titlul de arbitru al moralei.

Probabil c-atunci a fost când a întrezărit, în fine, amploarea și splendoarea destinului său ascendent; cu uimire, incredul la expansiunea vădit nelimitată și, cine știe, poate chiar și cu umilință că el fusese cel ales, cel socotit demn – acest domeniu nelimitat pentru aptitudinile și talentele sale: nu doar să bată, să ciocănească-n oameni până la insensibilizare și supunere, ci să-i folosească: nu doar ca să le sporească numărul inepuizabil ca munițiile, sau să-i consume ca pe porci sau pe oi, ci să-i fie de folos să-i întrebuințeze ca pe boi și pe catâri, c-un ochi în permanență la brazda de mâine sau de anul viitor;

utilizându-le nu doar competența lor de-a face-un X oricând și oriunde le-ar porunci Will Varner, ci și facultățile lor de mânie și cupiditate, și spaimă, ca și cum Clarence ar fi făcut politică de-o viață-ntreagă și n-ar fi fost numai de câțiva ani polițist rural. Și, cum zicea și unchiul lui Charles, făcând toate astea din pur instinct infailibil, fără dascăl, fără exemple. Pentru că asta se-ntâmpla încă-nainte ca Huey Long să se fi ridicat destul de sus, ca să-i arate chiar și lui Mississippi-Bilbo al lor, ce poate face realmente un om cu ceva parale și curaj, și lipsit de inhibiții.

Așa c-atunci când Clarence și-a anunțat candidatura la un loc în organul legislativ al statului Mississippi, ei – ținutul – și-au dat seama că n-aveau nevoie de altă platformă decât de numele lui moș Billy Varner. De fapt, erau convinși din capul locului că nici măcar nu era ideea lui, candidatura, că era a lui moș Billy și că enervarea lui moș Billy ajunsese pur și simplu la un punct la care Clarence trebuia să dispară cu desăvârșire din ochii lumii. Dar se-nșelau. Clarence avea platformă. Era momentul în care câțiva dintre ei, puțini, ca unchiul lui Charles, de pildă, și Ratliff, și-alți câțiva dintre cei tineri ca Charles (el n-avea atunci decât opt ani sau zece), care-i ascultau (sau în orice caz trebuiau să-i asculte, ca Charles), descoperiseră c-ar fi mai bine să se teamă de el, să tremure și să se ferească. Platforma era a lui, proprie. O platformă pe care numai temeritatea lui putea risca să se urce, pentru că apărea acolo în poziție de apostat față de propria clientelă electorală; marja decisivă îngustă a majorității sale nu numai că-și avea izvorul dincolo de hotarele autocrației lui Will Varner, venea de la oameni care-n orice alte condiții ar fi votat, înainte de toate, pentru aproape oricare alt membru al rasei umane: se pronunțase public împotriva Ku Klux Klan-ului. Fusesse Vulturul, Dragonul local sau ce titlu va fi avut, până-n ziua-n care și-a anunțat candidatura – sau, cel puțin, așa credea ținutul. Dar acum a devenise dușmanul de moarte, străbătând țara (lăsa impresia) împins numai întâmplător de dorința de-a câștiga un scaun, o demnitate, în realitate, el consacându-se

distrugerii unui balaur, și câștiga cursa cu o marjă slăbuță, provenind în majoritate chiar din Jefferson – învățători, tineri liber-profesioniști, femei – naivi cultivați și liberali, care credeau că decența și dreptatea, și libertatea individuală vor învinge, pentru că ei erau decenți și corecți, oameni care, până-n ziua-n care Clarence le-a oferit-o, n-avuseseră nicio coeziune politică, nici măcar nu-și dăduseră totdeauna osteneala să voteze, și-n cele din urmă tocmai obiectul fricii și urii lor părea să le fi oferit un campion. Așa că s-a dus la Jackson, nu ca un candidat victorios într-un post politic, ci ca un paladin devotat unei cauze, intrând (zicea unchiul lui Charles) pe culoarele Camerei încununate cu o aureolă, făcută jumătate din puritatea Cavalerului fără Pată, nici Prihană, și jumătate din consternarea celor de teapa lui, cărora le-ntorsese spatele și-i repudiasse. Pentru că indiscutabil că distrusese Ku Klux Klan-ul în Yoknapatawpha; cum se și exprimase unul din veteranii Klanului: „Să fie-a dracului de treabă, dacă nu-i putem bate pe-o mână de nvățători și de ziariști, și de diriginți de școli duminicale, cum Doamne, iartă-mă! să mai sperăm să batem o rasă-ntreagă de negri și de catolici, și de jidani?”

Vasăzică, intrase, Clarence. S-ajunsese, cum ar fi zis generația lui Charles. Acum era asigurat pe doi ani de zile, când avea să fie o nouă alegere; putea liniștit să se uite-n jur, și vadă-ncotro s-o apuce, ca alpinistul pe-o creastă. Așa zicea unchiul lui Charles: alpinist. Numai că alpinistul se cațără nu neapărat ca s-ajungă la culme. El ar încerca să se cațăre, chiar dac-ar fi convins că n-o s-ajungă niciodată-n vârf. El urcă doar pentru plăcerea de-a avea liniște și solitudine, și satisfacția permanentă de-a ști că-ntre el și pietre stau numai vigoarea lui solitară și voința, și curajul, în timp ce Clarence nici nu-și dădea măcar seama că era vorba de-un munte, pentru că n-avea de pe ce să cadă, doar să-l fi aruncat cineva jos; și oricine se simțea destul de tare, sau destul de iute, ca să-l dea jos pe Clarence de-undeva, n-avea decât să-ncerce – era bine venit.

Așa că la-nceput mulți gândeau c-acuma Clarence sta liniștit și

observa, și asculta, să-nvețe regulile-n meseria asta nouă. Ei nu știau că tot ce-nvăța el era cum să recunoască ocaziile când s-or ivi; că tot asta mai făcea chiar și după ce-ncepuse-n cele din urmă să vorbească, să se adreseze Camerei, el, același Cavaler fără Pată, nici Prihană, care-n ochii inocenților plini de iluzii, cu-a căror marjă plăpândă de voturi s-alesese, nimicise bigotismul și intoleranța-n toată Yoknapatawpha, și-au gândit așa încă multă vreme după ce rostul ținutului își dăduse seama că, de fapt, Clarence continua să predice aceeași ură contra negrilor și-a catolicilor, și-a jidanilor, adică tocmai dogma organizației a cărei distrugere îl adusese unde era; când apărură Cămășile Argintii, Clarence fu printre cei dintâi din Mississippi să li s-alătore, alăturându-li-se, zicea unchi-su, nu pentru principiile pe care le promovau Cămășile Argintii, ci probabil numai pentru că ajunsese la convingerea că vor dăinui mai mult decât Klanul autonom și rural pe care-l distrusese. Pentru că, între timp, orientarea lui devenise evidentă: se alătura la tot, la orice, la orice organizație alcătuită din făpturi omenești, pe care să le poată constrânge sau domina, sau sili prin sentimente religioase sau patriotice, sau prin simplă cupiditate, sau sete de avantaje politice; se născuse-n sânul bisericii baptiste de la Moșia Franțuzului; era acum afiliat la cea din Jackson, unde (fusesse realese de două ori de-atunci) predă lecții la o școală duminicală; în aceeași vară s-a aflat în ținut c-avea de gând să demisioneze din scaunul lui din organul legislativ și să intre o bucată de vreme-n armată sau în marină, ca să fie eligibil în Legiunea Americană.

Acuma Clarence era intrat. S-ajunsese – Charles era gata să zică „divizase țara”, numai că „divizat” implica un oarecare echilibru, sau cel puțin o suspensie, chiar dacă brațul mai ușor al pârghieii rămânea irevocabil în aer. Dar, când era vorba de Clarence și de Yoknapatawpha, capătul mai ușor al pârghieii nu era deloc în suspensie, era mai curând într-un fel de exil aerian, emițând doar niște clamări mute în vid; Clarence înghițise ținutu-ntreg cum înghit balenele sau bufnițele, și dădea afară pe culmea aeriană și inofensivă

rămășițele de oase și de păr de care n-avea nevoie – o mână de condamnați visători culți și liberali, și gulerați, și prost-plătiți care-l aleseseră-n senatul statului Mississippi pentru c-au crezut că nimicise Ku Klux Klan-ul, plus mănunchiul și mai mic de alți visători, ca unchiul Gavin al lui Charles și Ratliff, care de data asta votaseră cu Clarence ca fiind cel mai mic dintre două rele pentru că se ridicase-mpotriva Klanului, și-n felul ăsta ei erau mai rău condamnați, pentru că-nvățătorii și profesorii de muzică, și alți nevinovați gulerați, care-nvățau pe dinafară discursurile președintelui Roosevelt, puteau să creadă, de fiecare dată, din nou, că onoarea, și justiția, și decența vor învinge, numai pentru că ei erau onorabili și drepți, și decenți, pe câtă vreme unchi-su și cu Ratliff n-au crezut niciodată-așa ceva și nici n-o să creadă vreodată.

Clarence nu i-a distrus. Nu erau destui. De fapt, erau atât de puțini, încât putea continua să le trimită, an de an, de Crăciun, felicitări pe cărți poștale ilustrate, produse-n serie, pe care, cică, le primea mereu de la aceeași firmă ce se bucura de sprijinul lui în obținerea contractului anual pentru furnizarea plăcilor cu numerele de circulație ale automobilelor. Cât privește restul votanților din ținut, ei nu făceau decât s-aștepte să le indice Clarence unde să-și pună X-ul lor, să-l aleagă unde voia să fie ales, până-n postul suprem, în care ei, ținutul (inclusiv o bună bucată de vreme ramura de visători a unchiului lui Charles) credeau că vrea s-ajungă: guvernator al statului Mississippi. Acum, Huey Long acoperea orizontul ambițiilor oricărui politician din Mississippi; nu fi se părea decât firesc, celor din ținut, ca pretendentul lor să și-l ia de model; chiar și când Clarence și-a însușit lozinca lui Long Storce-bani-din-bogătani, de parcă el, Clarence, ar fi inventat-o, chiar și Gavin, unchiul lui Charles, și Ratliff mai credeau că aspirațiile lui Clarence nu trec de rezidența guvernatorului. Pentru că, deși-n anii aceia -1930-35 – Mississippi n-avea bogătani propriu-ziși să-i fi stors – n-avea industrie, n-avea petrol, n-avea gaze aproape deloc –, ideea de-a lua de la oricine avea și care n-avea mai mult drept

ca tine să aibă, nefiind nici mai deștept, nici mai muncitor, ci doar mai norocos, mergea drept la inima și la competența electorală a dijmașilor și-a fermierilor nu numai din Yoknapatawpha, ci și din tot restul Mississippi-ului; Clarence s-ar fi putut alege guvernator în Mississippi pe simpla platformă a storsului bogătanilor din Louisiana sau din Arkansas, sau, dacă-i vorba, și din Maine sau din Oregon.

Așa că șocul lor (al celulei ăleia mici și amărâte de puriști nealterați: unchi-su și Ratliff) la zvonul că Clarence reflectase un moment să preia Legiunea Americană în Mississippi n-a fost nimic pe lângă cel de trei ani mai târziu, când au aflat (Charles nu era de față: plecase din Yoknapatawpha să-nceapă să se antreneze pentru cele zece luni pe care-avea să le petreacă într-un lagăr de prizonieri de război din Germania) că, de fapt, cea mai puternică facțiune politică din Mississippi, facțiunea care avea certitudinea că-și alege omul ei în postul de guvernator, îi propusese lui Clarence să candideze pentru locul de viceguvernator și că Clarence refuzase. N-a spus de ce, dar nici n-avea nevoie pentru c-acuma tot ținutul – nu numai unchiul lui Charles și mica lui celulă, ci toată lumea – își dădea seama care era, care fusese din capul locului, ținta, ambiția lui Clarence – Washington, Congresul. Ceea ce era oroare numai pentru cei din catacombe, din dosul cuștilor cu fiare; pentru ceilalți toți era triumf și exaltare: ei, care se-agățaseră de pulpana lui Clarenee în cursa către troaca (relativ modestă) porcilor din liga C, de la Jackson, și care-acuma vedeau deschizându-li-se liberă calea către cea imensă, nelimitată de la Washington.

Și nu numai șoc și oroare, ci și spaimă, panică pe deasupra, în fața omului care se slujise de Ku Klux Klan cât a avut nevoie și, când n-a mai avut, s-a folosit de naivitatea lor ca să-l distrugă, care se sluzea de biserica baptistă câtă vreme credea c-o să-i fie de folos; care se folosisese de W.P.A. și de N.R.A., și de A.A.A., și de C.C.C., și de toate organismele create cu visul, sau speranța, ca poporul să nu sufere, sau, dacă trebuia, cel puțin să sufere toți la fel, în timpuri de criză și de

panica; el fiind fie pentru, fie contra lor, după cum adia vântul politic, întrucât pe-aproape de 1940 se-ntoarse împotriva partidului care le moșise, făcând să răsunе în sălile unde, cel puțin din când în când, vibrase ecoul unor voci de bărbați de stat și de oameni de omenie, propriul glas plin de intoleranță rasială și religioasă, și economică (pe vremuri, una din cele mai puternice trambuline ale crezului său politic fusese stoarcerea bogătanilor; acumа cea mai zgomotoasă era amenințarea sindicatelor muncitorești), și-ntre el și Congres, niciun alt obstacol decât mâna de naivi, încă în stare să mai creadă că răul poate fi distrus tocmai pentru că-i rău, și de care Clarence se temea atât de puțin, încât continua să le trimită de Crăciun felicitări de proastă calitate.

— Și-ăștia n-o să fie destui, zise unchiul lui Charles, cum n-au fost niciodată destui în țara asta, chiar dac-ar putea să se-nmulțească de zece mii de ori. Pentru că mereu i-ar păcăli.

— Poate, zise Ratliff. (Ăsta era unchi-su Gavin, care-i povestea lui Charles ce se-ntâmplase-n lipsa lui, până să se-ntoarcă acasă-n septembrie, când se isprăviseră toate și Clarence, cum-necum, fusese curățat, obligat să se retragă din cursă la chermesa anuală din iulie a lui moș Will Varner; convorbirea asta a lui unchi-su cu Ratliff fusese-n aprilie.) Ce-ți trebuie-acumа e să-ți vină băieții-acasă măcar o zi sau două, 'nainte de șaptespe august. E-o rușine că oamenii care-au pornit războiul ăsta și i-au încorporat, și i-au dus de-aici pe toți votanții tineri n-au avut un pic de judecată și să fi așteptat întâi să nu-l lase pe Clarence Snopes să intre-n Congres, nu-i așa?

— *Ce-ți trebuie?* zise unchiul lui Charles. Ce vrei să zici cu *ce-ți* ăsta?

— Păi parcă dumneata erai ăla care-ai spus că, pe chestia lui Clarence, bătrâni ca dumneata și ca mine nu mai pot face altceva nimic decât să stea cu brațele-ncrucișate și să se văicărească.

— Și nici nu putem mai mult, zise unchi-su. Oh, desigur, sunt destui de-alde noi. De vârsta și din generația dumitale și-a mea, care-

au făcut treabă bună și-au adus lucrurile unde sunt. Dar acum-a-i prea târziu pentru noi. Acuma nu mai putem; poate că ne e și frică să mai scoatem nasu-afară. Sau, dacă nu ne e frică, măcar rușine. Nu, nu frică: suntem prea bătrâni. Hai să zicem obosiți, prea obosiți ca să ne mai fie frică c-o să pierdem. Nu-i destul numai să urăști răul. Dumneata – cineva, în fine – trebuie să facă ceva. Da' asta-i, c-acuma o să trebuiască să fie altul și, chiar dacă isprăvim cu japonejii-nainte de-nceputu' lui august, tot n-or să fie destui de-alde „alții” p-aci. Pentru că noi, tot nimic n-o să putem face.

— Poate, zise Ratliff. Și unchi-su avea dreptate. Da'-n fond poate c-avea dreptate și Ratliff. Unul dintre primii din district care să-și anunțe candidatura contra lui Clarence era unul de-„ăilalt”, de-ai lui unchi-su – de la capătul opus al districtului, nu mai vârstnic decât Charles: numai că – vorba lui Charles – mai brav. Și-a anunțat candidatura pentru Congres înaintea lui Clarence. Alegerile n-aveau să fie decât la anul, în 1946, așa că timp era destul. Da, dar Clarence totdeauna făcea așa: aștepta pe celălalt sau ceilalți candidați să se înscrie și să-și ia angajamente, sau, în orice caz, s-arate care le va fi platforma. Și cei din Yoknapatawpha învățaseră de la Clarence de ce: că, dacă aștepta să fie ultimul, nu mai avea nevoie să-și inventeze o platformă, pentru că între timp i-o furnizase adversarul lui principal, adică acela care era mai periculos. Cum se-ntâmplă și-acum. Clarence se folosea de ea, se slujea de vitejia ăluia ca să-l înfrângă cu ea.

Îl chema Devries: Yoknapatawpha n-auzise de el până-n 1941. Dar de-atunci încoace, da. În 1940 fusese primul în clasa lui de la Universitate, a Corpului Pregătitor de Ofițeri de Rezervă, obținuse grad de ofițer activ în armata de uscat și anul nou 1942 l-a prins peste ocean; în 1943, când a fost trimis înapoi în Statele Unite ca să creeze atmosferă pentru împrumuturile de război, era maior cu destule barete (asta Charles o povestea) ca să-și facă din ele o cravată-plastron și pe care și le câștigase comandând în lupte unități de infanterie negre, fiind afectat la unități de negri de nu-știu-care grangur galonat

de stat-major, mare teoretician specialist în probleme de personal, fără-ndoială pornind de la premisa că, fiind sudist, indiscutabil că-i va „înțelege” pe negri; și (presupunea Charles) tot atât de indiscutabil i-a comandat bine pentru același motiv: că, fiind sudist, știa foarte bine că niciun alb nu-i înțelegea pe negri și nici n-o să-i înțeleagă vreodată, câtă vreme albul o să-l silească pe negru să fie-ntâi negru și de-abia după aia om, pentru că asta, impenetrabilul zid despărțitor, era unica apărare și pavază pentru supraviețuire a negrului. Poate că n-o fi fost în stare să vândă obligații. Foarte probabil, în orice caz, că nici multă osteneală nu și-a dat. Pentru că povestea spune că nici n-apucaseră ai lui să afle că se-ntorsese, că el și pornise-napoi pe front, și de data asta, când s-a-ntors, în 1944, era colonel plin cu-aproape toate decorațiile posibile și c-un picior de lemn; și când era în drum spre Washington să-și primească și ultima decorație, cea mai mare posibilă, s-a aflat cum fusese povestea și cu-al doilea tur pe front, cum, gata să fie expediat spre țară, generalul i-a prins în piept penultima decorație. Dar el a băgat-o-n lada de campanie și și-a pus din nou uniforma, și s-a ținut de capul ăloră, până l-au lăsat a treia oară să se ducă pe front, și, într-o noapte, a trecut ajutorului lui comanda regimentului, și, cu un sergent negru și un agent de legătură, s-au târât până la ce mai rămăsese dintr-un batalion prins într-un foc de baraj și i-a trimis îndărăt cu agentul de legătură drept călăuză, și el și cu sergentul au rezistat singuri la atac, numai ei, până i-au știut pe ceilalți în siguranță, pe urmă el, Devries, l-a luat pe sergent în spinare pân-ancasat și el una, și de data asta o namilă de negru din Arkansas, un uriaș, muncitor la bumbac, s-a strecurat până la ei și i-a apucat pe-amândoi și i-a dus. Și când el, Devries, s-a trezit de sub anestezie cu piciorul care-i mai rămăsese, s-a ținut de capul oamenilor pân-au trimis de l-au adus pe muncitorul de la bumbac și el, Devries, a pus-o pe infirmieră să-i caute-n lada de campanie, să scoată decorația și i-a zis ăluia de la bumbac: „Ia ridică-mă-n sus, mă nătărăule!” și i-a prins decorația-n piept.

Ăsta era adversarul lui Clarence Snopes. Vreau să zic: chiar dacă armata n-avea pe nimeni altul despre care experții să susțină că-i înțelege pe negri, Devries (acuma vorbește Charles) putea să-și fi pledat cauza oricât, tot n-avea cum să se ducă pe front numai c-un singur picior. Așa că pe cine mai putea el încerca să-i convingă să-l trimită undeva erau civilii, și pare-se că unicul loc de trimis care i-a putut da prin cap a fost Congresul. Așa că (asta tot Charles o spune) poate că trebuia unu' care să n-aibă mai multă minte decât să se ducă de două ori voluntar, în același război, ca să aibă cutezanța să dispute drepturile de-atâta vreme câștigate de-un Clarence Snopes. Pentru că și dacă s-ar fi aranjat lucrurile ceva mai bine, mai practic: fie ca 1944 să se fi-ntâmplat în 1943 sau alegerile să fi fost amânate c-un an, sau să se fi isprăvit cu japonezii-n 1945 și trimișii la vatră din circumscripția electorală să se fi-ntors acasă la timp, tot n-ar fi fost destui, și-n ultima analiză, tot ce-ar fi putut obține Devries ar fi fost voturile moștenitorilor acelorași vânturători necoordonați de himere politice, destul de naivi ca să mai creadă că demagogia și bigotismul, și intoleranța nu trebuie și nu pot, și nu vor fi suportate pentru că sunt demagogie și bigotism, și intoleranță, de care chiar și Clarence se slujise acum douăzeci și ceva de ani, pentru ca mai târziu să le repudieze; unchiul lui Charles îi zise lui Ratliff:

— Se-nșală și o să se-nșele-ntruna. Ei cred că luptă contra lui Clarence Snopes. Nu. N-au de-a face cu un individ, nici măcar cu o situație: ei se dau cu capul de una din fundațiile de stâncă ale însuși caracterului nostru național. Și-anume, premisa că poliția și slujbele politice nu sunt și n-au fost niciodată metode și mijloace prin care să ne putem guverna în pace și demnitate, și onoare, și siguranță, ci sunt refugiul nostru național pentru incapabilii noștri, care-au eșuat în orice alte ocupații și-au găsit aici un mijloc de trai pentru ei și familiile lor; și pe care, în consecință, noi trebuie să-i hrănim și să-i îmbrăcăm, și să-i adăpostim din buzunarele și cu mijloacele noastre personale. Calea cea mai sigură ca să fii ales într-o slujbă în America e să fi făcut

șapte-opt copii și pe urmă să-ți pierzi o mână sau un picior într-un accident de gater: și astea două – optimismul nesăbuit de-a zămisli șapte-opt copii, fără nimic altceva să le dai de mâncare decât un gater, și incredibila ineptie de-a vârî o mână sau un picior într-un circular în funcțiune – ar trebui să fie de ajuns pentru a ți interzice definitiv accesul la încrederea publică sub orice formă. Nu-l poate bate. Va fi ales în Congres pentru simplul motiv că, dacă n-ar fi ales, nu-i mai rămâne nimic de făcut pentru care cineva pe lumea asta să aibă de ce-i da ceva parale, sâmbătă seara; și moș Will Varner, și restul clanului de Snopeși interconectați, și neamurile lor n-au niciun fel de intenție de a i da lui Clarence casă și masă cât o mai trăi. Ai să vezi.

Părea c-o să aibă dreptate. Eram în mai, aproape că venise vremea să-nceapă campania electorală. Una frumoasă, după patru ani de zile, acum că se prăbușiseră și nemții. Și totuși, Clarence nu-și pusese încă efectiv candidatura. Toată lumea știa de ce, firește. Ce nu-și puteau ei încă imagina era cum își făcuse Clarence socoteala să exploateze cariera militară a lui Devries pentru platforma lui, a lui Clarence; mai exact, cum avea de gând Clarence să se folosească de gloria militară a lui Devries ca să-l bată cu ea în alegerea pentru Congres. Și, când planul începu, în cele din urmă, să se deslușească, Yoknapatawpha – sau parte din ea în orice caz – descoperi încă ceva despre acel Clarence, alături de care ei viețuiseră-n totală inocență, douăzeci și mai bine de ani. Și-anume, cât de periculos era, în realitate, acest Clarence cu aptitudinea lui de-a unifica josnicia omenească normală – ai fi fost tentat de-altminteri să-i zici și inofensivă – și de a o trimite la urne. Pentru că, de data asta el îi constrângea pe cei al căror campion avea s-ajungă să vină ei la el și, realmente, să-l roage să le fie campion; nu numai să-l roage să le fie reprezentam în parlament, ci ei înșiși să inventeze sau în orice caz să formuleze motivul pentru care aveau nevoie de el.

Unchiul Gavin al lui Charles i-a povestit cum într-o zi, pe neașteptate, atunci, în mai, sau pe la începutul lui iunie, toată lumea

din ținut a aflat că Clarence nu numai că n-o să mai candideze pentru Congres, da' c-o să se retragă cu totul din viața politică; asta nu în chip de anunț formal și public, ci șușotit din om în om, în toată turma electorală a lui moș Will Varner, care, de douăzeci de ani de zile, îl urma pe Clarence la urnă; zicea unchi-su Gavin: cu duhul blândeții, chiar c-un pic de tristețe, c-un fel de uimire duioasă, că nu ți se părea un lucru limpede ca lumina zilei:

— Ei, sunt om bătrân, zicea Clarence (trecuse de patruzeci de ani). E timpul să mă dau deoparte. Mai ales c-avem un tânăr viteaz ca acest căpitan Devries...

— Colonel Devries, îi ziceau.

— Colonel Devries – care să vă reprezinte, să ducă mai departe opera pe care am încercat s-o realizez pentru prosperitatea oamenilor noștri și-a țării...

— Vreți să spuneți că-i acordați girul? C-o să-l sprijiniți?

— Neapărat, zicea Clarence. Noi, bătrânii, am făcut cât am putut mai bine pentru voi, dar acum a venit vremea să ne dăm în lături. Ce ne trebuie acuma-n Congres sunt oameni tineri, mai ales de-acei care s-au distins în război. Firește, generalul Devries...

— Colonelul Devries, îi ziceau.

— Colonelul Devries... e ceva mai tânăr poate decât mi-ar fi plăcut mie. Dar timpul o să-ndrepte și asta. Evident, el are unele idei cu care eu n-am să mă-mpac niciodată și-o mulțime de alți bătrâni demodați, ca mine, din Mississippi și din Sud, n-o să se-mpace nici ei niciodată. Dar poate că noi suntem toți prea bătrâni acuma, depășiți, și lucrurile-n care-am crezut și pentru care-am luptat, și-am suferit când a fost nevoie nu mai sunt valabile, nu le mai vrea poporul și poate că ideile lui noi sunt acuma cele potrivite pentru Yoknapatawpha și pentru Mississippi, și pentru Sud...

Și-atunci firește că-l întrebau:

— Ce idei noi?

Și asta era tot. Le zicea: omul ăsta, colonelul Devries (nu se mai

încurca deloc acumă când era vorba de grad) care s-a atașat atât de mult de negrii pe care i-a comandat în lupte, încât s-a prezentat voluntar de două ori, poate chiar trăgând niște sfori (pentru că oricine trebuie să admită că-și făcuse mai mult decât datoria de-a lupta pentru țară și democrație, și era îndreptățit – ba mai mult: își câștigase dreptul – de-a fi scutit) ca să se-ntoarcă-n linia-ntâi să fie-mpreună cu negrii; el care și-a riscat viața ca să salveze-un negru, ca pe urmă-un alt negru să i-o salveze pe-a lui. Un viteaz (nu i-a recunoscut guvernul și țara, și nu i-a confirmat asta prin decorațiile pe care i le-a dat, până la cea mai înaltă?) și-un om de onoare (decorația asta-nseamnă și onoare: nu-i cuprins cuvântul chiar în numele ei?), pe ce drum ar apuca, ar putea s-apuce, ar cuteza s-apuce odată ce s-ar vedea membru al Congresului, votând legi care să dea jos pentru totdeauna barierele normale și firești (firești? Dumnezeu însuși le-a predestinat și le-a decretat) dintre omul alb și omul negru. Și așa mai departe. Și asta era tot; cum zicea unchi-su, Clarence era gata ales, țara și districtul nici măcar nu mai aveau nevoie să cheltuiască parale pe buletine de vot și pe numărat; Medalia aia de Onoare, pe care guvernul i-o acordase lui Devries pentru că-și riscase viața apărând principiile pe care se-ntemeia, și-n virtutea cărora trăia, acel guvern spulberase pentru totdeauna șansele lui de-a sluji Congresul care-l cinstise.

— Pricepi? I-a zis lui Ratliff unchiul lui Charles. Nu-l poți bate.

— Vrei să zici că nici chiar dumneata nu vezi ceva de făcut în chestia asta?

— Ba da, a zis unchi-său. Să mergem cu el.

— Să mergem cu el?

— Cea mai eficace dintre toate maximele politice, cea mai veche – o, da, nici vorbă, prima, absolut prima, încă din timpurile-ntunecate-n care doi oameni ai cavernelor s-au aliat contra unui al treilea.

— Să mergem cu unu' ca ăsta? făcu Ratliff.

— *All right*. Spune-mi dumneata ce să fac și fac. Merg cu dumneata.

Unchi-su i-a povestit cum Ratliff a rămas o vreme clipind.

— Trebuie să existe și ceva mai simplu decât asta. E-o problemă pură și simplă; trebuie să existe la ea un răspuns pur și simplu. Clarence pur și simplu vrea să s-aleagă-n Congres, fără să-i pese cum; trebuie să existe pur și simplu un mijloc ca oamenii care pur și simplu nu-l vor în Congres să-i zică „Nu”, fără să le pese nici lor cum.

Și unchi-su i-a zis:

— *All right*. Găsește-l. Merg cu dumneata. Dar evident că nu era chiar atât de pur și de simplu nici pentru Ratliff; numai pentru Clarence era. Unchi-su zicea că, după asta, Clarence nici măcar n-a mai avut nevoie de campanie electorală, de propagandă; că tot ce-o să mai trebuiască să facă o să fie să se urce la tribună la chermesa de la moara lui Varner, atât cât să s-asigure că tinerii care-au împlinit douășunu de ani, după ce Will Varner le spusese ultima oară pe cine să voteze, să fie-n stare să recunoască, așadar, cuvântul Snopes pe buletinul de vot. De fapt, acum Devries ar fi putut să renunțe, și unchi-su spunea că erau unii care socoteau că trebuie. Numai că, cum s-o facă el, cu decorația aia – cu cinci sau șase câte-avea pentru curaj și vitejie, puse-n cufăr sus, în pod, sau unde le-o fi ținând. Devries a venit și la Jefferson, în chiar bârlogul lui Clarence, și și-a ținut discursul, parcă n-ar fi fost vorba de nimic. Da’ vezi că asta-i. Nu sentorseseră încă destui soldați înapoi, care să fi știut ce-nseamnă decorația aia. Și chiar dacă alegerea propriu-zisă n-avea să fie decât la anu', nimeni nu putea ști de pe-acuma dac-o să se curețe și japonezii anu' ăsta sau nu. Pentru ăilalți, pentru părinții și verii inapți și reformați, cărora le trimiseseră de pe front procurile de votare, Devries era un vândut negrilor care, e-adevărat, fusese decorat pentru asta de-un guvern de yankei. De fapt, cum circula acum legenda, Devries căpătase decorația votată de Congres pentru că, din doi băieți de salvat, un alb și-un negru, îl alesese pe negru și-l lăsase pe alb să moară. Dar unchiul lui Charles zicea că asta nu pornise de la Clarence: măcar atâta lucru trebuiau să-i recunoască. Nu că Clarence ar fi șovăit s-o lanseze: așa cum stăteau lucrurile, pur și simplu nu mai avea

nevoie să strice muniție suplimentară, fiind de destulă vreme nu atât politician, cât simplu Snopes, ca să-și dea seama că numai un nebun ar da doi dolari pe-un vot când îl poate cumpăra cu cinzeci de cenți.

Era chiar puțin trist: un om înfrânt dinainte de însăși decorația din pricina căreia nu se putea retrage. Era mai mult decât doar trist. Pentru că unchi-su Gavin i-a povestit cum, în scurtă vreme, chiar și cei care n-avuseseră-n viața lor picior de lemn și, dac-a vrea Dumnezeu, nici n-o să aibă, începeau să-și dea seama ce trebuie să-nsemne să ai, să trebuiască să trăiești cu el, ca să nu mai vorbim de sculat și de umblat. Devries nu ședea-n mașină în piață, sau măcar să oprească-n drum, să vină electoratul, voturile, să-i strângă mâna și s-asculte la ce le spune, metodă electorală folosită de Clarence cu succes din vremi memorabile. El făcea altfel, umbla plimbându-și excrescența mecanică, lipsită de viață, sau proptindu-și-o-n tribună un ceas, cât vorbea, străduindu-se să justifice solicitarea unor voturi, pe care știa dinainte că le pierduse, încercând în același timp să nu lase să i se vadă pe față că-l rodea și că-l durea ciotul. Până-n cele din urmă, cum zice unchiul lui Charles, cei care-aveau totuși de gând să-l voteze se temeau, le era greu să se uite la el, ca să nu lase nici ei să fi se vadă pe față povestea cu mutilarea; până ce-ncepură chiar ei să dorească să se termine-odată cu toată chestia asta, să se consume prăpădul, întrebându-se (zicea unchi-su) cum ar putea ei înșiși să isprăvească-odată și să-i dea drumul să se ducă-acasă, să-și arunce piciorul de lemn, să-l facă surcele, să-l distrugă și să rămână-n plata Domnului un simplu estropiat.

Se apropia și ziua chermesei anuale electorale a lui moș Billy Varner, la care, prin tradiție, toți aspiranții la slujbe la ținuit, la stat sau federale își anunțau candidatura, așa că și Clarence trebuia să-și anunțe oficial candidatura sa, unchi-su Gavin povestind cum ei se agățau măcar de firul ăsta de pai: că odată ce Clarence își va anunța candidatura, Devries va avea poate sentimentul c-acuma se poate retrage, fără să-și feștească obrazul.

Numai că n-a avut de ce. Când s-a terminat masa și vorbitorii s-au adunat pe estradă, Clarence nu era printre ei; curând după aceea s-a răspândit vestea că plecase și a doua zi dimineața tot ținutul aflase că el nu numai că se retrăsese din cursa pentru un loc în Congres, dar că anunțase că se retrage cu totul din viața politică. Și că de data asta era serios, pentru că nu Clarence, ci bătrânul Will Varner personal a fost cel care-a trimis vorbă peste tot că se terminase cu Clarence. Asta era în iulie 1945; un an mai târziu, când veni, în fine, și vremea alegerilor pentru Congres, japonezii capitulasera și ei, și Charles cu mai mulți de-alde el, care știau ce-nseamnă decorația lui Devries, se-ntorseseră-acasă în carne și oase, cu voturile lor. Dar ei n-au făcut decât să-i sporească majoritatea lui Devries. De fapt, el nu mai avea nevoie de decorație, pentru că pe Clarence Snopes îl bătuse Ralliff. Apoi a venit septembrie, Charles din nou acasă și a doua zi unchi-su l-a căutat și-a dat în piață peste Ratliff, și l-a adus sus în birou, și-a zis:

— *All right*. Spune-ne-acuma exact ce s-a-ntâmpnat atunci, acolo-n ziua aia.

— Unde-atunci, acolo-n care zi?

— Știi foarte bine ce vreau să spun. La chermesă la moș Billy Varner, când Clarence Snopes și-a retras candidatura pentru Congres.

— Oh, asta, făcu Ratliff. Păi, ca să zic așa, a fost mâna lu' Dumnezeu, ajutată-un pic, e drept, de gemeni, ăi doi băieți ai surorii colonelului Devries.

— Da, zise unchi-su. Și asta: ce i-a venit lui Devries să-și pună pe soră-sa cu toată familia să facă-atâta drum, de-acolo din Cumberland pân-aici, doar ca să-l audă că-și depune-o candidatură, din care toată lumea știa dinainte c-o să iasă bătut.

— Tocmai asta-i mâna aia a lu' Dumnezeu de care-am pomenit, zise Ratliff. Pen' că de bună seamă c-alminteri, colonelu' Devries n-ar fi avut cum să știe de crângu' ăla mic, părăsit, de eucalipti, de lângă moara de pe gârlă-a lu' moș Billy Varner. Ar fi avut?

— *All right, all right*, făcu unchi-su. Crângu'. Gemenii. Lasă astea,

spune-ne ce-a fost.

— Gemenii erau gemeni, și crângu' era un crâng de câini, zise Ratliff. Și dumneata și cu Chick știți desigur ce-i aia gemeni și era gata să zică că dumneata și cu Chick știți amândoi ce-i aia un crâng de câini. Da' dacă stau nițel și mă gândesc, zică că nu, pentru că nici eu n-auzisem de-un crâng de câini până n-am văzut pâlcu' ăla de lăstari de eucalipt și de frasin, și de nuc, și de stejar pitic pe malul apei, ceva mai sus de iazu' morii lui Varner, ceva foarte comod pentru clienți, ca la hotelurile alea de la oraș, care țin un rezervor de cerneală de stilou deschis pentru toată lumea care are nevoie, imediat acolo, alături de salonul de corespondență...

— Ia stai, a zis unchi-su. Crângu' de câini. Nu zău! Să știi că eu mai am și ceva treabă-n dimineața asta, chiar dacă dumneata n-ai.

— Păi tocmai asta-ncerc și eu să-ți povestesc. Era așa ca un fel de haltă pentru căței. Ai fi zis un oficiu poștal pentru câinime. Orice câine din Districtul Doi îl folosește cel puțin o dată pe zi și orice câine din circumscripția electorală pentru Congres, ce să mai vorbim de Yoknapatawpha, cel puțin o dată-n viața lui, tot a ridicat picioru-acolo și și-a lăsat cartea de vizită. Știi cum e: vin doi câini în trap săltat și miros, și Număru' Unu zice: „Câine să fiu dacă ăsta nu-i bătrănu' ăla de Bluetick-coadă-tăiată, de la Wyotts Crossing. Ce-o fi căutând pân' partea locului?” „Nu, nu-i zice Număru' Doi. ăsta-i corcitura aia a lui Res Grier, pe care-a dat-o lui Solon Quick p-o juma' de zi de muncă, atunci, la acoperit biserica; ți-aduci aminte?” Și Număru' Unu face: „Nu, corcitura-i după. ăsta de-aici e bătrănu' Bluestick de la Wyotts Crossing. Credeam c-o să-i fie frică să mai dea pe-aici după câte i-a făcut atunci ăla al lui Littlejohn, Airedale-u' ăla corcit. Știi, chestii d-astea.

— *All right*, zise unchi-su. Și?

— Asta-i tot, zise Ratliff. N-a fost decât chermesa aia, ca să zicem așa, selectă, a lui moș Billy Varner, de scos în lume debutanții politici, și toți alegătorii și candidații de la patru' de mile-n jur, care-aveau o

camionetă sau se puteau urca gratis într-una, sau aveau măcar o pereche de catâri, dacă nu exista altceva la-ndemână – voturile suverane-n persoană – s-au grămădit ca oile la strungă-n plantația prin care senatorul Clarence Egglestone Snopes se putea plimba printre ei, pân' să vină vremea să se urce la tribună și să le spună pe șleau unde să-și pună X-ul. Știi cum e: toate-n bună liniște și pace, ca de obicei, și cu respectu' legii, pân' ce-apare anonimu' ăla de clandestin – era cât p-aci să zic ticălos, da' nu pot pen' că evident că trebuie să fi fost colonelu' Devries în persoană c-altcineva n-avea cin' să știe ai cui erau gemenii, făr' să mai pui la socoteală că făceau treaba asta atât de departe de Cumberland-ul lor, în orice caz, nu și de gemeni și de crângu' de câini dintr-o singură-nghițitură, ai putea zice – pân' ce ăla care-o fi fost, anonimu' clandestin, le-a sujerat gemenilor cam ce s-ar putea-ntâmpla dacă doi tipi cam așa ca ei i-ar goni pe câini din crâng și-ar tăia o mână din lăstarii ăia, așa, sub nivelu' de tir al câinilor, și-ar face cu ele un fel de plimbare până tocma-n spatele domnului senator C. Egglestone Snopes, acolo unde-aranja el cu voturile, și-ar pune ușurel crăcile ude, așa ca să nu-i simtă, lângă cracii pantalonilor. Ușurel de tot, să nu simtă nimeni, pen' că, după câte s-a văzut, nici Clarence, nici nimeni altu' n-a băgat de seamă primii șase-șapte-opt câini, pân' ce poate Clarence să fi simțit că i se udă pantalonii, sau poate chiar așa, cu o răcoare, și s-a uitat peste umăr, c-un ochi, ca să vadă cum așteaptă-n șir soarta lui politică, și cu ăl'lalt rupând-o la fugă pân' la cel mai apropiat automobil sau camion la care se-nchideau ferestrele, și cum creștea mereu șirul de clienți în urma lui, răsfirați ca o coadă de zmeu, pân' ce nimeri-ntr-o mașină și trânti ușa, și ridică geamul, și câinii ăia frustrați făcând cerc după cerc în juru' automobilului, parc-ar fi fost niște cai de lemn sau niște bărci în chip de lebădă, învârtindu-se spânzurate ca la pomană la bâlci, numai c-aici câinii mergeau în trei picioare gata-ncărcați și armați, și cu ținta ochită, ai putea zice. Și-n fine cineva a dat de proprietara mașinii și a luat cheia, și l-a dus pe Clarence acasă, reușind pân' la

urmă să se distanțeze de ultimul câine cu vreo două mile, oprind, în sfârșit, în curtea ex-senatorului, unde era-n siguranță, câinii Snopes desigur fiind și ei plecați la chermesă, și-n timpul ăsta cineva s-a dus în casă și a adus o pereche de pantaloni uscați pentru domnu' ex-senator, să se schimbe-n automobil. Egzact. Ex-senator. Pen' că și cu pantaloni uscați, la chermesă nu s-a mai întors; probabil că și-anchipuit că și-așa prea-i mare riscu' și efortu'. Vreau să zic, efortu' de-a-ncerca să fii cu gându' la renunțat la candidatură și-n același timp să trebuiască să pândești peste umăr, ca nu cumva vr-un câine să-și fi amintit de mutra ta chiar dacă pantalonii miroseau a proaspăt, neinteresant.

— Dă-o dracului! Prea-i simplu. Nu cred, zise unchi-su.

— După mine, eu zic că el și-a făcut socoteala așa: să stai să le spui oamenilor să voteze pentru tine ținându-te-ntr-un picior și cu-ăl'lalt să gonești câinii de lângă tine înseamnă să ceri puțin cam prea mult chiar și de la niște alegători din Mississippi, făcu Ratliff.

— Nu te cred, ți-am mai zis, făcu unchi-su. Așa ceva nu-i destul ca să-l hotărască să renunțe la candidatură chiar dacă toți de la chermesă-ar fi știut și-ar fi văzut. Nu mi-ai spus chiar dumneata adineauri că l-au suit într-o mașină și s-au cărat aproape imediat? apoi unchi-su tăcu. Se uita la Ratliff care clipea liniștit. Unchi-su zise: Sau în orice caz...

— Egzact, făcu Ratliff. Asta a fost înțelegerea.

— Ce înțelegere? făcu unchi-su.

— Pesemne că tot anonimu' ăla ordinar și ticălos a fost, zise Ratliff. În orice caz, cineva a zis că, dacă senatorul Snopes își retrage candidatura de la această-anume alegere pentru Congres, lumea care-a văzut câinii ăia pro-Devries o să uite ce-a văzut, și ăia care n-au văzut n-o să aibă niciodată nicio nevoie să afle.

— Da' el ar fi trecut și peste asta, zise unchi-su. Clarence Snopes, oprit sau măcar împiedicat în drumul lui, doar pentru că s-au găsit câțiva câini să ridice piciorul la el. Pe dracu'! Pân' la urmă făcea ce

făcea și trecea toate fișele de câini turbați din Yoknapatawpha drept voturi prin corespondență.

— Ah, vorbești de Clarence, făcu Ratliff. Credeam că vorbești de moș Billy Varner.

— De moș Billy Varner? făcu unchi-su.

— Exact. Pesemne că direct la moș Billy Varner s-a dus canalia aia ordinară. În orice caz, moș Billy personal a trimis chiar atunci, în după-amiaza aia, vorbă că senatorul Clarence Egglesstone Snopes și-a retras candidatura pentru locul din Congres; s-ar părea că moș Billy nu s-a mai ostenit să-i trimeată vorbă și ex-senatorului. Oh, da, desigur, i-au spus și lu' moș Billy ce-ai spus dumneata acum: cum că pân' la urmă asta n-are-a face pentru Clarence, ba chiar cuvintele dumitale le-a folosit despre tactica electorală a câinilor, ba încă ceva mai tare. Da' moș Billy a zis: „Nu, Clarence Snopes n-o să mai candideze la nimic în Districtu' Doi”. „Da' el nu candidează numa-n Districtu' Doi, i-au zis ăia. Nu candidează nici măcar numa-n Yoknapatawpha, acum. Candidează p-o optime-ntreagă din tot statu' Mississippi.” Și moș Billy a zis: „Poa' să se ducă dracului și-o sută de optimi, cu Yoknapatawpha cu tot. N-am poftă ca Districtu' Doi și Moșia Franțuzului să fie reprezentate nicăieri de nimeni pe care-un nenorocit de puturos de câine care trece p-acolo să-l ia drept par de gard.”

Unchi-su se tot uita la Ratliff. De-o bucată de vreme se tot uita.

— Vasăzică, anonimu' ăla de băgăreț clandestin de care vorbești nu numai că-i știa pe nepoții gemeni și crângu' de câini, da-l mai știa și pe moș Will Varner.

— Așa s-arată, făcu Ratliff.

— Vasăzică-a mers, zise unchi-su.

— Așa s-arată.

Amândoi, și el, și unchi-su se uitau acum la Ratliff șezând comod, liniștit, clipind amabil și impenetrabil, în una din cămășile alea albastre curate făcute de mâna lui, la care nu purta niciodată cravată,

cu toate că Charles ştia c-avea acasă două, plătite Allanovnei cu şaptescinci de dolari bucata, când unchi-su şi cu Ratliff fuseseră la New York, acum zece ani, când s-a măritat Linda Snopes, şi pe care Ratliff nu le pusese niciodată.

— O, Cincinatus! făcu unchi-su.

— Ce? zise Ratliff.

— Nimic, zise unchi-su. Mă gândeam cin' să fi fost ăla care le-a spus gemenilor despre crângu' de câini.

— Păi cin' să fi fost?! Colonelul Devries, așa socot, a zis Ratliff. Soldat din război cu-atâtea decorații, după trei ani de experiență cu nemți și italieni, și japoneji, probabil că pentru el a fost o nimica-toată să-nventeze și-un pic de strategie politică.

— ăia aveau doar cultu' morții, niște simpli sadici congenitali absolviți anticipat, zise unchi-su. ăsta era politician american, născut și crescut, și antrenat la nivel de mahala urbană de provincie.

— Poate că nu-s chiar atât de periculoși, dacă stă omu' cu ochii pe ei și face uz de ce-are-n cap cât poate mai bine, zise Ratliff. Apoi zise: Ei, și se ridică, zvelt, ușurel, perfect amabil, absolut impenetrabil, zicându-i de data asta lui Charles: îți mai aduci aminte de câmpu' ăla mare de orz din cotu' gârlei mai jos de fâneața lu' moș Billy, maiorule? Cică toată iarna a fost plin de găște sălbatice. De ce n-ai veni când se deschide sezonu' să-mpuști câteva? Cred că moș Billy o să ne lase.

— Mulțumesc foarte mult, zise Charles.

— Atunci ne-am înțeles, zise Ratliff. La revedere, dom'lor. Și Ratliff plecă. Acum Charles se uita la unchi-su, și unchi-su trase spre el o foaie de hârtie și-ncepu să scrie, nu zorit: extrem de preocupat doar, absorbit.

— Așa, acum deschide ghilimelele, zise Charles, „va trebui să fiți voi, tinerii”, încheie citatul. Mi se pare c-așa ziceai, nu? – atunci în vara lu' '37 când noi, moraliștii, încercam nici mai mult, nici mai puțin decât să-l trântim pe Roosevelt, ca să-l alegem pe Clarence Snopes?

— La revedere, Charles, zise unchi-su.

— Pentru că, deschide ghilimelele, „n-o să fim noi, zise Charles. Suntem prea bătrâni, prea obosiți, nu mai suntem în stare să credem că noi...”

— Dă-o dracului! făcu unchi-său. Ți-am spus la revedere.

— Da, mă rog, zise Charles. Într-o clipă. Pentru că, citează: „Statele Unite, America: cea mai mare țară din lume, dacă ne putem permite s-o ținem așa mai departe”, închide citatul. Numai că, pentru „dacă ne putem permite” citește „dacă ne-ajută Dumnezeu”. Pentru că, de data asta, El te-a salvat, desigur, folosindu-se de Ratliff, unealta Sa. Numai că data viitoare Ratliff poate fi cine știe unde, vânzând cine știe cui o mașină de cusut sau un aparat de radio. Asta așa era, Ratliff avea acum și-o reprezentanță de radio, cu aparatul în aceeași ladă care imita o casă, din spatele furgonetei cu care circula și făcea demonstrații; peste doi ani căsuța în miniatură avea să aibă și-o antenă TV în miniatură – și Dumnezeu poate că n-o să fie-n stare să pună mâna pe el la timp. Așa c-acuma ce trebuie să-nveți e cum să ai încredere-n Dumnezeu fără să trebuiască să te bazezi pe El. De fapt, noi trebuie s-aranjăm lucrurile-așa ca să poa’ să aibă El un moment încredere-n noi. Atunci n-o să aibă nevoie să se consume, fiind în același timp peste tot. Acuma unchi-su își ridică ochii la el, și deodată Charles își zise: *Da, desigur, mi-era drag tata, dar tata vorbea el, pe când unchiu Gavin m-asculta ce spuneam eu, indiferent de năzbâtiile pe care le spuneam care-n cele din urmă-mi sunau chiar și mie-a năzbâtii și m-asculta pân la sfârșit și p-ormă zicea Mă rog, nu știu dacă ce spui tu stă-n picioare sau nu, da’știu un sistem foarte bun să aflăm. Hai să-ncercăm. Nu zicea ÎNCEARCĂ, zicea SĂ-NCERCĂM.*

— Da, zise unchi-su. Chiar asta fac.

Paisprezece

Dar în vremea când Ratliff îl trimitea pe Clarence înapoi, în viața particulară, la Moșia Franțuzului, se făceau doi ani de când apăruse-n Jefferson un Snopes nou. Așa că Jeffersonul rămânea-n aceeași situație-n ceea ce unchiul lui Charles numea dilema sau problema Snopeșilor.

Era unul nou-nouț, un burlac, pe nume Orestes și i se zicea Res. Chiar așa, Orestes. De-altminteri, nici Gavin, unchiul lui Charles, nu știa de unde-apăruse. Unchi-su îi spusese că mai de mult, prin 1943, se aflase deodată-n oraș că Flem Snopes devenise proprietar pe ce mai rămăsese din terenul lui Compson. Ceea ce nu-nsemna mare lucru. Se zicea că ei, Compsonii, vânduseră o parte bună încă de prin 1909, pentru terenul municipal de golf, ca să-l poată trimite pe băiatul ăl mare, pe Quentin, la Harvard, unde s-a și sinucis la sfârșitul anului întâi: și-acum vreo zece ani băiatul cel mai mic, Benjy, idiotul, și-a dat foc și lui, și casei, și au ars împreună. După ce Quentin s-a-necat la Harvard și căsătoria soră-sii, Candice, s-a stricat și ea a fugit nu se știe unde, și fiică-sa, Quentin, al cărei tată nu știe nimeni cine-a fost, s-a lăsat într-o noapte pe burlan și-a fugit cu-o paiată de la circ, Jason, mijlociul, a scăpat, în fine, și de Benjy, convingând-o până la urmă pe maică-sa să-l trimită la un ospiciu de nebuni, numai că n-a ținut, versiunea lui Jason fiind că maică-sa atâta s-a văicărit și a plâns, c-a renunțat și l-a adus pe Benjy-napoi și desigur, n-au trecut nici doi ani și Benjy nu numai că și-a dat foc și a ars, da' a distrus complet și toată casa.

Așa că Jason a-ncasat asigurarea și s-a mai împrumutat cu ceva parale pe terenul acum viran, și și-a construit lui și maică-sii o căsuță de cărămidă la strada mare, care duce spre piață. Dar terenul era bine plasat; orașu-ncepuse să se-ntindă, îl cuprinsese; de fapt, golful, încă

din 1929, se mutase afară din oraș la Country Club, terenul răscumpărându-l Jason Compson. Ceea ce nu era de mirare. Încă de pe când era-n colegiu, Jason începuse să facă pe vânzătorul în orele libere și sâmbetele la prăvălia de fierărie a lui moș Ike McCaslin, pe care încă de pe vremea aia o ținea unu' Earl Triplett adus de moș Ike de nu-știu-unde, lumea credea că de la o rezervație de cerbi sau de pe la vreo pescărie din deltă, pentru că moș Ike pe-acolo-și irosea cea mai mare parte din timp. Pentru care motiv, nicio mirare că lumea presupunea acum că Triplett de multă vreme-l scosese încet-încet din afacere, chiar dacă moș Ike își mai pierdea timpul prin prăvălie când nu era la vânătoare sau la pescuit, și fără-ndoială că Triplett îi mai dădea încă muniție de vânătoare și material de pescuit la preț de cost. Ceea ce lumea socotea că, fără-ndoială, făcuse și Jason, când Jason l-a trimis pe Triplett înapoi, la rezervația lui de cerbi sau la undițele și gălețile lui cu peștișori.

Cum-necum, fapt e că Jason Compson ajunsese-acum Compania de Fierărie McCaslin. Așa că nimeni n-a fost surprins când s-a aflat că Jason a readus în patrimoniul familiei bucata de pământ pe care taică-su o sacrificase ca să-l trimită pe frate-su mai mare la Harvard – școală pe care Jason o disprețuia pentru rațiunea că el socotea orice școală peste clasa a zecea un refugiu pentru nerozi și timizi. Unchiul lui Charles zicea că pe el ce l-a surprins a fost c-atunci când s-a dus la tribunal și s-a uitat în registru la cadastru a văzut că, deși Jason plătise pare-se cu bani gheață terenul de golf abandonat, nu lichidase ipoteca pe restul proprietății, pe care luase bani la banca lui Flem Snopes ca să ridice căsuța nouă, chiar dacă plătise cu regularitate dobânda de la nceput și părând c-avea de gând să continue. Toate astea, până la Pearl Harbour. Așa c-aproape-ai fi crezut că Jason chiar' c-avea un spion capabil și devotat în dieta japoneză. Și-apoi, în primăvara lui 1942, un alt spion, tot atât de capabil și de fidel și-n cabinetul Statelor Unite; unchi-su zicea că, dacă stăteai să-l asculți pe Jason, ai fi crezut că el nu numai că dispunea de informații anticipate, certe și

incontestabile, că la Jefferson se va amenaja un aerodrom de antrenament, dar că deținea și promisiunea categorică și indiscutabilă că acest aerodrom va fi amplasat nu în altă parte decât pe fostul lui teren de golf; unchi-su zicea cum c-atunci, pe vremea aia, nimeni în Jefferson nu știa, n-avea idei despre ce-i aia un aerodrom și erau dispuși să-l creadă pe Jason când zicea că orice maidan care-i bun să bați mingea pe el e bun și de-aerodrom.

Sau, în orice caz, cine trebuia l-a crezut. Cine trebuia fiind Flem Snopes, președintele băncii, care avea ipoteca pe cealaltă jumătate a terenului lui Jason. Unchi-su Gavin zicea că trebuie să fi fost ca o partidă de pocher în doi, în care amândoi aveau câte un as în mânecă și stabiliseră de comun acord să scoată din joc ceilalți doi ași. Gavin zicea că firește nimeni nu știa ce s-a-ntâmplat în realitate. Tot ce știau era ce știau despre Jason Compson și despre Flem Snopes. Gavin zicea că trebuie să fi fost un timp când Flem Snopes, care-și dădea din capul locului seama că nu se pricepea la aerodromuri cât se pricepea Jason, trebuie să fi trecut printr-un moment groaznic, când a crezut că poate nu se pricepea destul nici în materie de bani. Așa că Flem nu putea risca să-l lase pe Jason să mai tragă-o carte și poate să-l relanseze; Flem trebuia să-l forțeze să-și declare cartea.

Sau (zicea Gavin) așa credea Jason. Că Jason vântura prin târg povestea aerodromului imaginar ca să-l forțeze pe Mr Snopes să facă prima mișcare. Ceea ce evident, Mr Snopes a și făcut: a cerut lichidarea creanței pe care banca o deținea în baza ipotecii lui Jason. Absolut amical și liniștit, firește, cum de altfel Jason se și aștepta, invitându-l (pe Jason) în odaia particulară din dos, de la bancă, și zicându-i:

— Îmi pare cum nu se poate mai rău, Mr Compson. Dar vedeți cum stau lucrurile. Acum când țara noastră lupta pentru însăși viața și existența ei, la amândouă capete-ale lumii, e o datorie pentru fiecare și e și-un privilegiu de a-și da modestul obol în această luptă. Consiliul meu de administrație are sentimentul că resursele băncii trebuiesc

investite, până la ultimul ban, în domenii direct legate de efortul de război.

Ceea ce era tocmai ce voia Jason.

— O, da, desigur, Mr Snopes. Oricare cetățean și patriot va fi din toată inima de acord cu dumneavoastră. Mai ales când avem un efort de război în care Jeffersonul e direct interesat, aerodromul, care, după câte am înțeles, este practic ca și contractat, doar titlul de proprietate al terenului urmând să mai fie degrevat de sarcini, arătându-și pretențiile pentru fostul teren de golf, preț din care firește urma să fie dedusă valoarea ipotecii. Sau, dacă Mr Snopes și consiliul său de administrație prefera, el va formula un preț global pentru întreaga proprietate Compson, inclusiv ipoteca, și va lăsa consiliului băncii, sau vreunei asociații cetățenești patriotice, reprezentând orașul, sarcina de a trata cu guvernul chestiunea aerodromului; Jason, rezervându-și în acest caz numai dreptul de a spera că aerodromul terminat va fi botezat Aerodromul Compson, nu în memoria lui, a lui Jason, ci în speranța că familia sa își va perpetua numele în istoria Jeffersonului, familie-n orice caz de care n-avea nimeni de ce roși pentru că dăduse din sânul ei un guvernator și un general de brigadă, fie că faptul ăsta merita să fie eternizat sau nu. Pentru că unchiul lui Charles zicea că-n felul lui, Jason era un tip șiret, în orice caz destul ca să-i fi dat prin cap că un om care cheltuise câți bani cheltuise Snopes ca să-și vadă numele săpat în marmură pe mormântul neveste-sii infidele, poate cheltui ceva mai mult să-și vadă și un aerodrom botezat după el.

Sau așa credea Jason. Pentru că-n ianuarie '43 Jeffersonul află că Mr Snopes – nu banca: Mr Snopes cu titlul personal și individual – era proprietarul terenului Compson. Și-acuma unchiu-su Gavin zicea că Jason, în bucuria victoriei, își descoperise prea mult jocul. Dar, pe de altă parte, cine-ar putea realmente să-l blameze, că pân' acum nimeni în afară de sindicatul italian cu marmura nu reușise să-i vândă lui Flem ceva atât de inconsistent ca prestigiul. Și ceea ce-i vânduseră

italienii era respectabilitate, care nu-i un lux, e-o necesitate: numind, cum făcea Jason, vechea sa proprietate familială aerodromul Snopes, sau chiar (zicea unchiul lui Charles) pândindu-l pe Mr Snopes, aținându-i calea din când în când pe stradă, de era și lume să-i audă și-ntrebându-l cum avansează proiectul; asta după ce chiar și acei care nu știau ce-i aia, la urma-urmei, un aerodrom își dăduseră seama că n-o să fie niciun aerodrom acolo, pentru că guvernul alesese-n altă parte, teren de prerie mai plat, spre est aproape de Columbus, și terenuri în deltă perfect plate, la vest, aproape de Greenville, ca singurele acceptabile pentru antrenament de zbor. Și-atunci Jason începu să-l compătimească pe Mr Snopes, debitând în public lungi tirade despre stupiditatea guvernului, despre Mr Snopes că era de fapt un precursor, mergea înaintea vremii lui și că-n mod inevitabil în decursul timpului, cum războiul o să se lungească și noi o să trebuiască să ne strângem și mai mult cureaua, concepția Snopes despre aerodromuri în teren undulat va fi recunoscută ca unica practică și va deveni celebră-n lumea-ntreagă ca Planul de Aeroporturi Snopes, pentru că, în baza lui, pistele care acuma trebuie să aibă o lungime de o milă vor putea fi reduse la jumătate, pentru că prin simpla nivelare a unei coline cu buldozerele, ambele laturi ale pistei vor putea fi utilizate atât pentru decolare, cât și pentru aterizare, ca o muscă pe o carte de joc prinsă-ntr-o crăpătură.

Sau, zicea Gavin, poate că Jason fluierase-n întuneric de frică, c-a zis „Nu”, terorizat de grozăvia de care-ncepea să-și dea seama, mult prea târziu. Pentru că Jason era șiret în felul lui, obligat să facă destul de mult uz de șiretenie ca s-ajungă unde-ajunsese fără niciun fel de ajutor din afară și fără cine știe ce fonduri. Și poate că-ndată ce semnase actul de vânzare și încă-nainte de-a fi-ncasat cecul, îi trecuse prin minte că Flem Snopes făcuse și el uz de șiretenie, cu mult înaintea lui, ca s-ajungă acum președinte de bancă, și-ncepuse cu și mai puțin decât el, Jason, care cel puțin pornise de la o casă și ceva pământ, pe când Flem pornise numai de la nevastă-sa. Că Jason putea să fi ghicit,

prin cine știe ce dar al previziunii cu care fusese-nzestrat de magistrul lor comun, de Diavol, că Flem Snopes nu voia, și nici prin gând nu-i trecea, să aibă-un aerodrom pe proprietatea aia. Că numai Jason Compson era cel care pretindea că produsul ăsta accesoriu al războiului se va perpetua la infinit condamnând și constrângând proprietățile să producă și să-mprăstie aeroplane și tancuri, și tunuri, dar că Flem Snopes știa el ce știa. Flem Snopes știa că aeroplanele și tancurile, și tunurile se automistuiiau în propria anihilare și perimare, și desuetudine inerentă, și că adevăratul produs accesoriu al războiului care se autoperpetua și autoînmulțea, și va predomina, și va continua să se autoînmulțească-n vecii vecilor erau copiii, natalitatea, locul pe care să ridici ziduri ca să-i adăpostești și să-i ferești de vreme rea și de căldură și să le grămădești bulendrele.

Prea târziu. Pentru c-acuma Snopes era stăpân pe teren și tot ce mai avea de făcut era să stea cuminte și s-aștepte ca războiul să se stingă de la sine. Și dacă America, Jeffersonul o să-l câștige sau o să-l piardă, n-avea nicio importanță; și-ntr-un caz, și-ntr-altul populația o să crească și guvernul sau cineva o să trebuiască să-i adăpostească, și casele o să trebuiască să stea pe ceva, undeva – un petic de pământ, un sfert de milă pe-o parte și-un sfert pe cealaltă, afar' de-o mică proprietate-ntr-un colț, a unui maniac bătrân, unu' Meadowfill, cu care Flem Snopes o să isprăvească-n zece-cinșpe minute când o să vadă c-a venit vremea s-aibă nevoie, și care încă-nainte de Pearl Harbour începuse să fie atins și-mpresurat de oraș. Așa că tot ce-a făcut după asta Jason n-a mai surprins pe nimeni; unchiul lui Charles zicea că singurul lucru surprinzător era de ce-l alesese Jason pe el, pe Gavin Stevens, să-ncerce să-l corupă: fie să descopere un viciu de formă în actul pe care el i-l propusese lui Snopes, fie, dacă el, Stevens, nu reușea să-l descopere, să-l inventeze. Unchi-su zicea că Jason răspunsese singur:

— Ce dracu', nu se zice că ești cel mai cult avocat din tot districtu'? Nu numai de la Harvard, da' și de-acolo din Germania!?

— Vrei să zici că, dacă nu poate Harvardul să-ți șmecherească pământu-napoi, Heidelbergul ar trebui să poată? A zis unchi-su. Jason, ieși afară!

— Mă rog, poți să-ți permiți să faci pe cinstitu' acumă că te-ai însurat cu parale, este?

— Jason, ți-am spus să ieși afară.

— O.K., O.K., făcu Jason. Probabil c-am să găsesc pe-undeva și-un avocat care să n-aibă atâția bani la Flem la bancă încât să-i fie frică de el.

Numai că Jason n-ar fi trebuit să aibă nevoie de nimeni care să-i spună că Flem Snopes nu era omu' să cumpere de la oricine-ar fi fost c-un act cu viciu de formă sau orice altceva care să-l facă atacabil. Dar Jason continua să-ncerce; unchi-su i-a povestit lui Charles tot: Jason dându-se peste cap și-ncercând să găsească vreun mijloc, indiferent ce mijloc, ca să răstoarne sau măcar să zdruncine titlul de proprietate al lui Snopes, cu un fel de furie rece, clocotind neobosită, parc-ar fi fost un sectant primitivist constatând că un alt predicator îi călcase pe urme și-i convertise un client sau un pacient pe care el îl prelucrase vara-ntreagă, sau un mincinos, sau hoț păcălit sau jefuit de-un alt mincinos sau hoț. Dar de fiecare dată eșua: titlul lui Snopes pe întreaga fostă proprietate Compson se ținea bine, așa că pân' la urmă chiar și Jason a renunțat; și-n aceeași săptămână, același Wat Snopes care transformase-acum douăzeci de ani fosta casă a lui De Spain în reședința antebelică a lui Flem Snopes apăru din nou și transformă remiza de trăsură a Compsonilor (era separată de corpul principal, așa că Benjy nu putuse să-i dea foc) într-o locuință cu parter și etaj și o lună mai târziu noul Snopes al Jeffersonului, Orestes, locuia acolo. Și nu doar ca simplu agent al lui Flem, ocupant de fapt, ca măsură de prevedere împotriva cine știe căror mașinații pe care Jason le-ar fi putut încă descoperi sau inventa. Pentru că, până-n vară, Res împrejmuisese terenul din jur, îl parcelase și-acuma se-apucase de cumpărat și de vândut vite și porci jigăriți. Și-afară de asta începusem

același timp un soi de război de guerilă cu bătrânul Meadowfill, a cărui livadă se mărginea cu gardul crescătoriei de porci a lui Res.

Încă dinainte de război, bătrânul Meadowfill își avea un Jefferson reputația lui bine stabilită: era-n așa hal de meschin și de ordinar, că reușise să se retragă fără datorii și să trăiască din economii de pe urma unui gater. A mai ținut gaterul și negustoria lui de cherestea încă vreun an și ceva după ce cumpăraseră colțișorul ăsta din pământul lui Compson și clădise căsuța fără electrică și fără canalizare, și pe urmă și-a vândut gaterul și s-a retras în casa asta cu roaba de nevastă-sa, încărunită, și cu singurul lor copil; unde, fiind clar pentru toată lumea că un om care-apucă să se retragă de la un gater încă-n viață și cu amândouă mâinile și picioarele e imposibil să mai aibă și-un dolar pe deasupra să-mprumute sau să-și cumpere ceva pe el, putu să-și consacre tot timpul de care dispunea ca să-și facă și să-și păstreze reputația de cel mai mare zgârie-brânză din tot Jeffersonul și probabil că și din toată Yoknapatawpha.

Charles își amintea de fiică-sa – o fată liniștită, modestă, ștearsă, la care nimeni nu se mai uita a doua oară până când deodată-n 1942 absolvi liceul, nu numai în fruntea promoției, ci și cu cele mai mari note obținute vreodată-n clasa ei, plus o bursă de cinci sute de dolari oferită de președintele băncii Jefferson (nu banca lui Snopes: cealaltă) în amintirea unicului său fiu, pilot în aviația navală, căzut într-una din primele bătălii din Pacific. A refuzat bursa. S-a dus la Mr Holland și i-a explicat că luase o slujbă la societatea de telefoane și că n-o să aibă nevoie de bursă, dar că în schimb ar vrea să ia cu împrumut de la bancă cinci sute de dolari pe baza viitorului ei salariu și, strânsă cu ușa, a mărturisit în cele din urmă motivul: să instaleze o cameră de baie la ei acasă; că o dată pe săptămână, sâmbătă seara, iarna și vara, maică-sa încălzea apă la mașina de gătit din bucătărie și umplea o cadă din tablă galvanizată, pusă pe dușumea, în mijlocul odăii, și-n aceeași apă se spălau toți trei pe rând: tatăl, apoi copilul și la urmă mama: și când a auzit asta, Mr Holland a luat asupra sa totul, a pus de

s-a instalat camera de baie cu toată indignarea furibundă a bătrânului (n-avea poftă să i s-amestece nimeni străin și nechemat în casa lui, da' că, dacă tot trebuia, mai bine să-i fi dat lui banii) și fetei, Essie, i-a dat o slujbă pe viață la el la bancă.

Văzând acum că unicul copil nu numai că era la adăpost de nevoi, dar contribuia efectiv la bugetul familiei, bătrânul Meadowfill se avântă pe niște culmi ale ticăloșiei la care nici el nu visase. Pân' acum, el fusese cel care târguia de-ale băcăniei, ducându-se-n fiecare dimineață-n oraș c-un sac de iută gol, colindând dughenile mici și murdare de pe străzile dosnice, de unde se aprovizionau mai mult negrii, tocmindu-se pe-alimente rămase nevândute, învechite, alterate, pe care chiar și negrii le-ar fi dat încolo. Restul zilei îl petrecea nu chiar ascunzându-se, dar pândind ambuscat pe-undeva prin curte, să-njure și să țiepe la câinii vagabonzi care se-ntâmplau să treacă pe proprietatea lui neîmprejmuită, la băiețeii care-n joacă-i furau câte-o amărâtă de poamă din pomii lui neîngrijiți cărora le zicea livadă. Acuma isprăvi și cu asta. A așteptat exact un an, ca și cum ar fi vrut să fie realmente sigur că Essie era definitiv angajată. Apoi, în dimineața de după moartea unei bătrâne doamne paralitice din vecinătate, s-a dus de-a cumpărat de la familie scaunul cu roate-n care ea zăcuse ani de zile, fără s-aștepte măcar să fi pornit înmormântarea de-acasă, și a-mpins scaunul pe stradă – ultima lui apariție pe stradă – și s-a retras în scaun. La-nceput nu de tot. Cu toate că unchiul lui Charles zicea c-acuma târguielile zilnice le făcea Essie, Meadowfill tot mai putea fi văzut prin curte bodogănind și strigând la băieței, și zvârlind cu pietre (avea o grămăjoară la-ndemână ca piramidele de ghiulele la monumentele comemorative de război) după câini vagabonzi. Dar din curte n-a mai ieșit, și pare-se că realmente se retrăsese-n scaunul lui cu roți, șezând în el ca-ntr-un balansoar, la o fereastră care dădea spre grădina de zarzavat, pe care-acuma n-o mai lucra deloc, și spre pomii fructiferi piperniciți pe care fusese totdeauna prea cărpănos și prea încăpățânat ca să-i strophească și să-i îngrijească măcar atât cât să-i dea

o recoltă pe care s-o poată cel puțin mânca dacă nu vinde.

Atunci Flem Snopes i-a creat lui Jason Compson impresia că-și supraestimase pământul strămoșesc: Res Snopes a instalat o crescătorie de porci lângă hotarul livezii bătrânului Meadowfill și a făcut din bătrânul Meadowfill un alt om. Pentru că incursiunile băieților dacă-i rupeau vreo crăcuță când și când, iar câinii vagabonzi ar fi scormonit prin brazdele de flori dac-ar mai fi avut brazde de flori. Dar un porc care scurmă strică pământul și poate să-l lase sterp. Așa c-acuma Meadowfill avea pentru ce să trăiască. A mers chiar până la a-și părăsi pentru un timp fotoliul lui cu roți, că l-ar fi stingherit acum, când toată ziua Res și cu negrul pe care-l angajase ridicau un gard de sârmă de-a lungul hotarului, supraveghind săpatul fiecărei gropi de stâlp și plantatul, și bătutul, apucând apoi stâlpul cu amândouă mâinile și zgâlțâindu-l ca să-l încerce, mai-mai să-l apuce apoplexia, înnebunit aproape de-a binelea, strigând la Snopes și la ajutorul lui pe când întindeau sârma:

— Întinde mai tare! Întinde mai tare! Ei, drăcia dracului, ce v-
nchipuiți voi că faceți aici? Că-ntindeți un hamac? Până ce Snopes –
un tip înalt și deșirat c-un ochi sarcastic și cam sașiu – făcea:

— Ei, domnu' Meadowfill, nu vă necăjiți, vă rog. N-am să las eu o
persoană bătrână și prăpădită ca dumneavoastră, bună de scaun
rulant, să se cațere cu brațele sale pe-un gard ca ăsta; am să-i pun niște
scânduri cu balamale, să vă puteți strecura pe dedesubt când n-o s-
aveți chef să le dați la o parte, și Meadowfill care-aproape că rămânea
fără glas de furie, zicând:

— Dacă vreodată vr'unu' din porcii ăștia... unu din blestemații
ăștia de porci... Și Snopes:

— Atunci tot ce-o s-aveți de făcut o să fie să-l prindeți și să-l
închideți în bucătărie sau în dormitor, sau oriunde vă e la-ndemână și
legea cu vitele de pripas o să m-oblige să vă plătesc pe el un dolar. De
fapt, ar putea fi chiar o treabă potrivită și ușoară pentr-un domn
bătrân la pensie-ntr-un scaun rulant... și-n momentul ăsta Meadowfill

ajungea-n așa hal, că Snopes striga-nspre bucătărie din ușa sau din fereastra căreia observa sau se afla-n treabă cărunta de nevastă-sa: Mai bine-ați veni să-l luați de-aici.

Ceea ce și făcea – pân' a doua zi. Da-n cele din urmă gardul fu terminat. Sau, în orice caz, Snopes nu mai dădea pe-acolo să-l poată-njura și blestema: numai porcii scurmând și frecându-se de gardul nou, care-i ținea închiși, deocamdată. Numai deocamdată, numai până când noaptea trecută se făcuse prea întuneric ca să mai poți vedea-n livadă. Așa c-acuma avea ceva, avea pentru ce trăi, pentru ce să se scoale de dimineață, să se dea-n grabă jos din pat, să fugă la fereastră-ndată ce se mai subția puțin întunericul, să vadă de nu cumva-l trădase chiar întunericul, pentru că prin el n-ar fi putut să zăreasc-un porc în livadă chiar dac-ar fi stat treaz douăzeci și patru de ore pe zi pândindu-l; s-așeza în scaun și-l mișca de roți pân' la fereastră, să-și privească livada scăpată înc-o noapte neviolată; înc-o noapte cel puțin fusese cruțat. Nu-și îndura nici măcar timpul pe care trebuia să și-l piardă la masă mâncând, pentru că asta-nsemna că rămânea livada nepăzită, adică nesupravegheată, voia el să spună. Cum zicea și unchiul lui Charles, Meadowfill nu-și bătea deloc capu' cu ce-ar face-n cazu-n care uitându-se pe fereastră-ar vedea-ntr-adevăr un porc pe terenul lui – canalia asta bătrână care, cum își amintea foarte bine Charles, se stricase cu toți vecinii încă-nainte de-a se fi proclamat invalid și a se fi condamnat la fotoliu cu roate, așa că unu' n-ar fi mișcat un deget să dea porcu' afară-n locul lui, sau să fi făcut orice altceva pentru el, doar poate să-i fi ascuns cadavrul, dacă și când prăpădita de nevastă-sa ar fi făcut ceea ce-ar fi trebuit să facă încă de ani de zile: să-l fi gătit într-o noapte. Meadowfill nu se gândise deloc la ce-avea să facă cu porcul. N-avea nevoie. Era fericit probabil pentru prima oară-n viața lui; Gavin, unchiul lui Charles, zicea că ești fericit când toată viața ți-e plină, și că o viață ți-e plină când ești atât de prins trăind clipă de clipă, încât nu-ți mai rămâne timp să-ți aduci aminte de ieri sau să-ți fie teamă de mâine. Ceea ce,

desigur, nu poate să țină, zicea unchiu'. Că Meadowfill, cu timpul, va atinge un punct când, într-o dimineață tot nevăzând pe fereastră niciun porc în livadă, o să cadă mort, pur și simplu, pentru că n-a mai putut răbda o speranță veșnic înșelată; și dacă-ntr-o bună dimineață o să se uite și-o să-l vadă, atunci cu siguranță c-o să moară pentru că n-o să-i mai rămână altceva de făcut.

L-a salvat bomba atomică. Ce voia să spună Charles cu asta era că-n cele din urmă japonezii capitulasera și ei, și-acuma trupele din toate părțile se puteau întoarce la femeile cu care-ncepuseră să se-nsoare încă-nainte de-a fi apucat să se stingă ecoul primei bombe de la Pearl Harbour, și se tot însurau de-atunci întruna, cum căpătau două zile permisie, și venind acuma acasă fie la familii în funcțiune, fie să se-nsoare cu restul femeilor peste care nu dăduseră încă, prețul sângelui era gata-n mâinile guvernului în împrumutul pentru construirea de locuințe (vorba lui unchi-su Gavin: „Eroul care acum un an se căra cu grenade și cu-ncărcătoare de pușcă-mitralieră până-n linia-ntâi cară-acuma coșuri cu scutece murdare în casele de raport de pe străzile laterale și pe fundăturile Ministerului Foștilor Combatanți”) și-acuma Jason Compson trecea prin niște chinuri despre care credea probabil nu numai că nu există făptură omenească să trebuiască să le-ndure, dar nici c-ar putea realmente să le-ndure. Pentru că-n septembrie '45, când s-a-ntors Charles acasă, vechiul patrimoniu pierdut al lui Jason era gata parcat într-o multiplicitate de cutii de chibrituri, pentru locuințe standardizate de foști combatanți; în cursul săptămânii, Ratliff trecu pe la birou și le spuse, lui și lui unchi-su, numele oficial al lotizării: Cartierul Eula. Nu triumfătorul și sarcasticul, și batjocoritorul aerodrom Snopes al lui Jason de pe vremuri: eșecul și ruina lui Snopes, ci Cartierul Eula, Cuiburile Matrimoniale ale Eulei. Și Charles nu știa dacă bătrânul Flem Snopes îl botezase-așa din capul lui sau nu, însă n-o să uite niciodată mutra pe care-a făcut-o unchi-su când povestea Ratliff. Dar chiar și fără asta el, Charles, ar fi preferat să creadă că n-a fost chiar Flem, ci constructorul și (presupunea orașul)

tovarășul lui, Wat Snopes, care se gândiseră la asta, poate pentru că Charles încă mai voia să creadă că sunt anumite lucruri, cel puțin un anume lucru, pe care nici chiar Flem Snopes nu l-ar face, dacă nu pentru alta, măcar pentru considerentul real că Flem Snopes nu s-ar fi gândit niciodată să-i dea cartierului un nume, pentru că-n cel privea îi era perfect indiferent dac-avea nume sau nu. De Crăciun era tot presărat cu minuscule căsuțe noi primitive, vopsite țipător, parc-ar fi fost niște bucăți de turtă dulce sau de pesmet (și tot atât de solide) și fostul soldat sau marinăr, sau pușcaș marin lăsat la vatră-n haine rupte, împingând căruciorul cu-o mână și-n cealaltă ținându-l pe al doilea (sau al treilea) copil, gata să se mute-n ea încă-nainte ca zugravul să-și fi lepădat haina de protecție. Și până la Anul Nou se hotărâse și se proiectase o nouă arteră magistrală, care să meargă de-a lungul întregii lotizări a domnului Snopes, inclusiv colțul pe care-l stăpânea bătrânul Meadowfill; drept care se iviră în fața lui Meadowfill perspective de senzațional și de amuzament pe lângă care stricăciunile porcilor ar fi fost la fel de mărunte ca o incursiune de broască sau de pasăre-n zbor. Pentru că acum una din marile societăți petrolifere voia să cumpere un colț acolo unde terenul lui Meadowfill se-ntâlnea cu locul fost Compson (acum Snopes) – adică o fâșie din livada lui Meadowfill și o altă fâșie, alăturată, din crescătoria de porci a lui Res Snopes – ca să clădească acolo o stație de benzină.

Pentru că bătrânul Meadowfill n-avea titlu pe treisprezece picioare din fâșia de pământ pe care societatea de petrol voia s-o cumpere. De fapt, cum știa și tot orașul, n-avea titlu pe nicio bucățică din pământul lui. Pe la-nceputul celei de-a doua administrații Roosevelt, el fusese, firește, printre cei dintâi care să ceară ajutor aflând, spre indignarea și uluiala lui incredibilă, că un guvern federal chițibușar și birocrat refuza absolut și categoric să-i permită să fie-n același timp și pauper, și proprietar. Așa că s-a dus la Gavin, alegându-l pe el dintre toți ceilalți avocați din Jefferson pentru simplul motiv că el, Meadowfill, știa că-n cinci minute o să-l enerveze pe Stevens în așa hal, încât

probabil c-o să refuze să primească orice onorariu pentru redactarea actului prin care transmitea toate proprietățile sale unicei sale fiice în vârstă de nouă ani (asta se întâmpla în 1934). S-a-nșelat doar în evaluarea duratei în timp, pentru că n-a avut nevoie decât de două minute ca Stevens s-ajungă la punctul de fierbere care să-l împingă până-n pivnița grefierului de la cadastru, unde-a descoperit că actul prin care tatăl lui Jason Compson vindea lui Meadowfill spunea: „La sud până la drumul zis Drumul la Izvoarele Libertății, și de-aici spre răsărit de-a lungul numitului drum...” Drumul la Izvoarele Libertății fiind, pe vremea când și-a cumpărat Meadowfill colțișorul, un șanț tăiat de șuvoaie, adânc de vreo trei metri, năpădit de tufișuri și pe fundul lui cu-o potecă: o condiție geografică de-o tot atât de incontestabilă pondere cât și Grand Canyon, pentru că asta era înainte de evul în care buldozerele și draglinele nu numai că-ți modifică, da-ți și șterg de pe fața pământului orice relief geografic. Ceea ce-nseamnă că mai rămâneau treisprezece picioare până la hotarul pichetat pe teren după proiect, hotar pe care Mohataha, căpetenia matriarhală a tribului Chickasaw, i-l acordase-n 1821 lui Quentin Compson, și unchiul lui Charles zicea că primul său impuls fusese pur moral: să-i spună bătrânului Meadowfill că stăpânește de fapt cu treisprezece picioare mai mult din suprafața globului pământesc decât credea el, cu condiția să facă ceva pe chestia asta înainte de-a face altul. Dar dacă el, Stevens, îi spunea așa ceva, însemna că devenea moralmente obligat să-i primească astfel cei zece dolari ai lui Meadowfill pentru cercetarea actului, așa că se hotărî să lase ca o obligație morală s-o anuleze pe cealaltă și dreptatea să-și urmeze calea.

Asta era situația când pichetarea pentru noua arteră de circulație a fost trasată astfel încât să urmeze vechiul hotar Chickasaw, și Meadowfill descoperi că proprietatea sa se-ntindea până la șanț cu treisprezece pași mai încoace, adică. Să-i zici turbare însemna că folosești un termen blând pentru starea lui când societatea de petrol i-a propus să-i cumpere fâșia lui de colț și el constată că dușmanul lui

de moarte, Snopes, crescătorul de porci, stăpâna cele treisprezece picioare fără un titlu curat, și fără de care societatea de petrol nu voia să cumpere nici de la el, Meadowfill. Turba, desigur, pentru că turbarea devenise starea lui normală de vreun an de zile-ncoace. Dar acum a și triumfa. Ba mai mult: era o justificare, o compensare, o răzbunare. Răzbunare pe Compsoni, care-i emisese un act fals, lui care fusese de bună-credință când cumpărase. Răzbunare pe comunitate, care ani întregi îl chinase cu băieții și cu câinii ei vagabonzi, ținând acum în loc o nouă industrie care plătea impozite grase (dac-ar putea, împiedicând chiar construirea șoselei). Răzbunare pe omul care de-un an încoace-i otrăvise somnul și-i stricase digestia prin amenințarea permanentă pe care-o constituia crescătoria lui de porci. Pentru că el pur și simplu refuza să vândă orice petic din proprietatea lui, în orice condiții, oricui: ceea ce, locul lui fiind în fața celui al lui Snopes, cu excepția ălor treisprezece pași, împiedica societatea de petrol să ajungă la colțul unde-și propusese să construiască stația de benzină, tot atât de bine cât o barieră de accize și, ca urmare, societatea renunță a mai cumpăra și terenul lui Snopes.

Firește, cum știa tot orașul, Snopes (Charles vorbea, bineînțeles, de Res Snopes) luase contact cu Essie Meadowfill, pe-al cărei nume era făcut actul, și ea-i răspunsese, cum de asemenea tot orașul știa: „Trebuie să vorbești cu papa”. Pentru că Snopes avea realmente un handicap imposibil: crescătoria lui de porci îi interzisese orice acces direct la bătrânul Meadowfill în persoană, orice fel de contact civilizat, cât ar fi fost el de scurt. De fapt, Snopes avea două handicapuri insurmontabile: al doilea fiind ideea, iluzia, visul că banii l-ar putea determina pe-un om care de-ani de zile devenise atât de obișnuit să n-aibă nici măcar un dolar și nici să nu-i ducă lipsa, încât noțiunea de o mie de dolari nici măcar nu constituia o ispită. Vasăzică, Snopes nu-și ghicise omul. Dar nu renunță la-ncercat. (Exact. Un străin s-ar fi ntrebat imediat ce făcea-n tot timpul ăsta Flem Snopes, pentru că-n fond pământul al lui era. Numai că toți cei din oraș nu erau străini.) S-

a dus la agentul achizitor al societății de petrol și i-a zis: „Spune-i că, dacă semnează, îi dau zece la sută din ce-mi plățiți mie pe ale treisprezece picioare”. Apoi zise: „*All right*. Atunci cinzeci la sută. Jumate”. Apoi zise: „*All right*. Cât vrea?” Apoi zise – și după spusele omului de la societatea de petrol, amabil și afabil, și prevenitor e prea puțin zis despre glasul cu care vorbea: „*All right*. Un bun cetățean nu poate fi obstacol în calea progresului, chiar dacă-l costă parale. Spune-i că, dacă semnează, îi dau cele treisprezece picioare”. Pare-se că de data asta Meadowfill nici măcar nu și-a mai dat osteneala să zică „Nu”, șezând în scaunul lui rulant la fereastră, privind la pământul pe care nu voia să-l vândă și la pământul alăturat pe care proprietarul nu-l putea vinde din cauza lui. Așa că-ntr-un fel Snopes se bucura de oarecare simpatie locală când a trecut la mișcarea următoare, pe care-a făcut-o cu puțină vreme înainte de a se fi întâmpnat cu Essie Meadowfill un lucru care-a dezvăluit că, lăuntric, ea era orice numai timidă nu; și cu toate că unul din termenii cei mai potriviți pentru ea ar fi cuminte, al doilea termen, nu era calmă, ci hotărâtă.

Într-o dimineață, când Meadowfill își rula fotoliul de la masă la fereastră și privi afară, văzu ceea ce s-așteptase să vadă de peste-un an de zile: un porc în libertate scurmând printre piersicile care nu făceau doi bani, de sub pomii neîngrijiți, care nu făceau nici ei doi bani; și, chiar pe când ședea și urla după Mrs Meadowfill, Snopes în persoană străbătu curtea cu un știulete de porumb și cu o bucată de frânghie, și prinse piciorul porcului în laț, și jumate-l târî, jumate-l mână înapoi prin curte, și dispăru cu el, bătrânul Meadowfill plecându-se din scaun afară, pe fereastră, răcnind și înjurându-i pe-amândoi și după ce dispăruseră.

A doua zi dimineață era gata instalat în scaun, la fereastră, când într-adevăr că văzu porcul venind în trap pe potecă și intrând la el în livadă; era încă aplecat pe fereastra deschisă urlând și-njurând, când îngălata de nevestă-sa se ivi din casă legându-și o basma pe cap și grăbindu-se pe potecă spre ușa din față-ncuiată a lui Snopes, până ce

răgetele lui Meadowfill, care nu-ncetaseră-o clipă, o-ntoarseră din drum. În timpul ăsta cei mai mulți dintre vecini s-adunaseră să privească la ce-avea să urmeze: bătrânul încă mugind și blestemând din scaunul lui rulant din fereastră, în timp ce nevastă-sa-ncerca singură să-mpingă porcu-afară din curtea ne-mprejmuită, când își făcu apariția chiar Snopes în persoană (de unde toată lumea știa că stătuse ascuns și pândind) și c-un aer nevinovat, uimit, cerându-și parcă scuze, cu știuletele de porumb și cu frânghia cu laț, îl prinse și-l luă de acolo.

Data următoare Meadowfill era cu pușca – o vechitură calibru 22, prăpădită, c-un singur glonț, vreau să zic c-arăta cumpărată de la vechituri numai pentru c-o vedeai la el în mână, cu toate că nimeni nu știa să-și fi lăsat scaunul cu roți și fereastra (ca să nu mai vorbim de porc), destulă vreme ca să fi putut umbla să caute băiețașu', al cui o fi fost, și să se fi târguit cu el sau să-l fi terorizat ca să i-o smulgă; lumea din oraș pur și simplu nu-și putea imaginea c-a fost și el odată-un băiețaș focos și mândru că are-o pușcă de douăjdoi c-un singur glonț și că toți anii ăștia o ținuse amintire-a unor vremi de puritate și de inocență. Dar o avea și-avea și cartușe la ea – nu cu gloanțe, cu alice fine din care folosesc și naturaliștii: nu-s în stare nicidecum s-omoare porcu', nici măcar să-l rănească cine știe ce de la distanța asta. De fapt, unchiul lui Charles zicea că-n realitate Meadowfill nici nu voia să gonească porcul: voia doar să tragă-n el în fiecare zi, așa cum alții joacă crochet sau loto.

De la masă se repezea direct la fereastră să se ghemuiască-n locul lui de pândă pe roate până ce-apărea porcul. Apoi (pentru asta trebuia să se ridice de pe scaun) se scula și ridica încetișor și fără zgomot cerceveaua și oblonul (ungea regulat ambele șarniere ca s-alunece ușor și să nu scârțâie, și pusese mânere la amândouă, jos, ca să le poată ridica pe-oricare, dintr-o singură mișcare) și trăgea, porcul tresărind convulsiv, sărind și-apoi uitând, și-apucându-se din nou de treaba lui, până la-mpușcătura următoare, dar în cele din urmă vagi

procesele cerebrale stabiliră o corelație între pișcătură și pocnitură, și după împușcătura următoare se ducea acasă ca să nu se mai întoarcă decât a doua zi dimineața. Până când, într-un târziu, stabili o conexiune și între piersicile risipite pe jos și ostilitatea generală, și timp de o săptămână nu se mai arătă deloc; apoi s-a zămislit prin vecini legenda că Meadowfill încheiase-o convenție cu băiatu' care-aducea ziarele de Memphis și de Jackson (el nu cumpăra ziar pentru că niciun fel de știre care să-l coste un dolar pe lună nu-l interesa) să scotocească prin cutiile de gunoi din vecinătate și să-mprăștie momeala pe la el prin livadă noaptea.

Acuma lumea din oraș se-ntreba mai mult decât oricând ce anume avea Snopes de gând să facă. Adică era normal ca ei să se fi așteptat ca Snopes să-și țină porcu-acasă, după ce bătrânul Meadowfill trăsese-n el prima oară. Sau chiar să-l vândă, c-asta era ocupația, meseria lui Snopes, cu toate că nimeni probabil n-ar fi dat prețul pieței per kilogram-corp de porc, care-avea-n el paispe sau cinșpe luni de-alice de plumb numărū' zece. Până ce unchiul lui Charles zicea că ei ghiciseră intenția, speranța lui Snopes: că-ntr-o bună zi, din eroare sau din greșeală, sau din simplă furie, târât de viciul lui peste opreliștile moralei sau fricii de consecințe, ca un bețiv sau ca un cartofoar, Meadowfill o să pună-un cartuș cu glonț la care Snopes nu numai că-l va da în judecată că-i omorâse porcul, va invoca și ordonanța comunală contra utilizării armelor de foc între hotarele orașului, ca să-ncerce cu astea două un fel de șantaj contra lui Meadowfill și să-l facă să-și poată vinde terenul lui societății de petrol. S-a-ntâmplat atunci chestia cu Essie Meadowfill.

Era un caporal din infanteria marină. Lumea din oraș n-a aflat niciodată cum a făcut Essie de l-a cunoscut și unde. Nu fusese niciodată nicăieri, afară doar de-o zi la Memphis, întâmplător, cum se duce orice om din Mississippi de nord, măcar o dată pe an. Nu lipsise niciodată, nicio zi, de la bancă, afară de concediul de vară, pe care, precum foarte bine știa toată lumea, îl petrecea îndurându-și partea ei

din povara scaunului rulant. Și cu toate astea-l cunoscuse, poate printr-o agenție de corespondență pentru suflete solitare. În orice caz, cu pachetele de târguieli zilnice la ea, așteptă la autogară sosirea autobuzului de Memphis și coborî el, el, pe care Jeffersonul nu-l văzuse-n viața lui, îi luă sacoșa cu de-ale băcăniei, pornind pe stradă alături de Essie, care-acuma era-n întârziere c-un ceas (lumea se deprinsese să-ndrepte ceasul după ea). Și oamenii și-au dat seama că „ștearsă”, „timidă” era probabil, de ani de zile, un termen greșit în ce-o privea, pentru că, evident, nu o fată meritând asemenea caracterizare ar fi putut să-mbobocească, să se deschidă, să devină atât de sinceră și de tandră, și de feminină, într-un timp atât de scurt, cât trecuse de la sosirea autobuzului. Și „liniștită” avea să se dovedească și el un termen impropriu; ea urma să aibă nevoie de hotărâre, și dacă infanteristul de marină știa, și dacă nu, când au intrat amândoi în casă și s-au dus de-a dreptul la scaunul rulant, în gura tunului, cum ai zice, a turbării, în comparație cu care înjuratul băieților și-aruncatul cu pietre la câini și chiar și trasul cu muniție veritabilă în porcul lui Snopes semănau mai mult a istericale de rutină, pentrucă de data asta infractorul periclita sistemul de servitudine pe baza căruia trăia Meadowfill, și i-a zis: „Papa, îți prezint pe McKinley Smith. Mă mărit cu el”. După care ieși cu el în stradă cinci minute mai târziu și-acolo, în văzul cui voia să se uite, îl sărută – poate că nu era pentru prima oară-n viața ei că-l săruta, dar probabil că era prima oară-n viața ei că săruta pe cineva fără să se preocupe (ba mai mult: fără să-i pese) dacă săvârșea un păcat sau nu. Și evident că McKinley era și el un bărbat mai mult sau mai puțin hotărât: fiu de fermier arendaș din Texasul de est, care pesemne că de-abia dacă auzise de Mississippi pân’ a o fi întâlnit pe Essie unde-o fi fost și cum o fi fost când a-ntâlnit-o; și care, odată ce și-a dat seama că din cauza scaunului rulant și-a mamei cenușii, Essie n-o să se despartă de familie ca să rămână cu el, orice s-ar întâmpla, ar fi trebuit să renunțe și să se-ntoarcă-n Texas cu primul autobuz.

Sau poate că hotărârea lor era una și-aceeași, rod al conlucrării, precum părea că și celelalte toate câte le-aveau erau în comun. Fără vorbă îi lega o soartă și-un destin, și de le-o fi fost norocoasă steaua, și de nu. Pentru că amândoi acționau la fel. Deveni din capul locului limpede că el aruncase sorții: rămânea la Jefferson. Cum de la o vreme-ncoace (era-n ianuarie 1946, Charles venise-acasă, și ce-a urmat, a văzut cu ochii lui) Statele Unite erau pline de foști combatanți, urmând pe la diferite școli, fie c-aveau aptitudini, fie că nu, sau că realmente voiau să-nvețe ceva sau nu, lucrul cel mai simplu pe care-ar fi trebuit el să-l facă ar fi fost să intre la școala profesională, care tocmai fusese deschisă pe lângă pensionatul din Jefferson, și-acolo-ar fi putut, pe cheltuiala statului, s-o țină de mână măcar o dată pe zi, așteptând ca-n cele din urmă meschinăria să-l ucidă pe bătrânul Meadowfill. Dar infanteristul de marină-al lui Essie exclude ideea unor studii superioare, tot atât de prompt și de categoric ca și Essie, și pentru același motiv. El spunea așa: „Am fost soldat doi ani de zile și-n timpul ăsta, singurul lucru pe care l-am învățat a fost că singurul loc în care ești în siguranță e-o groapă individuală, de preferință c-un capac de fier deasupra, pe care să-l tragi după tine. Vreau să-mi am groapa mea individuală. Numai c-acuma nu mai sunt soldat, așa că pot să-mi aleg ce loc îmi place și chiar să mi-l aranjez. Am să-mi fac o casă”.

A cumpărat o parcelă mică. În Cartierul Eula, firește. Și, firește, c-a ales-o Essie. Nici măcar nu era prea departe de locul unde-și trăise ea cea mai mare parte din viață; de fapt, după ce casa-ncepu să se ridice, Meadowfill (era obligat, dacă nu voia să renunțe la porc și să se ducă să se-ntindă-n pat) putea să stea chiar acolo, la fereastră, și să vadă fiecare scândură cum se-nalță-n fiecare zi: permanent memento și avertisment: să nu cuteze să facă greșeala de-a muri. Ceea ce măcar era un motiv serios ca să stea în fotoliul rulant la fereastră, pentru că porc nu mai avea. El, porcul, renunțase – sau cel puțin deocamdată. Sau renunțase Snopes – deocamdată. Porcul apăruse-n ultima misiune

cam în aceeași zi în care Essie își adusese infanteristul de marină acasă, la acea primă întrevvedere, și de-atunci nu se mai arătase prin livadă. Snopes îl mai avea încă sau avea destui alții (îți dădeai seama când bătea vântul dintr-acolo), sau – cum asta era meseria lui – putea să-l fi înlocuit oricând ar fi socotit că venise iar vremea. Dar, pentru moment cel puțin, sistase operațiile, cârpișe gardul sau (vecinii așa credeau) pur și simplu nu mai lăsa poarta neînchisă în zilele pe care le socotea strategice. Așa c-acum tot ce-avea bătrânul Meadowfill de privit era casa.

McKinley și-o construia singur făcând toată munca brută și luase un dulgher de meserie care să-i însemne unde să taie scândurile, și bătrânul pândind, clocotind din scaunul rulant de după fereastră, fără să aibă măcar porcul pe care să-și verse furia. Evident, cum îi era și obiceiul, Meadowfill trebuie că-și avea pușca-ncărcată la-ndemână. N-avea niciun fel de mijloc de-a ști că porcul n-o să mai vină iar, și-n oraș lumea chiar începuse să facă tot felul de presupuneri cam cât o să mai țină, cât o să mai poată rezista până să tragă cu pușca-n vreunul din ei – în McKinley sau în dulgher. Acuma trebuie să fie dulgherul, dacă Meadowfill nu voia să tragă la lumina lanternei de buzunar, pentru că-ntr-o zi (venise primăvara), McKinley luase și-un catâr, și-n oraș s-a aflat că arendase-un petic de pământ, la două mile-afară din oraș, și că pune bumbac pe el. Acuma casa era aproape gata, doar ușile și ferestrele mai rămăseseră de montat, și finisatul, pe care nu le putea face decât dulgherul specialist, așa că McKinley pleca-n fiecare dimineață-n zori cu catârul ca să lipsească pân' la asfințit. Probabil c-atunci a fost când bătrânul Meadowfill a atins culmea absolută a furiei și neputinței: McKinley ar mai fi putut fi hărțuit și terorizat ca să-și vândă parcela și casa, chiar neterminată, poate chiar și c-un câștig. Dar niciun om în toată firea n-o să cumpere-o recoltă de bumbac care încă nici n-a-ncolțit. Nimic nu mai putea să-l ajute-acum decât moartea – a lui sau a lui McKinley.

Pe urmă s-a-ntors porcul. Pur și simplu a reapărut; probabil că-ntr-

o dimineață Meadowfill s-a dus pe roate de la masă la fereastră, așteptându-se să dea cu ochii de nimic altceva decât de produsul încăl unei zile de insultă statică când, porcul iar acolo, scurmând după spiritele piersicilor de anul trecut, ca și cum o zi n-ar fi lipsit. De fapt, poate că-n momentul ăla, Meadowfill chiar asta voia să creadă: că porcul nu lipsise nici măcar o zi și că tot ce se-ntâmplase de-atunci încoace și-l ultragiase nu fusese decât un vis, și chiar visul ăsta putea fi descântat de-mpușcătura pe care-o s-o tragă el acum. Și asta s-a-ntâmpnat imediat; evident că ținuse pușca-ncărcată la-ndemână tot timpul; câțiva dintre vecini ziceau c-auziseră-mpușcătura juvenilă și rea când erau încă-n pat.

Până către prânz, zgomotul ei se-ntinsese-n tot orașul, dar Gavin, unchiul lui Charles, a fost unul dintre cei care i-au simțit și reculul. Tocmai pleca de la birou ca să se ducă-acasă la masă, când a auzit pașii pe scară. A intrat Res Snopes cu o hârtie de cinci dolari în mână, gata pregătită. A pus-o pe birou și a zis:

— Bună dimineața, dom'le-avocat. N-am să vă țin mult. Vreau un mic sfat – cam de cinci dolari. Stevens nu s-atinsese încă de bancnotă: doar și-a dus ochii de la ea la stăpânul ei, care era știut că nu dăduse niciodată cinci dolari pe ceva, pe care să nu-l poată vinde măcar cu douăzeci de cenți câștig: E vorba de porcu' ăla-al meu în care domnu' cel bătrân – Mr Meadowfill – îi place să tragă cu alice de-alea de pășărele.

— Am auzit de el, zise unchi-su. Da', precis, ce vrei pe ăștia cinci dolari? Unchi-su i-a povestit lui Charles: Snopes, în picioare-n fața biroului, fără mistere: doar politicos și impenetrabil. Ca să-ți spun ce știi și dumneata? C-odată ce-l dai în judecată pentru că ți-a rănit porcul, el o să invoce legea care interzice circulația liberă a vitelor înlăuntrul orașului? Ca să-ți spun ce știi de-un an de zile, de când a tras prima oară-n el? Sau întărești gardul, sau descotorosește-te de porc.

— Costă-o mulțime de parale să hrănești un porc, zise Snopes. Cât

privește să mă descotorosesc de el, domnu' acela bătrân a tras atâtea alice-n el, că mă-ndoiesc c-oi mai găsi pe cineva să-l ia.

— Atunci mănâncă-l!

— Un porc întreg, un om singur? Ce să mai zic că uite, se fac aproape doi ani de-alice băgate-n el.

— Atunci dă-l de pomană, zise Stevens și-ncercă să se oprească, dar era prea târziu.

— Vasăzică, asta-i părerea dumneavoastră de om de legi. Să dau porcu' de pomană. Mulțumesc. Foarte mulțumesc, zise, întorcându-se să iasă.

— Stai, făcu Stevens. Uite, și-i întinse bancnota.

— Am venit la dumneavoastră să vă dați părerea de om de legi, zise Snopes. Mi-ați dat-o: dă porcu' de pomană. Pentru asta vă datorez onorariu. Dacă cinci dolari nu-i destul, spuneți. Și a plecat. În capul lui Stevens gândurile se precipitau; nu-și zicea: *De ce m-a ales tocmai pe mine?* Pentru că asta sărea-n ochi: actul prin care proprietatea în discuție ajunsese pe numele Essie Meadowfill el îl redactase; apoi, era singura persoană din Jefferson, în afara familiei Meadowfill, cu care bătrânul Meadowfill avusese ceva care să semene a relații omenești, în aproape douăzeci de ani de zile. Nici măcar: *Ce nevoie-avea Snopes să semnaleze unui străin, om de lege, ne-om de lege, c-avea de gând să dea porcul de pomană?* Și nici măcar *Dar de ce m-a făcut să fiu eu primul care să pronunț cuvintele și astfel tehnicește să constituie un aviz juridic remunerat?* Nu, ce gândea Stevens era: *Cum are el de gând dând porcul, să-l oblige pe Meadowfill să vândă fâșia aia da pământ?*

Unchi-su Gavin zicea totdeauna că tot ce-l interesa în realitate nu era adevărul, și nici măcar dreptatea: că tot ce voia era să știe, să descopere, fie că rezultatul îl privea, fie că nu; și că-n scopul ăsta, orice mijloc era valabil, cu condiția ca să nu lase martori ostili, nici dovezi incriminatorii. Charles nu-l credea; unele dintre metodele lui i se păreau nu numai prea brutale, dar mai și durau prea mult; și sunt anumite lucruri pe care pur și simplu nu le faci nici chiar când vrei să

află. Dar unchi-su zicea că Charles se-nșală: curiozitatea-i o stăpână căreia sclavii nu șovăie să-i aducă nicio jertfă.

Buclucul, în cazul ăsta, era că unchi-su nu știa nici el singur ce caută. Două metode avea – investigația și observația – și trei căi – Snopes, porcul și Meadowfill – ca să descopere ceva ce-ar putea să nu-și dea la timp seama ce-i, chiar după ce-ar afla. De investigație nu putea face uz, pentru că singurul care-ar ști eventual răspunsul – Snopes – spusese tot ce socotise el că-i bine să se știe. Și nu putea face uz de metoda observației cu porcul, pentru că se mișca de colo până colo, ca și Snopes de altfel. Ceea ce-i lăsa un singur nemișcător: bătrânul Meadowfill. Așa c-a doua zi dimineața l-a luat pe Charles și, când s-a luminat de ziuă, erau amândoi la pândă în mașina lui unchi-su parcată-ntr-un loc de unde puteau să vadă casa Meadowfill și livada, și poteca ducând la casa lui Snopes și, constituind celălalt punct al triumphiului, căsuța nouă pe care McKinley Smith aproape c-o terminase. Au stat așa două ceasuri. L-au văzut pe McKinley plecând cu catârul la peticul lui cu bumbac. Apoi ieși și Snopes din curte și-o apucă pe potecă spre oraș, spre piață. Veni timpul și ieși și Essie să se ducă la slujbă. Apoi rămase numai bătrânul Meadowfill pândind din dosul ferestrei. Numai porcul mai lipsea.

— Dacă asta așteptăm, zise Charles.

— De-acord, zise unchi-su.

— Vreau să zic s-abatem atenția ochilor care probabil că ne urmăresc de cel puțin două ceasuri ca să ne vadă plecând.

— Nici eu n-am avut poftă de venit, zise unchi-su. Dar trebuia, sau de nu, trebuie să-i dau înapoi ai cinci dolari.

Și a doua zi dimineață, același lucru. Dar acum era prea târziu ca să mai poată renunța; investiseră amândoi prea mult, fără să mai socotim dolarii lui Snopes: două zile de deșteptat înainte de ivirea zorilor, două ore de șezut în mașina parcată, fără o ceașcă de cafea măcar, urmărind ceva ce nu erau siguri c-o să-și dea seama ce-i, când or vedea-o. Era a treia dimineață; McKinley cu catârul lui plecase

conform orarului: atât de regulat și de normal, încât nici el, nici unchi-su nu și-au dat măcar seama că nu-l văzuseră încă pe Snopes, până-n clipa-n care Essie Meadowfill ieși din casă, pornind spre slujbă. Pentru Charles a fost ca un șoc, cum e când sari în sus, pomenindu-te că te trezești fără să fi știut că adormiseși: unchi-su era gata, coborând din mașină, să-nceapă s-alerge, când văzură porcul. Adică porcul era, și făcea exact ce s-așteptau să facă: să se ducă-n trapul lui porcîn, mărunț și hotărât, în livada lui Meadowfill. Numai că nu era acolo unde-ar fi trebuit să fie când apăruse prima oară. Se ducea-ncotro s-așteptau să se ducă, dar nu venea de unde-ar fi trebuit să vină. Venea nu din direcția casei lui Snopes, ci dintr-a lui McKinley Smith. Unchi-su alerga deja, poate din ceea ce Ratliff numea un simplu instinct sau simț înăscut al lui unchi-su de-a fi acolo unde trebuia să se-ntâmple ceva, chiar dacă n-ajungea totdeauna la timp, grăbindu-se – și Charles, de asemenea, firește – să traverseze strada și curticica, și să intre-n casă înainte ca bătrânul Meadowfill să poată vedea porcul pe fereastră și să tragă.

Unchi-su n-a bătut la ușă: au intrat în goană, alegând prin simplu simț de orientare ușa-ndărătul căreia trebuia să fie bătrânul Meadowfill, ca să facă uz de-acea anume fereastră, și chiar acolo era, aplecat înainte-n fotoliul rulant la fereastră, cu cerceveaua ridicată, dar cu storul încă lăsat, pușca mică pe jumătate ridicată-n mână, cealaltă mână apucând mânerul storului să-l ridice dintr-o smucitură. Dar el – Meadowfill – ședea încă și se uita la porc. Lumea din oraș se deprinsese să vadă pe mutra lui meschinărie și ranchiună, și furie: era ceva firesc. Dar de data asta nimic pe fața lui decât exultare plină de răutate. Nici măcar n-a-ntors capul când au intrat Charles și cu unchi-su: doar ce-a zis:

— Veniți încoa', aveți locuri la tribuna de onoare! Acuma-l puteau auzi înjurând: nu înjurături sănătoase, bătădărești, cum auzi pe stradă, ci expresii obscene, pe care le murmuri încet, în casă, și-și zicea, Charles, de le folosise cumva vreodată, acum, la părut lui

cărunt s-ar fi cuvenit să le fi uitat.

Apoi începu să se ridice de pe scaunul rulant și-atunci a văzut-o și Charles – o bucată de ceva, puțin mai lungă decât o cărămidă, înfășurată-n niște sac de iută, legată cu o sfoară de-o crăcană a piersicului celui mai apropiat, cam la vreo zece pași de casă, ținută spre fereastră, și unchi-su zicând:

— Stai! Stai! Nu-l ridica! Și-ntinzând chiar mâna spre stor, dar prea târziu; bătrânul Meadowfill era-n picioare-acum; rezemase pușca de fereastră, apucă mânerul cu mâinile-amândouă și smuci storu-n sus. Și-atunci se-auzi împrășcătura seacă, scurtă, rea, de cartuș douăjdoi, din piersic: unchi-su zicea că se uita la stor ridicându-se și văzuse cum rețeaua de sârmă se sfârteca și dispărea la suflul în miniatură; lui Charles se păruse chiar c-aude alicele minuscule șuierând și izbind în burta și-n pieptul bătrânului, care mai mult sări decât căzu-ndărăt în scaunul rulant ce-alunecă lăsându-l lat întins pe spate pe dușumea, unde rămase-o clipă, cu-o expresie de teribilă indignare uluită: nu durere, nu angoasă, nu spaimă: doar indignare, sărind în sus și-ntinzând mâna s-apuce pușca.

— A tras cineva-n mine!

— Bine-nțeles, făcu unchi-su luându-i pușca din mână. Porcu-a tras. Poți să-i mai spui ceva? Stai acum liniștit să vedem ce-i.

— Pe dracu' porc, făcu bătrânul Meadowfill. A fost ticălosu-ticăloșilor ăla de McKinley Smith!

Rănit nu era, doar ars, bășicat de puzderie de-alice mărunte, care pătrunseseră nu numai prin pantaloni și prin cămașă, dar și prin izmenele groase de iarnă, până sub piele.

Furibund ca un bărzăun, spumegând, urlând și-njurând și mai încercând încă să-i ia pușca din mână lui Gavin (apăruse-n odaie acum și Mrs Meadowfill, cu basmaua gata-nnodată sub bărbie, de parc-un fel de telepatie desperată și fatalistă-i comunicase, ca o celulă fotoelectrică de-alea care-ți deschid ușile, clipa-n care porcu-ncălecise hotarul lor ne-mprejmuit) pân' ajunsese în cele din urmă de se istovi

și-ajunse-ntr-o stare care la el se putea numi rațională. Atunci le povesti: cum Snopes îi spusese acum două zile lui Essie că-i dăduse lui McKinley porcul ca dar de inaugurat locuința nouă, sau poate chiar, spera Snopes – dar de nuntă-ntr-una din zile, curând, și unchiul lui Charles care zicea:

— Stai un moment. Ți-a zis Essie că Mr Snopes i-a dat porcul lui McKinley sau ți-a zis că Mr Snopes i-a zis că i l-a dat?

— Cum? sări Meadowfill. Ce? Și iar începu să-njure.

— Stai liniștit, zise unchiul lui Charles. Un an de zile-ai tras în porcu' ăla fără să-i faci nimic, așa c-acuma gândesc că poți să rabzi și dumneata o-mpușcătură. Da' trebuie să chemăm un doctor pentru nevasta dumitale.

Unchi-su luase și pușca: o capcană, făcută de mână, foarte isteată: o pușcă ieftină c-un singur foc, tot calibru 22, cu țeava și cu patul retezate, fixată de-o scândură, și toată drăcovenia-nvelită-ntr-o bucată de sac și legată de crăcana pomului, o bucată de sârmă de bobinaj subțire și tare, mergând, printr-o serie de piulițe, până la cerceveaua storului și cu gura țevii ținută spre centrul ferestrei cam la două palme de pervaz.

— Dacă nu s-ar fi ridicat în picioare ca să tragă storul, l-ar fi izbit drept în obraz, zise Charles.

— Și ce-i cu asta? zise unchi-su. Crezi că ăluia care-a pus-o-aici îi păsa? Sau îl speria și-l înfuria, și-l făcea s-alerge la Smith cu pușca asta... – avea glonț acum, glonț lung, de armă ghintuită; de data asta Meadowfill avea de gând să tragă adevărat în ce trăgea – și să-l silească pe Smith să-l omoare-n legitimă apărare sau, dacă-mpușcătura-l orbea sau îl omora chiar acolo-n scaunul rulant, atunci problema era rezolvată. Tat-su mort, logodnicu-n pușcărie că-l omorâse, și numai Essie cu care să aibă de-a face.

— Deșteaptă chestie! făcu Charles.

— Mai rău. Urâtă. Nimeni n-ar fi crezut vreodată c-o capcană ca asta ar fi putut fi inventată de-altcineva decât de-un fost combatant

din Pacific, oricât ar fi negat el.

— Și totuși, deșteaptă. Chiar și Smith ar fi de-acord.

— Da, zise unchi-su. De asta am vrut să vii și tu. Ai fost și tu soldat. S-ar putea să am nevoie de-un interpret ca să mă-nțeleg eu el.

— Eu n-am fost decât maior, zise Charles. N-am avut niciodată trupă de comandat ca să am ceva de spus unui sergent, mai ales unuia din infanteria marină.

— N-a fost decât caporal.

— Da' tot în infanteria marină.

Numai că nu s-au dus întâi la Smith; acuma-n orice caz era la câmp, la bumbac. „Și, își zicea Charles, dacă-i Snopes, n-o să fie nimeni nici la Snopes acasă.” Dar era. Le-a deschis chiar Snopes în persoană; purta șorț și-n mână ținea o tigaie; și-n tigaie un ou prăjit.

— Dom'lor, făcu el. Pofțiți.

— Nu, mulțumesc, zise unchiul lui Charles. N-o să te țin mult. Cred că-i a dumitale. Era acolo o masă; unchi-su puse pachetu-nvelit în cârpă de sac pe masă, trase de colțul cârpei și pușca mutilată alunecă pe masă. Și tot nimic, absolut nimic pe fața sau în glasul lui Snopes:

— Asta-i ce numiți dumneavoastră, juriștii, corp delict, nu?

— Întocmai, zise unchiul lui Charles. Toată lumea știe astăzi ce-s alea amprente digitale, cum știe și ce-i o capcană.

— Da, făcu Snopes. Probabil că nu mi-l faceți cadou.

— Exact, zise unchi-său. Ți-l vând. Pe-un act de donație către Essie Meadowfill, pentru fâșia de pământ pe care vrea să ți-o cumpere societatea de petrol, plus cele treisprezece picioare pe care Mr Meadowfill credea că le stăpânește. Și-acuma chiar că Snopes nu făcea nicio mișcare, imobil cu oul răcit în tigaie. Așa stau lucrurile, zise unchi-su. Și-n cazul ăsta mă duc să văd dacă McKinley Smith vrea să cumpere.

Snopes se uită o clipă la unchiul lui Charles. „Era deștept: trebuie să i se recunoască”, își zise Charles.

— Gândesc că trebuie, zise el. Probabil c-așa aș face și eu.

- Chiar așa socoteam, zise unchi-su.
- Gândesc că trebuie să-l văd pe văru' Flem, zise Snopes.
- Gândesc că nu-i nevoie, făcu unchi-su. Viu direct de la bancă.
- Gândesc c-așa aș fi făcut și eu, zise Snopes. La ce oră sunteți la birou?

L-ar fi putut găsi pe Smith, el și cu unchi-su, la el acasă către asfințit. Dar nu era nici măcar amiază când Charles și cu unchi-su stăteau la gardul peticului de pământ și priveau cum McKinley și cu catârul lui veneau de-a lungul brazdei de pământ negru, răsturnată și-ncremenită-n urma cormanei plugului. Apoi se opri și el, de cealaltă parte a gardului, în fața lor, în salopetă și-n bocanci cazoni, gol de la brâu în sus. Unchiul lui Charles îi întinse actul.

— Uite, zise.

Smith îl citi.

— E pentru Essie.

— Atunci însoară-te cu ea, zise unchi-su. O să puteți vinde parcela și să vă cumpărați o fermă. Nu asta vreți, amândoi? N-ai o cămașă sau o flanelă aici la dumneata? Pune-o și mergi cu mine; catârul o să-l aducă maiorul.

— Nu, zise Smith; vârl, îndesă, împinse actul în buzunar întorcând catârul. Îl aduc eu. Mă duc întâi acasă. N-am de gând să mă-nsor cu nimeni nebărbierit și fără cravată.

Pe urmă-au trebuit să-l aștepte pe pastorul baptist să se spele pe mâini și să-și pună și cravata; Mrs Meadowfill purta prima pălărie cu care-o văzuse cineva vreodată; arăta parc-ar fi fost și prima pălărie făcută de cineva pe lumea asta.

— Ce-i cu papa? făcu Essie.

— Oh, făcu unchiul lui Charles. Vorbești de scaunul ăla rulant. Acuma-i al meu. Drept onorariu. Am să ți-l dau dumitale și lui McKinley ca dar de botez, îndată ce-o s-aveți dreptul.

Pe urmă, două zile mai târziu, la birou.

— Vezi, zicea unchi-su. Nu-i nicio speranță. Chiar când reușești să

te debarasezi de-un Snopes, e-un altu gata-n spatele tău, până n-apuci nici să te-ntorci.

— Asta așa-i, zise Ratliff senin. Cum ridici ochii, vezi că nu s-a-ntâmplat nimic decât c-a mai apărut un Snopes.

Cincisprezece

Când a ajuns Charles acasă, Linda Kohl se-ntorsese și ea. Din războiul ei: șantierul naval Pascagoula, unde până la urmă tot ce-a vrut a făcut, și-a ajuns nituitoare; nituitoare bună, îi spusese unchi-su Gavin. Cel puțin mâinile, unghiile o dovedeau: nu mușcate, mâncate: tocite de uzură. Și-avea acuma o foarte frumoasă meșă albă, realmente superbă, impresionantă, de la frunte pin' la ceafă, aproape ca un panaș. Un panaș turtit; de fapt, gândea el, poate că asta și era: un panaș căzut, turtit deasupra craniului, în loc de-a se-nălța semeț, revărsându-se apoi pe spate; era toamna lui 1945 acum și nobilul cavaler terminase cu turnirurile și cu balaurii; îi măcelărise războiul pe toți, îi istovise, îi demodase.

Charles se gândea acuma că de fapt toți cavalerii răătăcitori americani reformatori liberali n-o să mai aibă ce face, acuma când până și locșoare, pe vremuri uitate de lume, ca Yoknapatawpha din Mississippi, erau fertilizate până peste cap, nu numai cu prețul sângelui soldaților, dar și cu cei doi sau trei, sau patru dolari pe oră, băgați pe gât ălorlalți foști nituitori și zidari, și mecanici, ca Linda Kohl Snopes, adică Linda Snopes-Kohl, voia să zică, atât de repede, că n-aveau timp să-i cheltuiască. Chiar și cei doi finlandezi comuniști, chiar și cel care tot nu era încă-n stare să vorbească englezește, sembogățiseră-n timpul războiului și trebuiseră s-ajungă capitaliști, investind bani în speculații la bursă *à la hausse*, pentru simplul motiv că nu-și achiziționaseră încă un loc al lor, destule de mare, în care să-ncuie banii când le-ntorceau spatele. Cât despre negri, acuma aveau la Jefferson un liceu mai nou și mai frumos decât aveau albi. Plus automobile și aparate de radio, și răcitoare electrice, pline cu sticle de bere, cumpărate cu bani gheață și plătite cu prețul sângelui, care cel puțin n-avea linie de demarcație rasială, în niciuna din barăcile fără

lumină electrică și fără storuri la ferestre, și fără canalizare: plus, iarăși, legile noi, de revoluție socială, care-aboliseră nu numai foamea și inegalitatea, și nedreptatea, ci și munca, substituindu-i o nouă vocație sau profesie, pe care singur ți-o alegeai și pentru care nu-ți trebuia nici o-nvățătură de niciun fel: simpla producție de copii. Așa că Linda nu mai avea peste ce să se plece cu bunăvoință-n Jefferson. Dacă stăteai să te gândești, nu mai avea nimic, nicăieri, peste care să se plece, pentru că rușii-i lichidaseră pe nemți, și nici chiar ei nu mai aveau nevoie de ea. De fapt, dacă stăteai să te gândești, ea nu mai avea absolut nimic ce face-n Jefferson, acuma că unchi-su Gavin se-nsurase – dacă și-l dorise cumva vreodată pentru ea. Pentru că poate c-avea dreptate Ratliff și orice-o fi vrut ea vreodată de la el, nu de bărbat l-a vrut. Așa că, de fapt, aproape că trebuia să te-ntrebi de ce mai stătea-n Jefferson acuma, când toată ziua n-avea nimic de făcut decât s-aștepte, să-și treacă vremea-ntr-un fel, până să vină noaptea și somnul în mausoleul ăla-n stil colonial al lui Snopes, cu canaliala aia bătrână de Snopes, care-avea nevoie de-o fiică tot atât cât avea nevoie de-o cravată de rezervă și de înc-o pălărie. Așa că poate c-aveau toți dreptate de data asta și că, la urma urmei, ea n-o să mai rămână multă vreme-n Jefferson.

Dar pentru moment era acolo, zicea unchi-su, cu unghiile nu uzate de-atâta forjat acuma, ci tăiate până-n carne, ca să le curețe (și, fie că unchi-su adăugase sau nu: să le feminizeze) din nou, fără vapoare de nituit și cu panașul ei alb, realmente impresionant, turtit pe creștet în lupte vitejești și cu toți balaurii uciși. Numai că nici chiar munca de fierar nu fusese de-ajuns. Ce voia el să spună e că ea nu-mbătrânise. Nu, nu asta voia el să-nțeleagă zicând că nu-mbătrânise. În ai trei ani și ceva, dintre decembrie '41 și aprilie '45, cu el se-ntâmplase ceva, sau cel puțin spera el că se-ntâmplase, sau, cel puțin, ceea ce i se părea lui chin și suferință corespundea-n măsură suficientă normelor de chin și de suferință ca să-i fi îmbogățit evoluția lui spirituală și morală, fie c-avusese vreun efect asupra speciei umane, fie că nu, și, dacă-i

purificase sufletul, asta trebuia să se vadă-ntr-un fel și pe dinafară sau cel puțin așa spera. Dar ea nu se schimbase deloc, și mai puțin o schimba meșa albă din părul ei, care parcă era pusă dinadins, cum obișnuiau unele femei. Când el finalmente – *All right*, finalmente. Ei, și ce-i dacă-n primele trei zile stătuse-aproape tot timpul-acasă, sperând cel puțin să n-aibă aerul că-i cu ochii-n piață, să vadă de nu cumva trece sau vine. Sunt orașe chiar mai mari decât Jeffersonul și n-au o fată – o femeie – care-n clipa-n care-ai văzut-o, acum opt ani, coborând din aeroplan, te-ai întrebat cum o fi arătând goală, numai că era prea mare pentru tine, că nu era genul tău, afară doar că era tocmai pe dos, că tu erai prea mic pentru ea, că tu nu erai genul ei, ci numai unchi-tu, și că ți-ai petrecut parte din cele zece luni în lagărul nazist întrebându-te dacă el i-o fi dat fusta jos, înainte de-a se fi-nsurat cu mătușa Melisandra, sau poate că și după, și dacă nu, de ce, ce se-nâmplase, ce nu mersese. Pentru că unchi-su n-o să-i spună niciodată dacă da sau nu, dar cine știe, după trei ani și ceva, poate c-o să-și dea seama văzând-o, pentru că s-ar putea ca o femeie să nu fie-n stare realmente s-ascundă așa ceva altui bărbat, care era... să zicem un fel de *simpatico*. Numai c-atunci când, în cele din urmă, a văzut-o pe stradă-n a treia zi, n-a fost absolut nimic, nu se schimbase deloc, cu excepția meșei albe, care-n orice caz nu conta – aceeași ca și-n ziua de-acum opt ani, când el și cu unchi-su s-au dus cu mașina la Memphis, la aeroport, s-o ia, la prima vedere puțin cam prea înaltă pentru gustul lui și puțin prea slabă, așa că-n aceeași secundă-și zicea: *În orice caz uite una care-n ce mă privește n-are nevoie să se dezbrace*, dar aproape-nainte de-a fi apucat să formuleze-și zicea: *O.K., pușor, da' cin ți-o fii băgat în cap c-avea degând?* Și-avusese dreptate: nu ea pentru el, ci mai curând nu el pentru ea: o să i se mai întâmple lui încă multe-n viață (spera), dar să dea jos această anume fustă n-o s-apuce, chiar dac-a dezbrăca femeii prea lungi sau prea subțiri după gustul tău îți rezervă uneori surprize. Da-i bine și-așa; evident că sufletul lui, sau ce-o fi fost, se-ameliorase puțin în cei trei ani și ceva; în orice caz, acum-a-și

dădea seama că, dac-așa i-ar fi fost lui scris, s-o dea jos p-asta-anume, ce i s-ar fi ntâmplat ar fi putut avea, ar fi avut probabil multe nume, dar numai surpriză nu.

Nu mai avea de nituit vapoare și, mai rău, nu mai era nevoie de nituit vapoare. Așa că nu numai el, Charles, ci tot orașul, la un moment dat, mai devreme sau mai târziu, avea s-o vadă – sau să fi se povestească de către cei care-o văzuseră – plimbându-se cu pași mari, cele mai deseori îmbrăcată-n același kaki de surplus al armatei de uscat, în care probabil că nituise și vapoarele, pe străzi lăturalnice și alei, în oraș sau pe șosea, sau pe poteci, sau pe drumuri de câmp, sau pe ogoare, sau prin păduri, până la două și trei mile de oraș, singură, mergând nu atât repede, cât apăsât, ca și cum ar fi umblat ca să scape de insomnie sau poate de mahnireală după o beție.

– Poate că asta să și fie, zise Charles.

Unchi-su își ridică iarăși ochii din dosar, puțin enervat.

– Asta, ce?

– Ziceai că poate-i de insomnie. Poate că-i de beție.

– Oh, făcu unchi-su. *All right*. Era din nou cu capu'-n concluzii. Charles îl observa.

– De ce nu te plimbi și tu cu ea?

De data asta, unchi-su nu și-a mai ridicat capul.

– De ce nu te plimbi tu? Doi foști combatanți, ați putea vorbi despre război.

– Nu m-ar auzi. N-aș avea timp să scriu în carnet mergând, zise Charles.

– Asta vreau să spun și eu, zise unchi-su. Știu din experiență că ultimul lucru de care-ar avea chef să vorbească doi foști combatanți, care n-au împlinit încă cinzeci de ani, e despre război. Nici chiar voi doi n-ați putea.

– Oh, făcu el. Unchi-su citea concluziile. Poate că ai dreptate, zise el. Unchi-său citea concluziile. Te-ar indispune dac-aș încerca s-o pun jos? Unchi-său nu făcu nicio mișcare. Apoi închise dosarul și se lăsă-n

scaun pe spate.

— Absolut deloc, zise.

— Vasăzică-ți închipui că nu pot, zise Charles.

— Sunt convins, zise unchi-su. Adăugă repede: Nu-ți face inimă rea. Nu-i din vina ta. Sau, la urma urmei, fă-ți! Nu-i din vina nimănui.

— Atunci știi de ce.

— Știu, zise unchi-său.

— Dar n-ai de gând să-mi spui.

— Vreau să-nțelegi tu singur. Probabil că n-ai să mai ai niciodată ocazia. Citești și vezi, și auzi despre asta, în cărți și-n filme, și-n muzică, și la Harvard, și la Heidelberg. Dar ți-e frică să crezi până-n ziua-n care ești realmente pus față-n față, pentru c-ai putea să te-nșeli și n-ai putea suporta asta și să fii fericit. Ceea ce nu poți suporta e îndoiala.

— N-am fost niciodată la Heidelberg, zise Charles. Unde-am fost e la Harvard și-n lagărul de prizonieri numărul nu-știu-cât.

— *All right*, zise unchi-su, să zicem atunci la liceu și la pensionul din Jefferson.

În orice caz el, Charles, știa acum ce-i. Și-i spuse. Oh, asta-i. Astăzi știu și copiii ce-i. E frigidă.

— E-un termen freudian tot atât de bun ca oricare altul ca să-nsemne castitate sau discreție, zise unchi-su. Acuma șterge-o! Am de lucru. Maică-ta m-a invitat la masă, așa că ne vedem la prânz.

Era deci altceva, și unchi-su n-avea de gând să-i spună. Termenul „discreție”, unchi-su îl folosisese tot ca să-nțeleagă ceva ce nu spusese. Dar, pân’ la urmă, Charles își dădu seama ce era, pentru că-l cunoștea destul de bine pe unchi-su ca să priceapă că discreție nu se referea la Linda, ci la el. Dacă-n viața lui n-ar fi fost și el, odată, soldat, nici nu s-ar fi ostenit, necum să fi și așteptat să-i ceară voie lui unchi-su: probabil că, pân-acuma, de mult ar fi atras-o-ntr-o capcană, undeva într-un locșor izolat și convenabil din pădure, la una din plimbările ei, în naiva iluzie a celor care n-au fost niciodată-ntr-un război că ea, care

trecuse printr-unul, se va fi-ntrebând de zile-ntregi ce dracu' o fi cu Jeffersonul ăsta, de ce-și pierdea el sau alt mascul prezentabil atâta vreme de pomană. Pentru c-acuma-și dădea seama că tot ce-mpingea tineretul cu-atâta ardoare la război era credința că războiul nu-i decât o unică și nesfârșită ocazie, în prealabil-autorizată, de prădăciuni și tâlhării, că tragedia războiului era că nu te-ntorceai cu nimic din el, ci doar lăsați ceva de preț; că plecai la război cu lucruri cu care, dacă n-ar fi fost războiul, ai fi trăit liniștit o viață-ntreagă cu ele-n tine, fără să fii măcar obligat să știi că-s în tine.

Așa că n-avea să fie el. Soldat fusese, chiar dacă nu se-ntorsese cu răni ca s-o dovedească. Așa că, dacă trebuia să facă uz de forță fizică asupra ei ca să afle ceea ce unchi-su zicea că el nu-și dă încă seama că există, n-o să-și dea seama niciodată; n-o să-i rămână decât să facă și el pe-unu' de-ăia – încă unu' – din oraș care credeau că ea se plimba ca să se trezească dintr-un chef ca să fie gata de-altul, având de gând s-o ducă așa întruna, după cum arătau unele dovezi sau cel puțin simptome. Care erau: că o dată pe săptămână, miercurea sau joia după-amiază (oamenii-și puteau potrivi ceasul sau calendarul după asta) ea, la volanul automobilului tatălui ei, aștepta în fața băncii când se-nchidea și tatăl ei ieșea, și se duceau la ceea ce Jakeleg Wattman numea, printr-un eufemism, parcul lui de pescuit de la Wyott's Crossing, și-și făcea provizia de whiskey de contrabandă pe săptămână următoare. Nu-n mașina ei: într-a tatălui ei. Ar fi putut să aibă un stol întreg de automobile, cu-atâția bani câți avea sub curatelă unchi-su, din ce-i dăduse bunică-su, bătrânul Will Varner, bogătaşul de la Moșia Franțuzului, sau poate bunică-su și cu taică-su împreună, ca parte sau poate ca rezultat al vârfei și-al scandalului ăluia de demult, de-acum douăzeci de ani, când maică-sa se sinucisese și presupusul ei amant abandonase și banca, și casa lui strămoșească în mâinile tatălui ei, ca să nu mai vorbim de sculptorul cu care se măritase, un ovrei din New York și deci (în convingerea orașului) bogat. Și de condus ea conducea – așa surdă tun cum era, când și-ar fi

putut foarte bine permite să angajeze pe cineva care să stea alături de ea și să nu facă altceva nimic decât s-asculte. Numai că n-angaja. Evident, prefera să umble, să-i iasă prin pori insomnia sau beția, sau ce-o fi fost prețul desperat pe care-l plătea pentru celibatul ei – afară doar, desigur, dacă nu cumva avocatul Gavin Stevens operase cu mai multă abilitate și diplomație în toți acești ultimi opt ani decât crezuse lumea; cu toate c-acuma avea și el nevastă.

Provizia ei: nu a lui taică-su. Pentru că lumea din oraș, din ținut, și-asta știa: Snopes nu bea niciodată, nu s-atingea de băutură. Dar cu toate astea n-ar fi lăsat-o niciodată pe fiică-sa să facă drumul singură. Unii se mulțumeau cu explicația simplă că Wattman, ca fiecare-n ziua de azi, câștiga atâtea parale încât n-avea-ncotro, trebuia să depună ceva undeva, și Snopes, bancher, își făcea socoteala c-ar putea foarte bine să fie la banca lui, așa că-i făcea lui Jakeleg câte-o vizită, o dată pe săptămână, exact cum ar fi vizitat pe orice alt negustor sau fermier, sau proprietar de mașină de egrenat, dintre clienții sau deponenții importanți ai băncii. Dar erau alții, printre care și unchi-su Gavin și vechiul și bunul lui amic, acel Cincinnatus reprezentant de mașini de cusut, filozof rural și bucolic ieșit din popor, V.K. Ratliff, care mergeau ceva mai departe: că era o chestie de respectabilitate: că-n după-amiezile alea, Snopes nu era numai un simplu bancher, era un cetățean fruntaș și-un părinte; și, chiar dacă fiică-sa unică și văduvă s-apropia de patruzeci și-și petrecuse cei patru ani de război muncind ca un bărbat într-un șantier naval militar, unde nu știu cum se-ntâmpla, dar chiar și femeilor care nu erau nici măcar văduve li se-ntâmplau lucruri care nu erau nici pentru fete mari, nici pentru fete bătrâne, el tot n-avea de gând s-o lase să facă singură cinsprezece mile până la spelunca unui contrabandist, ca să cumpere o sticlă de whiskey.

Sau o ladă; pentru că, dacă era vorba de dres după chef, îi trebuia sau în orice caz trebuia să aibă la-ndemână, o sticlă-ntreagă-n fiecare zi. Așa că-n momentul de față, chiar și orașu-și dădea seama că nu-i

vorba doar de chef, pentru că oamenii care-și pot permite-un chef în fiecare zi nu simt nevoia să scape de el, să se trezească, chiar dac-ar avea timp s-o facă.

Ceea ce făcea să nu rămână decât gelozia sau mânia; ce voia ea să-nvingă, mergând patru sau cinci mile-n fiecare zi, sau, în orice caz, să domine, era mânia frustrării care-i ucidea somnul, că unchi-su Gavin o părăsise-n timpul cât ea era plecată să nituiască vapoare, ca să salveze Democrația, și se-nsurase cu Melisandra Harriss Backus, cum ar zice Thackeray, gândind (Charles) c-ar putea fi mulțumit că nu fusese el cel care să-i dea fusta jos, pentru că tot ce era dedesubt – cu condiția, desigur, ca unchi-su s-o fi dat el jos – l-a-mpins pe unchi-su să se-nsoare cu o văduvă cu doi copii mari, unul din ei căsătorit și el, așa, că unchi-su putea să fie și bunic încă-nainte de-a ajunge mire.

Dup-aceea pare-se că s-a văzut că nu era nici gelozie, nici mânia implacabilă a frustrării. A venit Crăciunul și-a trecut, și a urmat și restul iernii, și-au intrat în primăvară. Unchi-su nu numai c-ajunsesese, dar se și comporta ca mare proprietar rural acum. Foarte adevărat că nu purta nici cizme, nici pantaloni de călărie și, cu toate că un mare proprietar rural poate s-arate ca un președinte de asociație studențească a unei facultăți de filozofie, chiar și în Mississippi, el n-ar fi putut niciodată arăta astfel, pentru că un șoc îl încărunțise prematur, și mai curând arăta a pianist de concert sau a reprezentant de Cadillac la Hollywood. Dar cel puțin se comporta ca atare, o dată pe lună și uneori mai des, la Rose Hill, șezând în capul mesei cu noua mătușă Melisandra a lui Charles în față, și-n dreapta și-n stânga cu Linda și Charles, unu-n față altuia, traducând Lindei pe tableta de sidef cele ce se vorbeau. Sau, mai curând, traducând vorbele sale în englezească audibilă pentru Charles și noua lui mătușă Em. Pentru că nici acum Linda nu vorbea mai mult decât vorbise vreodată: ședea acolo, cu meșa albă peste creștetul capului ca un panaș turtit, mâncând ca un bărbat: Charles nu voia să spună că mânca urât: mânca sănătos, cu poftă și arătând... da, zău, ăsta-i exact termenul:

fericită. Fericită, satisfăcută, ca atunci când ai realizat ceva, ai produs, ai creat, ai făcut ceva: ți-ai dat oarecare osteneală, ai cheltuit – poate-o mulțime de parale – ți-ai pus pielea-n saramură, sau poate-ai trecut chiar peste propriile convingeri; și uite-așa-i, să fie-a dracului de treabă, da' a ieșit exact așa cum ai fi vrut, poate chiar mai bine decât ai îndrăznit să speri. Ceva ce ți-ai dorit pentru tine și n-ai putut, și-ncepuseși să crezi că nici nu-i posibil, că nu-i așa, pân' ce-o faci tu însuți, poate când pentru tine-i prea târziu, nu mai ai nevoie, dar cel puțin ai dovezi că se poate.

Și dup-aceea, în salon la fel, cafea și coniac pentru cucoane, și porto, și-o țigară de foi pentru Charles, cu toate că unchi-su tot la pipele de cocean de porumb rămăsese, care-n orice caz nu costă decât cinci cenți. Tot c-un aer fericit, satisfăcut și-acuma; și-acel încă ceva, pe care Charles îl percepușe, îl recunoscuse: un sentiment de proprietar. Ca și cum Linda însăși, ea inventase realmente toată afacerea: pe unchi-su Gavin, pe mătușă-sa Melisandra, Rose Hill-ul- vechea și, pe vremuri, micuța casă de lemn simplă, pe care bătrânul Mr Bachus cu-ai săi Horațiu și Catul, și whiskeyul cu apă multă, n-ar mai recunoaște-o decât după așezarea topografică: metamorfozată de banii gangsterului din New Orleans, cum încercase bătrânul Snopes să facă din casa lui De Spain, cu banii lui, de gangster din Yoknapatawpha, și eșuase, pentru c-aici banii risipiți au fost cheltuiți cu gust, așa că-n realitate nu-i vedeai deloc, ci doar îi simțeai, îi respirai, parc-ar fi fost căldură sau temperatură; și-n jur, înconjurându-i, înțărându-i, sentimentul kilometrilor de gard din scânduri albe, delimitind pogoane pieptănate și țesălate, și grajdurile luminate și-ncălzite electric, și hambarele cu nutreț, și locuințele grajdurilor, și casa administratorului, toate-ntr-o armonie perfectă pe fundalul sumbru al decorului – și la urmă l-a inventat și pe el, pe Charles, ca să-i prezinte, sau măcar să-l facă să-i vadă opera, fie că aproba ce făcuse sau nu.

Venea apoi vremea să zici „Mulțumesc” și „Noapte bună”, și să pleci înapoi spre oraș prin întunericul de-aprilie sau de mai și s-o-

nsotești pe Linda, până acasă-n palatul pe care tatăl ei și-l visase de la Moșia Franțuzului, să oprești la bordură, când, ca de fiecare dată, va zice cu vocea ei hârâită de rață (el, Charles, zicându-și și el de fiecare dată: *Care la urma urmei, poate că șoptită-n întuneric, după ce i-ai dat fusta jos, n-ar suna chiar atât de rău, gândind: Bineînțeles, dac-ai fi tu ăla*): „Intră să bem ceva”. Și nici nu era destulă lumină-n mașină ca el să fi putut citi tăblița de sidef, dacă ea i-ar fi oferit-o. Pentru că, de fiecare dată, el asta făcea: zâmbea, râdea, destul de tare, spera el, și dădea din cap – uneori îi venea luna-n ajutor – Linda deschizând deja ușa pe partea ei, așa că Charles trebuia să coboare repede pe-a lui, să ocolească mașina la timp. Cu toate că, oricât de iute-ar fi fost el, ea, gata, era afară, traversa trotuarul spre veranda cu coloane: ea, care poate că părăsise Sudul prea tânără și prea de multă vreme ca să-și fi putut însuși deprinderea rituală a femeilor din Sud de-a se aștepta la constanța nezdruncinată din partea cavalerilor servanți, sau poate că simpla nituire de vapoare lecuise mușchii de-altădată de celeritatea de-altădată. Orice-o fi fost, Charles trebuia s-o ajungă, de fapt, s-alerge pân’ la jumătatea aleii spre casă; când ea se oprea, aproape c-aștepta de fapt, ca să-și arunce ochii după el, surprinsă, nu neliniștită: numai surprinsă; ceea ce Hollywood-ul numea un *double-take*, și totuși nu chiar atât de mult segregată de moștenirea ei sudistă, ca să nu-și aducă-aminte că el, Charles, nu-ndrăznea să riște ca vreun trecător ocazional să-i poată povesti lui unchi-su că-i permitea femeii pe care-o conducea acasă să facă cel puțin douăzeci de pași neînsoțită până la ușa din față.

Așa că-n orice caz ajungeau unul lângă altul – la enorma siluetă indistinctă, cu coloane, care pentru tatăl ei fusese vis, coșmar, speranță apocaliptică sau terorizată ofrandă de îmbunare, orice-o fi fost, oricare ar fi putut fi, mausoleul ăsta glacial, în care bătrânul Snopes imolase atâția bani, pân’ la urmă fără grație, nici căldură, și Linda oprindu-se din nou să spună: „Intră să bem ceva”, exact ca și cum n-ar mai fi spus același lucru, cu douăzeci de pași mai devreme, lângă mașină, și

Charles cu zâmbetul încă pe buze și dând încă din cap, parcă și el acuma și-ar fi descoperit aptitudinea pentru un asemenea gest. Apoi mâna ei, zdravă, dură, ca de bărbat, pentru că la urma urmei era nituitoare de vapoare, sau măcar ex-nituitoare. Apoi, el îi deschidea ușa, ea se oprea o clipă-n prag în mijlocul mișcării, pe-un fond de lumină palidă în profunzimea holului; și ușa se închidea la loc.

Oh da, ar fi putut fi multe, dar surpriză n-ar fi fost în niciun caz, gândindu-se la unchi-su, sărmanul de el, de-i dăduse cumva realmente fusta jos, măcar o dată. Și-atunci își zicea că poate că unchi-su într-adevăr c-o făcuse atunci, acea singură dată, și n-a putut suporta, n-a putut îndura, și a fugit, a fugit cu optsprezece sau douăzeci de ani îndărăt, la Melisandra Backus (adică născută Backus) unde era în siguranță. Așa că, dacă nu surpriză-i cuvântul, cine știe, poate că nici durere n-o să trebuiască să fie: ușurare, doar atât. Un pic de groază, poate la gândul cum scăpase ca prin urechile acului, dar mai ales ușurare că scăpase oricum, în orice condiții. Pentru că el, Charles, fusese prea tânăr pe vremea aia. El nu-și dădea seama dacă realmente-și aducea aminte sau nu de mama Lindei, cum evident că-și aduceau aminte unchi-su și Ratliff. Dar fusese obligat să-i asculte pe-amândoi atât de des și-atât de mult, că-și dădea seama că știa tot ce-și aduceau aminte ei, în special Ratliff; pe Ratliff parcă-l auzea-aproape zicând: „Noi am avut noroc. Nu numai c-am avut-o pe Elena din Argos aici, la noi, în Jefferson, lucru pe care cele mai multe orașe nu l-au avut, da' am și știut cine era, și-am avut și un Paris al nostru, care ne-a scutit pe noi argosioții și a dăruit el Troia-n locu' nostru. Ce vrea omu' nu-i s-o aibă pe Elena, ci doar să aibă dreptu' și privilegiu' să se uite la ea. Cel mai rău lucru ce ți s-ar putea-ntâmpla e să te remarce ea, să se oprească și să-ntoarcă ochii după tine”.

Așa că, admițând că tot ce zăcea-n Elena era transmisibil, sau că-n orice caz se moșteneau, cuvântul n-ar fi deloc durere, ar fi simplă ușurare, poate ușurare uluită; și poate că norocu' lui unchi-su, soarta lui era să fie osândit, blestemat la un foc mai slăbuț și la o dogoare mai

domoală decât Paris și Manfred de Spain; că pur și simplu a fost prins de-o simplă frică sănătoasă de-atunci, de prima dată (dacă unchi-u realmente i-o dăduse jos atunci prima dată), și c-a fugit cât mai era încă-n viață. Știi cum e: păianjenul mascul, înțelept de vârstă sau prudent din experiență, sau poate doar destul de ager ca să miroasă, să perceapă, să anticipeze din pur instinct timid, în acea primă și tandră mângâiere a acului, a trompei, a tubului de absorbție, sau ce-o fi aia ce-o fi având femela ca să-l golească și de tot sângele din el, când el credea că tot ce pune-n joc e sperma; și sare, s-azvârle-n lături să scape, pierzându-și, desigur, și sperma și bună parte din organe, din măruntaie în ce crezuse el c-o să fie doar un simplu și pașnic orgasm, da' cel puțin își salvase coaja, pielea, viața. Sau boaba de strugure să zicem, o boabă coaptă, puțin prea pârguită poate, cam prea zemoasă, da-n orice caz încă destul de intactă-n învelișul ei, pe care ejacularea fâșnită din nimfica sărutare o soarbe de sevă, ca să-i rămână pân' la urmă doar o aparență turtită de boabă. Numai că pân' atunci o să trebuiască să-ți aduci aminte de ce spusese-odată Ratliff: „Nu, ea n-o să se mărite cu el. O să fie mai rău”, și-o să te-ntrebi ce, Doamne, iartă-mă, o să vrea Elena sau ereda ei să facă, ce-o să poată să facă cu pungața asta turtită, cu pielicica asta golită; adică Ratliff, ce dracu' o fi vrut să spună? Sau în orice caz, ce-a crezut că spune? Sau măcar ce i-a fost frică să nu cumva să fi vrut să spună, sau să fi și spus?

Până când, în cele din urmă, i-a dat prin cap să facă ceea ce era rezonabil și logic, și ce-ar fi făcut oricine din capul locului, dacă s-ar fi gândit: să-l întrebe chiar pe Ratliff ce-a vrut să spună sau ce-a crezut c-a spus, sau i-a fost frică să nu fi spus. Și-așa a și făcut. Venise vara, era-n iunie; lui McKinley Smith nu numai că-i dăduse bumbacul, dar Essie era-nsărcinată. Tot orașul știa; o spusese-n auzul tuturor, la bancă-ntr-o dimineață, îndată ce s-au deschis ușile și primii deponenți au început să se-nșire pe la ghișee; în mai puțin de două luni, ea și cu McKinley câștigaseră scaunul rulant al bătrânului Meadowfill.

— Pentru că asta nu-i destul.

— Nu-i destul, ce? făcu Charles.

— Nu-i destul ca să-i dea ei de lucru și s-o satisfacă. Vapoare de nituit n-are, și-acuma a rămas, pentru moment, și fără de oameni de culoare. Avem pace și belșug – pacea și belșugul, pentru care bătrâni ca mine și ca unchiul dumitale ne-am pierdut patru ani întregi sacrificându-ne zahărul și cotletele, și țigările, toate, să-i fericim pe tinerii ca dumneata, până-l câștigați. Atâta belșug, că până și oprimații ăia de cârpaci și tinichigii comuniști, și puii de negri, pot să-și permit-acuma să nu mai aibă nevoie de ea. Vreau să spun că, dacă-ntâi i-ai fi întrebat, poate că nici înainte n-au avut activmente nevoie de ea, numai c-atunci n-aveau nici atâția dolari, nici atâția cenți ca să-i poată spune. Acuma pot. Clipi la Charles. A rămas fără de nedreptate.

— Nu știam că se poate-așa ceva.

— Se poate, zise Ratliff. Așa c-acuma o să trebuiască să-și caute ceva, chiar de-o fi să inventeze.

— *All right*, zise Charles. Să zicem c-o face. Dacă a fost ea-n stare să reziste la tot ce-am inventat noi ăștia, p-aici, cu siguranță c-o să reziste și la orice-o putea inventa ea.

— Nu de ea mi-e mie grijă, zise Ratliff. E-ai în ordine. Ea-i periculoasă și-atâta tot. Mă gândesc la unchiu' dumitale.

— Ce-i cu el?

— Când pân' la urmă ea o să inventeze ceva și-o să-i spună, probabil că el chiar o s-o facă, zise Ratliff.

Şaisprezece

În dimineaţa aceea s-au întâlnit la poştă, absolut incidental, cum li se-ntâmpla de-atâtea ori, la curierul de dimineaţă, ea îmbrăcată, ca de obicei, în hainele pe care părea că le poartă cea mai mare parte a timpului când se plimba prin împrejurimile oraşului – pantofii de golf englezeşti, scumpi, zdreliţi şi scâlciaţi, dar totdeauna bine lustruiţi dimineaţa în fiecare zi, cu ciorapi sau şosete de lână şi cu pantaloni sau o fustă de stofă uzată, sau uneori în ceva kaki semănând a salopetă de fochist şi pe deasupra cu un impermeabil bărbătesc pătat; asta toamna şi iarna, şi primăvara; vara în bumbac – o rochie sau o fustă, sau nişte pantaloni, capul cu panaşul unic alb descoperit, cât ar fi fost vremea de rea. Obişnuiau după aceea să se ducă la cafenea la Holston House să bea câte-o cafea, dar de data asta Stevens luă tăbliţa de sidef cu colţurile aurite pe care i-o dăduse acum opt ani şi scrise:

Întâlnire La birou Avem de vorbit

— Ca să consulţi un avocat nu trebuie să-i ceri întâi să-ţi fixeze o oră? zise ea.

Desigur, dac-ar fi vorbit, ar fi zis: „Vasăzică, acum de-avocatul din mine ai nevoie”. Şi, dacă amândoi s-ar fi putut folosi de vorbire, el asta ar fi spus, pentru că, la vârsta de cincizeci şi ceva de ani, vorbitul nu mai e un efort. Dar scrisul e încă un efort la orice vârstă, aşa că până şi-un avocat ezită-n faţa evidenţei dacă-i obligat să folosească creion sau condei. Aşa că scrise: *Astă seară după cină La dumneata acasă*

— Nu, zise ea.

El scrise: *De ce?*

— Îţi faci nevasta geloasă. Nu vreau s-o indispun pe Milly.

Acuma el ar fi putut răspunde: „Melisandra? Geloasă? Pe

dumneata cu mine? După toate câte au fost, dup-atâta vreme?” Ceea ce bineînțeles că era prea lung de scris pe-o tabletă de cinci centimetri pe opt. Așa că-ncepuse deja să scrie *Fleacuri*, când se opri și șterse cu degetul mare. Pentru că ea se uita la el și-acuma-și dădu seama și el. Scrise: *Vrei s-o faci geloasă*.

— E nevasta dumitale, zise ea. Te iubește. E datoria ei să fie geloasă. El nu ștersese încă tăblița; n-avu decât să i-o țină din nou în fața ochilor până ce-și opri din nou ochii pe ea. Da, zise ea. A fi gelos face și asta parte din dragoste. Vreau să ai și tu parte de astea toate. Vrea să fii fericit.

— Sunt fericit, zise el. Apucă unul dintre plicurile încă nedeschise scoase din caseta poștală și scris pe dosul lui: *Sunt fericit că mi-a fost acordată favoarea de-a mă amesteca nepedepsit în treburile altora fără ca-n realitate să le fac vreun rău făcând parte din breasla ai cărei acoliți sunt iertați cu anticipație pentru că pun justiția mai presus de adevăr Nu mi s-a oferit ocazia să distrug atingând ceea ce iubesc Poți să-mi spui acuma despre ce-i vorba sau să vin deseară după cină la dumneata acasă*.

— *All right*, zise ea. Atunci după cină.

La început, averea neveste-sii, fusese-o problemă. De fapt, de n-ar fi fost exaltarea cea mare a războiului, exaltarea asta mai mică a unei averi atât de mari picate deodată ar fi putut fi gravă. Chiar și după patru ani de zile Melisandra tot mai încerca să facă o chestie din asta: în serile fierbinți de vară, valetul negru și una dintre servitoare serveau cina pe o terasă așternută cu dale, sub o glicină, în curtea din dos; de fiecare dată când erau musafiri de față, fie că erau aceiași, fie că erau alții, Melisandra zicea:

— Ar fi mai răcoare-n sufragerie (în casa nouă, reconstruită, sufrageria nu era chiar cât o sală de baschet) și nici gâze n-ar fi. Dar sufrageria-l face pe Gavin nervos. La care el întotdeauna zicea, în fața aceluiași sau acelorași musafiri:

— Dă-o-n colo, Milly, nimic nu mă poate face nervos, pentru că eu nervos m-am născut.

Ședeau la masă-acum, cu sandvișuri în față și cu ceai de la gheață. Ea zise:

— De ce n-ai invitat-o aici? El continuă să mestece așa că ea zise: Desigur c-ai invitat-o. Așa că el continuă să mestece și ea zise: Atunci trebuie să fie ceva grav. Apoi zise: Dar nu se poate să fie ceva grav, fiindcă atunci n-ar fi fost în stare s-aștepte, ți-ar fi spus chiar acolo la poștă. Așa că zise: Tu ce crezi că e? Și el își șterse buzele și lăsă șervetul din mână, se ridică, ocoli masa, se aplecă și o sărută.

— Te iubesc, zise el. Da. Nu. Nu știu. Nu mă aștepta, culcă-te!

Melisandra îi dăduse la nuntă un Cadillac de două locuri; asta se-ntâmplase-n cursul primului an de război, și numai Dumnezeu știe unde găsisese ea atunci un Cadillac decapotabil și cât dăduse pe el.

— Sau poate că nu-ți trebuie, zisese ea.

— Ba da, făcuse el. Dintotdeauna mi-am dorit un Cadillac decapotabil – cu condiția să pot face cu el ce vreau.

— Firește că poți, a zis ea. E-al tău.

Așa că el se dusesese cu mașina înapoi în oraș și aranjase la un garaj să o depoziteze acolo pentru zece dolari pe lună, și îi scosese bateria și aparatul de radio, și cauciucurile, și roata de rezervă și le vânduse, și cu cheile și factura se dusesese la Snopes la bancă și o depusese în gaj pentru cea mai mare sumă pe care-au acceptat să i-o-mprumute pe ea. La vremea aceea progresul, renașterea și regenerarea industrială pătrunseseră chiar și-n băncile de provincie din Mississippi, așa c-acuma banca lui Snopes avea un casier de meserie și un vicepreședinte salariat, importat de la Memphis cu șase luni în urmă s-o modernizeze, adică s-aducă banca de provincie la nivelul mentalității noi, care accepta, putea să accepte automobilul ca parte constitutivă categorică și inextirpabilă, nu numai a civilizației, ci și a economiei, când, precum foarte bine știa Stevens, Snopes personal nici lui Dumnezeu din cer nu i-ar fi dat împrumut un ban pe-un automobil. Așa că Stevens și-ar fi putut lua împrumutul de la vicepreședintele de import pe simplă cautiune personală, nu numai

pentru motivele de mai sus, dar și pentru că vicepreședintele era un venetic și Stevens reprezenta una dintre cele trei familii cele mai vechi din ținut, și vicepreședintele n-ar fi-ndrăznit să-i zică „Nu”. Dar Stevens n-a procedat așa; trebuia să fie chestia asta, cum e zicala, moșită de Snopes. L-a pândit, i-a-ntins o cursă și l-a prins pe Snopes chiar în văzul tuturor, în holul propriei bănci, nu numai cu tot personalul de față, dar și cu toți clienții care-n clipa aia se-ntâmplaseră să fie p-acolo, și i-a explicat în amănunt cum că n-avea de gând să vândă cadoul de nuntă al neveste-sii, ci doar să-l convertească-n obligații de împrumut de război pe toată durata ostilităților. Așa că împrumutul a fost realizat, cheile predate și actul de gaj transcris, și Stevens bineînțeles că nici gând n-avea să-l recupereze vreodată, plus cei zece dolari pe lună speze de întrepozitare pe seama băncii acum, crescând până-ntr-un moment în care Snopes își va da seama că banca sa era proprietara unui automobil Cadillac nou-nouț, demodat și fără baterie și cauciucuri.

Dar, chiar și cu mașina lui veche de șase ani, cu care fusese și la căsătorie, valetul tot îi alerga înainte, să-i deschidă ușa să se urce și să plece de-a lungul unei alei lungi și drepte, mărginite cu trandafiri agățători, cățărându-se pe gardurile de scânduri albe, de după care dispăruseră caii scumpi cu pedigree, inutili și răsfățați, care pe vremuri zburdaseră pe-acolo; dispăruseră pentru c-acuma nu mai era nimeni să-i călărească decât doar dac-ar fi angajat om plătit, Stevens personal detestând caii chiar mai mult decât câinii, rezervând cailor un inexpugnabil prim loc în aversiunea sa pentru că, deși erau și unii, și alții niște paraziți, câinele cel puțin avea delicatețea de-a fi și un lingușitor, el măcar se gudura pe lângă tine, așa că-ți păstra viu un salutar sentiment de rușine de speța omenească. Dar motivul real era că, deși nici calul, nici câinele nu uită niciodată nimic, câinele cel puțin iartă, ceea ce calul nu face, și după părerea lui, a lui Stevens, lumea avea acum nevoie de mai multă iertare: dacă dispuneai de-o aptitudine promptă și sensibilă, și acută de iertare, nu mai avea mare

importantă dacă învățai sau rețineai ceva sau nu.

Pentru că nici el n-avea idee despre ce voia Linda; își zicea: *Pentru că femeile sunt extraordinare: realmente n-are importanță ce vor dacă măcar ele însele știu ce-i aia ce cred ele că vor.* Dar, cel puțin era tăcerea, putea să tacă. Ea va trebui să organizeze, să stabilească legăturile reciproce, să-i spună ea însăși tot ce voia ea ca el să știe, în loc de-a fi el obligat să-i smulgă prin infinitezimale operațiuni legale de scormonire la care te obligă uneori martorii; el n-o să aibă decât să scrie pe tabletă: *Cel puțin nu mă face să-ți pun în scris toate întrebările pe care vrei să ți le pun, așa c-atunci când ajungi la una din ele puneți-o singură și mergi de la ea mai departe.* Când opri mașina putu s-o și vadă, în rochie albă, în portic, între două dintre coloanele prea mari pentru casă, pentru stradă, pentru tot Jeffersonul; o să se-ntunece și probabil c-o să fie mai răcoare și-n orice caz mai agreabil de șezut acolo, afară. Dar mai era și tăcerea; își zise c-ar trebui să fie o lege ca fiecare să aibă cu el o lanternă electrică-n mașină, sau poate dacă i-ar cere ei în scris s-aducă o lanternă din casă, să poată citi prima frază; numai că n-avea cum citi că-i cerea o lanternă decât după ce intra în casă.

Îl sărută, cum făcea totdeauna când se-ntâlneau altundeva decât pe stradă, aproape tot atât de înaltă cât el; își zise: *Desigur c-o să trebuiască să fie sus în odaia ei și cu ușile-nchise probabil; ceva destul de grav ca să fie nevoie de-o întâlnire specială,* urmând-o prin holul la capătul căruia era ușa camerei în care tatăl ei (el credea că, din tot Jeffersonul, numai el și cu Ratliff știau cum stau lucrurile) ședea, cum voia legenda locală, nici citind, nici mestecând tutun: doar cu picioarele proptite pe scândurica nevopsită, pe care pusese pe-un neam al lui, dulgher la Moșia Franțuzului, s-o bată-n cuie în căminul stil Adam; și, desigur, sus pe scară la ea în odaie, unde căminul fusese conceput exact pentru înălțimea lor, să poată sta în fața lui, când se foloseau de bloc și de creion, care acum constituiau un utilaj fix pentru că ea-l aducea aici numai când era de spus ceva mai mult decât ar fi încăput pe tableta de cinci pe opt. Cu toate că de data asta el nici n-apucase să pună mâna

pe condei, că ea îi și spusese cele opt-nouă cuvinte care câteva secunde l-au înghețat. Zise după ea unul dintre ele.

— Mink? făcu. Mink? Și-n gând, repede: *Ei drăcia dracului, numai asta nu, zicându-și repede, Nouă sute... opt. Douăj' de ani și p-ormă încă douăzeci pe deasupra. Peste doi ani iese și-așa. Uitaserăm de asta. Oare chiar uitaserăm?* N-a avut nevoie să scrie nici măcar *Spune-mi*; ea chiar asta făcea. De n-ar fi fost că voia să tacă, ar fi putut, ar fi vrut s-o-ntrebe, ce, Doamne, iartă-mă, ce coincidență trăsniță (nu-ncepuse încă să-i dea prin minte că există și șansă, soartă, destin) o-mpinsese să se gândească la un om pe care nu-l văzuse-n viața ei și-al cărui nume nu-l putuse auzi decât în legătură c-un omor laș și bestial. Da' acum asta nu mai avea importanță: începuse să se gândească la destin și la soartă.

Ieri luase mașina lui tăică-su și pe valet ca s-audă-n locul ei și se dusesse pân' la Moșia Franțuzului, și vorbise cu fratele maică-sii, cu Jody; acum stătea-n fața lui Gavin lângă bordura căminului pe care pusese blocul gol, zicându-i:

— La-nceput, n-a avut decât douăj' de ani, și asta-ar fi-nsemnat nouăsute douășopt; ar fi ieșit, atunci. Numai că-n nouă-sute douăștrei a-ncercat să evadeze. Cum zicea unchiu' Jody, într-un fel de fustă largă și-o bonetă de femeie. Cum de-o fi putut să-și facă rost de-o fustă-n pușcărie?

De n-ar fi fost că voia să tacă, ar fi putut s-o ia cu duhul blândeții. Dar acum tot ce-i rămăsese era blocul de hârtie galbenă. Pentru că răspunsuri știa dinainte de-a scrie: *Ce ți-a spus unchiu' Jody?*

— C-a fost cel'lalt... văr al meu. Montgomery Ward, avusese clișeele alea porcoase, cu lanterna magică, pân' ce l-au trimis și pe el la Parchman, tot în nouă sute douăștrei, ți-aduci aminte? Oh da, desigur că-și aducea aminte: cum el și cu șeriful de-atunci, bătrânul Hub Hampton, care-i mort acum, și-au dat amândoi seama că Flem Snopes fusese ăla care-ascunsese alcoolul de contrabandă-n studioul lui văr-su și-a făcut să fie condamnat la doi ani la Parchman, dar că tot

Flem fusese ăla care nu numai c-a avut două întrevederi între patru ochi cu Montgomery Ward cât era-n pușcărie așteptând judecata, da' că a și depus cauțiunea și-a garantat, de-a putut Montgomery Ward să lipsească două zile din închisoare și și Jefferson și p-ormă să se-ntoarcă și să primească sentința, și să fie dus la Parchman s-o execute, după care Jeffersonul nici nu l-a mai văzut, nici n-a mai auzit de el, pân-acum vreo opt sau zece ani de zile, când au aflat că Montgomery Ward era acum pe la Los Angeles, într-o afacere destul de lucrativă afiliată sau legată de industria cinematografică, sau în orice caz, de lumea Filmului. *Vasăzică, de-asta trebuia Montgomery Ward să nimerescă la Parchman, și nu-n altă parte își zise el, nu la Atlanta sau Leavenworth unde l-ar fi dus afacerea cu ilustrațiile alea porcoase.* Oh da, desigur că-și aducea perfect aminte de chestia asta, și-și aducea și de alta, de mai-nainte, tot la tribunal, c-un nenorocit de sfrijit de asasin smintit și nemâncat, cât un copil de mare, care, când președintele-n persoană s-a aplecat spre el, să-i dea, după Constituție, dreptul să-și facă apărarea, i-a zis: „Nu-mi bate capu-acuma, nu vezi c-am treabă?” și s-a-ntors din nou spre sala-nțesată ca să strige: „Flem! Flem Snopes! Nu-i nimeni p-aici să se ducă să-i trimeată vorbă lu' Flem Snopes...” Oh da, desigur, el, Stevens, își dădea acum seama de ce Montgomery Ward a trebuit s-ajungă la Parchman: Flem Snopes, cu-alea două vedre ascunse și găsite-acolo, și-a cumpărat încă douăj' de ani de viață.

Scrise: *Vrei să-l scot acuma?*

— Da, zise ea. Cum ai să faci?

El scrisese: *Peste 2 ani tot o să iasă de ce sa n-așteptăm pân' atunci.* Și mai scrisese: *De 38 de ani el nu știe altceva decât cușca aia. În libertate nicio lună n-o s-o poată duce ca un leu bătrân sau un tigru Mai lasă-i măcar ăști doi ani.*

— Doi ani de viață nu-i mult, zise ea. Doi ani de pușcărie sunt.

Apucase din nou creionul, dar s-a oprit și-n loc să scrie a vorbit cu glas tare; i-a spus mai târziu lui Ratliff de ce. „Știu de ce, a zis Ratliff. Nu voiai să te-amesteci în tărăște. Poate că pân' pe vremea aia ea

apucase să-nvețe să-ți citească pe buze, și chiar de nu, îți fixaseși poziția în propria dumitale istorie.” „Nu, zise Stevens. Am făcut-o nu numai pentru că eu cred în soartă și-n destin, da’ sunt și-un susținător al lor, un admirator; vreau să fiu și eu unul din instrumentele lor, oricât de modest.” Așa că n-a scris, a rostit:

— Nu-ți dai seama ce-are de gând să facă din clipa-n care se-ntoarce la Jefferson sau oriunde unde-i și tatăl dumitale?

— Spune rar, să mai încerc o dată, zise ea.

Și-atunci scrise: *Te iubesc*, zicându-și repede: *Dacă zic: Nu o să găsească pe altul, cine știe pe cine, vreun damblagiu care-o s-o stoarcă de bani ca să-l scoată și pe-ormă-o s-o stoarcă și pentru cine știe ce-o să mai facă vipera aia când s-o vedea-n libertate și scrise Da putem să-l scoatem durează câteva săptămâni am să redactez o petiție-n numele dumitale ca rudă de sânge judecătorul de atunci judele Long și șeriful bătrânul Hub Hampton au murit, da’Hub ăl mic o să-mi facă treaba chiar dacă nu-i șerif până la alegerile viitoare și mă duc chiar eu cu ei la guvernator.*

Și cu Ratliff își zise-n gând. A doua zi dimineată petiția era la el pe birou cu Ratliff aplecat deasupra ei cu condeiul în mână.

— Dă-i drumu’, făcu Stevens. Semnează. O să am eu grijă. Ce-ți închipui că sunt – un asasin?

— Încă nu, deocamdată, zise Ratliff. Cum o să ai grijă?

— O să aibă Mrs Kohl.

— Parcă-mi spuseseși că n-ai scos o vorbă, așa ca să poată ea să te-audă, despre ce-o să facă Mink îndată ce-o s-ajungă-n același oraș cu Flem, zise Ratliff.

— Nici n-am avut nevoie, zise Stevens. Linda și cu mine am fost amândoi de acord că nu-i nevoie să se-ntoarcă aici. După patruj’ de ani, cu nevasta moartă și cu fetele-mprăștiat Dumnezeu știe pe unde, o să-i fie-n fond și lui mai bine dacă nu se-ntoarce. Așa că ea pune la dispoziție banii. Voia să-i dea o mie, da’ i-am spus c-atâția bani dintr-odată-l nenorocesc cu siguranță. Așa c-o să-i las directorului închisorii două sute cincizeci să-i fie înmânați în minutu-n care-i dau drumu’ pe

poartă, cu condiția ca din momentu-n care-acceptă banii să jure că pân' la apusu' soarelui a ieșit dintre hotarele statului Mississippi, și la fiecare trei luni i se vor trimite alte două sute cincizeci la ce adresă i-o plăcea, cu condiția să nu mai calce-n Mississippi câte zile-o mai avea.

— Pricep, zise Ratliff. Nu poa' să s-atingă de gologani decât cu condiția să nu mai dea cu ochii de Flem Snopes cât o mai trăi.

— Exact.

— Da' ia-nchipuie-ți că nu reușești nimic cu banii, zise Ratliff. Închipuie-ți că nu vrea să ia douăș'tecin' de dolari pe Flem Snopes.

— Nu uita, zise Stevens. O să aibă de-ales între treizeci și opt de ani de pușcărie gata făcuți și de care-a scăpat, și alți doi ani pe care-i mai are de făcut în cușca aia, ca să scape. Îl vinde pe Flem Snopes peăști doi ani care vin, cu o primă de o mie de dolari pe an gratis pe tot restu' vieții. Semnează.

— Nu mă zori, zise Ratliff. Soartă și destin. Astea erau, de care-mi ziceai că ești mândru să le fii slujitor, nu?

— Ei și? făcu Stevens. Semnează.

— Nu ești de părere c-ar trebui să bagi printre ele și puțin noroc.

— Semnează, zise Stevens.

— Lui Flem i-ai spus?

— Încă nu m-a-ntrebat, zise Stevens.

— Și dacă te-o-ntreba?

— Semnează.

— E gata-semnată, zise Ratliff. Puse condeiul la loc pe birou. Ai dreptate. Niciun moment n-am avut de ales, noi. Dacă ai fi zis „Nu”, s-ar fi dus la altu' care n-ar fi zis „Nu” și nici măcar n-ar fi inventat jocu' ăsta la noroc cu douăș'tecin' de dolari. Și-atunci Flem Snopes chiar că n-ar mai fi avut absolut nicio șansă.

Niciunul dintre celelalte documente necesare n-a prezentat vreo dificultate. Judecătorul care prezidase procesul murise, firește, la fel și respectivul șerif, bătrânul Hub Hampton. Dar fiul lui, căruia-i ziceau acum Hub ăl mic, moștenise nu numai cei patru ani alternativi în

postul de șerif, dar și aptitudinea bătrânului de-a fi în cei mai buni termeni politici cu înlocuitorul său alternativ, Ephriam Bishop. Așa că Stevens avea deocamdată astea două nume; de asemenea, președinte de juriu era pe-atunci un bătrân voinic (deci încă ager) de vreo optzeci și cinci de ani care mai exploata și-acum o moară de grâu cu motor electric atunci când nu se ducea la vânat sau la pescuit cu moș Ike McCaslin, alt octogenar: plus alte câteva selecte semnături pe care Stevens le storsese tot atât de simplu și de neînduplecat, ca și pe-a lui Ratliff. Cu toate că, după el, atuul lui cel mai mare era colegul lui de promoție de la Harvard, cam diletant el în politică în Mississippi, care nu deținuse niciodată niciun fel de demnitate oficială, dar era de ani de zile un fel de om cu trecere și de consilier al guvernatorilor pentru simplul considerent că toate clanurile politice îl știau nu numai ca pe un mississippiian de treabă și devotat, dar și mult prea bogat ca să mai râvnească la ceva.

Așa că Stevens, după ce trimisese actele-n capitala statului, n-avea să aibă – și, firește, nici nu intenționa altceva – de anunțat clientei sale decât că lucrurile merg bine, și restul verii trecu și veni toamna – septembrie, când tot Mississippi-ul (inclusiv guvernatori și legiuitori, și comisii de grațiere) își punea guler și cravată și veston, și se-apuca de lucru. Avea, cert, sentimentul c-aproape-ar putea s-aleagă exact ziua și ora la care-ar prefera ca deținutul să fie eliberat, și-alesese sfârșit de septembrie explicând clientei sale de ce, pe maculatorul galben de birou, plauzibil, volubil convingător pentru că el însuși era convins. Septembrie, punct culminant în sezonul culesului de bumbac, când nu numai că va găsi de lucru, lucru cu care-i familiarizat, ci tocmai lucrul cu care, dintre toate, deținutul eliberat avea cele mai puternice legături emotive, dar după ce treizeci și opt de ani trebuise să-l facă silit de carabinele-ncărcate, acum avea să-l facă plătit cu bani, pe fiecare sac de cincizeci de kilograme. Asta, pus în balanță față cu eliberarea pe loc, atunci, în iunie, c-o juma' de vară de trândăveală-n față, plus puterea de atracție a locului unde se născuse, nu-i explicase

niciodată Lindei motivele pentru care făptura aia nu mai mare decât un copil și care trebuie că din capul locului fusese nebun, și cu siguranță că ăi treizeci și opt de ani de pușcărie n-avuseseră cum să-l fi vindecat, nu trebuia să se-ntoarcă la Jefferson; îi ascunsese și-astandărătul locvacității raționale a condeului alergând pe hârtia liniată – când deodată își ridică ochii (ea de bună seamă că n-auzise nimic) să-l vadă pe Ratliff acolo, imediat lângă ușa biroului, uitându-se la ei curtenitor, blând, impenetrabil, și de data asta puțin grav și gânditor. De fapt atât de puțin, că Linda-n orice caz nu băgase de seamă, sau cel puțin nu înainte ca Stevens, atingând-o, strângând-o de braț sau de cot, să se ridice (cu toate că nu era niciodată necesar; acum ea simțea prezența unui nou-venit) și să zică:

— Ce mai faci, V.K.? Intră. S-a și făcut vremea?

— Cam așa s-arată, zise Ratliff. 'Neața, Linda.

— Ce mai faci, V.K., răspunse Linda cu vocea ei înfundată, dar aproape exact cu-aceeași inflexiune ca și Stevens: ea care nu l-ar fi putut auzi salutându-l pe Ratliff și nici nu-și putea aduce aminte de momentul când l-ar fi putut auzi, pe vremuri. Apoi Stevens scoase bricheta de aur cu monograma GLS, cu toate că L nu era inițiala lui, și-i aprinse ei țigareta, apoi se duse cu Ratliff la dulăpiorul de deasupra chiuvetei și aduseră cele trei pahare groase și zaharnița, și unica linguriță, și-o lămâie tăiată felii, și Ratliff scoase de-undeva dintr-un buzunar o sticlă de whiskey din puținul pe care-l mai făcea Mr Calvin Bookwright și-l lăsa an de an să se roadă, și din când în când mai dădea câte unuia care-avea destul tact ca să păstreze prietenia lui precară și irascibilă. Ședeau toți trei, Linda cu țigarete și Stevens cu pipa lui de cocean de păpușoi, și-și sorbeau băutura, Stevens vorbind întruna și scriind din când în când pe bloc ca ea să-i răspundă, până când ea puse pe masă paharul gol și spuse „Bună seara” și plecă. Apoi Ratliff zise:

— Vasăzică, lui Flem nu i-ai spus încă. Stevens fuma. Da' pân' la urmă normal că nici nu mai era nevoie, pen' c-acuma știe tot ținutu' că

Linda, nepoata sau vara lui Mink Snopes, sau ce i-o fi, îl scoate. Stevens fuma. Ratliff apucă unul dintre pahare.

— Mai iei unu?

— Nu, zise Stevens. Foarte mulțumesc.

— Vasăzică, nu ți-ai pierdut glasul, făcu Ratliff. Afară doar c-acolo-n fund, în tezauru' băncii, unde trebuie să stea să-și numere banii, nu poa' s-audă ce se-ntâmplă. Decât dac-o trebui să facă vr-un drum p-afară. Stevens fuma. Să treacă drumu' pân' la șerif la birou. Stevens fuma. Și chiar nu mai vrei un pahar?

— *All right*, făcu Stevens. De ce?

— Asta te-ntreb și eu. Ai fi zis că primu' lucru pe care-o să-l facă Flem o să fie să se ducă la șerif și să-i aducă aminte de cuvintele ale din urm' ale lu' Mink pân' să nu-l fi poftit atunci judele Long să se ducă la Parchman. Numai că n-a făcut așa. Poate că pân' la urmă Linda i-o fi spus despre ăi douăș'tecinj' de dolari și poate că și Flem s-agață d-un fir de pai când n-are altceva de ce s-agața. Pen' că firește că Flem nu poa' să se duc-așa la ea, de-a dreptu', și să-i scrie pe tableta aia. Din clipa-n care-ai să-i dai drumu' blestematei ăleia de vipere-otrăvite o să vină-ntins aici și-o să s-achite de datorie pentru mormântu' maică-tii și toate ălelalte, despre care cu siguranță că băgăreții ăștia din Jefferson te-au și convins pesemne pân' acumă că-s eu de vină: natural că n-o să-ndrăznească să riște să-i bage-n cap idei de-astea ca s-o facă să vină să pună mâna pe dumneata să te trimiță la Parchman să-l scoți astă-seară și să fii dimineață-napoi cu el aici în Jefferson, când el mai are încă trei săptămâni de stat, în care câte nu se pot întâmpla: poa' să moară Linda sau să moară Mink, sau guvernatorii', sau comisia de grațieri, sau poa' să sară-n aer chiar și Parchman cu totu'. Când zici c-o să fie?

— C-o să fie ce?

— Ziua când o să-i dea drumu'.

— Oh. Cam pe după douăzeci. Probabil pe la douășase.

— La douășase, zise Ratliff. Și te duci acolo-nainte?

— Săptămâna viitoare, zise Stevens. Să las banii și să vorbesc cu directorul. Că nu se poate atinge de bani până nu s-angajează să plece din Mississippi-nainte de-apusul soarelui și să nu-i mai calce piciorul p-aici.

— În căzu' ăsta-i totu-n regulă. Mai ales dacă eu... Se opri.

— Dacă dumneata, ce?

— Nimic, zise Rafliff. Soartă și destin, și noroc, și speranță, și noi toți amestecați în toate – noi și Linda, și Flem, și-afurisitu' ăla de smintit nemâncat și mort de foame de-acolo, de la Parchman, toți noi ăștia-amestecați într-o' soartă și-un destin, și-un noroc, și-o speranță, de nu mai știe nici unu' din noi unde-i începutu' și unde-i sfârșitu'. Mai ales speranță. Mi-aduc aminte că mă gândeam odată că-n fond speranța-i tot ce-are omu', decât c-acuma-ncep să cred că-i cam tot de ce-are omu' nevoie – doar atât, să spere. Nenorocitu' ăla de ticălos de-acolo din tezauru' băncii, unde-și numără banii, pen' c-acolo-i singuru' loc de pe lumea asta unde Mink Snopes nu poa' să pună mâna pe el, și cât o sta acolo poate foarte bine să numere bani, ca să facă ceva, pen' c-altceva tot n-are ce. Și mă-ntreb dacă poate n-o să-i dea Lindei înapoi ăi douăș'tecinj' de dolari fără măcar să-i socotească dobândă la ei, pentru ăi doi ani de grațiere. Și mă-ntreb cam cât ar da el din ce mai are-acolo-n pivniță-n tezaur, să mai aibă parte de-ncă douăj' de ani de trăit. Sau poate de-ncă zece. Sau poate măcar de-ncă unu'.

Zece zile mai târziu, Stevens era în biroul directorului închisorii. Avea banii la el – douăzeci și cinci de hârtii de câte zece, nou-nouțe.

— Nu doriți să-l vedeți? zise directorul.

— Nu, zise Stevens. O să puteți vorbi dumneavoastră cu el. Sau oricine. E simplu: i se oferă s-aleagă: acceptă grațierea și două sute cinzeci de dolari, și pleacă din Mississippi cât poate de repede, plus alți două sute cinzeci de dolari la fiecare trei luni de zile tot restul vieții, dacă nu mai trece niciodată hotarul încoace; sau rămâne-aici, la Parchman, să putrezească încă doi ani și dracu' să-l ia.

— Păi eu zic c-ar trebui să meargă, făcu directorul. Dac-aș fi eu, cu siguranță c-ar merge. De ce ține-așa de mult ăl cu cei două sute cinzeci de dolari să nu se mai întoarc-acasă?

Stevens zise repede:

— N-are la ce se-ntoarce. Familia i s-a dus, s-a-mprăștiat, nevastă-sa a murit acum douășcinci sau treizeci de ani, și ce s-a ales din cele două fete, nimeni, nu știe. Chiar și casa cu chirie-n care stătea s-o fi năruit de la sine, de n-o fi dat cineva peste ea și-a făcut-o surcele.

— Ciudat lucru, zise directorul. În Mississippi, aproape orice om are măcar un văr. De fapt, e și greu să n-ai.

— Oh, rude-ndepărtate, făcu Stevens. Da, s-ar părea c-au fost și ei un clan de-ăsta răspândit pe la țară.

— Așa că una din rubedeniile astea-mprăștiate ține-așa de mult să nu-l mai vadă-napoi acasă, că dă și două sute cincizeci de dolari pe asta.

— E nebun, zise Stevens. Nu se poate ca-n ăștia treizeci și opt de ani să nu fi băgat de seamă careva de pe-aici, de pe la dumneavoastră, și să nu vă fi spus, chiar dacă dumneavoastră personal n-ați remarcat.

— Pe-aici toți suntem nebuni, zise directorul. Chiar și deținuții. Poate-i clima. În locul dumneavoastră eu nu mi-aș face griji. Toți sunt așa la un moment dat – amenință; pe judecător sau pe procuror, sau pe vreun martor, care s-a apucat să spună-n public lucruri pe care orice om cumsecade le-ar fi păstrat pentru el; amenințări grave: din câte-am băgat eu de seamă, nu-i loc mai bun pe lume de-amenințat sus și tare decât cu cătușe la mână, legat de-un polițist. Dar câteodată chiar și-un an e multă vreme. Și el a avut treizeci și opt. Vasăzică, nu capătă grațierea decât dacă acceptă cei două sute cinzeci de dolari. De unde știți că n-o să ia banii și-o să vă tragă pe sfoară?

— Am mai constatat și eu câte ceva pe la oameni, zise Stevens. Un lucru, de pildă: că sunt oameni incorecți care se vor strădui de zece ori mai mult și vor face sacrificii de zece ori mai mari ca să fi se recunoască cel puțin o virtute, oricât de spartană, decât ar face-un om

corect ca să evite viciul cel mai abject, dar care-l amuză. A-ncercat să-și omoare avocatul chiar acolo-n în închisoare-n timpul procesului, când a vrut să susțină că-i nebun. O să-și dea seama că singurul lucru sănătos de făcut e să primească banii și grațierea pentru că, dac-o să refuze grațierea din cauza banilor, peste doi ani de zile nu numai că n-o să aibă cei două mii de dolari, da' poate să și moară. Sau, ceea ce ar fi infinit mai rău, să fie-n viață și-n sfârșit liber și sărac, dar Fle... și se opri.

— Da? făcu directorul. Cine-i Fleh ăsta, care-n doi ani ar putea să moară și să nu mai poată pune mâna pe el? Cel cu ăi două sute cinzeci de dolari? N-are importanță, zise el. Sunt de acord cu dumneavoastră. Dacă primește banii, totu-i clasa-ntâi, cum zic ei. Asta doriți, nu?

— Exact, zise Stevens. Dacă se ivește vreo încurcătură, puteți să-mi telefonați la Jefferson cu taxă inversă.

— Vă telefonez în orice caz, zise directorul. Faceți eforturi prea mari, ca să nu fie o chestie gravă.

— Nu, zise Stevens. Numai dacă refuză banii.

— Vreți să spuneți grațierea.

— Care-i deosebirea? făcu Stevens.

Așa că-n după-masa de douăzeci și șase când ridică receptorul și centrala zise: „Parchman, Mississippi, cu Mr Gavin Stevens. Vorbește Parchman”, și o voce stinsă zise: „Hello, domnu'-avocat?”, Stevens își zise repede-n gând: *Vasăzică, pân la urmă, tot un laș sunt. Dacă s-o-ntâmpla peste doi ani cel puțin n-o să m-atingă nimic. Acuma măcar pot să-i spun, pentru că asta-i dovada și-n receptor:*

— Vasăzică, a refuzat să ia banii.

— Atunci ai și aflat, făcu vocea lui Ratliff.

— ... Ce? zise Stevens, de fapt după mai puțin de-o secundă.

— Eu sunt, zise Ratliff, V.K. la Parchman. Vasăzică, ți-au și telefonat.

— Mi-au telefonat, ce? zise Stevens. E încă-acolo? A refuzat să plece?

— Nu, a plecat. A plecat azi-dimineață la opt. C-un camion, spre nord...

— Păi ziceai că n-a luat banii.

— Asta-ncerc și-acuma să-ți spun. În fine-am dat de urma lor, acum un sfert de ceas. Banii-s încă-aiți. El...

— Stai puțin, zise Stevens. Ai zis că la opt dimineața, în ce direcție?

— L-a văzut un negru, stătea la marginea șoselei și a găsit pe cineva să-l ducă, un camion de cărat vite, mergea spre nord, la Tutwiler. De la Tutwiler se poa' să se fi dus la Clarksdale și de-acolo mai departe la Memphis. Sau poa' să se fi dus de la Tutwiler la Memphis pe partea ailaltă, prin Baterville. Numai că oricine, dacă vrea să meargă de la Parchman la Jefferson poa' s-o ia și prin Baterville, afară doar dacă nu vrea s-o ia prin Chicago sau pe la New Orleans, să se mai plimbe. Altminteri, nu mai are mult și-i în Jefferson. Plec și eu chiar acum și poate c-ar fi mai bine...

— *All right*, făcu Stevens.

— Și poate și lui Flem.

— Las-o dracului, am zis o dată *all right*.

— Da' ei încă nu. Nu-i nicio nevoie să-i spui de pe-acuma că uite, gata, ea l-a omorât pe bărbatu' maică-sii...

Dar asta n-a mai apucat s-audă, receptorul era-n furcă; nici măcar n-avea pălăria pe cap când a ajuns în piață, pe stradă, cu banca unde era Snopes într-o direcție și tribunalul unde era șerifu-n cealaltă; nu c-avea vreo importanță cu care să vorbească-ntâi, da'-și zicea: *Vasăzică-s realmente un laș și toată vorbăria cu destinul și cu soarta nici măcar pe Ratliff nu l-a convins.*

— Vrei să zici, făcu șeriful, că stă de treizeșopt de ani la Parchman și că, din clipa-n care-l scoate cineva de-acolo, o să-ncerce o ispravă care-o să-l ducă direct înapoi, dacă nu cumva întâi l-or spânzura de data asta? Nu fi copil! Chiar și-un tip cum zic ei că-i ăsta, și tot trebuie să fi căpătat un pic de bun-simț în treizeșopt de ani.

— Ha, făcu Stevens acru. Foarte bine-ai spus. Dumneata probabil că

erai un băiețuș cu poala cămășii pe-afară, atunci, în 1908. N-ai fost în sala tribunalului în ziua aia să-i vezi mutra și să-l auzi. Eu am fost.

— *All right*, zise șeriful. Și ce vrei să fac?

— Să-l arestezi. Cum se zice? Control rutier? Nici măcar să nu-l lași să intre-n Yoknapatawpha.

— Pe ce motiv?

— Dumneata prinde-l. Motive-o să-ți dau eu câte-o să-ți trebuiască. La nevoie-l reținem pentru însușire de bani sub pretexte mincinoase.

— Parcă ziceai că n-a luat banii.

— Nu știu încă exact ce s-a-ntâmplat cu banii. Dar am să imaginez eu ceva să poate servi, măcar să-l reții o bucată de vreme.

— Da, făcu șeriful. Sunt convins c-ai să găsești. Acuma hai să mergem la bancă să vorbim cu Mr Snopes, poate că toți trei la un loc o să putem născoci ceva. Sau poate Mrs Kohl. O să trebuiască să-i spui și ei, cred.

La care Stevens îi repetă aproape textual ce-i spusese Ratliff după ce pusese receptorul jos:

— Să-i spui unei femei că uite, tocmai atunci isprăvisese de-omorât pe bărbatul maică-sii, dimineața la ora opt?

— *All right, all right*, zise șeriful. Vrei să vin cu dumneata la bancă?

— Nu, zise Stevens. În orice caz, nu încă.

— Părerea mea e că te-ai speriat degeaba, zise șeriful. Dacă s-ontoarce cumva p-aici, o să se ducă de-a dreptul la Moșia Franțuzului. Și-atunci, cum dăm cu ochii de el prin oraș îl umflăm și stăm nițeluș de vorbă.

— Ai să dai pe dracu' cu ochii de el, făcu Stevens. De când îți tot spun că de ăsta nu dai cu ochii. Asta a fost și greșeala lui Jack Houston, acu treizeșopt de ani: n-a dat cu ochii de el decât când i-a ieșit de după tufiș, atunci, dimineața, cu pușca – dacă cumva o fi ieșit de după tufiș ca să tragă, ceea ce mă cam îndoiesc.

Porni-napoi, traversând din nou piața, repede, zicându-și: *Da, la urma urmei chiar că-s un laș*, la care entitatea sau cantitatea aceea cu

care-și pierduse o bună parte din viață vorbind sau mai curând trebuind s-asculte (poate scheletul lui, care-o să-i supraviețuiască vreo câteva luni sau câțiva ani – și fără-ndoială că-n tot timpul ăsta o să-i facă morală, și el n-o să aibă cum răspunde) făcu imediat: *Ți-a spus cineva vreodată că nu ești?* Și el iar: *Dar nu-s laș: sunt omenos.* Și cel'lalt: *Nici măcar nu ești original; ăsta-i un eufemism folosit de obicei în loc de laș.*

Banca trebuie că era închisă-acum. Dar când traversase piața spre biroul șerifului mașina cu Linda la volan n-aștepta, așa că azi nu era zi de mers la săptămânalul whiskey. Storiurile erau trase, dar, după puțin ciocănit la ușa laterală, unul dintre contabili scoase nasul, îl recunoscuse și-i dădu drumul; trecu prin răpăiala mașinilor recapitulând operațiile zilei – mașinile în sine părănd imunizate și chiar nepăsătoare la sumele astronomice pe care le reduceau la un staccato insignifiant – bătău la o ușă, pe care acum patruzeci de ani colonelul Sartoris pusese să se scrie INTRAREA OPRITĂ, și o deschise.

Snopes ședea nu la birou, ci cu spatele la el, cu fața la căminul fără foc, rece, proptit picior peste picior pe-aceleași zgârieturi pe care le-ncepuseră călcâiele colonelului Sartoris. Nu citea, nu făcea nimic: doar ședea acolo cu pălăria lui neagră, de plantator, pe cap, cu falca de jos mișcându-se-alene, întruna, ca și cum ar fi mestecat ceva, dar, precum știa tot orașul, nu mesteca nimic; nici măcar nu și-a dat picioarele jos când Stevens s-a apropiat de biroul lui (era o masă mare și plată plină cu hârtii oarecum aranjate, aproape-ntr-un fel de ordine) și-a zis ca dintr-o răsuflare:

— Mink a plecat azi-dimineață la opt, de la Parchman. Nu știu dacă ești la curent sau nu, dar noi – eu depusesem la direcție ceva bani să i se dea la ieșire cu condiția că, dacă-i primește, să jure că pleacă din Mississippi fără să mai treacă prin Jefferson și că n-o să-i mai calce piciorul p-aici. N-a acceptat banii; nu știu cum de s-a-ntâmpat, pentru că nu trebuia să fie grațiat decât cu condiția asta. S-a urcat într-un camion care trecea și a dispărut. Camionul mergea spre nord.

- Cât era?
- Ce? făcu Stevens.
- Câți bani?
- Douăș’tecinzeci de dolari, zise Stevens.
- Foarte mulțumesc, zise Snopes.

— Doamne-Dumnezeule, făcu Stevens. Omule, eu îți spun c-a plecat unu’ de la Parchman, azi la opt dimineața, și că vine-ncoace să te-omoare, și dumneata tot ce găsești să-mi spui e „Foarte mulțumesc”?

Celălalt nu mișca, afară doar de mestecatul lui; Stevens își zicea fierbând de furie și stăpânindu-se: *Măcar dac-ar scuipa din când în când.*

— Atunci tot ce-are la el sunt ai zece dolari pe care-i capătă de acolo când li se dă drumu’, zise Snopes.

— Da, zise Stevens. Din câte știm – din câte știu. Da, atâta. *Sau măcar să se facă din când în când că scuipă*, își zicea.

— Să zicem că omu’ are-o răfuială cu tine, făcu Snopes. Un om de șaiștrei de ani, și treișopt făcuți în pușcărie, și care nici înainte nu era mai voinic decât un băiat de doișpe...

Care chiar și-atunci a trebuit să s-ascundă dup-un tufiș ca să tragă, își zise Stevens. *Oh, da, știu perfect de bine ce vrei să zici: prea mic și prea firav chiar și-atunci, fără treișopt de ani de pușcărie ca să fi riscat un cuțit sau o bâtă. Și nici la Moșia Franțuzului nu se putea duce, singurul loc pe lumea unde și-ar mai putea aduce cineva aminte de el ca să-i împrumute unu’, pentru că, chiar dacă nimeni de-acolo nu i-ar da una peste țeavă dac-ar vedea-o țintită spre tine, da’ nici nu i-ar împrumuta-o unu’ ca să țintească. Așa că, sau o să trebuiască să cumpere-un pistol cu zece dolari, sau să fure unul. În care caz poate c-ai scăpat: ăl’ de zece dolari n-o să tragă și de-ăl’lalt, poate că te scapă-un polițist. Își zise, repede: Desigur. Spre nord. S-a dus la Memphis. Trebuia. N-avea-n altă parte unde să creadă că poate cumpăra un pistol cu zece dolari. Și cum Mink n-avea decât zece dolari, o să trebuiască să meargă cu autostopul, întâi pân’ la Memphis, dac-o putea ajunge-acolo înainte de se-nchid prăvăliile cu amaneturi, și pe-*

urmă-n-apoi la Jefferson. Asta-nseamnă că n-o să poată s-ajungă decât mâine, pentru c-altminteri prea ar însemna să-i vină ușor sortii, fatalității, să dea toate peste cap, să-ngăduie speranțe, coincidențe scandaloase, chiar și pentr-un optimist din fire ca Ratliff. Da, zise.

— Așa zic și eu. Ai timp cel puțin până mâine-seară. Zicându-și repede: *Și-acuma să-i dăm drumu'. Ca să-l conving să nu-i spună ei fără să-și dea seama că promite-un lucru pe care eu i l-am băgat în cap. Și deodată se-auzi zicând:*

— Ai de gând să-i spui Lindei?

— De ce? făcu Snopes.

— Tocmai, zise Stevens. Apoi se auzi, de data asta spunând el: Foarte mulțumesc. Și-apoi, într-adevăr pe negândite de data asta: Vina-i a mea, cu toate că probabil că n-aș fi putut împiedica nimic. Am vorbit chiar adineauri cu Eef Bishop. Ce-ai dori să mai fac? *Dac-ar scuipa măcar o dată, gândi.*

— Nimic.

— Ce? făcu Stevens.

— Da, zise Snopes. Foarte mulțumesc.

Măcar știa de unde să-nceapă, acum. Doar că nu știa cum. Chiar dac-ar chema – când ar chema – poliția din Memphis, ce să le spună – ce-ar putea să le spună: poliția unui oraș de la o sută de mile depărtare, care n-a auzit pomenindu-se nici de Mink, nici de Flem Snopes și nici de Jack Houston, mort de-aproape patruzeci de ani de zile. Dacă el, Stevens, n-a reușit să-l determine nici pe șeriful local să facă ceva, când ăsta măcar din auzite și tot știa despre ce-i vorba. Cum să le explice el ălor ce-i el convins c-ar avea Mink de gând să facă la Memphis, darămite să-i mai și convingă că Mink era la Memphis, sau c-o să fie. Și, chiar dac-o s-ajungă să-i facă să s-agite puțin, cum să li-l descrie pe cel pe care ar trebui să-l caute: când și victima lui, acu' patru' de ani, dac-a fost omorât a fost mai ales pentru că ucigașul era tipul de om pe care nimeni, nici chiar victima, nu-l bagă-n seamă la timp, ca să fie cu ochii pe el la ce e sau la ce face.

Afară de Ratliff. Din toată Yoknapatawpha, numai Ratliff l-ar fi recunoscut pe Mink la prima vedere. Pentru un om fără școală, neumblat, într-o măsură necitit, Ratliff avea un dar teribil de-a ține minte, de-a prinde informații locale, de a-și face relații utile, care-i prindeau bine-n momente critice. Stevens își mărturisea sieși acum, de ce-aștepta, de ce târăgăna, de ce-și pierdea realmente vremea: ca să se-ntoarcă Ratliff cu furgoneta lui de la Parchman, să-l trimită-n fugă la Memphis, fără măcar să oprească, nici motorul să n-apuce să-l stingă, să-l descrie pe Mink poliției din Memphis și să-l salveze astfel pe vărul lui Mink, neamul lui, ce i-o fi fiind Flem, de la soarta dreaptă care-l aștepta, dându-și seama – el, Stevens – din ce în ce mai bine: că tot ce voia el, realmente, de la Ratliff era să descopere nu numai cum a făcut Mink de-a ieșit pe poartă, la Parchman, fără banii care constituiau o condiție obligatorie, dar cum de-a manevrat el așa încât numai prezența manifest și absolut imprevizibilă a lui Ratliff, într-un loc și-ntr-un moment în care-n orice caz el n-avea ce căuta, a dezvăluit faptul că nu luase banii.

Nu era nici trei când a telefonat Ratliff; avea să se facă nouă pân' s-ajungă la Jefferson. Nu că furgoneta lui n-ar fi putut parcurge distanța mai repede. Dar nu exista mașină a lui Ratliff care s-o parcurgă mai repede (cu condiția ca el să fie-n mașină și conștient, cu-atât mai mult s-o conducă). Și-afară de asta la un moment dat, nu mult după șase, avea să se oprească să mănânce în primul cătun nenorocit, parcă fabricat în serie, fără nimic decât o mașină de egrenat, sau (astăzi) chiar în șosea, conducând grijuliu și parcând mașina grijuliu în fața vreunei Cafe Dixie oarecare, tot de serie, ca să mănânce, solitar și îngrijit, și fără grabă, carnea puțin prea ațoasă ca s-o poți mesteca omeneste și puțin prea arsă ca să-i mai fi rămas vreo urmă de gust, cu inevitabilii cartofi prăjiți, și pâinea pe care n-o mestecai, o molfăiai ca pe-un șervețel de hârtie, și salata congelată, tăiată la mașină, și roșiile care, dacă n-ar fi fost culoarea, ai fi zis că-s exhumate de paleontologi din tundră, și plăcinta congelată și cu ceea ce ei vor numi cafea – o

mâncare absolut igienică și absolut lipsită de gust, cu excepția sosului englezesc, făcut la mașină și turnat pe deasupra.

El (Stevens) ar fi putut, ar fi trebuit poate, timp ar fi avut destul, să se ducă cu mașina pân' acasă și să mănânce de cină cumsecade. Dar nu, i-a telefonat neveste-sii.

— Vin în oraș și putem mânca la Hotel Holston, a zis ea.

— Nu, iubito. Trebuie să-l văd pe Ratliff îndată ce se-ntoarce de la Parchman.

— *All right*. Cred c-am să vin în oraș să mănânc la Maggie (Maggie era soră-sa) și poate că mă duc cu ea la cinematograful, așa că ne vedem dimineață. Pot să vin în oraș, nu-i așa, dacă-ți promit că n-am să mă-nvârtesc pe străzi?

— Vezi, nu m-ajută. Cum vrei să rezist dorinței de-a fi-mpreună, dacă tu nu-i rezisti?

— Atunci ne vedem dimineață, zise ea. Noapte, bună. Așa c-au mâncat în Hotel Holston; n-avea chef de soră-sa și de cumnat-su, și de nepot-su Charles, astă-seară. La Hotel Holston mai țineau încă la obiceiurile de demult, nu cu desperare, nici eroic: doar cu o îndărătnicie rece și inflexibilă; era proprietatea a două surori fete bătrâne (adică una din ele, cea mai mică, fusese măritată pe vremuri, dar era atât de mult de-atunci și durase-atât de puțin, că nu mai conta), care erau ultimele descendente ale lui Alexander Holston, unul dintre primii trei coloniști care-nființaseră ținutul Yoknapatawpha și care construiseră o cabană obișnuită de bărne, înghițită de mult de construcția modernă, și care-și dăduse contribuția – fusese de fapt catalizatorul – la botezul Jeffersonului, acum mai bine de-un secol; încă mai ziceau sufrageriei sufragerie și țineau (nimeni nu știa cum) chelneri negri bărbați, și, la unii dintre ei, drepturile prioritare se transmiteau din tată-n fiu; clienților li se servea *table d'hote* la două mese comune lungi, prezidate fiecare de câte una din surori; nu exista bărbat să intre fără haină și cravată, nici femeie cu pălărie pe cap (aveau o cameră de toaletă cu o bonă în acest scop), nici dacă erau cu

biletul de tren în mână.

Dar sora-sa a venit la timp s-o ia pe nevastă-sa la cinematograf. Așa că era-napoi la birou, când puțin după opt jumate l-a auzit pe Ratliff pe scară și-a zis:

— *All right*. Ce s-a-ntâmplat? Apoi: Nu. Stai. Ce căutai la Parchman?

— Eu sunt... cum zici dumneata?... optimist, făcu Ratliff. Și ca orice bun optimist, nu m-aștept să se-ntâmple chiar cum e mai rău. Da', ca orice optimist demn de numele ăsta, îmi place să mă duc să văd cu ochii mei îndată ce se poate, după – în caz de Doamne, ferește. Mai ales când diferența dintre ieșit bine și ieșit prost poa' s-ajungă pân' aici, la Jefferson. Asta-ți dă niște bătaie de cap, știi... Era cam pe la zece, azi-dimineată; se făcuseră două ceasuri bune de când plecase, și și-au cam pierdut răbdarea cu mine. Partea lor, ce-avuseseră ei de făcut, și-o făcuseră; l-au luat și l-au ținut treizeșopt de ani de zile în regulă, ca la carte, cum mi-a spus și omu', și-aveau impresia că-și câștigaseră dreptu' să scape de el. Înțelegi cum vine: grațierea nou-nouță și douăș'tecinj' de dolari nou-nouți, și ei strânși frumos pachet, în buzunar la salopetă, și cu nasturu-ncheiat și flanelă nouă, și poartan-cuiată-n urma lui sau, cum zicea omu', pagina oficială Mink Snopes scoasă din registru și scris pe ea frumos „Achitat pân' la ultimul ban” și distrusă cu două ceasuri pline și-ndesate de-atunci, când uite că-ți vine-un băgăreț, apărut de cine știe unde, nici măcar din oraș, nici măcar avocat, care-i tot dă zor cu: „Da, da, e-n regulă, mă rog”, da' ia să vedem dac-avea activmente banii la el când a plecat.

Directoru'-n persoană se ocupase el cu mâna lui de bani: l-a chemat pe Mink în birou, singur, cu masa gata pregătită pentru el, grațierea de-o parte și teancu' cu-ăi douăș'tecinj' de dolari cât nu văzuse Mink în viața lui pân' atunci, grămadă de cealaltă; și directoru-n persoană, care i-a explicat că n-are de-ales: dacă vrea grațierea, trebuie să primească și banii, și cum ia banii înseamnă c-a și jurat și că și-a dat cuvântu', și c-a făgăduit pe Biblie să plece imediat din Mississippi și să

nu-i mai calce picioru' pe acolo, câte zile-o avea. „Asta trebuia să fac ca să ies de-aici? A zis Mink. Să iau banii? ” „Asta”, a zis directoru', și Mink a-ntins mâna și-a luat banii, și directoru-n persoană l-a ajutat să-ncheie buzunaru-n care-i pusese la un loc cu grațierea, și directoru' i-a strâns mâna și-a venit deținutu' de-ncredere de l-a luat să-l ducă afară, unde-aștepta custodele să-i deschidă poarta spre libertate...

— Stai, făcu Stevens. Deținutu' de-ncredere.

— Nu-i așa? făcu Ratliff aprobând încântat, cu mândrie parcă. Simplu de tot. Probabil că d-asta nu le-a dat prin cap nici unuia de-acolo dintre ei, mai ales că nici la Parchman, de care nu poți să zici nimic pe chestia că-i bine condus, nu poți să pretinzi să găsești pe-unu' atât de ținut și de antisocial, ca să se poarte ca și cum atunci când ți se dă așa-deodată două'stecini' de dolari gratis și pe degeaba, fără să trebuie să spui nici măcar „Foarte mulțumesc” pe ei, ai mai avea de-ales. Așa am zis și eu: Deținutu' ăla de-ncredere. De-aici la poartă a plecat, cu-ăi două'stecini' de dolari la el. Ia să vedem dacă-i mai avea când a ieșit. Așa c-am mai zis: Ce-i cu deținutu' ăla de-ncredere?

— E-un viețar și el, a zis directoru'. Și-a omorât nevasta c-un ciocan de caroserie și s-a convenit, și și-a mântuit sufletu-n pușcărie încă-nainte de sentință, și-i foarte bine notat la noi, ține și predici, așa laic cum e.

— Păi atunci, dacă Mink ar fi avut toată lista invitațiilor la dispoziție și și timp s-o studieze, n-ar fi găsit alt tip mai pe pofta lui pentru ce-i trebuia, am zis. Așa că, după cum s-arată, mă gândesc să-ncep să-mi pară rău după nenorocitu' ăsta de pocăit, chiar dacă s-a cam pripit când a fost de-a căutat o soluție la enigma jugului căsniciei și n-a găsit ceva mai bun decât un ciocan de garaj. Adică, ce vreau să spun e că socot că mai aveți p-aici ceva metode de interogare speciale pentru interlocutori fără tragere de inimă, nu?

— De-asta-am întârziat cu telefonu': le-a trebuit ceva timp, cu toate că pe dinafară, trebuie să recunosc, nu se vedea nimic. Pen' că oamenii-s aiurea. Nu, nu-s aiurea: sunt jalnici. Uite, tipu' ăsta, băgat

pe viață, care chiar dac-ar fi descoperit ăla c-a fost o greșeală, sau ar fi lăsat cineva poarta descuiată, tot n-ar fi avut curaju' să iasă, pen' că bătrănu' fetei a jurat că-l omoară cum trece de gardu' pușcăriei. Așa că ce Doamne, iartă-m-ar fi putut să facă el cu-ăi douăș'tecinj' de dolari, chiar dac-ar fi putut visa vreodată c-o să poa' s-o șteargă cu metoda asta a lui.

— Da' cum dracu' a făcut? zise Stevens. Cum?

— Păi, în singuru' fel în care putea Mink, și cu siguranță că de-asta nu i-a trecut niciodată nimănui prin cap să se gândească dinainte la așa ceva. Pe drum de la biroul directorului până la poartă i-a spus deținutului de-ncredere că vrea să meargă la privată și-năuntrul i-a dat ăle douăș'tecinj' de dolari, și i-a zis să i le dea directorului înapoi când i-o veni mai la-n-demână, cu cât mai târziu, cu-atât mai bine, ca el, Mink, să fie ieșit, dispărut, și să-i spună directorului că-i Foarte mulțumește, da' că s-a răzgândit și că nu-i mai trebuie. Așa că chestia cu deținutu' asta era: să-i dea lui Mink un ceas-două s-o șteargă, probabil că pentru todeauna, nimeni n-avea să știe-ncotro și nici c-o să-i pese cuiva ceva. Că puțin mă importă unde ești: din momentu-n care-un om poa' să creadă-ntr-adevăr că-n viața lui n-o să mai aibă vreodată ce să facă cu douăș'tecinj' de dolari, omu' ăla pentru mine era gata mort de mult și-atunci în minuțu' ăla descoperise asta. Și-asta-i tot. N-am idee...

— Eu am, făcu Stevens. Mi-a zis Flem. E la Memphis. Prea-i mic și pirpiriu, și bătrân, ca să pună mâna pe cuțit sau de bătă, așa că trebuie să se ducă-n locul cel mai apropiat unde speră că poate găsi un pistol pe zece dolari.

— Vasăzică, i-ai spus lu' Flem. Ce-a zis?

— A zis „Foarte mulțumesc”, făcu Stevens. Și după o clipă: Am zis c-atunci când i-am spus lui Flem că Mink a ieșit de la Parchman azidiminează la opt și că vine-ncoace să-l omoare el a zis „Foarte mulțumesc”.

— Te-am auzit. Dumneata ce-ai fi zis? Ai fi fost, în orice caz, tot atât

de politicos ca și Flem Snopes, nu? Așa că, la urma urmei, poate că-i în regulă. Ai vorbit la Memphis, desigur.

— Să le spun ce? făcu Stevens. Cum să descrii unui polițist din Memphis pe cineva pe care nici eu nu l-aș recunoaște, necum să-i mai și spun că-i realmente-n Memphis și că-nceartă să facă ce presupun eu că-ncearcă să facă, când eu singur nu știu ce-am de gând să fac?

— De ce nu-ncerci la Memphis? zise Ratliff.

— Ai să mă-înnebunești. Ce vrei?

— 'Mi ziceam că și-ntr-un locșor mult mai mic decât Memphis, și tot nu se poate să n-ai pe nimeni acolo, cu care să fi fost la Harvard.

— Dracu' să mă ia, zise Stevens. Ceru interurbanul și imediat vorbea cu el: c-un coleg de facultate, cu un Cincinatus amator acolo, pe plantația lui, nu departe de Jackson, care mai intervenise o dată, când a fost cu obținerea grațierii, așa că Stevens n-a avut de explicat decât încurcătura, nu toată afacerea.

— Bineînțeles, nu știi dacă efectiv s-a dus la Memphis, zise prietenul.

— Nu știu, zise Stevens. Dar cum urgența ne forțează să-ncercăm să vedem unde-ar putea fi, măcar să ni se-ngăduie să facem o presupunere sinceră.

— *All right*, zise prietenul, îl cunosc pe primar și pe prefectul poliției. Tot ce vreți voi – tot ce pot ei face, de fapt – e să se controleze orice loc unde cineva ar fi putut încerca să cumpere-un pistol cu zece dolari, începând, să zicem, de azi la prânz. Este?

— Este, zise Stevens. Și roagă-i să fie buni să-mi telefoneze cu taxa inversă – dac-or avea ceva să-mi spună.

— Am să te chem chiar eu, zise prietenul. S-ar zice că am și eu părțica mea de contribuție la soarta prietenului dumitale.

— Când o să-mi zici așa în fața lui Flem Snopes, să zâmbești, făcu Stevens.

Asta era joi; vineri, centrala telefonică ar fi putut ușor da de el oricând și oriunde-n jurul pieței. Cu toate c-ar fi avut destule de făcut

la birou, dacă s-ar fi așezat să lucreze. Reuși în cele din urmă să s-apuce, după o vreme, și era atât de absorbit când intră Ratliff cu ceva frumos, împachetat într-o pungă de hârtie, zicând: „'Neața”, că Stevens nici nu ridică privirea, scriind pe blocul de hârtie galbenă întruna, calm, stăpânit, chiar cu Ratliff un moment în picioare, lângă el, uitându-i-se-n creștet. Apoi Ratliff își căută un scaun dintre cele de dincolo de birou, cel de lângă perete, se ridică pe jumătate și-și puse pachetul pe clasorul cu dosare alături de el, și se așează, Stevens continuând să scrie-ntruna, oprindu-se când și când să-și arunce ochii pe cartea deschisă din stânga lui; până ce Ratliff apucă ziarul de dimineață din Memphis, de pe birou, îl deschise fâșâind ușurel, întorcând o pagină, și-apoi iar fâșâind ușor, până când Stevens zise:

— Dă-o dracului de treabă sau ieși afară, sau caută-ți altceva de făcut. Mă enervează.

— N-am nicio treabă az’ de dimineață. Dacă ai cumva ceva de făcut prin oraș, rămân eu să am grijă de telefon.

— Am destul de lucru-aici, dac-ai isprăvi-odată cu-afurisitu’ ăsta de foșnit... Aruncă, trânti creionul pe birou. Desigur că n-a ajuns încă la Memphis sau în orice caz n-a-ncercat să-și cumpere-un pistol, c-altminteri am fi aflat, în fond asta-i tot ce vrem: întâi s-aflăm ceva de-acolo. Crezi că o prăvălie cu amaneturi sau cu articole de sport care-și respectă cât de cât autorizația i-ar mai vinde-un pistol după ce poliția...

— Dacă m-ar chema Mink Snopes, nu cred c-aș calca pragu’ cuiva care să aibă vreo autorizație de pierdut că vinde pistoale și revolvere.

— Adică... făcu Steven.

— Acolo-afară, la Moșia Franțuzului, se zicea că Mink ăsta fusese cam zurbagiu la tinerețe, că-i plăceau petrecerile; cât îl țineau curelele, e-adevărat, ’ adică nu mare lucru. Da’ oricum’, tot a făcut două-trei escapade la Memphis, cu flăcăi de pe vremea aia – alde Quick și Tuli, și Turpin, și cam de-ăștia: mai mult ca sigur că știe pe un’ să-nceapă să caute locuri unde nu țin autorizații de-alea să aibă nevoie poliția să le

bată capu' ori de câte ori dau peste vr'un pistol unde nu-i era locu' sau nu dau peste el unde-i era.

— Crezi că poliția din Memphis nu-și știe orașul atât de bine cât îl știe-un blestemat de ucigaș smintit și prăpădit care a stat patruj' de ani închis în pușcărie? Poliția din Memphis are-o reputație mai bună decât zece, decât o sută de poliții pe care ți le pot spune pe nume...

— Mă rog, mă rog, făcu Ratliff.

— Ce dracu', nici Dumnezeu din cer în persoană n-o fi chiar atât de ocupat, ca să poată-un nebun de ucigaș să facă o sută de mile cu autostopul și să-și cumpere-un pistol cu zece dolari, și pe-urmă iar să mai facă-o sută de mile cu autostopul și să-mpuște-un om cu el.

— Depinde: cine poate ști pe cine-o vrea Dumnezeu să vadă-mpușcat de data asta, zise Ratliff. „Ai fost pe la șerif azi-dimineață?

— Nu, zise Stevens.

— Eu am fost. Nici Flem n-a fost pân' acuma. Și nici din oraș n-a plecat. Am verificat. Așa că poate că-i cel mai bun semn: Flem nu-i îngrijorat. Crezi că i-a spus Lindei?

— Nu, zise Stevens.

— De unde știi?

— Mi-a spus.

— Flem? Vrei să zici că ți-a spus el sau l-ai întrebat?

— L-am întrebat. I-am zis: „Ai de gând să-i spui Lindei?”

— Și el ce-a zis?

— A zis: „De ce?”

— Oh, făcu Ratliff.

Pe urmă se făcu amiază. Ce-avea Ratliff în pachetul era un sandviș, tot așa, făcut frumos.

— Du-te acasă la masă, zise el. Am să șed aici s-aștept.

— N-ai spus chiar acuma că, dacă Flem nu-și bate capul, de ce dracu' să ni-l batem noi?

— Atunci n-am să-mi bat capu'. Am s-aștept telefonu'.

Dar Stevens era-napoi la birou când a sunat, către mijlocul după-

amiezii.

— Nimic, s-a auzit glasul colegului lui. La niciuna din prăvăliile de-amanete, și nici la vreuna un' să poți să cumperi un pistol sau revolver de-orice fel, necum unu' cu zece dolari. Poate că n-a ajuns încă la Memphis, cu toate că-s mai mult de douăzeșpatru de ore.

— Se poate, zise Steven.

— Poate că nici n-a avut de gând s-ajungă la Memphis.

— *All right, all right*, zise Stevens. Să-i scriu eu personal o scrisoare de mulțumire prefectului poliției sau...

— Desigur. Dar lasă-l întâi s-o merite. A fost de acord că nu-i mare lucru să verifice lista-n fiecare dimineață câteva zile, cine știe, poate prinde bine. I-am mulțumit în numele dumitale. Am mers chiar mai departe, i-am spus că, dacă te vei nimeri vreodată-n aceeași circumscripție electorală cu el și se va hotărî să candideze, în loc să tot stea s-aștepte... Stevens puse receptorul jos și se-ntoarse spre Ratliff, tot fără să-l vadă deloc și zise:

— Poate că nici n-o să se ducă.

— Ce? făcu Ratliff. Ce-a zis? Stevens îi spuse, îi repetă esențialul. Cred că asta-i tot ce putem face, zise Ratliff.

— Da, făcu Stevens. Își zise: *Mâine o să știu. Dar am sa mai aștept o zi. Poate pând luni.*

Dar n-a avut de așteptat atât. Sâmbătă, biroul lui era totdeauna, nu atât ocupat cu treburile ținutului, pentru care primea leafă ca să le rezolve, cât plin cu lume de la țară care venea și pleca întruna, alegătorii care-l votaseră. Ratliff, care-i cunoștea și el pe toți, tot atât de bine sau poate chiar mai bine, stătea modest pe scaunul lui de lângă perete, de unde-ajungea ușor la telefon, fără măcar să se ridice; ba venise și de data asta c-un sandviș zdravăn, când către prânz Stevens zise:

— Du-te-acasă și mănâncă-n liniște sau vino să mănânci cu noi. Astăzi n-o să mai sune.

— Trebuie că știi de ce, zise Ratliff.

— Da. Am să-ți spun luni. Nu: mâine. Duminică-o să fie o zi potrivită. Am să-ți spun mâine.

— Vasăzică, știi c-acuma-i totu-n regulă. Totu-aranjat și terminat. Flem, și dacă știe, și dacă nu, poa' să doarmă liniștit de-acu-nainte.

— Nu mă-ntreba încă, zise Stevens. E ca un fir de ață: Ține, până-l rup eu – sau cam așa...

— Vasăzică, ai avut dreptate din capu' locului. N-a fost niciun motiv să-i spui și ei.

— Niciodată n-a fost, zise Stevens. Nici n-o sa fie vreodată.

— Tocmai asta ziceam și eu, făcu Ratliff. Nu mai e nicio nevoie-acuma.

— Și ce ți-am spus eu e că n-a fost niciodată nicio nevoie să-i spun ei și nici n-ar fi fost, indiferent de ce s-ar fi-ntâmplat.

— Nici măcar ca problemă morală?

— Ducă-se dracului și de morală, și de problemă, făcu Stevens. Nu există nicio problemă: e-un fapt: faptul că nici dumneata, nici nimeni c-un pic de minte-n cap n-o să s-apuce să-i spună că gestul ei de milă și de compătimire, și de pură generozitate, l-a ucis pe omul care trece drept tatăl ei fie că e sau nu, și fie că-i un ticălos sau nu.

— *All right, all right*, zise Ratliff. Chestia cu firu' de-ață de care-ai pomenit adineauri. Poate că ar fi mai ferit să nu se rupă prea devreme, dac-ar sta cineva pe-aproape, să prindă telefonu' ăla, când n-o să sune la trei az' după-masă.

Așa că la trei erau amândoi la birou. S-a făcut pe-urmă și patru.

— Zic c-acum-am putea pleca, făcu Ratliff.

— Da, zise Stevens.

— Da' tot nu vrei să-mi spui acuma? zise Ratliff.

— Mâine, zise Stevens. Pân-atunci o să trebuiască să sune.

— Așa că firu' ăsta de ață-i c-un fir de telefon în el, văd.

— La revedere, zise Stevens. Pe mâine.

Centrala telefonică știa și duminică unde să-l găsească, oricând, și, de fapt, pân-aproape de două jumătate-n după-amiaza aia, el încă mai

credea c-o să stea toată ziua la Rose Hill. Mai avusese-n viața lui și alte perioade similare de neliniște și agitație, și incertitudine, chiar dacă-n cei mai mulți din anii ăștia fusese burlac: își amintea că, o dată sau de două ori, chinul și neliniștea lui s-au datorat tocmai faptului că era burlac, că adică circumstanțele, situația îl forțau să rămână burlac, cu toate eforturile lui de a renunța. Dar pe vremea aia mai avea o buruiănă de leac: nepéntes, uitarea: proiectul pe care singur și-l impusese pe când era la Harvard, de a traduce Vechiul Testament, din nou, în greaca clasică a primei sale versiuni, după care va învăța singur ebraica și-atunci într-adevăr că-l va ridica la autenticitate; se gândise noaptea trecută: *Da, desigur, mai am asta de făcut mâine; uitasem*. Și apoi, azi-dimineață, și-a dat seama că nu mai mergea, că niciodată n-o să mai meargă. Era vorba, firește, de efort: nu numai de capacitatea de a se concentra, ci și de a crede-n ea; era prea bătrân acum și adevărata tragedie a bătrâneții e că nicio angoasă nu mai e destul de chinuitoare ca să pretindă, să justifice un sacrificiu.

Așa că nici măcar două jumate nu era când se pomeni, realmente fără să fie surprins, urcându-se-n mașină, și tot fără să fie surprins ajunsese-n piața pustie-n după-amiaza de duminică, și-l văzu pe Ratliff așteptând lângă scara biroului, și-acum, în birou amândoi, priveau acele cum se târâie spre trei, fără să-ncerce să simuleze ceva.

— Ce s-a-ntâmplat c-am pus trei fix, așa ca o linie de demarcație magică-n afacerea asta? zise Ratliff.

— Are vreo importanță?

— Așa-i, zise Ratliff. Important e să nu zgâlțâim sau să nu atingem cine știe cum firu' ăla de ață. Atunci ceasul de la tribunal bătu cele trei lovituri puternice și catifelate în somnolența duminicală, și, pentru prima dată, Stevens își dădu seama cu câtă absolută certitudine nu numai că nu așteptase, dar știuse că telefonul n-avea să sune înainte de-această oră. Apoi, în aceeași secundă, în aceeași clipită, își dădu seama de ce nu sunase: faptul că nu sunase era o mai puternică dovadă despre ce-ar fi cuprins mesajul dac-ar fi venit, decât mesajul

propriu-zis.

— *All right*, zise el. Mink a murit.

— Ce? sări Ratliff.

— Nu știu unde, și n-are importanță. Pentru c-ar fi trebuit din capul locului să ne dăm seama că și trei ore de libertate-l vor ucide, darămite trei zile. Vorbea repede, fără să se bâlbâie: Nu-nțelegi? Un biet animal pirpiriu, fără neamuri, fără legături, străin peste tot, care niciodată, de la-nceput, n-a făcut realmente parte din speța omenească, necum să fi trăit în ea, și-apoi închis într-o cușcă treișopt de ani de zile, și-acuma, la șaiiștrei de ani, pus deodată-n libertate, zvârlit, aruncat din adăpost și siguranță, ca un șarpe veninos, ager și primejdios de moarte, cât stă-n imunitatea tropicală a cutiei lui de sticlă făcută de mână de om și-ngrijit de mână de om, dar care n-ar trăi niciun ceas în libertate, aruncat, zvârlit în stradă, c-un vârș de furcă sau c-un clește lung în coadă.

— Stai, făcu Ratliff. Stai puțin.

Dar Stevens nici nu s-a oprit măcar.

— Firește că n-am aflat încă unde-a fost găsit sau cum, sau de cine-a fost identificat, pentru că nimănui nu-i pasă; poate că nici nu l-a văzut încă nimeni. Pentru că-i liber. Poate să și moară, unde-i place, acum. De treișopt de ani și până-n dimineața de joia trecută n-ar fi putut să-i iasă-un coș pe față, sau să-și jupoaie pielea pe lâng-o unghie, fără să i se treacă-n fișă cinci minute mai târziu. Dar acum-a-i liber. Nimeni nu se mai sinchisește când și unde, și cum moare, cu condiția ca stârvul să nu le stea-n drum oamenilor. Așa c-acuma ne putem duce-acasă până ce ne-o telefona careva că dumneata și cu Flem vă puteți duce să-l identificați.

— Da, făcu Ratliff. Dar...

— Niciun dar, zise Stevens. Hai cu mine-acasă să bem ceva.

— Poate c-am putea trece-ntâi pe la Flem să-l punem la curent. Zise Ralliff. Poate că-n căzu' ăsta să ia și el un strop.

— Să știi că nu-s om rău, zise Stevens. Nu i-aș da lui Mink o pușcă

să tragă-n Flem cu ea; nici n-aş întoarce capul dacă Mink s-ar servi de-a lui. Dar nici n-am de gând să mişc un deget ca să-l scutesc pe Flem de înc-o zi sau două-n care să s-aştepte-n orice moment ce Mink s-o facă.

Nici şerifului nu i-a spus convingerea asta a lui, că Mink murise. De fapt, şeriful i-a spus lui; l-a găsit pe şerif la ei în birou, la tribunal, şi i-a expus teoria lui şi-a lui Ratliff, despre primul obiectiv al lui Mink şi motivul acelui obiectiv, şi că poliţia din Memphis va continua să verifice zilnic locurile unde Mink ar putea-ncerca să cumpere-o armă.

— Aşa că-i cert că nu-i la Memphis, zise şeriful. Câte zile s-au făcut?

— De joi.

— Şi nici la Moşia Franţuzului nu-i, zise şeriful.

— De unde ştii?

— Am dat ieri o raită pe-acolo şi-am cercetat puţin.

— Aşa că-n cele din urmă m-ai crezut, zise Stevens.

— Capăt diurnă pentru maşină, zise şeriful. Ieri era frumos, zi bună pentru-o deplasare la ţară. Vasăzică-s patru zile-acuma-n care să fi făcut o sută de mile. Şi pare-se că nici la Memphis nu-i. Şi ştim că nu-i la Moşia Franţuzului. Şi, după dumneata, Mr Snopes ştie că nu-i nici aici în Jefferson. Poate c-o fi murit. La care acuma, că altul începuse, spusese cu glas tare, Stevens îşi dădu seama că nu crezuse-n realitate nicio clipă, auzindu-l fără să-l asculte pe şerif continuând: Un blestemat de şarpe veninos care n-a avut niciodată niciun prieten, după câte-aud, şi nimeni nu ştie acolo, la Moşia Franţuzului, ce s-a ales din nevastă-sa şi din cele două fete, sau măcar când au dispărut. Să stai închis treizeşopt de ani şi să te pomeneşti pe urmă dat afară, cum dai noaptea pisica din casă, fără să ai un' să te duci şi pe nimeni care să fi vrut realmente ca tu să scapi. Poate că n-a putut suporta. Poate că l-a ucis libertatea. Ştiu c-au mai fost cazuri.

— Da, zise Stevens, probabil că ai dreptate, zicându-şi calm: *N-o să-l împiedicăm. Nu-l putem împiedica – nici toţi grămadă cu poliţia din*

Memphis cu tot. Poate că și-un șarpe veninos, când are soarta de partea lui, n-are nevoie nici de noroc, necum de prieteni. Și zise: Numai că încă nu știm. Nu ne putem baza pe asta.

— Îmi dau seama, zise șeriful. Am trimis ieri, la Varner la prăvălie, doi oameni în delegație; pretind că-și aduc aminte de el, că l-ar recunoaște. Aș putea să pun pază la Mr Snopes, să-l supravegheze când se duce și când se-ntoarce de la bancă. Da' să fie-a dracului de treabă, să-l păzească de cine, ce, când, unde? Nu pot să-i bag un om în casă decât dacă-mi cere, nu-i așa? Fiică-sa. Mrs Kohl. Poate c-ar putea face ea ceva. Tot mai vrei să nu afle nimic?

— Trebuie să-mi dai cuvântul de onoare, zise Stevens.

— *All right*, zise șeriful. Să sperăm că amicul dumitale de la Jackson o să-ți comunice-ndată ce poliția din Memphis dă de vreo urmă, nu?

— Da, zise Stevens. Dar comunicarea veni de-abia miercuri. Ratliff l-a sunat marți seara puțin după zece și i-a spus, și miercuri dimineață, în drum spre birou, a trecut pe lângă bancă, unde-n ziua aia obloanele n-aveau să fie ridicate și, cum sta la birou cu receptoru-n mână, vedea prin fereastra din față, convulsiiunile sumbre ale crepului și panglicilor alb-negru-violet, și florile de ceară, prinse-n ușa din față încuiată.

— A găsit un pistol cu zece dolari, se auzea glasul colegului de facultate. Luni dimineață, devreme. Era o prăvălie cu amaneturi, nu chiar autorizată-n regulă, așa c-aproape o scăpaseră din vedere. Dar cu puțină... persuasiune, proprietarul și-a adus aminte. Zicea să nu-ți faci griji însă, pistolul mai era pistol numai cu numele, și-avea să-i trebuiască ceva mai mult de cele trei cartușe pe care i le-a dat el, ca să-l facă să funcționeze.

— Ha, făcu Stevens acru. Spune-i negustorului din partea mea că nu-și cunoaște marfa. Pistolul a fost aseară-aici. A funcționat.

Şaptesprezece

Când ajunse la ramificația de cale ferată, luni dimineța puțin înainte de unsprezece, era în altă cabină de camion de cărat vite.

Camionul mergea mai departe, spre răsărit în Alabama, dar, chiar dac-ar fi luat-o-ncoace, spre sud, să treacă prin Jefferson chiar, odată ajuns aici, tot ar fi coborât. Dac-ar fi fost vreun camion din Yoknapatawpha sau condus de careva din ținut, sau din Jefferson, nici nu s-ar fi urcat.

Până azi-dimineță, când a ieșit din prăvălie simțind pistolul în buzunar, totul i se păruse simplu: n-avea decât o singură problemă: să-și facă rost de armă; după asta, numai geografia, topografia locurilor mai stătea între el și clipa-n care avea să se-ndrepte spre omul care-a privit cum e trimis la pușcărie fără să miște-un deget, care n-a avut nici măcar cuviința și curajul să zică „Nu” la chemarea sângelui, la strigătul de ajutor de la rudă la rudă, și-o să-i spună: „Uită-te la mine, Flem”, și-o să-l ucidă.

Dar acum a o să trebuiască să facă ce numea el un pic de „socoteală”. Avea impresia că-i stătea în față un noian aproape insurmontabil de obstacole. Era la treizeci de mile de Jefferson acum, acasă la el, aceiași oameni ca și el, din ținutul de deal din Mississippi de nord, chiar dacă mai avea de trecut un neînsemnat hotar de regiune; i se părea că, de-acu’ înainte, oricine-l întâlnea sau îl vedea, fără să aibă măcar nevoie să-l recunoască sau să-și aducă aminte anume de mutra sau de numele lui, își va da imediat seama cine-i și-ncotro se duce, și ce-are de gând. Dar dacă se gândi mai bine – se gândi imediat, fulgerător, simultan, aproape, cu prima impresie – își dădu seama că-i o imposibilitate materială, dar, cu toate astea, nu-ndrăzni să riște; își zicea că acei treizeșiopt de ani cât stătuse-nchis la Parchman atrofiaseră, distruseseră-n el unele calități care, la oamenii

ce nu fuseseră-nchiși, probabil că se ascuțiseră chiar, și ei vor recunoaște, își vor da seama, vor ghici cine-i fără ca el să bage măcar de seamă. *Epen' c-am lipsit așa de mult își zise. Pesemne c-o să trebuie să m-apuc să-nvăț de la-nceput cum să vorbesc.*

Să gândească, nu să vorbească, asta voia el să spună. Așa cum mergea de-a lungul șoselei (era asfaltată acum, profilată și nivelată, și automobilele goneau, și el își amintea de vremuri când era numai un șleau șerpuitor, pe care catâri molâi și care cu boi sau, în cel mai bun caz, cai de șa apucau pe creste, arbitrar, la voia-ntâmplării) îi va fi imposibil să-și prefacă-nfățișarea – să-și schimbe trăsăturile, expresia, hainele, mersul: un moment, bizar, desperat, îi trecu prin cap o idee, dar repede-o goni: că ce-ar fi dac-ar merge-napoi, cel puțin când s-auzea venind un autobuz sau un camion, ca să dea impresia că merge-n direcție opusă. Așa că era obligat să-și schimbe gândurile, cum schimbi culoarea becului într-un felinar, chiar dacă nu poți schimba felinarul; mergând va trebui, neclintit, neabătut, *să gândească* întocmai ca unu' care-n viața lui n-a auzit de numele Snopes și de orașul *Jefferson*, care nici măcar nu-și dădea seama că, dacă mergea așa, mai departe, pe drumul ăsta, va trebui să treacă pe-acolo; să gândească întocmai ca unu' a cărui destinație și țintă era la o sută și mai bine de mile de-acolo și care cu mintea chiar ajunsese, și numai trupul, picioarele deplasându-se mai călcau încă pe această anume bucată de drum.

În plus, o să trebuiască să găsească pe cineva cu care să poată sta de vorbă fără să iște bănuieli, nu atât ca să scoată informații cât ca să și le confirme. Pân' a scăpa de la Parchman, liber în fine, scopul căruia i se consacrase cu răbdare treizeci și opt de ani de zile era practic în stăpânirea lui; era convins că aflase tot ce-avea nevoie să afle din câte se mai filtraseră, dacă nu zi de zi, bineînțelese, și nici chiar an de an totdeauna, dar măcar din deceniu-n deceniu, până și la Parchman – cum și unde stătea văr-su, cum își trecea zilele, care-i erau obiceiurile, când venea și când pleca, de unde și încotro; dacă mai stătea cineva cu

el în casă sau pe lângă. Dar acum, că momentul aproape că sosise, asta putea să nu fie de ajuns. Ar putea chiar să fie cu totul false, greșite; zicându-și din nou: *E pen'c-am lipsit atât cât a trebuit să lipsesc; pen' c-a trebuit să fiu acolo unde a trebuit să fiu* de parcă-și petrecuse cei treizeci și opt de ani nu rupt de lume numai, rupt și de viață, așa că și faptele, când ajungeau, în fine, pân' la el, încetaseră de-a fi adevăr tocmai pentru că pătrunseseră pân' acolo; și, fiind între zidurile închisorii, i-ar fi fost dușmănoase, trădătoare, fatale *per se* de-ar fi ncercat să se folosească de ele, să se bazeze pe ele, să se-ncreadă-n ele.

Al treilea, pistolul. Drumul era pustiu acum, trecea printre ziduri de copaci, niciun zgomot de circulație și nici făptură omenească sau casă, cât vedeai cu ochii, și scoase pistolul și se uită din nou la el, cu un fel de desperare. Azi-dimineată, la prăvălie n-arătase-a cine știe ce pistol; aici, în solitudinea și liniștea rurală de după-amiază-nsorită, n-arăta a mai nimic; dacă arăta a ceva, mai curând a broască țestoasă fosilizată arăta, cum avusese din capul locului impresia. Și, cu toate astea trebuia să-l încerce, să irosească unul din cele trei cartușe pe care le-avea, numai ca să constate dacă-ntr-adevăr o să tragă și, un moment, o secundă, ceva îi îmboldi memoria.

Trebuie să tragă, își zise. Trebuie. Altfel nu se poate. Al de Sus pedepsește; nu face farse.

Îi era și foame. Nu mâncase nimic din zori, de la biscuiții ăia. Îi mai rămăseseră câțiva gologani și trecuse pân' acum pe lângă două prăvălii la stații de benzină. Dar acum era acasă; îi era frică să se-oprească la una și să fie văzut cumpărând brânză și pesmeți, ce-și mai putea încă permite. Ceea ce-i aduse aminte și de noapte. Soarele mai avea trei ceasuri de stat pe cer și astăzi nu mai putea s-ajungă la Jefferson, așa c-o să trebuiască să lase pe mâine seară, și din șosea apucă pe-un drum de pământ, care-o lua peste câmp, aproape din instinct, pentru că nu-și putea aduce aminte când începuse să remarce scamele de bumbac agățate de buruienile și de măcăcinii de pe marginea drumului, de la carele încărcate mergând la egrenat, pentru

că drumuri de felul ăsta i-a erau și lui cunoscute de pe vremea când fusese și el cultivator dijmaș în libertate, drum de negri, numai făgașe adânci și marcat de smocuri de bumbac, dar numai pământ, nici măcar prundiș, pentru că oamenii care locuiau pe marginea lui și-l foloseau n-aveau drept de vot, nici mijloace de constrângere și nici bani ca să-l convingă pe inspectorul de ținut să facă ceva mai mult decât să-l treacă cu scraperul și cu compresorul de două ori pe an.

Așa că tot ce-a găsit n-a fost numai ce-a căutat, ci și ce s-așteptase: o baracă nevopsită păraginită, prăpădită, de n-ar fi stat nici câinii-n ea, împrejmuită și proptită de niște nenorocite de garduri și de magazine nevopsite și ele – grajd, hambar, șopron – pe-o ridicătură, deasupra unui petic de pământ cu bumbac, într-un fund de vâlcea, unde se vedea toată familia de negri și poate și-un vecin-doi, târând sacii lungi și murdari, toți mai mult sau mai puțin în același rând pe brazde paralele – tatăl, mama, cinci copii între cinci-șase și doisprezece ani, și patru fete, și flăcăi, care probabil că erau vecinii dând ajutor la cules, el, Mink, așteptând la un cap de brazdă, până ce tatăl, care părea să fie patronul, ajunsese pân' acolo.

— Noroc, zise Mink. Parc-ar mai fi loc aici de-o pereche de brațe.

— Vrei să culegi? zise negrul.

— Cât plătești?

— Șapteșcinci de cenți.

— V-ajut și eu un schimb, zise Mink. Negrul zise către fata de doisprezece ani, de lângă el:

— Dă-i sacu' tău! Tu du-te-acasă și pregătește masa.

Luă sacul. Era deprins. Toată viața lui culesese bumbac la vremea asta. Singura deosebire era că, în ultimii treizeșopt de ani, dăduse-ntotdeauna peste-o pușcă și-o vână de bou în spatele lui, la capătul brazdei, ca un fel de avertisment dacă s-ar fi lăsat pe tânjală, pe când aici dădea peste basculă și banii intenționați ca răsplată pentru zor și vrednicie, și, cum se și așteptase, imediat patronul era pe brazda de-alături de-a lui.

- Nu ești de pe-aici, zise negrul.
- Nu-s, făcu el. Doar în drum. Mă duc la fii-mea-n deltă.
- 'N ce loc? zise negrul. Am fost în deltă la cules, într-un an.

Nu c-ar fi trebuit să s-aștepte la-ntrebarea asta, și c-ar fi trebuit s-o evite dac-ar fi știut cum. Era mai curând că întrebarea n-ar fi avut nicio importanță dacă el nu uita să se considere că-i oricine altul numai el însuși nu. N-a ezitat; chiar i-a luat-o-nainte:

— Dodsville, zise. Aproape de Parchman. Și-și dădea seama care-ar fi fost întrebarea următoare, cea pe care negrul n-a pus-o și nici n-avea s-o pună, răspunzându-i și la ea:

— Am fost, mai bine de-un an, la spital ia Memphis. Doctoru' zicea că mersu' o să-mi facă bine. De-asta merg pe jos în loc să merg cu trenu'.

- La Spitalu' de Veterani?
- Ce?
- La Spitalu' de Stat pentru Veterani?
- Ezact. De stat... Mai bine de-un an.

Soarele apunea. Nevasta se dusesese acasă de-o bucată de vreme.

- Vrei să-ți cântăresc acuma? făcu negrul.
- N-am niciun zor, zise el. Pot să-ți fac și mâine-o juma' de zi; să pot s-o iau din loc la prânz. Dacă nevasta dumitale o să vrea să-mi dea o farfurie de ceva și-o saltea undeva în vr'un colț, poți să-mi scazi din cântar.

— Nu iau nimănui bani pe ce mănâncă omu' la casa mea, zise negrul.

Sufrageria era o masă cu-o mușama și cu-o lampă cu gaz, în același șopron lipit de casă-n care focul se stingea-ncetișor într-o mașină de gătit cu lemne. Mâncă singur, familia dispăruse, casa, parc-ar fi fost goală, farfuria cu costița de porc și conserve de porumb în sos de roșii prăjite la un loc, pesmetul moale nu-destul-de-copt, albicios, și cana de cafea erau așezate și-l așteptau când îl chemă negrul să vină să mănânce. După care se-ntoarse-n odaia din față, unde niște jăratice în

vatră amăgea prima răcoare a nopții de toamnă; îndată nevasta și fata cea mare se ridicară și se duseră în bucătărie să pună masa pentru familie. El se așeză la foc, întinzându-și picioarele; la vârsta lui, simțea răcoarea serii. Deschise vorba cu un aer de indiferență, de conversație, de politețe, alene; la-nceput, un răstimp, ai fi zis că-i neatent:

— Văz că egrenați bumbacu' la Jefferson și-acolo-l și vindeți. Pe vremuri mai cunoșteam și eu pe câte cineva pe-acolo. Era un bancher. Îi zicea De Spain, parcă. E mult de-atunci, firește.

— Nu-l țin minte, zise negrul. Acuma, ăl mai mare bancher din Jefferson e unu' Mr Snopes.

— Da-da, am auzit de el. Mare bancher, mare bogătaș. Stă în cea mai mare casă din oraș și ține bucătăreasă și servitor să-i servească la masă, numai pe el și pe fie-sa, care cic-ar fi surdă.

— *Este* surdă. A fost în război. I-a spart un tun urechile.

— Asta zice ea. Negrul nu răspunse. Ședea în singurul balansoar din odaie – poate din casă – fără să se miște deloc. Dar acum, peste liniște parcă se așternuse ceva: o imobilitate, ca și cum ți-ai fi reținut respirația. Mink sta cu spatele la foc, la lumină, așa că fața nu i se vedea; dar glasul nu i se schimbă. O femeie la război. I-o fi prostit pe toți. Am mai văzut eu d-astea. Ea le-nsăilează și ăi dimprejur îs prea politicoși și nu le vine să-i zică-n față că-i o mincinoasă. Cu siguranță c-aude tot așa de bine ca mine și ca dumneata.

De data asta negrul vorbi, și tăios.

— Cine-o fi fost ăl' care ți-a zis că se preface, să știi că ăla-i mincinosu'. Mai sunt oameni și-n altă parte decât la Jefferson, care să știe ce-i adevărat despre ea, chiar dac-a ajuns vorba pân' la Spitalu' ăla de Veterani, unde zici 'mneata c-ai fost sau nu. Da' eu, în locu' dumitale, nu cred c-aș mai discuta așa ceva. Sau în orice caz, aș deschide ochii cu cine vorbesc.

— Sigur, sigur, făcu Mink. Voi, ăștia din Jefferson, trebe că știți mai bine. Da' vrei adică să zici că n-aude deloc? Că poți să vii până-n spatele ei, acolo la ea-n odaie, și ea să nu bage de seamă?

— Da, zise negrul. Fata de doisprezece ani sta acum-n ușa bucătăriei. E surdă. Nu mai ai ce discuta. A lovit-o Dumnezeu cum lovește-o mulțime, mai buni ca dumneata și ca mine. Nu-ți mai bate capu' pe chestia asta.

— Mă rog, mă rog, făcu Mink. Desigur, desigur. Uite, cina dumitale-i gata. Negru' se ridică.

— Ce-ai de gând să faci la noapte? zise el. Odaie n-am pentru dumneata.

— Nici nu-mi trebuie, zise Mink. Doctoru' mi-a zis că să stau cât mai mult la aer. Dacă ai avea cumva o pătură de prisos, am să dorm în camionu' cu bumbac și dimineața am să fiu gata să ies devreme la lucru.

Bumbacul cu care era-ncărcat camionul până la jumătate fusese-acoperit cu-o prelată, așa că nici măcar de pătură n-a avut nevoie. Îi era foarte bine acolo. Dar mai ales pentru că nu ședea pe pământ. Asta era primejdia de care omu' trebuie să se ferească: odată ce te-ai lungit la pământ, imediat pământul începe să te tragă și să te-nghită. Din clipa-n care te-ai născut și-ai ieșit din pânțele mamei, puterea și atracția pământului lucrează asupra ta; de n-ar fi femeile din familie sau din vecini, sau măcar una luată cu leafă, ca să te sprijine, să te țină, să nu lase pământu' să te atingă, niciun ceas măcar n-ai trăi. De-altminteri, știi și tu asta. Îndată ce te poți mișca, ridici capu-n sus, chiar dacă asta-i tot ce ești în stare, și-ncerci să te-mpotrivești la ce te trage, încerci să te ții drept, te-agăți de scaune, de lucruri, chiar dacă nu te poți ține pe picioare, să te smulgi de pământ, să te salvezi. Pe urmă-ncepi să poți și singur să stai, să faci un pas-doi, da' chiar și-n timpu' ăstor câțiva ani de la-nceput, jumate din timp tot la pământ ți se duce, pământul bătrân și calm, și cu răbdare, și care-ți zice: „Nu-i nimic, ai căzut, nu doare, nu-ți fie frică”. Pe urmă ești om în toată firea, puternic, ajuns la culme: când și când, te încumeți cu bună știință să te-ntinzi jos, pe pământ, în pădure, noaptea, la vânat, ești prea departe de casă să mai iei drumu-napoi, așa că poți să te-ncumeți

să și dormi, să te-odihnești peste noapte. Firește c-ai să-ncerci să găsești ceva, orice – o scândură, o blană, un buștean, chiar și niște putregai – ceva, orice care să fie-ntr-o tine, inconștient și neputincios, și pământul bătrân și cu răbdare, care-și poate permite să-ștepte, pentru c-odată și-odată tot o să pună mâna pe tine, dar nici n-are rost să-ți dea toată mâna, pentru că tu ai cutezat să-i apuci un deget. Și știi cum e: ești tânăr și vânos, și te-ncumești să dormi pe el o noapte, da' două-n șir n-ai să cutezi. Pen' că, să zicem că ești la câmp și te oprești de amiază, să te-așezi sub un copac sau lâng-un tufiș, să-mbuci de prânz și-apoi să te-ntinzi nițel, și te trezești, și-un minut nici nu-ți dai măcar seama unde ești, pentru bunul motiv că nici nu mai ești acolo; chiar în timpul ăla scurt, cât n-ai băgat de seamă, bătrânul pământ, fără zor, cu răbdare, ușurel a-ntins mâna după tine, prima dată, numai că te-ai trezit la vreme. Așa că el, dac-ar fi trebuit, ar fi riscat să doarmă pe pământ această unică ultimă noapte. Dar n-a avut nevoie să riște. E ca și cum Ăl de Sus i-ar fi zis: „N-am de gând să te-ajut, da' nici bețe-n roate n-am să-ți pun”.

Pe urmă au venit zorile, s-a crăpat de zi. Iar a mâncat, tot solitar; când a răsărit soarele erau din nou la bumbac; în zilele astea binecuvântate ale culesului dintre rouă de vară și primul frig de toamnă, bumbacul n-are umezeală și-i bun de cules de cum mijește de ziuă; și se făcu amiaza. Îi zise negrului: „Aș zice că ți-am dat o mână de-ajutor. Ai acum un balot bun de dus la Jefferson la egrenat, așa c-aș zice s-o apuc spre șosea, să mai pot prinde pe unu' să mă ducă cu mașina, așa ca să mai schimb”.

În fine ajunsese pân'aici, aproape, atât de aproape. Treizeci și opt de ani i-au trebuit, și a făcut un ocol mare, până jos în deltă și pe urmă-napoi, da' acum era aproape, însă drumul ăsta care ducea la Jefferson era nou, nu era ăl vechi, pe la prăvălia lui Varner, pe care-l ținea el minte. Numerele astea noi de fier de-a lungul lui erau și ele altfel decât bornele de lemn de pe vremuri, pe care era scris cu mâna, și, cu toate că știa foarte bine să citească numere, cele mai multe nu

însemnau mile, pentru că nu scădeau. Da' dac-ar fi fost; în cazul ăsta mai bine să-ntrebe:

— Cred că drumu' ăsta duce drept la Jefferson, nu?

— Da, zise negrul. De-acolo poți s-o iei spre deltă.

— Vasăzică, pot. Cât zici că mai e, pân' la oraș?

— Opt mile, zise negrul.

Dar el era-n stare să calculeze o milă și dacă vedea bornele și dacă nu, șapte-ntâi, pe urmă șase, pe urmă cinci, și soarele de-abia dacă arăta ora unu apoi patru mile, o colină lungă cu un fund de gărlă la poale, și el zise:

— Ei drăcie, lasă-mă aici la pod. N-am fost în poiană az' dimineață. Către pod negrul încetini camionul. E-n regulă, făcu Mink. De-aici încolo am să merg pe jos. De fapt, nu mi-ar conveni deloc să mă vadă doctoru' coborând dintr-o mașină, nici măcar dintr-un camion de bumbac, că-i în stare să-mi mai stoarcă un dolar.

— Te-aștept, zise negrul.

— Nu, nu, zise Mink. Trebuie, să-ți egrenezi bumbacu' și să te mai și-ntorci acasă pân' se-ntuneacă. N-ai timp. Coborî din cabină și zise după imemorabila formulă de mulțumire, folosită la țară: Cât îți datorez? Și negrul răspunse la fel:

— Nimic, și-așa tot veneam.

— Foarte mulțumesc, zise Mink. Nu-i spune doctorului, de-l vezi cumva din întâmplare. Poate că-ntr-o zi o să ne-ntâlnim în deltă.

Și camionul plecă. Când coborâse, pe șosea nu era nimeni. Să nu fie văzut din șosea, și era destul. Numai că, dac-ar fi posibil, ar trebui nici să n-audă nimeni împușcătura de probă. Nu-și dădea seama de ce; n-ar fi fost în stare să explice, pentru că treizeșopt de ani trebuise să trăiască fără pic de singurătate și-acuma avea de gând, era hotărât să savureze fiecare fărâmbă la care-l îndreptăța libertatea, și de altfel tot mai avea cinci sau șase ceasuri până să se lase noaptea, și mile probabil că nici atâtea, și o luă de-a lungul unui desiș de măceși și chiparoși, și sălcii, cam vreun sfert de milă, poate chiar mai mult, când

se opri brusc locului, încremenit, uluit de emoție, de bucurie chiar. În fața lui, un viaduct de cale ferată încăleca vâlceaua. Acuma nu numai că știa cum s-ajungă la Jefferson fără să riște-ntruna să treacă pe lângă oameni, care-n baza vechii afinități a celor din Yoknapatawpha și-ar da seama cine e și ce-are de gând, dar va avea și ceva de făcut ca să-i treacă timpul până se-ntuneacă, când o să poată să-i dea drumul.

Parcă nu mai văzuse cale ferată de treizeșopt de ani de zile. Linia trecea chiar pe lângă gardul de sârmă ghimpată de la Parchman, cât era el de lung, și putuse să vadă trenurile, după câte-și aducea aminte, în fiecare zi. De asemenea, din timp în timp, grupe de pușcăriași ieșeau la muncă sub ochii paznicilor înarmați cu puști, la construcții simple sau la reparații de drumuri, aproape de linia ferată care ducea în deltă, și se vedeau și pe ea trenuri. Dar chiar și fără gard se uita la ele din închisoare; trenurile, te uitai la ele, le vedeai, străine în libertatea lor, fugind, existând în libertate și deci ireale, himere, vedenii fără trecut și fără viitor, nici măcar ducându-se undeva, fiindcă, pentru ei, destinația lor nu exista; erau doar mișcare, o secundă, o clipă, apoi nicăieri: nimic, nici nu fuseseră. Dar acum avea să fie altfel. O să poată să se uite la ele el în libertatea lui, așa cam zburau pe lângă el în libertatea lor, între ei doi o legătură intimă, un fel de interdependență chiar: ele să zboare-n fum și zgomot, și mișcare, el să le privească; amintindu-și cum, acu' treizeșopt de ani sau patruzeci, de fapt chiar înainte de-a se fi dus la Parchman – prilejul coincidând cu-o încurcătură-n treburile lui, de care-acuma nu-și mai aducea aminte; da' de altfel asta a fost veșnic soarta lui: legată, implicată-n încurcături: necontenitele jigniri, nedreptăți, pentru care era-ntotdeauna silit să lase totul ca să le facă față, să lupte cu ele, fără sculele necesare și neînarmat, nici timp măcar neavând să rupă din munca aprigă pentru ca să se hrănească pe el și nevasta, și copiii; fusese unul din momentele astea, sau poate pur și simplu dorința de-a vedea un tren, care-l făcuse să vină douăzeci și două de mile de la Moșia Franțuzului. În orice caz, oricare-o fi fost motivul, trebuise să-și

petreacă noaptea-n oraș și se dusesse la gară să vadă sosirea trenului de călători care trecea spre New Orleans – locomotiva pufăind și-n fiecare din vagoanele luminate un îngrijitor negru insolent, un vagon numai pentru lumea care mânca, cu alți negri servindu-i la masă, și după asta se duceau în vagoanele de dormit, în care erau paturi adevărate; trenul se oprise-un moment, apoi plecase: o bucată lungă și etanșă dintr-o altă lume, târâtă pe pământu-n beznă, pentru ca amărății-n salopetă ca de-alde el să caște gura pe gratis o clipă, fără ca trenul, ce să mai vorbim de ai din el, să știe măcar că ei există.

Dar avea tot atâta drept să stea acolo și să caște gura ca și oricare altul, chiar dacă purta salopetă în loc de diamante; și tot atâta drept avea și-acuma, până ce-și aminti de încă ceva ce-nvățase la Parchman, în anii lungi și plicticoși în care se pregătise pentru libertate – culesul de informații, mărunțișurile, banalitățile pe care trebuise să le acumuleze pentru că atunci când îi va veni vremea, libertatea, s-ar putea să nu-și dea seama decât prea târziu ce-i lipsește: că încă din 1935 nu mai treceau trenuri de călători prin Jefferson, că linia ferată pe care o construisese colonelul Sartoris (nu bancherul căruia-i ziceau tot colonel, ci tatăl său, colonelul veritabil, care-i comandase pe toți flăcăii din ținut în timpul războiului pentru sclavi) despre care bătrânii pe care-i cunoscuse și de care-și aducea aminte și el, Mink, povesteau că fusese cea mai mare ispravă din toată Yoknapatawpha, și-anume de a fi legat Jeffersonul și toată regiunea într-o direcție tocmai până la Golful Mexic și-n cealaltă până la Marile Lacuri, ajunsese-acuma o linie secundară, năpădită de bălării, pe care nu mai călcau alte roți decât ale trenurilor locale de marfă trecând, dacă treceau, cel mult unul pe zi.

În cazul ăsta, cu-atât mai mult, linia ferată va fi drumul său spre oraș, pe care intimitatea cu libertatea, pentru care îi trebuiseră treizeșopt de ani ca s-o câștige, nu-i va fi violată, așa că se-ntoarce pe unde venise, poate vreo sută de metri, și opri; nu se vedea nimic: nimic decât jungla deasă, picurată de tăcerea după-amiezii de

septembrie. Scoase pistolul. *Parcă-i o broască țestoasă*, își zise cu ceea ce în clipa aia credea că nu-i decât amuzament, umor, până ce-și dădu seama că era desperare, pentru c-acuma-și dădea seama că drăcia n-o să ia foc, nu era cu putință să ia foc, așa că atunci când potrive butoiășul ca primul dintre cele trei cartușe s-ajungă-n dreptul percutorului și-l armă, și ținti spre piciorul unui chiparos, la patru cinci pași mai încolo, și apăsă pe trăgaci, și auzi un țăcănit ușor și sec, unica lui emoție a fost un fel de satisfacție calmă, aproape un sentiment de superioritate, c-avusese dreptate, că era în inexpugnabila situație de-a putea spune: „Ce ziceam eu?” fără să-și amintească măcar cum, când armase din nou, pentru că de data asta nu știa-ncotro era țintită drăcia care smuci, bubui incredibil, cu o explozie la gura țevii (că era scurtă); și-abia acum, prea târziu aproape, sărind, o tresărire convulsivă, să-și rețină mâna pân'a nu arma și trage, dintr-un simplu reflex, și ultimul cartuș care-i mai rămăsese. Dar s-a oprit la timp, descleștându-și degetul mare și arătătorul de pe pistol; până ce putu întinde mâna stângă și și-l scoase din dreapta care-ntr-o secundă l-ar fi lăsat cu-o armă goală și inutilă după atâta distanță și strădanie, și timp. *Poate că ăl din urmă n-o să ia nici el foc*, gândi, dar numai un moment, o secundă, mai puțin chiar de-o secundă, și-și zise: *Nu dom'le. Trebuie să ia. N-are-ncotro. N-am de ce să-mi bat capu. Ăl de Sus pedepsește, nu se ține de farse.*

Și-acuma (după soare nu era mai mult de două, cel puțin încă patru ceasuri până la asfințit) ar putea chiar să se-ncumete să se mai culce înc-o dată pe pământul gol, acum, ultima oară, mai ales că noaptea petrecută-n camionul cu bumbac venea-n avantajul lui. Așa că porni din nou, de data asta trecând pe sub viaduct în partea cealaltă, cine știe, să nu fi auzit cineva împușcătura și să vină să vadă ce-i, și dădu peste un locșor moale, dup-un buștean, și se lungi jos. Îndată-ncepu să simtă cum se pornea, încetișor, tainic, pe-ncercate, pipăitul bătrânului și calmului, și nezoritului pământ, care nu știe ce-i nerăbdarea și care-și zicea: Ia te uită, al dracului să fiu dacă n-a venit unu' să mi se-așeze,

cum s-ar zice, chiar în prag". Dar era-n regulă, câteva ceasuri putea să se-ncumete.

Parc-ar fi avut un deșteptător; s-a trezit exact la timp ca să vadă prin niște interstiții înfrunzite de deasupra capului ultimele dâre de soare pâlind la zenit și doar atâta lumină cât să-i ajungă să-și găsească, prin junglă, drumu-napoi la linia ferată și să se urce pe ea. Dar era mai bine-aici sus, lumină încă destulă ca să vadă cea mai mare parte din ultima milă pân' la oraș, înainte de-a păli de tot, în locul ei lăsându-se-ntunericul străpuns la-ntâmplare de luminile răzlețe ale periferiei orașului care-ncepea, prima stradă dosnică și liniștită, de margine de oraș, dincolo de brațele țepene ale unui semafor anunțând o-ncrucșare, și-un felinar solitar, la care-un băiat de negru pe bicicletă avu timp destul să-l vadă-n mijlocul drumului și să frâneze, și să oprească.

— Noroc, fiule, îi zise el în limbajul negrilor bătrâni de la țară și continuă la fel (zicând în loc de „unde locuiește”): Pe-unde stă p-aici Mr Flem Snopes?

De joia trecută începând, de pe la nouă jumate-zece seara și până dimineața-n zori, Flem Snopes avea un om de pază, gardă personală, cu toate că nici Snopes și niciun alt alb din oraș, cu excepția nevestei omului de pază, nu știa. Îl chema Luther Biglin, om de la țară, de meserie dresor de câini și vânător profesionist, și fermier până la ultima alegere de șerif. Nu numai că nevastă-sa era nepoata cumnatului sorii nevestei șerifului Ephriam Bishop, dar mama lui Biglin era sora unui politician fruntaș de la țară, care conducea cu mână de fier una din circumscripțiile ținutului (ca moș Will Varner Moșia Franțuzului) care-l alesese pe Bishop șerif. Așa că Biglin era acum temnicer în regimul lui Bishop. Dar cu o deosebire categorică față de canoanele nepotismului. De unde cel mai adesea deținătorii unor asemenea slujbe mai mărunte-n ierarhie nu aduceau nicio contribuție postului unde-ncurcau locul și pe care nu-l doriseră, și-n orice caz nu-l acceptaseră decât sub presiunea familiei, ca să-mpiedice

pe vreun membru al facțiunii politice adverse să-l ocupe, Biglin aducea într-a sa o devoțiune entuziastă și pasionată, și o fidelitate față de putere și de integritatea imaculată a oficiului ocupat de ruda sa prin alianță, pe care-ai fi putut s-o asemeni cu ce simțise probabil ordonanța lui Murat pentru ce simboliza bastonul de mareșal al patronului său.

Nu numai că era cinstit (chiar când vâna pentru vânzare căprioare și rațe, și prepelițe, legea o călca, dar cuvântul niciodată), era și brav. După Pearl Harbour, cu toate că fratele maică-sii ar fi putut și probabil c-ar fi și reușit să-i găsească sau să-i inventeze o scutire de încorporare, Biglin s-a dus voluntar la pușcașii marini, descoperind spre uimirea lui că, după criteriile militare, cu ochiul drept aproape că nu vedea. El personal nu remarcase. Era amator de radio, nu de citit, și la vânat (era unul dintre cei mai buni trăgători din ținut, cu toate c-avea un fel al lui, de stângaci extravagant și risipitor – trăgea cu stânga, cu arma-n umărul stâng; în cursul a două din cele trei meserii precedente ale lui, trăsesese mai multe cartușe decât oricine altul din ținut; la vârsta de treizeci de ani uzase două rânduri de țevi) defectul ăsta realmente i-a prins bine, pentru că n-a avut nevoie să se antreneze să țină amândoi ochii deschiși, ca să vadă-n același timp și gura țevii și ținta, sau să-nchidă dreptul pe jumătate ca să elimine paralaxa. Așa c-atunci când (nu din curiozitate, ci din simplă înrudire birocratică) află – mai repede chiar decât șeriful, pentru că el, Biglin, a crezut de lanceput – de Mink Snopes ăsta, scăpat în fine de la închisoarea din Parchman, că vechile lui amenințări contra lui văr-su, chiar dacă erau de-acu patruzeci de ani, nu trebuiau ignorate, cu-atât mai puțin înlăturate, cum părea dispus să facă patronul și șeful său.

Așa că scopul, intenția lui era în fond totuși de a apăra și păstra imaculată slujba rudei sale prin alianță, ceea ce însemna să apere liniștea și să ocrotească viața și bunăstarea omenească, sarcină pe care-o-mpărtășea și el cu modestie. Dar mai era și altceva, de care știa numai nevastă-sa. Nici chiar șeriful nu știa de planul, de campania lui;

numai neveste-sii-i spusese: „S-ar putea să nu iasă nimic din toată chestia asta, cum zicea și văru’ Eef: înc-o sperietoare de-a avocatului Stevens. Da’ ia-nchipuiește-ți că văru’ Eef se-nșală și c-avocatu’ are dreptate; ia-nchipuiește-ți...” Parcă vedea cu ochii: ultima frântură de secundă, Mr Snopes neputincios în pat, în puterea destinului, un ultim strigăt deznădăduit, după ajutorul pe care știa că n-are cine să i-l dea, cuțitul (secură, ciocanul, reteveiul sau ce-o fi având de gând să folosească asasinu-nsetat de răzbunare) începând să miște, să coboare, și el, Biglin, pătrunzând, năvălind în odaie cu lanterna-ntr-o mână și cu pistolu-n alta: o singură-mpușcătură, asasinul prăbușindu-se peste victimă, cu diavoleasca expresie de bucurie și triumf dispărându-i uluită de pe față... „Nu se poate, Mr Snopes o să ne umple de bani. Trebuie. Exclus să poată să n-o facă.”^w

Dar, cum Mr Snopes nu trebuia să știe de chestia asta (îi explicase șeriful că-n America nu poți să dădăcești pe-un om liber decât dacă-ți cere sau măcar știe și admite), el n-o să poată sta chiar în dormitor, unde-ar trebui de fapt, ci va fi silit să-și aleagă, să-și inventeze-un loc cât mai potrivit afară, lângă cea mai apropiată fereastră, pe care să poată să intre sau măcar să vadă și să tragă prin ea. Ceea ce-nsemna c-o să trebuiască să stea treaz toată noaptea. Era un temnicer bun, conștiincios, ținea închisoarea curată și deținuții hrăniți cumsecade și-ngrijiți; asta-n afară de micile comisioane pe care le mai făcea pentru șerif. Așa că singurul timp în care-ar putea să doarmă-un pic în cele douăzeci și patru ore ale zilei ar fi între cină și momentul imperios ultim, când va trebui să fie la postul său, în fața ferestrei dormitorului lui Snopes.

Așa că-n fiecare seară se culca îndată după ce se ridica de la masă și nevastă-sa pleca la cinematograful, pentru ca la întoarcere, de obicei pe la nouă jumătate, să-l trezească. Apoi, cu lanterna electrică și cu revolverul, și cu un sandviș împachetat în hârtie, și cu un scaun pliant, și cu o flanelă să nu-i fie frig, pentru că nopțile de sfârșit de septembrie se cam răcoresc către miezul nopții, stătea nemișcat și

tăcut, lipit de gardul viu din fața ferestrei unde, precum știa tot Jeffersonul, Snopes își petrecea tot timpul cât nu era la bancă până când, în cele din urmă, lumina se stinge; la care vreme cei doi servitori negri erau de mult plecați. Atunci traversa tiptil peluza și-și deschidea scaunul sub fereastră și se așeza, stând atât de nemișcat, încât câinii vagabonzi care se vânturau prin tot Jeffersonul cât era noaptea de lungă aproape că dădeau peste el pân' să-l simtă, să-l miroasă, să-l vadă dacă-i treaz sau nu, și-l simțeau că e și se gudurau, și-o ștergeau; sta până ce se crăpa de ziuă, când își strângea scaunul și vedea să nu fi uitat cumva hârtia-n care fusese învelit sandvișul, și pleca; deși, duminică noaptea, dacă Snopes n-ar fi dormit și fiică-sa n-ar fi fost surdă, când și când l-ar fi putut auzi sforăind – adică până ce câinii noctambuli traversând peluza l-au simțit – cum vor fi făcut – că doarme și că nu mai era bun de nimic, și l-au atins cu nasul lor rece.

Mink nu știa. Dar chiar dac-ar fi știut, probabil că mare lucru n-ar fi schimbat. Ar fi socotit pur și simplu toată chestia asta – Biglin, faptul că Snopes era acum păzit – drept un simptom în plus al infinitei capacități de invenții meschine, a forțelor inamice care-o viață-ntreagă l-au urmărit pas cu pas. Așa că, și dac-ar fi știut că Biglin stă de pază sub fereastră odăii în care locuia acum văr-su (Nu se grăbise. Dimpotrivă: după ce băiatul de negru cu bicicleta i-a spus pe unde s-apuce, și-a zis: *Am ajuns cam devreme. Să-l las să mănânce-ntâi, s-aibă timp ăi doi negri să plece, să nu-mi stea-n drum.*) nu s-ar fi comportat altfel: nu s-ar fi ascuns, n-ar fi pândit: doar nevăzut, nesimțit, străin irevocabil ca un șacal sau un lup tânăr; fără să se ghemuiască, să se pitească pe lângă gardul viu, cum făcea Biglin când venea, ci pur și simplu șezând pe călcâie – cum, țăran fiind, putea sta ceasuri întregi fără supărare – rezemat de el, de gard, în timp ce examina casa, a cărei formă și așezare o cunoștea din infinitezimalele știri și informații filtrate lent, la Parchman, și pe care el trebuise să le înmănuncheze, să le asimileze de la străini, și totuși să ascundă-n fața lor importanța celor ce-ntreba; privind, de fapt, la vastul edificiu cu coloane cu ceva

ca o mândrie că era a unuia pe care-l chema Snopes; lipsit total, absolut de gelozie; altcândva, mâine, deși el personal nu visase și nici nu dorise vreodată realmente să fie primit înăuntru, unui străin i-ar fi spus cu mândrie: „Aici stă văr-miu. E-a lui”.

Arăta exact cum știa că trebuie s-arate. Erau luminate ferestrele din dos ale odăii din colț, unde văr-su (cu siguranță că terminaseră masa; le lăsase timp berechet) trebuie că ședea cu picioarele proptite pe scândurica specială, pe care auzise la Parchman c-o altă rudă de-a lui, pe care Mink nici n-o văzuse, pentru că Wat Snopes se născuse prea târziu, o bătuse-n cuie, la cămin, anume pentru asta. Mai era lumină și-n odaia din fața așteia, la care nu se așteptase, pentru că știa și despre camera specială de sus, pe care fie-sa surdă și-o aranjase pentru ea. Dar sus nu se vedea nimic, nicio lumină, așa că desigur că fata era încă jos. Și, cu toate că lumina din bucătărie dovedea că servitorii negri nu plecaseră nici ei, pornirea din el era atât de puternică, încât fără să mai aștepte începu să se ridice, să se-ndrepte spre fereastră ca să vadă, dac-o fi nevoie să-nceapă: el, care de treizeșopt de ani învățase s-aibă răbdare și-ar fi trebuit să se stăpânească la perfecție. Pentru că, dac-ar aștepta prea mult, văr-su putea să se culce și chiar să și adoarmă. Ceea ce ar fi fost insuportabil, și nu trebuia să se-ntâmple: trebuia să vină momentul, chiar dac-ar fi durat numai o secundă, în care să spună: „Flem, uită-te-ncoa”, și văr-su să se uite. Dar se reținu, el care treizeșopt de ani de zile învățase să aștepte, și se lasă jos pe călcâie din nou, săltându-și ghemotocul tare al pistolului, pe care-acuma-l purta în buzunarul de la piept al salopetei; odaia ei trebuie să fie de partea cealaltă a casei, unde nu putea să vadă de-aici ferestrele luminate, și lumina din odaia cealaltă nu-nsemna nimic, pentru că, dac-ar fi el un mare bogătaş ca văr-su Flem, cu o casă mare și frumoasă ca asta, ar aprinde toate lămpile de jos.

Apoi, lumina din bucătărie se stinse; și imediat putu s-audă pe negru și pe negresă vorbind pe când se apropiau și (nici măcar nu și-a ținut răsuflarea) trecură la vreo zece pași de el, spre poarta din gardul

viu, glasurile depărtându-se-ncet pe stradă, dincolo, până ce se stinseră. Atunci se ridică, încetișor, fără grabă, nu pe furiș, nu strecurându-se: numai mărunț, șters, poate că pur și simplu prea mărunț ca să fie observat, și traversă peluza până la fereastră, și (trebui să se ridice-n vârfuri) se uită înăuntru la văr-su șezând în scaunul pivotant, ca la o bancă sau la un birou, cu picioarele proptite de cămin și cu pălăria pe cap, așa cum el, Mink, știuse c-o să-l găsească, arătând nu cine-știe-ce schimbat, cu toate că Mink nu-l văzuse de patruzeci de ani; puțin mai altul, totuși; pălăria neagră de plantator, de care auzise și la Parchman, dar cravata minusculă putea să fie tot aia pe care-o purtase acum patruzeci de ani, îndărătul tejghelei de la prăvălia lui Varner, cămașa, o cămașă albă de oraș, și pantalonii, pantaloni negri de oraș și ei, și ghetete lustruite, de oraș, în loc de bocanci de fermier. Dar nu efectiv schimbat: nu citea, doar ședea cu picioarele proptite-n cămin și cu pălăria pe cap, falca mișcându-i-se-alene și neconținut, parc-ar fi mestecat.

Ca să fie mai sigur, o să dea ocol casei, să vadă ferestrele de sus de pe partea cealaltă și apucase să pornească pe din dos, când își zise c-ar putea foarte bine să se uite și-n cealaltă odaie, dacă tot era atât de aproape de ea, și porni fără să facă mai mult zgomot decât o umbră, și nici c-avea mai multă consistență, de-a lungul zidului, până ce putu să se ridice din nou pe vârfuri, ca să se uite pe cealaltă fereastră în odaia de-alături. O văzu imediat și-o recunoscă imediat – o odaie cu pereții căptușiți aproape până la tavan cu cărți, mai multe cărți decât crezuse el că există, o femeie șezând la o lampă-n mijlocul odăii și citind una dintre ele, cu ochelari cu margine de os și cu smocul acela alb în părul negru, despre care auzise și la Parchman. O secundă fu din nou prada furiei aceleia desperate și revoltei, și de data asta era aproape să-l distrugă, să-l nenorocească – turbarea, furia când, în timpul primilor doi-trei ani, după ce aflase că ea se-ntorsese-acasă, pare-se că de-a binelea, și că ședea tot acolo, cu Flem în casă: își zicea *Da dacă nu-i surdă deloc; da dacă i-a prostit pe toți pentru cine știe ce blestemăție-o fi*

având ea-n cap deoarece chestia asta – adevărul adevărat, dacă era surdă sau se făcea – era ceva la noroc, ceva pe care nu numai c-o să trebuiască să se bazeze pe altul, dar să se bazeze pe ceva atât de șubred și de pirpiriu ca știutul din auzite, de la a doua sau a treia mână. Pân' la urmă și-a făcut drum sub diferite pretexte la doctorul închisorii, dar acolo același lucru: nu-ndrăznea să-ntrebe ce voia să afle, ce trebuia să afle, să descopere, să știe cu siguranță: doar atât: dacă unu' surd tun tot ar simți – ar putea să simtă – suflul dacă zgomotul era destul de tare sau destul de aproape.

— Ca o... se pomeni Mink zicând pân' să poată să se oprească. Dar era prea târziu; încheie doctorul pentru el:

— Exact. Ca o-mpușcătură. Dar chiar dacă ne-ai putea face să credem că ești surd, cum să scapi de-aici?

— Așa-i, zise Mink. N-am nevoie s-aud vâna de bou: ajunge s-o simt.

Da' o să meargă; era odaia aia care și-o aranjase la etaj pentru ea, în timp ce fiecare cuvânt care se prelinsese de-acasă pân' la el la Parchman – câteodată trebuie să-i crezi pe oameni, trebuie, pur și simplu trebuie – zicea cum văr-su-și petrecea tot timpul-n colțu' lui dintr-o odăiță de jos, din casa asta, care, cică, era mai mare și decât toată închisoarea. Pentru ca să vină, să se uite pe fereastră și s-o găsească nu sus, unde-ar fi trebuit să fie, ci exact în odaia de-alături. În care caz, probabil că și din tot ce mai crezuse el și pe ce se mai bizuise n-o să s-aleagă decât praf și pulbere; nici nu era nevoie să mai fie și-o ușă deschisă-ntre cele două odăi ca să fie sigur c-o să simtă ceea ce doctorul închisorii numise suflu, pentru că ea nici măcar nu era surdă. Toate-l mințiseră; calm, își zise! *Și nu mi-a mai rămas decât un singur glonț, chiar dac-aș avea timp să trag două pân' să năvălească cineva din stradă. O s trebuie să caut un retevei sau un drugpe-undeva...* la un pas de prăpăd, de prăbușire, dar își reveni, se stăpâni pe muchea prăpastiei, murmurând, șoptind: „Stai, stai puțin. Nu ți-am spus și ți-am tot spus că Țl de Sus nu joacă feste, doar că pedepsește? Firește că-i surdă; nu

se spune-asta-n tot Mississippiu-ul de sus și până jos, de zece ani de zile-ncoace? Nu mai e vorba de blestematu' ăla de doctor de la Parchman și nici de-ălelalte putori de nenorociți de ocnași, de la care trebuia să-ncerc să aflu ce-aveam nevoie să știu, da' de negru' ăla ieri-seară, care-aproape c-a fost obraznic, să zică-afurisitu' unui alb în față că-i mincinos, numai c-am adus vorba că poate, cine știe, și-o fi bătând joc de oameni. Negrii ăștia, care știu toate dedesubturile despre toți albi, ce să mai zic de-una vândută lor și pe deasupra și-o comunistă d-alea, de-ajung nu numai ăi din Yoknapatawpha, da' desigur că și-ăi din Memphis, și și-ăi din Chicago să știe de-adevărat dacă-i surdă sau nu, și și dacă-i toate-ălelalte sau nu-i. Firește că-i surdă, cum stă așa cu spatele la ușa prin care trebuie să treci, da' trebuie să fie și-o ușă din dos și n-ai nevoie decât s-o găsești, și să ieși apoi frumos pe ea^w, și porni fără grabă: nu pe furiș, doar mărunț, invizibil, cu pas ușor, pe după casă, și urcă treptele, și trecu printre coloanele amețitoare ale porticului, ca orice invitat sau vizitator, sau musafir deschizând încet ușa și intrând în hol și traversându-l, trecând prin ușa deschisă, la care stătea femeia cu spatele, fără măcar să-și arunce-o privire spre ea, și trecu la cealaltă și scoase pistolul din buzunarul salopetei, și-și zise repede, puțin cam haotic, aproape ca o ușoară gâfâială: *N-am decât un singur glonț, așa c-o să trebuie să trag în cap, nu pot să risc în corp numai c-un singur glonț*, și intră în odaia-n care ședea văr-su și făcu repede câțiva pași.

N-a avut nevoie să zică: „Flem, uită-te-ncoa”. Văr-su asta chiar făcea, peste umăr. Altminteri, nu se mișcase, doar fălcile-ncremeniseră-n mijlocul mestecatului. Apoi se mișcă, se plecă puțin înainte-n scaun și tocmai începuse să se rotească-ncet, când Mink se opri la vreo cinci pași și ridică, cu amândouă mâinile, arma semănând a broscui și arătând ruginită, și trase cocoșul, și-o-nțepeni zicându-și: *Trebuie să-l lovească-n față: nu să-l lovesc: să-l lovească* și apăsă pe trăgaci, și mai mult simți decât auzi, neatent aproape, tăcănitul trist, prostesc. Acuma văr-su, cu picioarele puse pe dușumea și cu scaunul întors

aproape cu fața la el, părea să șadă nemișcat și chiar nepăsător, privind și el la mâinile lui Mink, sinistre, tremurânde, ca de copil, ca de viezure, când una din ele ridică destul cocoșul ca să poată cealaltă să-ntoarcă butoiașul, să vină din nou cartușul sub percutor; din nou același păcănit insignifiant ca-nainte, ca o revenire din trecut: nu un avertisment, nici măcar o repetare: doar slab și-obișnuit, și insignifiant, pentru că, orice-o fi fost, nici înainte nu fusese destul de tare ca să schimbe ceva, nici destul de remarcabil ca să-ți aduci aminte de el; și-n aceeași clipă-l goni din gând. *E-n regulă*, își zise. *De data asta o să tragă: Al de Sus nu glumește* și trase cocoșul, și din nou își înțepeni pistolul cu amândouă mâinile, vâr-su nemaimișcându-se deloc acum, cu toate că-ncepuse iar să mestece-ncetișor, ca și cum și el ar fi urmărit scânteierea tristă de pe cocoș, când pocni din nou.

A făcut un zgomot formidabil, cu toate că Mink nu l-a mai auzit. Trupul lui vâr-su se crispa acum într-un spasm ciudat pe jumătate-nfundat, care-ntr-o clipă avea să răstoarne și scaunul; i se părea că trosnetul pistolului fusese nimic, dar c-atunci când scaunu-n cele din urmă o să cadă și-o să se izbească de podea, trosnetul o să trezească tot Jeffersonul. Se răsuci-n călcâie; a fost totuși o clipă când a mai încercat să-și zică, să strige:

— Stai! Stai! Vezi întâi dac-a murit, c-altfel degeaba-a fost tot!, dar n-a putut, nu-și aducea aminte când remarcase cealaltă ușă-n perete, era dincolo de scaun, da' era; unde ducea n-avea importanță, pentru că-n orice caz ducea-nainte, nu ducea-napoi. Se repezi la ea bâjbâind la clantă, zgâlțâind-o, bâjbâind și zgâlțâind-o, și, după ce-și dădu seama că-i încuiată, bâjbâind ca orbit chiar și după ce auzi glasul în spatele lui, și din nou se răsuci și văzu o femeie stând în ușa holului; o clipă gândi: *Vasăzică, totuși aude* până să-și dea seama: n-avusese nevoie s-audă; femeia fusese adusă-acolo să-l prindă de-aceeași putere care, prin simpla arătare cu degetul, l-ar putea spulbera, anihila, volatiliza acolo, pe loc, unde se afla.

Și nici măcar timp să armeze și să țintească dac-ar mai fi avut

cumva vreun glonț, așa că-n clipa-n care se răsucise, și aruncase, zvârlise pistolu-n ea fără măcar să fie-n stare să se repeadă și el, pentru că-n aceeași clipă i se păru că ea-l are-n mână, că-l întinde spre el, zicându-i cu vocea aia de rață, pe care-o au surzii:

— Uite-l! Ia-ți-l! Ușa aia dă-ntr-un dulap. Întoarce-te pe-aici ca să poți ieși.

Optsprezece

— Oprește mașina, zise Stevens. Ratliff opri.

Conducea el, cu toate că era mașina lui Stevens. Ieșiseră din șosea la răscruce – prăvălia și mașina de egrenat, și potcovăria lui Varner, și biserica, și vreo duzină și ceva de locuințe și alte case care-alcătuiau cătunul, peste tot luminile stinse-acum, cu toate că nu era nici zece – și traversaseră și lăsaseră-n urmă restul de fund de vâlcea, larg și neted, cu pământuri rodnice, pe care bătrânul Varner – trecut de optzeci de ani acum, încărunțit de tot, cu doisprezece ani de văduvie până să-și fi luat nevastă tânără de douăzeci și cinci de ani, acum vreo doi ani, când se zicea, se socotea că-i logodită, sau că-n orice caz îi făcea curte nepot-su – le ținea în gaj sau cu ipotecă dacă nu erau chiar proprietatea lui directă; și-acum se apropiau de coline: ferme mici și vechi, și prăpădite, culcate pe-o rână, gata să cadă, risipite ca niște petice de hârtie printre povârnișuri spălate de ploi. Drumul, de la o vreme, nu mai avea nici măcar prundiș pe el și-n curând niciun fel de roți n-aveau să mai poată trece; de pe-acum în strălucirea fixă a farurilor (Ratliff oprise mașina), semăna și el cu-o ravenă erodată, șerpuind spre creasta râpoasă, pe care se vedeau niște pini amărâți și zburliți, și niște tufan mărunț, fără nicio valoare. Soarele trecuse de ecuator, ajunsese-n dreptul Balanței și-acum, că stăteau pe loc, în calmul motorului în ralanti, după burnița mărunță și-nceată de duminică și frigul luminos și amăgitor, care ținuse aproape toată ziua de luni, aveai o senzație de toamnă; meterezul jumulit de pini și de lăstăriș de tufan era o apărătoare cam pirpirie împotriva iernii și-a ploii, și-a frigului, care-mbrăcaseră-n rugină câmpiile epuizate, năpădite de oțetari și de sasafarși, și de abanoși; abanoșii-ncărcați de fructe neașteptând decât gerul și lătratul câinilor la vânat de oposumi.

— Ce te face să crezi c-o să fie-acolo, când poate că nici noi n-o să

putem ajunge pân'acolo?

— Un' să fie-n altă parte? zise Ratliff. Un' să poată el să se ducă-n altă parte? Înapoi la Parchman, după ce-a trebuit atâta bătaie de cap și cheltuială ca să iasă? Ce-al'ceva poa' să facă decât să se duc-acasă?

— Da' casa nici nu mai există, zise Stevens. Când a fost – acum trei ani? – atunci în ziua-n care ne-am dus cu mașina după băiatul ăla – cum îi zicea...?

— Turpin, zise Ratliff.

— ... care nu răspunsese la ordinul de chemare, să-l căutăm? Nu mai rămăsese nimic din casă-atunci, decât scheletul.

O bucată de-acoperiș și ceva din pereți, mai sus de ce-ajungeai să smulgi cu mâna să iei pentru foc. Și drumul era mai bun, pe-atunci.

— Da, zise Ratliff. Oamenii chipurile-l nivelau când târau lemnu' de foc pe el.

— Așa c-acuma n-o mai fi rămas nici scheletul.

— Mai e un beci dedesubt, zise Ratliff.

— Într-o gaură-n pământ? făcu Stevens. Ca un animal într-o vizuină?

— E-obosit, zise Ratliff. Chiar dacă n-ar avea șazeștrei sau șazeșpatru de ani. A trăit sub tensiune treizeșopt de ani, ce să mai vorbim de astea – azi e joi, nu? – de astea șapte zile din urmă. Și-acuma nu mai e nici tensiunea să-l țină pe picioare. Ia-nchipuie-ți c-ai fi stat treizeșopt de ani așteptând să faci o treabă și că-n fine-ntr-o bună zi ai făcut-o. Nici duminică nu ți-ar mai fi rămas mare lucru. Așa c-acuma, ce vrea el e să se-ntindă undeva la-ntuneric și la liniște, și să doarmă.

— Trebuia să se fi gândit la asta joia trecută, zise Stevens. Acuma-i prea târziu.

— Păi nu de-asta suntem noi aici? zise Ratliff.

— *All right*, zise Stevens. Dă-i drumu'. Dar în schimb Ratliff opri motorul. Acuma-ntr-adevăr că puteau sesiza, simți schimbarea de anotimp, de an. Parte dintre păsări mai rămăseseră, dar noaptea nu

mai era plină de cacofonia seacă și gălăgioasă a găzelor nocturne ale verii. Numai greierii-n tufișurile de lemn câinesc și lăcustele-n miriștea deasă ca peria țâșneau zănatice, la-ntâmplare-n toate părțile. Și-acum Stevens' își dădu seama ce-avea să vină, despre ce-avea Ratliff de gând să vorbească.

— Și dumneata socoți că ea nu și-a dat niciun moment seama ce-o să facă șarpele ăsta veninos cum i-or da drumu'? zise Ratliff.

— Sigur că nu, zise Stevens, repede, prea repede, prea târziu. Dă-i drumu'.

Dar Ratliff nu se mișca. Stevens băgă de seamă că mai ținea încă mâna pe cheia de contact, așa că nici el, Stevens, n-ar fi putut porni motorul.

— Eu zic că noaptea asta ea o să se-oprească-n Memphis, zise Ratliff. Cu mașina aia nou-nouță, cu chestii și cu tot.

Stevens își aducea aminte de toate. Greul era să uite. Ea singură-i spusese – sau cel puțin așa credea el – atunci dimineața după ce-i dăduse relațiile necesare ca să poată redacta actul: cum că n-avea de gând s-accepte nici automobilul așa-zisului ei tată și că-n schimb își comandase unul nou de la Memphis, care-i va fi livrat la timp ca să poată pleca direct de la-nmormântare; actul putea să i-l aducă acasă să-l semneze când o să-și spună rămas-bun sau ce-o să le țină lor – ei și lui – loc de rămas-bun.

A fost o înmormântare mare: un bancher de frunte, un financiar care nu numai că murise-n floarea vârstei (financiare-n orice caz), dintr-un glonț de pistol, dar dintr-un glonț de pistol greșit, pentru că de obicei un bancher, când moare dintr-un glonț de pistol, la el în dormitor, la ora nouă seara, e după ce tocmai spusese noapte bună unui inspector financiar de stat sau federal (sau poate de-amândouă). El (răposatul) nu patronase niciun fel de confrerii: fraterne, civice, militare, de niciun soi: doar finanțe; nici economice – bumbac sau vite, sau ceva care să fi constituit în Yoknapatawpha și-n Mississippi o situație și-un domeniu de exploatare – doar Bani. E foarte-adevărat că

făcuse parte din congregația unei biserici din Jefferson, după cum dovedeau aspectul exterior și adăugirile făcute edificiului, dar nici măcar asta nu fusese-o subordonare sau măcar o aspirație, sau sincer o congregare, sau o amnistie, ci pur și simplu un armistițiu temporar între două graiuri ireconciliabile.

Și, cu toate astea, nu numai orașul, dar tot ținutul a venit. El (Stevens) sta, în calitate de membru al castei, la cererea expresă a fiicei (sic) și la insistența ei, în rândul întâi, de fapt, alături de ea: el, Linda, unchiu' Jody, un bărbat c-un început de chelie și care-adăugase înc-o sută de livre de fălci și de burtă la scheletul lung și deșirat al lui taică-su; și, da, Wallstreet Snopes, Wallstreet Panic Snopes, care nu numai că niciodată nu se comportase ca un Snopes: niciodată n-arătase ca unul de-ai lor: un bărbat înalt, oacheș, afară de ochii de-un incredibil albastru tandru și tineresc, de peruzea, care-ncepuse ca băiat de prăvălie ducând pachetele-acasă de la băcănie de pe-o stradă mai dosnică să se-ntrețină pe el și pe frate-su mai mic, Amiral Dewey, să-și poată termina școala, și de-acolo a ajuns să-nființeze la Jefferson un depozit angro de băcănie livrând în tot ținutul; și-acuma, mutat cu toată familia la Memphis, era proprietarul unui lanț de magazine de angro de băcănie, acoperind jumătate din Mississippi, plus parte din Tennessee și din Arkansas; toți cu fața la groapa discret camuflată de lângă-un alt mormânt, pe care nu bărbat-su (care doar îl comandase și-l plătise), ci Stevens însuși înălțase marmura mincinoasă scandaloasă: contravaloarea pentru eliberarea Lindei acum nouăsprezece ani. Că tot el o să fie cel care-o să-nalțe orice minciună-o să-i pretindă ea și pe asta; discutaseră – el și Linda – azi-dimineață.

— Nu. Nimic, zisese ea.

Ba da, a scris el.

— Nu, a zis ea. El doar a ridicat tăblița iar și a ținut cuvântu-n fața ei; nu putea să fi scris: *E spre binele dumitale*. Pe urmă, nici n-a mai avut nevoie.

— Ai dreptate, a zis ea. O să trebuiască să mai faci unul.

El a scris: *O să facem.*

— Nu, a zis ea. Totdeauna-ai făcut totul în locul meu. Și-ntotdeauna ai să faci. Acuma-mi dau seama că niciodată n-am avut pe nimeni decât pe dumneata. În fond, nici n-am avut nevoie niciodată de nimeni decât de dumneata.

Stând acolo-n timp ce preotul baptist își debita cu mare viteză slujba, el (Stevens) se uita la mutrele din jur, la mutrele de târgoveți și de țărani, la cetățenii reprezentând orașul, pentru că orașul trebuia să fie reprezentat la această pompoasă îngropăciune, la cei care se reprezentau doar pe ei înșiși, pentru că-ntr-o bună zi vor fi și ei acolo unde zăcea acum Flem Snopes, tot atât de abandonati și de morți, și de singuri; la mutrele anonime, suspicioase și pline de speranțe, care-i datorau lui sau băncii, bani, și, cum sunt oamenii-n stare să fie, sperau, erau chiar capabili să creadă, acumă că el murise, că datoria lor poate, da, cine știe, poate c-o să se piardă sau c-o s-o uite, sau pur și simplu că n-o să le-o mai ceară, n-o s-o ncaseze. Apoi deodată mai văzu ceva. Nu erau mulți: recunoscă numai trei, tot mutre de țărani, arătând la fel cu celelalte mutre de țărani, suspicioși, chiar ștersi, la marginea mulțimii; dar brusc parcă săriră-n sus, parcă țâșniră, și-și dădu seama cine erau. Erău Snopeși; nu-i mai văzuse niciodată până- atunci, dar incontestabil asta erau: nu deosebiți de alții, deloc: pur și simplu identici, nu atât de mult ca expresie, cât în ținută, în atitudine; își zise-n gând, repede, ca-n clipa de curată panică, atunci când ești trezit din somn: *Sunt ca lupii când vin să vadă capcana-n care-un lup mai mare, lupul-șef, lupul-căpetenie, lupul-taur, cum ar zice Ratliff, a murit, dacă n-o fi rămas cumva vreo fâșie, vreun petic de piele-agățat pe-acolo.*

Pe urmă-a trecut și asta. Nu putea să stea tot timpul să privească-ndărât, și-acuma preotul isprăvisese, și antreprenorul de pompe funebre făcea semn persoanelor marcante, celor oficial îndurerate, că pot pleca: și când își întoarse, când putu să-și întoarcă iar ochii-ndărât, mutrele dispăruseră. Pe Linda o lăsă acolo. Adică, avea s-o aducă unchi-su cu mașina acasă, unde, la ora asta automobilul nou, după

care spusese că telefonase la Memphis, îndată ce se hotărâse, ieri după-masă, să plece singură, direct la New York îndată ce va termina cu înmormântarea, probabil că va fi în poartă, gata de plecare probabil, mașina nouă și bagaje, și tot, când o s-ajungă el acolo cu actul să-l semneze.

Așa că se duse la birou ca să-l ia – un act de donație (cu onorariul de un dolar), prin care se restituia De Spain-ilor casa și terenul. Făcuse singură toate, ea: nici măcar nu-l ținuse la curent cu desfășurarea demersurilor, necum cu intențiile ei. N-a putut să dea de Manfred, pe care Snopes, odată cu banca și cu restul, îl depousedase și de nume, și de reputație, la Jefferson, dar găsisese-n cele din urmă ce mai rămăsese din neamurile lui – unica soră a Maiorului de Spain bătrânul, tatăl lui Manfred, și unicul ei copil: o bătrână ținută la pat, locuind la Los Angeles cu fiică-sa, fată bătrână de vreo șaizeci de ani, directoare ieșită la pensie a unui liceu dintr-o suburbie a orașului; ea, Linda, dând de urma lor, fără măcar să-l consulte pe el, avocatul ei: realmente jignitor când samariteanul, filantropul, binefăcătorul începe nu numai să descopere, dar să și inventeze propriile generozități, nu numai fără să recurgă, dar ignorându-i chiar pe juriști, pe secretari, pe consilierii de *public relations*; scandalos, antisocial de fapt: să iei pur și simplu cozonacul de la gura atâtor oameni.

Hârțile nu mai aveau nevoie decât de semnătura ei; niciun sfert de ceas, și el încetini și opri mașina la bordura trotuarului, în fața casei ei, fără să dea mai multă atenție micului grup – bărbați, băieți și un negru sau doi – din fața lui, decât ca să-și spună: „Comitetul local validând alegerea noului automobil” și coborî cu servieta și chiar cotise-nspre alee, aruncându-și asupra grupului doar o privire, că-l văzuse că-i acolo, când scurt, slab, încă nu realmente surprins, își zise: „E-un Jaguar englezesc. Nou-nouț”, continuând să meargă, când deodată avu impresia că scara pe care urca se transformase-n roată de puț arăbesc, oricât călcai tot pe loc rămâneai, cheltuiai energie și gesturi fără să faci un singur pas înainte; atât de brusc și de subit, încât, de

fapt, ajungeai propria aureolă, propriul elan îți propulsase realitatea corporală c-un pas bun înaintea ta; își zise: *Nu există loc pe pământ de unde să-ți poată livra la Jefferson în Mississippi un Jaguar nou-nouț nici de ieri de la prânz, necum când ai telefonat după el de-abia aseară, zicându-și cu desperare-acum: Nu! Nu! Se poate! Poate c-aveau unul, poate c-au găsit unu-n Memphis aseară sau azi-dimineață – prăpăditul ăsta de univers pe care nu-l mai ții la un loc decât cu coincidențe și se-ntoarse repede și se opri în dreptul lui zicându-și: Vasăzică, ea știa de joia trecută c-o să plece și n-a știut decât marți seara-n ce zi-anume o să plece.* Era orbitoare, impecabilă, imaculată, și agentul, sau în orice caz cel care-o adusese, un tinerel foarte îngrijit și prezentabil, stătea lângă ea, și-n clipa asta apărură servitorul negru, pe ușa din față, cu parte din bagajul ei.

— Bună ziua, zise Stevens. Strașnică mașină! Absolut nouă, nu?

— Întocmai, zise tânărul. Nici n-atinsese pământul până ieri când a telefonat Mrs Kohl după ea.

— Noroc c-ați avut una-n magazin, făcu Stevens.

— Oh, sosise de la zece-ale lunii. În iulie când a comandat-o doamna, a zis că, după ce-o sosi, s-o ținem la noi până o să aibă nevoie de ea. Bănuiesc că... moartea tatălui i-a schimbat puțin planurile.

— Se mai întâmplă lucruri de-astea, zise Stevens. A comandat-o-n iulie.

— Întocmai. Nu l-au prins încă pe individ, din câte-aud.

— Nu încă, zise Stevens. Strașnică mașină! Mi-ar plăcea să-mi pot permite și eu una ca asta, și se depănă, intră pe ușa deschisă și urcă scara care-i cunoștea pașii, și intră în salonul care i-i cunoștea și el. Ea-l aștepta-n picioare privindu-l cum se-apropie, îmbrăcată ca pentru condus mașina, într-o salopetă kaki, decolorată, spălată și călcată proaspăt, cu obrazul și buzele fardate mult contra vântului din mașina deschisă; pe un scaun era impermeabilul ei pătat și poșeta și niște mănuși groase, și un fular pentru cap; ea zise:

— Cel puțin nu te-am mințit. Aș fi putut s-o ascund în garaj până după ce plecai, dar n-am făcut-o. Îi zise astea, dar fără vorbe; îi zise:

Sărută-mă, Gavin, făcând ea ultimul pas până la el, îmbrățișându-l strâns și fără grabă, lipindu-și cu putere, cu hotărâre buzele-ntredeschise de gura lui, el strângând-o la piept, mâna alunecându-i în jos de-a lungul spinării, până la comisura de unde fesele-și începeau rotunjimea sub kakiul aspru, cum se mai întâmplase și-nainte câteodată, mâinii lui nerăspunzându-i nicio provocare – niciodată nu-i fusese provocată și n-o să-i fie, fidelitatea n-o să-i fie-amenințată, o să fie-n siguranță, chiar dacă n-ar exista nimic între mâna lui și relieful cald de carne feminină, era doar o atingere, constatând și dându-și seama, nu cu desperare sau durere, ci doar c-un pic de amărăciune, ridicându-i puțin fesele cum ții în căușul palmei poponeața inocentă a unui copilăș încă neformat. Dar acum nu, de data asta nu. Acuma era teroare; își zise, terorizat:

— *Cum era fraza? bărbatul „al cărui irezistibil farmec pentru femei rezidă-n simplul fapt că-n prezenta lor le permitea să se convingă că era capabil de orice sacrificiu pentru ele.” Când în realitate-i pe dos, absolut pe dos; sărmanul nerod care nu numai că nu știa-ncotro s-arunce mingea, nici măcar nu-și dădea seama că joacă base-ball. N-ai nevoie să le duci în ispită, pentru că ele de mult te-au ales, te-au ales pe tine, pentru că ele cred că, prin simplul fapt de-a te fi ales, nu numai c-ai devenit dispus și gata oricând, ci chiar dorești, dorești cu pasiune să te sacrifici îndată ce tu și una dintre ele gândești că merită. Își zise: Acuma o să-și dea seama că nu se poate-ncrede-n mine, că numai spera că se poate-ncrede, așa c-acuma-și împinge coapsele-nainte și se-agață de amândoi umerii, să mă tragă peste ea, căzând pe spate, chiar fără pat și se-nșela și de data asta cu desăvârșire; își zise: De ce să-și piardă vremea-ncrezându-se-n mine, când toată viața ei a știut că tot ce are de făcut e să se bizuie pe mine și-atât. Ea doar îl îmbrățișa și-l săruta, și pân' la urmă el fu acela care să facă primul gest de eliberare. Atunci ea-i dădu drumul și-l privi cu ochii ei de-albastru profund, fără taine, fără tandrețe, poate chiar fără blândețe.*

— Ești plin de ruj pe buze, zise ea. Trebuie să te duci la baie. Ai dreptate, zise ea. Totdeauna ai dreptate când e vorba de noi doi.

Privirea ei n-avea taine, profundă da, era profundă, dar n-avea taine; poate că-ntr-o zi, el își va aduce aminte că nici chiar tandră cu-adevărat n-a fost. Te iubesc, zise ea. N-ai avut parte de mare lucru, nu-i așa? Nu, greșesc. N-ai avut parte de nimic.

El știa exact ce voia ea să spună: întâi maică-sa, pe urmă ea; că de două ori își dăruise devotamentul și-n schimb nu primise nimic decât favoarea, privilegiul de-a fi obsedat, vrăjit, abrutizat dacă vreți. Ratliff cu siguranță că abrutizat ar fi zis. Și ea-și dădea seama că el își dă seama; ăsta era (poate) blestemul lor: că amândoi își dădeau seama imediat despre ce-i privea pe-amândoi. Nu din onestitate, nu pentru că ea crezuse toată viața ei că-l iubește i-a permis să descopere Jaguarul nou și ce implica el în moartea așa-zisului ei tată. Dar ea-și dădea seama că nu i-ar fi putut ascunde faptul că-și comandase-un automobil de la New York sau de la Londra, sau de unde și l-o fi comandat în clipa-n care-a *fost* sigură că Mink o să fie grațiat.

La toate rochiile ei avea un buzunar anume în care tabletele mici de sidef cu condeiul cu agrafă se potriveau exact. El le știa pe toate, îl știa și pe cel de la salopetă și-ntinse mâna și-l scoase. Putea să fi scris: *Am totul Ai avut încredere-n mine. Ai preferat să mă lași să descopăr că l-ai ucis pe-așa-zisul tău tată-n loc să-mi spui o minciună.* Ar fi putut, și poate c-ar fi și trebuit, să scrie *Am avut totul. N-am fost până-n clipa asta complice la pregătirea unei crime?* Dar a scris: *Amândoi am avut totul.*

— Ba nu, zise ea.

El scrise: *Ba da.*

— Nu, zise ea.

El scrise cu litere de tipar: *DA*, de data asta, mare cât s-acopere toată tableta, și o șterse cu podul palmei și scrise: *Ia pe cineva cu dumneata ca s-auzi, c-ai să te-omori.*

De-abia dacă le-aruncă o privire, nimeni n-ar fi zis că destul ca să le fi putut citi, apoi din nou îl fixă cu ochii ei albastru-nchis care, de-or fi fost blânzi sau nu, sau tandri sau nu, sau nici măcar sinceri, nu mai avea nicio importanță. Gura ei era și ea numai ruj sub zâmbetul de-

abia schițat, și el – zâmbetul – un fard, o pată adormită.

— Te iubesc, zise ea. Numai pe tine te-am iubit.

El scrise: *Nu*.

— Ba da, zise ea.

El scrise din nou *Nu* și chiar în timpul în care ea spunea iarăși: „Ba da” scrise *Nu Nu Nu*, până ce umplu toată tableta și șterse, și scrise *Actul* și stând la cămin unul lângă altul rezolvă toate chestiunile care solicitau un schimb de note între ei, despături documentul și deșurubă bușonul stiloului ca să semneze ea, și împături hârtia la loc, s-o pună în servietă când ea zise: „Și asta”. Era un plic lunguiet, îl observase pe marginea căminului. Când îl luă în mână putu să simtă teancul gros de bancnote, prea multe: o mie de dolari o să-l omoare-n câteva săptămâni, în câteva zile poate, mai sigur decât o mie de gloanțe. Aseară fusese cât p-aci să-i spună: „Pot să-l omoare și-o mie de dolari. Ai fi mulțumită, atunci?” cu toate c-aseară încă nu știa cât de-aproape de-adevăr ar fi fost. Dar se reținuse. O să se ocupe personal de chestia asta, când o veni vremea.

— Știi unde-l poți găsi?

Știe Ratliff, scrise el și șterse, și scrise: *Du-te 2 minute baie gura ta și ea* și așteptă ca ea să citească și așteptă și ea apoi, un moment fără să se miște, cu capul puțin plecat ca și cum el ar fi scris o criptogramă.

— Oh, făcu ea, apoi zise: Da. A venit momentul, și porni, ajunse la ușă, se opri și se-ntoarse pe jumătate și de-abia atunci se uită la el, fără zâmbet silit, fără nimic: doar ochii, care nici de la distanța asta nu erau complet negri. Apoi dispăru.

Servieta o avea în mână. Pălăria era pe masă. Puse plicul în buzunar, se frecă pe gură cu batista, luându-și în trecere pălăria și ieși, coborî scara, umezindu-și batista cu salivă ca să se frece pe gură. Trebuia să fie o oglindă în hol, dar până la birou ajungea și-atât. Trebuia să fie, era chiar, o ușă din dos, desigur, dar putea să fie feciorul pe-acolo sau poate chiar și bucătăreasa. Și-afară de asta, nu era nicio lege că n-ai voie s-o iei peste peluză de-a dreptul, ieșind pe

ușa din față și s-o apuci pe alee, pe poarta laterală, de unde puteai ajunge-n stradă, fără să trebuiască să te mai uiți iar la mașina nouă. Dar Ratliff, care, din întâmplare sau prin coincidență, era jos la scară la birou, zise:

— Unde ți-e mașina? Nu-i nimic, mă duc eu s-o aduc. Între timp, mai bine-ai da cu puțină apă când ajungi sus.

Așa chiar făcu și încuie batista pătată într-un sertar al biroului. După un timp auzi pașii lui Ratliff pe scară, dar Ratliff nu făcu decât să-ncerce ușa-ncuiată; ar fi fost înc-o ocazie să s-apuce-acuma de visul lui din tinerețe de-a reda Vechiului Testament puritatea virginală-a începuturilor. Dar era prea târziu, îmbătrânise. Evident, mai trebuie și-altceva, nu numai chin, ca să fii chiar atât de chinuit. După un timp sună telefonul.

— A plecat spuse Ratliff. Ți-am luat mașina. Vrei să vii să mănânci cu mine?

— Nu, zise el.

— Vrei să-i telefonez soției dumitale c-ai să mănânci la mine?

— Ți-am spus dracului odată că nu, apoi imediat: Îți mulțumesc.

— Viu să te iau, să zicem la opt.

Și era acolo, la marginea trotuarului, așteptând; mașina – a lui – porni imediat ce se urcă.

— Sunt un pericol, zise el.

— Așa zic și eu, făcu Ratliff. Da' acum a trecut, vreau să zic, cum ne-om obișnui cu ideea.

— Ce-am vrut eu să zic e că voi sunteți în pericol, toți, cei din jurul meu. Sunt primejdios. Nu vrei să-nțelegi c-am comis o crimă?

— Aa, despre asta vorbești, zise Ratliff. Acum câtăva vreme ajunsesem la convingerea că singurul lucru care te-ar face nepericulos pentru cei din jur ar fi să te ia cineva de bărbat. N-a ieșit cine știe ce, da' măcar acum ți-e bine. Cum ziseși adineauri, pân' la urm-ai ajuns să faci și-o crimă. Ce-a mai rămas, afar' de-asta, să-ți mai dea cineva de făcut? Erau pe șosea acum, orașul rămăsese-n urmă și puteau

merge ceva mai repede, să isprăvească cu-alea două' de mile pân' la prăvălia lu' Varner. În toată chestia asta, știi de cine-mi pare rău? De Luther Biglin. N-ai auzi de-afacerea asta și probabil că nici nimeni altcineva n-ar fi auzit, dacă n-ar fi ieșit la iveală az' dimineață, când cu ce-ai putea zice c-a fost ședința secretă dintre Luther Biglin și Eef Bishop, o ședință de absolvire. S-ar părea că-n fiecare seară, de joia ailaltă și până marțea asta, Luther a stat sau a șezut de gardă cât a putut de-aproape de fereastră aia, pe-afară, seara imediat ce putea s-ajung-acolo, după ce madam Biglin se-ntorcea de la cinematograf și-l trezea, și sta pân' se lumina de ziuă. Îți dai seama: să trebuiască, cât îi ziua de lungă să vezi de-nchisoare și de deținuți, plus să te ții pe-aproape de birou' șerifului, în caz că Eef poa' s-aibă nevoie de tine, da' să te și-odihnești puțin, și tot ce putea face, ceva să și meargă, era ca după ce mânca de cină până ce madam Biglin, care era pe post de ceas deșteptător, se-ntorcea de la cinematograf, adică toată tărășenia era cam de pe la șapte până pe la nouă jumate-zece, după cât era și filmu' de lung, restu' nopții stând sau șezând într-un scaun pliant, exact în dreptu' fereștii lu' Flem, nu pe vreo recompensă sau măcar pe glorie pen' că nimeni nu știa afar' de madam Biglin, ci pur și simplu din credință față de Eef Bishop, care jurase cu jurământ să apere și să ocrotească viața omenească-n Jefferson, chiar și când viața omenească era a' lu' Flem Snopes. Da' dintre toate ăle douăpa' de ore, Mink nu și-a ales, n-a putut să-și aleagă decât una-ntre șapte și nouă jumate-zece ca să intre la Flem, cu drăcia aia, de care cine i-o fi vândut-o i-a povestit că-i pistol – aproape-ai putea zice că Mink de-al dracului a făcut-o – o chestie, vorba ăluia, că nici unui câine nu merita să i se-ntâmples.

— Dă-i drumu', zise Stevens. Mai repede.

— Da, zise Ratliff. Așa că pân' la urmă la asta-a ajuns. Toate brutalizările și sechestrele, și lăcomia, și rapacitatea pe sub mână și cu duhu' blândeții când putea, da' și pe față, și cu călcâiu-n grumaz când era nevoie, și noi câțiva, care-ncercam să-i punem piedici și p-ormă să

i ne ferim din drum când puteam, da' și mai rău jecmăniți când nu puteam. Și-acuma, tot ce-a mai rămas din tot, e-o bătrână țintuită la pat și profesoara de fii-sa, fată bătrână la pensie, care-ar fi trăit fericite și fără de-asta, acolo la ele-n California lor însořită și-aurită. Da' acuma o să trebuiască să vină aici înapoi, în Mississippi și să stea-n elefantu' ăsta alb de căsoi, așa că Miss Alisson probabil c-o să trebuiască să-nceapă iar să muncească și poate chiar să se dea și puțin peste cap ca să poa' să-și țină rangul, pen' că cum o să poată ele să lase prietenii și cunoștințele, ca să nu mai punem pe străini, să spună cum că o doamnă născută și crescută-n Mississippi refuză să primească o casă-ntreagă nu numa' pe gratis și pe degeaba, da' care chiar fusese activmente-a lor și fără s-aibă nevoie nici măcar să zică cuiva „Foarte mulțumesc” că le-a dat-o-napoi. Așa că poate că există și-o morală ceva pe-undeva, dacă știi p-un' s-o cauți.

— Nu există nicio morală pe nicăieri, zise Stevens. Fac și oamenii ce pot cât pot mai bine.

— Vai de capu' lor, zise Ralliff.

— Vai de capu' lor. Dă-i drumu' mai repede!

Și-așa, cam pe la zece, era lângă Ratliff în mașina-n întuneric, pe-un drum de deal care-ncetase de-a mai fi drum și care-n curând n-o să mai fie nimic, în timp ce Ratliff zicea:

— Vasăzică, dumneata ești de părerea că ea-ntr-adevăr nu și-a dat seama ce-avea el de gând să facă după ce-o ieși?

— Ți-am mai zis o dată că da, făcu Stevens. Dă-i drumu'!

— Avem timp, zise Ratliff. N-are un' se duce. Da' ziceam de drăcia aia pe care-a luat-o drept pistol și-a aruncat-o sau i-a scăpat când a fugit prin curtea din dos. Mi-a arătat-o Eef Bishop. Tipu' de la Memphis avea dreptate. Nici măcar n-arăta a pistol. Arăta a broască țestoasă, pe care cine știe de când se-mpietrise noroiu'. Avea-n el două cartușe, unu' tras și-unu' netras. Capsa ălui tras era percutată-n regulă, numai că și-ăl tras, și-ăl netras aveau câte-un semn, o creștătură imediat lângă capsă și-amândouă creștăturile absolut la fel

și-n același loc, așa c-atunci când Eef l-a scos p-ăl netras și l-a-ntors puțin p-ăl tras și l-a pus la loc sub percutor și-a armat, și-a tras, și-a deschis butoiașu', se mai făcuse-o creștătură de-alea mici lângă capsă c-aveam impresia că parșivu' ăla de percutor câteodată lovea-n capsă și câteodată-alături. Așa că se prea poate ca Mink, fie că le-a-ncercat pe-amândouă cartușele dinainte ca să vadă și că percutoru' de-amândouă dățile a dat alături, și el tot a intrat să-l omoare pe Flem în nădejdea că poate unu' tot o să ia foc, ceea ce nu prea mi se pare socotit, sau c-a stat acolo-n fața lu' Flem și le-a tras pe-amândouă, și apoi a-ntors butoiașul ca să mai încerce-odată, pen' c-al'ceva tot nu mai avea atunci ce face, și că unu' din ele-a luat foc. În căzu' ăsta, ce crezi c-a avut Flem în cap de-a stat acolo-n scaun să tot tragă-n el pân' să ia unu' foc și să-l omoare?

— Nu știu, zise Stevens tăios. Dă-i drumu'!

— Poate că-i era și lui lehamite, făcu Ratliff. Ca Eulei. Poate că le-o fi fost la amândoi. Vai de capu' lor, nenorociții!

— Era impotent, zise Stevens.

— Ce?

— Impotent. Când se culca cu-o femeie, tot ce era-n stare să facă era să doarmă. Da! zise Stevens. Vai de capu' lor, nenorociții, da' câtă durere și chin lasă pe-unde trec! Dă-i drumu'!

— Da' dacă n-a fost numai asta, zise Ratliff. Dumneat-ai crescut la oraș când erai mic; poate că nici n-ai auzit de „Dă cât vrei și dau cât vreau”. Era un joc pe care-l jucam. Alegeai pe-un băiat, așa cam ca tine, și te duceai la el cu-o nuiă sau c-un băț, sau c-un măr verde tare, sau chiar cu-o piatră, depinde de cât voiai să riști, și-i ziceai: „Dă tu că dau și eu” și dacă se-nvoia stătea nemișcat și tu-i ardeai una cu nuiăua, sau cu bățu', sau te dădeai înapoi și-aruncau cu măru' sau cu piatra. P-ormă stăteai tu nemișcat și lua el tot nuiăua aia sau bățu' ăla, sau măru', sau piatra, sau, mă rog, ceva la fel și-ți ardea el una. ăsta era jocu'. Așa că, dacă...

— Dă-i drumu'! zise Stevens.

— ... Flem arsese când a vrut și-acuma-i venise rându', n-avea ce face decât să stea s-aștepte să-nghită, pen' că probabil că el, atunci când s-a-ntors ea din războiu' ăla comunist, pricepuse c-a pierdut...

— Isprăvește-odată! zise Stevens. Taci din gură!

— ... și c-acuma-i venise ei rându'; așa că, dacă...

— Nu! făcu Stevens. Nu! Dar Ratliff nu numai că era mai aproape de cheia de contact, da' era cu mâna pe ea, o acoperea.

— ... ea știuse din capu' locului ce-o să se-nîmple când o să iasă el, și nu numai că știa ea, da' știa și el, Flem...

— Nu cred! zise Stevens. Nu! Nu pot să cred! Nu-nțelegi că nu pot?!

— Și asta ne duce la altceva, zise Ratliff. Vasăzică, și ea trebuia să ia o hotărâre, și odată luată era pentru to'deauna și prea târziu s-o mai schimbe. Ar fi putut să mai aștepte doi ani de zile și-atunci nici Dumnezeu din cer nu-l mai ținea pe Mink la Parchman, afară doar dacă El, Ăl de Sus s-apuca să-l omoare și-atunci nu numai că-l scăpa de bătaie de cap și de necaz, da' și de răspunderea morală, chiar dacă zici dumneata că nu-i morală nicăieri. Decât că ea n-a așteptat. Și-ai să te-ntrebi de ce. Dacă, cine știe, dacă n-ar fi oameni în cer, atunci n-ar mai fi cer, și dacă n-ai să găsești printre ei oameni pe care să-i cunoști, n-ar mai avea nimeni chef s-ajungă-acolo. Așa că-ntr-o bună zi, maică-sa i-ar fi zis: „De ce nu m-ai răzbunat pe mine și dragostea mea pe care-n fine-o găsisem, și-ai stat ca orbetele cu brațele-n sân, să iasă la-nîmplare ce-o ieși? Tu n-ai iubit niciodată, ca să știi ce-i aia?” Uite, zise el. Scoase o batistă de-o curățenie impecabilă, impecabil spălată și călcată, despre care tot orașul zicea nu numai că singur le spăla și le călca, dar că tot singur le făcea și ajurul, și-o puse-n mâna oarbă-a lui Stevens apoi suci cheia de contact și-aprinse farurile. Zic că-i tocmai bine timpu' de plecat.

Acuma drumul nu mai era nici măcar două făgașe. Era un singur șanț năpădit și-ăla de bălării, urcând întruna.

— O iau eu înainte, zise Ratliff. Dumneata-ai crescut la oraș. Eu,

când am văzut prima oară bec electric, țineam bine briciu-n mână. Apoi zise: Uite-aici-i – un acoperiș pe-o rână cu partea din față năruită toată (Stevens nu-și dădea seama ce-i, admise doar că poate fusese-odată casă) deasupra căruia era un cedru uscat și noduros. Sempiedică și era să cadă-aproape, de ceva ce fusese odată-un gard, omprejmuire de curte, năruit și el, năpădit și el cu furie de trandafiri agățători, care-acuma iar se sălbăticeseră de tot. Mergi după mine, zise Ratliff. E pe-aici o cisternă veche. Cred că mai știu unde. Trebuia să fi luat o lanternă.

Și-acuma coborâra pe-un fel de povârniș, un fel de surpătură-ntre ce fusese temelia zidurilor, o gură rânjită, neagră, ruinată, care se căska la picioarele lor, parcă toată casa s-ar fi căscat la ei. Ratliff se oprise. Spuse încet:

— N-ai văzut pistolu' ăla. Eu l-am văzut. N-arăta deloc a pistol de zece dolari. Arăta a pistol de nouă dolari juma' perechea. Poa' să mai aibă unu' la el, și Stevens, fără să se oprească, trecu pe lângă el, și pipăind cu piciorul în jos, dădu peste ce fusese-odată-o treaptă; și, scoțând din buzunar bricheta de aur cu inițiale, o aprinse și continuă să coboare la lumina slabă pâlpâindă cu Ratliff după el, care zicea:

— De bună seamă. Acuma-i liber. N-o să mai trebuie niciodată să mai omoare-n viața lui, și coborî și el în fostul beci, pivniță, vizuină-n care, pe-un fel de așternut pe care și-l încropise văzură, jumate ghemuit, jumate-ngenuncheat, clipind în sus la ei ca un copil întrerupt din rugăciune la picioarele patului: nu surprins în rugăciune: întrerupt, în genunchi, în salopeta nouă, care-acum era pătată și murdară, cu mâinile pe jumate-mpreunate-n poală, clipind la lumina minusculă, ținută de Stevens.

— Noroc, făcu el.

— Nu poți să mai rămâi aici, zise Stevens. Dac-am știut noi un' să te găsim, nu-ți dai seama că și șerifului o să-i dea prin cap să te caute-aici mâine-dimineată?

— N-aveam de gând să stau, zise el. Doar ce m-am oprit să m-

odihnesc. Mă pregăteam să plec. Cine sunteți voi?

— N-are importanță, zise Stevens. Scoase plicul cu bani. Uite, îi zise. Erau iarăși două sute cincizeci de dolari. Fără-ndoială că suma era din mia care fusese-n plic. Stevens nici măcar nu se ostenise să priceapă de ce anume scosese suma asta. Omul îngenuncheat o privi calm.

— Banii ăștia i-am lăsat la Parchman. Mă descotorosisem de ei încă-nainte de poartă. Vrei să zici că s-a găsit un ticălos de pui de curvă să-i fure și p-ăștia?

— Nu-s tot banii ăia, zise Stevens. Pe ăia i-au trimis înapoi. Aștia-s alți bani, pe-ăștia ți i-a trimes ea azi-dimineață. Acuma-i altceva.

— Vrei să zici că, dacă-i iau, nu trebuie să făgăduiesc nimănui nimic?

— Nu, zise Stevens. Ia-i.

Îi luă.

— Foarte mulțumesc, zise. Data trecută z'ceau că-mi mai dau două-s'tecinezeci peste trei luni, dacă mă car din Mississippi fără să m-opresc și nu mă mai întorc. Zic c-acuma s-a isprăvit cu asta.

— Nu, zise Stevens. Tot așa-i. Peste trei luni să-mi dai de veste unde ești, și-ți trimit.

— Foarte mulțumesc, zise Mink. Trimite-i pe numele M.C. Snopes.

— Ce? făcu Stevens.

— Pe numele M.C. Snopes. Așa mă cheamă: M.C.

— Hai să mergem, zise Ratliff aproape brutal, să ieșim de-aici, apucându-l de braț chiar pe când Stevens se-ntorcea să iasă, luându-i bricheta aprinsă și ținând-o-n sus, în timp ce Stevens reușea din nou să dea peste treptele de pământ măcinate, ieșind din nou sus la aer, în tenebrele fără lună așternute pe țarina vlăguită erodată sub primul suflu slab de toamnă-n așteptarea iernii. Deasupra, celeste, sacerdotale, constelațiile se roteau pe pajiștile zodiacale: Scorpionul și Ursa Mare, și Balanța, mai încolo Orionul glacial și Pleiadele, îngerii prăvăliți și apatrizi, tânguindu-se-n cor. Blând și tandru ca o femeie,

Ratliff deschise ușa mașinii ca să se urce Stevens.

— Te simți bine-acuma?

— Da, când îți zic; las-o dracului de treabă, făcu Stevens.

Ratliff închise ușa după Stevens și ocoli mașina, și deschise ușa sa, și intră, și-o închise, și întoarse cheia de contact și aprinse farurile, și puse mașina în mișcare – doi bărbați în vârstă amândoi, s-apropiau de șaizeci de ani.

— Nu știi dac-o fi având deja vreo fată gata făcută ascunsă pe-unde sau dacă n-o fi având de gând cumva să facă acuma una. Da' dac-o face, sper, de dragu' zilelor apuse măcar, că n-o s-o aducă vreodată la Jefferson. Ai avut pân' acum de-a face cu două Eule Varner, da' cred că la a treia nu mai rezisti.

După ce ai doi străini și-au luat lumina și-au plecat, nu s-a mai culcat. Era odihnit acum, și-acuș avea să vină și momentul plecării. Așa că rămase-n continuare-ngenuncheat pe așternutul de scânduri vechi, pe care și le-adunase ca să se păzească de atracția pământului, dac-ar fi adormit. Din fericire, omul care-l jefuise joia trecută de-ai zece dolari nu-i luase și acul de siguranță, așa că-mpături bancnotele cât putu mai mic în buzunarul de la piept al salopetei și-l prinse cu acul. De data asta o să fie-n regulă, ghemotocul era destul de mare ca să simtă și-n somn dac-ar umbla cineva la el.

Veni apoi și timpul să plece. Era bucuros într-un fel; un om putea să se sature, să-i treacă pofta și de-odihnit, ca și de orice altceva. Afară era întuneric, rece, plăcut la mers, nu era nimeni, doar bătrânul pământ. Da' la șaiștrei de ani omu' nu-i dator să se gândească numai la pământ. De fapt, pământu-i ăla care nu-l lasă pe om să uite că-l așteaptă, și-l îndeamnă cu binișoru', fără grabă, la fiecare pas, să vină la el. Hai, vino, culcă-te; nu-ți fac niciun rău. Doar culcă-te. Își zise: *Acuma-s liber. Pot să mă duc încotro-mi place.* Așa c-o s-o ia-nspre apus, pentru că asta-i direcția-n care se duc oamenii: 'nspre apus. Ori de câte ori se ridică să plece-ntr-o altă țară, 'nspre apus pleacă, de parcă Al de Sus a pus asta-n chiar sângele și-n firea omului, și i-o trece taică-

su chiar de când îl injectează-n pânțelece mă-sii.

Pentru c-acuma era liber. Ceva mai încolo, către zori, când i-o da prin cap, o să poată să se și culce. Așa c-atunci când i-a dat prin cap, chiar așa a și făcut, potrivindu-și brațele și picioarele, și spinarea, simțind cum începe, încet, ușor, să-l atragă, ca și cum chiar blestematul ăla de pământ bătrân încerca să te facă să crezi că nici nu bagă de seamă la ce face. Numai că s-a uitat la stele-n clipa aia și-a văzut că nu s-așezase exact în direcția-n care trebuia, pentru c-atunci când se culcă, omu' trebuie să se-ntindă cu fața la răsărit; de mers mergi spre apus, da' de culcat te culci cu fața exact la răsărit. Așa că se mută, se suci puțin, și-acuma era exact așa cum trebuie și era liber, își putea permite să riște; ca s-arate cât de mult putea să riște, va închide chiar ochii, să-i lase oricâte șanse vrea; la care pământul, ca și cum într-adevăr ar fi crezut că doarme, începu să lucreze din ce în ce mai serios, ușurel firește, să nu-l tulbure; doar că mai serios, mai intens. Pentru că omul trebuie să-și cheltuiască nu numai toată viața, trebuie să-și cheltuiască tot timpul lui de Om, ca să se ferească de el; chiar în vremurile de demult, când ziceau că omu' trăia-n caverne, el își ridica un fel de pat din țărână bătută, ca măcar cu-atât să se ridice deasupra pământului cât dormea, până ce-a inventat, ca să se apere, dușumelele de lemn și până la urmă și paturile, ridicând dușumelele etaj cu etaj, de-o s-ajungă să doarmă la o sută și chiar la o mie de pași în aer, ca să se ferească de pământ.

Da' acuma putea să riște, simțea chiar ca un fel de îndemn să-i dea realmente o șansă, ca să-i arate, să-i dea dovadă ce-i putea face dacă voia să-ncerce. Și de fapt, îndată ce se gândi la asta, parcă-l și simțea pe Mink Snopes, c'are-aproape-o viață-ntreagă o trecuse doar necăjindu-se și chinuindu-se de pomană, cum începe s-alunece, să se-nfiltreze, să pătrundă, ușor aproape ca și somnul; ai fi zis că putea să și observe, să urmărească fiecare firisor de iarbă crudă și firicel de rădăcină, și găurelele minuscule, făcute de viermii pătrunzând tot mai adânc în pământul plin de-atâția oameni, care toată viața lor se

istoviseră-n neazuri și-acum scăpaseră și rămăsese pământul, țărâna care să se necăjească și să se chinuie cu pasiunile și cu speranțele, și cu spaimile, cu dreptatea și cu nedreptatea, și cu amărăciunile lor, lăsându-i pe oameni în voia lor acum, ei între ei, toți grămadă, că nu mai știa nimeni, nu se mai sinchisea nimeni care cine era, și printre ei și el acum, egal cu toți, bun ca oricare, brav ca oricare, inextricabil de-ai lor, anonim ca ei toți: frumoși, superbi, mândri, viteji, și el în culmea culmilor, printre visele și spectrele strălucitoare ce stau pietre de hotar în lunga istorie omenească – Elena și episcopii, regii și îngerii apatrizi, serafimii trufași și blestemați.

CUPRINS

OSTINATO: Casa întunecată a lui William Faulkner	3
Tabel cronologic	17
Casa cu coloane	34

MINK

UNU	35
Doi	73
Trei V.K. RATLIFF	85
Patru MONTGOMERY WARD SNOPEs	100
Cinci	124

LINDA

Şase V.K. RATLIFF	144
Şapte V.K. RATLIFF	188
Opt CHARLES MALLISON	217
Nouă CHARLES MALLISON	244
Zece GAVIN STEVENS	275
Unsprezece CHARLES MALLISON	297

FLEM

Doisprezece	300
Treisprezece	336
Paisprezece	365
Cincisprezece	395
Şaisprezece	408
Şaptesprezece	442
Optsprezece	464